

APARAT BEZPIECZEŃSTWA WOBEC ŻOŁNIERZY KORPUSU OCHRONY POGRANICZA I FUNKCJONARIUSZY STRAŻY GRANICZNEJ

D O K U M E N T Y

**APARAT BEZPIECZEŃSTWA
WOBEC ŻOŁNIERZY
KORPUSU OCHRONY POGRANICZA
I FUNKCJONARIUSZY
STRAŻY GRANICZNEJ**

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

APARAT BEZPIECZEŃSTWA WOBEĆ ŻOŁNIERZY KORPUSU OCHRONY POGRANICZA I FUNKCJONARIUSZY STRAŻY GRANICZNEJ

Wstęp
Paweł Skubisz

Wybór dokumentów i opracowanie
Agnieszka Chrzanowska, Stanisław Koller, Magdalena Kościńska, Wojciech Kujawa,
Krzysztof Langowski, Marcin Majewski, Sebastian Pilarski, Paweł Skubisz, Daria Wolska

WARSZAWA 2013

Publikacja przygotowana w ramach prac naukowo-badawczych
Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
Instytutu Pamięci Narodowej we współpracy z Komendą Główną Straży Granicznej

Komitet redakcyjny wydawnictwa: „Aparat bezpieczeństwa wobec żołnierzy Korpusu Ochrony
Pogranicza i funkcjonariuszy Straży Granicznej” Krzysztof Gawęda, Mirosław Hakiel,
Rafał Leśkiewicz, Marcin Majewski, Zbigniew Nawrocki

Recenzenci

Marek Jabłonowski, Marcin Stefaniak

Redakcja

Mirosław Filipiak, Daria Wolska

Korekta

Wojciech Kujawa

Redakcja techniczna

Andrzej Broniak

Indeksy

Agnieszka Chrzanowska, Magdalena Kościańska

Okładka

Krzysztof Findziński, Wojciech Czaplicki

Na okładce: Żołnierze 17. Batalionu Granicznego „Dawidgródek”
Zdjęcie ze zbiorów: Archiwum Straży Granicznej/Piotra Waseńczuka

Skład i łamanie

Krzysztof Siwiec

Obróbka cyfrowa zdjęć

Henryk Domagała

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,
Warszawa 2013

ISBN 978-83-8376-619-5

Zapraszamy na naszą stronę internetową

www.ipn.gov.pl

oraz do księgarni internetowej

www.ipn.poczytaj.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
Nota redakcyjna	41
Dokumenty	43
Nr 1. 1948 wrzesień, Warszawa – Meldunek naczelnika Wydziału I WUBP w Warszawie do naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP o wszczęciu rozpracowania obiektowego w sprawie byłej Straży Granicznej	45
Nr 2. 1949 luty 3, Warszawa – Pismo szefa Oddziału II Głównego Zarządu Informacji WP płk. Ignacego Krzemienia do szefa Oddziału V Sztabu Generalnego WP płk. Joachima Erlicha w sprawie usunięcia ze służby szefa Wydziału V 16. Kaszubskiej Dywizji Piechoty kpt. Juliana Ziółkowskiego.	51
Nr 3. 1949 marzec 21, bm – Doniesienie agencyjne źródła ps. „Samson” dotyczące byłych oficerów wywiadu KOP	53
Nr 4. 1949 czerwiec 17, Bydgoszcz – Notatka służbowa oficera Informacji Sekcji 2 Okręgowego Zarządu Informacji nr II ppor. Sokołowskiego dotycząca pracownika Wyższej Szkoły Artylerii Kazimierza Kryski	61
Nr 5. 1949 czerwiec 18, Warszawa – Raport naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP ppłk. Władysława Śliwy w sprawie wszczęcia obiektowego rozpracowania pracowników i agentów instytucji wywiadowczych, kontrwywiadowczych i służby bezpieczeństwa krypt. „Targowica”	65
Nr 6. 1949 lipiec 7, Warszawa – Wytyczne naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP ppłk. Władysława Śliwy dla sekcji 6 wydziałów I WUBP dotyczące rozpracowania obiektowego Oddziału II Sztabu Głównego WP.	98
Nr 7. 1949 sierpień 10, Warszawa – Pismo zastępcy szefa Głównego Zarządu Informacji WP płk. Anatola Fejgina do wiceministra bezpieczeństwa publicznego gen. Romana Romkowskiego z wykazem byłych pracowników Oddziału II Sztabu Głównego WP, KOP, Żandarmerii, Policji Państwowej i innych ubiegających się o emeryturę lub przenoszonych w stan spoczynku.	109
Nr 8. 1949 sierpień 18, Warszawa – Notatka służbowa referenta Wydziału VI Departamentu I MBP Gersona Bestera w sprawie kierowania przez Państwowy Zakład Ubezpieczeń Społecznych do Departamentu Personalnego MON	

wniosków o przyznanie emerytur byłym oficerom w celu sprawdzenia ich przebiegu służby	116
Nr 9. 1949 październik 4, bm – Doniesienie agencyjne źródła ps. „Tur” dotyczące Batalionu KOP „Nowe Święciany”	118
Nr 10. 1949 październik, bm – Pismo kierownika Sekcji Informacji Garnizonu Toruń kpt. Janusza Liszkiewicza do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr II ppłk. Mikołaja Dianowa w sprawie zwolnienia z pracy w Wyższej Szkole Artylerii Kazimierza Kryski	125
Nr 11. 1949 listopad 14, Warszawa – Pismo przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej przy Prezydium Rady Ministrów do szefa WUBP w Kielcach dotyczące przeprowadzenia wywiadu i ustalenia opinii o osobie ubiegającej się o weryfikację praw emerytalnych	126
Nr 12. 1949 grudzień 16, Jarocin – Opinia szefa PUBP w Jarocinie dotycząca byłego funkcjonariusza MO Stanisława Sopałowicza.....	128
Nr 13. 1949, [Warszawa] – Uwagi uzupełniające naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP ppłk. Władysława Śliwy do wytycznych obiektowego rozpracowania krypt. „Targowica”	130
Nr 14. 1950 marzec 29, Chojnice – Raport nr 3 starszego referenta Referatu I Sekcji 6 PUBP w Chojnicach Zygmunta Kulińskiego dla naczelnika Wydziału I WUBP w Bydgoszczy o przebiegu rozpracowania agenturalnego byłych funkcjonariuszy KOP.....	134
Nr 15. 1950 kwiecień 24, bm – Raport szefa Wydziału Personalnego WOP ppłk. Ignacego Krakusa dotyczący polityki personalnej w WOP w okresie od listopada 1945 r. do listopada 1949 r.	139
Nr 16. 1950 czerwiec 10, Bydgoszcz – Zestaw pytań do wykorzystania podczas przesłuchań pracowników byłego Oddziału II Sztabu Głównego WP	155
Nr 17. 1950 sierpień 12, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP do kierownika Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Poznaniu w sprawie materiałów dotyczących byłych funkcjonariuszy SG, Żandarmerii i KOP przekazanych do wykorzystania w ramach rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”	161
Nr 18. 1950 wrzesień 30, [Warszawa] – Wykaz oficerów i podoficerów KOP, Żandarmerii i Policji Państwowej opracowany dla Departamentu Personalnego MON w celu zawieszenia praw emerytalnych.	162
Nr 19. 1950 listopad 24, Warszawa – Protokół przesłuchania przez oficera śledczego MBP chor. Eugeniusza Witczaka podejrzanego Eugeniusza Gurtata na temat jego pracy wywiadowczej	165
Nr 20. 1951 czerwiec 9, Żary – Protokół przesłuchania przez oficera śledczego MBP w Warszawie ppor. Jana Skrzypczyka podejrzanego Piotra Jarosławskiego na temat jego pracy wywiadowczej.....	170
Nr 21. 1952 marzec 19, Warszawa – Dyrektywa szefa Głównego Zarządu Informacji MON płk. Dmitrija Wozniesińskiego dla szefów okręgowych zarządów	

informacji i oddziałowych szefów informacji w sprawie zaktywizowania rozpracowań „dwójkarzy” służących w wojsku	195
Nr 22. 1952 marzec 25, Brzesko – Tabela nr 1/52 PUBP w Brzesku dotycząca sieci agenturalno-informacyjnej.	198
Nr 23. 1952 maj 3, Toruń – Informacja starszego oficera Informacji Wyższej Szkoły Artylerii kpt. Kazimierza Wajdy dotycząca agencyjnego rozpracowania pojedynczego szefa baterii kursu oficerów rezerwy artylerii przy Wyższej Szkole Artylerii st. ogn. Stanisława Jaranowskiego	201
Nr 24. 1952 maj 20, bm – Wniosek szefa Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV mjr. Jerzego Satei do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o usunięcie z wojska dowódcy batalionu 40. pułku piechoty 10. Dywizji Zmechanizowanej mjr. Henryka Wawrzynowicza	205
Nr 25. 1952 maj 23, bm – Wniosek oficera Informacji Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV ppor. Mariana Łoskota do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o wykluczenie z sieci agenturalnej i usunięcie z wojska wykładowcy Centrum Wyszkołenia Kwatermistrzowskiego ppłk. Tomasza Adamskiego ps. „Stanisław”	208
Nr 26. 1952 maj 23, bm – Wniosek starszego oficera Informacji Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV por. Tadeusza Kubiaka do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o pozostawienie w sieci agenturalnej starszego pomocnika w Centrum Wyszkołenia Kwatermistrzowskiego Wawrzyńca Szulca ps. „Gryszczuk”	211
Nr 27. 1952 maj, bm – Wniosek starszego oficera Informacji Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV por. Jerzego Żabińskiego do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o pozostawienie w sieci agenturalnej podoficera mundurowego rejonowego szpitala w Poznaniu st. sierż. Józefa Rymkiewicza ps. „Olcha”	214
Nr 28. 1952 maj 23, bm – Wniosek oficera Informacji Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV por. Jerzego Żabińskiego do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o usunięcie z wojska wykładowcy w Centrum Wyszkołenia Kwatermistrzowskiego mjr. Władysława Mostowskiego	216
Nr 29. 1952 maj 27, bm – Wniosek szefa Wydziału I Okręgowego Zarządu Informacji nr IV mjr. Henryka Kosmatego do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o usunięcie ze Sztabu Okręgu Wojskowego nr IV mjr. Kazimierza Pędziocha.	221
Nr 30. 1952 październik 30, bm – Informacja kierownika Sekcji Informacji XXXIII Brygady Artylerii Ciężkiej por. Józefa Kwieka dotycząca figuranta agenturalnego rozpracowania pojedynczego nr 1267 krypt. „Strażnik” – szefa zaopatrzenia żywnościowego brygady st. ogn. Stefana Wietrzykowskiego	223
Nr 31. 1952 październik 30, bm – Informacja kierownika Sekcji Informacji XXXIII Brygady Artylerii Ciężkiej por. Józefa Kwieka dotycząca figuranta	

teczki kontrolno-obszeryacyjnej nr 2323 – felczera brygady por. Jana Osmańskiego	227
Nr 32. 1952 listopad 3, bm – Informacja szefa Wydziału Informacji 12. Dywizji Piechoty mjr. Henryka Chabińskiego dotycząca figuranta agenturalnego rozpracowania pojedynczego nr 2101 krypt. „Kopista” – oficera 33. Samodzielnego Batalionu Łączności por. Józefa Łapińskiego	230
Nr 33. 1952 listopad 3, bm – Informacja szefa Wydziału Informacji 12. Dywizji Piechoty mjr. Henryka Chabińskiego dotycząca figuranta teczki kontrolno-obszeryacyjnej – oficera finansowego 2. Samodzielnego Dywizjonu Artylerii Przeciwpancernej por. Bolesława Kranca	233
Nr 34. 1952 listopad 3, bm – Informacja zastępcy szefa Wydziału Informacji 6. Dywizji Artylerii Przełamania por. Rudolfa Sekrety dotycząca figuranta teczki kontrolno-obszeryacyjnej nr 6584 – kwatermistrza 108. pułku artylerii haubic kpt. Jana Wałacha.	235
Nr 35. 1952 listopad 4, Toruń – Informacja szefa Wydziału Informacji Garnizonu Toruń kpt. Władysława Krukierka dotycząca ordynatora Oddziału Ocznego 2. Szpitala Okręgowego w Toruniu ppłk. Henryka Chyrczakowskiego	238
Nr 36. 1952 listopad 6, [Chełm] – Informacja kierownika Sekcji Informacji Oficerskiej Szkoły Artylerii nr 1 kpt. Michała Kowalczyka dotycząca figuranta agenturalnego rozpracowania pojedynczego nr 198 – kierownika stołówki w Oficerskiej Szkole Artylerii nr 1 st. ogn. Jana Zielińskiego.	241
Nr 37. 1952 grudzień 5, Koszalin – Raport kierownika Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Koszalinie ppor. Józefa Zimnowłockiego dla naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”	243
Nr 38. 1952 grudzień 18, Katowice – Notatka służbowa naczelnika Wydziału I WUBP w Katowicach kpt. Zenona Kasztańskiego dotycząca rozpracowania pracownika cementowni w Goleszowie Franciszka Buriana.	268
Nr 39. 1952, bm – Wniosek o zwolnienie z wojska szefa Kancelarii Żywnościowej 12. pułku piechoty st. sierż. Stanisława Demutha.	271
Nr 40. Bdm – Opinia służbowa dowódcy 108. pułku artylerii haubic mjr. Wacława Antoniuka dotycząca kwatermistrza pułku kpt. Jana Wałacha.	272
Nr 41. 1953 luty 12, Toruń – Informacja szefa Wydziału Informacji Garnizonu Toruń kpt. Władysława Krukierka dotycząca figuranta teczki kontrolno-obszeryacyjnej nr 3799 – oficera kwatermistrzowsko-budowlanego w Centralnym Poligonie Artylerii nr 1 w Toruniu por. Jana Hołownickiego	275
Nr 42. 1953 luty 18, Bydgoszcz – Pismo przewodnie szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr II płk. Aleksandra Borszczowa do szefa Zarządu II Głównego Zarządu Informacji MON do przesłanych protokołów przesłuchań byłych kopistów wraz z informacją o ich demobilizacji lub przeniesieniu.	278
Nr 43. 1953 luty, Warszawa – Uwagi naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP mjr. Antoniego Gutowskiego do meldunku kierownika Sekcji 6 Wydzia-	

łu I WUBP w Koszalinie o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”	279
Nr 44. 1953 sierpień 10, Warszawa – Raport kierownika Sekcji 2 Wydziału IV Departamentu I MBP kpt. Jakuba Kołubca dla naczelnika Wydziału IV Departamentu I MBP mjr. Antoniego Gutowskiego dotyczący stanu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica” przez WUBP w Opolu	284
Nr 45. 1954 kwiecień 29, bm – Pismo szefa Wydziału Ewidencji Zarządu Informacji WW kpt. Zenona Zwierzyńskiego i szefa Wydziału Informacji XII Brygady WOP mjr. Romana Szachteja do Departamentu II MBP w sprawie sprawdzenia w archiwum byłego zastępcy komendanta Placówki KOP nr 3 w Głębokiem por. Henryka Skrzyńskiego	291
Nr 46. 1957 sierpień 12, Bydgoszcz – Raport oficera operacyjnego Wydziału II KW MO w Bydgoszczy por. Ludwika Józwiaka o zezwolenie na przeprowadzenie rozmowy wyjaśniającej z inspektorem w Zakładach Energetycznych Okręgu Północnego w Bydgoszczy Stanisławem Więckowskim	294
Nr 47. 1959 kwiecień 23, Warszawa – Postanowienie o założeniu sprawy ewidencyjno-obserwacyjnej dotyczącej Kazimierza Mineckiego.....	296
Nr 48. 1959 czerwiec 29, Bydgoszcz – Pismo naczelnika Wydziału II KW MO Służby Bezpieczeństwa w Bydgoszczy mjr. Władysława Pożogi do zastępcy komendanta powiatowego MO Służby Bezpieczeństwa w Inowrocławiu dotyczące Henryka Lisowskiego	298
Nr 49. 1959 lipiec 16, Grudziądz – Pismo zastępcy komendanta ds. bezpieczeństwa KP MO w Grudziądzu wz. kpt. Władysław Szewczyk do naczelnika Wydziału II KW MO Służby Bezpieczeństwa w Bydgoszczy dotyczące Sławomira de Latour	300
Nr 50. 1959 sierpień 5, Bydgoszcz – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału II KW MO Służby Bezpieczeństwa w Bydgoszczy kpt. Henryka Lewandowskiego do naczelnika Wydziału II Departamentu II MSW dotyczące Sławomira de Latour	303
Nr 51. 1959 sierpień 7, Warszawa – Analiza materiałów w sprawie ewidencyjno-obserwacyjnej nr 1375 dotyczącej Kazimierza Mineckiego i plan operacyjnych przedsięwzięć opracowane przez starszego oficera operacyjnego Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy por. Bogusława Masłowskiego	306
Nr 52. 1963 wrzesień 4, Warszawa – Notatka służbowa starszego oficera operacyjnego Wydziału IV Departamentu II MSW mjr. Kazimierza Kwietnia dotycząca Jana Gurbskiego.....	310
Nr 53. 1969 sierpień, Warszawa – Ankieta Departamentu III MSW dotycząca aktualnej postawy społeczno-politycznej byłych oficerów i podoficerów Oddziału II Sztabu Głównego WP i KOP przebywających w kraju	316
Nr 54. Bdm – Informacja szefa Wydziału Informacji 8. Dywizji Zmechanizowanej mjr. Stanisława Kuleja dotycząca oficera operacyjnego 39. zapasowego pułku piechoty mjr. Stanisława Smółki	328

Nr 55. Bdm – Informacja kierownika Sekcji Informacji Oficerskiej Szkoły Piechoty nr 3 kpt. Antoniego Ciombora dotycząca figuranta teczki kontrolno- -obserwacyjnej – solisty orkiestry szkoły sierż. Wincentego Kasprowicza	332
Nr 56. Bdm – Informacja p.o. szefa Wydziału Informacji 14. Dywizji Piechoty kpt. Stefana Gajosa dotycząca figuranta teczki kontrolno-obserwacyjnej nr 11521 – szefa sztabu III batalionu 9. pułku piechoty por. Karola Kubicy . . .	334
Nr 57. Bdm – Informacja p.o. szefa Wydziału Informacji 14. Dywizji Piechoty kpt. Stefana Gajosa dotycząca figuranta agenturalnego rozpracowania pojedyn- czego nr 103 krypt. „Skrity” st. sierż. Franciszka Koniecznego.	336
Nr 58. Bd, Bydgoszcz – Informacja Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej przy KW PZPR w Bydgoszczy dotycząca pracownika Związku Inwalidów Wła- dysława Potapowicza wraz z wnioskiem o wykluczenie z partii i skierowanie jego sprawy do organów bezpieczeństwa	338
Nr 59. Bd, [Warszawa] – Pismo do wiceministra bezpieczeństwa publiczne- go gen. Romana Romkowskiego z wykazem byłych pracowników Oddziału II Sztabu Głównego WP, KOP, Żandarmerii, Policji Państwowej i innych ubiega- jących się o emeryturę lub przenoszonych w stan spoczynku.	340
Nr 60. Bdm – Wniosek o zwolnienie z wojska wykładowcy Centrum Wyszko- lenia Kwatermistrzowskiego mjr. Władysława Mostowskiego.	353
Nr 61. Bdm – Informacja dotycząca kierownika Referatu Poboru Wojsko- wej Komendy Rejonowej w Wieluniu por. Karola Dekerta wraz z wnioskiem o zwolnienie z wojska	354
Wykaz skrótów	357
Indeks nazwisk i pseudonimów	367
Indeks nazw geograficznych	383

WSTĘP

Zwycięstwo nad nazistowskimi Niemcami nie przyniosło Polsce upragnionej wolności. W kraju władzę z obcego nadania objęli komuniści, których nie legitymizowały głosy wyborców, lecz bagnety Armii Czerwonej, NKWD oraz powstającego od lipca 1944 r. rodzimego aparatu bezpieczeństwa. Opór znacznej części społeczeństwa, głównie żołnierzy Podziemia Niepodległościowego, okazał się w dłuższej perspektywie czasu bezskuteczny, podobnie jak próby przeciwdziałania ze strony legalnej opozycji politycznej. Jednocześnie władze komunistyczne rozszerzały spektrum osób i grup społecznych, nazywanych eufemistycznie „wrogami ludu”, które – w ich przekonaniu – należało ze względów politycznych zwalczać wszelkimi dostępnymi metodami. Do tej kategorii zaliczono również przedstawicieli elit II Rzeczypospolitej, w tym administracji, instytucji i formacji ochrony porządku publicznego oraz Wojska Polskiego. Pod szczególnym nadzorem aparatu bezpieczeństwa znaleźli się żołnierze Korpusu Ochrony Pogranicza, funkcjonariusze Policji Państwowej, Służby Więziennej, Straży Granicznej. Wzmoczone zainteresowanie tymi formacjami wynikało z ich związków z Oddziałem II Sztabu Generalnego (od 1928 r. Sztabu Głównego) WP, którego jednym z podstawowych zadań było przeciwdziałanie politycznej oraz szpiegowskiej działalności inspirowanej zza wschodniej granicy państwa. Równie istotnym czynnikiem było zaangażowanie tych funkcjonariuszy i żołnierzy w walkę z ruchem komunistycznym w kraju. Można wręcz pokusić się o postawienie hipotezy, że represje wymierzone w tę grupę osób mogły wynikać z atawistycznej żądzy odwetu za wyrządzone (lub domniemane) krzywdy, których doświadczyli przedstawiciele ruchu komunistycznego w II Rzeczypospolitej¹.

¹ Doskonale obrazuje to zabójstwo Zygmunta Grabowskiego – długoletniego pracownika więzienia II Rzeczypospolitej, pełniącego m.in. funkcję zastępcy naczelnika więzienia w Rawiczu (od 1936 r.), w którym karę pozbawienia wolności odbywali m.in. Stanisław Radkiewicz, Roman Romkowski, Józef Różański, Jan Szewczyk, Edward Ochab czy Bolesław Bierut – jakiego z polecenia ministra bezpieczeństwa publicznego Stanisława Radkiewicza dokonali członkowie komando śmierci złożonego w większości z funkcjonariuszy centrali MBP, tj. Jana Szewczyka, Władysława Dominika, Bronisława Wróblewskiego oraz Bronisława Szymańskiego. O sprawie tej wiadomo na podstawie materiałów przekazanych przez KGB Bolesławowi Bierutowi. W 1954 r. mjr B. Szymański tak zeznawał po powrocie z Polski do ZSRR: „Szewczyk, wskazując drogę, powiedział mi, że tylko co na przyjęciu [w sensie spotkania służbowego – P.S.] u ministra lub u Romkowskiego, dokładnie nie wspomnę, był naczelnik politycznego więzienia o specjalnym reżimie, w którym wcześniej trzymano

W niniejszym tomie zostały opublikowane dokumenty wytworzone przez funkcjonariuszy komunistycznego aparatu bezpieczeństwa (GZI, MBP, MSW i WOP), dotyczące dwóch najdłużej funkcjonujących i największych formacji granicznych II Rzeczypospolitej: Korpusu Ochrony Pogranicza (1924–1939) oraz Straży Granicznej (1928–1939). Źródła te stanowią tylko część materiałów zgromadzonych w archiwum IPN, przy czym wydawcy dokonali ich wyboru w taki sposób, aby zaprezentować Czytelnikowi pełen zakres działań podejmowanych przez funkcjonariuszy aparatu represji wobec osób z przedwojennych formacji granicznych. Zaprezentowane na łamach tomu dokumenty zostały wytworzone w latach 1948–1969, aczkolwiek zdecydowana ich większość powstała pomiędzy 1948 r. a 1956 r. Pierwsza data związana jest z narastającym terrorem, w wyniku którego żołnierze i funkcjonariusze formacji granicznych znaleźli się w głównym kręgu zainteresowań bezpieki. Z jednej strony wynikało to z poszukiwania wroga wewnętrznego oraz wszechogarniającej szpiegomanii². Z drugiej zaś zainteresowanie Oddziałem II Sztabu Głównego i pokrewnymi służbami miało swoje źródło w próbach rozliczenia funkcjonariuszy II Rzeczypospolitej za działalność wymierzoną przeciwko członkom i sympatykom ruchu komunistycznego. Zasadną wydaje się także teza, że uwaga poświęcona omawianej grupie osób wynikała z próby wykorzystania przypadków współpracy agenturalnej członków ruchu komunistycznego z przedwojennymi władzami bezpieczeństwa (zarówno tych rzekomych, jak i rzeczywistych) do bieżącej walki o władzę w PPR/PZPR (co zwłaszcza dobrze ilustruje sprawa Wło-

skazanych komunistów, w szczególności zdaje się ministra Radkiewicza i kogoś z kierownictwa KC [KPP]. Szewczyk przy tym dodał, że człowiek ten to wielki wróg, a będąc naczelnikiem więzienia w byłej burżuazyjnej Polsce, znęcał się nad więźniami politycznymi. Przed nami, kontynuował Szewczyk, postawiono zadanie dogonić za wszelką cenę tego człowieka, zatrzymać i rozstrzelać”. Zygmunta Grabowskiego podstępem zwabiono do samochodu na ul. Puławskiej w Warszawie, wywieziono za Legionowo (ok. 1,5 km), zastrzelono i pochowano w prowizorycznie wykopanym dole. Oprawcy, wracając po zabójstwie do Warszawy, udali się do restauracji, w której podczas libacji alkoholowej podzielili między siebie pieniądze znalezione przy zamordowanym. M. Grabska-Taczanowska, *Major Bronisław Szymański zeznaje w Gątczynie w 1954 r.*, „Pamięć i Sprawiedliwość. Biuletyn GKBZpNP-IPN” 1995, t. 38, s. 268–269.

² W okresie tym następuje bardzo wyraźny wzrost zainteresowania UBP osobami, które mogły podejmować działalność wywiadowczą na rzecz państw zachodnich. Oznaczało to zwiększenie intensywności działań operacyjnych oraz śledczych, przy czym część aresztowanych nie miała nic wspólnego ze szpiegostwem, a przedsięwzięcia aparatu bezpieczeństwa były inspirowane innymi przyczynami, np. politycznymi. Znalazło to też odzwierciedlenie w liczbie spraw prowadzonych głównie przed wojskowymi sądami rejonowymi. W latach 1944–1956 skazano w Polsce za szpiegostwo 1777 osób, z czego w roku 1944 – 0; 1945 – 5; 1946 – 34; 1947 – 106; 1948 – 152; 1949 – 172; 1950 – 208; 1951 – 195; 1952 – 213; 1953 – 307; 1954 – 213; 1955 – 115; 1956 – 56. W kilkunastu wypadkach zasądzono najsurowszy wyrok – karę śmierci. Niemniej ani jedna osoba skazana w tych procesach nie miała za sobą służby w KOP lub SG. Zob. *Informator o osobach skazanych w Polsce za działalność szpiegowską w latach 1944–1984*, Warszawa 1986, *passim*.

dzimierza Lechowicza i Alfreda Jaroszewicza)³. Nie udało się natomiast odnaleźć dokumentów z lat 1945–1948, które prezentowałyby postawę aparatu represji wobec żołnierzy i funkcjonariuszy formacji granicznych. Po 1956 r. zainteresowanie tym środowiskiem ze strony władz zmalało, choć nie oznacza to zupełnego zaprzestania inwigilacji, głównie w kontekście kontaktów byłych żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG z zagranicą. Wobec wybranych osób działalność operacyjną kontynuowano do końca lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia. Symbolicznym podsumowaniem tych działań był raport sporządzony w 1969 r. przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, czyli Ankieta Departamentu III MSW dotycząca aktualnej postawy społeczno-politycznej b. oficerów i podoficerów Oddziału II Sztabu Głównego WP i KOP przebywających w kraju (zob. dok. nr 53)⁴.

Z 61 dokumentów opublikowanych w tym tomie 45 dotyczą żołnierzy KOP, 7 – funkcjonariuszy SG, a 9 – zarówno żołnierzy KOP, jak i funkcjonariuszy SG. Te ostatnie materiały poruszają zagadnienia ogólne związane z prowadzonymi działaniami operacyjnymi (np. wytyczne do RO „Targowica”, wytyczne do działalności GZI, kwestie czystek personalnych w WOP czy przyznawania emerytur). Taki wybór dokumentów, ze znacznie większym odsetkiem źródeł dotyczących KOP, jest odzwierciedleniem liczby prowadzonych spraw operacyjnych wobec ww. formacji (a także stanu wiedzy aparatu bezpieczeństwa). Lektura materiałów archiwalnych pozwala na sformułowanie wniosku, że większy nacisk kładziono na rozpracowanie KOP niż SG. Niemniej trzeba wyraźnie zaznaczyć, że działania rodzimego aparatu bezpieczeństwa wobec osób związanych z wywiadem (w tym KOP i SG) były ze sobą bardzo ściśle związane nie tylko ze względu na prowadzenie ich w ramach tych samych spraw operacyjnych, lecz także dlatego, że KOP i SG blisko współpracowały z przedwojennym Oddziałem II Sztabu Głównego WP, stanowiąc nawet jego agendy (zob. np. Szefostwo Wywiadu KOP w strukturach Oddziału II). Ponadto personel tych formacji zmieniał się w zależności od potrzeby i decyzji przełożonych. Dlatego w tomie nie uniknięto odwołań do historii oraz obsady Oddziału II.

Literatura dotycząca represji wobec KOP i SG przedstawia się nader skromnie. Opublikowane prace ukazują tylko niewielki fragment działań sowieckich wymierzonych w żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG oraz ich rodziny w trakcie II wojny światowej, i to tylko w zakresie zbrodni katyńskiej czy deportacji⁵. Pozostałe

³ Zob. R. Spalek, *Kierownictwo PZPR i MBP w poszukiwaniu „wroga wewnętrznego”. Wokół drogi do procesu Mariana Spychalskiego w latach 1948–1956* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005, s. 482–557.

⁴ Podobne raporty przygotowano także w odniesieniu do innych grup znajdujących się na „indeksie” aparatu bezpieczeństwa, np. „środowisk burżuazyjnych”. Obrazuje to m.in. raport z czerwca 1969 r.: *Aktualne postawy społeczno-polityczne środowiska byłych kapitalistów i udziałowców w świetle badań ankietowych*. AIPN, 0397/12, t. 3, k. 1–15.

⁵ M.J. Rubas, *Katyńska lista strat polskich formacji granicznych. Żołnierze Korpusu Ochrony Pogranicza i funkcjonariusze Straży Granicznej pomordowani i zaginieni na wschodzie na przełomie lat 1939/1940*, Warszawa 2000, s. 214; *idem*, *Korpus Ochrony Pogranicza. Katyńska lista strat* [w:] *Korpus Ochrony Pogranicza w 70. rocznicę powołania (1924–1994). Materiały z konferencji*

zagadnienia (jak np. usuwanie z szeregów WOP) zostały tylko zasygnalizowane⁶. Pomimo udostępnienia archiwaliów wytworzonych przez aparat bezpieczeństwa historycy znajdują się dopiero na początku długiej drogi mającej na celu przedstawienie działań MBP/MSW i GZI wobec osób związanych z przedwojennym aparatem władzy, wywiadu i służb porządkowych, w tym KOP i SG⁷. Dlatego, w celu lepszego zrozumienia problematyki publikowanych w tym tomie dokumentów, część źródłowa książki została poprzedzona wstępem zawierającym krótkie informacje historyczne dotyczące obydwu formacji granicznych, a także szkic późniejszych losów ich żołnierzy i funkcjonariuszy w nowej i – co trzeba podkreślić – nieprzychylniej dla nich rzeczywistości Polski powojennej.

Korpus Ochrony Pogranicza (1924–1939)

Powstanie Korpusu Ochrony Pogranicza jest zagadnieniem złożonym. Genezy KOP nie można sprowadzać tylko i wyłącznie do jednego czy kilku ataków dywersyjnych lub bandyckich na terenie Kresów Wschodnich, choć bezsprzecznie napady

popularnonaukowej. Kętrzyn 15–16 XI 1994 r., red. L. Grochowski, Kętrzyn 1995, s. 237–269; *idem*, *Lista strat żołnierzy KOP więzionych w obozach sowieckich*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1994, z. 4, s. 401–420; A. Jaracz, *Losy rodzin żołnierzy KOP na Kresach Wschodnich [w:] Korpus Ochrony Pogranicza w 70. rocznicę powołania...*, s. 192.

⁶ Niewielki fragment odnoszący się do powojennych losów żołnierzy KOP został poświęcony w artykule dotyczącym kształtowania się kadry oficerskiej Wojsk Ochrony Pogranicza: G. Goryński, *Formowanie korpusu oficerskiego Wojsk Ochrony Pogranicza w latach 1945–1956*, „Problemy Ochrony Granic. Biuletyn” 2001, nr 17, s. 33–50, a także w innych publikacjach: *idem*, *Rola, miejsce i zadania Wojsk Ochrony Pogranicza w strukturze Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (1949–1954) i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (1955–1965)*, cz. I, „Problemy Ochrony Granic. Biuletyn” 2000, nr 11, s. 85; *idem*, *Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1945–1965. Próba oceny (cz. I)*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia w Koszalinie” 2011, nr 1/11, s. 65–66; *idem*, *Problemy kadr Wojsk Ochrony Pogranicza (1945–1965) – wybrane zagadnienia (cz. I)*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia w Koszalinie” 2011, nr 4/11, s. 91–100. Ponadto problematyka powyższa została przedstawiona w monografii J. Prochwicza, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1965. Wybrane problemy*, Piotrków Trybunalski 2011, s. 247–316.

⁷ T. Chinciński, *Kryptonim „Targowica” – aparat Polski Ludowej wobec oficerów wywiadu II Rzeczypospolitej [w:] Marian Rejewski 1905–1980. Życie enigmą pisane*, red. J.S. Ciechanowski, J. Garbowski, E. Maresch, Bydgoszcz 2005, s. 89–98; P. Skubisz, *Represje wobec żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza w latach 1939–1965*, „In Gremio. Miesięcznik Szczecińskich Środowisk Prawniczych” 2006, nr 6, s. 26–28; *idem*, *Operacyjne rozpracowanie kryptonim „Targowica” – represje komunistyczne wobec żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza [w:] Amor patriae nostra lex. Losy funkcjonariuszy i żołnierzy polskich formacji granicznych w latach II wojny światowej i okresie powojennym*, red. A. Gosławska-Hrychorczuk, Warszawa–Kętrzyn 2008, s. 127–158; *idem*, *„Zdradcy z Targowicy” – rozpracowanie obiektowe prowadzone przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego wobec żołnierzy Oddziału II Sztabu Generalnego/Głównego Wojska Polskiego, Żandarmerii, Korpusu Ochrony Pogranicza oraz funkcjonariuszy Straży Granicznej i Policji Państwowej [w:] Między I a IV Rzeczypospolitą. Z dziejów lustracji na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. M. Korybut-Marciniak, P. Majer, Olsztyn 2009, s. 101–118; *idem*, *Na tropie „dwójkarzy”*, „Politycznie obcy” – Dodatek specjalny IPN do „Niezależnej Gazety Polskiej, 1 V 2009 r.”; *idem*, *Droga do Maisons-Laffitte. Bazylego Rogowskiego wspomnienie o marszałku Edwardzie Śmigłym-Rydzu [w:] Aparat represji wobec inteligencji w latach 1945–1956*, red. R. Habielski, D. Rafalska, Warszawa 2010, s. 253–272.

na Wiszniewo, Stołpce czy pociąg relacji Brześć–Luniniec stały się bezpośrednim katalizatorem utworzenia Korpusu. Niemniej już wcześniej zaistniał cały zespół czynników natury politycznej, społecznej oraz gospodarczej, które w połączeniu z głównym bodźcem – dywersją i działaniami wywiadu sowieckiego w Polsce – doprowadziły do wyjątkowego stanu napięcia na Kresach Wschodnich. Ostatecznie po kilku nieudanych próbach rozwiązania problemu, które skompromitowały władze państwowe, w obliczu braku stabilizacji na dopiero co wyznaczonej w terenie granicy pomiędzy Polską a ZSRR, jedynym możliwym wyjściem stało się utworzenie oddzielnego wojskowego korpusu ochraniającego granice wschodnie II Rzeczypospolitej. Pomysłodawcą utworzenia KOP był minister spraw wojskowych gen. dyw. Władysław Sikorski, którego projekt spotkał się ze zrozumieniem rządu Rzeczypospolitej w trakcie spotkania w Spale w dniach 21–22 sierpnia 1924 r. W jego zamyśle nowa formacja miała być samodzielnym, scentralizowanym organem pozostającym na etacie MSW, ponieważ tylko to ministerstwo posiadało w ręku aparat administracyjny i bezpieczeństwa zdolny do przeciwdziałania bandytyzmowi na Kresach Wschodnich. Równocześnie w sprawach obronności, a szczególnie doboru kadr, przyznania uzbrojenia itp., KOP miał podlegać MSWojsk. Do organizacji Korpusu wykorzystano oficerów i podoficerów zawodowych z armii oraz szeregowych rocznika 1902, uzbrojonych i wyposażonych na koszt MSW. Jednocześnie dotychczasowa formacja ochraniająca granicę – Policja Państwowa – została odsunięta od tego typu zadań. 12 września 1924 r. minister spraw wojskowych wydał rozkaz w sprawie utworzenia Korpusu, w kolejnym zaś (z 17 września 1924 r.) określono strukturę, etaty personalne i materiałowe poszczególnych pododdziałów KOP. Formowanie pierwszych trzech dowództw brygad oraz podległych im dziesięciu batalionów i dziesięciu szwadronów trwało od 20 września do 10 października 1924 r. Dzięki temu pod koniec października pierwsze oddziały KOP trafiły na granicę z ZSRR, rozpoczynając blisko piętnastoletnią służbę. Proces rozbudowy KOP trwał w kolejnych latach (tzw. 2 i 3 faza formowania) i ostatecznie został zakończony dopiero w 1928 r. Wówczas formacja liczyła około 900 oficerów i 25 tys. żołnierzy szeregowych i składała się z dowództwa, sześciu brygad (1.–6.), dwóch półbrygad (3. i 6.), dwudziestu dziewięciu batalionów piechoty (1.–29., w tym trzech odwodowych i dwóch odwodowo-granicznych), dziewiętnastu szwadronów kawalerii (1.–19.), batalionu szkolnego piechoty, szkoły podoficerów zawodowych kawalerii, dywizjonu żandarmerii oraz oddziałów pomocniczych, które zostały rozmieszczone wzdłuż całej granicy Polski z ZSRR, Litwą i Łotwą oraz wschodnich skrajnych fragmentów granicy z Niemcami i Rumunią. Główny ciężar fizycznej ochrony granicy ciążył na jednostkach piechoty ulokowanych wzdłuż granicy. Każdy batalion graniczny dzielił się na kompanie, które obsadzały strażnice ochraniające kilkukilometrowe odcinki granicy. Wraz z utworzeniem KOP wprowadzono nowoczesne sposoby zabezpieczania wschodnich rubieży kraju, oparte na obserwacji terenu w dzień i wzmożonej penetracji trudnych terenowo oraz osłoniętych odcinków – szczególnie nocą. W porównaniu z okresem wcześniejszym większego znaczenia dla ochrony granicy nabrała współpraca oficerów i podoficerów służących na „linii” z kadrą wywiadowczą.

Z czasem okazało się, że wewnętrzna struktura KOP wymagała zmian ze względu na wyznaczenie mu zadań na wypadek wojny z ZSRR. Przeprowadzono dwie niezbędne reorganizacje: w 1929 r. („R. 1”) oraz w 1937 r. („R. 2”). W obu wypadkach dotyczyły one głównie struktury wyższych szczebli dowodzenia w Korpusie. O ile w 1929 r. na miejsce półbrygad KOP wprowadzono pułki (jako dodatkowe ogniwo pomiędzy dotychczas istniejące brygady i bataliony), o tyle w 1937 r. zlikwidowano większość brygad, pozostawiając pułki podległe bezpośrednio Dowództwu KOP. W przypadku reorganizacji „R. 2” nastąpiła także zmiana systemu służby granicznej, w której nacisk położono na działalność informacyjno-wywiadowczą w pasie przygranicznym, z jednoczesnym zwiększeniem intensywności wyszkolenia bojowego oddziałów. W 1937 r. Korpus składał się z trzech brygad („Grodno”, „Polesie”, „Podole”) oraz siedmiu pułków („Wilno”, „Głębokie”, „Wilejka”, „Wołożyn”, „Snów”, „Sarny” i „Zdobunów”), którym podlegały bataliony graniczne i odwodowe oraz szwadrony. Kolejne jednostki KOP utworzono w 1938 i 1939 r. Od marca 1939 r., wraz z rozrostem organizacyjnym, następowała zmiana w dyslokacji oddziałów. Z jednej strony Korpus przekazał Straży Granicznej odcinek granicy z Niemcami, z drugiej przejął całkowitą ochronę granicy z Rumunią, Węgrami oraz Słowacją. Jednak do największych zmian doszło w okresie mobilizacji, kiedy oddziały i pododdziały KOP zostały przydzielone do niemal wszystkich wielkich jednostek WP. Za najważniejszy należy uznać wkład w formowanie 33., 35., 36. i 38. Dywizji Piechoty Rezerwowej oraz 1., 2. i 3. Brygad Górskiej. Jednocześnie osłabione mobilizacją oddziały KOP, pozostawione w służbie nad granicą, próbowały w sierpniu 1939 r. odtworzyć uszczuplone stany osobowe i materiałowe. Działania te przerwał wybuch wojny. Niemniej w trakcie kampanii polskiej 1939 r. żołnierze KOP zapisali piękną kartę bojową. Do rangi symbolu urosły bitwy, w których brali udział, jak choćby pod Węgierską Górką, Wizną, Szackiem, Wytycznem oraz w obronie Helu⁸.

⁸ Szerzej na temat KOP zob. w literaturze przedmiotu: H. Dominiczak, *Ochrona granicy wschodniej w latach 1919–1939*, Warszawa 1983; idem, *Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Warszawa 1992; R. Szubański, *Bataliony, kompanie, strażnice KOP*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1993, z. 3; C. Grzelak, *Bitwy polskie. Szack–Wytyczno 1939*, Warszawa 1993; idem, *Bitwy polskie. Wilno 1939*, Warszawa 1993; J. Prochwicz, *Korpus Ochrony Pogranicza w przededniu wojny*, cz. 1: *Powstanie i przemiany organizacyjne KOP do 1939 roku*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1994, z. 3; idem, *Korpus Ochrony Pogranicza w przededniu wojny*, cz. II: *Przemiany organizacyjne i przygotowania wojenne KOP w 1939 roku*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1994, z. 4; *Korpus Ochrony Pogranicza w 70. rocznicę powołania...*; R. Szawłowski, *Wojna polsko-sowiecka 1939. Tło polityczne, prawnomiędzynarodowe i psychologiczne, agresja sowiecka i polska obrona, sowieckie zbrodnie wojenne i przeciw ludzkości oraz zbrodnie ukraińskie i białoruskie*, t. I: *Monografia*, Warszawa 1997; C. Grzelak, *Kresy w czerwieni. Agresja Związku Sowieckiego na Polskę w 1939 r.*, Warszawa 1998; J. Piotrowski, *Bataliony, kompanie, strażnice KOP-u*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2000, z. 3; W. Włodarkiewicz, *Przed 17 września 1939 roku. Radzieckie zagrożenie Rzeczypospolitej w ocenach polskich naczelnych władz wojskowych 1921–1939*, Warszawa 2002; M. Jabłonowski, *Formacja specjalna. Korpus Ochrony Pogranicza 1924–1939*, Warszawa 2003; J. Prochwicz, *Formacje Korpusu Ochrony Pogranicza w 1939 roku*, Warszawa 2003; *Wrzesień 1939. Radzieckie zagrożenie Rzeczypospolitej w dokumentach, relacjach i wspomnieniach*, wybór W. Włodarkiewicz, Warszawa 2005; *Korpus Ochrony Pogranicza. Materiały z konferencji naukowej w 80. rocznicę powstania Korpusu*

Straż Graniczna (1928–1939)

Genezy utworzenia Straży Granicznej należy upatrywać w dążeniu władz II Rzeczypospolitej do unifikacji systemu ochrony granic kraju w drugiej połowie XX w. O ile sformowany na wschodzie jesienią 1924 r. KOP okazał się przysłowiowym strzałem w dziesiątkę i w znacznym stopniu przyczynił się do zniwelowania niepokoju na Kresach Wschodnich (choć możliwe to było głównie dzięki zmianie polityki prowadzonej przez ZSRR wobec zachodnich sąsiadów, w tym Polski), o tyle na granicy z Niemcami oraz Czechosłowacją nadal utrzymywało się napięcie związane z brakiem bezpieczeństwa w pasie przygranicznym, dodatkowo podsycane przez przemysł rozwinięty do niemal hurtowych ilości. W takich okolicznościach już w październiku 1926 r. pojawiły się pierwsze propozycje sformowania pięciu dodatkowych brygad KOP (7.–11.), których podległe pułki złożone z batalionów piechoty i szwadronów jazdy miały przejąć ochronę całej północnej, zachodniej i południowej granicy Polski od ewidentnie nieradzących sobie z sytuacją jednostek Straży Celnej (istniejącej od 1921 do 1928 r.). Oczekiwania władz bezpieczeństwa ostudziły jednak realia budżetowe II Rzeczypospolitej oraz działania polityczne ze strony państwa niemieckiego, które na forum międzynarodowym poruszyło polskie plany wprowadzenia oddziałów stricte wojskowych na granicę pomiędzy tymi dwoma krajami. Wobec okoliczności, które nie sprzyjały ujednoliceniu systemu ochrony granic, zdecydowano się na pośrednie rozwiązanie. Premier Józef Piłsudski 20 czerwca 1927 r. powołał na stanowisko naczelnego inspektora Straży Celnej płk. Stefana Pasławskiego, któremu powierzył misję reorganizacji tej formacji. Wraz z uporządkowaniem zagadnień personalnych doszło do zmian organizacyjnych, głównie za sprawą nowego rozporządzenia ministra skarbu – któremu podlegała ta formacja – z 31 sierpnia 1927 r. zatytułowanego „O organizacji Straży Celnej”. Na jego podstawie utworzono Komendę Straży Celnej, której podlegało pięć inspektoratów okręgowych (Mazowiecki, Pomorski, Wielkopolski, Śląski i Małopolski). Podporządkowane im były inspektoraty graniczne, a tym z kolei komisariaty, które posiadały placówki I i II linii. Z około siedmiuset pięćdziesięciu placówek utworzono blisko pięćset, jednocześnie znacznie zwiększając ich obsadę personalną. W zamysśle gremiów dowódczych działania te miały doprowadzić do utworzenia formacji granicznej o wojskowej strukturze na wzór KOP, przy czym o odmiennej nazwie – Korpus Straży Granicznej. Jednakże decyzją J. Piłsudskiego zachowano cywilne fasady organizacji i funkcjonowania tej formacji. Znalazło to odzwierciedlenie w rozporządzeniu „O Straży Granicznej” wydanym 22 marca 1928 r. przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego, które korelowało z wydanym wcześniej (23 grudnia 1927 r.) rozporządzeniem „O granicach państwa”.

Ochrony Pogranicza, red. J. Prochwicz, Kętrzyn 2005; A. Ochał, *Batalion Korpusu Ochrony Pogranicza „Suwałki” 1927–1939*, Suwałki 2009; *idem*, *Słownik oficerów i chorążych Korpusu Ochrony Pogranicza w Suwałkach (1929–1939)*, Suwałki 2009; *Instrukcja służby Korpusu Ochrony Pogranicza*, wstęp i oprac. P. Skubisz, Warszawa 2010.

Straż Celna, przekształcając się w Straż Graniczną, upodobniła się do KOP, z tą różnicą, że podlegała trzem różnym ministerstwom – Ministerstwu Skarbu (bezpśrednie kierownictwo), Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Ministerstwu Spraw Wojskowych. SG realizowała niemal identyczne zadania jak KOP: przeciwdziałanie nielegalnym przekroczeniom granicy, przemytowi i innym przestępstwom natury skarbowo-celnej, zapewnienie bezpieczeństwa publicznego w pasie przygranicznym, w tym zabezpieczenie nienaruszalności znaków granicznych, wreszcie współdziałanie w ochronie granicy z oddziałami Wojska Polskiego. Zgodnie z wcześniej podjętymi pracami, mającymi na celu sanację sytuacji na pograniczu północnym, zachodnim i południowym, na potrzeby SG przejęto zreorganizowane struktury Straży Celnej. W wyniku tych działań Komendzie Straży Granicznej podlegały: inspektoraty okręgowe SG, przy czym wcześniejszy Małopolski Inspektorat Okręgowy Straży Celnej został podzielony na dwie części, dając początek Zachodniomałopolskiemu oraz Wschodniomałopolskiemu Inspektoratowi Okręgowemu SG. Inspektoratom okręgowym SG podlegały inspektoraty graniczne SG, tym z kolei komisariaty SG, którym podporządkowano placówki SG I i II linii. Organizacja Straży Granicznej w 1928 r. przyniosła zmiany także w uzbrojeniu, m.in. wprowadzono broń krótką oraz karabinki z bagnetami jednego typu przekazane przez MSWojsk. Co więcej, unowocześniono wówczas łączność, a wielkim sukcesem okazało się zastosowanie w służbie rowerów. Jednak najistotniejsze reformy dotyczyły działalności wywiadowczo-informacyjnej, którą znacznie rozwinęto zarówno w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa w pasie granicznym (rozpracowanie przemytników oraz pospolitych bandytów), jak i w kwestii współpracy z Oddziałem II Sztabu Głównego WP. Struktura wewnętrzna i rozmieszczenie jednostek SG były stabilne aż do 1938 r., podobnie jak poziom zatrudnienia, który w omawianym okresie wahał się między 5,3–5,5 tys. funkcjonariuszy SG, z czego ok. 275 etatów przypadało na kadre oficerską, 200 etatów na pracowników cywilnych, pozostałe zaś były zarezerwowane dla szeregowych.

W 1938 r. doszło do zmian w nazewnictwie jednostek organizacyjnych Straży Granicznej. Komenda Główna SG zastąpiła Komendę SG, komenda okręgu SG – inspektorat okręgowy SG, natomiast komenda obwodu SG – inspektorat graniczny SG. Równocześnie na przełomie lat 1938–1939 doszło do przejęcia od KOP fragmentu odcinka granicy polsko-niemieckiej (Prusy Wschodnie), z jednoczesnym przekazaniem Korpusowi całości odcinka granicznego z Rumunią, Węgrami i Słowacją. Ostatecznie w przededniu wybuchu wojny SG posiadała 6 komend okręgów, 26 komend obwodów, 129 komisariatów, 212 placówek II linii (wraz z posterunkami informacyjnymi) oraz 419 placówek I linii⁹.

⁹ Szerzej na temat SG zob. w literaturze przedmiotu: H.M. Kula, *Polska straż graniczna w latach 1928–1939*, Warszawa 1994; *Polskie formacje graniczne. Straż Graniczna 1928–1939. Dokumenty organizacyjne. Wybór źródeł*, t. II, wstęp, wybór i oprac. M. Jabłonowski, B. Polak, Koszalin 1999; *Z dziejów polskich formacji granicznych 1918–1939. Studia i materiały*, t. I, red. B. Polak, Koszalin 1998; 80. rocznica powstania Straży Granicznej II Rzeczypospolitej, red. A. Gosławska-Hrychorzuk,

Represje wobec żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG

Działania komunistycznego aparatu bezpieczeństwa wymierzone w żołnierzy KOP i SG można podzielić na kilka elementów. W okresie II wojny światowej należy wskazać przede wszystkim na zbrodnie popełnione „na zapleczu” operacji militarnych oraz w okresie późniejszym, które umownie można nazwać zbrodnią katyńską¹⁰. Liczbę strat osobowych powiększają jeszcze zabici i ranni w wyniku bezpośrednich działań zbrojnych¹¹. Uzupełnieniem operacji zmierzających do eliminacji żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG były tajne aresztowania i procesy¹². Na mocy wyroków sądowych skazani odbywali kary w obozach pracy przymusowej. Sowieckie władze bezpieczeństwa przeprowadziły też masowe deportacje osób uznanych za „element antysowiecki”. Wśród nich znaleźli się żołnierze KOP oraz ich rodziny zamieszkujące na terenach okupowanych przez ZSRR. Należy przy tym podkreślić, że wywózki jednak w głównej mierze dotknęły żony i dzieci żołnierzy, przy czym liczba deportowanych nie jest obecnie możliwa do ustalenia. Równocześnie propaganda przedstawiała Korpus jako narzędzie polityki rządu polskiego wobec mniejszości narodowych zamieszkających na Kresach Wschodnich.

Po zakończeniu wojny głównymi podmiotami odpowiadającymi za działania wymierzone w żołnierzy i funkcjonariuszy przedwojennych formacji granicznych były Urząd Bezpieczeństwa Publicznego oraz Informacja Wojskowa, choć nie można nie doceniać roli „sowiecników”, a nawet samego NKWD, który interesował się szczególnie osobami związanymi z polskim wywiadem i kontrwywiadem na Kresach Wschodnich i w ZSRR. Do głównych zadań bezpieczeństwa w okresie powojennym należały czynności o charakterze operacyjnym mające na celu zidentyfikowanie,

Kętrzyń 2008; *Amor patriae nostra lex...*; *Wywiad gospodarczy Straży Granicznej wobec firm gdańsko-gdynskich w latach 1932–1938*, wstęp, wybór i oprac. P. Kołakowski, R. Techman, Słupsk 2010.

¹⁰ W Katyniu żołnierze KOP i funkcjonariusze SG stanowili trzecią pod względem liczebności grupę ofiar po żołnierzach WP i funkcjonariuszach PP. Opracowana przez Mirosława J. Rubasa lista strat polskich formacji granicznych w Katyniu zawiera 637 nazwisk żołnierzy Korpusu i 100 funkcjonariuszy SG: 239 żołnierzy KOP i 16 funkcjonariuszy SG więziono w obozie w Kozielsku oraz odpowiednio 77 i 54 w obozie w Ostaszkowie, 142 i 8 w obozie w Starobielsku, 43 i 9 w innych obozach na terenie Ukrainy, a także 136 i 13 w nieustalonych miejscach. Egzekucje wykonywano od kwietnia do maja 1940 r., w większości przypadków strzałem w potylicę, w specjalnie do tego przygotowanych celach śmierci. Część więźniów z Kozielska zamordowano bezpośrednio nad dołami śmierci. M.J. Rubas, *Katyńska lista strat polskich formacji granicznych...*, s. 27–214.

¹¹ O skali zjawiska świadczy fakt, że podczas tworzenia Armii Polskiej w ZSRR latem 1941 r. do punktów rekrutacji zgłosiło się zaledwie 65 oficerów KOP. Jest to liczba niewielka, zwłaszcza że w okresie międzywojennym KOP stanowił 10 proc. stanu WP. *Ibidem*, s. 23.

¹² Doskonale obrazuje to przykład podoficera zawodowego KOP Jermicza, którego żona wspominała, że „mąż wrócił szczęśliwie pod koniec 1939 roku i ukrywał się w domu z obawy przed Rosjanami. Ktoś musiał jednak donieść [...]. W dniu 13 marca 1940 r. do domu wtargnęło kilku enkawudzystów, którzy znaleźli męża i zabrali go do aresztu w mieście. [...] W czasie aresztowania przeprowadzono w domu rewizję, między innymi porozwalano piece kaflowe. Szukano broni, której nie znaleziono. Potem męża wywieziono na początku kwietnia 1940 r. z aresztu w Iwieńcu, skutego wraz z innymi więźniami, pod eskortą do Mińska. Odtąd ślad po nim zaginął”. Cyt. za: A. Jaracz, *Losy rodzin żołnierzy KOP...* [w:] *Korpus Ochrony Pogranicza w 70. rocznicę powołania...*, s. 192.

zewidencjonowanie, a następnie rozpracowanie osób służących w formacjach granicznych II Rzeczypospolitej, ze szczególnym uwzględnieniem aparatu wywiadowczego Korpusu¹³, w tym również sieci agenturalnej. Zebrane w ten sposób materiały miały stać się podstawą do odpowiedzi na pytanie o postawy wobec nowej rzeczywistości społeczno-politycznej i sojuszu z ZSRR oraz posłużyć jako punkt wyjścia do dalszych szykan, takich jak usuwanie z szeregów partii (zob. dok. nr 58), woj-ska, pracy w zakładach cywilnych, odbieranie emerytur. Prześladowania dotyczyły nie tylko samych żołnierzy KOP, lecz także ich rodzin i najbliższych znajomych. W podobny sposób władze bezpieczeństwa starały się represjonować byłych funkcjonariuszy SG, przy czym tutaj eksponowano przedwojenną współpracę tej formacji z Oddziałem II Sztabu Głównego WP.

Działalność Informacji Wojskowej

Działania podejmowane przez organy GZI dotyczyły żołnierzy WP, którzy w okresie przedwojennym pełnili służbę w oddziałach KOP i SG¹⁴. Początek rozpracowania tego środowiska należy datować na pierwsze lata po zakończeniu wojny – na okres demobilizacji i związanego z tym przeglądem kadr WP. Oczywiście nie można przy tym wykluczyć, że niektórymi osobami organy Informacji Wojskowej interesowały się już wcześniej, niemniej dopiero w styczniu 1948 r. sprawy związane z osobami służącymi w formacjach granicznych zostały skoncentrowane w Referacie do Rozpracowania Byłych Pracowników „Dwójki”¹⁵ i Osób Powracających z Zagranicy w ramach Wydziału I Oddziału II (kontrwywiadowczego) GZI¹⁶. Wy-

¹³ Problem działalności wywiadowczej jest dziś jednym z najlepiej rozpoznanych zagadnień funkcjonowania tej formacji granicznej i nie wymaga szerszego omówienia. Zob. A. Peplowski, *Wywiad polski na ZSRR 1921–1939*, Warszawa 1996; A. Misiuk, *Służby specjalne II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1998; A. Peplowski, *Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002; M. Jabłonowski, J. Prochwicz, *Wywiad Korpusu Ochrony Pogranicza 1924–1939*, Warszawa 2004; J. Prochwicz, *Powstanie i przemiany organizacyjne wywiadu KOP [w:] Korpus Ochrony Pogranicza. Materiały z konferencji...*, s. 35–62; J. Widacki, *Wywiad litewski w latach trzydziestych XX wieku jako przeciwnik wywiadu Korpusu Ochrony Pogranicza*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1995, z. 3–4, s. 85–94.

¹⁴ Trzeba tu zaznaczyć, że działania te były ściśle związane z rozpracowaniem żołnierzy, pracowników i współpracowników przedwojennego Oddziału II Sztabu Głównego WP.

¹⁵ „Dwójka” – chodzi tu o Oddział II Sztabu Generalnego (od 1928 r. Sztabu Głównego). W Polsce powojennej określenie „dwójkarz” w wyniku działań propagandowych nabrało wymiaru pejoratywnego i stało się synonimem donosiciela lub szpiega. W żargonie funkcjonariuszy MBP i GZI oznaczało głównie byłych żołnierzy, pracowników kontraktowych i współpracowników Oddziału II, Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, a w szerszym rozumieniu również żołnierzy i współpracowników Żandarmerii, Korpusu Ochrony Pogranicza, funkcjonariuszy oraz agenturę wojewódzkich wydziałów bezpieczeństwa, powiatowych referatów bezpieczeństwa, Policji Państwowej, Straży Granicznej.

¹⁶ Kluczową rolę w Oddziale II GZI odgrywali kierujący nim radzieccy oficerowie: Grigorij Nikonienko, Piotr Gulenko, Jakow Kotienko. Zob. „Organizacja Głównego Zarządu Informacji Wojska Polskiego oraz wykaz imienny i funkcje pełnione przez zatrudnionych tam funkcjonariuszy” (mps ze zbiorów Biblioteki OBEP IPN w Szczecinie).

dział ten zajmował się najważniejszymi sprawami, zlecając te o mniejszej wadze stosownym komórkom terenowym¹⁷.

Pomimo szerokiej kwerendy w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej nie udało się odnaleźć wytycznych (rozkazu), które określałyby całokształt działań organów Informacji Wojskowej w pierwszych latach powojennych w zakresie wyżej wymienionej problematyki. Na podstawie zachowanych dokumentów można wywnioskować, że podstawową formą pracy była działalność operacyjna oparta na sieci agenturalnej oraz czynności śledcze. Analiza protokołów przesłuchań pozwala stwierdzić, że istniał opracowany zestaw pytań, które zadawano w trakcie śledztwa. Oficerowie Informacji Wojskowej pytali m.in. o: a) życiorys, b) okoliczności powołania do służby, c) przebieg służby ze wskazaniem stanowiska i funkcji, d) dokładny opis kompetencji służbowych na zajmowanych stanowiskach, e) okoliczności zaangażowania do pracy w Oddziale II lub wywiadzie KOP/SG, f) zakres i charakter zadań wykonywanych na rzecz Oddziału II, g) nazwiska i adresy zamieszkania znanych „dwójkarzy”, h) zakres działania Oddziału II i wywiadu KOP/SG¹⁸. Systematycznie prowadzono dokumentację, najczęściej w formie akt rozpracowania pojedynczego lub teczek kontrolno-obszaryjnych. Dodatkowo zidentyfikowani żołnierze KOP byli rejestrowani w kartotece GZI. Obecnie ustalenie liczby rozpracowywanych jest przedsięwzięciem trudnym ze względu na niekompletność zachowanego materiału źródłowego¹⁹. W marcu 1952 r. szef GZI Dmitrij Wozniesiński wydał

¹⁷ Sprawy prowadzone przeciwko żołnierzom KOP realizowane były w terenie przez Okręgowe Zarządy Informacji Okręgów Wojskowych nr I w Warszawie, nr II w Bydgoszczy, nr III w Poznaniu, nr IV we Wrocławiu, nr V w Krakowie, nr VI w Łodzi, nr VII w Lublinie oraz Okręgowy Zarząd Informacji nr VIII w Gdyni (Marynarki Wojennej) i Okręgowy Zarząd Informacji nr IX (Wojsk Lotniczych). Poza tym do pracy zaangażowani zostali oficerowie wydziałów informacji wojskowej poszczególnych dywizji piechoty WP czy brygad WOP oraz sekcji informacji wojennej w szkołach wojskowych. AIPN, 2386/17630, Pismo szefa Oddziału VII GZI do szefa Oddziału II GZI dotyczące przesłania dokumentacji operacyjnej osób podejrzanych o pracę lub współpracę z przedwojennym Oddziałem II, 7 XII 1951 r., k. 133–134; *ibidem*, Pismo p.o. szefa Oddziału II GZI MON do szefa Oddziału VII GZI MON dotyczące przesłania dokumentacji operacyjnej osób uwolnionych od podejrzania o pracę lub współpracę z przedwojennym Oddziałem II, 8 II 1952 r., k. 135–136; *ibidem*, Pismo zastępcy szefa Oddziału II GZI MON ppłk. Stefana Sarnowskiego do szefa Oddziału VII GZI MON dotyczące przesłania do poszczególnych okręgowych zarządów informacji dokumentacji operacyjnej osób podejrzanych o współpracę z przedwojennym Oddziałem II, kwiecień 1952 r., k. 137–138.

¹⁸ *Ibidem*, Informacja na figuranta ARP nr 1267 – kryptonim „Strażnik”, 30 X 1952 r., k. 257–258; *ibidem*, Protokół przesłuchania podejrzanego starszego ogniomistrza Stefana Wietrzykowskiego, 4 II 1953 r., k. 335–338; *ibidem*, Protokół przesłuchania podejrzanego starszego ogniomistrza Bolesława Weinerta, 11 II 1953 r., k. 342–343; *ibidem*, Protokół przesłuchania podejrzanego Zygmunta Włodarskiego, 14 II 1953 r., k. 345–346; *ibidem*, Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Wałacha, b.d., k. 367–368; *ibidem*, Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Osmańskiego, 11 II 1953 r., k. 377–379.

¹⁹ Pewną wskazówkę odnośnie do liczby osób rozpracowywanych przez Informację Wojskową stanowi zestawienia osób pracujących w aparacie bezpieczeństwa i wywiadu II Rzeczypospolitej przekazywane przez MON do MBP w latach 1950–1952. Obejmują one spis ponad 4000 osób wraz z krótkim wyciągiem z akt personalnych. Otwarte pozostaje pytanie o odsetek byłych żołnierzy KOP. Zob. AIPN, 2386/17629, Teczka dokumentów dotyczących „dwójkarzy”, 1948–1950; AIPN, 2386/17628, Teczka

dyrektywę (zob. dok. nr 21) porządkującą dotychczasową pracę operacyjną w kwestii rozpracowania osób zaangażowanych w Oddziale II Sztabu Głównego WP (w tym również żołnierzy KOP), zarządzając jednocześnie podział rozpracowywanych osób na trzy kategorie: a) które ujawniły związki z przedwojennym aparatem wywiadowczym, b) które zataiły związki z przedwojennym aparatem wywiadowczym, lecz były obciążone materiałami dowodowymi w tym zakresie, c) które zataiły związki z przedwojennym aparatem wywiadowczym, ale brak w ich wypadku materiałów dowodowych. Celem tych działań było usunięcie osób niepewnych z szeregów Wojska Polskiego²⁰.

Wobec osób, które zostały zidentyfikowane jako byli żołnierze KOP lub funkcjonariusze SG, w większości wypadków podejmowano decyzję o usunięciu z wojska²¹, względnie o przesunięciu na mniej odpowiedzialne stanowisko (zob. dok. nr 2)²². Proces ten nie następował automatycznie, ale dopiero po szczegółowej analizie zebranych materiałów, najczęściej o charakterze kompromitującym (zob. dok. nr 4, 23, 28–36, 39, 41, 55–58, 61), oraz po zasięgnięciu opinii przełożonych (zob. dok. nr 40). Na podstawie tych informacji dokonywano oceny przydatności do dalszej służby w WP i wnioskowano o zwolnienie z wojska. W wyjątkowych sytuacjach podyktowanych potrzebami kadrowymi, szczególnie w przypadku specjalistów, decydowano się na czasowe pozostawienie danego żołnierza w służbie (zob. dok. nr 10). Znacznie jednak częściej bezpośrednim tego powodem było wciągnięcie danej osoby do sieci agenturalnej (zob. dok. nr 27). Stało się tak w przypadku dwóch pracowników Centrum Wyszkożenia Kwaternistrzowskiego – byłego oficera KOP, ppłk. Tomasza Adamskiego, tajnego informatora ps. „Stanisław” (zob. dok. nr 25), oraz byłego oficera oświatowego KOP płk. Wawrzyńca Szulca, tajnego informatora ps. „Gryszczuk” (zob. dok. nr 26).

Podpułkownik Tomasz Adamski, tajny informator ps. „Stanisław”, był starszym wykładowcą CWK i został zwerbowany w 1947 r. „na uczucia patriotyczne”. Właśnie ten czynnik zaważył o zatrzymaniu go w szeregach WP, przy czym dodatkowymi argumentami były krótki okres służby w KOP na drugorzędnym stanowisku oraz

dokumentów dotycząca „dwójkarzy”, 1951 r.; AIPN, 2386/17631, Teczka dokumentów dotycząca „dwójkarzy”, 1947–1950; AIPN, 2386/17626, Skorowidz „dwójkarzy” i kopistów 1928–1939, 1952 r.

²⁰ AIPN, 2386/17738, Dyrektywa szefa GZI MON Dmitrija Wozniesińskiego, 19 III 1952 r., k. 7–8.

²¹ O ile służba zawodowa prowadziła niemal zawsze do usuwania byłych żołnierzy Korpusu z szeregów WP (poza wskazanymi wyjątkami), o tyle służba czynna hamowała dalszą karierę w wojsku. Przykładem może być sprawa mjr. Stanisława Smółki, który w latach 1938–1939 odbywał służbę czynną w Pułku KOP „Czortków”, a następnie brał udział w walkach z Armią Czerwoną jako zastępca dowódcy plutonu. Przy realizacji wniosku awansowego nie pomogła mu nawet dobra opinia dowódcy 39. zmechanizowanego pułku piechoty, która została zdyskredytowana przez oficera Informacji Wojskowej jako niewłaściwa i nieprzemyślana.

²² Kpt. Julian Ziółkowski za służbę w KOP został na początku 1949 r. usunięty z pracy w Wydziale V Sztabu 16. Dywizji Piechoty. Zob. dok. nr 2.

pozytywna opinia służbowa przełożonych w CWK²³. W przypadku płk. Wawrzyńca Szulca, tajnego informatora ps. „Gryszczuk”, sprawa wyglądała trochę inaczej. Od 1940 r. był on współpracownikiem NKWD w Siatyniu i Czerniowcach. Po wstąpieniu do Wojska Polskiego został przekazany oficerom operacyjnym Informacji Wojskowej jako sprawdzony tajny informator. Do zadań wyżej wymienionych współpracowników należało zbieranie informacji o byłych żołnierzach KOP i Oddziału II pełniących służbę w Centrum Wyszkożenia. Według opinii por. Tadeusza Kubiaka, starszego oficera Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV we Wrocławiu, „ocenając [...] t[ajnego] inf[ormatora ps.] »Gryszczuk« jako naszego współpracownika, należy stwierdzić, iż na przestrzeni [lat] 1947–[19]48 pracował zadowolająco i w tym okresie dostarczył szereg cennych pod względem operacyjnym materiałów. Na przestrzeni od 1949 r. do chwili obecnej wspomniany tajny informator nie osiągnął we współpracy z nami pożądaných rezultatów, mimo kierowania go do konkretnych rozpracowań figurantów wrogiej bazy. Uzyskane przez niego materiały w tym okresie były przeważnie charakteru informacyjnego”²⁴. Niewątpliwie przyczyną osłabienia pracy tajnego informatora była niechęć okazywana mu przez kolegów, w wyniku oskarżenia o donosicielstwo w ramach POP²⁵.

Jednakże nawet zaangażowanie do pracy w sieci informacyjnej nie gwarantowało pozostawienia byłego żołnierza KOP czy funkcjonariusza SG w wojsku (zob. dok. nr 25). Wspomniany Tomasz Adamski nie spełniał pokładanych w nim nadziei, sabotując zadania stawiane mu przez oficerów Informacji Wojskowej. Jako blisko związany z rozpracowywanymi figurantami „charakteryzował ich jako ludzi lojalnych, zwolenników ustroju ludowego w Polsce”²⁶. Z tego samego powodu usunięto z WP innego tajnego informatora GZI – mjr. Henryka Wawrzynowicza, byłego podoficera zawodowego KOP, a po wojnie dowódcę jednego z batalionów w 40. pułku piechoty (10. DZmech.). W dokumentach przedwojennej Ekspozytury nr 1 w Wilnie znaleziono zapis, że pobierał on pieniądze z funduszu specjalnego na pokrycie kosztów związanych z działalnością wywiadowczą. Do zarzutów tych nie przyznał się, ale mimo to wstrzymano jego awans na stanowisko pomocnika dowódcy pułku ds. wyszkolenia. Na przełomie lat 1951–1952 znajdował się pod ścisłym nadzorem Informacji Wojskowej, która ostatecznie zwerbowała go jako tajnego informatora.

²³ AIPN, 2386/17630, Pismo zastępcy szefa Zarządu II GZI MON ppłk. Stefana Sarnowskiego do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV we Wrocławiu w sprawie decyzji personalnych dotyczących ujawnionych żołnierzy, pracowników i współpracowników przedwojennego Oddziału II i KOP, 29 VII 1952 r., k. 494–496; *ibidem*, Wniosek o wykluczenie z sieci agenturalnej i usunięcie z czynnej służby w Wojsku Polskim byłego kopisty – tajnego informatora ps. „Stanisław”, 24 V 1952 r., k. 426–427.

²⁴ *Ibidem*, Wniosek o pozostawienie w sieci agenturalnej byłego kopisty – tajnego informatora ps. „Gryszczuk”, oraz o przeniesienie wymienionego z Centrum Wyszkożenia Kwaternistrzowskiego, 3 V 1952 r., k. 430–431.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, Wniosek o wykluczenie z sieci agenturalnej i usunięcie z czynnej służby w Wojsku Polskim byłego kopisty – tajnego informatora ps. „Stanisław”, 24 V 1952 r., k. 426–427.

Szef Oddziału Informacji II Korpusu Zmechanizowanego szybko się przekonał, że współpracownik ten nie tylko nie składał materiałów obciążających, ale „wręcz przeciwnie – niektórych figurantów o zdecydowanie wrogim obliczu przedstawiał jako pozytywnie ustosunkowanych do Polski Ludowej”²⁷. Wobec tego przeniesiono go do rezerwy pod koniec 1952 r.²⁸

Proces usuwania z wojska byłych żołnierzy i funkcjonariuszy formacji granicznych można prześledzić na podstawie przesyłanych do MBP list „dwójkarzy” (zob. dok. nr 7, 8, 59). W notatkach służbowych, obok danych personalnych, informacji o przebiegu służby w wywiadzie, kontrwywiadzie lub aparacie bezpieczeństwa II Rzeczypospolitej oraz przebiegu służby w powojennym wojsku, znajdowały się następujące adnotacje: „Zdemobilizowany dnia [...] ze względów politycznych i skierowany do RKU w [...]”²⁹. Wśród wielu osób wydanych w ten sposób z wojska znaleźli się mjr Mieczysław Ługowski (oficer wywiadowczy 19. i 24. batalionów KOP, referent Placówki Wywiadowczej KOP nr 1 w Grodnie), ppłk Marian Podnieśński (oficer KOP), ppłk Franciszek Szeliga (kierownik Placówki Wywiadowczej KOP nr 3 w Głębokiem), kpt. Władysław Staniewicz (szef łączności Brygady KOP „Wilno”, a później Brygady KOP „Podole”), mjr Jan Witold Sokołowski (dowódca 13. Batalionu KOP), żeby wymienić tylko kilku z całej rzeszy oficerów KOP występujących w materiałach przesyłanych cyklicznie z GZI do MBP. Podobnie miała się sprawa z funkcjonariuszami SG, którzy po wojnie pełnili służbę w WP, jak choćby mjr. Zdzisława Kierdrzyńskiego z Głównego Inspektoratu Inżynieryjnego i Saperów WP, który został usunięty z wojska z powodu służby w Inspektoracie SG w Przasnyszu (od 1931 r.) oraz odbycia kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (w 1935 r.)³⁰. Identyczny los spotkał kpt. Franciszka Pawlaka, oficera 37. pułku piechoty (7. DP), który w stopniu aspiranta SG służył w placówce granicznej w Pucku, a podczas okupacji walczył w szeregach AK³¹.

Przesyłanie danych następowało również w drugim kierunku. MON oczekiwało od MBP określenia stopnia szkodliwości działań żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG w walce z ruchem komunistycznym. Opinia ta miała wpływ na decyzję o uzyskaniu przez przedwojennych oficerów i podoficerów zawodowych świadczeń emerytalnych (zob. dok. nr 11)³². Negatywne orzeczenia w sprawach o przyznanie takich świadczeń budziły uzasadnione poczucie krzywdy oraz powodowały niechęć do nowego ustroju. Dobrze udokumentowany został przypadek mjr. Kazimierza Garlicza, byłego oficera KOP, zamieszkałego po wojnie w Kętrzynie, który po wy-

²⁷ *Ibidem*, Wniosek o usunięcie oficera z szeregów WP, 24 V 1952 r., k. 541–542.

²⁸ *Ibidem*, Wniosek o przeniesienie oficera na inne stanowisko służbowe, 2 XI 1951 r., k. 547; *ibidem*, Wniosek o usunięcie oficera z szeregów WP, 24 V 1952 r., k. 541–542; *ibidem*, Decyzja o zwolnieniu oficera z szeregów Wojska Polskiego, 4 VI 1952 r., k. 548.

²⁹ AIPN, 2386/17628, Wykaz pracowników byłego Oddziału II Sztabu Głównego, b.d., k. 334.

³⁰ AIPN, 2386/17631, Informacja nr 3 dotycząca nowo ustalonych „dwójkarzy” pełniących służbę w odrodzonym WP, 10 I 1950 r., k. 162v.

³¹ AIPN, 2386/17630, Wykaz „dwójkarzy” pełniących służbę w Wojsku Polskim, b.d., k. 146.

³² AIPN, 2386/17631, k. 329, 334, 337, 349.

daleniu z wojska i odmowie przyznania emerytury usunął się w cień życia społecznego i towarzyskiego. Winnych tego stanu znalazł wśród komunistów dzierżących władzę w kraju, o czym mówił swoim najbliższymi znajomym. Niestety ci ostatni wykorzystywali jego zaufanie, dostarczając informacji funkcjonariuszom resortu bezpieczeństwa³³.

Działania mające na celu usunięcie byłych żołnierzy Korpusu dotyczyły nie tylko Wojska Polskiego, ale również Wojsk Ochrony Pogranicza. Ta formacja graniczna, utworzona jesienią 1945 r., korzystała z potencjału osobowego i wiedzy fachowej przedwojennych oficerów KOP i SG³⁴. Mimo to bardzo szybko (bo już w 1946 r.) rozpoczęto proces „oczyszczenia szeregów” WOP z żołnierzy służących w przedwojennych formacjach granicznych, Wojsku Polskim lub wyrażających negatywne poglądy na temat władzy ludowej. Grzegorz Goryński wskazał aż siedem kategorii kwalifikujących oficerów WOP do zwolnienia z szeregów tej formacji granicznej: „a) obcość klasowa [synowie obszarników, bogaczy wiejskich, kupców, policjantów], b) wrogi stosunek do naszego ustroju, względnie współpraca z okupantem, c) z wrogiego środowiska [wrogie ustosunkowanie się bliskiej rodziny do ustroju, współpraca z okupantem], d) przedwojenni oficerowie i podoficerowie zawodowi, policjanci, kopiści, którzy wykazywali niechęć i wrogi stosunek do ustroju, e) przynależność do wrogich organizacji [NSZ, AK, ZWZ, PSL, częściowo BCH], f) kontakty z wrogim elementem, g) rozkład moralny i zaniedbywanie się w obowiązkach służbowych”³⁵. Organem prowadzącym tego rodzaju weryfikacje były działające w latach 1946–1950 specjalne komisje personalne³⁶. Od 1949 r. ich pracą kierował ppłk Ignacy Krakus z Głównego Inspektoratu Ochrony Pogranicza, były oficer Informacji Marynarki Wojennej. Stwierdził on m.in., że „rozwój kadr oficerów Wojsk Ochrony Pogranicza [...] szedł po wadliwej linii. Zasadniczym błędem polityki personalnej w przeszłości było to, że do tworzących się Wojsk Ochrony Pogranicza kierowano owianych mitem fachowości oficerów Straży Granicznej i KOP”³⁷. Same działania mające na celu przyjęcie do służby żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG ocenił jako „karygodny liberalizm i brak czujności”³⁸, a oficerów KOP „zaciekłymi wrogami klasy robotniczej i ZSRR”³⁹. W efekcie działań SKP tylko od czerwca 1949 r. do kwietnia 1950 r. z szeregów WOP usunięto 326 oficerów i 68 podoficerów zawodowych, w tym 25 osób stanowili byli żołnierze KOP i funkcjonariusze PP

³³ AIPN, 00231/4, t. 11, Raport o przebiegu obiektowego rozpracowania krypt. „Targowica”, 7 X 1952 r., k. 7.

³⁴ W okresie formowania skierowano do WOP 150 oficerów z przedwojennych formacji granicznych. G. Goryński, *Formowanie korpusu oficerskiego...*, s. 36.

³⁵ *Ibidem*, s. 42.

³⁶ Na temat tych komisji zob. J. Prochwicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1965...*, s. 260 i nn.

³⁷ AIPN, 2223/977, Polityka personalna w Wojskach Ochrony Pogranicza, 24 IV 1950 r., k. 173. Zob. też G. Goryński, *Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1945–1965...*, s. 66; *idem*, *Problemy kadr Wojsk Ochrony Pogranicza (1945–1965)...*, s. 91–94.

³⁸ AIPN, 2223/977, Polityka personalna w Wojskach Ochrony Pogranicza, 24 IV 1950 r., k. 173.

³⁹ *Ibidem*.

(zob. dok. nr 15)⁴⁰. Część z nich wg raportu ppłk. Ignacego Krakusa miała zostać aresztowana przez Informację Wojskową WOP, ale nie wiadomo, ilu rzeczywiście aresztowano i jaki odsetek stanowili żołnierze KOP. Podobnie jak w wypadku GZI MON, również komórki Informacji Wojskowej WOP prowadziły działalność operacyjną i śledczą w stosunku do podległego jej personelu. Dobrym przykładem tego typu działań jest sprawa prowadzona przeciwko por. Henrykowi Ostrowskiemu z 12. Brygady WOP w Szczecinie (zob. dok. nr 45).

Po zwolnieniu z oddziałów WP lub WOP organy aparatu represji nie zaprzestały czynności operacyjnych mających na celu dyskryminację żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG w życiu politycznym, społecznym i zawodowym. Co więcej, wraz z narastającym napięciem międzynarodowym związanym z zimnowojenną rywalizacją sowiecko-amerykańską oraz postępującym terrorem stalinowskim rozpoczął się proces przypisywania przedwojennym pracownikom wywiadu i służb ochrony porządku publicznego (w tym również KOP i SG) kontaktów ze służbami wywiadowczymi państw zachodnich. Poszczególne sprawy wraz z dokumentacją aktową przekazywano z GZI do MBP w celu dalszego rozpracowania.

Działalność Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego

Główne działania MBP wymierzone w byłych żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG zostały skoncentrowane w rozpracowaniu obiektowym krypt. „Targowica”, prowadzonym w latach 1949–1955⁴¹ przez Wydział VI, a następnie Wydział IV

⁴⁰ *Ibidem*, k. 177. Grzegorz Goryński podaje w swoim artykule zupełnie inne dane. W jego opinii z szeregów WOP usunięto 386 oficerów i 55 podoficerów zawodowych (w tym 28 byłych żołnierzy KOP, funkcjonariuszy SG i PP). Z tej grupy 17,5 proc. usuniętych oficerów zostało aresztowanych przez Informację Wojskową WOP. G. Goryński, *Formowanie korpusu oficerskiego...*, s. 46. Proces zwalniania byłych żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG był kontynuowany także w kolejnych latach, szczególnie w okresie 1952–1954. Niestety autorowi nie są znane szczegółowe statystyki dotyczące odsetka zwolnionych oficerów WOP wywodzących się z ww. przedwojennych instytucji. Por. J. Prochwicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1965...*, s. 281.

⁴¹ Rejestracja i inwigilacja pracowników przedwojennego aparatu bezpieczeństwa i wywiadu rozpoczęła się już w kwietniu 1946 r., kiedy Wydział II Departamentu I MBP przystąpił do RO krypt. „Pająk 39”. Sprawa ta została założona ze względu na podejrzenie współpracy ww. z Oddziałem VI Sztabu Naczelnego Wodza i Secret Intelligence Service. Podstawowym zadaniem rozpracowania było ustalenie struktury Oddziału II Sztabu Głównego WP i jego składu personalnego. W celu usystematyzowania działań operacyjnych i śledczych przygotowano Pytajnik nr 2 dla użytku służbowego, stosowany w przesłuchaniach i rozmowach z pracownikami Oddziału II. Poza pytaniami o dane osobowe i przebieg kariery zawodowej, rozpytywano dokładnie o strukturę, zadania, metody pracy, agenturę czy kadre Oddziału II. Wiosną 1949 r. kryptonim sprawy „Pająk 39” został zastąpiony kryptonimem „Targowica” w wyniku konieczności ujednolicenia nazw w skali całego kraju, ponieważ dotychczas były one nadawane w sposób dowolny, np. „Zwiad” w województwie śląsko-dąbrowskim lub „Ofensywa I” w województwie szczecińskim. Równocześnie poszerzono liczbę kategorii osób rozpracowywanych przez Departament II MBP oraz wydano nowe instrukcje pracy operacyjnej w ramach tej sprawy obiektowej. AIPN, 1572/962, Meldunek o wszczęciu rozpracowania obiektowego, 10 I 1949 r., k. 329; *ibidem*, Instrukcja do RO krypt. „Pająk 39”, 6 V 1947 r., k. 8–9; AIPN, 0255/57, Pytajnik nr 2 dla użytku służbowego, 28 V 1946 r., k. 6; *ibidem*, Pytajnik nr 2 do użytku służbowego, 15 VII 1946 r., k. 7.

Departamentu I MBP/KdsBP, który kierował czynnościami operacyjnymi w podległych sobie wydziałach I wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego i referatach I powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego. RO krypt. „Targowica” miało na celu weryfikację i rozliczenie kadr aparatu bezpieczeństwa i wywiadu II Rzeczypospolitej, określanych w żargonie MBP pogardliwym mianem „dwójkarzy”. Do tego grona zaliczano pracowników etatowych i agenturę Oddziału II Sztabu Generalnego/Głównego WP, Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, Żandarmerii, Korpusu Ochrony Pogranicza, funkcjonariuszy oraz agenturę wojewódzkich wydziałów bezpieczeństwa, powiatowych referatów bezpieczeństwa, Policji Państwowej, Straży Granicznej, Polskiej Agencji Informacyjno-Handlowej i polskich placówek konsularnych (zob. dok. nr 5, 6, 16). Zaznaczyć przy tym należy, że rozpracowanie tego środowiska stanowiło tylko jeden z elementów szerzej zaplanowanego procesu rozliczania przedwojennego aparatu władzy⁴².

Wytyczne do RO krypt. „Targowica” wydano wiosną 1949 r. Do tej pory nie udało się odnaleźć rozkazu wprowadzającego, określającego cele, założenia i metody prowadzenia rozpracowania. Informacje na ten temat znajdują się jednak w Raporcie o wszczęciu obiektowego rozpracowania pracowników i agentów instytucji wywiadowczych, kontrwywiadowczych i służby bezpieczeństwa z 18 czerwca 1949 r. Na podstawie tego raportu wiadomo, że MBP dążyło do ujawnienia i zewidencjonowania osób, które do 1939 r. zajmowały się działalnością wywiadowczą, oraz otoczenia ich ścisłą inwigilacją poprzez sieć agenturalną⁴³.

Przyjęty kryptonim odwoływał się do potocznego rozumienia tego pojęcia i tym samym osoby rozpracowywane definiował jako zdrajców ojczyzny o „wstecznych”, zachowawczych poglądach. W tym konkretnym wypadku osoby, które znalazły się w zainteresowaniu UB, nie chciały poddać się nowej ideologicznej doktrynie utrwalanej na ziemiach polskich przez Armię Czerwoną i nielicznych rodzimych komunistów. Dodatkowo zachodziło podejrzenie współpracy figurantów z zachodnimi służbami wywiadowczymi. Oczywiście można się zastanawiać nad zasadnością nadania takiego kryptonimu. Ujawniła się tu kompletna ignorancja funkcjonariuszy UB w postrzeganiu dziejów i odnoszeniu ich do ówczesnej sytuacji polityczno-społecznej. Paradoks tej sytuacji polegał na tym, że członkowie stronnictwa hetmańskiego dopuścili się zdrady poprzez otwartą współpracę z Rosją i w efekcie stali się współodpowiedzialni za kolejny rozbiór Rzeczypospolitej, natomiast pracownicy Oddziału II i pokrewnych im służb działali na rzecz niepodległego i niezależnego państwa polskiego. Bliżej „Targowicy” było komunistom i funkcjonariuszom UB, którzy współpracowali z władzami sowieckimi.

⁴² Departament II MBP prowadził RO krypt. „Magnaci” przeciwko pracownikom przedwojennej administracji państwowej oraz RO krypt. „Zachód” przeciwko żołnierzom Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

⁴³ AIPN, 1572/937, Wytyczne do obiektowego rozpracowania Oddziału II dla sekcji 6 wydziałów I WUBP, 7 VII 1949 r., k. 25; *ibidem*, Raport o wszczęciu rozpracowania obiektowego pracowników i agentów instytucji wywiadowczych, kontrwywiadowczych i służby bezpieczeństwa – krypt. „Targowica”, 18 VI 1949 r., k. 2–4, 10.

Przyczyn wszczęcia RO krypt. „Targowica” należy upatrywać w obawach kierownictwa MBP o właściwe zabezpieczenie kontrwywiadowcze kraju. W jednym z meldunków na temat rozpoczęcia sprawy oficer UB napisał, że „powodem założenia niniejszego rozpracowania obiektowego jest to, iż byli członkowie »dwójki« przedwojennej jako aktywni reakcyoniści wrogo ustosunkowani do obecnego rządu i ustroju demokratycznego mogą zajmować stanowiska w urzędach administracyjnych i uprawiać tam wrogą i dywersyjną robotę. Następnym powodem jest, iż część byłych funkcjonariuszy zostało w 1939 r. ewakuowanych za granicę, gdzie nadal pracowali w »dwójce« oraz w wywiadzie Andersa, i ci ostatnio przebywają na terenie R[eczy]p[ospolitej] Polskiej jako emigranci i repatrianci, co nasuwa nam podejrzenie, iż mogą oni być specjalnie przerzuceni do Polski celem prowadzenia akcji dywersyjno-szpiegowskiej na rzecz obcego wywiadu i rządu londyńskiego”⁴⁴. W przekonaniu ppłk Władysława Śliwy, naczelnika nadzorującego działania Wydziału VI Departamentu I MBP, figuranci, pracując na odpowiedzialnych stanowiskach i w ważnych gałęziach gospodarki narodowej, mieli możliwości dotarcia do tajemnic państwowych oraz wywierali wpływ na realizację planów gospodarczych. Z tego powodu istniała potrzeba odsunięcia od funkcji kierowniczych w partii, administracji państwowej, gospodarce oraz WP osób o niepewnych lub zgoła odmiennych przekonaniach politycznych⁴⁵. Poza tym w opinii funkcjonariuszy UB oficerowie przedwojennych służb specjalnych starali się wzajemnie sobie pomagać w trudnych realiach powojennej rzeczywistości. Musiało to budzić uzasadnione obawy o zinstytucjonalizowaną i wywrotową działalność figurantów⁴⁶.

Wart podkreślenia jest fakt ukierunkowania RO krypt. „Targowica” na rozpracowanie osób pracujących na odcinku wschodnim. W lutym 1952 r. kpt. Antoni Gutowski, zastępca naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP, napisał, że „osoby te po zidentyfikowaniu jako najbardziej wrogie obecnej rzeczywistości w Polsce oraz niebezpieczne ze względu na swoją przeszłą działalność należy szczególnie intensywnie rozpracowywać w ramach RO »Targowica«. W środowisku tym należy zbudować silną sieć agencyjną, która by miała dotarcie do wszystkich figuran-

⁴⁴ AIPN, 1572/962, Meldunek o wszczęciu rozpracowania obiektowego, 10 I 1949 r., k. 329.

⁴⁵ AIPN, 0255/57, Instrukcja do RO krypt. „Targowica”, 2 I 1950 r., k. 11; AIPN, 1572/937, Raport o wszczęciu rozpracowania obiektowego pracowników i agentów instytucji wywiadowczych, kontrwywiadowczych i służby bezpieczeństwa – krypt. „Targowica”, 18 VI 1949 r., k. 13. Funkcjonariusze Departamentu I MBP nie tylko decydowali o tym, czy figuranci rozpracowania mogli nadal pracować na zajmowanym stanowisku, lecz także o odebraniu lub pozostawieniu emerytury. Decyzje zapadały po konsultacji dokonywanej między MBP, GZI a Departamentem Personalnym MON. AIPN, 2386/17628, Wykaz pracowników byłego Oddziału II Sztabu Głównego, 6 X 1950 r., k. 333–341; *ibidem*, Wykaz oficerów KOP, Żandarmerii, Policji Państwowej itd., 30 IX 1950 r., k. 342–348.

⁴⁶ Jako przykład działalności o charakterze wywiadowczym funkcjonariusze Departamentu I MBP wskazywali grupę przerzutowo-wywiadowczą zorganizowaną przez rtm. Landowskiego z ośrodka wywiadowczego w Meppen. W wyniku rozpracowania kilkunastoosobowej siatki podejrzanych osądzono w kilku procesach przed WSR w Szczecinie i Wrocławiu. AIPN, 1572/962, Raport nr 2 o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”, 1 II 1950 r., k. 294.

tów”⁴⁷. Chodzi tu oczywiście o żołnierzy, pracowników i współpracowników Oddziału II, Policji Państwowej, wojewódzkich wydziałów bezpieczeństwa i powiatowych referatów bezpieczeństwa. W szczególnym zainteresowaniu znaleźli się żołnierze Korpusu Ochrony Pogranicza. W ich przypadku rozpracowaniu poddano nie tylko pracowników i współpracowników wywiadu, lecz także oficerów i podoficerów zawodowych służących na stanowiskach liniowych, co stanowiło swoiste novum w porównaniu z innymi instytucjami wywiadu, kontrwywiadu i bezpieczeństwa rozpracowywanymi w ramach RO krypt. „Targowica”⁴⁸. Obecnie trudno określić liczbę rozpracowywanych byłych żołnierzy KOP. Niewątpliwie było to kilkaset osób, które ze względu na służbę w tej formacji granicznej znalazły się w zainteresowaniu funkcjonariuszy UB, ponieważ łącznie ich liczba razem z policjantami i funkcjonariuszami SG przekraczała 1000 osób⁴⁹.

Zgodnie z wytycznymi wprowadzono podział zadań między MBP a jego organami terenowymi, tzn. Departament I zajmował się pracownikami Dowództwa i Szefostwa Wywiadu KOP, WUBP rozpracowywały oficerów dowództw brygad KOP, natomiast referaty I PUBP oficerami służącymi w batalionach KOP. Podobnie było

⁴⁷ AIPN, 1572/894, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP kpt. Antoniego Gutowskiego do szefów WUBP w sprawie RO krypt. „Targowica”, 18 II 1952 r., k. 16.

⁴⁸ Pierwotnie kierownictwo Departamentu I MBP planowało ustalenie obsady personalnej Szefostwa Wywiadu KOP i jego placówek terenowych, agentury oraz metod pracy poszczególnych wydziałów, a następnie ustalenie miejsca pobytu tych osób na terenie kraju. W latach pięćdziesiątych ubiegłego stulecia nastąpiło przesunięcie optyki zainteresowań od wywiadu KOP w kierunku oficerów i podoficerów zawodowych zajmujących się bezpośrednią ochroną granicy lub szkoleniem w batalionach i szwadronach KOP. Przy czym częstym argumentem pozostawał fakt zainteresowania poszczególnymi oficerami i podoficerami pracującymi na „linii” z powodu adnotacji w materiałach archiwalnych Oddziału II czy Szefostwa Wywiadu KOP, świadczących o pobieraniu pieniędzy z funduszu operacyjnego na pokrycie wydatków związanych z pracą z siecią agenturalną. AIPN, 1572/937, Raport o wszczęciu rozpracowania obiektowego pracowników i agentów instytucji wywiadowczych, kontrwywiadowczych i służby bezpieczeństwa – krypt. „Targowica”, 18 VI 1949 r., k. 19–20; AIPN, 1572/945, Załącznik do raportu o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”, 16 III 1950 r., k. 51–56; AIPN, 2386/17631, Informacja dotycząca nowo ustalonych osób pozostających do 1939 r. na usługach Oddziału II Sztabu Generalnego WP, a obecnie pełniących służbę w odrodzonym WP, 6 IX 1949 r., k. 94; AIPN, 00231/4, t. 1, Raport z podróży służbowej do WUBP w Gdańsku, 13 VIII 1953 r., k. 200.

⁴⁹ Wszyscy figuranci występujący w RO krypt. „Targowica” byli rejestrowani w kartotekach ogólnoinformacyjnej MBP i zagadnieniowej dotyczącej pracowników Oddziału II oraz pokrewnych mu instytucji. Z danych statystycznych zawartych w rozpracowaniu wynika, że za lata 1950–1953 funkcjonariusze UB zidentyfikowali około 7500 pracowników i współpracowników aparatu bezpieczeństwa i wywiadu Polski przedwrześniowej. Wśród nich znajdowało się ustalonych i rozpracowywanych ponad 1800 pracowników i współpracowników „dwójki”, ponad 4700 osób znanych z nazwiska, ale niezlokalizowanych na terenie kraju ani niepoddanych rozpracowaniu oraz ponad 1000 funkcjonariuszy PP, SG i oficerów liniowych KOP. AIPN, 1572/894, RO krypt. „Targowica”, 30 X 1953 r., k. 56; *ibidem*, Wykaz „dwójkarzy” przesłanych do UBP, 7 VIII 1953 r., k. 55; AIPN, 0255/57, Instrukcja do RO krypt. „Targowica”, 2 I 1950 r., k. 12; AIPN, 1572/894, Plan organizacyjny do zagadnień prowadzonych w ramach RO krypt. „Targowica”, 16 II 1952 r., k. 17; AIPN, 01299/26, Ocena rozpracowania „dwójkarzy” w okresie 1952–1953, b.d., k. 2.

z funkcjonariuszami SG – Komendę Główną SG miał rozpracowywać Departament I, komendy okręgu – WUBP, pozostałe – PUBP. W ramach RO krypt. „Targowica” istniał hierarchiczny nadzór w oparciu o strukturę MBP–WUBP–PUBP. Koncentrował się on przede wszystkim na właściwym ukierunkowaniu sprawy obiektowej w terenie, kwalifikowaniu poszczególnych figurantów do aktywnego rozpracowania, typowaniu kandydatów do werbunku, pomocy w ważniejszych pozyskaniach, kontroli spotkań z cenniejszymi informatorami oraz udzielaniu pomocy przy sprawdzaniach informatorów i dostarczanych przez nich wiadomości. Rozpracowanie było prowadzone dwutorowo. Po pierwsze, realizowano je w odniesieniu do pracowników placówek działających na danym terenie przed 1939 r., dążąc jednocześnie do ustalenia obsady, zakresu działania i struktury poszczególnych obiektów. Po drugie, funkcjonariusze UB starali się zidentyfikować i poddać rozpracowaniu wszystkich przedwrześniowych pracowników aparatu bezpieczeństwa i wywiadu, którzy przybyli na teren danego WUBP dopiero w okresie powojennym⁵⁰.

Dokumentacja operacyjna opracowywana była w ramach *dossier* zakładanych na poszczególne obiekty⁵¹. Prowadzono w nich arkusze kronikarskie i ewidencyjne wszystkich ujawnionych pracowników etatowych i współpracowników wywiadu, kontrwywiadu i bezpieczeństwa polski przedwojennej, uzupełniane na podstawie materiałów operacyjnych i wszelkich innych źródeł⁵². Z dużym prawdopodobieństwem można przypuszczać, że arkusze kronikarskie i ewidencyjne układano w ramach *dossier* w teczki zagadnieniowe. Niestety stan zachowania tych materiałów jest bardzo słaby. Do dziś udało się odnaleźć tylko jedną teczkę zagadnieniową krypt. „KOP”, wytworzoną przez WUBP w Poznaniu. Zawiera ona dokumenty z lat 1946–1955 dotyczące wielu aspektów przedwojennej i powojennej aktywności zawodowej, społecznej czy konspiracyjnej dwudziestu ośmiu podoficerów zawodowych KOP⁵³.

W celu usprawnienia pracy operacyjnej funkcjonariusze Departamentu I MBP przygotowali specjalne opracowanie pt. „Historia i struktura OII”, uzupełniane szczegółowo przez WUBP i PUBP o informacje na temat lokalnych struktur Oddziału II i pokrewnych instytucji. Były one następnie zamieszczane w teczkach RO krypt. „Targowica” w formie krótkich notatek poświęconych historii aparatu bezpie-

⁵⁰ AIPN, 1572/937, Wytyczne do obiektowego rozpracowania Oddziału II dla sekcji 6 wydziałów I WUBP, 7 VII 1949 r., k. 25.

⁵¹ Lektura zachowanych akt wskazuje, że rzeczywistość była daleka od ideału i wytycznych zawartych w instrukcjach wydawanych przez dyrektora Departamentu I MBP. *Dossier* zawierają znacznie mniej materiałów niż należałoby się tego spodziewać po tak szeroko prowadzonym rozpracowaniu. Przyczyny tego stanu należy upatrywać nie tylko w niewypełnianiu przez funkcjonariuszy UB poleceń przełożonych, lecz także w manipulowaniu dokumentacją w trakcie okresowych przeglądów dokonywanych pod kątem wycofania z rozpracowania poszczególnych figurantów czy przekazywania dokumentacji do archiwum po wykorzystaniu operacyjnym.

⁵² AIPN, 1572/937, Uwagi uzupełniające do wytycznych rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”, b.d., k. 35.

⁵³ AIPN Po, 003/260, Teczka zagadnieniowa krypt. „KOP”, 1946–1955.

czeństwa i wywiadu na danym terenie. W przypadku KOP zachowało się kilka tego typu opracowań historycznych. Pierwszy z nich to fragment wspomnianego powyżej referatu „Historia i struktura OII” dotyczący Szefostwa Wywiadu KOP. Zostały w nim omówione zagadnienia podległości i struktury wewnętrznej oraz podporządkowanych mu placówek terenowych z lat trzydziestych⁵⁴. O wiele więcej miejsca historii KOP poświęcili funkcjonariusze WUBP w Białymstoku w Raporcie o przebiegu rozpracowania obiektowego „Targowica”, przedstawiając strukturę, dyslokację, metody działania Placówki Wywiadowczej KOP nr 1 w Suwałkach/Grodnie, Posterunku Ekspozowanego KOP w Suwałkach oraz batalionów KOP „Suwałki” i „Sejny”⁵⁵. Podobne opracowania przygotowywali funkcjonariusze UB w odniesieniu do SG i osób w niej służących. Przykładem może być Meldunek o wszczęciu RO krypt. „Targowica” z WUBP w Warszawie, w którym przedstawiono historię, strukturę i kadre Komendy Głównej SG w Warszawie i Mazowieckiego Inspektoratu SG (zob. dok. nr 1), czy też Meldunek o wszczęciu RO krypt. „Targowica” na terenie woj. poznańskiego, w którym obok historii i struktury SG w Wielkopolsce uwzględniono współpracę z różnymi komórkami terenowymi Oddziału II Sztabu Głównego WP⁵⁶. Podobne opracowania powstały na temat SG na Górnym Śląsku, w Małopolsce oraz woj. bydgoskim⁵⁷.

Warto również wspomnieć o albumie przygotowanym przez gestapo w czasie II wojny światowej, zawierającym zdjęcia pracowników przedwojennego aparatu bezpieczeństwa i wywiadu. Odbity w kilkunastu egzemplarzach zawierał ponad tysiąc dwieście ponumerowanych zdjęć, a także indeks osobowy uzupełniony o dane personalne. Przystosowując go do własnych potrzeb, funkcjonariusze bezpieki przygotowali wytyczne co do jego wykorzystania, które rozesłali do poszczególnych WUBP⁵⁸. W albumie tym znaleźli się także oficerowie służący w KOP.

Decydującą rolę w pracy operacyjnej odgrywały oficjalne i nieoficjalne rozmowy oraz przesłuchania pracowników przedwojennego aparatu bezpieczeństwa i wywiadu⁵⁹. W związku z tym w sierpniu 1949 r. funkcjonariusze MBP przygotowali

⁵⁴ AIPN, 1572/937, Raport o wszczęciu rozpracowania obiektowego pracowników i agentów instytucji wywiadowczych, kontrwywiadowczych i służby bezpieczeństwa – krypt. „Targowica”, 18 VI 1949 r., k. 5.

⁵⁵ AIPN, 1572/945, Raport o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Pająk 39”, 1 VIII 1949 r., k. 17–19; *ibidem*, Raport o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”, 1 II 1950 r., k. 43–44.

⁵⁶ AIPN, 1572/974, Meldunek o wszczęciu rozpracowania obiektowego, 15 XI 1948 r., k. 52 i nn.; AIPN, 1572/955, *passim*.

⁵⁷ Zob. AIPN, 1572/974, *passim*; AIPN, 1572/948, *passim*.

⁵⁸ AIPN By, 069/137, t. 6, RO krypt. „Targowica”. Album z fotografiami pracowników i współpracowników Oddziału II; AIPN, 2386/17625, Album „dwójkarzy” i kopistów, 1952 r.; AIPN, 1572/894, Plan organizacyjny do zagadnień prowadzonych w ramach RO krypt. „Targowica”, 16 II 1952 r., k. 17.

⁵⁹ AIPN, 0255/57, Instrukcja do RO krypt. „Targowica”, 2 I 1950 r., k. 12.

Pytajnik dla przesłuchiwania pracowników b[yłego] Oddziału II⁶⁰. Miał on na celu ujednolicenie przesłuchań prowadzonych często chaotycznie i pobieżnie, przez co wiele zagadnień było pomijanych. Pytajnik został podzielony na piętnaście części dotyczących życiorysu, służby w legionach, służby informacyjnej w jednostkach wojskowych, pracy w cywilnym zawodzie, przeszkolenia w Oddziale II, pracy w Samodzielnym Referacie Informacyjnym, pracy w Ekspozyturze Oddziału II, ogólnej wiedzy o Oddziale II, miejsc pobytu ujawnionych w zeznaniu osób, działalności na terenie Rumunii, Francji, Anglii, a także powrotu do kraju. Zadawane pytania miały charakter bardzo szczegółowy i były ukierunkowane na okoliczności skierowania figuranta do pracy w Oddziale II, zasady szkolenia, wykonywane zadania, metody pracy, strukturę, obsadę personalną poszczególnych komórek. Znaczną uwagę poświęcono zagadnieniom współpracowników, charakterystyce ich poszczególnych kategorii – rezydentów, agentów, informatorów – i sposobów ich prowadzenia (zob. dok. nr 16). W kolejnych latach dokument ten został uzupełniony o kolejne pytania kierowane do funkcjonariuszy przedwojennych wojewódzkich wydziałów bezpieczeństwa i powiatowych referatów bezpieczeństwa, Policji Państwowej, Straży Granicznej oraz żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza. W przypadku KOP pytania dotyczyły okoliczności przeniesienia do tej formacji granicznej, przebiegu służby, zakresu wykonywanych obowiązków, kontaktów z funkcjonariuszami wywiadu KOP i Oddziału II oraz ich agenturą. Podobne pytania kierowano w stosunku do byłych funkcjonariuszy SG.

W materiałach RO krypt. „Targowica” zachowała się znaczna liczba protokołów przesłuchań, w których widać praktyczne zastosowanie pytajnika. W przypadku żołnierzy KOP jest to tylko jeden protokół – z przesłuchania Bronisława Kawki, oficera rezerwy WP zatrudnionego w Placówce Wywiadowczej KOP nr 7 w Sarnach, a następnie Placówce Wywiadowczej KOP nr 9 w Czortkowie na stanowisku pracownika kancelaryjnego. Aresztowany w 1950 r. przez funkcjonariuszy WUBP w Łodzi odpowiadał według przedstawionego powyżej klucza pytań. W trakcie przesłuchania Henryk Skupiński, oficer śledczy UB, zwracał szczególną uwagę na kontakty z Oddziałem II, kursy specjalne oraz dane pracowników i współpracowników wywiadu KOP czy Ekspozytury nr 5 we Lwowie⁶¹.

Warto w tym miejscu zastanowić się, jakie wyniki osiągnęli funkcjonariusze UB w rozpracowaniu byłych żołnierzy Korpusu? Do „sukcesów” pracowników operacyjnych Departamentu I MBP należy zaliczyć werbunek trzech ważnych informatorów, dwóch z Szefostwa Wywiadu KOP oraz jednego z Dowództwa KOP. W przypadku tych oficerów nie udało się określić personaliów wszystkich informatorów. Pierwszym z wymienionych był mjr Witold Kozak, któremu nadano ps. „Samson”. Pełnił on funkcję kierownika wydziału obronnego⁶² w Szefostwie Wywiadu KOP (do 1939 r.).

⁶⁰ AIPN By, 069/142, Pytajnik do przesłuchiwania pracowników byłego Oddziału II, 26 VIII 1949 r., k. 26–31.

⁶¹ AIPN, 1572/897, Protokół przesłuchania podejrzanego Bronisława Kawki, 12 XI 1950 r., k. 48.

⁶² Prawdopodobnie chodziło o Referat Kontrwywiadowczy Szefostwa Wywiadu KOP.

Oficer ten w trakcie kampanii wrześniowej dostał się do niewoli i okupację spędził w jednym z oflagów w Niemczech. Do kraju powrócił w czerwcu 1947 r. i rozpoczął pracę na stanowisku kierownika w jednym z przedsiębiorstw przemysłu drzewnego. Zwerbowany został w nieznanymi okolicznościach i wykorzystywany był przede wszystkim przy odtworzeniu historii i struktury organizacyjnej Szefostwa Wywiadu KOP oraz Oddziału II. W opinii funkcjonariuszy UB przygotowane przez niego referaty „dały [...] szereg informacji, które rzuciły nowe światło na to zagadnienie”⁶³ (zob. dok. nr 5). Ze względu na stan zdrowia oraz osobowość nie był wykorzystywany do zadań operacyjnych. W charakterystyce sporządzonej przez funkcjonariusza UB został określony jako „człowiek starszy, mrukliwy, nietowarzyski, typ samotnika”⁶⁴. Dodatkowo informator ten nie posiadał też żadnych kontaktów ze swoimi byłymi współpracownikami, co uniemożliwiało podjęcie innych działań.

Drugim informatorem był oficer Szefostwa Wywiadu KOP Włodzimierz Karpiński, który posługiwał się ps. „Korfanty”⁶⁵. Z działalności tych dwóch informatorów zachowały się dwa kilkustronicowe raporty o strukturze Korpusu oraz jeden poświęcony Szefostwu Wywiadu KOP i jego placówkom terenowym.

Trzecim zwerbowanym oficerem był długoletni pracownik służby intendentury o bliżej nieznanym pseudonimie i personaliach⁶⁶. Informator ten przygotował czterdziestostronicowy raport dotyczący obsady personalnej Dowództwa KOP⁶⁷. Przygotowując ten szczególny donos, posługiwał się broszurką pt. „Dowództwo Korpusu Ochrony Pogranicza. Karykatury Jotesa”⁶⁸, do której odwoływał się kilkakrotnie, opisując konkretne osoby. Sam raport stanowił charakterystykę oficerów, podoficerów zawodowych i pracowników cywilnych, ze szczególnym uwzględnieniem stanowiska, sposobu załatwiania spraw, zaangażowania w pracę, wyglądu zewnętrznego, usposobienia, miejsca zamieszkania, stosunków rodzinnych. Szczególnie uwypuklone zostały różnego rodzaju ułomności charakteru opisywanych osób. Doskonale obrazuje to charakterystyka jednego z oficerów Dowództwa Korpusu, w której informator pisał o nim w niepochlebny sposób: „Jak sięgam pamięcią z wielu opowiadań oficerów, którzy służyli w jego pułku, i z opowiadań tych, którzy bezpośrednio

⁶³ AIPN, 1572/937, Raport o wszczęciu rozpracowania obiektowego pracowników i agentów instytucji wywiadowczych, kontrwywiadowczych i służby bezpieczeństwa – krypt. „Targowica”, 18 VI 1949 r., k. 8.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Jak wynika z raportu, pozostali pracownicy Szefostwa Wywiadu KOP nie nadawali się do pracy operacyjnej. AIPN, 1572/937, Raport o wszczęciu rozpracowania obiektowego pracowników i agentów instytucji wywiadowczych, kontrwywiadowczych i służby bezpieczeństwa – krypt. „Targowica”, 18 VI 1949 r., k. 8, 19–20.

⁶⁶ W służbie intendentury Dowództwa KOP pracował w latach 1926–1939. AIPN, 1572/897, Charakterystyka oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych Dowództwa KOP, b.d., k. 65, 78, 89.

⁶⁷ *Ibidem*, k. 61–102.

⁶⁸ Broszurę tę analizował A. Ochał w referacie „Karykatury Jotesa nieznanego źródła ikonograficzne do historii Korpusu Ochrony Pogranicza” (mps w posiadaniu autora). Sama broszura znajduje się w zasobie archiwalnym IPN w Warszawie. AIPN, 1572/892, Dowództwo Korpusu Ochrony Pogranicza w karykaturze Jotesa. Wydawnictwo, 1935 r.

czy też pośrednio go znali, został on przydzielony do Korpusu Ochrony Pogranicza najpierw na dowódcę pułku, przypuszczalnie przed 1930 r. Na ogół oficerowie wyrażali się o nim niepochlebnie, mówiono, że więcej przebywał na polowaniach i zabawach, aniżeli w oddziale, że spijał niesamowitą ilość alkoholu. Na zastępcę d[owód]cy Korpusu przybył bezpośrednio z pułku granicznego i zajmował się wyszkoleniem i sprawami mobilizacyjnymi. [...] Wiele słyszałem, że z żoną niezbyt dobrze żyje i że lubi poza alkoholem kobiety, co zresztą miałem możliwość zaobserwować za granicą, gdzie również prowadził podobny tryb życia”⁶⁹. Kontynuując swoje „rewelacje”, o innym oficerze pisał, że „pochodził z Warszawy i jak ogólnie mówiono, miał to być człowiek bardzo bogaty i jakoby w Warszawie posiadał dwie kamienice. W zachowaniu wykazywał dużą układność i wyrobienie towarzyskie o wymowie gładkiej. W służbie zawsze grzeczny i taktowny, powiedziałbym więcej cywil, aniżeli wojskowy. Jak mówiono, był żonaty i miał jednego syna, lecz z żoną żył w stałej niezgodzie. Nieraz słyszało się też, iż uposażenie dla niego wystarczało na jeden wieczór w bridge’a”⁷⁰. Czasem informacje dotyczyły tak osobistych sfer, jak pożycie intymne czy preferencje seksualne. Jako przykład można tu wskazać fragment poświęcony jednemu z majorów, o którym „dyskretnie krążyły [...] wiadomości, że nienawidzi kobiet, jest ich wrogiem, dając tym do zrozumienia, że jako mężczyzna nie jest w porządku”⁷¹. W analizie dużą uwagę zwrócono na różnego rodzaju koneksje towarzyskie, szczególnie odnoszące się do dowódcy Korpusu lub zastępcy. Relacje takie wzbudzały często niezdrową sensację, zazdrość, a tym samym rodziły animozje między poszczególnymi oficerami KOP, co mogło być wykorzystane w dalszej pracy operacyjnej. W raporcie opisani zostali nie tylko sami pracownicy dowództwa, lecz także ich rodziny. Doskonale obrazuje to fragment poświęcony pracownikowi służby intendentury, o którym „często się słyszało, że ma ciężkie stosunki rodzinne ze względu na żonę, która była bardzo rozrzutna. Często zapożyczał się i zawsze szukał za pieniędzmi, był stale po uszy w długach”⁷². Dla funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa wszystkie te na pozór błahе sprawy o charakterze plotki stanowiły doskonały punkt wyjścia do zdobycia materiałów kompromitujących, szczególnie gdy miały posmak skandalu obyczajowego. W raporcie zauważalny jest bardzo słaby stan wiedzy informatora na temat Szefostwa Wywiadu KOP. Z wiadomości przedstawionych przez informatora wynikało, że szefostwo to zajmowało najwyższą kondygnację w budynku przy ulicy Chałubińskiego i było zupełnie odizolowane od reszty pomieszczeń Dowództwa KOP⁷³. Z informacji wynika, że pracownicy wywiadu chodzili bardzo często w ubraniach cywilnych, nie udzielali

⁶⁹ AIPN, 1572/897, Charakterystyka oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych Dowództwa KOP, b.d., k. 61.

⁷⁰ *Ibidem*, k. 64.

⁷¹ *Ibidem*, k. 71.

⁷² *Ibidem*, k. 72.

⁷³ Znajduje to potwierdzenie w Rozkazach Dziennych Kwatery Głównej Dowództwa KOP oraz w rozkazach dotyczących układu biur w Dowództwie KOP. Zob. ASG, Zespół KOP, 541.283, Rozkazy Dienne Kwatery Głównej Dowództwa KOP, 1933 r.; *ibidem*, 541.308, Schemat organizacyjny Kwate-

się w trakcie odpraw oficerskich dowództwa i zachowywali się tak, że nie zwracano na nich zupełnej uwagi. Informator wspominał, że po kilku latach trudno było przypomnieć sobie jak wyglądali, co doskonale mieści się w stwierdzeniu, że „nie wiadomo było czasem co to za jedni”⁷⁴. Dlatego też oficerowie ci zostali wymienieni w raporcie, jednak bez głębszej charakterystyki.

W przypadku wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego – na terenie działania każdego z nich znajdowały się większe lub mniejsze skupiska byłych żołnierzy KOP. Warto zwrócić uwagę na dwa z nich – w Białymstoku oraz Opolu. WUBP w Białymstoku był jedynym urzędem, na którego terenie w okresie przedwojennym rozmieszczone były jednostki liniowe batalionów KOP „Suwałki” i „Sejny”, Centralnej Szkoły Podoficerów w Osowcu, Placówki Wywiadowczej KOP nr 1 w Suwałkach (przeniesionej w 1934 r. do Grodna) i Posterunku Ekspozycyjnego KOP w Suwałkach (1934–1939). W związku z tym tylko tutaj można było prowadzić rozpracowanie dwutorowo, tzn. przeciwko żołnierzom i agenturze KOP zamieszkującym te tereny przed i po II wojnie światowej, przy jednoczesnym odtworzeniu lokalnych struktur wywiadu KOP, oraz przeciwko wszystkim tym, którzy przybyli na tereny Suwalszczyzny w zawierusze wojennej. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na specyficzny kształt rozpracowania, który odróżniał ten region od reszty kraju, było trwałe położenie granicy, co skutkowało lepszą jej znajomością wśród mieszkańców niż żołnierzy WOP⁷⁵. Wiosną 1951 r. liczba figurantów RO krypt. „Targowica” na terenie działania WUBP w Białymstoku wynosiła siedemdziesiąt cztery osoby, z czego jedna trzecia (dwadzieścia cztery) była związana z KOP poprzez służbę lub współpracę w okresie międzywojennym. Z podanej liczby dziesięć osób stanowili oficerowie, podoficerowie i pracownicy kontraktowi KOP, w tym trzech pracownicy Placówki Wywiadowczej KOP nr 1 w Grodnie⁷⁶. Poddano

ry Główniej Dowództwa KOP, 1933 r.; *ibidem*, 541.415, Rozkazy Dienne Kwatery Główniej Dowództwa KOP, 1935 r.; *ibidem*, 541.460, Rozkazy Dienne Kwatery Główniej Dowództwa KOP, 1936 r.

⁷⁴ AIPN, 1572/897, Charakterystyka oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych Dowództwa KOP, b.d., k. 64.

⁷⁵ AIPN, 1572/945, Raport o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Pająk 39”, 1 VIII 1949 r., k. 21.

⁷⁶ W materiałach RO krypt. „Targowica” znalazły się informacje dotyczące znacznej części osób zatrudnionych w Placówce Wywiadowczej nr 1 w Suwałkach, a następnie w Grodnie, i Posterunku Ekspozycyjnym w Suwałkach. Do zewidencjonowanych pracowników należeli: kpt. Stanisław Kostka Laurentowski (kierownik Placówki Wywiadowczej nr 1 od kwietnia 1939 r., wcześniej w Placówce Wywiadowczej nr 2 w Wilnie), kpt. Marian Bajerlein (kierownik Placówki Wywiadowczej nr 1 do marca 1939 r.), kpt. Józef Pilariski (zastępca kierownika Placówki Wywiadowczej nr 1 i jednocześnie kierownik Referatu do Walki z Przemysłem), por. Julien (pracownik Referatu do Walki z Przemysłem), Jerzy Fryzendorf (pracownik Referatu do Walki z Przemysłem), plut. Eugeniusz Gurtat (pracownik Referatu do Walki z Przemysłem), Maria Bołtakowna (maszynistka w Referacie do Walki z Przemysłem), kpt. Alfons Jakubianiec (kierownik Referatu Ofensywnego), rtm. Jan Cumft (kierownik Referatu Ofensywnego do 1937 r.), Włodzimierz Skrzyński (kierownik Referatu Ofensywnego do 1934 r.), Henryk Laskowski (pracownik Referatu Ofensywnego), Wacław Maniowski (kierownik Referatu Kontrwywiadowczego), Józef Godlewski (pracownik Referatu Kontrwywiadowczego), Walenty Kowalczyński (pracownik kancelarii Referatu Kontrwywiadowczego), Alicja Cinkowna (pracownik kancelarii

ich rozpracowaniu, powszechnie stosując nieoficjalne rozmowy i przesłuchania oraz jednoczesną obserwację przez sieć agenturalną⁷⁷. Każdemu z figurantów założono kwestionariusze ewidencyjne lub kronikarskie w formie oddzielnych podteczek⁷⁸. Inwigilacji poddawano nie tylko samych pracowników i współpracowników wywiadu KOP, lecz także ich najbliższe rodziny, jak miało to miejsce w przypadku żony zabitego w 1939 r. Kazimierza Lorenza, kierownika Posterunku Ekspozowanego KOP w Suwałkach⁷⁹.

Drugim WUBP, na którego terenie dobrze widać pracę operacyjną mającą na celu rozpracowanie środowiska byłych żołnierzy KOP, było Opolo, gdzie w 1953 r. prowadzono aż 36 spraw dotyczących oficerów Korpusu (zob. dok. nr 44)⁸⁰. Do najciekawszych osób będących w zainteresowaniu UB zaliczyć należy mjr. Bazylego Rogowskiego, twórcę Samodzielnego Referatu Wywiadowczego w Dowództwie KOP, a zarazem jego pierwszego kierownika⁸¹. Jak ważnym był figurantem, świadczy zapis w charakterystyce sporządzonej przez funkcjonariuszy UB na potrzeby pracy operacyjnej. Twierdzili oni, że „figurant [...] okazał się ze względu na jego wydajność i specyfikę pracy w Oddziale II najważniejszym figurantem dotąd ujawnionym na naszym terenie [WUBP w Opolu]. Następnie figurant, jak wynika z analizy jego przebiegu służby w Oddz[iale] II był specem od wywiadu i k[ontr]w[ywiadu] na granicy, a obecnie również zamieszkuje przy samej granicy, gdzie jest dyrektorem kamieniołomu”⁸². Wszystkie te czynniki zdecydowały o aktywnym rozpracowaniu Rogowskiego, ale przez agenturę Wydziału V WUBP w Opolu, ponieważ Wydział I nie posiadał takiej w najbliższym otoczeniu figuranta. Co więcej, został on z czasem zwербowany pod ps. „Andrzej” i jak się wydaje, podjął grę z funkcjonariuszami aparatu bezpieczeństwa, mającą na celu opublikowanie na Zachodzie wspomnień

Referatu Kontrwywiadowczego), st. sierż. Kazimierz Lorenz (kierownik Posterunku Ekspozowanego w Suwałkach), Henryk Lisowski (pracownik Posterunku Ekspozowanego w Suwałkach). Dodatkowo w raporcie wskazano jeszcze dane trzech woźnych i trzech szoferów Placówki Wywiadowczej nr 1 w Grodnie oraz woźnego z Posterunku Ekspozowanego w Suwałkach. *Ibidem*, k. 18, 20.

⁷⁷ *Ibidem*, k. 32; *ibidem*, Tabela nr 2. Ewidencja ustalonych pracowników i współpracowników Oddziału II i jednostek pokrewnych, 1951 r., k. 104.

⁷⁸ Inwigilację prowadzono w przypadku Henryka Laskowskiego (pracownik Referatu Ofensywnego), Szczepana Jarzębowicza (szofer), Wacława Wojtowicza (konfident KOP), Józefa Ratomskiego (konfident KOP), Edwarda Tabora (podoficer KOP współpracujący z SRI w Grodnie), Wacława Wasilewskiego (agent KOP). AIPN, 1572/945, Raport o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Pająk 39”, 1 VIII 1949 r., k. 20.

⁷⁹ *Ibidem*, Raport o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”, 11 III 1952 r., k. 150.

⁸⁰ Dla porównania w tym samym okresie rozpracowywano 27 pracowników i 2 agentów Oddziału II, 24 funkcjonariuszy i 7 agentów SG. AIPN, 00231/4, t. 1, Raport odnośnie do stwierdzonego w dniu 7 VIII 1953 r. stanu rozpracowania krypt. „Targowica” w WUBP w Opolu, 10 VIII 1953 r., k. 145–146.

⁸¹ AIPN, 1572/971, Wyciąg ze sprawozdania Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Opolu za październik 1951 r., b.d., k. 29.

⁸² *Ibidem*, Charakterystyka byłego pracownika Oddziału II Sztabu Generalnego Rogowskiego Bazylego, listopad 1951 r., k. 61.

o marszałku Edwardzie Śmigłym-Rydzu, co ostatecznie udało się już po śmierci Rogowskiego⁸³. Wśród innych figurantów rozpracowywanych przez WUBP w Opolu w ramach RO „Targowica” znaleźli się kpt. Kazimierz Skrzydlewski, komendant jednego z pasów Przysposobienia Wojskowego podległych KOP, kpt. Jan Cywiński, oficer Dowództwa KOP, czy kpt. Adam Grzybowski, oficer wywiadowczy jednego z batalionów KOP, a następnie oficer Referatu Kontrwywiadowczego w Placówce Wywiadowczej KOP nr 9 w Czortkowie⁸⁴.

Jeśli chodzi o tajnych współpracowników UB wywodzących się spośród funkcjonariuszy SG, nie udało się dotychczas odnaleźć dokumentów zawierających informacje o osobach, które przed 1939 r. pełniły funkcje kierownicze w Komendzie/Komendzie Głównej SG lub chociaż w niej pracowały na niższych stanowiskach. Otwarte więc pozostaje pytanie o stan wiedzy funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa odnośnie do relacji interpersonalnych panujących między funkcjonariuszami w centralnej jednostce SG. Niemniej funkcjonariusze WUBP w Warszawie rozpoczęli we wrześniu 1948 r. sprawę operacyjną dotyczącą Straży Granicznej (zob. dok. nr 1). Nie wiadomo, jaki kryptonim nadano tej sprawie, ponieważ poza Meldunkiem o wszczęciu rozpracowania obiektowego nie zachowały się żadne inne dokumenty na jej temat. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że jeżeli sprawa ta była kontynuowana, to ostatecznie w 1949 r. została włączona do RO krypt. „Targowica”. Analizując działania MBP dotyczące SG, trzeba wskazać na prace historyczno-studyjne mające na celu odtworzenie struktury organizacyjnej i codziennego funkcjonowania formacji. Przygotowano m.in. schematy strukturalne, a także opracowanie pt. „Organizacja i praca Straży Granicznej do 1939 r.”. Do ww. działań zatrudniono także informatorów wywodzących się z Oddziału II Sztabu Głównego WP, którzy mieli wiedzę na temat kontaktów SG z Oddziałem II, np. Stefana Jagiełłę ps. „John”⁸⁵.

W przypadku terenowych organów SG stopień inwigilacji figurantów i liczbę agentury należy określić jako wysokie. Wpłynął na to fakt pozostania stosunkowo wielu szeregowych funkcjonariuszy oraz informatorów SG w dawnych miejscach zamieszkania, względnie nieznacznego ich przemieszczenia się na nieodległe Ziemię Północne i Zachodnie. Dodać przy tym należy, że znaczna część pogranicza ochranianego siłami SG znalazła się po wojnie na terenie Polski, inaczej niż w wypadku żołnierzy KOP. Działalność w tym zakresie, szczególnie odnośnie do prowadzenia RO krypt. „Targowica”, badania poszczególnych figurantów i pracy agentury dobrze dokumentują materiały wytworzone przez WUBP w Koszalinie i Bydgoszczy

⁸³ Zob. P. Skubisz, *Droga do Maisons-Laffitte...*

⁸⁴ AIPN, 00231/4, t. 1, Raport odnośnie do stwierdzonego w dniu 7 VIII 1953 r. stanu rozpracowania krypt. „Targowica” w WUBP w Opolu, 10 VIII 1953 r., k. 146; AIPN, 1572/971, Meldunek o wszczęciu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”, listopad 1951 r., k. 19, 21, 26–27.

⁸⁵ AIPN, 1572/985, Organizacja i praca Straży Granicznej do 1939 r., k. 15–17v; *ibidem*, Opracowanie Straż Graniczna, b.d., k. 20–28; *ibidem*, Doniesienie agenturalne informatora ps. „John” dotyczące współpracy placówki ofic. (wyw.) ze Strażą Graniczną, 12 II 1949 r., k. 47–48.

(zob. dok. nr 37, 42, 48), a także przez WUBP w Poznaniu, Krakowie i Katowicach.

Trudno dziś odpowiedzieć na pytanie, czy materiały operacyjne wytworzone w ramach RO krypt. „Targowica”, dotyczące żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG, mogły być wykorzystywane przez Departament Śledczy MBP/KdsBP (lub/i podległe mu komórki terenowe) do przygotowywania aktów oskarżenia z art. 5 Dekretu z dnia 22 I 1945 r. o odpowiedzialności za klęskę wrześniową i faszyzację życia państwowego. Artykuł ten przewidywał karę do 15 lat więzienia za przyczynienie się do aresztowania osoby z powodu działalności politycznej lub społecznej w latach 1918–1945. Sam dekret łamał zasadę niedziałania prawa wstecz i pozwalał na osądzenie osób oskarżonych o walkę z komunistami w II Rzeczypospolitej⁸⁶. Problem ten nie został jeszcze rozpoznany i dotychczas nie jest uchwytany w materiale źródłowym. Warto jednak zwrócić uwagę, że znane są przypadki aresztowań pracowników i współpracowników przedwojennego aparatu wywiadu i bezpieczeństwa przez funkcjonariuszy MBP⁸⁷. W niektórych przypadkach doszło nawet do skazania ww. osób na podstawie dekretu z dnia 22 I 1945 r.⁸⁸

Działalność Służby Bezpieczeństwa

Mimo formalnego zakończenia RO krypt. „Targowica” na przełomie lat 1955–1956 działania operacyjne były kontynuowane przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Do końca lat sześćdziesiątych inwigilacją objęto 258 oficerów i podoficerów zawodowych KOP⁸⁹, przy czym były to osoby najaktywniejsze w swoich lokalnych środowiskach lub te, które wciąż podejrzewano o możliwość pracy wywiadowczej na rzecz Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Działania SB

⁸⁶ Zob. Z.A. Ziemia, *Prawo karne Polski Ludowej w latach 1944–1956* [w:] *Stalinizm*, red. J. Kurczewski, Warszawa 1989, s. 127–130. Należy pamiętać o tym, że wśród wielu zadań realizowanych przez funkcjonariuszy przedwojennego aparatu wywiadu, kontrwywiadu i bezpieczeństwa znaczną rolę odgrywała walka z ruchem komunistycznym, zdelegalizowanym w II Rzeczypospolitej. Działania te były więc w ramach ówczesnego prawa całkowicie legalne. Niemniej z punktu widzenia aktywu PPR i PZPR czynności mające na celu rozbięcie tego ruchu były realnym, a nie wymagowanym przestępstwem.

⁸⁷ AIPN Sz, 008/104, t. 2, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Szczecinie za czerwiec 1950 r., 6 VII 1950 r., k. 230; *ibidem*, Wykaz osób zatrzymanych za okres sprawozdawczy Wydziału V i referatów V PUBP województwa szczecińskiego, 9 XII 1950 r., k. 285.

⁸⁸ Zob. szerzej na temat Bolesława Ziemiańskiego: T. Dubicki, *Mjr/pplk Bolesław Zygmunt Ziemiański jako więzień Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1945–1946 i 1948–1954* [w:] „*Politycznie obcy!*”. *Żołnierze Wojska Polskiego w zainteresowaniu komunistycznego aparatu represji i propagandy w latach 1944–1956*, red. B. Polak, P. Skubisz, Szczecin 2011, s. 49–69.

⁸⁹ Podobnej listy funkcjonariuszy SG nie udało się dotychczas odnaleźć, choć powinna taka się zachować, skoro SB sporządzała także spisy funkcjonariuszy Służby Więziennej, Policji Państwowej, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, żołnierzy (oficerów) Wojska Polskiego i oddzielne zestawienie dotyczące Oddziału II Sztabu Głównego (i pokrewnych służb). AIPN, 0296/67, t. 2, Pracownicy wymiaru sprawiedliwości II RP; AIPN, 0296/67, t. 3, Pracownicy MSW i innych ministerstw II RP; AIPN, 0296/67, t. 4, Aparat państwowy do 1939 r. (Policja Państwowa); AIPN, 0296/67, t. 7, Oddział II Sztabu Głównego; AIPN, 0296/67, t. 8, Straż Więzienna; AIPN, 0296/67, t. 9, Oficerowie WP.

miały już tylko charakter kontrolny, głównie dotyczyły perlustracji korespondencji, a także obserwacji byłych oficerów zamieszkających w kraju i poza jego granicami (zob. dok. nr 51, 52). W tym celu podejmowano także pojedyncze próby werbowania agentów albo prowadzenia rozmów z byłymi żołnierzami KOP i funkcjonariuszami SG. Niemniej do końca lat pięćdziesiątych XX w. SB zarzuciła prowadzenie większości spraw operacyjnych wobec osób pełniących służbę w przedwojennych formacjach granicznych. Oprócz naturalnych procesów demograficznych (starzenie się pokolenia żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG) pracownicy bezpieczeństwa nie potrafili udowodnić związków z obcymi służbami wywiadowczymi. Były to dostateczne powody zakończenia działalności operacyjnej (zob. dok. nr 52).

Symbolicznym podsumowaniem działań komunistycznego aparatu bezpieczeństwa wobec osób związanych z Oddziałem II Sztabu Głównego WP i KOP był raport przygotowany w sierpniu 1969 r. przez funkcjonariuszy Departamentu III MSW dotyczący postaw polityczno-społecznych osób związanych ze służbami specjalnymi II Rzeczypospolitej. Potwierdzał on wcześniejsze obserwacje, iż grupa ta nie stanowiła realnego zagrożenia dla władz komunistycznych. Z pewnością wpływ na to miał fakt, że 83 proc. badanych w ramach ankiety osiągnęło już wiek emerytalny (zob. dok. 53). W ankiecie tej niestety nie odnotowano, jak wiele osób zidentyfikowanych przez UB/SB i GZI w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. zmarło do 1969 r.

Podsumowując, należy stwierdzić, że działania komunistycznego aparatu bezpieczeństwa wobec żołnierzy KOP i funkcjonariuszy SG miały niejednorodny charakter. Z jednej strony Informacja Wojskowa doprowadziła do usunięcia z szeregów Wojska Polskiego większości żołnierzy służących w przedwojennych formacjach granicznych, co sami funkcjonariusze GZI uznawali za swój sukces. Z drugiej natomiast wysiłek podjęty przez MBP w ramach RO krypt. „Targowica” zakończył się całkowitym niepowodzeniem, przy czym nie umniejsza to całokształtowi indywidualnych krzywd wyrządzonych przez UB byłym żołnierzom KOP i funkcjonariuszom SG, których dokonano poprzez wewnętrzne skonfliktowanie środowiska, szyskany, nie wspominając już o złamanych życiorysach tych, którzy podjęli współpracę z aparatem represji lub zostali poddani okrutnym śledztwom. Dopiero na przełomie lat 1956–1957 doszło do ograniczenia działań operacyjno-śledczych ze strony SB, co nie oznacza, że natychmiast zaprzestano prześladowania pograniczników. Niestety, na tym nie zakończył się ich tragiczny los. Po wielu latach fizycznych i psychicznych prześladowań przyszedł czas na zagładę w sensie duchowym. Ze względów politycznych KOP i SG znalazły się na indeksie zakazanych tematów polskiej historiografii.

Paweł Skubisz

NOTA REDAKCYJNA

Wydawnictwo ukazuje działania aparatu bezpieczeństwa państwa wobec osób związanych z formacjami granicznymi II Rzeczypospolitej i jest rezultatem kwerendy przeprowadzonej w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej. W publikacji zawarto 51 dokumentów zgromadzonych w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Warszawie, 9 – w Delegaturze IPN w Bydgoszczy oraz 1 – w OBUiAD IPN w Krakowie. Wybrane źródła z lat 1948–1969 zaprezentowano w układzie chronologicznym. Materiały, których daty wytworzenia nie udało się ustalić, zostały zamieszczone na końcu publikacji (dok. nr 54–61).

Dokumenty w większości opublikowano w całości, zaznaczone opuszczenia odnoszą się do miejsc nieczytelnych, adresów osób, fragmentów nie dotyczących tematyki niniejszej edycji, tj. dokumentacji emerytalnej osób niepełniących służby w KOP i SG (dok. nr 7, 18, 59), czy też sieci agenturalnej wykorzystywanej do rozpracowania innych środowisk (dok. nr 22). W prezentowanych materiałach poprawiono błędy ortograficzne i interpunkcyjne, uwspółcześniono pisownię oraz ujednolicono sposób zapisu dat. Wyróżnienia w oryginalnym tekście dokumentu (spacjowanie, wersaliki, podkreślenia) zostały oznaczone czcionką wytłuszczoną. W nawiasach kwadratowych starano się zrekonstruować nieczytelny tekst, rozwinięto inicjały imion i skróty niekonwencjonalne. Skróty słownikowe oraz nazw organizacji, zakładów pracy itp. pozostawiono bez rozwinięcia.

Dokumenty zostały opatrzone przypisami biograficznymi opracowanymi przede wszystkim w oparciu o materiały zgromadzone w Instytucie Pamięci Narodowej (akta spraw operacyjnych, akta kontrolne śledztwa, akta rozpracowań pojedynczych, teczki kontrolno-obserwacyjne, akta agenturalne, akta paszportowe, kartoteki), Archiwum Straży Granicznej i Centralnym Archiwum Wojskowym oraz na podstawie słowników biograficznych, monografii, artykułów. Wykorzystanie wszystkich wymienionych wyżej źródeł odnotowano adresem bibliograficznym. Biogramy funkcjonariuszy sporządzono na podstawie akt osobowych przechowywanych w BUiAD i OBUiAD IPN oraz CAW. W niektórych przypadkach przypisy te uzupełniono o informacje z akt operacyjnych i paszportowych. W notach biograficznych oprócz podstawowych danych personalnych zawarto używane pseudonimy, stopień wojskowy, przebieg służby wojskowej w II Rzeczypospolitej i/lub w „ludowym” Wojsku Polskim i Wojskach Ochrony Pogranicza, jak również w organach bezpieczeństwa państwa, przynależność do organizacji społeczno-politycznych, przebieg pracy

zawodowej, dane dotyczące pobytu na emigracji oraz represji w latach 1939–1945 i okresie powojennym. W sytuacjach, kiedy przebieg służby został opisany w źródle, odstąpiono od powtarzania tych informacji w biogramach. W przypisach dotyczących osób pozostających w zainteresowaniu MBP/KdsBP/MSW oraz osobowych źródeł informacji znalazły się również dane dotyczące spraw, tj. kategorie, kryptonimy, numery rejestracyjne, okres ich prowadzenia, informacje dotyczące złożenia materiałów do archiwum. Niektóre z biogramów wzbogacone zostały o cytaty z dokumentów. W przypadkach, gdy akta dotyczące danej osoby zostały zniszczone lub zdekompletowane, w przypisach znalazły się dane odnoszące się do ich wybrakowania, a przy odtwarzaniu informacji na temat prowadzonych spraw korzystano z pomocy ewidencyjnych.

Publikacja została uzupełniona o materiał ikonograficzny z zasobu Archiwum Straży Granicznej, archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Studium Polski Podziemnej i Centralnego Archiwum Wojskowego, a także zbiorów prywatnych.

Autorzy pragną podziękować recenzentom: prof. dr. hab. Markowi Jabłonowskiemu i dr. Marcinowi Stefaniakowi za cenne uwagi i sugestie. Za okazaną pomoc wyrazy wdzięczności przekazują kierownikowi Archiwum SG płk. SG dr. Ryszardowi Techmanowi. Szczególne podziękowania za okazaną życzliwość autorzy składają kierownik Działu Dokumentacji i Biblioteki Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu Iwonię Biegun, dyrektorowi Biura Burmistrza Urzędu Miasta i Gminy w Chmielniku Tomaszowi Biernackiemu, a także Pani Ewie Kędrackiej i Panu Markowi Marszałkowi.

Publikacja powstała w wyniku umowy o współpracy naukowo-badawczej i edytorskiej podpisanej pomiędzy Instytutem Pamięci Narodowej a Komendą Główną Straży Granicznej.

Sebastian Pilarski

DOKUMENTY

Nr 1

1948 wrzesień, Warszawa – Meldunek naczelnika Wydziału I WUBP w Warszawie do naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP o wszczęciu rozpracowania obiektowego w sprawie byłej Straży Granicznej

^{ab}Wrzesień 1948 r.^b

Do
Ministerstwa Bezp[ieczeństwa] Publicznego
Departament I
Nacz[elnika] Wydz[iału] VI
w Warszawie

Meldunek o wszczęciu rozpracowania obiektowego

Melduję, że dnia 1 IX [19]48 r. przystąpiono do rozpracowania obiektowego po zagadnieniu byłej Straży Granicznej. Zachodzi możliwość, że byli funkcjonariusze ww. urzędu, jak i też była ich agentura mogą być wykorzystywani z powodzeniem przez wywiad obcy.

I. Straż Graniczna została powołana do życia w 1921 r.¹ na podstawie traktatu wersalskiego, gdyż ówczesne Niemcy stały na stanowisku, iż na pograniczu nie może stać wojsko, lecz tylko funkcjonariusze ww. straży. Straż Graniczna była zorganizowana na wzór wojskowy jako korpus zawodowy. Straż Graniczna etatowo podlegała pod Ministerstwo Skarbu i [jej funkcjonariusze] w myśl ustawy liczyli się jako urzędnicy wojskowi, którzy byli powołani i upoważnieni do ścigania przestępstw skarbowo-celnych, niedopuszczania do nielegalnego przekraczania granic, ścigania kontraband oraz wykrywania i zwalczania szpiegostwa. Pod względem wyszkolenia i uzbrojenia Straż Graniczna podlegała pod Ministerstwo Spraw Wojskowych, a w wypadku mobilizacji automatycznie stawała się częścią sił zbrojnych państwa. Ponadto ściśle współpracowała z dwójką. Stan organizacyjny Straży Granicznej był

^a W lewym górnym rogu karty pieczęć o treści: Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie. L.dz. ...

^{b-b} Wpisano odręcznie. Poniżej odręczny dopisek o treści: BR-W55/48.

¹ Właśc. chodzi o utworzoną w 1921 r. Straż Celną, którą w 1928 r. przekształcono w Straż Graniczną (ochroniała część polskiej granicy z Niemcami w rejonie Prus Wschodnich, granicę z Wolnym Miastem Gdańskiem, morską, z Niemcami na zachodzie oraz z Czechosłowacją i częściowo z Rumunią na południu. Od 15 VII 1939 r. także granicę polsko-lotewską). Formacje graniczne II RP pod nazwą „Straż Graniczna” funkcjonowały także w latach 1918–1919 i 1922–1923 (ochroniała granice: polsko-litewską, polsko-lotewską, polsko-radziecką oraz część granicy polsko-rumuńskiej). Zob. H. Dominiczak, *Granica wschodnia...*, *passim*; H.M. Kula, *Polska straż graniczna...*, *passim*.

następujący: a) Komenda Główna z siedzibą w Warszawie – komendantem Straży Granicznej jako całości był gen. **Czuma Walerian**²; b) Mazowiecki Inspektorat Straży Granicznej (Okręgowej) z siedzibą w Ciechanowie – na czele którego stał płk Chmura³, który zginął na Woli w Warszawie we wrześniu 1939 r. Komisarz **Kurosza Feliksa**⁴ – adiutant płk. Chmury, wyjechał we wrześniu 1939 r. do Rumunii i do tego czasu nie powrócił. Nadkomisarz **Gut Kazimierz**⁵ – kwatermistrz okręgu, obecnie ppłk (w stanie spoczynku), zam[ieszkały] w Ciechanowie przy ul. [...], gdzie

^c *W tekście*: Koras.

² **Czuma Walerian** (ur. 24 XII 1890 w Niepołomicach, zm. 7 IV 1962 w Anglii), gen. bryg. Żołnierz 13. pp armii austro-węgierskiej (1911); żołnierz Legionów Polskich (od 1914); dowódca 5. Dywizji Syberyjskiej (1919); w niewoli bolszewickiej (1920–1922); absolwent kursu wyższych dowódców Centrum Wyszczolenia Oficerów w Rembertowie (1922); dowódca 19. DP (1922–1927); komendant Obszaru Warownego Wilno (1927); dowódca 5. DP (1928–1938); absolwent kursu w Centrum Wyższych Studiów Wojskowych w Warszawie (1932); zastępca dowódcy OK nr VI we Lwowie (od 1935); komendant główny SG (1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca obrony Warszawy; jeniec oflagów VII A Murnau, VIII E Johannsbrunn, VI B Dössel (1939–1945); po wojnie na emigracji w Wielkiej Brytanii. T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, *Generałowie Polski Niepodległej*, Warszawa 1991, s. 84; P. Stawicki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego*, Warszawa 1994, s. 95.

³ **Chmura Jakub Witold** ps. „Witalis” (ur. 6 X 1898 w Starym Sączu, poległ 12 IX 1939 w Warszawie), ppłk (1937). Ochotnik III batalionu 6. pp Leg. (1916); żołnierz Polskiego Korpusu Posiłkowego (1916); w XIII batalionie strzeleckim c.k. armii 1917; dezercja z armii austro-węgierskiej (1918); w II dywizjonie artylerii II Korpusu Polskiego; członek POW (od 1918); żołnierz 1. pp Leg. (od 1919); oficer instrukcyjny PKU w Słoniemiu (1921); kierownik obozów letnich PW dla DOK nr IX w Brześciu (1922–1923); dowódca 2. kompanii 1. pp Leg. (1924); absolwent kursu oficerskiego w Chełmie (1925); adiutant i referent oświatowy I batalionu (1926), dowódca III batalionu, następnie 6. kompanii II batalionu 1. pp Leg.; komendant Okręgu III Związku Strzeleckiego w Grodnie (1932); dowódca batalionu 20. pp (1934); dowódca 16. pp (1937); inspektor, nadinspektor, komendant Mazowieckiego Inspektoratu SG nr I w Ciechanowie (1938), następnie Mazowieckiego Okręgu SG (1938); szef organizacji dywersyjnej Mazowsza (1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca II rzutu obrony Warszawy i 360. pp. „Kroniki Muzealne. Ludzie, fakty, wydarzenia” 2001, nr 1, s. 30–41; *Śmierć pułkownika Chmury*, „Niepodległość. Czasopismo Poświęcone Najnowszyemu Dziejom Polski”, Nowy Jork–Warszawa 1997, s. 91–93.

⁴ **Kurosza Feliks** (ur. 18 V 1897), por. rez. Komisarz SG (1930); w Mazowieckim Inspektoracie Okręgowym SG (1928); w Inspektoracie SG Brodnica (1929–1930); absolwent kursu oficerów wywiadowczych KSG (1929); kierownik Komisariatu SG w Lubawie (1930–1936), adiutant w Mazowieckim Inspektoracie Okręgowym SG. ASG, 925/75.

⁵ **Gut Kazimierz Witalis** ps. „Kuba”, „Zefir”, „Ruczaj” (ur. 28 IV 1897 we Lwowie), ppłk. Adiutant naczelnego inspektora Straży Celnej; w kampanii polskiej (1939) kwatermistrz 360. pp; w czasie wojny w PAL; absolwent Oficerskiej Szkoły Intendentury w Lublinie (1945); szef Wydziału WOP przy Warszawskim OW (od X 1945); szef Wydziału Operacyjno-Liniowego (od I 1946), zastępca szefa Wydziału Biurowego Departamentu WOP (od II 1946); wg zapisu na karcie E-14 zachowanej w kartotece b. Biura „C” MSW, w archiwum Wydziału „C” KW MO w Warszawie znajdowały się akta SEO krypt. „Sztabowiec” dot. Kazimierza Guta oznaczone nr. arch. 8789/56. AIPN, 2180/525, Karta ewidencyjna żołnierza WOP; AIPN, Kartoteka b. Biura „C”; L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina na tle kampanii wrześniowej 1939*, Warszawa 1985, s. 304; <http://www.cs.strazgraniczna.pl/teksty/tradycje/wop2.pdf> [dostęp: 17 IV 2012].

posiada dom oraz skład apteczny. Nadkomisarz **Delinger Stanisław**^{d6} – oficer informacyjny, został aresztowany przez Niemców w 1939 r., prawdopodobnie zginął. Komisarz **Szymczyński**⁷ – oficer informacyjny, wyjechał do Rumunii w 1939 r. Aspirant **Jalocha**^{e8} – oficer wywiadowczy, obecnie służy w WOP jako instruktor szkoły w Ostródzie.

Plk Chmura jako komendant okręgu wykonywał czynności nadrzędne, tj. inspekcje i kierownictwo całym aparatem, zwłaszcza drugiej linii. Nadkomisarz Gut wykonywał prace zakwaterowania okręgu, obwodów, komisariatów i placówek SG. Zaopatrzenie, umundurowanie, sprawy finansowe miał w swoim dziale [złożonym] z podoficerów komisarz **Kuros**, który prowadził wszystkie sprawy z całego okręgu, sprawy tajne, szyfry oraz wszelkie zarządzenia tajne. Komisarz **Szymczyński** prowadził służbę informacyjną, tj. ^fwszelkie dochodzenia i przestępstw skarbowo-celnych^f,

^d W tekście: Deling Józef.

^e W tekście: Janocha.

^{f-f} Tak w tekście.

⁶ **Delinger Stanisław Aleksander** (ur. 8 XI 1890 w Woli Nowskiej), por. Komendant PW nr 4 w Praszcze (1919); przeniesiony do Oddziału II Dowództwa Frontu Pomorskiego w Grudziądzu (1919); żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; służba w Ekspozyturze Oddziału II NDWP w Grudziądzu (1920–1921); w Poznaniu (1921–1930), w Sztapie Wielkopolskiego Inspektoratu Okręgowego SG (od 1930); inspektor w Ekspozyturze Inspektoratu Cel w Gdańsku, następnie oficer informacyjny w Mazowieckim Okręgowym Inspektoracie SG; w kampanii polskiej (1939) oficer informacyjny w dowództwie odcinka „Warszawa-Wschód” na Pradze oraz oficer łącznikowy do Armii „Modlin”. E. Długajczyk, *Wywiad polski na Górnym Śląsku 1919–1922*, Katowice 2001, s. 397; L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina...*, s. 19, 311; H.M. Kula, *Gdańska „Dziura celna”*. *Polscy inspektorzy celni w Wolnym Mieście Gdańsku 1920–1939*, Gdańsk 1999, s. 222; M. Górzyński, *Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 2000, nr 13, s. 51.

⁷ **Szymczyński Zygmunt** (ur. 23 I 1896 w Warszawie), por. Służba w 15. Batalionie Granicznym KOP (1925–1926, m.in. oficer wywiadowczy); oficer wywiadowczy 22. Batalionu Granicznego KOP; w dowództwie 6. Brygady KOP; w Oddziale II Sztabu Głównego WP (od 1928); w Batalionie KOP „Słobódka”, porucznik 2. kompanii (od 1931); w 1. pp Leg. (od 1932); w SG (od 1934); praktykant Mazowieckiego, Pomorskiego oraz Śląskiego Inspektoratu Okręgowego SG (1934–1935); p.o. oficera informacyjnego Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego SG (od 1935); oficer informacyjny Wschodniomałopolskiego Inspektoratu Okręgowego SG (1939). P. Łossowski, P. Stawecki, *Listopad 1918 we wspomnieniach i relacjach*, Warszawa 1988, s. 216.

⁸ **Jalocha Andrzej** (ur. 19 IX 1913 w Starej Hucie), chor. (1946), ppor. (1947), por. (1948). Radiotelegrafista 1. pułku radiotelegraficznego (1935–1936); kursant szkoły podoficerskiej przy 1. pułku radiotelegraficznym w Warszawie (1936); dowódca drużyny i radiotelegrafista 1. pułku radiotelegraficznego (1936–1937); subiekt gastronomiczny w firmie „Narcyz” w Warszawie (1937); robotnik fizyczny w Magistracie m.st. Warszawy (1937–1939); zmobilizowany do 1. pułku radiotelegraficznego (VIII 1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca radiostacji RKGA; pracownik fizyczny w Magistracie m.st. Warszawy (1940–1944); dowódca drużyny radiotelegrafistów w Samodzielnej Kompanii Łączności przy sztabie 8. DP (IX–X 1944); słuchacz kursu radiotelegrafistów przy 4. Samodzielnym Pułku Łączności (X 1944–I 1945); starszy radiotelegrafista radiostacji RSB 4. Samodzielnego Pułku Łączności (I–IV 1945); kursant Oficerskiej Szkoły Łączności w Sieradzu (VII 1945–V 1946); dowódca plutonu radiostacji małej mocy 1. Samodzielnego Pułku Łączności (V 1946–III 1947); dowódca plutonu radiotelegrafistów kompanii radiostacji małej mocy Batalionu Radio Szkolnego Pułku Łączności (III 1947–VII 1948); pomocnik szefa sztabu do spraw ewidencyjno-personalnych Szkolnego Pułku

nielegalnego przekraczania granicy, szpiegostwo. Jednocześnie posiadał w swojej kasie pancерnej całą siatkę agentury z całego okręgu SG. Posiadał specjalny fundusz dyspozycyjny dla agentury oraz na wydatki związane z wyjazdem wywiadowców w teren. Posiadał tajne zarządzenia z Komendy Głównej z zakresu ścigania i ukrywania [się] szpiegów godzących w interesy państwa. Nadkomisarz Delinger⁸ był wysłany przed wybuchem wojny do Gdańska, gdzie pracował w kontrwywiadzie i wysyłał szpiegów do Prus Wschodnich. Aspirant **Jalocha** jako oficer wywiadowczy prowadził ważniejsze dochodzenia na terenie całego okręgu oraz kartotekę siatki agentury kontrwywiadu.

Podoficerowie Sztabu Okręgowego SG w Ciechanowie:

1) starszy przodownik **Konarzewski Tadeusz**⁹, pracował jako szef Kancelarii Ogólnej, ur. 22 I 1897 r., s. Władysława i Wiktorii z Wierzbickich, w Smardzewie, pow. Płońsk, przynależność partyjna PPS, obecnie pracuje jako szef służby wewnętrznej w Powiatowej Komendzie MO w Ciechanowie;

2) przodownik **Wroński Józef**, pracował w Kancelarii Ogólnej, obecnie przebywa w Anglii, jak ustalono na podstawie korespondencji;

3) **Odorowski Józef**, s. Józefa i Marii, ur. 4 VII 1897 r. w Kanie, pow. Chełm, woj. lubelskie, zawód – pracownik umysłowy. Obecnie zamieszkuje w Ciechanowie, ul. [...], był szefem kancelarii oficera informacyjnego. Obecnie pracuje w Centrali Produktów Naftowych w Pożarach.

4) **Michalski Bronisław**, s. Franciszka, ur. w 1907 r. Naby, gm. Lublin, zawód – szofer, zamieszkuje w Ciechanowie, ul. [...], pracował w SG jako szofer u oficera informacyjnego w stopniu kaprała, obecnie pracuje w cukrowni w Ciechanowie;

Radio (V–XI 1948); pomocnik ds. radiowych kierownika Sekcji Łączności XXI Brygady WOP (XI 1948–I 1951); starszy pomocnik ds. radiowych Sekcji Łączności IV Brygady WOP (I–XI 1951); przeniesiony do rezerwy (XI 1951); kierownik Sekcji Krótkofalowców ZG LPŻ w Warszawie (1951–1952); starszy inspektor LPŻ w Katowicach (1952–1954); kierownik Wydziału Łączności Wojewódzkiego Zarządu LOK w Katowicach (1954–1967); starszy technik Zakładu Doświadczalnego Aparatury Elektronicznej Instytutu Badań Jądrowych w Warszawie (od 1968). AIPN, 1715/5479, Akta personalne WOP; AIPN, 2264/2240, Akta personalne MON.

⁸ *W tekście*: Deling.

⁹ **Konarzewski Tadeusz** (ur. 22 I 1897 w Smardzewie), chor. Służba w wojsku (1918–1921); służba w Mazowieckim Inspektoracie Okręgowym Straży Celnej (od 1921), następnie SG (od 1928), m.in. starszy przodownik w Inspektoracie Granicznym Straży Celnej „Chorzele”, starszy przodownik w Komisariacie Janowo Inspektoratu Okręgowego Straży Celnej, szef kancelarii w Sztabie Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego SG; absolwent kursu w Centralnej Szkole Straży Celnej w Górze Kalwarii (1925); w kampanii polskiej (1939) w 360. pp; w czasie wojny działacz konspiracyjnego 360. pp, członek PAL; referent Służby Zewnętrznej K MO w Ostrowsku (od II 1945); referent (od VII 1945), starszy referent (od VII 1947) Służby Zewnętrznej K MO w Ciechanowie; zwolniony ze służby (28 II 1949); członek PPS (od 1946). AIPN, 0912/2015, Akta osobowe funkcjonariusza; ASG w Szczecinie, Straż Celna, sygn. 9; ASG w Szczecinie, Straż Graniczna 1928–1939, sygn. 1040/2, 1040/3, 1040/4, 1040/5, 1040/8; ASG w Szczecinie, Straż Graniczna 1928–1939, sygn. 32; ASG w Szczecinie, Lista starszeństwa oficerów Straży Granicznej – ogłoszenie za rok 1929; ASG w Szczecinie, Lista starszeństwa starszych przodowników Straży Granicznej według stanu z dnia 31 XII 1931.

5) **Rozwadowski Tadeusz**, s. Bolesława, ur. 26 X 1906 r. w Sarenkach, pow. Siedlce, zawód – muzykant, zamieszkuje w Ciechanowie, ul. [...], a pracuje w koszarach WP w Ciechanowie, w stopniu st[arszego] sierżanta, jako biuralista;

6) komisarz **Kuryłowicz Tadeusz**¹⁰, który obecnie pracuje w Izbie Skarbowej w Płocku, był kierownikiem Komisariatu SG w Rybnie, pow. Ciechanów;

7) komisarz **Benit Bronisław**¹¹ – oficer wywiadowczy w Brodnicy, obecnie pracuje w SCK Poznań;

8) podkomisarz **Mystkowski Eryk** – oficer wywiadowczy w Brodnicy, obecnie pracuje w cukrowni w Malborku.

Spomiędzy oficerów kilkudziesięciu zmarło w obozach w Niemczech lub też poginęli podczas kampanii wrześniowej w 1939 r.

Pod Inspektorat Okręgowy w Ciechanowie podlegały inspektoraty obwodowe: Przasnysz, Łomża, Brodnica – obecnie inne województwa. W skład Inspektoratu Obwodowego Przasnysz wchodziły komisariaty pierwszej i drugiej linii: Działdowo, Janowo, Chorzele, Zaręby, Myszyniec. Pod komisariaty podlegały placówki pierwszej i drugiej linii. **Pod Komisariat Działdowo** podlegały placówki pierwszej linii: Wilmanowo, Krasnołąka, Pruski, Białuty. Placówki drugiej linii: Działdowo, Zurmin, Kuklin, Narzym. **Pod Komisariat Janowo** podlegały placówki pierwszej linii: Gołębie, Górowo-Trząski, Janowo. Placówki drugiej linii: Szczepkowo-Borowe, Wieczfnia. **Pod Komisariat Chorzele** podlegały placówki pierwszej linii: Chorzele, Wasiki, Sosnówek. Placówki drugiej linii: Chorzele, Parciaki, Jastrząbka, Drażdzewo, Krzynowłoga Mała. **Pod Komisariat Zaręby** podlegały placówki pierwszej linii: Zaręby, Cuple, Ruchoje. Placówki drugiej linii: Zaręby, Brodowe Łąki, Krukowo. **Pod Komisariat Myszyniec** podlegały placówki pierwszej linii: Pełty, Dąbrowy, Antonia, Warmiak. Placówki drugiej linii: Myszyniec, Kadzidło, Pełty.

II. Biorąc pod uwagę zakres pracy SG przed 1939 r., która zwalczała obcy wywiad w pewnej części, a przeważnie wywiad niemiecki, miała za zadanie nasadzanie agentury na pograniczu i wysyłanie agentów poza granicę, i zwalczanie wywiadu wrogiego na pograniczu. Zachodzi podejrzenie, że byli pracownicy, jak również ich agentura, może być przewerbowywana przez obcy wywiad, działając na szkodę Polski Ludowej.

^h *W tekście:* Stanisław.

¹⁰ **Kuryłowicz Tadeusz**, pracownik Izby Skarbowej w Płocku; kierownik Komisariatu SG w Rybnie (1935); w kampanii polskiej (1939) kierownik Komisariatu SG „Krościenko” w 2. Brygadzie Górskiej. <http://www.swpfg.pl/nasze-publicacje/artykuly/straz-graniczna-w-beskidach> [dostęp: 11 V 2012].

¹¹ **Benit Bronisław** (ur. 19 V 1898 w Łopusznie, zm. 14 I 1948 w Penley), komisarz SG, adiutant w Sztabie Wschodniomłopolskiego Okręgowego Inspektoratu SG (1936). ASG, Straż Graniczna 1928–1939, sygn. 32; P. Kozłowski, *Lwowska lista akt personalnych byłych funkcjonariuszy oraz pracowników kontraktowych Straży Celnej i Straży Granicznej*, http://www.cos.strazgraniczna.pl/downloads/pliki/biuletyn_biezacy/42007/15.pdf [dostęp: 8 V 2012]; <http://www.swpfg.pl/historia-formacji-granicznych/ii-rp/biogramy-opracowane-przez-mjr-sg-dr-pkozlowskiego> [dostęp: 27 VII 2012].

III. Dotychczas użyto do rozpracowywania SG następujących informatorów: 1) inf. „Miller”, który przed 1939 r. był pracownikiem w SG jako kierownik placówki przy komisarzu okręgowym w Ciechanowie linii II, który posiadał na swoim kontakcie agenturę i miał do dyspozycji 5 wywiadowców. Ww. posiada możliwości w rozpracowaniu z tego powodu, że obraca się w środowisku byłych funkcjonariuszy SG, prowadzi rozmowy i cieszy się całkowitym zaufaniem; 2) inf. „Orlik” – b. pracownik SG w Ciechanowie, który pracował w kancelarii oficera informacyjnego. Zna się doskonale na pracy kontrwywiadu i posiada możliwości w rozpracowaniu z tego powodu, że wyjeżdża częściowo w teren i styka się z byłymi funkcjonariuszami SG, i cieszy się ich zaufaniem; 3) posiadana agentura przez PUBP Działdowo w większej części rekrutuje się z byłych funkcjonariuszy SG, ^fjak również posiadają PUBP Przasnysz i Ostrołęka^f.

IV. 1. Ustalić byłych funk[cjonariuszy] SG, z uwzględnieniem ich poprzedniego stanowiska, miejsca pracy, zamieszkania i zachowania się podczas okupacji, jak i po wyzwoleniu, oraz obecną działalność polityczną i społeczną.

Wykona Jurgielewicz¹².

2. Z poprzednio ustalonymi pracownikami przeprowadzać rozmowy na temat ich pracy w SG oraz ustalenia ich b. siatki agencyjnej, następnie ustalenia ważniejszych spraw prowadzonych na tle szpiegowskim.

Wykona Jurgielewicz.

3. Założenie sieci agencyjnej wśród środowiska b. funkcjonariuszy SG celem prowadzenia agenturalnej obserwacji o zachowaniu oraz czy nie są przewerbowywani i wykorzystywani przez obcy wywiad.

Wykona Jurgielewicz.

Kierownik Sekcji 6 Wydziału I
w WUBP
(–)^j

ⁱNaczelnik Wydziału I
WUBP Warszawaⁱ

Źródło: AIPN, 1572/985, k. 39–41, mps.

ⁱ⁻ⁱ *Pieczęć opatrzona nieczytelnym podpisem.*

^j *Podpis nieczytelny.*

¹² **Jurgielewicz Stanisław** (ur. 15 I 1924 w Zielonce). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej (1937), 2 klasy gimnazjum w Lidzie; w czasie wojny przebywał w Juraciskach; pracownik niemieckiego przedsiębiorstwa Centralne Towarzystwo Handlowe „Wschód”; żołnierz ACz, 1. BPanc., dowódca drużyny telefonicznej Plutonu Dowództwa 1. Warszawskiego Pułku Czołgów (od 1944); zdemobilizowany (V 1946); młodszy referent Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Warszawie (od II 1947); słuchacz kursu specjalnego przy WSS WUBP w Pruszkowie (III–V 1947); referent Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Warszawie (VI 1948–II 1950); zwolniony z pracy w organach BP z powodu podejrzenia podania w ankiecie personalnej nieprawdziwych informacji z okresu wojny oraz zatajenia związków z AK (II 1950); członek PPR. AIPN, 0864/150, Akta osobowe funkcjonariusza.

1949 luty 3, Warszawa – Pismo szefa Oddziału II Głównego Zarządu Informacji WP płk. Ignacego Krzemienia do szefa Oddziału V Sztabu Generalnego WP płk. Joachima Erlicha w sprawie usunięcia ze służby szefa Wydziału V 16. Kaszubskiej Dywizji Piechoty kpt. Juliana Ziółkowskiego

^aWarszawa, dn[ia] ^{b3} II ^b 194^{c9} r.

^dŚcisłe tajne

**Do
Szefa V Oddziału Sztabu Generalnego WP
płk. Erlicha¹**

„Dotyczy: szefa V Wydziału 16. KDP – kpt. **Ziółkowskiego** Juliana², s. Juliana Kpt. **Ziółkowski** od 1918 r. do 1939 r. służył w starej armii polskiej, z tego przez

^a W lewym górnym rogu karty pieczęć o treści: Wojsko Polskie. Główny Zarząd Informacji. Nr C.S.-2736/14.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^{c-c} W tekście: 8.

^d Poniżej odręczny dopisek o treści: Seria „K” oraz pieczęć o treści: Po zaznajomieniu się dokument podlega zwrotowi.

^e Na lewym marginesie opatrzona parafą odręczna adnotacja o treści: **Zaznajomilem się**. W najbliższych dniach, tzn. do końca bm., zostanie z pracy Sz/W usunięty. 4 II [19]49 [r:].

¹ **Erlich Joachim** (ur. 15 X 1905 we Lwowie), ppor. (1944), por. (1944), kpt. (1945), mjr (1945), ppłk (1946), płk (1949). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej; więziony za działalność komunistyczną (1923–1928, 1932–1938); służba w kompanii karnej 48. pp (1928–1930); absolwent Wyższej Szkoły Kierowników Zbrojnego Powstania w Moskwie (1932); wyznaczony przez KPZU na wyjazd do Hiszpanii, w wyniku wstrzymania transportów po zajęciu Austrii przez wojska niemieckie pozostał w Czechosłowacji (1938–1939); przewodniczący Okręgowego Komitetu ZZM we Lwowie (1939–1941); służba w ACz, 126. Batalion Bazy Lotniczej (1941); w strojbatalionie (1941–1942); robotnik w zakładach budowy traktorów i czołgów w Samarkandzie (1942–1943); podoficer polityczno-wychowawczy 2. dywizjonu ppanc. 1. Armii WP w ZSRR (V–IX 1943); zastępca dowódcy ds. polityczno-wychowawczych Samodzielnego Batalionu Szkolnego 2. DP (IX 1943–VIII 1944), Samodzielnego Batalionu Saperów 2. DP (VIII 1944–I 1945); zastępca dowódcy 2. pal ds. polityczno-wychowawczych (I 1945–I 1946); słuchacz Specjalnej Szkoły Sztabu Generalnego WP w Łodzi (I–IV 1946); szef Oddziału V Sztabu Generalnego WP (IV 1946–XII 1951); szef Zarządu V Łączności Specjalnej Sztabu Generalnego WP (XII 1951–XI 1952); dyrektor biura wojskowego w Centralnym Urzędzie Skupu i Kontraktacji (XI 1952–I 1953); przeniesiony do rezerwy (II 1953); zastępca dyrektora Państwowego Przedsiębiorstwa Kolportażu „Ruch” (1953–1958); w Izraelu (IV–XII 1957); dyrektor Przedsiębiorstwa Upowszechniania Prasy Województwa Warszawskiego (1959–1961); wicedyrektor Biura Kolportażu Wydawnictw Zagranicznych „Ruch” (1961–1968); członek KPZU (1920–1938), PPR (1944–1948), PZPR (od 1948); Wydział II Departamentu I MSW prowadził SMW dot. ww. w związku z wyjazdem do Izraela i podejrzeniem współpracy z wywiadem izraelskim (1957), inwigilowany przez Wydział III KS MO w ramach KE krypt. „Dawid” (1968–1974). CAW, AP, 1409/68/60/005; AIPN, 0224/720; AIPN, 01237/419.

² **Ziółkowski Julian** (ur. 21 V 1900 w Jawtach), kpt. Strzelec w Grodzkiej Kompanii Powstańczej (1918–1919); służba w 55. pp (1919), 63. pp (1919), 65. pp (1919–1921); słuchacz w Szkole Uzbrojenia

15 lat był podoficerem zawodowym w KOP, gdzie uzyskał stopień chorążego. Posiada szereg odznaczeń sprzed 1939 r.

Jak z powyższego wynika, musiał on cieszyć się w owym czasie dobrą opinią polityczną u sanacyjnego dowództwa. **Ziółkowski** jest również podejrzany o współpracę z dwójką, wobec czego może być z łatwością wykorzystany przez obcy wywiad.

Wobec powyższego kpt. Ziółkowskiego należałoby z pracy w V Wydziale usunąć^f.

Odbito w 2 egz.

1. egz. adresat

2. egz. aa

Wykonał C.S. – „14”

Druk J/D

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 20, mps.

w Warszawie (1921–1922, 1934–1935); służba w Okręgowym Zakładzie Uzbrojenia nr VIII w Toruniu (1922–1924); zastępca kierownika warsztatów 7. Batalionu Granicznego KOP (1924–1926); kierownik warsztatów w 5. Batalionie Granicznym/Batalionie KOP „Łużki” (1926–1934); zbrojmistrz Batalionu KOP „Dederkały” (1935–1939); w kampanii polskiej (1939) żołnierz 36. DP; w niewoli sowieckiej (do X 1939), powrócił do Dederkał; na robotach przymusowych w Wiedniu (1942–1943), ukrywał się w Krakowie (od 1943); referent Wydziału Społeczno-Politycznego w Zarządzie Miejskim w Grudziądzu (II–VI 1945); zbrojmistrz 44. pp 13. DP (od V 1945); oficer płatnik w Okręgowej Składnicy Uzbrojenia nr II w Orlowie (od V 1946); oficer finansowy, starszy pomocnik kierownika Sekcji 5 (od IX 1946), kierownik Sekcji 2 (od II 1948) Wydziału Personalnego OW nr II; słuchacz kursu łączności specjalnej przy Oddziale V Sztabu Generalnego WP (od VII 1948); szef Wydziału V Sztabu 16. DP (od II 1949); szef Zaopatrzenia Mundurowo-Taborowego OSArt. w Toruniu; inwigilowany w ramach TKO nr rej. 4334 (1949–1950); inwigilowany w ramach ARP krypt. „Stary” nr rej. 2144 przez Sekcję Informacji OSArt. w Toruniu (1950–1954); usunięty z wojska (1954); materiały przekazano do PUBP w Toruniu (1954), materiały złożono do archiwum (1956). AIPN By, 084/2321; AIPN, 2386/17630.

^f *W dolnej części karty opatrzona nieczytelnym podpisem pieczęć o treści: Szef Głównego Zarządu Informacji WP. Krzemień, płk. Krzemień Ignacy* właśc. Feuerberg Ignacy (ur. 2 II 1911 w Drohobyczu, zm. 11 VII 1980 w Warszawie), płk (1945). Ukończył 3 semestry fakultetu medycznego uniwersytetu w Lublanie (1933); komisarz polityczny Batalionu im. A. Mickiewicza w XIII Brygadzie Międzynarodowej (1938); w ZSRR (1941–1944); w WP (od 6 V 1944); wykładowca w Szkole Oficerów Informacji (od VIII 1945); zastępca dowódcy do spraw polityczno-wychowawczych 4. zpp; zastępca szefa (od VIII 1945), szef (XII 1945–XII 1950) Oddziału II GZI; szef Zarządu I GZI (XII 1950–V 1952); w dyspozycji Departamentu Kadr MON (od XII 1952), przeniesiony do rezerwy; sekretarz Ambasady PRL w Sofii (1957); członek KPZU (1928–1932), KPJ (1932–1937), KPH (1937–1939), KPF (1939–1941). *Cmentarz Komunalny Powązki dawny Wojskowy w Warszawie*, red. J.J. Malczewski, Warszawa 1989, s. 252; J. Poksiński, *Victis Honos. „Spisek w wojsku”*, Warszawa 1994, s. 275.

1949 marzec 21, bm – Doniesienie agencyjne źródła ps. „Samson” dotyczące byłych oficerów wywiadu KOP

^a Źródło: „Samson”¹

Przyjął: B.G.

Dnia 21 III [19]49 r.

Doniesienie agencyjne

Plk dypl. Skinder Tadeusz² – szef wywiadu KOP, żonaty, oficer legionowy, piłsudczyk. Umysł bystry, o szerszym horyzoncie patrzenia. Stosunek do podwładnych

^a Kopia uwierzytelniona.

¹ Wg zachowanych dokumentów MBP/KdsBP/MSW informatorem o ps. „Samson” miał być **Kozak Witold Juliusz** (ur. 23 IV 1897 we Lwowie), mjr. Absolwent Wydziału Prawa i Umiejętności Politycznych UJK we Lwowie (1924); służba w armii austro-węgierskiej (1915–1918); dowódca oddziału ckm 1. Pułku Strzelców Lwowskich (1918); dowódca piechoty i ckm Pociągu Pancernego nr 4 „Hallerczyk” (1919); referent PDE w Dowództwie Etapu 6. Armii (1919–1920); dowódca Pociągu Pancernego nr 27 „Ochołnik”; w Szefostwie Kolejnictwa 6. Armii (1920–1921); urlopowany, odkomenderowany na studia; pracownik Polskiego Banku Przemysłowego we Lwowie, Stowarzyszenia Kupców i Przemysłowców, Krajowego Związku Przemysłowego SA, Polskiego Biura Podróży „Orbis”; dowódca kompanii 26. pp (1924); kierownik placówki kontrwywiadowczej w Czortkowie Ekspozytury nr 5 Oddziału II Sztabu Generalnego WP we Lwowie (1924); oficer materiałowy, kwatermistrz, dowódca kompanii granicznej 4. Batalionu Granicznego KOP; służba w 25. pp; słuchacz kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1935); kierownik Referatu KW Ekspozytury nr 5 Oddziału II Sztabu Głównego WP we Lwowie (od 1935); kierownik Referatu Kontrwywiadowczego (od 1937), Wydziału Kontrwywiadowczego (od 1938) Szefostwa Wywiadu KOP; w kampanii polskiej (1939) II oficer sztabu w Sztabie Grupy Operacyjnej gen. J. Kruszelewskiego; w niewoli niemieckiej (od 27 IX 1939), jeńiec oflagów VII C Laufen, XI B Braunschweig, II C Woldenberg, X C Lubeka; w Polsce (od VI 1947); księgowy w Centrali Technicznej w Warszawie, szef działu księgowości CHPD, księgowy PPK „Ruch”/Centralnego Zarządu Upowszechniania Prasy i Książki „Ruch”; wg zachowanych dokumentów MBP/KdsBP/MSW ww. miał zostać zwerbowany 5 X 1948 r. przez pracownika Wydziału VI Departamentu I MBP jako informator ps. „Samson”, ostatnie doniesienie w teczce pracy inf. ps. „Samson” nosi datę 19 V 1949 r., wg zachowanych dokumentów współpracę formalnie zakończono 30 IX 1953 r., teczkę personalną zniszczono w 1965 r.; inwigilowany przez Wydział VII Departamentu IV KdsBP w ramach sprawy agenturalnej na osobę krypt. „Chwast” nr rej. 50 (1955–1956), sprawę przerejestrowano do kategorii SEO nr rej. 1821 (1956), przekazano Wydziałowi IV UdsBP m.st. Warszawy, nr rej. 1069 (1956–1957), następnie Wydziałowi II K MO m.st. Warszawy, nr rej. 1170 (1957–1958). AIPN, Dziennik archiwalny MSW sygn. I; AIPN, 0208/1160, t. 1–4; AIPN, 00170/57; K. Danielewicz, *Lwowska ekspozytura wywiadu. Działalność Ekspozytury nr 5 SG we Lwowie w latach 1921–1939*, Toruń 2011, s. 100, 106; T. Dubicki, *Obsada personalna Oddziału II Sztabu Głównego WP w sierpniu 1939 r.* [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP*, t. I, red. T. Dubicki, Łomianki 2010, s. 54; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 224; <http://www.straty.pl/index.php/pl/zukaj-w-bazie> [dostęp: 17 VIII 2012].

² **Skinder Tadeusz** (ur. 20 VI 1897 w Kotelnikowie, zm. 22 I 1952 w Wielkiej Brytanii), plk dypl. Żołnierz Legionów Polskich (od 1915); członek POW (od 1915); żołnierz Mińskiego Pułku Strzelców

lojalny, sprawiedliwy. Wywiadowczo przygotowany operatywnie, natomiast technicznie – laik. Od śmierci córki w 1933 r. (zginęła w wypadku tramwajowym) duża skłonność do ^bupilstwa^b czyniła go służbowo nieproduktywnym. Ze stanowiska szefa wywiadu przeszedł do Oddziału II Sztabu Głównego na stanowisko szefa Wydziału Wywiadowczego rzutu polowego. W czasie wojny 1939–[19]45 w sztabie [Polskich] Sił Zbrojnych na Zachodzie (w Londynie), zdaje się ostatnio szef Oddziału II. Stosunki rodzinne i majątkowe bliżej nieznane.

Mjr Gurb ski Jan³ – zastępcą szefa wywiadu KOP, a od [19]37 r. szef wywiadu KOP, żonaty, bezdzietny, oficer piechoty, bez wywiadowczego przygotowania. Wybitnie wykształcony, oczytany. Umysł bystry, al[e] skłonny do jednostronnego ujmowania zagadnień, zawsze od strony organizacyjno-administracyjnej. Duża zdolność analizy i krytyki pozwalała [mu] z powodzeniem wykonywać funkcję szefa, a lotność umysłu – pokrywać braki znajomości praktycznego wywiadu. Skłonny do zakłamania, wysiłek kładł w kierunku zewnętrznych efektów – bez zwracania uwagi na treść istoty. Pseudopiłsudczyk, koniunkturalnie związany z kołami sanacyjnymi, *de facto* zdradzał poglądy narodowo-demokratyczne z odcieniem kierunku zachowawczego. Rzekomo przebywał podczas okupacji w Szwajcarii, skąd przeniósł się w 1945–[19]46 do Francji, w okolice [e]. Tryb życia wielkopański – dzięki posagowi żony, stosunki rodzinne i towarzyskie bliżej nieznane.

(1918); absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1919); dowódca kompanii Mińskiego Pułku Strzelców (od 1919); wywiadowca Oddziału II Sztabu MSWojsk. na terenie Warmii i Mazur (1920); dowódca kompanii maszynowej III batalionu 86. pp (1920); referent personalny dowództwa 19. DP (1921–1922); absolwent Oficerskiej Szkoły Topograficznej Wojskowego Instytutu Geograficznego w Warszawie (1924); referent Wydziału Kartograficznego Wojskowego Instytutu Geograficznego (1926); dowódca 7. kompanii 57. pp (1926–1927); absolwent WSWoj. w Warszawie (1929); kierownik Referatu Operacyjnego Dowództwa KOP (od 1929); szef Oddziału Wyszczolenia w Dowództwie KOP (1930); kierownik Samodzielnego Referatu Wojskowego (1931), szef Oddziału Służby Granicznej Dowództwa KOP, szef wywiadu KOP (1932–1937); dowódca III batalionu 57. pp (1937–1938); szef Wydziału IIa Wydziału II Wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1938–1939); kierownik Ekspozytury „R” Oddziału II Sztabu NW w Bukareszcie (od 1939); kierownik Referatu III Wyszczolenia Sztabu Ośrodka Zapasowego SBSK (1940); dowódca III batalionu ckm (od 1942); zastępca dowódcy II BSK (do 1943); zastępca szefa Oddziału Informacyjno-Wywiadowczego Sztabu NW (1943–1945); dowódca 45. Grupy Brygadowej PKPR (1947–1948). AIPN, 2567/54; AIPN, 1557/4305; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ w latach 1939–1945*, t. I, Warszawa 2009, s. 248–252.

^{b-b} Tak w tekście.

^c Wyraz nieczytelny.

³ **Gurb ski Jan** (ur. 27 IX 1897 w Proboszczewicach, zm. 15 VI 1996 w Mulhouse we Francji), mjr/płk. Żołnierz armii rosyjskiej (1915–1916); absolwent Mikołajowskiej Szkoły Wojskowej w Kijowie (1917); służba w 4. pułku 1. Dywizji Strzelców Polskich (1917); oficer instruktor w I Korpusie Polskim (1918); dowódca kompanii 36. pp Legii Akademickiej (od 1918); słuchacz Kursu Adiutantów Sztabowych przy Naczelnym Dowództwie (1919); w Oddziale Operacyjnym Dowództwa Głównego w Poznaniu; szef Wydziału Personalnego w Dowództwie Frontu Wielkopolskiego (1919), służba w Generalnym Inspektoracie MSWojsk.; starszy referent personalny Departamentu Piechoty MSWojsk. (1920); starszy referent personalny w Dowództwie Żandarmerii Polowej, referent personalny w Dowództwie 1. Dywizji Litewsko-Białoruskiej; szef Adiutantury, szef Oddziału I 19. DP (1921); dowódca kompanii

Kpt. Konarski Stefan⁴ – szef Wydziału Ogólnego, oficer piechoty, po kursie inf[ormacji] wyw[iadu] w ramach produkcji wojennej oficerów inf[ormacji] do służby w... Spokojny, zrównoważony, bez nałogów. Zdolny administrator i gospodarz, pełnił – odpowiednio do zainteresowań – funkcję adm[inistracyjną] w wyw[iadzie] KOP. Bliżej nieznan. Losy dalsze, po [19]39 r., nieznane.

Kpt. Olechnowicz Stanisław⁵ – oficer piechoty, kierownik Sam[odzielnego] Re[feratu] Wywiadu Zaczepnego. W służbie O[ddziału] II od 1919 r., absolwent kursu of[icerów] wyw[iadu] O[ddziału] II (sześciomiesięcznego). Ogólna opinia uważała go za wybitnego specja w organizacji wywiadu zaczepnego (praca agencyjna). Pochwałami i pochlebstwem zmanierowany, nie[z]dyscyplinowany, o wysokich ambicjach i zarozumiały co do swej wartości. Nałogowy alkoholik, brutalny w stanie zamroczenia, ordynarny na co dzień. Stan rodzinny nieznan. Stan majątkowy oparty na uposażeniu oficerskim, stale w długach. Praca i wyniki nieznane. W czasie okupacji rzekomo działał w podziemiu. Aresztowany, uwięziony przez Niemców, skazany miał być w Krakowie na śmierć, lecz udało mu się przed egzekucją zbiec, rzekomo do Węgier. Dalsze losy nieznane.

36. pp Legii Akademickiej (1922–1924); słuchacz kursu kryptograficznego Oddziału II Sztabu Generalnego WP (1924–1925); służba w sztabie 8. DP (1925–1926); referent (1926–1928), szef Oddziału w DOK nr I w Warszawie (1928); dowódca kompanii, batalionu, adiutant 23. pp (1928–1931); absolwent kursu dowódców batalionu CWPiech. w Rembertowie (1930); służba w Wydziale IIa Oddziału II Sztabu Głównego WP (od 1931); zastępca szefa, p.o. szefa (1936), szef (1937–1939) wywiadu KOP; w Rumunii (IX 1939), następnie we Francji; referent wyszkolenia w obozie w Les Sables d'Ollonne; służba w 6. kpss 2. DSP, w kampanii francuskiej (1940) szef sztabu 2. DSP; internowany w Szwajcarii; komendant Polskiego Obozu Licealnego w Wetzikonie (1940); komendant obozu zbornego 2. DSP we Francji; dowódca odcinka granicznego (1945); oficer łącznikowy między PMW w Paryżu a sztabem II Korpusu Polskiego (1946); szef sekcji „France et French Empire” w Genewie (1948); pracownik Intergovernmental Committee for European Migration (od 1951); inwigilowany w ramach sprawy agenturalno-grupowej krypt. „Witek” przez Wydział IV Departamentu II MSW (1957–1963). AIPN, 01224/715; AIPN, 2567/22; M. Kornat, *Bolszewizm, totalitaryzm, rewolucja, Rosja. Początki sowietologii i studiów nad systemami totalitarnymi w Polsce (1918–1939)*, Kraków 2004, s. 90–91; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. I, s. 133–138.

⁴ **Konarski Stefan** (ur. 2 IX 1894, zm. 1979), kpt./mjr. Żołnierz 3. pp; kierownik Referatu Ogólnego Szefostwa Wywiadu KOP (1934–1939); w czasie wojny oficer wywiadowczy w Bazie Łączności Zagranicznej z Krajem w Bukareszcie oraz kierownik Referatu Ogólnego Ekspozytury „R” Oddziału II Sztabu NW w Bukareszcie (1939); w centrali Oddziału Informacyjno-Wywiadowczego Sztabu NW; po wojnie na emigracji. M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 223; *Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza podczas II wojny światowej*, t. II: *Wybór dokumentów*, wybór i oprac. J.S. Ciechanowski, Warszawa 2005, s. 337; <http://www.cs.strazgraniczna.pl/tradycje/formacje2.pdf> [dostęp: 2 II 2012].

⁵ **Olechnowicz Stanisław** ps. „Orłowski” (ur. 4 V 1902), kpt./mjr. Absolwent Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych Piechoty w Bydgoszczy (1922); służba w 79. pp (od 1922); służba w KOP, kierownik Referatu Przemytu i Ochrony Tajemnicy Wojskowej Samodzielnego Referatu Wywiadowczego przy Dowództwie KOP; w czasie wojny organizator i kierownik Ekspozytury 741 Oddziału II Sztabu NW; aresztowany (VI 1941), osadzony na Pawiaku, zamordowany prawdopodobnie w 1944 r. CAW, AP, 2447; SPP, A 165; SPP, A 319; *Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza...*, t. II, s. 344; J. Wojtczak, *Organizacja służby wywiadowczej Korpusu Ochrony Pogranicza w latach 1924–1931*, „Przegląd Policyjny” 1991, nr 1, s. 74.

Kpt. Fryzendorf Jerzy⁶ – ofice[r] piechoty, po kpt. Olechnowiczu (zwolniony za pijaństwo w 1938 r. z wywiadu KOP) kierownik Sam[odzielnego] Ref[eratu] Wywiadu Zaczepnego. Zrównoważony, rzutki, mądry, sprytny, rzekomo miał mieć lepsze wyniki od kpt. Olech[n]owicza. Ceniony w O[ddziale] II. We wrześniu 1939 r. miał rzekomo osobiście penetrować pograniczne strony radzieckiej. Stan rodzinny i majątkowy, jak i losy po [19]39 r., nieznane.

Kpt. mar. Karpiński Włodzimierz⁷ – oficer marynarki śródlądowej, kierownik Ref[eratu] Ochrony, rzemieślnik, bez polotu, ograniczony do ciasnego podwór-

⁶ **Fryzendorf Jerzy** (ur. 14 X 1901 w Rydze, zm. 15 IV 1976 w Londynie), kpt./ppłk. Absolwent Wyższej Szkoły Oficerskiej w Warszawie (1923); służba w 82. pp (1923–1926); w 10. Batalionie Granicznym KOP (od 1926), 3. Brygadzie KOP (1929); oficer wywiadu ofensywnego Placówki Wywiadowczej KOP nr 4 w Wilejce (1929); p.o. kierownika Placówki Wywiadowczej KOP nr 5 w Stołpcach (od 1930); służba w Batalionie KOP „Suwałki” (1933–1934), w Brygadzie KOP „Niemenczyn” (1935); oficer szefostwa wywiadu Ekspozytury nr 1 Oddziału II Sztabu Głównego WP w Wilnie; kierownik Referatu Wywiadu Szefostwa Wywiadu KOP (III–IX 1939); w Bukareszcie (od X 1939); zastępca szefa Bazy Łączności Zagranicznej z Krajem krypt. „Bolek” (1940), kierownik referatu wywiadowczego; p.o. szefa Ekspozytury Oddziału II Sztabu NW w Stambule (1940); kierownik placówki łączności Bazy „Bey” w Tunezji (1940); służba w SBSK (m.in. szef Oddziału II w Komendzie Ośrodka Zapasowego); zastępca dowódcy III Karpackiego Batalionu CKM (1942–1943); szef Wydziału Ogólnego Specjalnego Sztabu NW (1944–1945); po wojnie w Wielkiej Brytanii. A. Ochał, *Słownik oficerów i chorążych...*, s. 42–43.

⁷ **Karpiński Włodzimierz Tomasz** ps. „Korab” (ur. 21 XII 1898 w Krakowie, zm. 21 IV 1964 w Warszawie), kpt./ppłk. Żołnierz armii austro-węgierskiej (1916–1918); służba w 13. pp (1918–1920); przeniesiony do Dowództwa Żandarmerii Wojskowej w Warszawie (1920), adiutant w dowództwie 2. dżand. (1920–1921), adiutant dowódcy plutonu 3. dżand. (1921–1922), adiutant dowódcy plutonu 7. dżand. (1922–1928), dowódca plutonu 9. dżand. (1928–1929), dowódca plutonu 8. dżand. (1929–1932); adiutant w Komendzie Portu Wojennego w Gdyni (1932–1936); słuchacz kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1936); na praktyce w SRI Dowództwa Floty (1936); referent w Szefostwie Wywiadu KOP (1936), kierownik Referatu VII Szefostwa Wywiadu KOP (od 1936), wz. kierownika Referatu I Szefostwa Wywiadu KOP (1937–1938); w dyspozycji szefa Biura Personalnego MSWojsk. (1939); szef Wydziału Ogólnego Referatu „Zachód” krypt. „Lombard” Wydziału Wywiadu Ofensywnego Oddziału II KG AK (1942–1944); żołnierz w powstaniu warszawskim; szef Wydziału Zwiadowczego Departamentu WOP (X 1945–VI 1946); zdemobilizowany (VI 1946); radca Głównego Inspektoratu Ochrony Skarbowej Ministerstwa Skarbu (1946–1948); inspektor w Zarządzie Głównym Związku Zawodowego Pracowników Skarbowych (1948–1949); kierownik działu administracyjno-gospodarczego w Fabryce Wyrobów Precyzyjnych im. K. Świerczewskiego (od 1949); wg zachowanych dokumentów MBP ww. w listopadzie 1948 r. (pisemne zobowiązanie podpisał 29 XI 1948) miał zostać zwierzbowany w charakterze informatora ps. „Korfanty” przez pracownika Wydziału VI Departamentu I MBP do inwigilacji pracowników Referatu „Zachód” krypt. „Lombard”; aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Warszawie w związku z podejrzeniem zatajenia informacji uzyskanych w trakcie inwigilacji pracowników Referatu „Zachód” krypt. „Lombard” (4 VIII 1952); WSR w Warszawie umorzył sprawę (18 VIII 1953); NSW w częściowym uwzględnieniu skargi rewizyjnej wojskowego prokuratora rejonowego poprawił kwalifikację zarzucanego w akcie oskarżenia czynu i na podstawie ustawy o amnestii z 1952 r. umorzył postępowanie (24 IX 1953); NSW uchylił wcześniejsze postanowienie z 24 IX 1953 r. i przekazał sprawę WSR w Warszawie do rozpoznania, uchylając jednocześnie postanowienie WSR w Warszawie z 18 VIII 1953 r. (15 XII 1953); WSR w Warszawie umorzył postępowanie (24 XII 1953); w charakterystyce wystawionej 18 VII 1953 r. przez naczelnika Wydziału VI Departamen-

ka bieżącej ochrony KOP, nie przejawiał inicjatywy. Kierował Brygadą Lotną w Warszawie. Stan rodzinny i majątkowy nieznany. Zdradzał jednak oszczędność w charakterze skąpstwa. Trzeźwy, opanowany. Podczas okupacji rzekomo w służbie wywiadowczej podziemia. Kierunek nieznany. Przepuszczalnie przebywa w W[arsza]wie.

Por. Piłeczki Bolesław⁸ – oficer piechoty, legionista, sanator, kierownik ochrony prac specjalnych (budowy wzmocnień). Starszy, ruchliwy, łatwy we współżyciu, towarzysko wyrobiony, powszechnie lubiany, był odpowiednim dla funkcji. W 1939 r. przeszedł do Oddziału II Wydziału Wywiadowczego rzutu polowego. Rzekomo zmarł w Palestynie na udar serca.

Kpt. Jetter Edward⁹ – oficer piechoty, kierownik Wydziału Służby Granicznej. Biurokrata, dobry organizator, lekkoduch i utracjusz, stale w długach. Pracować

tu I MBP stwierdzono: „Oceniając jego współpracę z org[anami] BP, należy zaznaczyć, że udzielał on informacji ogólnych, w zasadzie już nam znanych, pomimo iż z racji swoich możliwości mógł udzielać cenniejszych informacji. Za okres współpracy z org[anami] BP otrzymał wynagrodzenie pieniężne w globalnej sumie 2000 zł (dwa tysiące zł)”; wg zapisów dziennika archiwalnego SUSW „stara sieć” o symbolu I (tj. inwentarza akt agenturalnych) 15 XII 1955 r. pod nr. 6026 odnotowano zarchiwizowanie przez Sekcję 3 Wydziału IV akt (2 tomy) dot. Karpińskiego Włodzimierza pod ps. „Korfanty”, sprawę przerejestrowano do nr. 6818/I; wg zapisów dziennika archiwalnego SUSW „stara sieć” o symbolu I (tj. inwentarza akt agenturalnych) 8 I 1957 r. pod nr. 6818 odnotowano zarchiwizowanie przez Wydział IV akt (2 tomy) dot. Karpińskiego Włodzimierza pod ps. „Korfanty”, akta (1 tom teczki personalnej i 1 tom teczki pracy) zniszczono w 1981 r. CAW, AP, 664/61/86; CAW, AP, 264/55/440; AIPN, 0207/6354; AIPN, 0207/6451; AIPN, 1015/403; AIPN, 1557/4303; AIPN, 00231/201, t. 6; AIPN, Dziennik archiwalny SUSW; *Kadry morskie Rzeczypospolitej*, t. II: *Polska Marynarka Wojenna*, cz. 1: *Korpus oficerów 1918–1947*, red. J.K. Sawicki, Gdynia 1996, s. 536; P. Matusak, *Wywiad Związku Walki Zbrojnej-Armii Krajowej 1939–1945*, Warszawa 2002, s. 153; http://www.1944.pl/historia/powstancze-biogramy/Wlodzimierz_Karpinski [dostęp: 12 III 2012].

⁸ **Piłeczki Bolesław** (ur. 17 XI 1894, zm. 15 VIII 1945 w Stambule), por./kpt. Absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie (1919); służba w 36. pp (od 1920); oficer-wychowawca w Szkole Podchorążych Piechoty w Warszawie (1926–1927); ponownie służba w 36. pp (od 1927); w Batalionie KOP „Nowe Świąciany” (od 1932); referent Referatu Ofensywnego Oddziału Służby Granicznej Dowództwa KOP (od 1933); na Placówce Wywiadowczej KOP nr 1 „Suwałki” (1933); kierownik Referatu Ofensywnego Agentury Szefostwa Wywiadu KOP (do 1939); w kampanii polskiej (1939) w Wydziale IIa Oddziału II Sztabu NW; oficer kontrwywiadu Ekspozytury „R” Oddziału II Sztabu NW w Bukareszcie (od 1939); przedstawiciel Oddziału II Sztabu NW w Bazie Łączności Zagranicznej „Bej” w Stambule (od 1940); zastępca kierownika Placówki Wywiadowczej nr 3 w Stambule Ekspozytury „T” Oddziału II Sztabu NW w Jerozolimie na stanowisku radcy konsularnego Konsulatu Generalnego RP w Stambule (do 1943); służba w Ekspozyturze „Bałk” Oddziału II Sztabu NW (od 1943). T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. I, s. 227–229; *Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza...*, t. II, s. 348.

⁹ **Jetter Edward Ludwik** vel Styczyński Michał vel Mierzejewski ps. „Prezes”, „Dyrektor”, „Edward”, „Wiechecki”, „Michał” (ur. 14 V 1899, zm. 23 VII 1948 w Warszawie), prawnik, kpt. Członek POW; służba w 202. pp Dywizji Ochockiej (od 1920); w 36. pp Legii Akademickiej w Warszawie; komendant powiatowy PW KOP w Nieświeżu (od 1932); w dyspozycji szefa Oddziału Służby Granicznej KOP (od 1933); w dyspozycji kierownika Placówki Wywiadowczej KOP nr 1 „Suwałki” (od 1933); kierownik Referatu Agentury Szefostwa Wywiadu KOP (od 1934); kierownik Referatu Służby Granicznej Szefostwa Wywiadu KOP (1939); w ZWZ-AK, zastępca kierownika komórki wywiadowczej „Pf-741”, kierownik Referatu „Zachód” krypt. „Lombard” Wydziału Wywiadu Ofensywnego KG AK

musiał i potrafił. Żonaty, stan rodzinny nieznany bliżej. Podczas okupacji rzekomo w służbie wywiadowczej podziemia. Po powstaniu w niewoli (Obóz II C w Woldenbergu). Od 1945 r. losy nieznane.

Kpt. Chmarzyński Jan¹⁰ – oficer Oddz[iału] II, dawniej w Ekspozyturze Bydgoszcz i na placówce w Gdańsku. Pełnił funkcje przy attaché wojskowym w Paryżu i Berlinie. Ze służby dyplomatycznej zwolniony za pijaństwo i awantury. Był w KOP pomocnikiem kier[ownika] Sam[odzielnego] Ref[eratu] Wywiadu Zaczepnego. Pijak, awanturnik, poliglota (4 języki). Stan rodzinny i majątkowy nieznany. Dalsze losy po wrześniu 1939 r. nieznane.

Mjr Nitecki Tadeusz (Henryk?)¹¹ – oficer piechoty, szef Wydziału Wywiadu Wojskowego. Mało inteligentny, zarozumiały, karierę robił dzięki pochodzeniu legionowemu. Wybitny sanator, trzeźwy i opanowany. ^bBez inwencji, prochu nie wymyślił^b. Zdolność rozpracowywania technicznego cudzych pomysłów. Cieszył się opinią dobrego wykonawcy. W 1939 r. przeszedł do Węgier. Dalsze losy nieznane. Stan rodzinny nieznany.

(od 1942); żołnierz w powstaniu warszawskim, dowódca oddziału żołnierzy „Lombardu” Śródmieście-Południe; po upadku powstania w Oflagu II C Woldenberg. A. Ochał, *Słownik oficerów i chorążych...*, s. 57–58.

¹⁰ **Chmarzyński Jan** ps. „Jan Stefan Christian”, „Kriebel”, „dr Jan Werner”, „Teodor Wyttych” (ur. 24 V 1893 w Poznaniu), kpt. Służba w SRI DOK nr VIII w Toruniu (1922–1923); referent w Oddziale II Sztabu Generalnego WP (od 1926); absolwent kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Generalnego WP (1927); kierownik Posterunku Oficerskiego nr 3 w Szczecinie BIG (1928–1930); kierownik Posterunku Oficerskiego nr 1 w Królewskiej Hucie Ekspozytury nr 4 Oddziału II Sztabu Głównego WP w Katowicach (1930–1932); w Referacie „Zachód” Wydziału IIa Oddziału II Sztabu Głównego WP (1933, 1934–1937, 1939), organizator placówki wywiadowczej w Wiedniu (1933); kierownik placówki wywiadowczej KOP Ekspozytury nr 1 Oddziału II Sztabu Głównego WP w Wilnie (od 1937). AIPN, 1572/4303; AIPN Kr, 010/6954; A. Jendrzewski, *Organizacja i działalność polskiego wywiadu wojskowego w Wolnym Mieście Gdańsku w latach 1920–1930* [w:] *Wywiad wojskowy II Rzeczypospolitej*, red. P. Kołakowski, A. Peplowski, Kraków 2011, s. 32; A. Peplowski, *Wywiad Polski na ZSRR...*, s. 329; T. Dubicki, *Obsada personalna Oddziału II Sztabu Głównego WP...* [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy...*, t. I, s. 52; W. Skóra, *Działalność gdańskiej ekspozytury polskiego wywiadu wojskowego w latach 1920–1930* [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy...*, t. I, s. 134, 136, 148, 154, 155.

¹¹ **Nitecki Henryk** vel Zaremba Józef (ur. 21 I 1897 w Kielcach, zm. 22 IV 1976 w Kanadzie), płk. Żołnierz 6. kompanii 6. pp Leg., I batalionu 5. pp Leg. (od 1915); internowany w Szczypiornie (1918); dowódca kompanii Milicji Ludowej (1919), dowódca i instruktor szkoły podoficerskiej batalionu Milicji Ludowej; dowódca I. kompanii IV Warszawskiego Batalionu Zapasowego (1919); dowódca batalionu 36. pp (1920); referent SRI DOG Kielce (od 1921); dowódca placówki wywiadowczej Oddziału II na Niemcy (od 1927); dowódca kompanii 52. pp (od 1931); dowódca placówek wywiadowczych KOP nr 9 „Czortków” i nr 10 „Tamopol” (od 1933); II zastępca szefa wywiadu KOP (od 1935); w Rumunii (IX 1939); w Ekspozyturze „R” Oddziału II Sztabu NW w Bukareszcie (od 1940); aresztowany, zbiegł (1941); referent Ekspozytury „T” Oddziału II Sztabu NW w Jerozolimie (1941), dowódca 9. kompanii warsztatowej II Brygady Czołgów (od 1942); szef służby warsztatowo-naprawczej (1945), dowódca Oddziału Warsztatowo-Naprawczego II BPanc. (od 1945); w PKPR (1947–1949); w Kanadzie (od 1949). T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. I, s. 200–205.

Kpt. Szydłowski Wiktor¹² – oficer piechoty, kierownik ewidencji i studiów. Wykonawca dobry, praca biurowa pokonywana ku zadowoleniu przełożonych. Niczym się nie wyróżniał poza skłonnością do picia. Bliżej nieznany jest i jego losy po wrześniu [19]39 r.

Kpt. Winogrodzki Roman¹³ – oficer art[ylerii], kierownik mob[ilizacyjny] wywiadu KOP. Pedantyczny oficer mobilizacji. Dobry pracownik. Stan rodzinny nieznany. Do 1947 r. pozostał w Niemczech. Dalsze losy nieznane.

Por. Berak Stanisław¹⁴ – oficer kaw[alerii], kierownik wyszkolenia wywiadu wojennego. Nowy w wywiadzie KOP, zupełnie nieznany. Do [19]45 r. w obozie jeńców we Francji. Do niewoli dostał się przy upadku Francji w 1940 r. Dalsze losy nieznane.

^d *W tekście*: Jan (Eugeniusz?).

¹² **Szydłowski Wiktor** (ur. 1894 w Stawiszczach), kpt. Absolwent Szkoły Chorażych w Peterhofie (1916); służba w armii rosyjskiej (1916–1918); w WP (od II 1919); w Dowództwie Wojskowych Kolei Wołyńskich, komendant dworca w Powursku (1919); służba w 32. pp (od 1919, m.in. dowódca kompanii, adiutant batalionu, oficer administracyjny, referent oświatowy, oficer broni); w dyspozycji 54. pp (1925); służba w 12. Batalionie Granicznym KOP (od 1925, następnie od 1928); referent wywiadowczy w dowództwie 4. Brygady KOP (1928); absolwent kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1931); służba w Ekspozyturze nr 5 Oddziału II Sztabu Głównego WP we Lwowie (od 1931), kierownik Referatu Ewidencyjnego ekspozytury; rozstrzelany wiosną 1940 r. przez Sowieców, figuruje na tzw. Ukraińskiej Liście Katyńskiej. AIPN, 2567/68; AIPN, 2386/30029; K. Danielewicz, *op. cit.*, s. 145, 148; J. Tucholski, *Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk: lista ofiar*, Warszawa 1991, s. 499; *Listy katyńskiej ciąg dalszy. Straceni na Ukrainie. Lista obywateli polskich zamordowanych na Ukrainie na podstawie decyzji Biura Politycznego WKP(b) i naczelnych władz państwowych ZSRR z 5 marca 1940 roku*, red. i tłum. Z. Gajowniczek, Warszawa 1994, s. 95; *Śladem zbrodni katyńskiej*, oprac. i red. nauk. Z. Gajowniczek, Warszawa 1998, s. 100.

¹³ **Winogrodzki Roman Feliks** (ur. 2 V 1900 w Brzozowie), kpt. Żołnierz 5. pap (1919–1920); kanonier artylerii DOK Złoczów (1920); protokolant w Sądzie Polowym 6. Armii (1920); słuchacz w Szkole Podchorążych Artylerii w Poznaniu (1920–1921); służba w 12. pap/12. pal (1921–1928, m.in.: dowódca plutonu, adiutant dywizjonu, pułku, dowódca batalionu); w Wojskowym Biurze Historycznym GISZ (1934); służba w 12. pal (1935); płтник KOP (1936), kierownik Samodzielnego Referatu Mobilizacyjnego Szefostwa Wywiadu KOP; jeńiec oflagów II A Prenzlau, II E Neubrandenburg. CAW, AP, 1769/89/5594001; R. Rybka, K. Stepan, *Rocznik oficerski 1939. Stan na dzień 23 marca 1939*, Kraków 2006, s. 173, 921; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 18 IV 2012].

¹⁴ **Berak Stanisław** (ur. 3 XII 1895), kpt. Żołnierz 25. pp, 50. pp; służba w wywiadzie KOP; oficer placówki wywiadowczej w Czerniowcach (1939); w kampanii francuskiej (1940) dowódca 6. kompanii II batalionu 2. Pułku Grenadierów Wielkopolskich im. B. Chrobrego. J. Smoliński, *2. Pułk Grenadierów im. Bolesława Chrobrego*, Pruszków 1995, s. 17; T. Dubicki, *Obsada personalna Oddziału II Sztabu Głównego WP... [w:] Wywiad i kontrwywiad wojskowy...*, t. I, s. 54, 364.

Zadanie

Podać dokładną strukturę szefostwa wywiadu KOP. Zakres kompetencji każdego wydziału i referatu. Opisać, w jaki sposób odbywało się montowanie rozpracowania afery. Jak wyglądał raport kontrwywiadu. Sposób kontrolowania.

Przedsięwzięcie

Odpis do teczki ogólnej dwójki.

Odbito 3 egz.

Za zgodność:

°(–)

Źródło: AIPN, 1572/922, k. 94–96, mps.

° Podpis nieczytelny.

1949 czerwiec 17, Bydgoszcz – Notatka służbowa oficera Informacji Sekcji 2 Okręgowego Zarządu Informacji nr II ppor. Sokołowskiego dotycząca pracownika Wyższej Szkoły Artylerii Kazimierza Kryski

Ściśle tajne!

Bydgoszcz, dnia 17 VI 1949 r.

Notatka służbowa

w sprawie pracownika kontraktowego W[yższej] S[zkoły] Art[ylerii]
– ob[ywatela] **Kryski** Kazimierza¹

Kryski Kazimierz, lat 37, pochodzenie wg ankiety robotnicze, z pow. Biała, woj. krakowskiego, żonaty, 4 kl[asy] gimnazjum, zawód kreślarz.

I. Dotychczasowe rozpracowanie wykazało, że:

- 1) w 1934 r. był na szkole podoficerów KOP;
- 2) od 1934 [r.] do 1938 r. był podoficerem KOP (Kopyczyńce), zwolniony na własną prośbę jako kpr. nadterm[inowy];
- 3) po zwolnieniu z wojska w 1938 r. do września 1939 r. pracuje jako pracownik kontraktowy w parku lotniczym;
- 4) w 1940 r. wstępuje ochotniczo do Armii Polskiej we Francji;
- 5) od 1940 [r.] [do] 1943 r. pełni służbę jako kreślarz w I Korp[usie] WP w S[z]ko-
cji (Anglia), w m. Eddleston;
- 6) od 1943 [r.] do sierpnia 1946 r. jest kierownikiem kreślarni w Wyższej Szkole
Wojennej w Szkocij w stopniu sierżanta;
- 7) 11 września 1946 r. wraca do kraju i 15 października zaczyna już pracować
jako pracownik kontraktowy w RZKB Toruń, jako kreślarz;
- 8) mimo posiadanych kwalifikacji jako kreślarz zaraz po powrocie do Polski za-
czął pracować w wojsku za stosunkowo niską opłatę i nadal pracuje. Z pracy wywią-
zuje się dobrze i uchodzi za dobrego pracownika;
- 9) na zaj[ęciach] pol[ityczno]-wych[owawczych] na zadane mu pytania odpo-
wiada w sposób zadowalający, dając właściwą odpowiedź. W rozmowach z innymi

¹ **Kryski** Kazimierz (ur. 31 V 1912 w Babicach), podoficer WP. Żołnierz III batalionu 12. pp (1933); słuchacz Centralnej Szkoły Podoficerskiej KOP w Osowcu (1934); instruktor i kierownik centrali te-
lefonicznej Batalionu KOP „Kopyczyńce” (1934–1938); zwolniony na własną prośbę (1938); urzęd-
nik cywilny w Parku Lotniczym 4. plot. w Toruniu (1938–1939); urzędnik cywilny w bazie lotniczej
w Małaszewiczach k. Brześcia; w Rumunii (od IX 1939); kreślarz w I Korpusie Polskim (1940–1946);
kierownik kreślarni w WSWoj. w Szkocij (1943–1946); kreślarz-kopista budowlany w Rejonowym
Zarządzie Kwaterunkowo-Budowlanym (1946–1947); kreślarz budowlany w RAK w Toruniu (1947–
–1948); wykładowca w Wyższej Szkole Artylerii w Toruniu (1948); zdemobilizowany (31 I 1950); inwi-
gilowany w ramach TKO nr rej. 3768 przez Sekcję Informacji Garnizonu Toruń. AIPN By, 084/2325.

pracownikami wypowiada się źle o obecnej rzeczywistości w Polsce. Wg doniesienia t[ajnego] inf[ormatora] „Czarny” z października 1948 r. jest b[ardzo] religijny;

10) ze sprawdzenia w Depart[amencie] II MBP wynika, że w 1939 r. był internowany w Rumunii; [we] Francji i Anglii [w] WP;

11) ze sprawdzenia w PUBP Toruń z 1948 r. wynika, że ojciec żony (teść) był do 1939 r. podoficerem zawodowym w 4. p[ułku] lot[niczym] w Toruniu. Żona po wyzwoleniu została zwolniona z RKU jako niepewna politycznie i b[ez]part[yjna]. Na propozycję wstąpienia do partii kategorycznie odmówiła. Ojciec jej obecnie jest kierownikiem radiowęzła w Toruniu;

12) w rozmowie z p.o. kier[ownika] Sekcji 2 tut[ejszego] zarządu oświadczył, że aresztowany przez nasze organa ppłk **Kryśka**² ze Sztabu OW [nr] II to jego dalszy krewny. Nasz pracownik pozorował oficera pers[onalnego]. Przesłuchany na tę okoliczność w Gł[ównym] Zarządzie Inf[ormacji] aresztowany ppłk **Kryśka** zaprzecza faktowi pokrewieństwa z **Kryśką** Kazimierzem;

13) dnia 19 I [19]49 r. otrzymano z WUBP Bydgoszcz odpis dokumentu po linii „B” adresowany do **Kryśki**, którego nadawcą był(a) **Fromm** Miss z Edynburga ze Szkocji. List był pisany w języku angielskim. Treść obojętna. Drugi dokument po linii „B” z marca 1949 r. od **Kryśki** do matki w Oświęcimiu. Treść obojętna. W październiku 1948 r. zostało zrobione zamówienie na PK **Kryśki** – nieodwołane i nieponowione;

14) **Kryśka** zna się z płk. dypl. **Maszlanką**^{a3}, który również był w Wyższej Szkole Wojennej w Szkocji, jako dyrektor nauk, a obecnie jest wykładowcą w Akademii

^a W tekście: Maślanka.

² **Kryśka Jan Franciszek** (ur. 13 XII 1896 w Kętach), ppłk/płk (1957). Żołnierz Legionów Polskich (1914–1917), internowany przez władze austriackie; w WP (od 1919), służba w 81. pp (1919–1920), 86. pp (1920–1927), 74. pp (1927–1938); w Państwowym UWFiPW (od 1938); żołnierz w kampanii polskiej (1939); aresztowany (7 XI 1939), m.in. w obozie przejściowym Hoyerswerda, oflagach II A Prenzlau, IV C Colditz, II E Neubrandenburg, II D Gross Born, w obozie w Lubece; w Polsce (od VI 1945); w WP (od VIII 1945); zastępca komendanta Bydgoszczy ds. liniowych (VIII–IX 1945); pomocnik (IX–X 1945), starszy pomocnik (X 1945–V 1946) kierownika sekcji DOW nr II; kierownik Sekcji WFiPW DOW nr II (VI 1946–IV 1947); starszy pomocnik szefa Wydziału Wyszczolenia Bojowego i Wychowania Fizycznego ds. WFiPW DOW nr II (od IV 1947); aresztowany przez funkcjonariuszy GZI (25 IX 1947), oskarżony o współtworzenie w DOW nr II nielegalnej wojskowej organizacji (akt oskarżenia odnosił się do 17 osób); wyrokiem WSO nr I w Warszawie skazany na karę śmierci, przepadek mienia i utratę praw honorowych i obywatelskich na zawsze (22 III 1949), decyzją B. Bieruta wyrok zmieniono na karę dożywotniego więzienia (4 VI 1949), następnie karę zmieniono na 10 lat więzienia (27 I 1956); zarządzeniem Naczelnej Prokuratury Wojskowej zwolniony warunkowo (14 IV 1956); postanowieniem NSW wyrok WSO nr I w Warszawie został uchylony (27 XI 1956), postanowieniem Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego postępowanie karne umorzono (11 I 1957); zrehabilitowany. AIPN, 2386/13222; AIPN, 660/488; AIPN, 942/333; AIPN, 942/338; AIPN, 944/357; AIPN, 942/358; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 16 IV 2012].

³ **Maszlanka Bronisław** (ur. 14 VI 1897 w Dukli, zm. 20 XI 1972 w Warszawie), płk dypl. Żołnierz Legionów Polskich (od 1914); wcielony do armii austro-węgierskiej (1917); w WP (od 1918), służba w 1. pag. 6. pal; absolwent WSWo. w Warszawie (1929); kierownik referatu w Państwowym UWFiPW w Warszawie (1929–1931); wykładowca w Szkole Strzelania Artylerii w Toruniu (1931–1934); szef

Sztabu Generalnego WP. Wg pisma Oddziału I Gł[ównego] Zarządu Inf[ormacji] WP z lutego 1949 r. jest on rozpracowywany przez Oddział I jako wrogo ustosunkowany do obecnej rzeczywistości w Polsce;

15) sprawdzenie **Kryski** w Oddziale II Sztabu Gen[eralnego] WP nie dało żadnych wyników;

16) wg doniesień t[ajnego] i[nformatora] „**Czarny**”, pokrytych doniesieniami t[ajnego] i[nformatora] „**Serce**” (wprowadzonego w lutym [19]49 r. do rozpracowania), **Kryska** jest zdecydowanym wrogiem obecnego ustroju.

II. Braki w rozpracowaniu:

1) dotychczas niewyjaśniona sprawa, w jaki sposób figurant „K” dostał się do pracy w administracji wojskowej i kto dał mu dopuszczenie do prac tajnych;

2) nie ustalono dotychczas stopnia i faktu pokrewieństwa „K” z aresztowanym ppłk. **Kryską** ze Sztabu OW [nr] II;

3) nie przeprowadzono w ogóle za „K” inwigilacji w celu ustalenia jego znajomych lub przyjaciół, mimo wskazówek Gł[ównego] Zarządu Informacji w tym kierunku z grudnia 1948 r.;

4) nie ponowiono zamówienia na PK **Kryski** (ostatnie zamówienie w październiku 1948 r.);

5) nie ustalono kontaktów figuranta.

III. W celu uaktywnienia rozpracowania należy:

1) sprawę pozostawić na kontroli w Sekcji 2;

2) przeprowadzić inwigilację za „K” w dni pozasłużbowe oraz w dni pracy po godzinach pracy w celu ustalenia jego bliskich znajomych i przyjaciół, mając na uwadze możliwość wytypowania wśród nich kandydata na werbunek;

3) ponowić zamówienie na PK [Kryski] do WUBP Bydgoszcz;

4) ponownie sprawdzić przez PUBP Toruń, z prośbą o zaopiniowanie za ostatni okres czasu – od października 1948 r. do chwili obecnej;

sztabu 6. DP (1934–1936); dowódca dywizjonu 6. pal (1936–1938); II oficer sztabu w Inspektoracie Armii z siedzibą we Lwowie (1938–1939); w kampanii polskiej (1939) szef Oddziału III Armii „Karpata”, oficer do zleceń w dowództwie frontu gen. K. Sosnkowskiego; w Rumunii, następnie we Francji; II oficer sztabu w Szefostwie Artylerii Sztabu NW (1939–1940); w Wielkiej Brytanii (od 1940); I oficer sztabu w Dowództwie Artylerii I Korpusu Polskiego (1940–1941); dyrektor nauk w WSWoJ. w Szkocji (od 1941); szef Oddziału III Sztabu NW (1944–1945); w Polsce (od VIII 1947); w WP (od 10 V 1948); wykładowca taktyki ogólnej, kierownik kursu dowódców dywizji w ASG; inwigilowany przez Oddział I GZI WP w ramach TKO (1949), w ramach ARP krypt. „Naukowiec” nr rej. 785 (1950–1951); aresztowany przez funkcjonariuszy GZI WP (16 VII 1951), wyrokiem NSW w Warszawie skazany na 13 lat więzienia, utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na 5 lat oraz przepadek mienia (15 XI 1951), zwolniony (1956); współpracownik „Wojskowego Przeglądu Historycznego” (od 1957). AIPN, 2386/13961; AIPN, 2386/13995; AIPN, 2386/13396; AIPN, 2386/13397; AIPN, 2386/13398; AIPN, 2386/13399; AIPN, 2386/13400; AIPN, 2386/13401; AIPN, 2386/17423; AIPN, 1557/4304; J.A. Radomski, *Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1945–1951*, Kraków 2009, s. 230; K.B., *Plk dypl. Bronisław Maszlanka 1897–1972*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1973, nr 1, s. 385–387.

5) wykonać wskazówki mjr. **Sarnowskiego**⁴ z 19 IX [19]48 r. odnośnie sprawdzenia w Wydz[iale] Pers[onalnym] OW [nr] II lub w archiwum rozwiązanego RAK Toruń teczki pers[onalnej] „K”, w celu ustalenia przez kogo został on dopuszczony do prac tajnych bezpośrednio po powrocie z armii Andersa⁵;

6) wyjechać na miejsce celem przyjęcia agentury pracującej po rozpracowaniu „K”, odebrania materiałów i zorientowania się w jej możliwościach.

Oficer Informacji Sekcji 2
Okręg[owego] Zarządu Informacji nr II
(Sokołowski, ppor.)^b

„Zgadza się”
Kierownik Sekcji 2
Okr[ęgowego] Zarządu Informacji nr II
(Mirecki, kpt.)

Źródło: AIPN By, 084/2325, k. 47–49, mps.

^b *Podpis nieczytelny.*

⁴ **Sarnowski Stefan** (ur. 22 V 1921 w Warszawie), ppłk (1950). Terminator w zakładzie stolarskim (1936–1939); po wybuchu wojny na terenach okupowanych przez ZSRR, następnie w Zagłębiu Donieckim, w Równem (od 1940); pracownik Komitetu Związku Zawodowego Pracowników Budowlanych; żołnierz ACz (V 1943–X 1946), tłumacz w organach kontrwywiadu wojskowego, tłumacz w Wojskowej Prokuraturze Północnej Grupy Wojsk ACz; funkcjonariusz GZI (od X 1946), starszy oficer sekcji 1 i 2 Oddziału II GZI WP, kierownik Sekcji 1 (od I 1948), szef Wydziału I Oddziału II GZI WP (III 1948–XII 1950), zastępca szefa Oddziału II GZI MON (od XII 1950), zastępca szefa Zarządu II GZI MON (od V 1950), zwolniony ze służby (XII 1952), skierowany do ASG; zastępca dowódcy 55. pz; wyjechał do Izraela (XII 1956); Wydział III Departamentu I prowadził SMW (1962–1975) dot. ww., inwigilowany w ramach SOS krypt. „Kameleon” przez Wydział IV Departamentu II MSW (1971–1976). AIPN, 01069/500; AIPN, 01208/826; AIPN, 01208/2126; J. Poksiński, *op. cit.*, s. 280.

⁵ **Anders Władysław** (ur. 11 VIII 1892 w Błoniu k. Krośniewic, zm. 12 V 1970 w Londynie), gen. broni. Żołnierz I Korpusu Polskiego na Wschodzie; dowódca 15. puł. (1920); na studiach wojskowych we Francji (1921–1923); dowódca 2. Samodzielnej BK (1926–1937), Nowogródzkiej BK (1937–1939), następnie Grupy Operacyjnej Kawalerii; więziony w ZSRR (1939–1941); dowódca AP w ZSRR (1941–1942), APW (1942–1943), II Korpusu Polskiego (od 1943); p.o. NW PSZ na Zachodzie (II–VI 1945), NW i generalny inspektor sił zbrojnych (od XI 1946); przewodniczący Głównej Komisji Skarbu Narodowego (od 1950); prezes Rady Polskiego Stowarzyszenia Byłych Sowieckich Więźniów Politycznych (od 1950); przewodniczący Rady Polskiej Macierzy Szkolnej (od 1953); członek Rady Trzech (od 1954); przewodniczący zarządu trustu „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” (od 1959). A. Friszke, *Władysław Anders* [w:] R. Habielski, *Życie społeczne i kulturalne emigracji*, Warszawa 1999, s. 319–320.

1949 czerwiec 18, Warszawa – Raport naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP płk. Władysława Śliwy w sprawie wszczęcia obiektowego rozpracowania pracowników i agentów instytucji wywiadowczych, kontrwywiadowczych i służby bezpieczeństwa krypt. „Targowica”

Zatwierdzam

Dyrektor Departamentu I

(Antosiewicz¹, płk)

(–)^a

Dnia ^b14 VII^b 1949 r.

Warszawa, dn[ia] 18 czerwca 1949 r.

Ścisłe tajne

Raport

o wszczęciu obiektowego rozpracowania pracowników i agentów instytucji wywiadowczych, kontrwywiadowczych i służby bezpieczeństwa

Kryptonim rozpracowania – „Targowica”.

Raport zawiera:

część I – historia obiektu;

[część] II – analiza obiektu;

[część] III – charakterystyka sieci informacyjnej;

[część] IV – ocena dotychczasowego rozpracowania;

[część] V – zadania rozpracowania, plan operacyjnych przedsięwzięć;

[część] VI – wytyczne dla WUBP.

Część I: Historia i struktura O[ddziału] II.

^a Podpis nieczytelny.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ **Antosiewicz Stefan** (ur. 2 III 1918 w Warszawie), płk. Absolwent Gimnazjum Koedukacyjnego Towarzystwa Szkół Średnich w Mińsku Mazowieckim (1934); student Wydziału Mechanicznego Politechniki Warszawskiej (od 1934, urlopowany ze względów zdrowotnych); uczestnik obrony Warszawy (IX 1939, ochotnik), w ACz i radzieckich oddziałach partyzanckich (1942–1944, m.in. od I 1944 w radzieckiej grupie desantowej na Wileńszczyźnie; od wiosny do lata 1944 w złożonym z Polaków oddziale rozpoznawczo-dywersyjnym Jana Freya-Bieleckiego ps. „Biały”, działającym w rejonie Wilejka–Baranowicze–Brześć, zastępca dowódcy); zastępca kierownika WUBP w Lublinie (XI 1944); p.o. kierownika Wydziału Wywiadu RBP PKWN/MBP (XII 1944); p.o. kierownika WUBP w Poznaniu (IV 1945); szef WUBP w Katowicach (VI 1947); dyrektor Departamentu I MBP (IX 1948); podsekretarz stanu w MSW (XII 1954–XI 1959); prezes Aeroklubu PRL (1958–1969); inwigilowany przez Departament III MSW (1967–1972) w ramach nierejestrowanej sprawy operacyjnej w związku z kontaktami z przedstawicielami państw kapitalistycznych i prezentowaniem „poglądów rewizjonistycznych”, w dokumentach sprawy zgromadzono materiały operacyjne dotyczące Aeroklubu PRL; członek OMS „Życie” (1934–1938), PPR, PZPR. AIPN, 0218/2075; AIPN, 2174/5596.

Okres powstania O[ddziału] II wiąże się z narodzinami państwowości polskiej i sięga mniej więcej 1919 r. Historyczne korzenie O[ddziału] II wywodzą się z działalności wywiadowczej POW i Legionów. Kadry osobowe rekrutowały się zarówno spośród bliskich współpracowników [Józefa] Piłsudskiego, organizacji niepodległościowych, jak też z oficerów ochrony carskiej i austriackiej służby wywiadowczej. Na kierunek działalności O[ddziału] II wpłynęły koncepcje wielkomocarstwowe i antysowieckie [Józefa] Piłsudskiego, które wyrażały się w dziedzinie polityki zewnętrznej w dążeniu do rozszerzenia wschodnich granic Polski do Dniepru i Morza Czarnego, zaś w dziedzinie polityki wewnętrznej – w dążeniu do rozładowania rewolucyjnych nastrojów mas ludowych w Polsce. W związku z tym przed O[ddziałem] II stały od samego początku jego istnienia dwa zadania, które konsekwentnie realizował w ciągu całej swojej działalności.

Zadanie pierwsze zmierzało do zorganizowania we wszystkich dostępnych formach walki przeciwko ZSRR, natomiast zadanie drugie, które było logiczną konsekwencją i uzupełnieniem pierwszego, sprowadzało się do rozbijania i opanowywania lewicowych ruchów robotniczych w Polsce oraz podporządkowywania sobie innych ugrupowań politycznych. To zadanie O[ddziału] II stawiał sobie za naczelne w działalności wewnętrznej. Ulubioną i najbardziej stosowaną metodą przez O[ddziału] II w tej dziedzinie było pozyskiwanie drogą prowokacji i przekupstwa grup kierowniczych w partiach politycznych, szczególnie prawicowych, oraz nasyłanie swoich wtyczek – infiltracja – do partii robotniczych.

O[ddziału] II w działalności swej współpracował najpierw z wywiadami austriackim i niemieckim, potem z francuskim i angielskim. Należy nadmienić, że współpraca z wywiadami austriackim i niemieckim (austriacki potem przejęty został przez niemiecki) miała szczególny charakter, ponieważ właściwy trzon O[ddziału] II powstał z pracowników wywiadów austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego. Ludzie ci byli związani z tymi wywiadami różnymi więzami, których żaden z ww. wywiadów nie omieszczał nigdy pominąć. Naturalnie więzy oficerów O[ddziału] II, wywodzących się z rosyjskiego wywiadu, straciły na aktualności wobec odpadnięcia dysponenta carskiego w wyniku rewolucji październikowej. Współpraca O[ddziału] II z wywiadem francuskim datuje się od przyjazdu misji generała Weyganda² do Polski w czasie wojny z republiką radziecką.

W początkowym okresie działalność O[ddziału] II nie nabrała odpowiedniego rozmachu, formy strukturalne nie były skryształizowane. Stan taki trwał do przewrotu

² **Weygand Maxime** (ur. 21 I 1867 w Brukseli, zm. 28 I 1965 w Paryżu), gen. francuski. Szef sztabu gen. F. Focha (1914); szef sztabu wojsk sił sprzymierzonych (1918); z misją wojskową w Polsce (1920); wysoki komisarz i dowódca wojsk francuskich w Syrii i Libanie (1923–1924); wiceprzewodniczący Najwyższej Rady i Ministerstwa Wojny (1931–1935); przeniesiony na emeryturę (1935); ponownie powołany do wojska (1939); minister obrony w rządzie Vichy (1940); delegat rządu w Afryce Północnej (1941); aresztowany w Saint-Pourcain-sur-Sioule (1941), w niewoli (do 1945); oskarżony o zdradę, sądzony (po 1945); zrehabilitowany przez francuskie władze (1948). H.J. Langer, *Księga najważniejszych postaci II wojny światowej*, Warszawa 2008, s. 252; *Encyklopedia wojskowa. Dowódcy i ich armie, historia wojen i bitew, technika wojskowa: N-Ż*, red. A. Krupa, Warszawa 2007, s. 431.

majowego w 1926 r., w rezultacie którego w O[ddziale] II następują zmiany organizacyjne. Od tej chwili O[ddział] II staje się najważniejszym czynnikiem politycznym w kraju i faktycznie kieruje całokształtem zagadnień polityki zewnętrznej i wewnętrznej w Polsce. Skład osobowy rekrutuje się z ludzi na śmierć i życie oddanych [Józefowi] Piłsudskiemu i związanych wszystkimi niemi z sanacją.

Po klęsce wrześniowej kierownictwo O[ddziału] II wraz ze znaczną częścią pracowników ewakuowało się do Rumunii, skąd po krótkim okresie przedostało się do Francji. Po upadku Francji główny trzon O[ddziału] II znalazł się w Anglii, gdzie też zorganizował główną bazę swego działania w okresie wojny. Natomiast dwójkarze pozostali w kraju w znacznej mierze zostali odkomenderowani do najrozmaitszych organizacji wywiadowczych działających podczas okupacji.

Pewna ilość dwójkarzy utworzyła na terenie kraju głęboko zakonspirowane samodzielne placówki wywiadowcze, podporządkowane bezpośrednio centrali w Londynie.

Działalność [dwój]ki londyńskiej szła w dwóch kierunkach:

1. Organizowania wywiadów przeciwko ZSRR;
2. Organizowania wywiadów przeciwko Niemcom.

Należy nadmienić, że punkt ciężkości spoczywał na zagadnieniu pierwszym, zawołowanym gloszoną wówczas przez polskie koła emigracyjne i ich odpowiedniki w kraju teorią „dwóch wrogów”. W dostatecznym stopniu ujawnił proces Doboszyńskiego³ charakter działalności O[ddziału] II na Niemcy, a raczej współdziałania z Niemcami, oraz charakter działalności O[ddziału] II na ZSRR. Do powyższego można dodać następujący jeszcze fakt: wykonując polecenia mocodawców swych z I[n]telligence] S[ervice], idąc po linii niemieckiej inspiracji, O[ddział] II rozbudował w czasie wojny swoje ekspozytury w Rumunii, na Węgrzech, w Jugosławii, w Turcji, na Bliskim Wschodzie, w Szwecji, w Finlandii, w Norwegii, Polsce itd., a więc w państwach otaczających ZSRR lub w państwach, z których kontakt na ZSRR byłby stosunkowo najłatwiejszy.

Działalność [dwój]ki londyńskiej nie została przerwana wraz z zakończeniem wojny, trwa nadal, obejmując swym zasięgiem ZSRR, Polskę i polskie skupiska emigracyjne, w oparciu o rozbudowany w okresie wojny aparat wywiadowczy.

³ **Doboszyński Adam** (ur. 11 I 1904 w Krakowie, stracony 29 VIII 1949 w Warszawie), działacz polityczny, publicysta, inż. Absolwent Wyższej Szkoły Technicznej WMG (1925); członek OWP (1931–1933), SN (1934–1940); prezes ZP w Krakowie, członek Komitetu Głównego; organizator tzw. wyprawy myślenickiej (22/23 VI 1936), aresztowany, skazany na 3,5 roku więzienia (XI 1938), zwolniony (II 1939); żołnierz w kampanii polskiej (1939), kampanii francuskiej (1940); w PSZ na Zachodzie (1940–1943); członek KZON (1942–1943); redaktor pisma „Walka” (1941–1943), w którego dodatku nadzwyczajnym ogłosił notę sowiecką do Ambasady RP w Kujbyszewie z 16 I 1943 r., następnie *List otwarty* wzywający prezydenta W. Raczkiewicza do udzielenia dymisji gen. W. Sikorskiemu i powierzenia stanowiska premiera gen. K. Sosnkowskiemu (II 1943); aresztowany, zwolniony z wojska (IV 1943); w Polsce (od XII 1946); aresztowany (VII 1947), w procesie pokazowym skazany na karę śmierci (11 VII 1949), stracony (29 VIII 1949), zrehabilitowany (IV 1989). K. Kaczmarek, P. Tomasiak, *Adam Doboszyński 1904–1949*, Rzeszów 2010, s. 8–52.

Na podstawie zebranych dotychczas materiałów można z grubsza odtworzyć strukturę organizacyjną przedwojennego Oddziału II. Należy jednak nadmienić, że proces krystalizowania się form organizacyjnych Oddziału II trwał dość długo i ostatecznie zakończył się w latach 1930–1934, po czym ustalona w tym okresie struktura przetrwała bez większych zmian do 1939 r.

1. Na czele Oddziału II stał szef podlegający bezpośrednio szefowi Sztabu Głównego. Posiadał on dwóch zastępców.

2. Adiutantura była jednostką pomocniczą szefa oddziału.

3. Wydział I Organizacyjny dzielił się na referaty:

- a) Wyszkożenia,
- b) Mobilizacyjny,
- c) Personalny,
- d) Budżetowy,
- e) Kancelarię.

4. Wydział II Wywiadowczy dzielił się na:

- a) Wydział II A Wywiadowczy,
- b) Wydział II B Kontrwywiadowczy.

Wydział II A z kolei dzielił się na referaty „Wschód” i „Zachód”, którym podlegały ekspozytury w terenie. Należy nadmienić, że właściwa praca w tym wydziale prowadzona była w Referacie „Wschód” przeciwko Związkowi Radzieckiemu.

Tak Referat „Wschód”, jak i Referat „Zachód” posiadały za granicą głęboko zakonspirowane placówki wywiadowcze, które działały niezależnie od sieci ekspozytur.

Wydział II B dzielił się na referaty:

- a) Narodowościowo-Komunistyczny⁴,
- b) Kontrwywiadu,
- c) Ochrony,
- d) Ochrony Przemysłu Wojennego,
- e) Centralnej Agencji,
- f) Administracyjny,
- g) Kartoteka.

Należy nadmienić, że ww. Referat Narodowościowo-Komunistyczny był najważniejszym ogniwem Wydziału II B i w jego zakres wchodziło rozbijanie lewicowych ruchów robotniczych w ogóle i walka z KPP w szczególności.

Wydział II B był tym instrumentem sanacji, który kierował i realizował jej politykę wewnętrzną w kraju.

^{c-c} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia.

⁴ W skład Wydziału IIb wchodził Referat Narodowościowy, następnie Referat Narodowy. Struktura organizacyjna Oddziału II Sztabu Generalnego/Głównego WP zob. R. Czarnecka, *Oddział II Sztabu Głównego (Generalnego) w latach 1921–1939. Zarys organizacyjny i przegląd zawartości inwentarza*, http://www.caw.wp.mil.pl/plik/file/biuletyn/b28/b28_4.pdf [dostęp: 5 II 2013].

Wydział II B dysponował olbrzymią siecią konfidencjonalną, która przeniknęła do wszystkich dziedzin ówczesnego, ekonomicznego, społecznego i politycznego życia kraju. Należy tu nadmienić, że wszystkie jednostki UB właściwie rozumieją rolę agenta i konfidenta O[ddziału] II.

Mając to na uwadze, wyjaśnia się, że agentami O[ddziału] II byli pracownicy O[ddziału] II, nieetatowi, opłacani z funduszy dyspozycyjnych. W pojęciu O[ddziału] II agenta należy uważać za nieoficjalnego pracownika korzystającego z większości przywilejów etatowego (oficjalnego) pracownika O[ddziału] II.

Natomiast w pojęciu O[ddziału] II konfident oznaczać będzie w naszej terminologii informatora lub agenta^c.

5. Wydział III Studiów dzielił się na referaty „Wschód” i „Zachód”, które z kolei dzieliły się na podreferaty:

- a) Ewidencji i Uzbrojenia,
- b) Przemysłu Wojennego,
- c) Fortyfikacji,
- d) Oświaty,
- e) Wychowania i Przysposobienia Wojskowego.

Należy nadmienić, że ww. wydział był poważnym ogniwem w systemie O[ddziału] II, gdyż do jego zadań należało: ocena informacji wywiadowczych napływając[yh] z terenu oraz opracowywanie zadań wywiadowczych dla odnośnych jednostek.

6. Samodzielny Referat Studiów,
7. Samodzielny Referat Techniczny (tzw. Biuro Techniczne).
8. Biuro Szyfrów posiadało trzy referaty:

- a) Referat Szyfrów Własnych,
- b) Referat Szyfrów Obcych,
- c) Referat Radiowywiadu.

9. O[ddział] II posiadał w terenie następujące komórki wywiadowcze podległe Wydziałowi II A, których zadaniem było prowadzenie wywiadu na terenie państw ościennych:

a) Ekspozytura nr 1 – znajdowała się w Wilnie i podlegała od 1934 r. Szefostwu Wywiadu KOP;

b) Ekspozytura nr 2 (tzw. samodzielna) – znajdowała się w Warszawie i podlegała bezpośrednio szefowi O[ddziału] II;

c) Ekspozytura nr 3 – znajdowała się początkowo w Poznaniu, potem została przeniesiona do Bydgoszczy;

d) Ekspozytura nr 4 – znajdowała się początkowo w Krakowie, potem została przeniesiona do Katowic;

e) Ekspozytura nr 5 – znajdowała się we Lwowie i podlegała od 1934 r. Szefostwu Wywiadu KOP.

Każda z ww. ekspozytur posiadała pewną ilość placówek wywiadowczych rozmieszczonych w pobliżu granicy państwowej.

10. Oddział II posiadał w terenie przy każdym DOK następujące komórki kontrwywiadowcze podległe Wydziałowi II B:

- a) Samodzielny Referat Informacyjny nr 1 – znajdował się w Warszawie,
 - b) S[amodzielny] R[eferat] I[nformacyjny] nr 2 – znajdował się w Lublinie,
 - c) S[amodzielny] R[eferat] I[nformacyjny] nr 3 – znajdował się w Grodnie,
 - d) S[amodzielny] R[eferat] I[nformacyjny] nr 4 – znajdował się w Łodzi,
 - e) S[amodzielny] R[eferat] I[nformacyjny] nr 5 – znajdował się w Krakowie,
 - f) S[amodzielny] R[eferat] I[nformacyjny] nr 6 – znajdował się we Lwowie,
 - g) S[amodzielny] R[eferat] I[nformacyjny] nr 7 – znajdował się w Poznaniu,
 - h) S[amodzielny] R[eferat] I[nformacyjny] nr 8 – znajdował się w Toruniu,
 - i) S[amodzielny] R[eferat] I[nformacyjny] nr 9 – znajdował się w Brześciu
- n. Bugiem,
- j) S[amodzielny] R[eferat] I[nformacyjny] nr 10 – znajdował się w Przemyśle,
 - k) S[amodzielny] R[eferat] I[nformacyjny] nr 11 (tzw. Samodzielny Floty) – znajdował się w Gdyni.

Każdy SRI posiadał pewną ilość tzw. posterunków oficerskich rozmieszczonych na terenie swego działania oraz tzw. oficerów eksponowanych. Ponadto podlegali im oficerowie informacyjni w wojsku.

Oddzielnym członem wywiadowczym i kontrwywiadowczym związanym z Oddziałem II, tylko ogólnie, było Szefostwo Wywiadu KOP, któremu w latach 1933–[19]34 zostały podporządkowane ekspozytury nr 1 i 5. Struktura organizacyjna wywiadu KOP przedstawiała się następująco:

11. Szefostwo Wywiadu KOP:

- a) szef wywiadu KOP podległy dowódcy KOP;
- b) Wydział Ogólny obejmował referaty: Osobowy, Pieniężny, Materiałowy, Organizacyjny i Kancelarię Szefostwa;
- c) Samodzielny Referat Wywiadu Zaczepnego obejmował referaty: Organizacyjny i Poszukiwań;
- d) Wydział Wywiadu Obronnego (KW) obejmował referaty: Ochrony (bezpieczeństwa szefostwa), Prac Specjalnych (fortyfikacje), KW *dossier* agencyjnych i kartoteki oraz Referat Prawnej Ochrony Granic;
- e) Wydział Służby Granicznej obejmował referat[y]: Organizacyjny, Wyszkolenia i Przeciwpromytniczy;
- f) Wydział Wywiadu Wojennego obejmował referaty: Organizacyjny, Mobilizacyjny i Wyszkołeniowy;
- g) Samodzielny Referat Ewidencji i Studiów obejmował referaty: Ewidencji i Studiów.

Szefostwo Wywiadu KOP posiadało dwanaście placówek wywiadowczych rozmieszczonych wzdłuż wschodniej granicy polskiej. Ponadto w miejscach dużego nasilenia przerzutu istniały trzy placówki przeciwpromytnicze. Na terenach objętych pracami fortyfikacyjnymi znajdowały się dwa samodzielne referaty bezpieczeństwa. Niezależnie od tego Szefostwo Wywiadu KOP posiadało pięć placówek wywiadowczych werbunkowych (tzw. II rzutu).

Placówki te znajdowały się w Warszawie, Białymstoku, Brześciu nad Bugiem, we Lwowie i Lublinie.

Placówki wywiadowcze posiadały następującą strukturę: kierownik placówki, oficer wywiadu zaczepnego i oficer kontrwywiadu.

Placówki przeciwp przemytnicze ograniczały się do jednej osoby – kierownika i oficera przeciwp przemytniczego.

Samodzielne referaty bezpieczeństwa tworzyli jednoosobowi kierownicy.

Placówki II rzutu tworzyli oficerowie „werbownicy”, jednoosobowo.

Część II: Analiza obiektu

Jak już powyżej zaznaczono, znaczna część [dwój]karzy pozostała po klęsce wrześnieiowej w kraju. Pozostała też sieć konfid[entów] O[ddziału] II. W ramach repatriacji wielu [dwój]karzy przebywających na Zachodzie powróciło w ciągu ostatniego czterolecia do Polski.

Przebywają oni na terenie wszystkich województw, większe skupienia zaobserwowano w województwach: krakowskim, śląsko-dąbrowskim, dolnośląskim, poznańskim, zachodniopomorskim, gdańskim, pomorskim i samej Warszawie.

W wielu miejscowościach b. dwójkarze przeniknęli do aparatu państwowego, gospodarczego, instytucji społecznych oraz partii politycznych, przy czym zanotowano wiele wypadków przedostawania się do PZPR.

Niejednokrotnie zajmują kierownicze stanowiska, nawet na szczeblu wyższym. Według niepełnych danych cyfrowych, które ilustruje załączona tablica nr 1, ogółem w różnych instytucjach pracuje na stanowiskach kierowników i naczelników 29 [dwój]karzy, z czego najwięcej przypada na przemysł, a jeśli chodzi o województwa – to Gdańsk, Wrocław i miasto Warszawa. Należy dodać, że zarówno w Gdańsku i Wrocławiu najwięcej stosunkowo [dwój]karzy przeniknęło do PZPR.

Pracując na odpowiedzialnych stanowiskach i w ważnych dla państwa gałęziach gospodarki narodowej, posiadają możliwości dotarcia do źródeł tajemnicy państwowej oraz wywierania hamującego wpływu na realizację planów gospodarczych. Jeśli uwzględnimy ich duży staż w pracy wywiadowczej i związane z tym kwalifikacje, ich powiązania ideologiczne z sanacją – zagrożenie w tym stanie rzeczy staje się jeszcze większe.

Jak można wnioskować z dotychczasowej obserwacji tego środowiska, są wzajemnie ze sobą powiązani, pomagają sobie wzajemnie w urzędzeniu się w pracy na wygodnych dla nich obiektach. Zagadnienie to zaostrza się jeszcze bardziej przez fakt, że olbrzymia masa ^{d-d}agentów^d i ^{e-e}konfidentów^e [dwój]ki dotychczas nie została rozszyfrowana, a należy sądzić, że pozostaje ona na ewidencji ośrodków zagranicznych, które niewątpliwie, wcześniej czy później, nawiążą z nią kontakty organizacyjne, jeżeli – oczywiście – tego dotychczas już nie uczyniły. Wystarczy przypomnieć sobie fakt montowania pod egidą Anglosasów wywiadu niemieckiego przez

^{d-d} *Poprawiono odręcznie.*

^{e-e} *Wpisano odręcznie.*

Guderiana⁵, który bazuje się na pozostałościach agentury niemieckiej w Europie Wschodniej i krajach demokracji ludowej. Zagadnienie agentury jest może bardziej groźne niż zagadnienie oficjalnych pracowników [dwój]ki ze względu na to, że agentura ta w zasadzie nie jest rozszyfrowana oraz ze względu na to, że tajemnica werbunku jej spoczywa w rękach czynników nam wrogich.

Część III: Charakterystyka sieci informacyjnej

W dotychczasowym rozpracowaniu użyto 105 informatorów, z tego na WUBP przypada 101, na W[ydział] VI D[epartamentu] I. Najwięcej informatorów posiada WUBP Poznań – 29, Bydgoszcz – 15 i Katowice – 14. Najmniej informatorów posiada WUBP Szczecin i Łódź – po 1 informatorze.

Wymieniona wyżej sieć informacyjna obsługuje ... ustalonych [dwój]karzy. Nie wszystkie skupiska [dwój]karzy są w równej mierze obsadzone agenturą, i tak:

1. WUBP Białystok na 24 ustalonych [dwój]karzy posiada 2 informatorów,
2. WUBP Wrocław na 64 ustalonych [dwój]karzy posiada 4 informatorów,
3. WUBP Olsztyn na 82 ustalonych [dwój]karzy posiada 6 informatorów,
4. WUBP Szczecin na 100 ustalonych [dwój]karzy posiada 1 informatora,
5. WUBP Bydgoszcz na 99 ustalonych [dwój]karzy posiada 15 informatorów,
6. WUBP Warszawa na [†] ustalonych [dwój]karzy posiada 7 informatorów,
7. WUBP Kielce na 19^e ustalonych [dwój]karzy posiada 3 informatorów,
8. WUBP Katowice na 96^e ustalonych [dwój]karzy posiada 14 informatorów,
9. WUBP Poznań na [†] ustalonych [dwój]karzy posiada 29 informatorów,
10. WUBP Lublin na [†] ustalonych [dwój]karzy posiada 3 informatorów,
11. WUBP Gdańsk na [†] ustalonych [dwój]karzy posiada 8 informatorów,
12. WUBP Kraków na [†] ustalonych [dwój]karzy posiada 29 inf[ormatorów],
13. WUBP Łódź na 38^e ustalonych [dwój]karzy posiada 1 informatora,
14. WUBP Rzeszów na [†] ustalonych [dwój]karzy posiada 2 informatorów,
15. MUBP Warszawa na [†] ustalonych [dwój]karzy posiada 2 informatorów.

Przedstawione powyżej cyfry nie ilustrują nam jednak istotnego stanu rzeczy, gdyż nie wszyscy informatorzy przedstawiają jednakową wartość, nie wszyscy są odpowiednio wykorzystywani, wielu z nich nie posiada większych możliwości dotarcia do interesujących dane WUBP zagadnień i osób.

Sposób werbowania był przeważnie niewłaściwy, a kandydaci nie byli odpowiednio przed tym przygotowani. Utał się następujący szablonowy schemat opracowania kandydata.

[†] W tekście puste miejsce.

⁵ **Guderian Heinz Wilhelm** (ur. 17 VI 1888 w Chelmnie, zm. 14 V 1954 w Schwangau), gen. niemiecki. W czasie I wojny światowej w łączności i piechocie, przydzielony do niemieckiego Sztabu Głównego (1914–1918); szef sztabu Inspektoratu Wojsk Zmotoryzowanych (1931–1934), szef sztabu Dowództwa Wojsk Pancernych; dowódca 2. DPanc. (od 1935), Wojsk Szybkich (od 1938); w kampanii polskiej (1939) i kampanii francuskiej (1940) dowódca XIX KA; dowódca 2. Grupy Panc./2. APanc. (1940–XII 1941); w rezerwie (do III 1943); szef OKH (1944–1945); w niewoli amerykańskiej (1945–1948); świadek oskarżenia w procesie norymberskim. H.J. Langer, *op. cit.*, s. 82–84.

Po słusznym lub niesłusznym wytypowaniu kandydata był on sprawdzany w kartoce, następnie poddany kilkudniowej obserwacji zewnętrznej (nie zawsze), niekiedy wypożyczano materiały dot[yczące] tego kandydata z innego wydziału – jeżeli takimi dysponował – przeważnie jednak nie potrudzono się nawet, ażeby zapoznać się z aktami personalnymi kandydata w miejscu jego pracy. W oznaczonym dniu kandydat został tajnie zdjęty i doprowadzony do urzędu, gdzie przeprowadzono z nim rozmowę. Jeżeli kandydat w toku rozmowy udzielił informacji dotyczącej jednostki O[ddziału] II, w której pracował, uważano, że jest lojalny i nadaje się do werbunku, wobec czego proponowano mu współpracę, mimo że kandydat w wielu wypadkach nie ujawniał ani swojej agentury, ani też swojej działalności, jak też wielu stron działalności omawianej jednostki. Były wypadki, że dopiero po zawerbowaniu kandydata otrzymywano z innych źródeł, zresztą zupełnie przypadkowo, informacje o działalności wywiadowczej kandydata podczas okupacji.

Nie lepiej sprawa przedstawia się, jeżeli chodzi o agenturę pozostającą na kontakcie W[ydziału] VI D[epartamentu] I.

S[ekcja] 1 W[ydziału] VI D[epartamentu] I dysponuje 4 informatorami, których zarówno sposób przeprowadzania werbunku, jak i stopień wykorzystania nie były właściwe. Ogólnie biorąc – sieć informacyjna S[ekcji] 1 W[ydziału] VI nie jest wystarczająca ani ilościowo, ani jakościowo.

Indywidualna charakterystyka poszczególnych informatorów przedstawia się następująco:

1. Informator ps. „**Samson**” – zwerbowany w dniu 5 X [19]48 r. na zasadzie dobrowolnej. Do [19]39 r. kierownik Wydziału Wywiadu Obronnego w Szefostwie Wywiadu KOP w stopniu majora. Posiada wyższe wykształcenie. Okres okupacji spędził w oflagu w Niemczech, powrócił do kraju w czerwcu 1947 r. Pracuje w charakterze kierownika działu w PCH Przemysłu Drzewnego. Bezpartyjny, żonaty. Wykorzystywany był w kierunku odtworzenia historii powstania oraz struktury organizacyjnej Szefostwa Wywiadu KOP. Dał w tej dziedzinie szereg informacji, które rzuciły nowe światło na to zagadnienie. Do zadań operacyjnych wykorzystywany nie był, gdyż nie posiadał żadnych kontaktów z[e] swoimi byłymi współpracownikami. Poza tym jest to człowiek starszy, mrukliwy, nietowarzyski, typ samotnika. Z tych względów nie nadaje się do nawiązywania kontaktów.

W rozpracowaniu obiektywnym [dwój]ki poza opracowaniem elaboratów w dziedzinie historii i struktury O[ddziału] II i Szefostwa Wywiadu KOP innych możliwości nie posiada.

2. Informator „**Wielkomiejski**” – zwerbowany w dniu 6 X [19]48 r. na zasadzie dobrowolnej. Do [19]39 r. był płatnikiem w Referacie Finansowym O[ddziału] II w stopniu kapitana. Podczas okupacji pracował kolejno w Oddz[iale] Personalnym Szt[abu] Gł[ównego] w Paryżu, w Oddziale Personalnym D[owództwa] I Korpusu oraz w Oddziale Personalnym MON w Londynie. Do kraju powrócił w maju 1947 r. Po powrocie do kraju pracował początkowo jako zegarmistrz, następnie w charakterze urzędnika w Centr[ali] Przem[yśłu] Torf[owego], obecnie pracuje w f[ir]mie „Varimex”. Należy nadmienić, że werbunek jego był niecelowy, gdy[ż] jako pracownik

gospodarczy O[ddziału] II nie mógł nam przynieść większych korzyści operacyjnych. Wykorzystywany był do nawiązywania kontaktów z poszczególnymi [dwój]-karzami, jednakże w dosyć wąskim zakresie i zadania te wykonywał w sposób dość nieudolny. Do współpracy odnosił się niechętnie. Posiada możliwości utrzymywania kontaktu z pewną grupą – [dwój]karzami – składającą się z 5–7 osób.

3. Informator „Świętosławski” – zawerbowany dnia 2 XI [19]48 r. Do [19]39 r. był urzędnikiem Państwowych Zakładów Umundurowania. Po kapitulacji przedostał się do Francji, gdzie otrzymał pracę w O[ddziale] II w Referacie KW. Po upadku Francji przedostał się do Londynu, gdzie pracował w Biurze Szyfrów O[ddziału] VI do 1945 r. Do kraju powrócił w kwietniu 1946 r. Posiada w W[arsza]wie sklep galanterijny. Wykorzystywany był do nawiązywania kontaktów z poszczególnymi [dwój]karzami. Zadania te wykonywał na ogół niechętnie. Ostatnio ustosunkowanie jego do współpracy z nami uległo poprawie. Posiada możliwości utrzymania kontaktu z pewną grupą [dwój]karzy, składającą się z 5–7 osób, a wśród nich z byłym szoferem O[ddziału] II, który obecnie jest szoferem w amerykańskiej ambasadzie.

4. Informator „Hipolit” – zawerbowany dn[ia] 2 IX [19]48 r. przypadkowo na podstawie komprmateriałów dotyczących jej kontaktów z pracownikami ambasad angielskiej i amerykańskiej. Pochodzi z rodziny arystokratycznej, posiada wyższe wykształcenie malarskie. Do [19]39 r. przebywała pewien okres w Rumunii, gdzie wyszła za mąż za adiutanta Codreanu⁶. W 1937 r. przyjechała do kraju, gdzie otrzymała posadę w MSZ, bezpośrednio przed wojną otrzymała propozycję z O[ddziału] II – wyjazdu do Berlina w celach wywiadowczych, którą rzekomo odrzuciła. Podczas okupacji była członkiem AK, za co została aresztowana przez Niemców i skazana na karę śmierci. Dzięki interwencji konsula rumuńskiego w Berlinie została zwolniona i wyjechała do Rumunii, gdzie nawiązała kontakty z polskimi ośrodkami emigracyjnymi na tym terenie. Między innymi zapoznała szereg [dwój]karzy. Po wojnie otrzymała pracę w Ambasadzie RP w Rumunii, skąd po upływie roku została zwolniona, w związku z czym przyjechała w drodze repatriacji do kraju. Obecnie przebywa w Warszawie i pracuje w f[ir]mie „Centro-San”, współpracuje chętnie, zlecone jej zadania wykonuje rzetelnie, wykazując przy tym dużo pomysłowości i własnej inicjatywy. Wykorzystywana była do nawiązywania kontaktów i zbierania informacji o [dwój]karzach i innych osobach przybyłych z terenu Rumunii. Obecnie została nastawiona na rozpracowanie byłego pracownika O[ddziału] II – mjr. So-

⁶ **Codreanu-Zelea Corneliu** (ur. 13 IX 1899 w Jassach, zamordowany 30 XI 1938), polityk rumuński. Przywódca Ruchu Legionowego (Legion Archaniola Michała) i Żelaznej Gwardii; aresztowany (16 IV 1938), oskarżony o szpiegostwo na rzecz obcego mocarstwa, zdradę ojczyzny i przygotowywanie w porozumieniu z obcym mocarstwem zbrojnego powstania w kraju; skazany w czasie pokazowego procesu na dziesięć lat ciężkich robót (27 V 1938); zamordowany przez eskortujących żandarmów w konwoju do twierdzy Jilava (30 XI 1938). T. Dubicki, *Żelazny Legion Michała Archaniola. Z dziejów ruchu faszystowskiego w Rumunii*, Warszawa 1996; W. Roszkowski, *Codreanu-Zelea Corneliu* [w:] *Słownik biograficzny Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku*, red. W. Roszkowski, J. Kofman, Warszawa 2004, s. 203–204.

bolty Eugeniusza⁷. Posiada szerokie znajomości wśród przybyłych z Rumunii osób związanych z działalnością tamtejszej ekspozytury O[ddziału] II. Uchodzi za zdecydowaną reakcjonistkę, posiada wielką swobodę bycia, umiejętność nawiązywania kontaktów oraz ogładę towarzyską. Wskutek tego posiada możliwości dotarcia do każdego interesującego nas środowiska. Zna kilka języków zagranicznych, z czym wiąże się jej znajomości wśród pracowników placówek dyplomatycznych w Warszawie.

Część IV: Ocena dotychczasowego rozpracowania

Dotychczas rozpracowanie [dwój]karzy było prowadzone w kierunku:

- a) odtworzenia struktury oraz historii O[ddziału] II;
- b) ujęcia ewidencyjnego przebywających na terenie kraju b. pracowników O[d-
działu] II;
- c) nasadzenia w środowiskach [dwój]karzy sieci informacyjnej.

W tym ujęciu zagadnienia błędem było traktowanie sprawy odtworzenia historii i struktury O[ddziału] II jako celu naszego rozpracowania. Nie brano pod uwagę, że zagadnienie to winno stanowić tylko etap pomocniczy w dążeniu do ujawnienia jak największej ilości pracowników oraz dotarcia do agentury O[ddziału] II w celu nasadzenia w tych środowiskach odpowiedniej sieci informacyjnej. To błędne podejście do obiektu naszego rozpracowania spowodowało w konsekwencji przypadkowość i niecelowość w werbowaniu informatorów – tak u nas, jak i w terenie, przy czym dodać należy, że jeżeli chodzi o teren, to sprawa przedstawiała się jeszcze gorzej, gdyż pracowano tam zupełnie po omacku, nie otrzymując od nas ani odpowiednich instrukcji, ani też materiałów pomocniczych w postaci danych informacyjnych o strukturze O[ddziału] II. Wpłynął na to także brak centralnego planu rozpracowania obejmującego całokształt zagadnienia w skali ogólnokrajowej oraz precyzujące go jasno kierunek, cele i metody rozpracowania.

Nie było też współpracy z innymi jednostkami operacyjnymi MBP zainteresowanymi w tej sprawie – ze względu [na] prace poszczególnych [dwój]karzy na obiektach im podległych.

Nie została też wypracowana jednolita dla całego kraju techniczna forma rozpracowania, [w]skutek czego na każdym WUBP zagadnienie to było inaczej postawione.

⁷ **Sobolta Eugeniusz** vel Stryjski (ur. 9 IX 1893 w Stryju, zm. 19 II 1971 w Warszawie), kpt. Piłkarz (pomocnik) Pogoni Stryj (do 1919), Pogoni Lwów (1919–1920), Legii Warszawa (1920–1927); w Komendzie m.st. Warszawy (1923); służba w 1. pan (1924); absolwent kursu DCW w Rembertowie (1928); służba w 4. pap/pal (1928–1933, m.in. jako p.o. dowódcy I batalionu 4. pap); słuchacz kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1933); na praktyce w SRI DOK nr I w Warszawie (1934); podczas II wojny światowej w Rumunii; po wojnie w Polsce; wg zachowanych dokumentów MBP/KdsBP miał być inwigilowany przez Wydział VI Departamentu I MBP/Wydział IV Departamentu II KdsBP (1948–1955); inwigilowany w ramach sprawy agenturalnego sprawozdania krypt. „Kapitan” przez Sekcję 6 Wydziału IV WUdsBP w Bydgoszczy (1955). CAW, AP, 4780; SPP, SK 39.5; AIPN By, 044/62, t. 1–4; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; <http://www.legia.net/historia/index.php?s=zawodnik&id=344> [dostęp: 26 III 2012].

W wyniku dotychczasowego rozpracowania została odtworzona w zasadzie struktura O[ddziału] II oraz jego placówek terenowych, ponadto rozszyfrowano ogółem ... pracowników i agentów O[ddziału] II, z czego ustalono na terenie kraju ... osób. Umiejscowiono poszczególne skupiska [dwój]karzy, tak pod względem zamieszkania w terenie, jak też ich uplasowania się w różnych instytucjach politycznych, gospodarczych i społecznych, przez co zdobyto – niepewny jeszcze w tej chwili – obraz zagrożenia z ich strony.

Reasumując, można powiedzieć, że zdobyte w toku dotychczasowego rozpracowania materiały cyfrowe i historyczne oraz doświadczenie stwarzają podstawę do wszczęcia planowego, dostosowanego do specyficznego charakteru obiektu, a za tym najbardziej celowego z punktu widzenia KW i interesów ogólnopństwowych rozpracowania O[ddziału] II.

Część V: Zadania rozpracowania

W następnym etapie rozpracowania S[ekcja] 1 W[ydziału] VI D[epartamentu] I, opierając się z jednej strony na analizie popełnionych dotychczas błędów i niedociągnięć oraz z drugiej strony na zdobytym doświadczeniu, stawia przed sobą następujące zadania rozpracowania, zmierzające do całkowitego opanowania operacyjnego zagadnienia O[ddziału] II:

1. W stosunku do samodzielnych referatów – Ogólnego, Studiów, Technicznego i Szyfrów – planuje się:

- a) ujawnić obsadę personalną ww.,
- b) rozszyfrować charakter i metody ich pracy,
- c) ustalić m[iejsce] pobytu na terenie kraju pracowników ww. jednostki,
- d) w otoczeniu ustalonych pracowników nasadzić sieć inf[ormacyjną], której ilość i jakość gwarantowałyby pełną obserwację ich życia, stosunków i działalności.

2. W stosunku do Wydziału I Organizacyjnego planuje się:

- a) ujawnić obsadę personalną jego referentów,
- b) ustalić m[iejsca] pobytu na terenie kraju ww. pracowników.

3. W stosunku do Wydziału II A Wywiadowczego planuje się:

- a) ujawnić obsadę personalną ww. wydziału,
- b) rozszyfrować zakres i metody pracy,
- c) ujawnić zagraniczne placówki ww. wydziału (do [19]39 r.) i ich obsadę personalną,
- d) ustalić m[iejsca] pobytu pracowników wydziału przebywających na terenie kraju,

e) ustalonych na terenie kraju pracowników poddać aktywnej inwigilacji w celu ujawnienia ich obecnej działalności,

f) spośród ustalonych pracowników wydziału wytypować i przygotować do werbunku 2 osoby, które by miały możliwość dotarcia do większości pracowników wydziału.

4. W stosunku do Wydziału II B Kontrwywiadu planuje się:

- a) ujawnić obsadę personalną wydziału,

b) rozszyfrować zakres i metody pracy wydziału, a w szczególności referatów nar[odowościowo]-kom[unistycznych] i centr[alnej] agentury,

c) rozszyfrować sieć agenturalno-informacyjną wydziału, a w szczególności ww. referatów, oraz ustalić m[iejsca] pobytu przebywających na terenie kraju agentów,

d) w otoczeniu ustalonych pracowników i agentów wydziału nasadzić sieć informacyjną zdolną ujawnić ich obecną działalność,

e) spośród ustalonych pracowników wydziału wytypować i przygotować do werbunku 1 osobę, która by miała dotarcie do pracowników Refer[atu] KW, 1 osobę, która by miała dotarcie do Referatu Komun[istycznego] i 1 osobę, która by posiadała dotarcie do pracowników centr[alnej] agentury.

5. W stosunku do Wydziału III Studiów planuje się:

a) ujawnić obsadę personalną wydziału,

b) rozszyfrować metody pracy wydziału,

c) ustalić pracowników wydz[iału] przebyw[ających] w kraju,

d) w otoczeniu ustalonych pracowników nasadzić sieć informacyjną,

e) spośród pracowników tego wydziału lub innego wydziału O[ddziału] II wytypować i przygotować do werbunku osobę, która by miała możliwość dotarcia do wszystkich pracowników Wydziału III.

6. W stosunku do Ekspozytury nr 1 (w Wilnie) i nr 5 (w[e] Lwowie) planuje się:

a) rozszyfrować zakres i metody ich pracy,

b) ujawnić podległe im placówki,

c) ujawnić obsadę personalną ekspozytur i ich placówek,

d) ustalić m[iejsca] pobytu przebywających na terenie kraju pracowników ekspozytury i placówek,

e) ujawnić wszystkich pracowników ekspoz[ytur] i pl[acówek] do rezydentów [w]łącznie,

f) ustalonych pracowników i współpracowników poddać aktywnemu rozpracowaniu,

g) wytypować i przygotować do werbunku 2 osoby – jedna na ekspozyturę.

7. W stosunku do Ekspozytury nr 3 (Bydgoszcz) i [nr] 4 (Katowice) planuje się:

a) rozszyfrować zakres i metody ich pracy,

b) ujawnić podległe im placówki na terenie kraju oraz te, które do [19]39 r. znajdowały się na obecnych Ziemiach Odzyskanych,

c) ujawnić obsadę personalną ekspozytury i placówek,

d) ujawnić współpracowników ekspozytury i placówek do rezydentów [w]łącznie,

e) ustalić miejsca pobytu przebywających na terenie kraju pracowników i współpracowników ekspozytury i ich placówek,

f) wytypować i przygotować do werbunku 2 osoby – jedna na ekspozyturę.

8. W stosunku do samodzielnej Ekspozytury nr 2 (Warszawa) planuje się:

a) rozszyfrować charakter, metody i zakres jej działalności,

b) ujawnić jej strukturę i obsadę personalną,

c) ustalić miejsca pobytu pracowników ekspozytury przebywających na terenie kraju,

- d) wytypować i przygotować do werbunku 2 osoby – jedna na ekspozyturę.
9. W stosunku do 11 samodzielnych referatów informacyjnych planuje się:
- a) ujawnić wszelkie placówki podległe SRI i ich obsadę personalną,
 - b) ustalić m[iejsca] pobytu przebywających na terenie kraju pracowników SRI i placówek,
 - c) ujawnić agenturę SRI i ich placówek, a w szczególności agentów referatów KW i komun[istycznych],
 - d) ustalić m[iejsca] pobytu przebywających na terenie kraju agentów SRI i ich placówek,
 - e) w środowiskach ustalonych pracowników i agentów SRI i ich placówek nasadzić sieć informacyjną zdolną jakościowo i ilościowo do ujawnienia ich obecnej działalności,
 - f) ujawnić i ustalić pracowników innych instytucji, którzy z jakichkolwiek względów pozostawali w kontakcie z SRI lub ich placówkami,
 - g) rozszyfrować charakter, zakres i metody pracy poszczególnych referatów SRI, a w szczególności referatów KW i kom[unistycznego],
 - h) spośród ustalonych pracowników poszczególnych SRI wytypować i przygotować do werbunku po jednej osobie (na każdy SRI), z których każda posiadałaby dotarcie do pracowników odnośnego SRI, wytypować i przygotować do werbunku jedną osobę, która by posiadała dotarcie do większości kierowniczych jednostek wszystkich SRI.
10. W stosunku do Szefostwa Wywiadu KOP i jego placówek planuje się:
- a) rozszyfrować zakres, metody pracy poszczególnych wydziałów oraz placówek im podległych,
 - b) ujawnić obsadę personalną wydziałów i placówek im podległych,
 - c) ujawnić agenturę kontrwywiadowczą i wywiadowczą,
 - d) ustalić przebywających na terenie kraju pracowników i agentów Szefostwa Wywiadu KOP,
 - e) w otoczeniu ustalonych pracowników i agentów – odpowiednia ilościowo i jakościowo sieć informacyjna,
 - f) wytypować i przygotować do werbunku 2 prac[owników], którzy by posiadali dotarcie do większości pracowników szefostwa.
11. Ponadto S[ekcja] 1 W[ydziału] VI D[epartamentu] I stawia sobie za zadanie – w toku prowadzonego rozpracowania spowodować wyeliminowanie z kluczowych gałęzi gospodarki narodowej, z partii politycznych, a przede wszystkim z PZPR tych [dwój]karzy, którzy przez swą obecność na odnośnych obiektach mogą być lub są już wykorzystywani przez obcy wywiad, a ich dotychczasowe rozpracowanie nie rokuje szybkiego ujawnienia wrogiej działalności.
12. W celu usprawnienia pracy S[ekcja] 1 W[ydziału] VI D[epartamentu] I stawia sobie za zadanie opracować szczegółową wskazówkę o sposobie prowadzenia ww. rozpracowania dla terenu oraz obszerną notatkę informacyjną o całości O[ddziału] II, które zostaną przesłane s[ekcjom] 6 w[ydziałów] I WUBP.

B. Plan operacyjnych przedsięwzięć

Przystępując do planu przedsięwzięć, należy nadmienić, że takowe jest pierwszym w niniejszym rozpracowaniu planem, wobec czego omawiane poniżej punkty będą charakteru przygotowawczego, a ich realizacja nie wyczerpie na obecnym etapie postawionych sobie powyżej zadań.

[1.] Biuro Szyfrów

Obsada personalna i metody pracy – dotychczas nie ujawniono. Na terenie kraju ustalono ^{g-g}10^g prac[owników].

Pośród nich typuje się niżej wymienionego na werbunek celem:

- a) ujawnienia pozostałych pracowników ww. referatu oraz ustalenia ich,
- b) ujawnienia metod pracy referatu,
- c) nawiązania kontaktów z ustalonymi pracownikami referatu.

Charakterystyka kandydata.

Rogala Leonard^{h-h} t.d. ...^h pracował w Biurze Szyfrów O[ddziału] II, w okresie wojny przebywał za granicą.

W stosunku do ww. planuje się:

a) zażądać z W[ydziału] I WUBP Wrocław odpisów zdobytych już przez nich materiałów dotyczących ww. – w terminie do dnia ...;

b) polecić S[ekcji] 6 W[ydziału] I WUBP Wrocław zbadać, czy istniejąca sieć inf[ormacyjna] urzędu posiada dotarcie do ww. W wypadku negatywnym – ustalić jego środowisko i kontakty przez zastosowanie obserwacji zewnętrznej i z ustalonego środowiska zawerbować informatora. W przypadku, gdyby jakiś informator posiadał dotarcie do ww., polecić przesłać nam charakterystykę tego informatora oraz ocenę jego możliwości;

c) sprawdzić, jakie materiały odnośnie działalności ww. za granicą w okresie wojny posiada D[epartament] VII, do dnia ...;

^{g-g} Wpisano odręcznie.

^{h-h} Tak w tekście.

⁸ **Rogala Leonard** (ur. 26 X 1897 w Kiszyniowie w Besarabii), ppor. W WP (od 1919); absolwent Szkoły Podchorążych Artylerii w Poznaniu (1920); pracownik Biura Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego WP (od 1935); słuchacz kursu dla oficerów szyfrowych w Warszawie (1936); na praktyce w Ekspozyturze nr 5 Oddziału II we Lwowie (1936); referent Biura Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego WP (1936–1939); wykładowca na kursie informacyjno-wywiadowczym przy Wojskowej Szkole Inżynierii (1938); w kampanii polskiej (1939) oficer szyfrowy w sztabie gen. J. Rómmla; po kapitulacji Warszawy w niewoli niemieckiej, w oflagach IV A Hohnstein i II D Gross Born (do 1945); po wojnie w obozie w Lubece; w Polsce (od 1947); pracownik firmy budowlanej Zrzeszenie Techników we Wrocławiu (od 1947); w Poznaniu (od 1952); inwigilowany w ramach rozpracowania agencyjnego krypt. „Wendorf” przez Sekcję 6 Wydziału I WUBP we Wrocławiu (1950–1953), w ramach ewidencyjnego rozpracowania pojedynczego krypt. „Wendorf” przez Sekcję 4 Wydziału I WUBP w Poznaniu (od 1954), w ramach sprawy agenturalnego sprawdzenia (1955), sprawy agenturalnej na osobę nr rej. 65 (1956–1958) przez Sekcję 2 Wydziału II WUdsBP/KW MO w Poznaniu, inwigilowany w ramach SEO nr rej. 3717 przez Wydział II KW MO w Poznaniu (1958–1960). AIPN Po, 08/557; AIPN, 1572/4305; P. Kabat, *Sprawa Leonarda Rogali [w:] Wywiad i kontrwywiad wojskowy...*, t. I, s. 324–328.

d) po uzyskaniu rezultatów ww. przedsięwzięć, jeżeli zdobyte materiały okażą się dostateczne, wydelegować pracownika W[ydziału] VI D[epartamentu] I do W[ydziału] I WUBP Wrocław celem przeprowadzenia rozmowy z kandydatem dla uzyskania informacji o Biurze Szyfrów, o jego pracownikach oraz zbadania możliwości i celowości operacyjnego wykorzystania go.

2. Referat Techniczny

Obsadę personalną i metody pracy dotychczas nie ustalono.

Na terenie kraju ustalono: ... pracowników.

Spśród nich typuje się na werbunek niżej wym[ienionego] celem: jak wyżej ... „a”, „b”, „c”.

Golba Jan⁹ itd. ... pracował w Referacie Technicznym, w okresie wojny przebywał za granicą.

W stosunku do ww. planuje się:

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Szczecin przeprowadzić dyskretny wywiad o ww., sprawdzić, czy sieć informacyjna urzędu posiada dotarcie do niego oraz jakimi materiałami odnośnie ww. dysponuje urząd;

b) sprawdzić, jakie materiały odnośnie działalności ww. za granicą w okresie wojny posiada D[epartament] VII;

c) wydelegować pracownika W[ydziału] VI D[epartamentu] I do W[ydziału] I WUBP Szczecin celem przeprowadzenia rozmowy z ww. dla uzyskania informacji o Referacie Technicznym i jego pracownikach oraz dla zbadania możliwości i celowości operacyjnego wykorzystania go.

3. Wydział I – Organizacyjny

Na terenie kraju ustalono §2⁸ pracowników, których rozpracowaniem zajmie się odnośnie WUBP. W celu ujawnienia obsady personalnej referatów wydziału planuje się:

⁹ **Golba Jan** (ur. 13 VIII 1898 w Nowym Korczyniu, zm. 1977), ppłk (1944), dr med., mikrobiolog i epidemiolog. Członek POW (1917–1918); lekarz pułkowy 64. pp (1931–1933); lekarz Batalionu KOP „Hoszcza” (1933–1934); w Oddziale II Sztabu Głównego WP (od 1934), kierownik pracowni bakteriologicznej Referatu Technicznego (od 1935 Samodzielnego Referatu Technicznego), pracownik tajnego laboratorium w Instytucie Przeciwwgazowym w Warszawie, Stacji Doświadczalnej w Brześciu; internowany w Rumunii (IX 1939); we Francji (IX 1939), następnie w Wielkiej Brytanii (od 1940); szef Służby Zdrowia 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej; w Polsce (od XII 1947); kierownik pracowni bakteriologicznej w PZH w Szczecinie; kierownik laboratorium bakteriologiczno-chemicznego w Powiatowym Szpitalu Klinicznym w Szczecinie (od 1947); inwigilowany w ramach sprawy agencyjnego rozpracowania krypt. „Medyk” przez Sekcję 6 Wydziału I WUBP w Szczecinie (1950–1951); aresztowany (20 XI 1951), wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy skazany na 13 lat więzienia (19 X 1953), na mocy amnestii wyrok zmniejszono do 8 lat i 8 miesięcy więzienia, zwolniony (4 V 1956); wicedyrektor Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Szczecinie (od 1956). AIPN, 2567/19; AIPN, 0330/230, t. 1–8; AIPN, 507/345; AIPN, 0298/524; *Inspekcja Sanitarna na Pomorzu Zachodnim w latach 1954–2004*, red. M. Domagała-Dobrzycka, Szczecin 2005, s. 107–109; J.P. Knap, *Służba Zdrowia Korpusu Ochrony Pogranicza (od 1924 r. do mobilizacji)*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego” 2007, nr 4, s. 199–200.

a) spowodować przesłuchanie [dwój]karzy zatrzymanych do dyspozycji innych jednostek MBP na ww. okol[icznosc].

Wykona do dnia ...;

b) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Warszawa uzyskać od nich – inf. „Radke” i „Górski” – szczegółowe dane odnośnie obsady pers[onalnej] ww. wyd[ziału].

Wykona do dnia ...

4. Wydział II A – Wywiadowczy

Na terenie kraju ustalono ⁹³ pracowników wydziału, których przydział służbowy nie został potwierdzony. Rozpracowaniem ich zajmie się odnośnie WUBP.

Ponieważ na terenie kraju nie ustalono pracowników wydziału, których wykorzystanie mogłoby nam przynieść korzyści, planuje się ujawnić obsadę personalną wydziału i m[iejsca] pobytu poszczególnych jego pracowników – przez przedsięwzięcie zastosowane odnośnie W[ydziału] II B.

5. Wydział II B – KW

Na terenie kraju ustalono 16 prac[owników] wydziału, z czego przydział 9 osób nie został potwierdzony.

Spośród nich typuje się niżej wymienionych celem:

- a) ujawnienia obsady personalnej wydziałów II A i II B;
- b) rozszyfrowania zakresu i metod pracy Wydziału II B, a w szczególności referatów KW i Nar[odowościowo]-Kom[unistycznego];
- c) ujawnienia agentów referatów KW i Narod[owościowego];
- d) ustalenia na terenie kraju innych pracowników wydziału;
- e) nawiązania kontaktów z ustalonymi osobami.

Golnik Edmund¹⁰ – pracował w Refer[acie] Narod[owościowym] w charakterze refer[enta]. Przybył z zagranicy, zam[ieszkał] w Łodzi.

W stosunku do ww. wymienionego planuje się:

- a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Łódź prowadzić o ww. dyskretny wywiad, sprawdzić, jaka sieć informacyjna urzędu posiada do niego już dotarcie oraz jakimi materiałami odnośnie ww. urząd dysponuje;
- b) sprawdzić, jaki materiał odnośnie działalności ww. za granicą [posiada] D[e]partament] VII MBP.

Wykona do dnia ...;

c) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Warszawa uzyskać od inf. „Radke” pod odpowiednim pretekstem szczegółową charakterystykę ww.

Wykona do dnia ...;

d) zbadać możliwości podesłania do ww. inf. „Radke”, którego winien znać z okresu do [19]39 r.;

e) delegować pracownika W[ydziału] VI D[e]partamentu] I do W[ydziału] I WUBP Łódź celem przeprowadzenia rozmowy z ww. dla uzyskania informacji

¹⁰ **Golnik Edmund Stanisław** (ur. 24 VIII 1901). Referent Referatu Narodowościowego Wydziału IIb Oddziału II Sztabu Głównego WP, pracownik cywilny (1929–1937). AIPN, 1557/4303; AIPN, Karta pomocnicza b. Biura „C”.

o wydziale i jego pracownikach oraz dla zbadania możliwości i celowości operacyjnego wykorzystania go.

Urbanowicz Henryk¹¹ – pracował w Referacie KW w charakterze refer[enta]. Przybył z zagranicy, zamieszkuje w Kołobrzegu.

W stosunku do ww. planuje się:

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Szczecin przeprowadzić o ww. b[ardzo] dyskretny wywiad, sprawdzić, jaka sieć informacyjna PUBP posiada do niego już dotarcie oraz czy dany urząd dysponuje jakimiś materiałami odnośnie jego osoby.

Wykona do dn[ia] ...;

b) sprawdzić, jakie materiały o ww. posiada D[epartament] VII;

c) spowodować przesłuchanie na okoliczności ww. [dwój]karzy zatrzymanych do dysp[ozycji] innych jednostek;

d) wydelegować pracownika W[ydziału] VI D[epartamentu] I PUBP Kołobrzeg celem ...

¹¹ **Urbanowicz Henryk** (ur. 11 VIII 1901 w Kownie), ppor. rez. Absolwent Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie (1924); służba w 7. puł. (1925), słuchacz kursu w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Biedrusku (1925–1926), w rezerwie (od 1926); absolwent Wydziału Prawno-Handlowego uniwersytetu w Grenoble (1929); pracownik Konsulatu Generalnego RP w Paryżu (1930–1932, 1938–1939); urzędnik cywilny Wydziału IIb Oddziału II Sztabu Głównego WP (od 1933); w Wielkiej Brytanii (od 1940); oficer oświatowy Centrum Wyszkożenia Broni Pancernej w Szkocji; pracownik Konsulatu Generalnego RP w Londynie (od 1943); w Polsce (od VII 1947); pracownik Towarzystwa Spedycyjno-Przeładunkowego „Transporter” w Kołobrzegu, następnie w Warszawie, pracownik Banku Handlowego, Biura Handlu Zagranicznego „Las”, Centrum Przemysłu Ludowego i Artystycznego, Spółdzielni Mieszkaniowo-Budowlanej „Architekt”, Rejonowego Punktu Skupu Toruńskich Zakładów Wikliniarsko-Trzciniarskich, Domu Handlowego „Transaktor”; wg zapisów kartoteki b. SUSW miał być inwigilowany w ramach SEO krypt. „Dyplomata” (1955–1956) przez Sekcję 2 Wydziału II UdsBP m.st. Warszawy jako b. pracownik Oddziału II Sztabu Głównego WP; wg zachowanych dokumentów KdsBP/MSW miał być zwerbowany w charakterze informatora ps. „13” przez Sekcję 2 Wydziału II UdsBP m.st. Warszawy (28 VII 1956), wyeliminowany (1960); ponownie podjęty na kontakt jako TW przez Wydział II Departamentu II MSW, miał być wykorzystywany do obserwacji przedstawicieli handlowych firmy angielskiej, z którymi pozostawał w kontaktach ze względu na swoją pracę w Domu Handlowym „Transaktor”; w wykazie agentury Wydziału II Departamentu II MSW z 5 XII 1962 r. pod nr. 54 jest wymieniony Henryk Urbanowicz jako TW ps. „13”, nr rej. 2085, na kontakcie kpt. Mieczysława Kyzioła; wg charakterystyki kpt. M. Kyzioła z 17 XII 1962 r. „TW »13« został pozyskany do współpracy w lipcu 1956 r. przez Wydział IIb UdsBP m.st. Warszawy w celu kontrolowania działalności środowiska dwójkarskiego oraz wykorzystania go w rozpracowaniu figurantów prowadzonych spraw. Wербunku dokonano na podstawie lojalności, gdyż z materiałów wstępnego opracowania, jak również przeprowadzonej z nim rozmowy, wynikało, że jest lojalnym obywatelem PRL. Jak wynika z raportu, wербunku dokonano w jego mieszkaniu. Do propozycji współpracy ustosunkował się jak najbardziej pozytywnie – bez jakichkolwiek oporów – stwierdzając przy tym, że współpracę tę traktuje jako obowiązek każdego lojalnego obywatela i dlatego nie chce w zamian za to żadnego wynagrodzenia. W czasie wербunku uzyskano informacje dot. charakteru jego pracy w Oddziale II oraz wykaz znanych mu b. pracowników Oddziału II przebywających w kraju i za granicą”; akta (1 tom teczek personalnej, 2 tomy teczek pracy) zniszczono w 1986 r. CAW, AP, 168; AIPN, Kartoteka b. Biura „C”; AIPN, Kartoteka b. SUSW; AIPN, Dziennik archiwalny SUSW; AIPN, Dziennik archiwalny MSW; AIPN, 01434/74; AIPN, 01434/39, Wykaz agentury Departamentu II MSW z 5 XII 1962 r.; *Rocznik Służby Zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej wg stanu na 1 czerwca 1939*, Warszawa 1939, s. 293.

Moyzes Aleksander¹² – pracował w Refer[acie] KW. Przybył z zagranicy, obecnie w Warszawie. Materiały ogólne już otrzymane (jakie?).

W stosunku do ww. planuje się:

a) przez W[ydział] „A” MBP poddać krótkotrwałej obserwacji zewnętrznej w celu ustalenia jego kontaktów towarzyskich oraz trybu życia;

b) pracownik W[ydziału] VI D[epartamentu] I przeprowadzi z ww. osobiste zeznanie (sposób określony został w dodatkowym raporcie) w celu uzyskania informacji o wydziale oraz jego pracownikach i zbadania możliwości jego operacyjnego wykorzystania.

Wykona do dnia ...

Wiszniewski Bolesław¹³ – był urzędnikiem kontraktowym wydziału, w okresie wojny przebywał w Rumunii, obecnie w W[arsza]wie.

W stosunku do ww. planuje się:

a) przeprowadzić rozmowę, w której uzyskać informacje o wydziale i jego pracownikach, a w szczególności o **Urbanowiczu** (patrz powyżej), którego jest dobrym znajomym.

Raport na przeprowadzenie rozmowy zostanie opracowany przez ... do dnia ...

¹² **Moyzes Aleksander** (ur. 22 VII 1891 w Warszawie), kpt. Absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1918); w Szkole Podchorążych Piechoty w Warszawie (1919–1921, m.in. dowódca plutonu, instruktor, dowódca kompanii); w Szkole Podoficerów Piechoty nr 2 w Biedrusku/Centralnej Szkole Podoficerów Piechoty nr 2 w Grudziądzu (1921–1922); służba w 18. pp (1922–1925), 25. pp (1925); oficer ordynansowy i dowódca szkoły podoficerskiej 4. Brygady KOP (1925–1928); dowódca kompanii szkolnej Batalionu Szkolnego KOP w Osowcu (od 1928), dowódca kompanii administracyjnej Centralnej Szkoły Podoficerskiej KOP w Osowcu (od 1930); referent Wydziału I Oddziału II Sztabu Głównego WP (1931–1933); wykładowca I Kursu Informacyjno-Wywiadowczego Oficerów Rezerwy przy Sztabie Głównym WP (1934); referent Referatu Ochrony Wydziału IIb Oddziału II Sztabu Głównego WP (1934–1939); w Rumunii (1939–1940), następnie we Francji, Wielkiej Brytanii; w Polsce (od VI 1947); intendent Spółdzielni „Las” (1947–1948); referent Dyrekcji Polskiego Monopoli Solnego (1948–1949); starszy referent Centralnego Zarządu Przemysłu Tytoniowego (od 1949); wg zapisu dziennika archiwalnego SUSW o symbolu IV „stare” 19 IV 1956 r. pod nr. 5274 odnotowano złożenie w archiwum przez Wydział II UBP m.st. Warszawy akt dot. ww. (1 tom), akta włączono do akt o nr. arch. 4206/IV; wg zapisu dziennika archiwalnego SUSW o symbolu IV (tj. inwentarza spraw obiektowych) 11 IV 1972 r. pod nr. 4206 odnotowano zarchiwizowanie akt dot. ww. (1 tom) wytworzonych przez Wydział I UBP m.st. Warszawy, akta zniszczono w 1989 r. CAW, AP, 1769/89/3568; AIPN, Dziennik archiwalny SUSW; AIPN, Kartoteka odtworzeniowa Biura „C” MSW; AIPN, Kartoteka pomocnicza b. Biura „C”; AIPN, 1572/879; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 236; <http://www.cs.strazgraniczna.pl/teksty/tradycje/szkol1.pdf> [dostęp: 16 II 2012].

¹³ **Wiszniewski Bolesław** (ur. 2 VI 1889 w Czerwonem). Żołnierz 3. dsam.; urzędnik kontraktowy Wydziału IIb Oddziału II Sztabu Głównego WP; podczas II wojny światowej w Rumunii; w Polsce (od 1947); pracownik Państwowej Agencji Drzewnej w Warszawie; wg zapisów dziennika archiwalnego MSW o sygnaturze II (tj. inwentarza akt spraw operacyjnych) 13 II 1956 r. pod nr. 25072 odnotowano zarchiwizowanie przez Sekcję 2 Wydziału III Departamentu V 1 tomu SEO nr rej. 1529 dot. Wiszniewskiego Bolesława, ur. w 1889 r., akta zniszczono w 1980 r. AIPN, Kartoteka b. Biura „C”; AIPN, Kartoteka MON; AIPN, Dziennik archiwalny MSW; RO 1928.

Ponadto planuje się przeprowadzić kontrolne spotkanie z inf. W[ydziału] I MUBP W[arsza]wa [ps.] „Adam”, w toku którego uzyska się szczegółowe dane o wydziale i jego pracownikach, a w szczególności o osobach ww.

Wykona do dnia ...

Inf. „Adam” zostanie na tym spotkaniu nastawiony na ujawnienie i nawiązywanie kontaktów z pracownikami Wydz[iału] II przede wszystkim. Nadmieniam, że ww. był urzędnikiem tego wydziału.

Rozpracowaniem pozostałych ustalonych pracowników wydziału zajmą się oddzielne sekcje 6 wydziałów I WUBP.

Skrzydlewski Józef¹⁴ – był kierownikiem Referatu „N”, obecnie przebywa w Poznaniu.

W stosunku do ww. planuje się:

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Poznań zbadać, jaka sieć informacyjna urzędu posiada obecnie do ww. dotarcie oraz czy urząd posiada jakiegokolwiek o nim materiały;

b) w toku spotkań z informatorami „Adam” (MUBP W[arsza]wa) i „Radke” uzyskiwać od nich pod odpowiednim pretekstem dane o ww.;

c) wydelegować pracownika W[ydziału] VI D[epartamentu] I WUBP Poznań celem przeprowadzenia z nim rozmowy na okoliczności Wydziału II i jego pracowników oraz dla zbadania możliwości i celowości operacyjnego wykorzystania.

Lassaud Jadwiga¹⁵ – pracowała w Ref[eracie] „Wschód”, obecnie mieszka w W[arsza]wie.

ⁱ⁻ⁱ Na lewym marginesie odręczna pionowa linia.

¹⁴ **Skrzydlewski Józef** (ur. 21 II 1896 w Grodzisku Wielkopolskim, zm. 7 V 1952 w więzieniu mokotowskim), płk dypl. Żołnierz armii niemieckiej (od 1915); służba w II batalionie 2. Pułku Strzelców Wielkopolskich (od 1919); w Wielkopolskiej Szkole Podchorążych Piechoty w Poznaniu/Oficerskiej Szkole dla Podoficerów w Bydgoszczy (1920–1926, instruktor, dowódca klasy, asystent, wykładowca taktyki, dowódca batalionu szkolnego); absolwent WSWoj. w Warszawie (1928); kierownik referatu wyższych szkół i kursów oraz wojskowych studiów zagranicznych Biura Ogólnoorganizacyjnego MSWojk. (od 1928); zastępca kierownika (od 1929), kierownik (1931–1934) Samodzielnego Referatu „Niemcy” Oddziału II Sztabu Głównego WP; dowódca batalionu 81. pp (od 1934); organizator (od 1936), kierownik Wydziału Planowania Wywiadu i Dywersji Wojennej Oddziału II Sztabu Głównego WP; kierownik Wydziału Informacyjnego Oddziału II Sztabu NW (1939); internowany w Rumunii (IX 1939); przedostał się do Francji (od 1939); dowódca batalionu 2. Pułku Grenadierów Wielkopolskich im. B. Chrobrego (1939–1940), szef sztabu 1. DGren. (od 1940); w niewoli niemieckiej (1940–IV 1945), w oflagach VI B Warburg, VI A Soest, VI D Münster; żołnierz PSZ na Zachodzie (1945–1947); w Polsce (od VII 1947), nieprzyjęty do WP; referent w Związku Stowarzyszeń Kupców Polskich w Katowicach; aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Katowicach (10 II 1951), przewieziony do więzienia mokotowskiego. AIPN, 2567/56; AIPN Ka, 230/7603; P. Cichoracki, D. Dąbrowski, *Aparat bezpieczeństwa wobec przedwojennego Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego. Przypadek płk. dypl. Józefa Skrzydlewskiego [w:] „Politycznie obcy!”*..., s. 71–81; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ*..., t. I, s. 253–260; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 16 IV 2012].

¹⁵ **Lassaud Jadwiga** (ur. 21 IV 1899 w Warszawie). Urzędnik cywilny w Oddziale II Sztabu Generalnego WP (1919–1928); maszynistka, następnie kancelistka Referatu „Wschód” Wydziału IIa

W stosunku do ww. planuje si[ę]:

a) sprawdzić, czy w miejscu pracy ww. D[epartament] IV dysponuje siecią informacyjną;

b) poddać kilkudniowej obserwacji zewnętrznej w celu ustalenia jej kontaktów towarzyskich oraz trybu życia;

c) przeprowadzić z nią rozmowę, w toku której uzyskać informacje o wydziale i jego pracownikach, oraz zbadać możliwości jej operacyjnego wykorzystania;

d) spowodować nawiązanie kontaktu z ww. przez inf. „Górskiego”, pozostającą na kontakcie W[ydziału] I WUBP W[arsza]wa, z zadaniem ujawnienia jej obecnego nastawienia i ewentualnych kontaktów;

e) po uzyskaniu rezultatów ww. przedsięwziąć Wydziału VI D[epartamentu] I przeprowadzić z nią osobiste zetknięcie, w toku którego zmierzać będzie do uzyskania danych o wydziale i jego pracownikach, oraz zbadać możliwości operacyjnego jej wykorzystania.

6. Wydział III – Studiów

Na terenie kraju ustalono ^{j-j} prac[owników], ^{k-k}którzy^k nie przedstawia[ją] dla nas ^{j-j}obecnie^j korzyści i ^{k-k}będą^k opracowywani przez odnośne WUBP. ^{k-k}Zaś^k ^{j-j}jeden^j jest w rozpracowaniu S[ekcji] 2 W[ydziału] VI po linii ...

Do ujawnienia obsady personalnej wydziału oraz ustalenia m[iejsc] pobytu jego pracowników będziemy zmierzać w toku powyżej czynionych przedsięwzięć.

7. Ekspozytura nr 1 (Wilno)

Na terenie kraju ustalono jednego prac[ownika] ekspozytury, odnośnie ww. planuje się:

Oddziału II Sztabu Głównego WP (1928–1939); pracownica zarządu komisarycznego firmy A. Engel (1941–1944); maszynistka w Ministerstwie Apropozycji i Handlu (1945–1950); referent Wydziału Budżetowego Prezydium Stołecznej Rady Narodowej (1950–1952); pracownica Zakładu Reprodukcyjnego Miastoprojekt Specjalistyczne w Warszawie; inwigilowana w ramach RO krypt. „Targowica”; typowana do werbunku przez Sekcję 6 Wydziału I UBP m.st. Warszawy (1953), następnie przez Wydział IV WUdsBP w Warszawie (1955); wg raportu ppor. A. Halbera z 23 V 1956 r. „w roku 1950 Lassaud pozostawała w dyspozycji Dep[artamentu] Śledczego b. MBP i była przesłuchiwana na okoliczność struktury, działalności i pracowników wojskowych oraz cywilnych Referatu »W« i odnośnie tych zagadnień złożyła dość obszerne zeznania. W latach 1949–1954 interesowano się Lassaud J[adwigą], przewidując m.in. jej operacyjne wykorzystanie (do czego nie doszło ze względu na złożenie do archiwum materiałów na osobę, pod którą zamierzano ją werbować), i w związku z tym przeprowadzono na nią szereg wywiadów oraz dokonano innych przedsięwzięć. W toku powyższego nie stwierdzono, aby Lassaud Jadwiga wykazywała wrogą postawę, przeciwnie, stwierdzono, iż obowiązki swoje wykonuje gorliwie, pracuje dobrze, bez zarzutu, jest pracownikiem zdyscyplinowanym, należy do różnych organizacji społecznych, jak LK itp. Wobec powyższego faktu, że wymieniona ma obecnie 57 lat, nie utrzymuje podejrzanych kontaktów, zajmując się pracą, nie widzę potrzeby jej agenturalnego rozpracowania lub obserwowania”; materiały złożono do archiwum (1956). AIPN, 1789/31, t. 1–2; AIPN, 1557/4304.

^{j-j} *Wpisano odręcznie.*

^{k-k} *Poprawiono odręcznie.*

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Kraków przeprowadzić dyskretny wywiad o ww., sprawdzić, czy sieć urzędu posiada do niego dotarcie – zaś w wypadku negatywnym wytypować i przygotować z jego środowiska kandydata na inf.;

b) sprawdzić, czy D[epartament] VII posiada materiały o jego działalności za granicą, a w szczególności z okresu jego służby w II Korpusie;

c) po uzyskaniu rezultatów powyższego wydelegowany będzie pracownik W[ydziału] VI D[epartamentu] I do W[ydziału] I WUBP Kraków celem przeprowadzenia rozmowy z ww. odnośnie ekspozytury i jej obsady personalnej oraz zbadania możliwości jego operacyjnego wykorzystania.

8. Ekspozytura nr 2 (samodzielna) Warszawa

Na terenie kraju ustalono 2^j k[pracowników] k[ekspozytury] (**Mielczarski**¹⁶, Łódź), odnośnie k[jednego] k[planuje się];

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Łódź przeprowadzić o ww. dyskretny wywiad, sprawdzić, czy sieć urzędu posiada do niego dotarcie oraz uzyskanie ... przez tamt[ejszy] W[ydział] IV akt osobowych ww. z miejsca pracy oraz jego zdjęcia fotograficzne;

b) mając na uwadze, że ww. w okresie wojny był na Węgrzech w ośrodku ZWZ do [19]40 r., a potem przybył do kraju, zostając kierownikiem dywersji na obszar poznański:

¹ Na lewym marginesie dopisano odręcznie i podkreślono: Szwed.

¹⁶ **Mielczarski Jan Ignacy** ps. „San” (ur. 27 I 1898 w Pruszkowie, zm. 10 VII 1962 w Łodzi), mjr. Absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1918); służba w Białostockim Pułku Strzelców/79. pp (od 1919); internowany na Litwie (1920); oficer instrukcyjny przy DOG w Warszawie (1922–1926); służba w Wydziale I Oddziału II Sztabu Generalnego WP (1926–1928), w Ekspozyturze nr 3 Oddziału II Sztabu Generalnego WP w Poznaniu (1928), kierownik Referatu Lądowego Wydziału Wojskowego Komisarjatu Generalnego RP w Gdańsku (1929); referent personalny Wydziału Organizacyjnego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1929–1931); dowódca kompanii i oficer mobilizacyjny 18. pp (od 1931); kierownik Referatu Wyszakoleniowo-Zaopatrzeniowego (od 1936), kierownik Referatu „C” (technicznego) (od 1938) Ekspozytury nr 2 Oddziału II Sztabu Głównego WP w Warszawie; słuchacz kursu szyfrowego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1933), słuchacz kursu specjalnego technicznego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1936); na Węgrzech (IX 1939–I 1943), kierownik szkolenia konspiracyjno-dywersyjnego, kierownik Referatu Ogólnoorganizacyjnego, następnie Wywiadowczego Bazy Łączności Zagranicznej ZWZ-AK „Romek”; zagrożony aresztowaniem przeszedł do Polski (II 1943); szef Kedywu Obszaru Zachodniego AK (od II 1943); w czasie powstania warszawskiego w Wydziale Organizacyjnym KG AK; po wojnie m.in. pracownik Okręgowego Inspektoratu Ochrony Skarbowej i Spółdzielni Pracy „Liżanka”; aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Łodzi (20 X 1950), wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m. Łodzi skazany na 10 lat więzienia, utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na 5 lat, na mocy amnestii karę zmniejszono do 3 lat i 9 miesięcy więzienia (29 VI 1951), wyrokiem SN skazany na 6 lat i 8 miesięcy więzienia (22 IV 1952), SN uchylił oba wyroki i uniewinnił ww. (7 VIII 1958). AIPN, 1572/903; AIPN Łd, 5/39; AIPN Łd, 91/112; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ w latach 1939–1945*, t. II, Warszawa 2011, s. 207–213; J. Tucholski, *Siódemka majora „Sana”*, „Wrocławski Tygodnik Katolicki” 1977, nr 27, s. 6.

1) zdjęcie ww. przesłać W[ydziałowi] I WUBP Kraków, z poleceniem, by takowe przedstawili inf. „Irena” i uzyskali od niej (po rozpoznaniu) wszelkie posiadane o nim dane;

2) zdjęcie pokazać inf. W[ydziału] VI D[epartamentu] I „Samsonowi” w tym samy[m] celu oraz inf. „Radke”, u których sprawdzić, czy posiadają o nim dane odnośnie jego pracy w O[ddziale] II do [19]39 r.;

c) sprawdzić, czy inf. MUBP W[arsza]wa, który udzieli o nim informacji, posiada możliwości nawiązania z nim kontaktu osobistego i w wypadku pozytywnym – zlecić mu nawiązanie takowego w celu wybadania jego obecnego nastawienia, warunków bytowania i kontaktów;

d) po uzyskaniu rezultatów powyższych przedsięwzięć delegowany będzie do W[ydziału] I WUBP Łódź pracownik W[ydziału] VI D[epartamentu] I celem przeprowadzenia z nim rozmowy dla uzyskania informacji o Ekspozyturze nr 2 i jej prac[ownikach], i zadaniach oraz o jego działalności na Węgrzech i w AK.

9. Ekspozytura nr 3 (Poznań–Bydgoszcz)

Na terenie kraju ustalono około 10 pracowników (nieściśle) oraz posiada 30 agentów (nieściśle). Spośród nich typuje się niżej wymienionych na werbunek celem:

a) ujawnienia pozostałych pracowników i agentury ekspozytury;

b) ujawnienia metod pracy ekspozytury;

c) ustalenia m[iejsc] pobytu nowo ujawnionych pracowników oraz nawiązania z nimi kontaktów.

¹**Synoradzki Witold**¹⁷ – pracował w ww. ekspozyturze, za granicą pracował w O[ddziale] II, obecnie przebywa w Szczecinie.

¹⁴ Na lewym marginesie odręczna pionowa linia.

¹⁷ **Synoradzki Witold** (ur. 22 IX 1902 w Żninie, zm. 18 VIII 1974), rtm., ekonomista. Absolwent Wydziału Prawa i Nauk Ekonomicznych UP (1924); służba w 1. Pułku Artylerii Wielkopolskiej (od 1919); w rezerwie (1920–1924); sekcyjny 1. szwadronu 15. puł. (od 1924); frekwentant Oficerskiej Szkoły Kawalerii w Grudziądzu (1925–1927); służba w 2. pszwol. (1927–1938, m.in. dowódca plutonu, dowódca szwadronu, adiutant pułku); słuchacz kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1936); praktykant (od 1936), referent (od 1938), następnie kierownik w Ekspozyturze nr 3 Oddziału II Sztabu Głównego WP w Bydgoszczy; oficer informacyjny Garnizonu Stargard; w Rumunii (IX 1939), ewakuowany do Francji; oficer kontrwywiadu Oddziału II Sztabu NW we Francji (1939); w Wielkiej Brytanii (od 1940); kierownik referatu Wydziału IV (ewidencji) Oddziału II Sztabu NW (do 1942); żołnierz 1. DPanc. (do 1944); oficer łącznikowy w Air Liaison Section no. 460 przy 21. GA (łączność z 131. Polskim Skrzydłem Myśliwskim) (do 1947); w Polsce (od VI 1947), zamieszkał w Szczecinie; kierownik Działu Przeładunków Morskich, Działu Handlowego Centrali Zbytu Produktów Przemysłu Węglowego; inwigilowany w ramach sprawy agencyjnego rozpracowania krypt. „Rotmistrz” przez Sekcję 6 Wydziału I WUBP w Szczecinie (1950–1955); wg zachowanych dokumentów KdsBP/MSW ww. miał zostać zwербowany 21 VII 1955 r. przez pracownika Sekcji 2 Wydziału II WUdsBP w Szczecinie jako informator ps. „Stefański” (1955–1961); wg zachowanej charakterystyki z 8 XII 1961 r. „przez okres współpracy przekazał szereg materiałów informacyjnych dotyczących pracy, organizacji i składu osobowego Oddziału II i Oddziału VI Sztabu NW. Przekazane przez niego informacje odzwierciedlają stan faktyczny zgodny z posiadanymi przez nas materiałami, co daje świadectwo jego szczerości. TW »Stefański« w dotychczasowej współpracy spełnił swoje zadanie i w chwili obecnej nie ma perspektyw dalszej współpracy z nami, będzie on wykorzystywany jedynie

W stosunku do ww. planuje się¹:

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Szczecin sprawdzić, czy sieć urzędu posiada do niego dotarcie oraz czy urząd dysponuje materiałami dot[yczącymi] jego osoby;

b) sprawdzić w W[ydziale] I WUBP Bydgoszcz, czy wśród istniejącej sieci informacyjnej rekrutującej się z b. prac[owników] Ekspozytury nr 3 znajduje się inf., który by znał ww. z okresu pracy w O[ddziale] II i obecnie mógł pod odpowiednim pretekstem nawiązać z nim osobisty kontakt;

c) po uzyskaniu rezultatów powyższych przedsięwzięć delegowany zostanie pracownik W[ydziału] VI D[epartamentu] I do W[ydziału] I WUBP Szczecin celem przeprowadzenia z nim rozmowy odnośnie Ekspozytury nr 3 i Oddz[iału] II w ogóle, odnośnie Oddz[iału] II – londyńskiego. W toku rozmowy zbada się możliwości jego operacyjnego wykorzystania.

Kmieć Wojciech¹⁸ – pracował w Ref[eracie] KW ekspozytury, obecnie przebywa w Bydgoszczy. W stosunku do ww. planuje się:

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Bydgoszcz (po uprzednim sprawdzeniu go w kartotece urzędu) przeprowadzić z nim rozmowę, z której uzyskać dane o obsadzie pers[onalnej] ekspozytury, agenturze Ref[eratu] KW, oraz zbadać możliwości jego operacyjnego wykorzystania.

W piśmie zlecającym poda się W[ydziałowi] I WUBP dokładne wskazówki dotyczące sposobu zetknięcia z ww. oraz przeprowadzenia z nim rozmowy.

10. Ekspozytura nr 4 (Kraków–Katowice)

Na terenie kraju ustalono ¹² pracowników i agentów eksp[ozytury] (nieściśle), spośród których typuje się na werbunek niżej wym[ienionych] celem:

jako kontakt obywatelski”; Wydział II SB KW MO w Szczecinie złożył sprawę do archiwum (1961); inwigilowany w ramach SOS krypt. „Informatorzy” przez Wydział II KW MO w Szczecinie (1973–1974) jako podejrzany o udzielanie informacji dot. sytuacji ekonomiczno-politycznej obywatelom Wielkiej Brytanii. AIPN, 1572/981; AIPN, 1557/4305; AIPN Sz, 007/59, t. 1–2; AIPN Sz, 0011/360; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. II, s. 325–328.

¹⁸ **Kmieć Wojciech** (ur. 10 IV 1900). Pracownik kancelarii Ekspozytury nr 3 Oddziału II Sztabu Głównego WP w Bydgoszczy (od 1931); w Rumunii (1939–1941), następnie w Wielkiej Brytanii; w Polsce (od 1946); wg zapisów kartoteki zagadnieniowej b. WUSW w Bydgoszczy miał zostać zwerbowany jako informator ps. „Zgoda” przez Wydział I WUBP w Bydgoszczy (1947–1948), wg zapisów dziennika archiwalnego b. WUSW w Bydgoszczy materiały (12 kart) zniszczono w 1973 r.; wg zapisów inwentarza archiwalnego akt rozpracowań operacyjnych b. WUSW w Bydgoszczy oraz zapisów dziennika rejestracyjnego spraw ewidencyjno-obszernych b. WUSW w Bydgoszczy miał być inwigilowany w ramach SEO krypt. „Śmiały” nr rej. 324/55 przez Wydział IV WUdsBP w Bydgoszczy, materiały złożono do archiwum (1956), akta zniszczono w 1988 r. AIPN, 2386/30037; AIPN By, Inwentarz archiwalny akt rozpracowań operacyjnych b. WUSW w Bydgoszczy; AIPN By, Dziennik rejestracyjny spraw ewidencyjno-obszernych b. WUSW w Bydgoszczy; AIPN By, Dziennik archiwalny teczek personalnych i pracy OZI, dysponentów LK, MK, kandydatów na OZI, na dysponentów LK, MK (Dział I) b. WUSW w Bydgoszczy; AIPN By, Kartoteka zagadnieniowa b. WUSW w Bydgoszczy, karty EO-130, EO-132; B. Chrzanowski, *Działania operacyjne Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy wobec pracowników Bydgoskiej Ekspozytury Wewnętrznej nr 3 Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego (kryptonim „Targowica”)* w świetle zachowanych dokumentów [w:] *Wywiad wojskowy...*, s. 403.

- a) ujawnienia pozostałych pracowników ekspozytury;
- b) ujawnienia agentów ekspozytury;
- c) ustalenia m[iejsc] pobytu ujawnionych pracowników i agentów;
- d) nawiązania z ustalonymi kontaktów.

Gawryś Michał¹⁹ – pracował w referacie ekspoz[ytury], po czym został kierownikiem placówki wywiadowczej, powrócił z Anglii, obecnie przebywa w Warszawie.

W stosunku do ww. planuje się:

- a) przez W[ydział] „A” przeprowadzić o ww. szczegółowy wywiad w celu ustalenia jego miejsca pracy oraz najbliższego otoczenia w miejscu zamieszkania;
- b) przez odnośny Dep[artament] MBP uzyskać jego akta osobowe z miejsca pracy w celu ustalenia jego protektorów oraz bliższych danych z jego życiorysu;
- c) sprawdzić, jakimi materiałami o ww. odnośnie jego działalności za granicą dysponuje D[epartament] VII MBP;
- d) sprawdzić w W[ydziale] I WUBP Katowice, czy posiadają informatora, który by znał ww. z okresu pracy w O[ddziale] II i jeśli tak, to ustalić, pod jakim pretekstem dany informator mógłby z nim nawiązać kontakt w celu ujawnienia jego obecnego nastawienia, kontaktów z pracownikami O[ddziału] II itp.;
- e) po uzyskaniu rezultatów powyższych przedsięwzięć pracownik W[ydziału] VI D[epartamentu] I opracuje plan zetknięcia, na podstawie którego przeprowadzi z nim rozmowę, w toku której zmierzać będzie do uzyskania danych o ekspozyturze i jej pracownikach oraz o sieci agencyjnej, którą ww. posiadał na swoim kontakcie.

Rozpracowanie[m] pozostałych ustalonych już pracowników i agentów ekspozytury zajmą się odnośnie w[ydziały] I WUBP.

11. Ekspozytura nr 5 (Lwów)

Na terenie kraju ustalono ¹¹1 pracownika ekspozytury.

Magiera Edward²⁰ – pracował w ekspozyturze do [19]25 r., jako referent ewidencji.

¹⁹ **Gawryś Michał Hieronim** vel Jarczyński Michał (ur. 7 IX 1899 w Ruskiej Wsi, zm. 28 II 1960), mjr. Żołnierz Legionów Polskich (1915–1916); sekcyjny w 1. kompanii Pułku Ziemi Ropczyckiej (1918–1919); instruktor w batalionie wartowniczym w Dębicy (1919–1920); absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie (1920); żołnierz 36. pp (1920–1932); uczestnik III powstania śląskiego; słuchacz kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1930); oficer (1932–1933), kierownik Placówki Oficerskiej (1933–1938), kierownik Referatu Ogólnego (1938–1939) Ekspozytury nr 4 Oddziału II Sztabu Głównego WP w Katowicach; internowany w Rumunii (IX–XI 1939); we Francji (XI 1939–VI 1940, dowódca kompanii 7. pp 3. DP); w Wielkiej Brytanii (VI 1940–X 1947), oficer w Polskim Biurze Wojskowym w Perth (1940–1942), w Polskim Biurze Wojskowym w Glasgow (1943–1947); w Polsce (od X 1947); nauczyciel w Państwowym Gimnazjum i Liceum im. W. Jagiełły w Dębicy (od 1948); referent handlowy w Państwowym Zakładzie Mleczarskim w Dębicy (1952–1954); referent administracyjno-gospodarczy w Powiatowej Wielobranżowej Spółdzielni Pracy w Dębicy (od 1955); wg zapisów kartoteki MON miał być inwigilowany przez Wydział VI Departamentu I MBP. AIPN, 2174/2896; AIPN, 1572/976; AIPN, Kartoteka MON.

²⁰ **Magiera Edward** (ur. 7 I 1895 w Bełżcu), ppłk. Referent ewidencyjny Oddziału II Dowództwa 6. Armii (1921); w Wydziale II (ewidencyjnym) (1921–1925), p.o. kierownika (1924) Ekspozytury nr 5 Oddziału II Sztabu Generalnego WP we Lwowie; p.o. komendanta PKU Królewska Huta;

W stosunku do ww. planuje się:

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Katowice przeprowadzić o nim wywiad, sprawdzić, czy sieć informacyjna urzędu posiada do niego dotarcie, oraz w miejscu pracy uzyskać jego akta osobowe;

b) uzyskane zdjęcie przedstawić inf. „Samson”, od którego po rozpoznaniu otrzymać szczegółową jego charakterystykę;

c) po uzyskaniu rezultatów ww. przedsięwzięć delegowany zostanie do W[ydziału] I WUBP Katowice pracownik, który przeprowadzi z nim rozmowę celem uzyskania informacji o ekspozyturze i jej pracownikach oraz dla zbadania możliwości operacyjnego wykorzystania go.

Staroń Paweł²¹ – był kierownikiem placówki wywiadowczej ekspozytury w Samborze, obecnie przebywa w Szczecinie.

W stosunku do ww. planuje się:

Podpunkty „a” i „b” jak wyżej oraz

c) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Szczecin przeprowadzenie z nim zetknięcia, w toku którego uzyskają dane o ekspozyturze, placówkach i ich pracownikach oraz agentach. Szczegółowe wskazówki zostaną im przesłane w piśmie zlecającym.

komendant KRU Chorzów (1931–1939); w Rumunii (IX 1939), następnie we Francji oraz Wielkiej Brytanii; komendant Komendy Uzupełnień w Kinghorn w Szkocji; w Polsce (od V 1947); kierownik administracji ogólnej Fabryki Maszyn i Sprzętu Górniczego w Zabrze (od VII 1947); inwigilowany w ramach sprawy agencyjnego rozpracowania krypt. „Oficer” przez Sekcję 6 Wydziału I WUBP w Katowicach (1950); aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Katowicach (18 X 1950), oskarżony o przestępstwa dewizowe, skazany na 9 miesięcy więzienia. AIPN Ka, 04/3811, t. 1–2; AIPN, 2386/17629, t. 3; AIPN, 2386/30029; AIPN, 1572/2329; K. Danielewicz, *op. cit.*, s. 54, 89, 90; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 32, 854.

²¹ **Staroń Paweł** (ur. 12 I 1895 w Targowiskach), kpt. Żołnierz batalionu zapasowego 45. pp armii austro-węgierskiej (od 1914); referent personalny Wojskowego Oddziału Naftowego w Krośnie (od 1917); służba w 45. pp (1918); oficer kontrolny dworca Sanok–Chyrów przy grupie płk. H. Minkiewicza (od 1918), dowódca dworca i komendant na granicy czechosłowackiej w 2. pspodh. (od 1919), dowódca dworca Zwiąhel oraz dowódca przyczółka mostowego na Słuczy (od 1919), dowódca dworca Żytomierz, oficer ewakuacyjny na linii Dubno–Brody w Szefostwie Kolei Polskich (1920), dowódca dworca Sokal (1920), dowódca dworca Okręgowej Komendy Transportu Wojskowego we Lwowie (od 1920); dowódca kadry batalionu zapasowego 38. pp (od 1921); dowódca kompanii, oficer ewidencji personalnej 5. pspodh. (od 1921); przeniesiony do rezerwy, służba w PP (1922); powołany do służby czynnej (od 1922), oficer ewidencji personalnej, dowódca plutonu, dowódca kompanii 5. pspodh.; słuchacz Centralnej Szkoły Strzelania w Toruniu (1923); referent mobilizacyjny, referent w Szefostwie Remontu DOK nr X w Przemyśle (1924); oficer instrukcyjny PKU Sambor (1925); adiutant batalionu, dowódca kompanii 7. Batalionu Granicznego/Batalionu KOP „Podswile” (od 1927); dowódca kompanii, adiutant 6. pspodh. (od 1932); kierownik Ekspozytury SRI w Samborze DOK nr X w Przemyśle (1937–1939); słuchacz kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1939); po wojnie pracownik centrum przemysłu naftowego w Szczecinie; wg zapisów kartoteki b. Biura „C” MSW miał być inwigilowany w ramach sprawy agenturalnego rozpracowania krypt. „Start” przez Sekcję 4 Wydziału I WUBP w Szczecinie, z powodu stanu zdrowia ww. sprawę złożono do archiwum, materiały archiwalne zniszczono. AIPN, 1557/4305; AIPN, 2386/30038; AIPN, Kartoteka b. Biura „C” MSW, karta E-14; AIPN, Kartoteka b. Biura „C” MSW, karta E-16; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 250.

12. Szefostwo Wywiadu KOP

Na terenie kraju ustalono ^{14j} pracowników szefostwa, z czego 2 wyższych kierowników zawerbowanych i pozostających na kontakcie W[ydziału] VI D[epartamentu] I (inf.: „Samson” i „Korfanty”), pozostali pracownicy nie przedstawiają dla nas większej wartości operacyjnej.

W stosunku do Szefostwa Wywiadu planuje się:

- a) przez ww. informatorów uzyskać dokładną strukturę i obsadę personalną szefostwa oraz metody pracy poszczególnych wydziałów;
- b) z pomocą ww. informatorów ustalić m[iejsca] pobytu na terenie kraju innych pracowników szefostwa;
- c) po wykonaniu p[odpunktów] „a” i „b” można będzie zaplanować dalsze przedsięwzięcia odnośnie pracowników tej jednostki.

Pozostałymi, ustalonymi już pracownikami szefostwa, zajmą się odnośnie w[ydziały] I WUBP.

13. Samodzielne referaty informacyjne

Poniżej zaplanowane przedsięwzięcia zmierzać będą do tego, by w rezultacie ich wykonania W[ydział] VI D[epartamentu] I i s[ekcje] 6 w[ydziałów] I WUBP razem zdobyły sieć informacyjną rekrutującą się z każdego SRI, by w sumie umożliwiło to dotarcie tej sieci do wszystkich ustalonych już pracowników SRI (dotarcie – możliwość nawiązania kontaktów). Należy jednak nadmienić, że większość ustalonych obecnie pracowników SRI i ich placówek zajmowała niskie stanowiska, wobec czego przygotowywanie spośród nich kandydatów na werbunek nie dałoby porządných efektów. Mając powyższe na uwadze, poniższe przedsięwzięcia zmierzać będą w kierunku:

- a) ustalenia na terenie kraju pracowników, spośród których można byłoby wytypować kandydatów na werbunek, odpowiadających omawianym wyżej wymogom;
- b) wytypowania i przygotowania do werbunku tych, którzy tym wymogom odpowiadają i są już ustaleniem na terenie kraju.

SRI nr 1 (Warszawa)

Na terenie kraju ustalono około 30 pracowników i agentów (nieścisle), spośród których typuje się na werbunek niżej wymienionych celem: „a”, „b”, „c”, jak wyżej.

Trydulski ²² – pracownik Referatu „Ochrona”, obecnie w Gliwicach;

Lebedowicz ²³ – pracownik Referatu „Ochrona”, obecnie w Lublinie;

^{14j} Na lewym marginesie opatrzonej parafą odręczny dopisek o treści: nieaktualne.

²² **Trydulski Franciszek** (ur. 20 IX 1908 w Grodzisku Mazowieckim), ppor. rez. Pracownik Referatu Ochrony SRI DOK nr I w Warszawie (1936–1939); pracownik Biura Sprzedaży Produktów Tłuszczowych w Gliwicach (1947–1949), Centrali Handlowej Przemysłu Chemicznego w Warszawie (od 1949). AIPN, 0423/2602.

²³ **Lebedowicz Jan** ps. „Szeliga” (ur. 16 I 1897 w Żółkwi, zm. 24 V 1951 w więzieniu mokotowskim), ppor. Żołnierz Legionów Polskich (od 1914); pracownik Głównego Zakładu Inżynierii i Saperskiego/Państwowych Zakładów Inżynierii (1922–1929); referent Referatu Spraw Karnych i Honorowych Biura Personalnego MSWojsk. (od 1929); referent do spraw ochrony przemysłu wojskowego SRI DOK nr I w Warszawie (1937–1939), oficer Placówki Oficerskiej nr 51 (IX 1939); w Rumunii (od

Sokalski²⁴ – pracownik Referatu MOB, obecnie w Warszawie;
Jurkowski Eugeniusz²⁵ – prac[ownik] Referatu Nar[odowościowo]-Kom[unistycznego], obecnie w Warszawie;
Kępiński Feliks²⁶ – pracownik Referatu „Ochrona”, obecnie w Warszawie;
Sobański – pracownik Referatu KW, obecnie w Warszawie;
Obniski – (ps.) pracownik Referatu Nar[odowościowo]-Kom[unistycznego], obecnie w Warszawie;
Zawadzki – kierownik brygady wyw[iadowczej], Referat Nar[odowościowo]-Kom[unistyczny], obecnie w W[arsza]wie.
 W stosunku do wymienionych w p[unkcie] 13 planuje się:

IX 1939), pracownik komitetu ds. pomocy polskim uchodźcom w Bukareszcie; żołnierz BSK/SBSK (od 1940), w Ośrodku Zapasowym SBSK w Palestynie, następnie w Placówce Wywiadowczej w Tel Awiwie (do 1945); w Polsce (od XI 1945); dyrektor Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Lublinie; aresztowany (20 X 1948), osadzony w więzieniu mokotowskim, wyrokiem Sądu Apelacyjnego skazany na 8 lat więzienia, utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na 5 lat (20 X 1950), SN zmniejszył karę do 3 lat więzienia (19 V 1951). AIPN, 0330/280, t. 3; AIPN, 1572/883; AIPN, 1820/2; AIPN GK, 919/1556; T. Swat, „...przed Bogiem i historią”. *Księga ofiar komunistycznego reżimu w Polsce lat 1944–1956*. Mazowsze, Warszawa 2003, s. 236–237.

ⁿ W tekście: Skalski.

²⁴ **Sokalski Tomasz Stefan** (ur. 16 XII 1888, zm. 23 IX 1951 w Warszawie), kpt. Pracownik Okręgowego Szefostwa Intendentury DOK nr I w Warszawie; kierownik Referatu MOB SRI DOK nr I w Warszawie; wg zapisów dziennika archiwalnego SUSW dział „IV – stare” pod nr. 8889 odnotowano zarchiwizowanie przez Wydział III 1 tomu akt dot. Sokalskiego Tomasza Stefana, ur. w 1888 r., materiały archiwalne zniszczono. AIPN, Kartoteka pomocnicza b. Biura „C”; AIPN, KOI b. Biura „C”; AIPN, Dziennik archiwalny SUSW; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932.

²⁵ **Jurkowski Eugeniusz** (ur. 26 III 1897 w Warszawie, zm. prawdopodobnie V 1945), poseł. Absolwent Studium Administracji Państwowej i Samorządowej przy Szkole Nauk Politycznych w Warszawie (1935); żołnierz Legionów Polskich (od 1915); członek POW (od 1916); aresztowany przez Niemców (1917), zbiegł (1918); dowódca plutonu w grupie harcerzy przy 2. DP Leg. (od 1919), służba w Sekcji Defensywy Dowództwa Frontu Litewsko-Białoruskiego, w oddziałach pozafrontowych przy 2. DP, w Sekcji Defensywy Naczelnego Dowództwa; uczestnik III powstania śląskiego; w rezerwie (od 1923); urzędnik SRI DOK nr I w Warszawie (od 1925, m.in. referent-asesor); prezes Stowarzyszenia Urzędników Państwowych przy MSWojsk.; poseł na Sejm RP (1935–1939); wiceprzewodniczący Okręgu Warszawskiego OZN (1939); w czasie okupacji w ZWZ; aresztowany przez gestapo (21 III 1941), więziony na Pawiaku, następnie w KL Auschwitz i KL Bergen-Belsen. H. Kapiszewski, *Jurkowski Eugeniusz (1897–1945)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XI, z. 3, red. K. Lepszy i in., Wrocław–Warszawa 1965, s. 342–343; *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939*. *Słownik biograficzny*, t. II, red. A.K. Kunert, Warszawa 2000, s. 340–341.

²⁶ **Kępiński Feliks** (ur. 21 VIII 1898 w Markach, zm. 24 II 1969). Członek POW; żołnierz 2. puł. (1918–1920); pracownik SRI DOK nr I w Warszawie (1927–1939, m.in. Referatu Ochrony); pracownik Państwowych Wytwórni Uzbrojenia (1939); w czasie okupacji w PKB; aresztowany przez funkcjonariuszy MBP (28 X 1948), wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Warszawie skazany na 8 lat więzienia, utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na 10 lat (27 IV 1950), wyrokiem SN karę zmniejszono do 5 lat i 4 miesięcy więzienia (12 IV 1952), zwolniony (28 II 1954); wg zapisu dziennika archiwalnego SUSW o symbolu IV (tj. inwentarza spraw obiektowych) 26 IV 1957 r. pod nr. 9378 odnotowano zarchiwizowanie akt dot. ww. (1 tom) wytworzonych przez Wydział II KS MO. AIPN, 0203/2948; AIPN, 507/111; AIPN, 1572/4416; AIPN, Kartoteka b. Biura „C”, karta E-16; AIPN, Dziennik archiwalny SUSW.

Oдноśnie zamieszkałych w Warszawie:

a) przez W[ydział] „A” przeprowadzić o nich wywiad, ustalając ich otoczenie w m[iejscach] zamieszkania oraz w m[iejscach] pracy;

b) po ustaleniu ich miejsca pracy uzyskać przez odnośny dep[artament] akta osobowe ww. wraz z ich zdjęciami (o ile będą);

c) sprawdzić, czy w miejscu ich pracy znajduje się sieć informacyjna posiadająca do nich dotarcie;

d) sprawdzić, czy spośród sieci informacyjnej W[ydziału] VI D[epartamentu] I i W[ydziału] I MUBP oraz WUBP W[arsza]wa są informatorzy posiadający możliwość dotarcia do ww.;

e) po uzyskaniu rezultatów powyższych przedsięwzięć wytypować spośród ww. osoby posiadające najwyższe możliwości i w stosunku do nich opracować plany werbunków.

Oдноśnie zamieszkałych na terenie innych WUBP:

a) zlecić odnośnym w[ydziałom] I WUBP przeprowadzenie punktów (jak wyżej): „a”, „b” oraz „c” z sieci informacyjnej urzędu.

Po uzyskaniu rezultatów tych przedsięwzięć wykonany będzie punkt „e” (jak wyżej).

Pozostałymi placówkami i agentami SRI nr 1 zajmą się odnośne w[ydziały] I WUBP.

SRI nr 2 (Lublin)

Na terenie kraju ustalono 30 pracowników i agentów SRI, spośród których typuje się na przeprowadzenie rozmowy:

Kawka Józef²⁷ – pracownik Referatu Personalnego SRI, przebywa w Lublinie.

Oдноśnie ww. planuje się:

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Lublin przeprowadzić z nim rozmowę wg opracowanego przez nas pytanika, który w rezultacie winien ujawnić obsadę personalną SRI i jego placówek.

Materiały te przesłane będą W[ydziałowi] VI D[epartamentu] I.

Tkacz Stanisław – pracował na placówce SRI w Chełmie, obecnie przebywa w Cieplicach.

W stosunku do ww. planuje się:

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Wrocław przeprowadzić z nim rozmowę wg opracowanego przez nas pytanika – na okoliczności zakresu i metod pracy placówek oraz struktur SRI i placówek, obsady personalnej, a przede wszystkim agentury danej placówki. Materiały te W[ydział] I WUBP Wrocław prześle W[ydziałowi] VI D[epartamentu] I.

²⁷ **Kawka Józef** (ur. 16 VIII 1908 w Carskim Siole), por. Żołnierz 52. pp (1928); przeniesiony do MDLot. (1931); służba w 4. plot.; pracownik SRI DOK nr II w Lublinie; wg zapisów inwentarza materiałów SUSW „SK” (stare) 24 IV 1957 r. odnotowano zarchiwizowanie przez Wydział II KS MO akt dot. ww. (1 tom, brak kategorii sprawy oraz nr. rej.), akta zniszczono w 1966 r. CAW, AP, 15545; AIPN, Kartoteka pomocnicza b. Biura „C”.

SRI nr 3 (Grodno)

Na terenie kraju ustalono ¹⁴ agentów SRI oraz ¹⁴ pracowników, spośród których typuje się na przeprowadzenie rozmowy:

Szostak Juliusz²⁸ – przechodził praktykę w SRI, obecnie przebywa w Szczecinie. W stosunku do ww. planuje się:

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Szczecin... i tak dalej jak w p[unkcie] „a” powyżej.

SRI nr 4 (Łódź)

Na terenie kraju ustalono ¹² pracowników SRI i placówki w Częstochowie, należących do personelu niższego. Spośród nich typuje się na rozmowy:

Wojtyński Jan²⁹ – pracownik Referatu Nar[odowościowego], obecnie przebywa w Łodzi;

Grudman Janina – pracownica kartoteki placówki, obecnie w Częstochowie;

Szewczyk Stanisław³⁰ – pracownik Referatu KW, obecnie w Łodzi.

W stosunku do ww. planuje się:

a) zlecić odnośnym w[ydziałom] I WUBP przeprowadzić z nimi rozmowy wg pytańników przez nas opracowanych – na okoliczności, zakres i metody pracy SRI i jego placówek oraz na okoliczności obsady personalnej i agentury SRI.

Rozpracowaniem pozostałych pracowników i agentów zajmą się odnośnie WUBP.

²⁸ **Szostak Juliusz** (ur. 8 I 1902 w Żytomierzu), mjr dypl. Żołnierz 7. pac; przeniesiony do 2. dak (1929); absolwent WSWoj. w Warszawie (1933), skierowany do 3. Samodzielnej Brygady Kawalerii (1933); praktykant w SRI DOK nr III w Grodnie (1934); absolwent École Supérieure de Guerre w Paryżu (1938); dowódca 4. baterii 9. dak (do 1939); jeniec Oflagu XI B Braunschweig. AIPN, 2386/17629, t. 3; Dz. Pers. nr 20 z 23 XII 1929; Dz. Pers. nr 2 z 26 I 1934; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 764; P. Stawecki, *Oficerowie dyplomowani Wojska Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1997, s. 99, 115; B. Meirtchak, *Jews-officers and englisted men in the Polish army. Prisoners of war in German captivity 1939–1945*, Tel Awiw 2003, s. 42.

²⁹ **Wojtyński Jan** (ur. 24 VI 1899 w Leśmierzu). Pracownik Referatu Narodowościowo-Prasowego SRI DOK nr IV w Łodzi (1920–1933); pracownik Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego Łódzkiego (1933–1939); podczas II wojny światowej przebywał w Lublinie; działacz Stronnictwa Demokratycznego (po 1945); zwerbowany jako TW ps. „111” (następnie TW ps. „Zdziechowski” 1948) w celu rozpracowania środowiska osób związanych z Oddziałem II Sztabu Głównego WP. Materiały (teczka personalna i sześć teczek pracy) zniszczono protokołem brakowania nr 806/84 z 15 XI 1984, poz. 260. Zdaniem SB prowadzony przez 17 funkcjonariuszy Wojtyński „jest o tyle wartościową jednostką, że zna bardzo dużo osób st[arszej] generacji zamieszkałej w Łodzi”. AIPN Łd, 0313/14; AIPN Łd, pf 10/686, t. 1.

³⁰ **Szewczyk Stanisław** (ur. 14 IX 1901 w Łodzi), sierż. Kancelista WP (1919–1921), w Kancelarii Ogólnej SRI DOK nr IV w Łodzi (1922–1930), pracownik Referatu Ochrony (1930–1936) i Referatu Kontrwywiadu (1936–1939) SRI DOK nr IV w Łodzi; członek Zjednoczenia Polskiej Młodzieży Pracującej „Orle” (m.in. prezes koła dzielnicowego w Łodzi), po 1939 r. internowany w Rumunii (m.in. kurier pomiędzy obozem internowanych a Delegaturą Rządu RP na Uchodźstwie w Bukareszcie); członek ZPP (od 1944); w Łodzi (od VII 1946), mimo kilkukrotnych prób jego zwerbowania nie podjął współpracy z UB, aresztowany w ramach akcji prewencyjnej „Kraj” (1950), zwolniony z powodu braku dowodów winy, inwigilowany przez WUBP w Łodzi w ramach SEO. AIPN Łd, pf 10/686, t. 1.

SRI nr 5 (Kraków)

Na terenie kraju ustalono 17 pracowników SRI, w tym 2 jako kolejnych kierowników. Spośród ustalonych typuje się na werbunek:

^m**Sochański Marian**³¹, był z[astępcą, potem kierownikiem SRI, następnie radcą w MSZ, potem naczelnik wydziału w Wojewódzkim Urzędzie w[e] Lwowie (Wydziału Bezpieczeństwa), potem w[ice]wojewoda Nowogródka i z kolei starosta (?) w Zamościu. Obecnie zamieszkuje w Krakowie. W stosunku do ww. planuje się:

a) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Kraków sprawdzić, czy sieć informacyjna urzędu, a przede wszystkim S[ekcja] 6 W[ydziału] I posiada do niego dotarcie – w wypadku pozytywnym zażądać przesłanie nam charakterystyk tych informatorów oraz opis możliwości ich dotarcia do ww.;

b) zlecić W[ydziałowi] I WUBP Lublin zebrać dane o działalności ww. w okresie piastowania w Zamościu stanowiska starosty;

c) sprawdzić, czy D[epartament] V dysponuje materiałami dotyczącymi jego działalności w Wojewódzkim Urzędzie w[e] Lwowie oraz na stanowisku wicewojewody w Nowogródku. Ponadto w D[epartamencie] V ustali się, czy posiadają informatora, który by znał ww. z okresu piastowania tych stanowisk oraz czy dany informator posiada możliwości nawiązania z nim kontaktu;

d) delegować do W[ydziału] I WUBP Kraków pracownika W[ydziału] VI D[epartamentu] I celem przeprowadzenia z nim rozmowy odnośnie struktury, metod pracy, obsady personalnej i agentury SRI oraz jego placówek i dla wybadania możliwości jego operacyjnego wykorzystania. Ponadto planuje się zlecić W[ydziałowi] I WUBP Kraków nawiązanie kontaktu z informatorem „P”, który był pracownikiem Bryg[ady] Śledczej. W[ydział] I WUBP Kraków w meldunku o wszczęciu podaje jego osobę jako nieustaloną na ich terenie w tym czasie, gdy była ona przez W[ydział] I WUBP zawierbowana – o czym nie wiedzą.

SRI nr 6 (Lwów)

Na terenie kraju ustalono 18 pracowników, rozpracowaniem których zajmą się odnośnie WUBP.

³¹ **Sochański Marian** (ur. 16 IX 1899 w Górach, zm. 7 VII 1954 w więzieniu mokotowskim), mjr. Żołnierz 1. i 2. pp Leg. (1916–1917), armii austro-węgierskiej (1917–1918); w WP, w wojnie polsko-bolszewickiej oficer łączności 1. pag; instruktor Centrum Wyszkożenia Artylerii nr 3 w Krakowie, dowódca 4. baterii 1. pag, referent, p.o. kierownika i kierownik SRI DOK nr V w Krakowie; radca ds. mniejszości narodowych w MSW, p.o. naczelnika wydziału Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie (od 1931); wicewojewoda lwowski (1933–1936) i nowogródzki (1936–1937); starosta zamojski (1937–1939); podczas okupacji trzykrotnie aresztowany przez gestapo; aresztowany przez funkcjonariuszy UB (22 IV 1949); wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy skazany na 11 lat więzienia, karę złagodzone na mocy amnestii do 7 lat i 4 miesięcy (20 III 1951), SN w Warszawie utrzymał wyrok w mocy (23 XI 1952); zmarł w więzieniu mokotowskim; niewinny (21 III 2012). AIPN, 01236/1131; AIPN, 507/133; J. Wyczęsany, *Marian Sochański (1899–1954)*, „BIM. Brzeski Magazyn Informacyjny” 2003, nr 3, s. 26.

Ponadto przez informatora S[ekcji] 2 W[ydziału] VI D[epartamentu] I (B...) uzyska się dokładną obsadę personalną ww. SRI oraz ewentualne miejsca pobytu jego pracowników.

SRI nr 7 (Poznań)

Na terenie kraju ustalono ^{16j} pracowników, rozpracowaniem których zajmą się odnośnie WUBP.

SRI nr 8 (Toruń)

Na terenie kraju ustalono 7 pracowników i agentów, rozpracowaniem których zajmą się odnośnie WUBP.

Ponadto pracownik W[ydziału] VI D[epartamentu] I przeprowadzi rozmowę z b. kierownikiem SRI Czechem-Wichurą³², zamieszkałym w Szczecinie, w celu ujawnienia obsady personalnej tej jednostki oraz ujawnienia ich ewentualnego miejsca pobytu.

SRI nr 9 (Brześć n. Bugiem)

Na terenie kraju ustalono ^{14j} pracowników^k, rozpracowaniem których zajmą się odnośnie WUBP.

SRI nr 10 (Przemyśl)

Na terenie kraju ustalono ^{124j} pracowników i agentów, rozpracowaniem [których] zajmą się odnośnie WUBP.

Ponadto pracownik W[ydziału] VI D[epartamentu] I przeprowadzi rozmowę z pracownikiem SRI, który w okresie okupacji przebywał na Węgrzech, a obecnie zamieszkuje w Katowicach, w celu uzyskania danych o obsadzie personalnej SRI, zakresie i metodach pracy oraz o osobach, które posiadały na swoim kontakcie sieć agencyjną. Ponadto uzyska się u ww. dane dotyczące zagadnienia „bazy budapesztańskiej”.

³² **Czech-Wichura Juliusz** (ur. 26 IX 1901 w Rzeszowie), kpt. Słuchacz Szkoły Podchorążych Artylerii w Poznaniu (1920–1921); służba w 21. pap (od 1921), 31. pal (od 1932); kierownik Referatu KW SRI DOK nr VIII w Toruniu; słuchacz Centrum Wyszkożenia Artylerii w Toruniu (1935–1939); w niewoli niemieckiej (od IX 1939), w oflagach X A Itzehoe, X B Nienburg (od XII 1939), X C Lubeka, II C Woldenberg (IV 1942–III 1945); kierownik Punktu Etapowego nr 2 PUR w Szczecinie (1945–1946), zastępca dyrektora (od 1946), dyrektor (od 1948) Wojewódzkiego Oddziału PUR w Szczecinie; inwigilowany przez Sekcję 6 Wydziału I WUBP w Szczecinie w ramach sprawy agencyjnego rozpracowania krypt. „Adiutant” (1950); aresztowany przez funkcjonariuszy Wydziału V WUBP w Szczecinie pod zarzutem przerzutu ludzi przez granicę oraz nielegalnego posiadania broni (9 VI 1950); śledztwo umorzono (16 X 1951); w notatce służbowej z 21 II 1952 r. dot. sprawy „Adiutant” stwierdzono: „Samo aresztowanie figuranta nastąpiło bez porozumienia z Wydz[iałem] I, który posiadał materiały [na] figuranta. Wina także leżała po stronie samego Wydz[iału] I, który tą sprawą nic się nie interesował. Z powodu braku koordynacji pracy pomiędzy Wydz[iałem] V a Wydz[iałem] I w konsekwencji musiano po kilkunastu miesiącach śledztwa figuranta z aresztu zwolnić”; wg zapisów dziennika archiwalnego b. Wydziału „C” KW MO/WUSW w Szczecinie o symbolu II (tj. inwentarza spraw operacyjnych) 28 IV 1976 r. odnotowano zarchiwizowanie przez KW MO w Szczecinie pod nr. 10198 akt (1 tom, rok prowadzenia sprawy 1956) dot. Juliusza Czecha-Wichury, akta zniszczono w 1978 r. CAW, AP, I 481.C.6464; AIPN Sz, 006/210; AIPN Sz, 65/100; AIPN, 2386/30037; AIPN, Kartoteka pomocnicza b. Biura „C”; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 16 IV 2012].

SRI Floty (Gdynia)

Na terenie kraju ustalono ¹⁷⁾ pracowników i agentów, rozpracowaniem których zajmą się odnośnie WUBP.

Przewidziane w planie wyjazdy pracowników W[ydziału] VI D[epartamentu] I MBP mają na celu nie tylko przeprowadzanie rozmów i werbunku w terenie, ale będą jednocześnie wykorzystywane dla udzielenia praktycznej pomocy odnośnym s[ekcjom] 6 w[ydziałów] I WUBP w prowadzeniu obiektowych rozpracowań.

Wszelka korespondencja wynikająca z powyższego planu opracowana będzie przez S[ekcję] 1 W[ydziału] VI D[epartamentu] I do dnia ...

Dla ustalenia kolejności i terminów wyjazdów do poszczególnych WUBP zostanie opracowany kalendarzyk.

Powyższy plan nie obejmuje tych jednostek O[ddziału] II, odnośnie których W[ydział] VI D[epartamentu] I posiada minimalne informacje w obecnym stadium rozpracowania. Do niniejszego załącza się oceny meldunków o „wszczęciu”, przesłane przez s[ekcję] 6 w[ydziałów] I WUBP oraz wytyczne dla dalszej ich pracy.

Naczelnik Wydz[iału] VI
Dep[artamentu] I MBP
°(–) Śliwa³³, ppłk

Wykonano w 2 egz.

Załączników 17

Źródło: AIPN, 1572/937, k. 2–24, mps.

^o *Podpis nieczytelny.*

³³ **Śliwa Władysław** vel Imiołek Stanisław (ur. 12 VIII 1919 w Dziewięzycach, zm. 18 XII 1976 w Warszawie), płk. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, 2 lata kursów wieczorowych; podczas II wojny światowej pracownik kopalni „Jachanka” w Bytomiu (do 1940), firmy kablowej w Sosnowcu (1940–1942); aresztowany, na robotach przymusowych w Niemczech, zbiegł; członek Komitetu Okręgowego PPR/GL (od 1943), komendant Okręgu GL/AL w pow. miechowskim; kierownik Powiatowego Wydziału Bezpieczeństwa przy Starostwie Powiatowym w Rzeszowie, następnie (od IX 1944) p.o. kierownika WUBP w Rzeszowie; organizator grupy operacyjnej MBP oraz p.o. kierownika WUBP w Krakowie (od I 1945); kierownik grupy operacyjnej MBP na Dolny Śląsk (od IV 1945); kierownik Wydziału III Departamentu VII MBP (od I 1946); naczelnik Wydziału II Departamentu III MBP (od VI 1948); naczelnik Wydziału VI Departamentu I MBP (od VIII 1948); zastępca szefa WUBP w Łodzi (od XI 1951); zastępca szefa (od XII 1952), p.o. szefa (od VI 1953) WUBP/WUdsBP w Koszalinie; starszy inspektor Inspektoratu Przewodniczącego KdsBP (od VI 1955); słuchacz kursu specjalnego dla funkcjonariuszy KdsBP w Moskwie (VIII 1955–IX 1956); zastępca kierownika WUdsBP w Warszawie (od IX 1956); dyżurny oficer operacyjny Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych (od II 1957); inspektor Inspektoratu Biura „T” MSW (od VI 1958); inspektor Inspektoratu Kierownictwa Biura „T” MSW (od IX 1961); inspektor na etacie niejawnym Departamentu I MSW (od II 1962); naczelnik Wydziału Kwatermistrzowsko-Mundurowego Zarządu Administracyjno-Gospodarczego MSW (od I 1964); naczelnik Wydziału Gospodarki Mieszkaniowej Zarządu Administracyjno-Gospodarczego MSW (od IX 1974). AIPN, 0193/7457, Akta osobowe funkcjonariusza; T. Balbus, Z. Nawrocki, *Władysław Śliwa vel Stanisław Imiołek (1919–1976), bojówkarz PPR/AL, organizator i kierownik WUBP w Rzeszowie, Krakowie i Wrocławiu, funkcjonariusz MBP/MSW, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”* 2008, nr 1, s. 489–499.

1949 lipiec 7, Warszawa – Wytyczne naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP
ppłk. Władysława Śliwy dla sekcji 6 wydziałów I WUBP dotyczące rozpracowania
obiektowego Oddziału II Sztabu Głównego WP

„Zatwierdzam”^a

Dyrektor I Dep[artamentu] MBP

(Antosiewicz, płk)

(–)

Warszawa, dnia ^{b7}VII [19]49^b r.

Ścisłe tajne

**^{bIV^b} Wytyczne do obiektowego rozpracowania Oddz[iału] II
dla s[ekcji] 6 wydz[iałów] I WUBP**

I. Przedmiot rozpracowania

Obiektowe rozpracowanie zakładamy na pracowników i współpracowników
niżej wymienionych instytucji:

- a) centrala Oddz[iału] II w Warszawie,
- b) terenowe jednostki O[ddziału] II w kraju,
- c) zagraniczne placówki wyw[iadowcze] Oddz[iału] II,
- d) Szefostwo Wyw[iadu] KOP,
- e) terenowe placówki Szefostwa Wyw[iadu] KOP,
- f) korpus oficerski KOP,
- g) referaty bezpieczeństwa w urz[zędach] wojew[ódzkich] i starostwach,
- h) Policja Państwowa,
- i) korpus oficerski Straży Granicznej,
- j) PAIH (Polska Agencja Informacyjno-Handlowa).

Mówiąc o współpracownikach, rozumiemy zarówno oficjalnych współpracowni-
ków Oddz[iału] II – tzw. agentów, różniących się od etatowych pracowników O[d-
działu] II tym, że byli oni zatrudniani kontraktowo i nie obowiązywała w stosunku
do nich pragmatyka awansowania, oraz współpracowników nieoficjalnych – czyli
tzw. konfidentów. Byli oni wykorzystywani tak do celu aparatu wyw[iadowczego],
jak i kontrwywiadowczego. Wychodząc z tego założenia w praktyce, należy przy
rozszyfrowywaniu sieci ww. instytucji rozróżniać sieć agencyjną od sieci konfiden-
cjonalnej.

Należy również mieć na uwadze, że pozycja Oddz[iału] II w stosunku do innych
instytucji ww. była nadrzędna i dominująca. Wspólnie tworzyły one jeden wielki
aparatus wywiadu, kontrwywiadu i bezpieczeństwa, kontrolujący całokształt życia
politycznego, ekonomicznego i społecznego Polski przedwrześniowej. Pracownicy

^a Podpis nieczytelny.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

i współpracownicy tych instytucji rekrutowali się spośród ludzi całkowicie oddanych ówczesnemu reżimowi i z nim wszystkimi niemi związanymi. Z tych względów nie mogą oni być obojętni na przemiany społeczne zachodzące obecnie w Polsce i ich pozycja do tych zagadnień ustrojowych jest zdecydowanie wroga.

II. Metody rozpracowania

Obiektowe rozpracowanie O[ddziału] II zakłada się i prowadzi na ogólnych zasadach, ustalonych i zatwierdzonych dla obiektowych rozpracowań w ogóle, z uwzględnieniem specyfiki danego zagadnienia.

Konieczność prowadzenia tego rozpracowania wynika z faktu, że omówione wyżej środowisko stanowi potencjalne zagrożenie bezpieczeństwa naszego państwa. Zagrożenie to wzmacnia się na skutek długoletniej praktyki dwójkarzy w pracy wyw[iadawczej] i kontrwyw[iadawczej] oraz nabyte na skutek tego doświadczenie.

“Rozpracowanie to ma na celu w pierwszym rzędzie:

a) ustalenie i umiejscowienie przebywających na terenie Polski wszystkich wym[ienionych] w punkcie I osób;

b) nasadzenie w tych środowiskach sieci informacyjnej zdolnej do informowania nas o wszelkich przejawach ich działalności oraz sygnalizować o zamierzonej wrogiej działalności ze strony ww.°; wychodząc z tego założenia, pierwszym zadaniem rozpracowania jest rozpoznanie obiektu i będzie ono obejmowało:

c) ujawnienie wszelkich placówek podlegających jednostkom i instytucjom omówionym w punkcie I, które do 1939 r. znajdowały się na terenie leżącym w zasięgu działalności danego WUBP;

d) ujawnienie ich struktury organizacyjnej, obsady personalnej oraz zakresu i **charakteru działalności**.

Odtworzenie historii O[ddziału] II nie stanowi ostatecznego celu powyższych przedsięwzięć, a jest tylko etapem w rozpracowaniu, niezbędnym dla ułatwienia umożliwienia nam ustalenia maksymalnej ilości interesujących nas osób spośród ww. środowisk. Praktycznie osiągamy to przez:

e) nastawienie w tym kierunku istniejącej już sieci inform[acyjnej];

f) **oficjalne rozmowy** (bez werbunku) z byłymi pracownikami danych jednostek, którzy z racji zajmowanego w nich stanowiska winni dostarczyć interesujących nas inform[acji];

g) **wymianę informacji** z innych WUBP za pośrednictwem Wydz[iału] VI Dep[artamentu] I MBP;

h) przesłuchiwanie zatrzymanych, którzy pracowali w tych jednostkach;

i) wyszukiwanie i studiowanie oficjalnych i poufnych publikacji i wydawnictw przedwojennych dot[yczących] tych zagadnień.

“Następne zadanie rozpracowania winno obejmować:

j) ustalenie wszystkich pracowników placówek, działających do 1939 r. na danym terenie i obecnie tam przebywających;

°° Na lewym marginesie odręczna pionowa linia.

k) ustalenie^c wszystkich pracowników placówek, istniejących do 1939 r. na terenie innych województw, a przebywających obecnie na terenie podległym odnośnemu WUBP.

Omówienie

W realizowaniu punktu „j” i „k” należy mieć na uwadze przede wszystkim **ujawnienie i ustalenie sieci agencyjnej i konfidencyjnalnej** współpracującej z ww. jednostkami, co możemy osiągnąć przez:

l) za pośrednictwem przedsięwzięć wym[ienionych] w punkcie „e”, „f” i „g”;

m) sprawdzenie dokumentów oficjalnych, jak kwestionariusze RKU, ankiety personalne w zakładach pracy, podanie o przyznanie emerytury itp.

Omówienie

Ze względu na to, że przedsięwzięcia te nie umożliwią nam w dostatecznym stopniu dotarcie do sieci agencyjnej i konfidencyjnalnej, należy przy typowaniu kandydatów na rozmowę i werbunek mieć na uwadze przede wszystkim tych, którzy posiadali na swym kontakcie agentów i informatorów (konfidentów). Wchodzą tu w rachubę zarówno etatowi, oficjalni pracownicy, jak i rezydenci.

Po zrealizowaniu powyższego przechodzimy do następnego zadania rozpracowania, którym jest operacyjne opanowanie ustalonego środowiska, osiąganego następującymi przedsięwzięciami:

n) sekcje 6 wydz[iałów] I **WUBP informują odnośnie wydz[iału]** (IV i V) danego urzędu o wszystkich osobach z omawianego środowiska pracujących na obiektach podległych tym wydziałom. Sprawdzają, czy dany wydz[iał] posiada materiały na te osoby i uzgadniają tryb dalszego postępowania w stosunku do nich. Należy **kierować się zasadą, że na miejscu pracy tych osób rozpracowaniem ich zajmuje się odnośny wydział urzędu**, któremu ten obiekt podlega, uzgadniając poszczególne przedsięwzięcia z S[ekcją] 6 W[ydziału] I, która prowadzi rozpracowanie poza miejscem pracy i koordynuje całokształt rozpracowania.

^{b1b} o) **typowanie kandydatów na werbunek**. Jest to zagadnienie najważniejsze w rozpracowaniu obiektowym, gdyż od właściwego doboru kandydatów zależy przede wszystkim dalszy przebieg i rezultat rozpracowania. Typowanie odbywa się na podstawie analizy zdobytych materiałów, w trakcie „ww. wstępnych przedsięwzięć. Analiza ta ma wykazać, w jakim stopniu interesujące nas placówki są obsadzone naszymi informatorami, gdzie ci informatorzy nie mają dotarcia, jakie zagadnienia nie zostały dotychczas wyjaśnione oraz jakie kategorie ludzi i poszczególni figuranci – bądź to ze względu na ich przeszłą działalność lub obecnie zajmowane stanowisko – zasługują na szczególne zainteresowanie organów KW.

Po sprecyzowaniu wszystkich tych zagadnień rozpracowania, które nie zostały w dostatecznym stopniu lub w ogóle operacyjnie opanowane, wybieramy spośród ustalonych figurantów rozpracowania wszystkie te osoby, które mogłyby same rozwiązać wynikające stąd zadania operacyjne.

Spośród tych osób typujemy najbardziej dla nas cenne, tzn. te, które posiadają największe możliwości z racji zajmowanego stanowiska w danej jednostce lub zagadnieniu oraz potrzebne do tego celu kwalifikacje.

Precyzując, typowanie kandydatów odbywać się winno w następującej kolejności:

- analiza materiałów^c;
- określenie zagadnień nieopanowanych dotychczas istniejącą siecią;
- przestudiowanie materiałów charakteryzujących osoby posiadające interesujące nas kwalifikacje;
- wytypowanie właściwych kandydatów na werbunek.

^{b2} p) **przygotowanie kandydata do werbunku**. Jest ono równoznaczne z aktywnym rozpracowaniem jego przy zastosowaniu wszelkich operacyjnych przedsięwzięć. Ma ono na celu ^cdostarczenie maksymalnych ilości informacji o jego działalności przeszłej i obecnej, jego kontaktach, trybie życia, obecnym nastawieniu, stopniu lojalności. Poza tym winno umożliwić nam stworzenie sytuacji, która by zmusiła kandydata do podjęcia współpracy z nami i bezwzględnego podporządkowania się ^dw toku realizacji tejże^d. Kandydat winien być tak przyśrubowany wszelkimi dostępnymi nam środkami i znaleźć się w takim stworzonym przez nas położeniu, z którego jedynym wyjściem – w dodatku **upragnionym** – **byłaby współpraca z organami UB**. (W potocznym języku nazywa się to „ujaić” kandydata). Nie może i nie powinien mieć miejsca taki stan rzeczy, że poszczególne s[ekcje] 6 w[ydziałów] I WUBP podają charakterystykę inform[atorów], że ci odnoszą się niechętnie do współpracy. Oznacza to bowiem, że kandydat został niedostatecznie przygotowany do werbunku. W przygotowaniu do werbunku dużą rolę odgrywa wykorzystanie istniejącej sieci informacyjnej. Jeżeli ta nie ma dostępu do kandydata, należy zawerbować informatora pomocniczego bez większego przygotowania, jednakże z tym zastrzeżeniem, że nie może on być fig[urantem] rozpracowania.

^{b3} r) **werbunek kandydata**. Jest on sprawdzianem stopnia przygotowania kandydata, ale nie może oznaczać zaniechania rozpracowania po dokonaniu werbunku. Wobec tego, że na kandydatów typujemy tylko takie osoby, które są nam niezbędne do dalszego rozpracowania, należy przyjąć zasadę, że każdy wytypowany kandydat winien być zawerbowany, chyba że w trakcie przygotowania go uznamy werbunek za niecelowy. Nie powinny jednak mieć miejsca fakty odmowy zgody na werbunek ze strony kandydata lub odmowy złożenia interesujących nas wyjaśnień, oznaczałoby to bowiem niedostateczne przygotowanie go do werbunku.

^cW toku dokonywanego werbunku należy uzyskać szczegółowe i kompletne dane dot[yczące]^c:

- okoliczności przystąpienia do pracy kandydata w danej jednostce, np. O[dział] II;
- charakteru i metod pracy kandydata przez cały okres jego służby w danej jednostce;
- aparatu, który podlega kandydatowi, w szczególności sieci agencyjnej i konfidencjonalnej;

^{d-d} *Tak w tekście.*

- struktury i obsady personalnej jednostki, w której pracował, oraz jej zakresu pracy;
- działalności kandydata podczas okupacji;
- charakteru kontaktu po wyzwoleniu;
- pracowników danych jednostek znanych mu z jakichkolwiek okoliczności, a przebywających obecnie w kraju.

Omówienie

O ile kandydatem jest **b. agent lub** informator danej jednostki, to w toku werbunku należy przede wszystkim ^buzyskać^b dane dot[yczące] **okoliczności zawierbowania go** przez tę jednostkę, z uwzględnieniem, na jakiej podstawie **i na jakich materiałach został zawierbowany**. Należy mieć na uwadze, że wydarcie tajemnicy werbunku uzależnia b. agenta od nas i wytrąca z rąk wrogich ośrodków wywiadowczych możliwość dalszego szantażowania tego agenta dla zmuszenia go do kontynuowania wrogiej działalności.

°Werbunek dwójkarza może być skuteczniejszy tylko po uprzednim wyrażeniu zgody przez Wydz[iał] VI Dep[artamentu] I MBP°.

W tym celu należy, po wytypowaniu kandydata i przygotowaniu go, przesłać do MBP plan werbunku do zatwierdzenia. Nie odnosi się to do werbunku informatorów pomocniczych do opracowania danego figuranta rozpracowania, który można przeprowadzać we własnym zakresie, jeżeli kandydat na inform[atora] pomocniczego nie rekrutuje się ze środowiska rozpracowywanego i nie jest figurantem rozpracowania.

^{cb4b} s) współpraca z siecią informacyjną rekrutującą się z omawianego środowiska wymaga od pracownika:

1. Dobrej znajomości zagadnienia i środowiska, w którym dany informator tkwi.
2. Dobrej znajomości samego informatora.
3. Szczegółowego przygotowania się pracownika do każdego spotkania.
4. Poważnego traktowania samych spotkań, szybkiego analizowania na spotkaniu otrzymywanych inform[acji] oraz zwracania bacznej uwagi na zachowanie i sposób bycia informatora°.
5. Opracowania uzyskanych doniesień w kierunku ich sprawdzenia, oceny oraz sposobu wykorzystania.

Należy przyjąć za zasadę, że pracownik przed spotkaniem referuje przełożonemu o danym uprzednio informatorowi °zadaniu, o spodziewanych rezultatach oraz o zadaniu przygotowanym na najbliższe spotkanie. Po spotkaniu zaś pracownik winien opracować notatkę inform[acyjną], w której opisuje zachowanie się inform[atora] na spotkaniu, jego reakcje na poszczególne pytania i stawiane mu zadania°.

Reasumując, należy stwierdzić, że najważniejszym czynnikiem w obiektywnym rozpoznaniu w ogóle, a w niniejszym w szczególności, jest sieć informacyjna odpowied-

°-° Na lewym marginesie pionowa linia oraz odręczny dopisek: !!

nio rozstawiona i nasadzona. Sieć informacyjna będzie odpowiednio rozstawiona wtedy, jeśli docierać ona będzie do wszystkich pracowników przebywających obecnie na danym terenie, a którzy działali w jednostkach (placówkach) terytorialnie należącymi do danego WUBP oraz do wszystkich pozostałych pracowników jednostek, obecnie zamieszkałych na danym terenie, którzy do [19]39 r. pracowali w jednostkach terytorialnie innych.

Tak pojęte i realizowane nasadzanie sieci w połączeniu z siecią innych wydz[iałów] urzędu da w rezultacie operacyjne opanowanie interesującego nas środowiska.

III. Kwalifikowanie figurantów do aktywnego rozpracowania

Obiektowe rozpoznawanie z reguły obejmuje znaczną ilość figurantów, których dany urząd nie zawsze potrafi w jednakowej mierze aktywnie rozpracowywać. Z uwagi na to pracownik prowadzący niniejsze rozpracowanie winien sobie uświadomić kogo i z jaką intensywnością ma rozpracowywać.

Należy przyjąć za zasadę, że w pierwszej mierze aktywnemu rozpracowaniu będą podlegać:

°a) aparat kierowniczy jednostek wymienionych w rozdziale I;

b) pracownicy ww. jednostek, którzy posiadali na swoim kontakcie sieć **agencji**;

c) pracownicy, którzy bezpośrednio zajmowali się działalnością wywiadowczą, kontrwywiadowczą i tzw. bezpieczeństwem;

d) pracownicy ww. jednostek, którzy w okresie wojny przebywali za granicą, gdzie pośrednio lub bezpośrednio byli związani z tamtejszymi ośrodkami wywiadowczymi, a obecnie znajdują się w kraju i być może zostali po prostu odkomenderowani ze specjalnymi zadaniami;

e) pracownicy ww. jednostek, którzy w okresie okupacji działali na terenie kraju w organizacjach i wywiadach podległych rządowi londyńskiemu i być może nadal z nim utrzymują łączność organizacyjną;

f) ci wszyscy, których obecne stanowisko zajmowane w życiu społeczno-politycznym może być obiektem zainteresowania obcego wywiadu, względnie ich obecną pozycją społeczną, i uplasowanie się na ważnych gospodarczo obiektach zostało spowodowane wyraźnym rozkazem zagranicznych ośrodków dyspozycyjnych°.

Niezależnie od tego należy zwrócić baczną uwagę na ujawnionych agentów i konfidentów, analizując dokładnie kierunek ich zainteresowania wyrażający się w obsadzaniu tych czy innych stanowisk.

IV. Rola sekcji 6 wydz[iałów] I WUBP w prowadzeniu niniejszego rozpracowania i zakres działalności PUBP

S[ekcja] 6 W[ydziału] I WUBP kieruje rozpracowaniami referatów I PUBP przez:

°a) dokładne studiowanie i analizowanie meldunków „o przebiegu” przesyłanych przez PUBP oraz dając każdorazowo ocenę takowych;

b) udzielanie bezpośrednich wskazówek, wyjeżdżając do odnośnych PUBP lub wzywając do siebie kierowników referatów I^c;

S[ekcja] 6 W[ydziału] I WUBP pomaga referatom I w ich rozpracowaniach przez:

°c) wy[ty]powanie im właściwych kandydatów na werbunek;

d) wspólne werbowanie wytypowanych ważniejszych kandydatów;

e) dokonywanie kontrolnych spotkań z cenniejszymi informatorami;

f) udzielanie pomocy własną siecią informacyjną, posiadającą dotarcie do figurantów rozpracowania danego PUBP, lub werbowanie takich kandydatów – przebywających na terenie innych PUBP^c.

S[ekcja] 6 W[ydziału] I WUBP koordynuje rozpracowanie figurantów przez sieć informacyjną wydziałów IV i V urzędu.

S[ekcja] 6 W[ydziału] I WUBP zajmuje się ujawnieniem wszystkich placówek jednostek ww., które znajdowały się na terenie danego województwa wg następującego schematu:

g) z jednostek O[ddziału] II – SRI i **ekspozytury**,

h) z jednostek PP – **wojewódzkie komendy**,

i) z jednostek bezp[iecieństwa] – **wojewódzkie wydziały**,

j) z jednostek KOP – **oficerów brygad**.

Należy przyjąć za zasadę, że pracownikami ww. szczebla (ich rozpracowaniem) zajmuje się S[ekcja] 6 W[ydziału] I WUBP, aczkolwiek poszczególne przedsięwzięcia mogą być wykonywane przez odnośne PUBP.

S[ekcja] 6 W[ydziału] II WUBP zakłada na ww. jednostki *dossier*, w ramach których zakłada na wszystkich ujawnionych pracowników arkusze kronikarskie i ewidencyjne, które wypełnia na podstawie materiałów otrzymywanych z rozpracowań PUBP, własnych i wszelkich innych źródeł.

Najważniejszym zadaniem S[ekcji] 6 W[ydziału] I WUBP jest nasadzenie sieci informacyjnej, która by posiadała dotarcie do wszystkich pracowników omówionych w p[unkcie] 4 jednostek, bez różnicy ich miejsca pobytu w granicach województwa.

Referaty I PUBP zajmują się:

– ujawnieniem wszystkich placówek jednostek na terenie danego powiatu:

k) placówek oficerskich SRI i posterunków ekspozytur,

l) powiatowych komend PP,

m) referatów bezpieczeństwa,

n) oficerów batalionów KOP.

Na ww. jednostki, referaty I PUBP zakładają *dossier*, w ramach którego zakładają na wszystkich ujawnionych pracowników tych placówek arkusze kronikarskie i ewidencyjne, które wypełniają na podstawie danych uzyskiwanych w toku rozpracowania własnego WUBP i wszelkich innych źródeł.

Omówienie

°Niezależnie od powyższych czynności dokonywanych przez s[ekcję] 6 i referaty I, prowadzą rozpracowanie ustalonych obecnie na ich terenie pracowników

innych terytorialnie jednostek, na których w *dossier* swoich zakładają oddzielny dział, w ramach którego prowadzą ww. arkusze kronikarskie^c.

V. Sprawozdawczość (meldunki o przebiegu rozpracowania)

Po to, aby słusznie pisać meldunki o przebiegu, należy sobie uświadomić do czego one służą, a mianowicie:

a) na podstawie danych o poszczególnych figurantach uzupełnia się *dossier* wojewódzkie i ministerialne;

b) analizując działalność i umiejscowienie figurantów w powiatach, uzyskujemy analizę w skali województwa i ogólną krajową, na podstawie której można opracować wytyczne dla PUBP, WUBP i samego ministerstwa;

c) WUBP kontrolują słuszność zaplanowanych przedsięwzięć przez PUBP oraz sposób i termin ich wykonania, MBP z kolei kontroluje w tym zakresie WUBP;

d) WUBP koordynuje rozpracowaniem figurantów interesujących kilka PUBP, względnie powoduje uzyskanie informacji przez jedno PUBP interesujące inne PUBP;

e) MBP koordynuje rozpracowaniem figurantów interesujących kilka WUBP oraz powoduje uzyskanie inform[acji] przez jedno WUBP interesujące inne WUBP;

f) WUBP uzyskuje obraz stopnia opanowania siecią inform[acyjną] poszczególnych jednostek omówionych w rozdziale IV, a MBP uzyskuje obraz stopnia opanowania siecią inform[acyjną] wszystkich jednostek omówionych w rozdziale I na terenie całego kraju.

Mając powyższe na uwadze, należy przyjąć za zasadę, że meldunki o przebiegu obiektowego rozpracowania winny zawierać:

^cg) w rozdziale I – wyniki poszczególnych, uprzednio zaplanowanych przedsięwzięć, powołując się na odnośny^c punkt poprzedniego planu;

^ch) w rozdziale II – nowe dane do analizy i oceny działalności obiektu, w którym uwzględnić przede wszystkim przejawy działalności wrogiej i innej^c, charakterystycznej dla kilku lub więcej figurantów rozpracowania;

i) w rozdziale III – charakterystyka nowej sieci inform[acyjnej] winna zawierać między innymi krótki opis działalności informatora do [19]39 r. w danej jednostce i bardzo szczegółowo opisane obecne jego możliwości;

j) w rozdziale IV – plan przedsięwzięć dot[yczących] poszczególnych fig[urantów], praktykowany sposób realizowania zaplanowanych przedsięwzięć (każdego oddzielnie), określenie sposobu wykorzystania każdego informatora oraz figurantów, w stosunku do których zostanie wykorzystany każdy inform[ator]. W planie winno być wyraźnie uwidocznione, które punkty realizuje S[ekcja] 6 W[ydziału] I, a które ref[eraty] I PUBP.

Ponadto należy mieć na uwadze, by przy omawianiu podawać ujawnionych lub ustalonych fig[urantów] rozpracowania, podawać dokładnie ich personalia, miejsce pracy i stanowisko, przynależność partyjną oraz bardzo zwięźle, lecz ściśle, ich działalność w jednostkach ww. Meldunek winien być przesyłany z PUBP do WUBP nie rzadziej, jak raz na 2 miesiące – tak samo z WUBP do MBP. Niezależnie

od powyższego PUBP [przesyła] w wypadku otrzymania śledczej informacji, werbunku, dokonania ważnego ustalenia lub meldunku do WUBP. To samo dotyczy WUBP w stosunku do MBP. Ponadto w miesięcznych sprawozdaniach PUBP melduje do WUBP i WUBP do MBP o wszystkich rezultatach przedsięwzięć i ciekawych faktach zaszłych w tym rozpracowaniu za dany okres. PUBP, przysyłając meldunek do WUBP, załącza do niego obszernie streszczenia, odpisy lub oryginały materiałów uzyskanych w toku rozpracowania, które dot[yczą] innych terytorialnie placówek osób przebywających poza terenem danego PUBP lub w ogóle nieustalonych.

WUBP ze swej strony przysyła do MBP materiały dot[yczące] innych terenów. Należy przy tym przestrzegać zasady, że PUBP zwraca się do innego PUBP w jakiegokolwiek bądź sprawie związanej z niniejszym rozpracowaniem tylko poprzez WUBP, a WUBP z kolei porozumiewa się z innymi WUBP za pośrednictwem Wydz[iału] VI Dep[artamentu] I MBP. Jest to konieczne dla koordynowania całokształtu rozpracowania.

Należy sobie w pełni uświadomić, jakie znaczenie posiada element sprawozdawczości dla każdej instytucji nadrzędnej i koordynującej, i w związku z tym przestrzegać zarówno terminów, jak i właściwej formy przysyłanych meldunków. Zwraca się przy tym uwagę na konieczność podania pełnych danych personalnych osób figurujących w meldunkach, ze względu na trudności w sprawdzaniu ich oraz ustaleniu tożsamości. Nie odnosi się to oczywiście do osób, których dane personalne zostały przesłane wcześniej.

VI. Wskazówki dodatkowe dla urzędów b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] na terenach odzyskanych

Na terenach należących do 1939 r. do Niemiec formy działalności aparatu wyw[iadowczego] Oddz[iału] II różniły się od tych, jakie istniały na terenie Polski, ze względu na odmienne warunki. Aparat wywiadowczy O[ddziału] II na tych terenach musiał być zakonspirowany przed niemieckim aparatem KW i działać w warunkach nielegalnych.

Na podstawie zebranych dotychczas materiałów stwierdzono, że Oddz[iał] II budował swój aparat wywiadowczy na terenie państw rozpracowywanych, w tej liczbie i na terenie Niemiec, dwutorowo, organizując sieć wyw[iadowczą] podległą bezpośrednio danej ekspozyturze oraz komórki wywiadowcze posiadające własną sieć, a podległe bezpośrednio Wydz[iałowi] IIA. Komórek takich było przeważnie kilka na terenie danego państwa i były one od siebie niezależne. Miało to na celu utrzymanie ciągłości pracy wyw[iadowczej] [na] wypadek zdekonspirowania jednej z nich.

Z przytoczonych wyżej względów rozpracowanie obiektowe O[ddziału] II na terenach odzyskanych winno być prowadzone w trzech kierunkach:

1. Ujawniania sieci wyw[iadowczej] i ich rezydentów podległych ekspozyturze.

2. Ujawniania i rozszyfrowania placówek wyw[iadowczych] i ich agenty – podległych bezpośrednio Wydz[iałowi] IIA.

3. Ujawniania i ustalania napływowego elementu dwójkarskiego przybyłego z zagranicy i z innych dzielnic Polski, a obecnie osiadłego na terenach odzyskanych.

Przed przystąpieniem do realizowania powyższych punktów należy sobie uświadomić, gdzie szukać dawnej sieci O[ddziału] II. Z dotychczasowej praktyki wiadomo, że każdy wywiad, w tej liczbie i O[ddziału] II, budował swoją sieć w następujących punktach zainteresowania:

- a) na przedpolu granicy, mniej więcej na sto k[i]l[o]m[etrów] w głąb terenu państwa rozpracowywanego – w tym wypadku Niemiec;
- b) w pobliżu i wokół obiektów wojskowych (garnizony, lotniska, sztaby itp.);
- c) ważne obiekty przemysłowe;
- d) instytucje kontrwywiadowcze i bezpieczeństwa (gestapo);
- e) polskie skupiska etnograficzne (autochtoni);
- f) polskie instytucje społeczne, kulturalne, oświatowe, sportowe itp.

Znając, gdzie należy szukać sieci O[ddziału] II, należy z kolei uświadomić, w jaki sposób można ją ujawnić. Ujawnienie sieci można skutecznieść drogą następujących przedsięwzięć operacyjnych:

g) przesłuchiwanie zatrzymanych pracowników niem[ieckiego] aparatu KW, pracujących do 1939 r. na danym terenie, w celu uzyskania od nich inform[acji] o znanych im i inwigilowanych przez nich agentach O[ddziału] II. Podkreśla się, że obowiązane są do tego wszystkie WUBP, jeżeli do ich dyspozycji znajdują się wyżej wym[ienieni] prac[ownicy] niem[ieckiego] KW. Te WUBP, które uzyskały tą drogą interesujące nas informacje dot[yczące] innego terenu, winny je przekazywać do Wydz[iału] VI Dep[artamentu] I;

h) odszukiwanie i przerabianie dokumentów archiwalnych niem[ieckiego] KW;

i) ustalenie wym[ienionych] w punkcie „f” instytucji oraz osób odgrywających w nich kierownicze role;

j) wyszukiwanie wśród autochtonów osób cieszących się przed wojną dużym autorytetem w tym środowisku;

k) ustalanie tych wszystkich autochtonów, którzy byli w jakimkolwiek okresie aresztowani przez Niemców.

Omówienie

Sieć O[ddziału] II werbowana wśród autochtonów jest dla nas bardzo niebezpieczna z tego względu, że mogła być i prawdopodobnie bardzo często była przerbowana przez Niemców. Wskutek tego jest skompromitowana, co daje możliwość organizowanemu przez Guderiana wywiadowi niem[ieckiemu] podjęcia z nimi współpracy, który może ich szantażować ewentualnym zdemaskowaniem przed władzami polskimi. Przedsięwzięcia wym[ienione] w punktach od „g” [do] „k” należy realizować w porozumieniu z S[ekcją] I Wydz[iału] I WUBP.

Rozszyfrowywanie i ujawnianie placówek wyw[iadowczych] podległych Oddz[iałowi] II napotyka na większe trudności ze względu na to, że były bardziej zakonspirowane. Cel ten możemy osiągnąć drogą następujących przedsięwzięć operacyjnych:

l) przedsięwzięcia wym[ienione] w punkcie „g”, „h”;

m) rozszyfrowywanie byłych polskich konsulatów, ich pracowników oraz osób utrzymujących z byłymi konsulatami kontakty. Podkreśla się, że przedsięwzięcia te winny realizować wszystkie WUBP, jeżeli nadarzy się sprzyjająca okazja. Uzyskane materiały dot[yczące] innych terenów należy przekazywać do Wydz[iału] VI Dep[artamentu] I MBP;

n) ujawnianie tych osób, które do 1939 r. wyjeżdżały pod jakimkolwiek pozorem legalnie i nielegalnie do Polski. Mogą to być działacze oświatowi, społeczni, kupcy, przemysłowcy, literaci, naukowcy itp.

Omówienie

Przedsięwzięcia wym[ienione] w punktach „l”, „m”, „n” nie wyczerpują wszystkich możliwości ujawniania placówek wywiadowczych, zakreślają tylko pewne ramy działania zmierzające do tego celu. Rzeczą danego WUBP jest rozwinięcie tego wachlarza środków i sposobów w oparciu o miejscowe warunki terenowe oraz nabyte już doświadczenie.

Jest rzeczą pożądaną, ażeby doświadczenie jednego terenu, które pomogło uzyskać pomyślne rezultaty, mogło być przeniesione na inny teren. W tym celu wskazany byłoby dzielenie się tym doświadczeniem i spostrzeżeniami.

VII. Wskazówki dodatkowe dla WUBP: Poznań, Bydgoszcz i Katowice

Ze względu na to, że ^bw^b ww. miejscowościach istniały w okresie międzywojennym ekspozytury O[ddziału] II, należy zdążyć do ujawniania tych pracowników ekspozytur, którzy bezpośrednio kierowali sieciami wyw[iadowczymi] na terenie państw rozpracowywanych. Ma to na celu uzyskanie od tych pracowników, po ich ustaleniu, dokładnych inform[acji] o rozmieszczeniu tych sieci, agentach i rezydentach, których mieli na kontakcie. Każda informacja dot[ycząca] takiego prac[ownika] – bez względu na to, czy został ustalony, czy też nie – winna być niezwłocznie przekazywana do Wydz[iału] VI Dep[artamentu] I MBP.

Naczelnik Wydz[iału] VI Dep[artamentu] I
(Śliwa, ppłk)^f

Odbito 16 egz.

Opr. S[ekcja] 6

Źródło: AIPN, 1572/937, k. 25–34, mps.

^f Podpis nieczytelny.

1949 sierpień 10, Warszawa – Pismo zastępcy szefa Głównego Zarządu Informacji WP płk. Anatola Fejgina do wiceministra bezpieczeństwa publicznego gen. Romana Romkowskiego z wykazem byłych pracowników Oddziału II Sztabu Głównego WP, KOP, Żandarmerii, Policji Państwowej i innych ubiegających się o emeryturę lub przenoszonych w stan spoczynku

^aŚcisłe tajne

Warszawa, dn[ia] ^b10 VIII^b 194^{b9b} r.

^cEgz. nr ^b1^b

^dDo

Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego
ob[ywatela] gen. bryg. Romkowskiego¹

^a Powyżej odręczny dopisek o treści: 1164/GMR. W lewym górnym rogu karty: **Wojsko Polskie. Główny Zarząd Informacji**. Nr HA-1822/1580/49 *wpisany odręcznie*.

^{b-b} *Wpisano odręcznie*.

^c Poniżej dopisano odręcznie: Seria „K”.

^d Z lewej strony karty opatrzona parafą odręczna adnotacja o treści: **płk Światło**. Po zapoznaniu przekazać do Dep[artamentu] I celem operatywnego wykorzystania. 11 VIII [19]49 [r.]. *Obok odmiennym charakterem pisma odręczny dopisek o treści: płk [nieczytelne wyrazy]. Światło Józef* właśc. Izak Fleischfarb (ur. 1 I 1915 w Medynie, zm. 2 IX 1994 w USA), ppłk (1949). Więziony za działalność komunistyczną (1934–1935, 1936); żołnierz w kampanii polskiej (1939), zbiegł z niewoli niemieckiej; na terytorium okupowanym przez ZSRR (1939–1940); w obwodzie Gorki, następnie w Dżambule (1941–1943) w oddziałach roboczych ACz; żołnierz 1. Armii WP w ZSRR (1943–1944); podoficer polityczny, zastępca dowódcy plutonu w 1. DP, instruktor polityczno-wychowawczy i zastępca dowódcy kompanii łączności w Samodzielnym Dywizjonie Artylerii Samochodowej; inspektor, naczelnik Wydziału Śledczego Wojewódzkiej Komendy MO RBP PKWN w Aninie (1944), przeniesiony do grup operacyjnych Smiersz; zastępca kierownika grupy operacyjnej WUBP w Warszawie (od I 1945); zastępca kierownika WUBP w Warszawie (od V 1945, mianowany w styczniu); zastępca kierownika WUBP w Olsztynie (od XI 1945); zastępca szefa WUBP w Krakowie (od X 1946); naczelnik Wydziału V Departamentu I MBP (od X 1948); wicedyrektor Biura Specjalnego MBP (od III 1950); wicedyrektor Departamentu X MBP (od XII 1951); delegowany służbowo wraz z A. Fejginem do NRD (XII 1953), zbiegł do Berlina Zachodniego i oddał się w ręce amerykańskich władz okupacyjnych; ucieczka została ujawniona na konferencji prasowej przez zastępcę prokuratora generalnego USA (28 IX 1954); wystąpił w ok. 180 audycjach RWE (od X 1954); członek „Gordonii”, KZMP, PPR, PZPR, TPPR. Z. Błażyński, *Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii 1940–1955*, Warszawa 2003; *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. II, cz. 1: *Kronika wydarzeń*, wstęp i red. nauk. F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasik, Warszawa 2009, s. 532–533; A. Paczkowski, *Trzy twarze Józefa Światły*, Warszawa 2011.

¹ **Romkowski Roman** właśc. Grinspan-Kikiel Natan, Grinspan-Kikiel Menasze (ur. 1907 w Krakowie, zm. 1968), gen. bryg. (1947). Ukończył Komunistyczny Uniwersytet Mniejszości Narodowej Zachodu i Międzynarodową Szkołę Leninowską; więziony za działalność komunistyczną (1924–1926, 1928–1929); w Moskwie (od 1930); funkcjonariusz partyjny komitetów okręgowych KPP w Zagłębiu Dąbrowskim, na Górnym Śląsku i w Poznaniu (1935–1936); skazany na 7 lat więzienia za działalność

Podaję dalszy ciąg nazwisk byłych pracowników II Oddz[iału] Szt[abu] Gł[ównego], KOP, Żandarmerii, Policji Państwowej itp., którzy ubiegają się o emeryturę w Państwowym Zakładzie Emerytalnym, względnie są przenoszani przez Departament Personalny MON w stan spoczynku:

I. Oficerowie b. Oddz[iału] II Sz[tabu] Gł[ównego], o których służbie w II Oddz[iale] nie informowaliśmy Departament Personalny MON. Zawieszenie ich praw emerytalnych jest uzależnione od decyzji MBP.

^{e1e}. De **Latour**^f Sławomir Gabriel, s. Józefa, ur. 23 XII 1896 r. w Piotrkowie. Od 31 X 1936 [r.] [do] 1938 [r.] – KOP Szefostwo Wywiadu, pełnił ^efunkcję kierownika referatu Ekspozytury nr 5^e Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego], 25 I 1937 [r.] – przydzielony na kurs inf[ormacyjno-]wyw[iadowczy] w KOP, ^{bw}b 1937 [r.] – pobierał pieniądze na szkolenie ag[entury] – Eksp[ozytura] nr 1 Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego].

W odr[odzinym] WP nie służył. **Zam[ieszkały] Kraków, ul. [...].**

[...]

^{e5e}. **Lewandowski**^g Karol², s. Władysława, ur. 4 XI 1895 r. Golejowo, pow. Sierpc. 27 III 1921 [r.] – 12 VIII 1931 [r.] – KOP Pułk „Głębokie” – ofic[er] wyw[iadowczy], 12 VIII 1931 [r.] – 27 XI 1932 [r.] – ofic[er] kontrwyw[iadowczy]^e Placówki Wyw[iadowczej] nr 2 KOP, 28 XI 1932 [r.] – 20 III 1933 [r.] – d[owód]ca plut[onu] Baonu KOP „Wołożyn”.

W odr[odzinym] WP nie służył. **Zam[ieszkały] Warszawa, ul. [...].**

komunistyczną; twórca oddziału partyzanckiego na Nowogródczyźnie (1941), przekształconego w Oddział Specjalny im. J. Stalina, jednocześnie komisarz polityczny, szef wywiadu i kontrwywiadu oraz dowódca Oddziału Specjalnego (III 1943–V 1944); kierownik kontrwywiadu RBP PKWN (od VIII 1944); dyrektor Departamentu I MBP (od I 1945); pomocnik ministra bezpieczeństwa publicznego (od I 1946); wiceminister bezpieczeństwa publicznego (od I 1949), odwołany ze stanowiska (28 XI 1954), zwolniony dyscyplinarnie ze służby (31 VII 1955); aresztowany, skazany na 15 lat więzienia (11 XI 1957), zwolniony (1964); członek ZMK, KPP, WKP(b), PPR, PZPR. *Stanisław Mikołajczyk w dokumentach aparatu bezpieczeństwa*, t. 1, oprac. zbiorowe, Warszawa 2010, s. 509.

^{e-e} Podkreślono odręcznie.

^f Na lewym marginesie podkreślony odręczny dopisek o treści: na rozmowę.

^g Na lewym marginesie odręczny dopisek o treści: W[arsza]wa m[iasto].

² **Lewandowski Karol** (ur. 4 XI 1895 w Golejowie, zm. 17 VIII 1968 w Warszawie), kpt. Absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie; żołnierz 6. pp Leg.; służba w KOP; kierownik referatu KRU Wilno-Powiat (1939); internowany na Litwie (1939–1940); wywieziony do ZSRR (1940–1941); adiutant 15. pp 5. Wileńskiej Dywizji Piechoty AP w ZSRR (1941–1942); kierownik referatu i zastępca komendanta Komendy Uzupelnień nr 3 przy 7. DP AP w ZSRR (1942), APW (1942–1943); kierownik Referatu Uzupelnień Komendy Uzupelnień nr 3 w Palestynie i Egipcie (1943–1945), Komendy Uzupelnień nr 4 w Egipcie (1945–1947); w brytyjskim obozie przejściowym w Suezie (1947); w Polsce (od 1947); kierownik referatu Ministerstwa Przemysłu i Handlu (1947–1949), kierownik referatu Departamentu Zatrudnienia i Spraw Socjalnych Ministerstwa Górnictwa (1949–1951); kierownik sekcji Ośrodka Maszyn Drogowych nr 5 w Warszawie (1952); referent, kierownik Sekcji Inwestycji ZG „Polonia” (1952–1953); referent Warszawskich Zakładów Gospodarczych (od 1953). AIPN, 0423/2530; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 860; J. Pięta, W.K. Roman, M. Szczurowski, *Polacy internowani na Litwie 1939–1940*, Warszawa 1997, s. 366.

[...]

^{e9} **Misiewicz**^h Narcyz Józef³, s. Eugeniusza, ur. 25 X 1895 r. Simno – Litwa. 6 III 1925 [r.] – 11 III 1925 [r.] – **na kursie dla ofic[erów] wyw[iadowczych]** KOP, Warszawa, 13 VII 1926 [r.] – 10 XII 1927 [r.] – KOP, ostatnio w 22. Baonie na stanowisku d[owód]cy plut[onu], 1 IV 1928 [r.] – 26 III 1931 [r.] – 22. Baon KOP – adiutant baonu.

W odr[odzonym] WP nie służył. **Zam[ieszkały] Ostróda, ul. [...]**.

[...]

^{e15} **Zych**ⁱ Ludwik⁴, s. Antoniego, ur. 25 VIII 1894 r. w m. Rychwałd, pow. Frysztat. 25 XI 1919 [r.] – 31 VIII 1920 [r.] – POW Śląsk Cieszyński, 1934 [r.] – 1935 [r.] – Komenda Straży Granicznej na stanowisku szefa sztabu.

W odr[odzonym] WP służył od 1945 r. do 5 VIII 1947 r., ostatnio na stanowisku p.o. szefa sztabu w Departamencie Wojsk Ochrony Pogranicza. Zwolniony z wojska

^h *Na lewym marginesie odrębny dopisek o treści: W[arsza]wa woj[ewództwo].*

ⁱ *Na lewym marginesie odrębny dopisek o treści: W[arsza]wa [wyraz nieczytelny]; poniżej odmiennym charakterem pisma dopisek o treści: Na przesł[uchanie] oraz para[fa].*

³ **Misiewicz Narcyz Józef** (ur. 25 X 1895 w Simnie), kpt. Żołnierz 41. pp, KOP, następnie w 6. pp Leg. (1931–1935); przeniesiony do PKU Wilno-Powiat (1935); kierownik II Referatu Uzupełnień KRU Wilno-Miasto (do 1939), internowany na Litwie, zwolniony (23 III 1940). AAN, 1656/12, Wykaz b. funkcjonariuszy i żołnierzy zawodowych WP, KOP, Straży Granicznej, PP, Straży Więziennej podanych weryfikacji, k. 6; Dz. Pers. nr 3 z 26 III 1931; Dz. Pers. nr 11 z 31 VIII 1935; J. Pięta, W.K. Roman, M. Szczurowski, *op. cit.*, s. 387.

⁴ **Zych Ludwik** ps. „Duch” (ur. 25 VIII 1894 w Rychwałdzie, zm. 31 III 1964 w Warszawie), ppłk dypl. Członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”; żołnierz 3. pp Leg.; internowany na Węgrzech; dowódca kompanii 8. pp Leg., uczestnik walk z Ukraińcami; żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; dowódca kompanii 4. psp w Cieszynie (do 1925); instruktor broni oficerskiej szkoły piechoty (1925–1927); referent kwaterunku Komendy Miasta Warszawa (1927–1929); dowódca batalionu 4. psp (1929–1930); absolwent WSWoj. w Warszawie (1932); szef sztabu 6. DP (1932–1934); szef sztabu SG (1934–VI 1939); członek sekcji południowej Pogotowia Młodych Polaków Zagranicą; dowódca Legionu „Zaolzie” (1938); szef sztabu 6. DP (15 VI–20 IX 1939), w niewoli niemieckiej (1939–1945), jeńiec m.in. oflagów VII A Murnau i II D Gross Born; po wojnie szef Wydziału Operacyjno-Liniowego Departamentu WOP, usunięty z wojska i pozbawiony uprawnień emerytalnych (1947); magazynier w Spółdzielni Hafciarskiej „Korona”; aresztowany przez funkcjonariuszy Departamentu I MBP (13 VIII 1951), wyrokiem WSR w Warszawie skazany na karę śmierci, utratę praw publicznych i przepadek mienia (30 IV 1953); NSW w Warszawie na rozprawie rewizyjnej zmienił wyrok na dożywocie, utratę praw na 5 lat i przepadek całego mienia (31 VIII 1953); WSG w Warszawie na mocy amnestii z 27 IV 1956 r. zmniejszył karę do 12 lat więzienia (7 V 1956); ze względu na zły stan zdrowia zwolniony na przerwę dla poratowania zdrowia (17 X 1956); decyzją Rady Państwa zawieszono wykonanie reszty kary na okres 5 lat (20 VII 1959); postanowieniem Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego wyrok unieważniono (2 VIII 1993). AIPN, 630/121; AIPN, 944/148; AIPN, 944/149; AIPN, 944/150; AIPN, 944/151; AIPN, 01251/57; AIPN, 2386/17177; E. Długajczyk, *Tajny front na granicy cieszyńskiej. Wywiad i dywersja w latach 1919–1939*, Katowice 1993, s. 260–261; *idem*, *Polska konspiracja wojskowa na Śląsku Cieszyńskim w latach 1919–1930*, Katowice 2005, s. 267–268; K. Badziak, G. Matwiejew, P. Samuś, „Powstanie” na Zaolziu w 1938 r. *Polska akcja specjalna w świetle dokumentów Oddziału II Sztabu Głównego WP*, Warszawa 1997, *passim*; <http://legionisci.kc-cieszyn.pl/index.php/content,633> [dostęp: 27 XII 2011].

decyzją Specjalnej Komisji Personalnej, jako oficer o poglądach wybitnie reakcyjnych. Zarejestrowany w RKU Warszawa-M[iaсто] I.

Obecnie zam[ieszkały] W[arsza]wa, al. [...].

II. Oficerowie KOP, Żandarmerii itp., o przebiegu służby których udzieli[li]śmy Departamentowi Personalnemu MON dokładnych informacji celem spowodowania zawieszenia praw emerytalnych.

^{e1e}. **Karbowski** Władysław⁵, s. Stanisława, ur. 3 VI 1899 r. w Warszawie. W *Roczniku Ofic[erskim]* z 1932 r. wykazany w KOP w stopniu por.

W odr[odzonym] WP nie służył. **Obecnie zam[ieszkały] Ożarów W[arszaw]ski, ul. [...].**

[...]

^{e3e}. **Kucharczyk** Wincenty⁶, s. Jana, ur. 12 VIII 1897 r. w Izdebniku, pow. Wadowice. [Od] 1930 [r.] [do] 1934 [r.] – [KOP] Baon „Skałat”, ostatnio na stanowisku d[owód]cy komp[anii] karab[inów] maszynowych.

W odr[odzonym] WP nie służył. **Zam[ieszkały] Wieliczka, ul. [...].**

4. **Kuniewski**^k Tadeusz, s. Juliusza, ur. 19 II 1894 r. w Mokrzyskach, pow. Brzesko. 4 III 1925 [r.] – 27 IX 1929 [r.] – 17. Baon KOP – adiut[ant] baonu, kpt., 1931–1937 – komendant PW, 1938 [r.] Sanocki Baon Obrony Narodowej – d[owód]ca batalionu ON.

W odr[odzonym] WP nie służył. ^bZam^b[ieszkały] Jędrzychów [...].

5. **Lebiedziewicz** Jan⁷, s. Ilji, ur. 14 VI 1899 r. w m. Ugły, pow. słucki. 4 II 1926 [r.] – 1928 [r.] KOP.

^j Na lewym marginesie odręczny dopisek o treści: W[arsza]wa woj[ewództwo].

^k Na lewym marginesie odręczny dopisek o treści: Poznań.

⁵ **Karbowski Władysław Jan** (ur. 3 VI 1899 w Warszawie, zm. 20 VIII 1988 w Warszawie), historyk, mjr. Uczestnik powstania śląskiego; dowódca 8. kompanii 36. pp; oficer KOP; w kampanii polskiej (1939) oficer sztabu Armii „Modlin”; jeńiec Oflagu VII A Murnau; w Polsce (od I 1947); współpracownik Wojskowego Instytutu Historycznego. *Słownik historyków polskich*, red. M. Prosińska-Jacki, Warszawa 1994, s. 218; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 591; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 16 IV 2012].

⁶ **Kucharczyk Wincenty** (ur. 12 VIII 1897 w Izdebniku, zm. 28 VII 1962), kpt. Żołnierz 4. pspodh.; w KOP; kierownik II Referatu Uzupełnień KRU Wadowice (do 1939); w Polsce (od 1947), m.in. kierownik kontroli płac w fabryce kabli w Płaszowie; inwigilowany przez PUdsBP w Krakowie w ramach SEO nr rej. 214/F/55 (1955–1956). RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 859; AIPN, 080, Kartoteka zniszczeniowa KW MO/WUSW w Krakowie, karta E-14; AIPN, 041/49/2, Zapis z dziennika rejestracyjnego spraw ewidencyjno-obszaryjnych WUdsBP/KW MO w Krakowie, dawny dział F; AIPN, 092/1/2, Dziennik archiwalny WUdsBP/KW MO w Krakowie, dawny dział R.

⁷ **Lebiedziewicz Jan** *Szczesny* ps. „Skarga” (ur. 14 VI 1899 w Ugłach), mjr. Żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1921); żołnierz 73. pp (do 1926), KOP (1926–1930), 8. pp Leg. (od 1930), dowódca 5. kompanii km 73. pp; w kampanii polskiej (1939) dowódca 5. kompanii ckm IV batalionu 73. pp Grupy Fortecznej Obszaru Warownego „Śląsk”, w składzie Grupy Operacyjnej „Boruta” Armii „Kraków” i dowódca I baonu 94. pp (III batalion 95. pp) Armii „Lublin” (od 23 IX); we Francji, następnie w Wielkiej Brytanii; ukończył kurs cichociemnych, zaprzysiężony, ostatecznie nie zrzucony do kraju; w Polsce (od 1947); właściciel sklepu „Pan”. AIPN, 0423/4034; Dz. Pers. nr 6 z 20 I 1926; Dz. Pers. nr 8 z 31 III

W odr[odzonym] WP nie służył. Zam[ieszkały] Warszawa, ul. [...].

6. **Lizak Roman**⁸, s. Sebastiana, ur. 26 VII 1894 r. w Rzeszowie. 1 X 1924 r. – 1932 – szefostwo Inf[ormacji] KOP – kier[ownik] referatu.

W odr[odzonym] WP nie służył. Zam[ieszkały] Pruszków, ul. [...].

7^e. **Loster Wincenty**⁹, s. Franciszka, ur. 30 III 1897 r. w Zalesiu, pow. Gródek Jagielloński. 5 XI 1928 [r.] – 23 III 1934 [r.] – Batalion KOP „Bereźna”, mł[odszy] of[icer] komp[anii].

W odr[odzonym] WP nie służył. **Zam[ieszkały] Kraków, ul. [...].**

8^e. **Opiola**¹ Franciszek, s. Andrzeja, ur. 14 VI 1895 r. – Borek Stary, pow. Rzeszów. 20 III 1934 [r.] – 1935 [r.] – KOP Bat[alion] „Kopyczyńce”, d[owód]ca komp[anii].

W odr[odzonym] WP nie służył. **Zam[ieszkały] Gdynia, ul. [...].**

9^e. **Ratajski**¹⁰ Stanisław, s. Jana, ur. 6 V 1897 r. w m. Jasienica Solna. [W] 1938 [r.] – KOP, dow[ód]ca Bryg[ady] „Podole”, d[owód]ca dyonu art[ylerii] lek[kiej] „Czortków”.

W odr[odzonym] WP służył od 1945 r. do 6 III 1946 r., ostatnio na stanowisku d[owód]cy 34. p[ułku] art[ylerii] 12. DP. Zwolniony z WP za popełnione w jednostce

1930; RO 1924; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 635; L. Głowacki, *Działania wojenne na Lubelszczyźnie w roku 1939*, Lublin 1976, s. 323, 354; P. Saja, *Armia „Lublin” 1939*, Toruń 2009, s. 316; *Drogi cichociemnych*, oprac. zbiorowe, Warszawa 2008, s. 537.

¹ Na lewym marginesie odręczny dopisek o treści: gdzie.

¹ Na lewym marginesie odręczny dopisek o treści: Szcz[ecin].

⁸ **Lizak Roman** (ur. 26 VII 1894 w Rzeszowie), mjr. Absolwent Wyższej Szkoły Intendentury w Warszawie; oficer w Okręgowym Zakładzie Gospodarczym nr VIII w Toruniu; intendent w Dowództwie KOP, kierownik Referatu Ryczałtów Departamentu Intendentury MSWojsk. (do 1939); jeńiec oflagów VI B Dössel i VI E Dorsten. RO 1923; RO 1924; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 333, 440; W. Chocianowicz, *W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie*, Londyn 1969, s. 258; <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp: 18 IV 2012].

⁹ **Loster Wincenty Stanisław** (ur. 30 III 1897 w Janowie Lwowskim [wg karty repatriacyjnej]), kpt. Żołnierz armii austro-węgierskiej (1917–1918); w WP (od 1918); obrońca Lwowa (1918), w niewoli ukraińskiej (1918–1920); żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; absolwent Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych Piechoty w Bydgoszczy (1922); żołnierz 76. pp (1922–1928); młodszy oficer kompanii Batalionu KOP „Bereźna” (1928–1934); żołnierz 39. pp (od 1934), komendant pow. PW Lubaczów 39. Obwodu PW; dowódca 3. kompanii Lubaczów Jarosławskiego Batalionu Obrony Narodowej (1938–IX 1939), internowany na Węgrzech (IX 1939–1940), przedostał się do Francji (I 1940), dowódca kompanii 6. pp 2. DP we Francji; w Anglii (od VI 1940); żołnierz PSZ na Zachodzie; w Polsce (od 1947); starszy księgowy Krakowskich Zakładów Odzieżowych; inwigilowany w ramach SEO nr rej. 2089/F przez WUdsBP/KW MO w Krakowie (1956–1958). AIPN Kr, 010/8827; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 667, 676; R. Dalecki, *Jarosławski 39. Pułk Piechoty Strzelców Lwowskich w działaniach wojennych 1939 r.*, „Rocznik Przemyski” 1983, t. XXII–XXIII, s. 234.

¹⁰ **Ratajski Stanisław** (ur. 6 V 1897 w m. Jasienica Solna), ppłk. Żołnierz w I wojnie światowej, wojnie polsko-bolszewickiej; służba w 1. pag. w Departamencie Artylerii MSWojsk.; w KOP (od 1937), dowódca dywizjonu artylerii lekkiej Batalionu KOP „Czortków” (do 1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca 1. dal 40. pal (1939); dowódca 34. part.; zwolniony z WP (III 1946). AIPN Sz, 367/253; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 191; W. Steblik, *Armia „Kraków” 1939*, Warszawa 1989, s. 412.

nadużycia, niepewny politycznie. Zarejestrowany w RKU Szczecin. **Zam[ieszkały] Szczecin, ul. [...]**.

¹⁰ **Sienkiewicz^m** Kazimierz, s. Jana, ur. 2 I 1897 r. we Lwowie. 23 III 1933 [r.] – 1935 [r.] – Baon KOP „Rokitno” – adiutant bat[alionu].

W odr[odzonym] WP nie służył. **Zam[ieszkały] Gliwice, ul. [...]**.

11. **Skarskiⁿ** Tadeusz¹¹, s. Tomasza, ur. 11 VI 1897 r. w Nowym Sączu. 10 III 1931 [r.] – 1 IV 1933 [r.] – KOP Baon „Niemenczyn”, d[owód]ca plut[onu] komp[an]ii odwodowej.

W odr[odzonym] WP nie służył. **Zam[ieszkały] Tarnów, ul. [...]**.

¹² **Ślomeczyński^o** Stanisław¹², s. Romana, ur. 28 V 1897 r. w Krakowie. 1 XI 1927 [r.] – KOP, 1929 [r.] – 1931 [r.] – brak akt, *Rocznik Ofic[erski]* [z] 1932 r. – wykazany w KOP.

W odr[odzonym] WP nie służył. **Zam[ieszkały] Kraków, ul. [...]**.

[...]

¹⁴ **Ślósarczyk^o** Józef¹³, s. Antoniego, ur. 14 III 1897 r. w Bochni. [W] 1937 [r.] – Dow[ództwo] KOP, kier[ownik] Kancelarii Mob[ilizacyjnej].

^m Na lewym marginesie odręczny dopisek o treści: Katow[ice].

ⁿ Na lewym marginesie odręczny dopisek o treści: K[raków] lub K[atowice].

^o Na lewym marginesie odręczny dopisek o treści: Kr[aków].

¹¹ **Skarski Tadeusz Władysław** (ur. 11 VI 1897 w Nowym Sączu), kpt. Żołnierz 16. pp, m.in. dowódca 4. kompanii; uczestnik wypadków krakowskich (XI 1923), wyrokiem sądu wojskowego skazany na 4 tygodnie aresztu za dopuszczenie do przerywania kordonu i rozbrojenia przez robotników 4. kompanii 16. pp (1 V 1925); służba w 17. pp; dowódca plutonu kompanii odwodowej Batalionu KOP „Niemenczyn” (1931–1933); oficer materiałowy Batalionu KOP „Troki” (do IX 1939); w kampanii polskiej (1939) oficer materiałowy i zastępca kwatermistrza Batalionu KOP „Troki”. AIPN Kr, 010/857; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 940; R. Szawłowski, *Wojna polsko-sowiecka 1939. Tło polityczne prawnomiedzynarodowe i psychologiczne, agresja sowiecka i polska obrona, sowieckie zbrodnie wojenne i przeciw ludzkości oraz zbrodnie ukraińskie i białoruskie*, t. II: *Dokumenty*, Warszawa 1995, s. 32; S. Lubodziecki, *Wypadki listopadowe 1923 r. w sądzie wojskowym. Sprawa gen. dyw. J. Czikiela i innych oficerów*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 1964, z. 5, s. 65–82.

¹² **Ślomeczyński Stanisław Franciszek** (ur. 1897 w Krakowie), por./mjr. Żołnierz I Brygady Legionów Polskich (od 1914); wcielony do armii austro-węgierskiej (1917–1918); służba w 12. pp (od 1919); absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie (1922); służba w 23. Batalionie Granicznym KOP (od 1927), młodszy oficer 2. kompanii „Marcinkańce” (od 1929), adiutant Batalionu KOP „Orany” (od 1930); dowódca kompanii ckm Batalionu KOP „Suwałki” (od 1931); dowódca kompanii ckm w 2. pspodh. (od 1933); dowódca II batalionu 2. pspodh. (od 1937), żołnierz w kampanii polskiej (1939); w niewoli niemieckiej (1939–1945), m.in. w Oflagu VII A Murnau; po wojnie w Wielkiej Brytanii; w Polsce (od 1948); technik w wytwórni części do organów kościelnych (do 1950); inwigilowany w ramach SEO nr rej. 2091/F przez KW MO w Krakowie (1956–1958). AIPN Kr, 010/8835; A. Ochał, *Słownik oficerów i chorążych...*, s. 106–107.

¹³ **Ślósarczyk Józef** (ur. 14 III 1897 w Bochni), kpt. Żołnierz Legionów Polskich (1915–1917), Polskiego Korpusu Posiłkowego (1917–1918), internowany w obozie Huszt na Węgrzech, wcielony do armii austro-węgierskiej, służba na froncie włoskim (1918); służba w 5. dywizjonie taborów (1920); w Grupie Operacyjnej Wojska Litwy Środkowej (1920–1921); adiutant w Dowództwie Taborów 1. Dywizji Litewsko-Białoruskiej (1921), następnie 19. DP (1922–1923); oficer 9. dywizjonu taborów (1923); na kursie w Szkole Oficerów Wojsk Taborowych we Lwowie (1923); kierownik Okręgowego Warsztatu Taborowego, Warsztatu Szkolnego, wykładowca i młodszy oficer szwadronu szkolnego

W odrodz[onym] WP nie służył. **Zam[ieszkali] Bochnia, ul. [...]**.

^e15°. **Suwada**¹⁴, s. Józefa, ur. 22 XI 1893 r. w m. Luszowice. 24 III 1932 [r.] – 1935 [r.] – Baon KOP „Wołożyn” – d[owód]ca plut[onu] łączn[ości].

W odrodz[onym] WP nie służył. **Zam[ieszkali] Kraków II [...]**^p.

Odbito 3 egz.

Egz. 1 adresat

Egz. do teczek

Egz. aa

Ref. H.A. – 2

Wyk. S.W.

Źródło: AIPN, 1572/995, k. 67–72, mps.

5. dywizjonu taborów (1923–1932); referent Wydziału Wojsk Taborowych MSWojsk. (1932–1936); oficer ewidencji personalnej 1. dywizjonu taborów (1936–1937); referent Wydziału Operacyjno-Mobilizacyjnego Dowództwa KOP (1937–1939); w kampanii polskiej (1939) oficer do zleceń kwatermistrza Grupy KOP gen. W. Orlika-Rückemanna, w niewoli niemieckiej (X 1939–IV 1945), w Polskim Ośrodku Wojskowym w Murnau (IV–VII 1945); na X Kursie Służby Zaopatrzenia i Transportu w Centrum Wyszkożenia Artylerii – Ośrodku Wyszkożenia Służby Zaopatrzenia i Transportu (IX–XI 1945); służba w II Korpusie Polskim (1945–1947, m.in. w 5. kompanii zaopatrywania); oficer transportowy PKPR (1947); w Polsce (od XI 1947); kierownik Oddziału Administracyjnego Centrali Handlowej Przemysłu Elektrycznego w Katowicach. AIPN Ka, 230/1503.

^p Poniżej opatrzona parafą pieczęć o treści: Z[astęp]ca szefa Głównego Zarządu Informacji WP Fejgin, płk. **Fejgin Anatol** (ur. 25 IX 1909 w Warszawie, zm. 28 VII 2002 w Warszawie), płk/szer. Student Wydziału Lekarskiego UW (1927–1929); relegowany ze studiów w związku ze skazaniem za działalność komunistyczną, działacz KPP, ponownie aresztowany, skazany, więziony (1932–1934); funkcjonariusz KPP (1934–1938), naczelnik wydziału planowania w państwowej drukarni we Lwowie (1939–1941); ekonomista w sowchozie w obwodzie kujbyszewskim (1941–1942), pracownik komitetu zakładowego zakładów zbrojeniowych w Kujbyszewie (1942–1943); oficer polityczny 1. DP im. T. Kościuszki (V 1943–II 1944); szef Wydziału Polityczno-Wychowawczego 3. DP (1944); szef Oddziału Personalnego GZPW WP (I 1945); zastępca szefa GZI WP (VIII 1945); dyrektor Biura Specjalnego MBP (V 1950); dyrektor Departamentu X MBP (XII 1951); zawieszony (1953); zwolniony i przekazany do dyspozycji KC PZPR (I 1954); wykluczony z partii; redaktor, członek Naczelnej Redakcji Polskiego Wydania Dziel Klasyków Marksizmu-Leninizmu wydawnictwa „Książka i Wiedza” (I 1954–VII 1955); redaktor wykonujący prace zlecone (1955–1956); aresztowany (1956) i skazany na 12 lat więzienia (XI 1957), ułaskawiony przez Radę Państwa PRL (1964); pracownik Zakładu Podzespołów Radiowych „Omig” w Warszawie (1964–1967), Biura Urządzeń Techniki Jądrowej (1967–1968); Centrali Zaopatrzenia Przemysłu Poligraficznego „Technogram” (1968). *Marzec 1968 w dokumentach...*, t. II, cz. 1, s. 824.

¹⁴ **Suwada Stanisław** (ur. 22 XI 1893 w Luszowicach, zm. 21 II 1966 w Tarnowie), kpt. Żołnierz armii austro-węgierskiej (od 1913), żołnierz w I wojnie światowej, ranny, następnie w niewoli (od 1916/1917); żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; służba w 12. pp, oficer placu Wadowice; dowódca plutonu łączności KOP „Wołożyn” (1932–1935); kierownik Referatu Administracyjno-Kwaterunkowego Komendy Miasta Poznań (do 1939); żołnierz w kampanii polskiej (1939); internowany na Węgrzech; w Polsce (od VII 1945), początkowo w Krakowie, następnie w Tarnowie; pracownik biura zwirowników w Tarnowie; członek Polskiego Związku Filatelistów. RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 839; list elektroniczny od Pani Ewy Kędrackiej, wnuczki S. Suwady, 11 V 2012 r. (w zbiorach W. Kujawy).

1949 sierpień 18, Warszawa – Notatka służbowa referenta Wydziału VI Departamentu I MBP Gersona Bestera w sprawie kierowania przez Państwowy Zakład Ubezpieczeń Społecznych do Departamentu Personalnego MON wniosków o przyznanie emerytur byłym oficerom w celu sprawdzenia ich przebiegu służby

Warszawa, dnia 18 VIII [19]49 r.
Ściśle tajne!

Notatka służbowa

W związku z wykazami dwójkarzy otrzymywanymi z Gł[ównego] Zarządu Informacji WP byłem w Oddz[iale] VII Gł[ównego] Zarz[ądu] Inf[ormacji], gdzie wyjaśniłem co następuje:

1. Państwowy Zakład Emerytur kieruje wszystkie wnioski o przyznanie emerytur, składane przez b. oficerów, do Dep[artamentu] Personalnego MON celem sprawdzenia, czy podane przez wnioskodawców fakty dot[yczące] przebiegu ich służby w Wojsku Polskim odpowiadają prawdzie. Dep[artament] Personalny kieruje z kolei te wnioski do zaopiniowania do Gł[ównego] Zarz[ądu] Informacji, gdzie sprawdzają w spisach, czy dany kandydat służył do 1939 r. w O[ddziale] II, KOP, Żandarmarii Wojskowej, policji lub Straży Więziennej i w zależności od rezultatu stawiają odpowiednią adnotację. Proceder ten wynika z dekretu, który odmawia przyznania emerytur pracownikom ww. instytucji. Jednakże w stosunku do b. dwójkarzy informacja wstrzymuje się z opiniowaniem, uzależniając to od decyzji MBP, wychodząc z następujących założeń:

a) nie chcą się dekonspirować przed poszczególnymi dwójkarzami, że wiedzą o ich pracy w O[ddziale] II;

b) uważają, że MBP może tę okoliczność wykorzystać operacyjnie.

Z faktu, że poszczególni dwójkarze, wiedząc o istnieniu ww. dekretu, odmawiającego im prawa do emerytur, składają wnioski o przyznanie im emerytur, Gł[ówny] Zarz[ąd] Inform[acji] wyciąga wniosek, że jest to z ich strony próba sprawdzenia, czy wiemy o ich pracy w O[ddziale] II.

2. Odnośnie oficerów, którzy otrzymali z archiwum w Oliwie zaświadczenie o ich przebiegu służby w języku niemieckim, wyjaśniłem, że nie są to dwójkarze, a zwykli oficerowie. Fakt wydawania im tych zaświadczeń może świadczyć o ich współpracy z Niemcami, względnie o ubieganiu się przez nich o przyznanie im VD. Zajmowanie się nimi w ramach „Targowicy” jest więc niecelowe. Kwalifikują się raczej do Wydz[iału] I Dep[artamentu] I.

Źródło: AIPN, 1572/1920, k. 40, mps.

^a W dolnej części karty opatrzona nieczytelnym podpisem adnotacja o treści: B[ester]. Jaki jest proceder składania przez [dwój]karzy podań, czy muszą się osobiście zgłaszać, czy przesyłają pocztą, kto z nimi rozmawia, jak motywują prośbę o przyznanie emerytury (życiorysy) – w jaki sposób ten odcinek możemy operacyjnie wykorzystać? 6 IX [19]49 [r:].

^b Podpis nieczytelny.

¹ Bester Gerson (ur. 25 V 1915 w Wygiełzowie), chor. (1948), ppor. (1949), por. (1951). Ukończył szkołę powszechną w Babicach, Państwowe Gimnazjum im. S. Staszica w Chrzanowie (1935), roczny kurs przysposobienia administracyjno-społecznego (1939); korepetytor; po wybuchu wojny we Lwowie, pracownik miejskiego urzędu mieszkaniowego; pracownik fabryki kotłów wysokiego ciśnienia w Taganrogu nad Morzem Azowskim (1940–1941); po zajęciu miasta przez Niemców wyjechał na Kaukaz, następnie do Azji Środkowej i Taszkientu; maszynista w kopalni węgla w Kazachstanie; pracownik resortu kulturalno-oświatowego ZPP w Kazachstanie; w Polsce (od VI 1946); referent (od X 1946), referent Sekcji 2 (od II 1947) Wydziału II Departamentu I MBP; referent Sekcji 1 Wydziału VI Departamentu I MBP (od II 1948); wykładowca Katedry IX Wydziału Wyszkożenia CW MBP w Legionowie (od IX 1949); zwolniony z MBP (XI 1952); słuchacz Szkoły Partyjnej przy KC PZPR (1952–1955); pracownik GUKPPiW (1953–1958), Polskiego Radia (od 1959); członek ZPP (1943–1946), PPR (od 1946), PZPR (od 1948). AIPN, 2174/1980, Akta personalne MON; AIPN, 0193/1390, Akta osobowe funkcjonariusza.

1949 październik 4, bm – Doniesienie agencyjne źródła ps. „Tur” dotyczące Batalionu KOP „Nowe Święciany”

^aŹródło: „Tur”

Ścisłe tajne

Przyjął: S.J.

Dnia 4 października [19]49 r.

Doniesienie agencyjne

Od 1 IV [19]30 [r.] do maja 1933 r. byłem przeniesiony służbowo do Korpusu Ochrony Pogranicza, do Baonu „Nowe Święciany”.

D[owódz]two baonu stacjonowało w m. Nowe Święciany. D[owód]cą był ppłk **Kobylecki**¹, adiutantem kpt. **Szutt Jakub**², kwatermistrzem kpt. **Krakowski**³, ofic[erem] mat[eriałowym] kpt. **Kotołowski**⁴, ofic[erem] mat[eriałowym] **por. Naglic-**

^a Kopia uwierzytelniona.

¹ **Kobylecki Józef** (ur. 13 VIII 1894 w Grabnie, zm. 30 X 1969 w Londynie), płk dypl./gen. bryg. Żołnierz armii rosyjskiej i I Korpusu Polskiego; w WP (od 1918), dowódca batalionu 23. pp; oficer Departamentu Piechoty MSWojsk. (1925–1927); dowódca 20. Batalionu Granicznego/Batalionu KOP „Nowe Święciany” (od 1927); zastępca dowódcy 78. pp (1931–1935); dowódca 13. pp (1935–1938); zastępca szefa Gabinetu Wojskowego Prezydenta RP (1938–1939); po kampanii polskiej (1939) przez Rumunię przedostał się do Francji; dowódca 2. Półbrygady Strzelców Podhalańskich (1940); zastępca dowódcy 8. Brygady Kadrowej Strzelców (1941), dowódca 3. Brygady Kadrowej Strzelców (1941); p.o. komendanta CWPiech. w Szkocji (1942–1944), szef Wydziału Personalnego Inspektoratu Zarządu Wojskowego (1944–1946); szef Wydziału Personalnego Inspektoratu do spraw Cywilnych (1946). CAW, Kolekcja generałów, Kobylecki Józef; T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, *op. cit.*, s. 113.

² **Szutt Jakub** (ur. 21 VII 1894 w Nastasowie), kpt. Żołnierz AP we Francji (1917–1918); dowódca kompanii Grupy Szkół Piechoty w Rembertowie (1919–1920); służba w 46. pp (1920–1921, dowódca kompanii)/5. pspodh. (1921, następnie 1922–1924, dowódca kompanii, plutonu, oficer taborowy); słuchacz kursu wywiadowczego w Dowództwie KOP (1925), służba w 20. Batalionie Granicznym/Batalionie KOP „Nowe Święciany” (od 1925, oficer wywiadowczy, dowódca plutonu, p.o. dowódcy kompanii); oficer mobilizacyjny 39. pp; w kampanii polskiej (1939) dowódca III batalionu improvisowanego 39. pp w czasie obrony Przemyśla; jeńiec obozu w Starobielsku; rozstrzelany w Charkowie wiosną 1940. CAW, AP, 2945; AIPN, 2212/1, t. 1; *Charków. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego*, oprac. zbiorowe, Warszawa 2003, s. 543; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 253.

³ **Krakowski Bronisław** (ur. 1892), kpt. Służba w Okręgowym Zakładzie Gospodarczym nr II; w 50. pp; w KOP, kwatermistrz Batalionu KOP „Borszczów” (do 1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca Batalionu KOP „Borszczów”, ciężko ranny w walkach odwrotowych między Zbruczem i Dnieprem (17 IX 1939), zmarł w Rumunii w wyniku odniesionych ran. R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 929; W.K. Cygan, *Kresy w ogniu. Wojna polsko-sowiecka 1939*, Warszawa 1990, s. 94–95; R. Szawłowski, *Wojna polsko-sowiecka 1939...*, t. II, s. 32.

⁴ **Kotołowski (Kutołowski od 1934) Wacław ps. „Zych”** (ur. 13 IX 1895), kpt. Żołnierz 1. kompani 85. pp, żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej i uczestnik akcji zajęcia Wilna przez gen. L. Żeligowskiego (1920); przeniesiony do KOP (1925), dowódca kompanii i oficer materiałowy 20. Batalionu Granicznego KOP; służba w 4. pp Leg. (od 1931); przeniesiony do rezerwy; w kampanii polskiej

ki⁵, ofic[erem] żywn[ościowym] por. **Szponar**, ofic[erem] łączności kpt. ^b**Krach**^b **Stanisław**⁶, ofic[er] płatnik por. **Cebula** Feliks⁷ – obecnie w wojsku w Krakowie. Kpt. Krach pracuje w zw[iązkach] zaw[odowych]. Gdy byłem w Anglii, spotkałem w Londynie płk. **Kobyłeckiego**. Był on w 1940 r. d[owód]cą baonu pod Narwikiem. Gdzie inni ofic[erowie] d[owódz]twa są obecnie – nie wiem. D[owód]cami komp[aniai] byli:

1) 1. komp[ania] graniczna w Duksztach – m.p. w Duksztach,

(1939) dowódca II batalionu 154. pp rez.; internowany na Litwie, zwolniony (23 III 1940); członek grupy wywiadowczej „Ponary” ZWZ; aresztowany przez NKWD (22 IV 1941). Dz. Pers. nr 75 z 21 VII 1925; Dz. Pers. nr 3 z 26 III 1931; Dz. Pers. nr 2 z 26 I 1934; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; B. Waligóra, *Dzieje 85. Pułku Strzelców Wileńskich*, Warszawa 1994, s. 345, 399, 408; L. Głowacki, *Działania wojenne na Lubelszczyźnie...*, s. 31; W.K. Roman, *W obozach i konspiracji. Działalność niepodległościowa żołnierzy polskich na Litwie i Wileńszczyźnie: wrzesień 1939 – czerwiec 1941*, Toruń 2004, s. 404, 441.

^{b-b} *Poprawiono odręcznie.*

⁵ **Naglicki Marian Edward** (28 I 1897 we Lwowie), kpt. Żołnierz 5. DP; kierownik Posterunku Oficerskiego nr 4/1 w Tarnopolu Ekspozytury nr 5 Oddziału II Sztabu Generalnego WP we Lwowie (od 1921); służba w KOP (od 1924), w dowództwie 1. Brygady KOP (1924–1926), kierownik posterunku KD 1/V w Równem (od 1924); słuchacz kursu dla oficerów wywiadu KOP (1925), dowódca plutonu 2. kompanii 11. Batalionu Granicznego KOP (1926), w kompanii szkolnej 20. Batalionu Granicznego KOP (od 1926), p.o. adiutanta Batalionu KOP „Nowe Święciany” (1930); służba w 19. pp (od 1930, m.in. dowódca 7. kompanii); dowódca 1. kompanii (1933–1934), 5. kompanii (od 1934) 56. pp; przeniesiony w stan spoczynku (1936). CAW, AP, 3615; AIPN, 2386/30029; AIPN, 1572/2329; K. Danielewicz, *op. cit.*, s. 61, 63, 89, 100, 110, 185.

⁶ **Krach Stanisław** (ur. 12 V 1898 w Zborowie), kpt. Absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie (1921); służba w 16. pp (1921, od 1924), 6. DP (od 1921); absolwent kursu oficerów łączności w Zegrzu (1924); służba w Batalionie KOP „Nowe Święciany” (od 1932); służba w 3. pspodh. (od 1935, m.in. dowódca 6. kompanii), w kampanii polskiej (1939) I adiutant, następnie dowódca II batalionu 3. pspodh.; jeńiec oflagów VII C Laufen, XI B Braunschweig. CAW, AP, 16621; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 655. W.B. Moś, *Strzelcy Podhalańscy 1918–1939*, Kraków 1989, s. 121, 128, 149; *idem*, 3. *Pułk Strzelców Podhalańskich*, Pruszków 1992, s. 39, 44; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 18 IV 2012].

⁷ **Cebula Feliks** (ur. 24 VIII 1895 w Brzezince), kpt. Żołnierz Legionów Polskich (od 1914), służba w 2., 4. i 6. pp Leg., pomocnik oficera rachunkowego w Polskim Korpusie Posiłkowym (1917–1918); zastępca oficera prowiantowego Grupy Posiłkowej płk. M. Norwida-Neugebauera (1918); oficer prowiantowy, adiutant batalionu, oficer kasowy 25. pp (1919–1921); referent Departamentu VII MSWojsk. (1921); referent Okręgowego Zakładu Gospodarczego nr X (od 1921); oficer prowiantowy 3. pp Leg. (1922); kierownik magazynów Rejonowego Zakładu Żywnościowego w Kielcach (od 1922); oficer prowiantowy 5. psap. (1923); dowódca kadry i referent mobilizacyjny Okręgowego Zakładu Gospodarczego nr X (od 1923); płatnik 20. Batalionu KOP/Batalionu KOP „Nowe Święciany” (1925, następnie 1926–1934), płatnik 19. Batalionu Granicznego KOP (1926); płatnik Centralnej Szkoły Podoficerskiej KOP w Osowcu (od 1935); kwatermistrz 135. pp rez.; żołnierz w kampanii polskiej (1939); żołnierz ZWZ-AK, intendent 6. DP AK Ziemi Krakowskiej „Odwet” (do 1945); w WP (6 IV 1945), pomocnik kierownika Sekcji Finansowej Wydziału Budownictwa Wojskowego DOW Kraków (od 1945), kierownik Referatu Finansowego przy Wydziale Kwaterunkowo-Budowlanym OW nr 5 (od 1947); zdemobilizowany (1952); kasjer w Centralnym Biurze Studiów i Projektów Budownictwa Komunalnego w Krakowie (od 1952); inwigilowany w ramach TKO (od 1948), w ramach ARP krypt. „Murarz” nr rej. 2028 przez Sekcję 1 OZI nr V (1950–1952). AIPN Kr, 010/1485; AIPN, 1572/4303; *Wrzesień 1939 na Kresach w relacjach*, wybór i oprac. C. Grzelak, Warszawa 1999, s. 206, 317.

- 2) 2. komp[ania] graniczna m.p. w maj[ątku] Kozaczyzna,
- 3) 3. komp[ania] graniczna m.p. Łyngmiany,
- 4) 4. komp[ania] odwodowa w Ignalinie,
- 5) pluton ckm, a od 1932 r. komp[ania] ckm w Ignalinie.

D[owód]cy: 1. komp[ania] – kpt. **Duszyński**?; 2. komp[ania] – kpt. **^bMelnarowicz^{b8}**, obecnie mjr w rezerwie we Wrocławiu; 3. komp[ania] – kpt. **Walentynowicz⁹**; odwodowa komp[ania] – kpt. **Dokalski¹⁰**, potem kpt. [c], ckm plut[on] – **por. Kulesza¹¹**, potem ja jako do[wód]ca plut[onu] i komp[anii], potem kpt. **Korzeniowski** – dziś nie żyje, rozstrzelany przez Niemców.

^c *Nazwisko nieczytelne.*

⁸ **Melnarowicz Antoni** (ur. 17 XI 1898 w Kalinowie), mjr. Żołnierz Legionów Polskich (1916–1917), następnie w armii austro-węgierskiej; w WP, służba w 6. pp Leg. (1919–1931), żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; dowódca kompanii granicznej KOP (1931–1936); w kampanii polskiej (1939) dowódca Batalionu ON „Krosno” 3. Brygady Górskiej Armii „Karpaty”; internowany na Węgrzech, zbiegł i przedostał się do Francji; żołnierz 2. DSP; ewakuowany do Wielkiej Brytanii (1940), służba w 1. Samodzielnej Brygadzie Spadochronowej (1941–1944), przeniesiony do CWPiech. w Szkocji (1944); w Polsce (od 1946); pracownik Zarządu Miejskiego, Zarządu Osiedleńczego, Izby Skarbowej, Rejonowego Urzędu Likwidacyjnego we Wrocławiu; aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP we Wrocławiu (22 X 1950), osadzony w Więzieniu nr 2 we Wrocławiu; wyrokiem Sądu Rejonowego we Wrocławiu skazany na 7 miesięcy pozbawienia wolności (31 V 1951), zwolniony (11 VI 1951). AIPN Wr, 038/4866; Dz. Pers. nr 3 z 26 III 1931; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 234; R. Dalecki, *Armia „Karpaty” w wojnie obronnej 1939 roku*, Rzeszów 1989, s. 114–116, 376, 379; J.A. Radomski, *op. cit.*, s. 297.

⁹ **Walentynowicz Nikodem** (ur. 12 III 1893 w Wilnie), kpt. Żołnierz armii rosyjskiej (od 1916); w Samoobronie Wileńskiej (1918); dowódca plutonu w oddziale mjr. W. Dąbrowskiego (1918–1919); służba w Lidzkim Pułku Strzelców (1919–1921, adiutant batalionu, dowódca kompanii, plutonu, oficer broni); służba w 76. pp (1921–1926, oficer broni, oficer sądowy); służba w 16. pp (1926–1931, dowódca plutonu, kompanii); dowódca kompanii Batalionu KOP „Nowe Święciany” (1931–1933); przeniesiony w stan spoczynku (1933). CAW, AP, 8101; CAW, AP, 2849; CAW, AP, 15197; RO 1924; RO 1928; RO 1932; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 258.

¹⁰ **Dokalski Stefan** (ur. 1896, zm. 24 V 1983 w Warszawie), mjr. Żołnierz armii rosyjskiej; absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1918); żołnierz 22. pp (od 1919), m.in. dowódca 12. kompanii, żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; służba w KOP (od 1927), m.in. w Batalionie KOP „Nowe Święciany”; dowódca kompanii 57. pp (1932–1934); żołnierz AK. Dz. Pers. nr 2 z 26 I 1934; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 210; *Księga pamiątkowa 1830–29 XI 1930. Szkice z dziejów piechoty polskiej*, Ostrów-Komorowo 1930, s. 434; J. Garbaczewski, *Kadra oficerska 22. pułku piechoty (Siedlce) w latach wojny 1918–1921*, Siedlce 2010, s. 6.

¹¹ **Kulesza Władysław Antoni** (ur. 18 IV 1900 w Wierzbniku), mjr. Żołnierz Legionów Polskich (1914–1916); członek POW (1916–1918); żołnierz 5. Batalionu Strzelców Olkuskich, włączonego następnie do 9. pp Leg. (1918–1920), żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; absolwent Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych Piechoty w Bydgoszczy (1922); instruktor piechoty 3. dsam.; służba w 85. pp; w 20. Batalionie Granicznym/Batalionie KOP „Nowe Święciany” (1925–1932); w 72. pp (1932–1939); słuchacz kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1936); dowódca II batalionu 36. pp LA (1939); w niewoli niemieckiej w Lubce (1939–1945); w Polsce (od 1946); pracownik Zjednoczenia Budownictwa Miejskiego w Warszawie, Zjednoczenia Budowy Pieców Przemysłowych w Warszawie; inwigilowany w ramach SEO przez Wydział II (1955–1956), następnie Wydział IV (1956) UdsBP m.st. Warszawy; inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOO krypt. „Brzoza” (1962–1966) jako podejrzany o utrzymywanie kontaktów z polską

Ofic[erowie] młodszy: k[o]mp[ania] odwodowa – **por. Szela**¹², ja i **por. Drabik**;
1. komp[ania] – **por. Celewicz**; druga – ^dvacat^d; trzecia komp[ania] – **por. Szymański**.

Odcinki komp[anii]: 1. komp[ania] – Turmonty, do styku z drugą komp[anią] na granicy maj[ątku] Kozaczyzna i maj[ątku] ob[ywatela] Szejki¹³ – wójta gminy Duksztzy i posła na sejm za czasów sanacji.

Strażnice: Turmont, Smołwy, Duksztzy.

2. komp[ania] – strażnice: Kozaczyzna, Mejrany oraz jeszcze jedna, której nazwy nie pamiętam. Odcinek do styku z trzecią komp[anią], między Mejranami i Łyngmianami.

3. komp[ania] – odcinek od styku z drugą komp[anią] na p[o]ł[ui]dn[ie] do styku z baonem... Strażnice – 3 nazw nie pamiętam. Poza strażnicami komp[anie] graniczne miały m.p. odwodn[e], w których mieszkał również d[owód]ca i ofic[er] młodszy.

Na strażnicach pełnili służbę d[owód]ców – przeważnie podofic[erowie]. Na ważniejszych strażnicach służbę pełnili ofic[erowie], jak np. przejściowo na strażnicy Mejrany lub Smołwy. Służba graniczna polegała ona na:

a) zasadzkach w miejscach skrytych przejść granicznych;

b) na patrolach granicznych o różnych porach dnia i nocy. Plan służby był w ten sposób ułożony, że patrole kontrolowały zasadzki oraz inne patrole graniczne z sąsiednich granic;

c) na kontroli d[owód]cy komp[anii] i oficerów młodszych. Plan służby obejmował cały elaborat opracowywany na cały miesiąc, zatwierdzony przez d[owód]cę baonu i adiutanta, który był równocześnie ofic[erem] inform[acyjny]m baonu.

Zadaniem tej siatki zasadzek i patroli było:

1) na ofic[jalnych] p[un]kt[ach] przejścia – kontrolować tzw. mały ruch graniczny (przejścia ofic[jalne] chłopów na stronę litewską celem uprawy roli i zbiorów);

emigracją w Londynie oraz umieszczenie transparentu na grobie E. Rydza-Śmigłego na Powązkach. AIPN, 0208/622, t. 1–2; AIPN, 0423/2865; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 227; L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina...*, s. 167.

^{d-d} *Wpisano odręcznie.*

¹² **Szela Władysław Stanisław** (ur. 5 IX 1899), por. Służba w 1. psp (1919–1921, dowódca plutonu, kompanii), w 50. pp (1922–1930, młodszy oficer, dowódca kompanii); absolwent Centralnej Szkoły Strzelniczej w Toruniu (1927); służba w Batalionie KOP „Nowe Świąciany” (1930–1934, dowódca plutonu, oficer żywnościowy, dowódca plutonu ckm, p.o. dowódcy kompanii); przeniesiony w stan spoczynku (1934). CAW, AP, 4290; RO 1923; RO 1924; RO 1932.

¹³ **Szejko Jan** (ur. 19 IV 1895 w Mejlunach, zm. 22 VII 1976 w Warszawie), polityk, działacz społeczny. Żołnierz WP; prezes Zarządu Straży Pożarnej oraz Związku Spółdzielni Mleczarskich w Duksztach, wiceprezes Związku Rezerwistów w Duksztach, członek Rady Powiatowej i sekretarz OZN w Duksztach; zastępca referenta rolnego w Brańskach; p.o. komendanta powiatowego policji w Stołpcach; wójt gminy Duksztzy; poseł na Sejm RP z listy OZN (1938–1939). *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski, Warszawa 1994, s. 447.

2) na zasadzkach i patrolach – kontrolować ruch nieoficjalny, ukryty, jak: szmugiel, szpiegostwo, kontrabandę, dywersję, ruch wywrotowy, do którego był naturalnie zaliczany komunizm;

3) kontrolować ruch litewski irredentystyczny.

Cały odcinek graniczny Baonu [KOP] „Nowe Święciany” obejmował 120 km. Każda komp[ania] i każda strażnica połączona była telefonem z komp[anią] swoją i z baonem tak, że w nagłych wypadkach strażnica mogła składać meldunki nawet zaszyfrowane bezpośrednio d[owód]cy baonu lub ofic[erowi] informacyjnemu.

Poza tym baony miały łączność telefoniczną między sobą oraz z przełożonym d[owódz]twem, tj. pułkiem lub brygadą.

Na granicy litewskiej, do której należał Baon [KOP] „Nowe Święciany”, pułków nie było. Były baony w składzie takim jak w N[owych] Święcianach. Baonów takich w Brygadzie [KOP] „Wilno” było 3, a mianowicie:

1. [Baon KOP] „Nowe Święciany” o sile: 3 komp[anie] graniczne, komp[ania] odwodowa, komp[ania] ckm – szwadron kawalerii stacjonowany pierwotnie w Januliskach, potem w Nowych Święcianach.

2. Baon [KOP] „Niemenczyn”, o takim samym składzie, bez szwadronu.

3. Baon [KOP] „Nowe Troki”, o takim [samym] składzie, bez kawalerii.

4. P[u]łk KOP „Głębokie” o 5 baonach + odwodowy + szwadron kawalerii „Druja”.

W 1933 r. brygada miała otrzymać własną artylerię, radiostację, działka ppanc. Jednym słowem Brygada [KOP] „Wilno” przedstawiała wartość lekkiej dyw[izji] piechoty, która ostatnio już miała opracować plan mob[ilizacji] i plan działania opóźniającego na wypadek wojny z Rosją.

Uzupełnieniem personalnym dla brygady miało być PW ochotnicze na terenie baonów i brygady. Minusem tego planu była gardziel, jaką przedstawiał korytarz tzw. wileński, i już na ćwiczeniach aplikacyjnych z ins[pektorem] armii Wilno gen. **Dębem-Biernackim**¹⁴ ćwiczenia w zwijaniu granicy nie wychodziły.

Wileńszczyzna zawsze skazana była na odcięcie w wypadku uderzenia w kierunku Brześć–Grodno.

Następną Brygadę [KOP] „Grodno” zorganizowano podobnie.

Sieć informacyjna

Każdy baon miał swojego ofic[era] inf[ormacyjnego], którym w pewnych wypadkach był adiutant, jak w N[owych] Święcianach w [latach] 1930–[19]31, lub też ofic[er] inf[ormacyjny], jak w latach 1931–[19]33, plus podoficer informacyjny.

¹⁴ **Dąb-Biernacki Stefan** (ur. 7 I 1890 w Gnojnie, zm. 9 II 1959 w Londynie), gen. dyw. Żołnierz Legionów Polskich (od 1914), dowódca kompanii i batalionu 1. pp Leg., dowódca batalionu 3. pp Leg.; internowany w Beniaminowie (1917–1918); dowódca Okręgu POW Ciechanów (1918); dowódca 5. pp Leg. (od 1919); dowódca I BP Leg. (1919–1920), 1. DP Leg. (1920–1926); generał do prac przy GISZ (od 1926); inspektor armii z siedzibą w Wilnie (od 1930); w kampanii polskiej (1939) dowódca Armii „Prusy”; przedostał się do Francji; w obozie Rothesay w Szkocji (VI–XII 1940). T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, *op. cit.*, s. 34.

Poza tym każdy d[owód]ca kompanii ofic[er] młodszy i d[owód]ca strażnicy był informatorem dla ofic[era] informacyjnego, także ta sieć inform[acyjna] była dość gęsta.

Oficerem inf[ormacyjnym] w Baonie [KOP] „N[owe] Świąciany” był kpt. **Tatomir**¹⁵ w latach 1931–[19]32 oraz plut. **Szynkowski**. Przedtem był kpt. **Szut Jakub**, adiutant oraz tenże plut. **Szynkowski**.

Robotę informacyjną prowadził baon pod kierownictwem ofic[erów] placówki inf[ormacyjnej] brygady, których było za moich czasów trzech, a mianowicie:

1) kpt. **Piotr Wierzbicki** – poznaniak, zwany zwykle „Piotruś”. Przyjeżdżał on zwykle do Ignalina, skąd brał konie i jechał do Kozaczyny na spotkania, które się odbywały na cmentarzu w Kozaczynie. Dokładniej może o tym i innych miejscach poinformować mjr **Melnarowicz**, zamieszkały obecnie we Wrocławiu. „Piotruś” jeździł również do Dukszt, Turmont i na odcinek 3. komp[anii].

2) kpt. – powszechnie zwany „Gęsior” – nazwisko **prawdziwe Gąsecki** lub Gąsiorowski, obecnie jest mjr. w WOP. Spotkałem go raz w W[arsza]wie. Co on prowadził – nie wiem, ale on też dojeżdżał do tych miejsc.

3) był to kpt. z Grodna – przełożony obydwóch pierwszych ofic[erów], blondyn – nazwiska nie pamiętam.

Z tego, co ja się mogłem zorientować, praca prowadzona była zagadnieniami, a więc:

- a) ruch irredentystyczny litewski – narodowy, który był nam przeciwny;
- b) ruch wywrotowo-dywersyjny – komunizm;
- c) wywiad głęboki ofensywny.

Zależności tej pracy były następujące, jak się zdążyłem zorientować:

- a) strażnica – do komp[anii] lub [w] nagłych wypadkach – [do] baonu;
- b) komp[ania] – baon lub też bezpośrednio placówka Wilno;
- c) baon, brygada lub SRI – Wilno, ew[entualnie] D[owódz]two KOP w W[arsza]wie – do O[ddziału] II KOP;
- d) O[ddział] II KOP – do O[ddziału] II armii i kraju.

Mnie np. wiadomo, że w Oddz[iale] II KOP pracowali:

1. Kpt. Piłecki Bolesław – był w 1945–[19]46 w Turcji.
2. Mjr Gurbiski – wg jego wynurzeń we Francji – był 2 razy w Moskwie osobiście. Obecnie Francja.
3. Por. Jetter – gdzie jest, nie wiadomo mi.

¹⁵ **Tatomir Jan Paweł** (ur. 28 V 1898 w Olesku), kpt. Żołnierz 3. pp Leg. (1914–1915), 4. pp Leg. (1915–1916); w niewoli rosyjskiej, w obozie dla internowanych w Żurawicy (1916–1918); służba w 4. pp Leg. (1918–1922, m.in. dowódca plutonu, instruktor w szkole podoficerskiej); kierownik kancelarii DOG „Kielce” (1920, następnie 1921); służba w 70. pp (1922–1924, adiutant batalionu, dowódca kompanii, referent mobilizacyjny); absolwent Centralnej Szkoły Strzelniczej w Toruniu (1923); I oficer sztabu 17. DP (1925); referent DOK nr VII w Poznaniu (1925–1929); dowódca kompanii 58. pp (1929–1931); służba w Batalionie KOP „Troki (1931), w Batalionie KOP „Nowe Świąciany” (1931–1932, oficer informacyjny, adiutant), w Batalionie KOP „Snów” (od 1932, oficer materiałowy, dowódca 2. kompanii); służba w 25. pp. CAW, AP, 4815; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 255.

Wszystkich znam z 36. pp Lt.

Wyniki pracy nie są mi wiadome w detalach, wiem tylko z opowiadań, że:

1) przechwycono na odcinku 1. komp[anii] Dukszty jegomościa, który miał w la-sce b[ardzo] dokładne plany umocnień fortyfikacyjnych na wschodzie dla Niemiec;

2) przyłapano dezertera z armii polskiej i dywersanta litewskiego, który w czasie eskortowania miał napaść na eskortanta, rozbroić go i uciec;

3) w Wilnie, w jednym z pułków, przyłapano Litwina, pracującego w kancelarii, na kopiowaniu rozkazów t[a]l[nych] i wynoszeniu ich;

4) był wypadek postrzelenia chłopca, Litwina, na odcinku 2. komp[anii] za Melna-rowicza. Mówiono, że to był komunista – ile prawdy w tym, nie wiem;

5) zaszedł wypadek, że młoda Litwinka została zastrzelona na stronie litewskiej – Kiejdany. Wiadomo mi, że ta Litwinka pracowała dla wywiadu polskiego.

Stosunki personalne w baonie i w brygadzie

I. Czasy płk. Kobyleckiego:

– wesołe i dość luźne, niewojaskowe. Brak dyscypliny. Były jakieś sprawy ciche, szeptano o stosunkach płk. Kobyleckiego z panią Naglicką, żon[ą] por. Naglickiego, potem znow[u] o stosunkach z inną panią, wreszcie o tym, że u Kobyleckiego scho-dziły się młode gimnazistki ze Święcian. Podobno była interwencja starosty, potem naprężone stosunki i Kobyleckiego przeniesiono.

Za płk. **Kotowskiego**¹⁶ nie było [obyczajowych skandali], ale były inne sprawy, jak tarcia, zatargi i kłótnie, wynikające z gwałtownego charakteru płk. Kotowskie-go.

Wreszcie w 1933 r. ja zostałem przeniesiony do Warszawy z powrotem do moje-go pułku i kontaktu z KOP już nie miałem.

„Tur”

Za zgodność

Źródło: AIPN, 1572/969, k. 145–149, mps.

¹⁶ **Kotowski Stefan Marceł** (ur. 5 VIII 1894 w Tłumaczu), ppłk. Członek XXIV Drużyny Strzeleckiej; służba w Legionie Wschodnim (1914), w armii austro-węgierskiej (od 1914); w WP (od 1918), służba w 23. pp, 9. pp Leg., oficer sztabu 3. DP Leg.; absolwent Centralnej Szkoły Strzelniczej w Toruniu (1926); służba w 36. pp (od 1928, m.in. dowódca II batalionu); służba w Batalionie KOP „Nowe Świę-ciany”; w kampanii polskiej (1939) dowódca 2. pp Obrony Pragi, następnie 336. pp; jeniec oflagów X A Sandbostel, X B Nienburg, X C Lubeck (1941–1942), VI B Dössel (od 1942). CAW, AP, 13142; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 565; *Warszawa we wrześniu 1939 roku. Obrona i życie codzienne*, red. C. Grzelak, Warszawa 2004, s. 525, 527; W. Półchłopek, *Wychowanie fizyczne i sport żołnierzy polskich w obozach jenieckich Wehrmachtu i NKWD (1939–1945)*, Opole 2002, s. 96; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 18 IV 2012].

1949 październik, bm – Pismo kierownika Sekcji Informacji Garnizonu Toruń kpt. Janusza Liszkiewicza do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr II pplk. Mikołaja Dianowa w sprawie zwolnienia z pracy w Wyższej Szkole Artylerii Kazimierza Kryski

Ściśle tajne

Do
Szefa Okręgowego
Zarządu Informacji nr II
^applk. Dianowa¹

W ślad za naszym pismem nr 1905/49 z dnia 19 IX 1949 r. oraz uwagami do rozpracowania **Kryski** Kazimierza, sporządzonymi przez st[arszego] oficera Informacji Oddz[iału] II GZI kpt. Malinowskiego, prosimy o spowodowanie zwolnienia z pracy w Wyższej Szkole Artylerii **Kryski** Kazimierza przez szefa Wydz[iału] Pers[onalnego] DOW [nr] II.

Nadmieniamy, że czynione swego czasu kroki zwolnienia **Kryski** przez d[owódz]-two nie odnosiły żadnego rezultatu ze względów takich, że **Kryska** jest niezastąpionym kreślaczem.

Kierownik Sekcji Informacji
Garnizonu Toruń
(–) Liszkiewicz, kpt.

Odbito w 2 egz.

Egz. nr 1 adresat

Egz. nr 2 aa

Ref. S.M.

Źródło: AIPN By, 084/2325, k. 124, mps.

^a W lewym górnym rogu karty odręczny dopisek o treści: 1905/49 i data: 19 X [19]49 [r.]. W środkowej części karty wyraz nieczytelny.

¹ **Dianow Mikołaj** (ur. 12 IV 1909 w Dubkach), płk (1950). Oficer ACz; absolwent Oficerskiej Szkoły NKGB (1941), szkoły MGB (1943); żołnierz WP (od IV 1944); zastępca szefa Oddziału Informacji 1. BPanc.; szef wydziału w Oddziale Informacji 1. Armii WP w ZSRR; zastępca szefa Oddziału I GZI; szef OZI nr VII (od XI 1948), OZI nr II, OZI nr IV (IV 1950–III 1954); odkomenderowany do ZSRR (3 III 1954). AIPN, 2386/17338; J. Poksiński, *op. cit.*, s. 273; K. Szwagrzyk, *Obsada personalna Informacji Wojskowej Śląskiego Okręgu Wojskowego 1945–1956*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2007, nr 1, s. 76, 79, 82, 86, 90.

1949 listopad 14, Warszawa – Pismo przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej przy Prezydium Rady Ministrów do szefa WUBP w Kielcach dotyczące przeprowadzenia wywiadu i ustalenia opinii o osobie ubiegającej się o weryfikację praw emerytalnych

Warszawa, dnia ^a14^a ^blistopada^b 19^a49^a r.

Prezydium Rady Ministrów
Komisja Weryfikacyjna

nr rej. ^a1880 ^a
nr PZE ^a127652^a

Ob[ywatel] Szef Wojewódzkiego Urzędu
Bezpieczeństwa Publicznego
^aw Kielcach^a

Komisja Weryfikacyjna, podając drugostronne dane – na zasadzie § 3 ust. 3 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 lipca 1949 r. w sprawie weryfikacji praw emerytalnych (DzU RP, nr 42, poz. 316) – prosi o przeprowadzenie wywiadu i ustalenie opinii, jaką cieszył się ubiegający się o weryfikację w okresie wojennym i przedwojennym, a w szczególności czy:

I. W okresie czasu od 1 września 1939 r. do 9 maja 1945 r.:

1. Działal bezpośrednio lub pośrednio na szkodę Rzeczypospolitej Polskiej, państw sprzymierzonych lub społeczeństwa polskiego.

2. Działal na szkodę poszczególnych osób – ze względu na ich przynależność do społeczeństwa polskiego, do państw z Rzeczypospolitą Polską sprzymierzonych lub do narodowości przez rząd hitlerowski bądź przez jego sprzymierzeńców prześladowanych.

3. Będąc obywatelem polskim, zgłosił przynależność do narodowości niemieckiej lub przez okupanta uprzywilejowanej, do której nie należał do dnia 31 sierpnia 1939 r., albo też zgłosił swoje pochodzenie niemieckie (Deutschtammigkeit).

4. Korzystał z uprawnień i przywilejów udzielanych przez władze okupacyjne wyłącznie osobom narodowości niepolskiej.

II. W okresie czasu przed 1 września 1939 r.:

1. Stosował bezprawną przemoc lub inne prześladowania wobec osób z powodu ich przekonań politycznych, narodowości, wyznania lub pochodzenia.

2. Publicznie nawoływał do dokonywania czynów określonych w pkt. 1.

3. Nadużywał władzy służbowej przez znęcanie się nad osobami osadzonymi w miejscu odosobnienia, areszcie, więzieniu lub zakładzie karnym z powodów wymienionych w pkt. 1.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^{b-b} Poprawiono odręcznie z: października.

4. Nadużywał władzy służbowej przez nakazywanie lub zalecanie podwładnym popełniania czynów określonych w pkt. 1–3, albo przez pobłażanie podwładnym, którzy czynów takich dokonali.

5. Uprawiał lub popierał działalność zmierzającą do dyskryminacji obywateli z powodu ich przekonań politycznych, narodowości, wyznania lub pochodzenia.

W przypadku wydania opinii ujemnej należy załączyć protokoły zeznań świadków, które winny zawierać imię, nazwisko i zawód osoby zeznającej, miejsce zamieszkania oraz dokładne wyszczególnienie stawianych zarzutów. Jeżeli zeznający powołuje się na innych świadków lub wskaże osoby, które mogłyby ponadto udzielić informacji, należy również od wskazanych osób zebrać protokoły zeznań.

Po zebraniu kompletnego materiału należy zaopiniować ubiegającego się o weryfikację w przeznaczonym na ten cel drugostronnie miejscu i przesłać niniejszy kwestionariusz wraz z całym zebrany materiał do Komisji Weryfikacyjnej w wyznaczonym terminie.

W razie braku miejsca w kwestionariuszu należy uzyskany materiał przesłać na oddzielnym arkuszu papieru.

Gdyby w zbieraniu opinii zaistniały pewne trudności, które spowodowałyby przekroczenie wyznaczonego terminu, należy zawiadomić Komisję Weryfikacyjną, że opinia nadesłana zostanie z opóźnieniem.

O ile były już w stosunku do ubiegającego się o weryfikację prowadzone dochodzenia, należy podać, dokąd sprawa została skierowana, bądź nadesłać odpisy posiadanych materiałów.

Termin nadesłania odpowiedzi do dnia ^a20 XII^a 19^a49^a r.

**Przewodniczący
Komisji Weryfikacyjnej^c**

Źródło: AIPN, 00231/22, k. 14, mps.

^c Podpis nieczytelny.

1949 grudzień 16, Jarocin – Opinia szefa PUBP w Jarocinie dotycząca byłego funkcjonariusza MO Stanisława Sopałowicza

^aŚcisłe tajne

Dane personalne

dotyczące b. funkcjonariusza ^bStraży Granicznej^b

Nazwisko i imię:	^b Sopałowicz Stanisław ^b
Data powołania do służby:	^b 23 X 1921 ^b [r.]
Imiona rodziców:	^b Andrzej i Teofila z d. Teofilewska ^b
Stanowisko służbowe:	^b strażnik gran[iczny] ^b
Data urodzenia:	^b 27 X 1891 [r.] w Pleszewie, pow. Jarocin ^b
Funkcja:	^b strażnik gran[iczny] ^b
Adres obecny:	^b Pleszew, ul. [...] ^b
Adres z okresu okupacji:	^b Pleszew, ul. [...] ^b
Adres z okresu przedwojennego:	^b Cieszyn, Żory (do 1933 r.), Dobrzec, pow. Ostrów Wlkp. ^b

Miejsce pełnienia służby według posiadanych przez komisję informacji:

od dn[ia] ^b23 X ^b19^b21^b r. do dn[ia] ^b31 VIII^b 19^b26^b r. ^bCieszyn, pow. Ostrów – straż[nik] celny^b;
od dn[ia] ^b1 IX^b 19^b26^b r. do dn[ia] ^b6 XII^b 19^b26^b r. ^bJanówka, pow. Kępno – straż[nik] cel[ny]^b;
od dn[ia] ^b7 XII^b 19^b26^b r. do dn[ia] ^b30 IX^b 19^b28^b r. ^bKonradów, pow. Ostrów Wlkp. – str[ażnik] c[elny]^b;
od dn[ia] ^b1 X^b 19^b28^b r. do dn[ia] ^b1 IX^b 19^b39^b r. ^bDobrzec, pow. Ostrów Wlkp. – str[ażnik] gr[aniczny]^b;
od dn[ia] ^b1 IX^b 19^b39^b r. do dn[ia] ^b25 IX^b 19^b39^b r. ^bRawa Ruska (wojsko)^b;
od dn[ia] ^b24 I^b 19^b45^b r. do dn[ia] ^b4 IV^b 19^b45^b r. ^bPleszew, pow. Jarocin – służba w MO (ochotnicza służba)^b.

Opinia

W trakcie przeprowadzanego wywiadu odnośnie ww. nie zdołano stwierdzić, ażeby ww. popełnił jakiekolwiek przestępstwo w myśl punktów uwidoczniionych

^a Maszynopis na drukowanym formularzu.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

na drugiej stronie niniejszego pisma. Poza tym zawiadamiamy, że ww. nie figuruje w kartotece tut[ejszego] urzędu jako wnioskodawca na VD lub LP.

Ww., jak zdołano ustalić, uczęszczał do szkoły powszechnej w Pleszewie, po skończonej nauce szkolnej uczył się u ojca swego zawodu szewskiego. W wojnie [w latach] 1914–[19]18 brał czynny udział na froncie francuskim, następnie przebywał w niewoli angielskiej, a następnie wstąpił do armii Hallera i tam otrzymał nominację do plutonowego.

W 1920 r. został zwolniony z wojska i zaraz też czynił starania o przyjęcie go do Straży Granicznej, gdzie został przyjęty i służył jako strażnik aż do wybuchu wojny [w] 1939 r. Po zajęciu Polski przez Niemców powrócił do Pleszewa i pracował cały czas okupacji jako szewc w warsztacie szewskim po ob[ywatelu] Biernacie w Pleszewie.

Przed wojną, jak i w czasie okupacji, do żadnej partii lub organizacji nie należał, nie składał również wniosku na VD lub LP. Po wyzwoleniu wstąpił do MO Pleszew, w której pracował od stycznia 1945 r. do kwietnia [19]45 r., po czym został zwolniony na skutek reorganizacji, od tego czasu nie pracuje nigdzie – utrzymuje się z zapomogi udzielanej przez jego córkę, która jest nauczycielką w Lesznie, poza tym ww. posiada w Pleszewie swoją własność, tj. domek mieszkalny. Obecnie ww. jest bezpartyjnym i nie zdołano stwierdzić, ażeby występował wrogo [przeciw] obecnemu ustrojowi^c.

Jarocin, dnia 16 XII 1949 r.

(–)^d
podpis^e

Źródło: AIPN, 00231/22, k. 28, mps.

^c Poniżej w środkowej części karty niewyraźnie odbita okrągła pieczęć.

^d Podpis nieczytelny.

^e Poniżej pieczęć o treści: Szef Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w **Jarocinie**.

1949, [Warszawa] – Uwagi uzupełniające naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP pplk. Władysława Śliwy do wytycznych obiektowego rozpracowania krypt. „Targowica”

Uwagi uzupełniające
do wytycznych obiektowego rozpoznania „Targowica”

Do części IV punktu „h”:

1. „S[ekcja] 6 W[ydziału] I WUBP dąży do rozszyfrowania strukturalnego i personalnego komendy wojewódzkiej PP, która do 1939 r. istniała na danym terenie.

2. Specjalną uwagę poświęcić należy okręgowym urzędom policji politycznej, istniejącym przy komendach wojewódzkich PP.

3. Komendami powiatowymi PP i powiatowymi referatami policji politycznej zajmują się referaty I PUBP.

4. Pracowników OUPP i powiatowych referatów policji politycznej należy traktować identycznie jak dwójkarzy, tzn. rozpracowywać ich indywidualnie, kwalifikując każdego oddzielnie jako figuranta rozpracowania.

5. Wszystkich innych policjantów, pomijając jednostki kierownicze, należy traktować jako środowisko i rozpracowywać w trybie przyjętym w rozpracowaniu obiektowym repatriantów, dążąc do wyłonienia tą drogą poszczególnych figurantów spośród nich. W odróżnieniu jednakże od rozpracowania repatriantów wszystkich policjantów należy wziąć na ewidencję, którą prowadzić należy w sposób niżej określony.

6. Do kierowniczych jednostek PP zaliczamy:

- komendantów komend powiatowych PP i ich zastępców;
- komendantów wojewódzkich komend PP i ich zastępców;
- wyższych funkcjonariuszy PP w stopniu aspiranta, podkomisarza, komisarza i nadkomisarza.

Wszyscy oni kwalifikują się do indywidualnego rozpracowania w trybie przewidzianym dla dwójkarzy.

Do części IV punktu „i”:

1. Sekcja 6 Wydziału I WUBP dąży do rozszyfrowania strukturalnego i personalnego wojewódzkich wydziałów bezpieczeństwa, które do [19]39 r. istniały na danym terenie.

2. Powiatowymi referatami bezpieczeństwa zajmują się referaty I PUBP.

3. Pracowników wojewódzkich wydziałów bezpieczeństwa i powiatowych referatów należy traktować indywidualnie, kwalifikując każdego oddzielnie jako figuranta rozpracowania.

^{a-a} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia.

Do części IV punktu „j”:

Sekcje 6 wyd[iałów] I WUBP oraz referaty I PUBP dążą do ustalenia przebywających na ich terenie wszystkich oficerów KOP i włączają ich do obiektowego rozpracowania Oddziału II w trybie ustalonym dla dwójkarzy.

Rozpracowanie obiektowe „Targowica” zakłada się i prowadzi technicznie w sposób następujący:

1. Jak w każdym obiektowym rozpracowaniu musi istnieć teczka (segregator) ogólna oraz podteczki figurantów.

Z uwagi na to, że Sekcja 6 sprawuje kontrolę nad rozpracowaniami PUBP, winna być też teczka (segregator) kontrolna PUBP, koncentrująca całokształt korespondencji dotyczącej tego zagadnienia między S[ekcją] 6 a danym PUBP. Teczka ta więc będzie zawierała tyle podteczek, ile jest PUBP w danym województwie.

Ze względu na liczną korespondencję z MBP wskazane jest założenie oddzielnej teczki dla tej korespondencji, należy jednak mieć na uwadze, że meldunki o wszczęciu i o przebiegu rozpracowania kierowane do MBP winny być koncentrowane w teczce ogólnej.

Podteczki figurantów rozpracowań obiektowych „Targowica” zakładamy na następujące kategorie osób:

- oficjalnych pracowników Oddziału II i jego terenowych placówek,
- współpracowników (konfidentów) Oddziału II i jego terenowych placówek,
- wyższych funkcjonariuszy PP wymienionych powyżej,
- wszystkich funkcjonariuszy policji politycznej,
- współpracowników (konfidentów) policji politycznej,
- wszystkich pracowników wydziałów i referatów bezpieczeństwa,
- wszystkich oficerów KOP^a,
- oficjalnych pracowników Szefostwa Wywiadu KOP,
- współpracowników (konfidentów) Szef[ostwa] Wyw[iadu] KOP.

Odnosnie Straży Granicznej zostaną przesłane dodatkowe wskazówki po zebraniu materiałów bliżej naświetlających ten odcinek.

2. Równoległe z gromadzeniem materiałów ^{bwb} sposób ukazany w p[unkcie] 1 prowadzi się *dossier* obiektu.

Prowadzenie *dossier* omawianego zagadnienia ma na celu:

- a) odtworzenie struktury obiektu;
- b) prowadzenie ewidencji wszystkich pracowników obiektu w ramach jednostek, w których pracowali;
- c) poprzez systematyczną i przejrzystą ewidencję ułatwić rozpracowanie obiektu.

^{a3} Na obecnym etapie s[ekcje] 6 zakładają *dossier* na:

a) jednostki Oddziału II działające do 1939 r. na ich terenie, np. S[ekcja] 6 Wydz[iału] I WUBP Bydgoszcz zakłada *dossier* na Ekspozyturę nr 3 oraz na SRI nr 8 i placówki terenowe tych jednostek. Zaś PUBP Toruń zakłada *dossier* tylko na SRI nr 8, które tam się znajdowało;

^{b-b} Wpisano odręcznie.

b) wojewódzkie wydziały bezpieczeństwa, zaś PUBP na powiatowe referaty bezpieczeństwa;

c) wojewódzkie komendy Policji Państwowej, zaś PUBP na komendy powiatowe.

Arkusze ewidencyjne i kronikarskie w *dossier* komendy Policji Państwowej wypełniamy na wszystkich pracowników policji politycznej oraz na kierowników policji ogólnej, wymienionych powyżej w punkcie „h”. Na wszystkich innych policjantów prowadzimy w ramach wydziału – względnie referatu, w którym pracowali – tylko spisy w porządku alfabetycznym, zawierające dane personalne oraz obecne miejsce pracy i pobytu.

Z uwagi na charakter pracy wydziałów i referatów bezpieczeństwa oraz urzędów policji politycznej należy dążyć do dokładnego odtworzenia ich struktury organizacyjnej oraz pełnej obsady personalnej.

Natomiast, jeżeli chodzi o komendę policji w całości, to należy tylko odtworzyć jej strukturę organizacyjną, nie kładąc specjalnego nacisku na odtworzenie dołowej obsady personalnej.

PUBP przesyłają do s[ekcji] 6 w[ydziałów] I WUBP spisy wszystkich ustalonych na ich terenie dwójkarzy, konfidentów dwójki, pracowników Szefostwa Wywiadu KOP i oficerów liniowych KOP, funkcjonariuszy urzędów policji politycznej, pracowników wydziałów i referatów bezpieczeństwa oraz oficerów PP. Spisy policjantów zwykłych PUBP do S[ekcji] 6 nie przesyłają, podają tylko ogólną liczbę ustalonych na ich terenie.

S[ekcje] 6 w[ydziałów] I WUBP wypełniają na wszystkie ww. kategorie osób arkusze ewidencyjne i kronikarskie, gromadząc je w odnośnych *dossier*.

Do Wydz[iału] VI Dep[artamentu] I MBP s[ekcje] 6 w[ydziałów] I WUBP przesyłają spisy dwójkarzy oraz pracowników Szefostwa Wywiadu KOP ustalonych na terenie całego województwa, **posługując się do tego celu tabelą statystyczną nr 2.**

Do czasu otrzymania nowych dyspozycji odnośnie pozostałych kategorii pracowników należy przysyłać tylko ogólną cyfrę ustalonych – według ich przynależności służbowej^a.

Niezależnie od tego wszystkie te kategorie pracowników winny być rejestrowane w kartotece i sprawdzane, przy czym kartę wzór E-15 należy adresować: „Do Wydz[iału] I Dep[artamentu] II przez nacz[elnika] Wydz[iału] II WUBP”. Ma to na celu umożliwienie s[ekcjom] 6 wydz[iałów] I WUBP skoncentrowania wszystkich materiałów na danego figuranta znajdujących się w organach MBP. Odnosi się to również do tych figurantów (sprawdzenie), na których materiały S[ekcja] 6 otrzymywać będzie z Wydz[iału] VI Dep[artamentu] I MBP.

Do części V:

Sprawozdawczość z pracy operacyjnej s[ekcji] 6 odbywa się **dwutorowo w postaci raportów miesięcznych (w ustalonej formie) oraz meldunków o przebiegu rozpracowania.** Z uwagi na to, że raporty miesięczne nie obrazują sytuacji panującej w danym okresie na obiekcie rozpracowywanym, precyzuje się poniżej punkty,

według których raporty te należy budować, nie wykraczając poza ramy ustalonej już formy. W punkcie 1 sprawozdania należy podać dane cyfrowe dotyczące:

^aa) liczby ustalonych w okresie sprawozdawczym figurantów – według poszczególnych kategorii,

b) liczby wytypowanych kandydatów na werbunek,

c) liczby nowo zawerbowanych informatorów przez S[ekcję] 6 i referaty I PUBP.

W analizie sytuacji na obiekcie należy podać:

a) ustalone przejawy wrogiej działalności;

b) nastroje ilustrowane charakterystycznymi wypowiedziami;

c) ruch figurantów – tzn. zauważone zmiany stanowisk, miejsca pracy i pobytu oraz przynależności partyjnej;

d) zauważane kształtowanie się charakterystycznych grup poszczególnych figurantów utrzymujących ze sobą kontakt.

Przy omawianiu zagadnienia sieci informacyjnej należy określić jej możliwości oraz stopień opanowania środowiska w okresie sprawozdawczym^a.

Naczelnik Wydziału VI Dep[artamentu] I
Śliwa, ppłk^c

Źródło: AIPN, 1572/937, k. 35–37, mps.

^c Podpis nieczytelny.

Nr 14

1950 marzec 29, Chojnice – Raport nr 3 starszego referenta Referatu I Sekcji 6 PUBP w Chojnicach Zygmunta Kulińskiego dla naczelnika Wydziału I WUBP w Bydgoszczy o przebiegu rozpracowania agenturalnego byłych funkcjonariuszy KOP

Powiatowy Urząd
Bezp[ieczeństwa] Publ[icznego]
w Chojnicach
Ref[eratu] I Sekcja 6
nr ... [19]50 r.
krypt. „Targowica”

Chojnice, dnia 29 [III] [19]50 r.
Ścisłe tajne

Zatwierdzam

(-)^a

Dnia ^b29 III^b [19]50 r.

Do
Naczelnika Wydziału I
Woj[ewódzkiego] Urzędu
Bezp[ieczeństwa] Publicznego
w Bydgoszczy

Raport nr 3

o przebiegu agencyjnego rozpracowania

W ślad za raportem o przebiegu rozpracowania obiektowego z dnia 12 I [19]50 r. melduję:

I. Przebieg wykonania planu rozpracowania

Punkt pierwszy z operacyjnych przedsięwzięć został wykonany i uzyskano dane przez informatora „Gruby”. Punkt drugi – został wytypowany i opracowany kandydat na agenta ze środowiska Straży Granicznej L. II.

Ważniejsze doniesienia uzyskane w okresie sprawozdawczym.

W dniu 23 I [19]50 r. otrzymano doniesienie od inf. „Gruby”, które nam podaje, iż Mayer, który pochodzi ze Swornychgaci, pow. Chojnice, który był do roku 1939 zawodowym podoficerem [w] baonie strzelców w Chojnicach, a obecnie kierownikiem w jednym z tartaków w pow. człuchowskim. Ww. do roku 1939 kontaktował się z oficerami SRI DOK [nr] VII. W stosunku do żołnierzy był brutalny, a także nie cieszył się zaufaniem wśród oficerów. Mayer w czasie działań frontowych w roku 1939 miał z grupą żołnierzy przejść na tereny Niemiec i w czasie okupacji cieszył się dobrym zaufaniem u Niemców. W latach [19]38–[19]39 podejrzewano Mayera ze strony SRI o dwulicową robotę.

^a Podpis nieczytelny.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

W dniu 1 II [19]50 r. otrzymano doniesienie od inf. „Walter” o następującej treści: W dniu 27 I [19]50 r. był[em] osobiście w gospodzie „Kaszubskiej”, gdzie rozmawiałem z ob[ywatelem] Szweminem, który mi oświadczył w rozmowie, że otrzymał z Urzędu Skarbowego domiar podatkowy i oni mogą długo czekać, aż ja im zapłacę; przede wszystkim zrobił odwołanie: „Nie[ch] rozłożą mi na raty, a w maju lub w czerwcu jest złote wesele, to wszystko przepadnie”. Na moje zapytanie, co to ma znaczyć złote wesele, oświadczył mi Szwemin, że się zmieni i będzie wojna.

W dniu 24 II [19]50 r. otrzymano w załączeniu z pismem wyciąg z doniesienia agenturalnego – źródło „Jabłoń” z PUBP w Tucholi – o następującej treści: W dniu 10 XII [19]49 r. byłem w Chojnicach na targu z towarem, gdzie po sprzedaniu mego towaru, w godzinach 11.00–12.00, wszedłem do restauracji („Kaszubskiej”) w Chojnicach, której właścicielem jest Szwemin Alojzy, pochodzący z Tucholi, gdyż posiada jeszcze braci w Tucholi. Tenże posiada w Chojnicach dwie kamienice prywatne. W toku rozmowy z[e] Szweminem mówiłem mu, dlatego iż się bardzo znam, że chcę budować ciepłarnię – ja jako ogrodnik. Na to Szwemin: „Człowieku, czyś ty głupi? Na co ty chcesz budować, czy ty to zatrzymasz? Przecież ci to i tak zabiorą”. Ja wówczas mu odpowiedziałem: „A ty masz dwie kamienice i nikt ci jeszcze nie zabiera ich”. Na co Szwemin: „Ale spodziewam się tego wnet, że mi odbiorą te kamienice, a nie tylko to, bo nawet i nas zabiorą i wywiozą w głąb na wschód do Rosji”; lecz on by się wywieźć nie dał w żaden sposób do Rosji, gdyż nawet by im z transportu uciekł w las. Dodał, że swój interes chce oddać do spółdzielni po to tylko, ażeby oni założyli odpowiednie urządzenia, gdyż mu się to w przyszłości przyda, kiedy wróci z powrotem na swoje, to będzie miał gotowe, lecz on do tego nie będzie się nic dokładał nad urządzeniem tegoż lokalu, gdyż tak jak teraz jest, to w ogóle pozostać dłużej nie może. Dodał do mnie: „O ile masz trochę gotówki, to lepiej zakup sobie drogocennej biżuterii, ewentualnie wartościowych pieniędzy i to zachowasz bardzo łatwo i najlepiej na tym wyjdiesz”. Następnie dodał, że tak jak teraz jest, to nie pozostanie, gdyż zmianę ustroju da przez wojnę i to bez wszystkiego, oraz że musi runąć i wówczas będą inne czasy. Powiedział, że on dużo wie, gdyż on ma styczność z takimi ludźmi, którzy go o wszystkim informują, a po drugie posiada dość silne radio, z którego słucha stacji zagranicznych i stąd on wie wszystko dobrze, co oni przez radio nadają. Na koniec dodał, że już ma dosyć tych wszystkich interesów, gdyż tych wszystkich komisji już za dużo, człowiek ma całkowicie nerwy już rozstrojone na nich, lecz więcej nie będę się z nimi zagryzał, niech już raz zabiorą ten interes, będę przynajmniej miał spokój, gdyż będę kierownikiem tego interesu i tak będę miał dobrze. Na tym rozmowę nam przerwano. Lecz następnym razem, kiedy będę w Chojnicach, to po znajomości go odwiedzę i porozmawiam z nim głębiej na tle politycznym.

Dnia 24 II [19]50 r. otrzymano doniesienie inf. „Philips” o następującej treści: Dnia 24 II [19]50 r. o godz. 18.15 spotkałem u wylotu ul. Tadeusza Kościuszki do plac[u] Niepodległości ob[ywatela] Alojzego Szwemina, właści[ciela] gospody „Kaszubsk[iej]”. Na pytanie moje, dokąd zamierza się udać, odpowiedział on mi, że lekarz nakazał jemu – ze względów zdrowotnych – zrobić codziennie wieczorem

przechadzkę. Udałem się również z nim w kierunku ul. Dworcowej do TOR, skąd się wróciliśmy z powrotem do miasta. W drodze powrotnej ściągnął naszą uwagę hałas przejeżdżających w dniu tym do wojska poborowych, gdzie się z[e] Szwe-minem zatrzymaliśmy, przy czym ob[ywate]l Szwemin zbiegowisko to bacznie obserwował. W wyniku kłótni pomiędzy poborowymi i – zdaje mi się – funk[c]jo-nariuszem] UB, ten ostatni użył broni palnej, oddając jeden strzał w powietrze, celem zapobieżenia oddalenia się poborowych do miasta. Ob[ywate]l Szwemin powiedział wtedy, że niektórzy z poborowych, którzy zamieszkują w Tucholi, pili wódkę w jego restauracji. Poza tym wyraził się, że gdy to się zacznie kotłować, to ani automaty, które posiada milicja, już nic nie pomogą, bo widać to z nastawienia ludności do niej. Dalej, w rozmowie naszej podczas przechadzki ja oświadczyłem Szweminowi, ażeby go wyciągnąć za język, że żałuję, iż w roku 1945 nie poje-chałem do Berlina, kiedy mnie do tego namawiał major wojsk radzieckich. On mi oświadczył, że już w roku [19]46 miał również spakowane walizki celem wyjazdu za granicę, lecz jego osoba była zanadto strzeżoną, co jemu w zamiarach tych po-czątkowo opowiadał on mi, że w zachodnich strefach Niemiec ludzie lepiej sobie żyją jak tu u nas, że Roman Kwasigroch, s. Kwasigrocha, pow. Chojnice, również się tam znajduje, jak również brat Kwasigrochowej, który jest przedstawicielem fabryki wiecznych piór, że on pisał w liście, gdyby Kwasigroch dziś był w Niem-czech, to byłby on tam samym „Nerkure[m]”, co kiedyś przed wojną i w czasie okupacji tu w Chojnicach.

Jak mi wiadomo, to ob[ywate]l A[lojzy] Szwemin nigdy w czasie najlepszego ruchu ze swej restauracji nie wychodzi i to akurat w godz[inach] wieczornych, co miało miejsce w danym dniu. Moi[m] zdaniem, i to może trafnie podejrzewam, ob[ywate]l Szwemin musiał się w dniu ty[m] specjalnie interesować ilością i jako-ścią powołanych do wojska poborowych, gdyż nie wolno nam zapomnieć o tym, [że] jest on starym dwójkarzem. Podejrzenie moje uwidacznia jeszcze następujący fakt. W dniu 28 II [19]50 r. umówiłem się z ob[ywatelem] Szweminem, że po południu około godz. 5.00 lub 6.00 pójdziemy do ob[ywate]la Przytarskiego celem odbioru opóźnionego przez niego warsztatu. Kiedy ja z ob[ywatelem] Parszykiem, z którym się spotkałem u ob[ywate]la Świerczyńskiego, poszedłem około godz. 18.00 do lo-kału Szwemina, zastaliśmy tylko jego żonę przy bufecie. Na pytanie moje, gdzie jest mąż, odpowiedziała ona, że pojechał do Tucholi. Gdy ja wiadomość tę przyjąłem – tośmy się przecież umówili w południe, że pójdziemy do Przyrskiego – Szwemi-nowa odpowiedziała, że tak kazał powiedzieć, jakby się ktoś o niego pytał. Cha-rakterystycznym jest ale fakt, że właśnie w dniu 28 II [19]50 r. odjeżdżali również poborowi do wojska i właśnie Szwemina w tym czasie nie było, no i to, że on, Kon-stanty Parszyk, z którym się spotkałem u ob[ywate]la Świerczańskiego Pawła, wraz ze mną przyszedł do Szwemina, a i wiadomo przecież, że Świerczański był przed wojną dwójkarzem. Mnie ostatnio w ogóle cała ta sprawa podpada, ponieważ, jak ostatnio zauważyłem, to ob[ywate]l Konstanty Parszyk odwiedza Świerczańskiego mniej więcej raz na tydzień, ale i w tym samym czasie raz na tydzień odwiedza on Szwemina. Stwierdziłem to na podstawie własnego obserwowania i z zeznań Szwemi-

mina. Parszyk był mianowicie u Świerczyńskiego i Szwemina dnia 28 II [19]50 r. około godz. 17.00, u Świerczyńskiego około godz. 18.00, dnia 8 III [19]50 r. był u Szwemina, lecz czasu nie mogę podać, a dnia 9 III [19]50 r. około godz. 17.00 był u Świerczyńskiego. Temat sprawy u Świerczyńskiego był o materiałach. Nie wiadomo jednak, co oni rozmawiali w tym czasie, kiedy Świerczyński mnie powołał na ćwiartkę wiśniówki. Z powyższego wynika, [że] trzeba wyżej podane osoby bacznie obserwować.

Dnia 18 III [19]50 r. otrzymano doniesienie od inf. „Philips” następującej treści: W uzupełnieniu doniesienia odnośnie osób Szwemina, Parszyka oraz Świerczyńskiego donoszę, że bardzo częstymi gośćmi Szwemina są: Grabowski Wacław, zatrudniony jako sekretarz w Pow[iatowym] Związku, oraz Kilian Troka, właśc[i-ciel] piekarni przy ul. gen. Świerczewskiego, jak również niektóre osoby z personelu biurowego PGR w Czarłomie. Poza tym dnia 11 III [19]50 r. około godz. 13.30 przybył tylnym wejściem do gospody A[lojzego] Szwemina ob[ywatel] Hipolit Krzyżański w towarzystwie sędziego Szeling, zajmując miejsce w pokoju obok bufetu, [w] który[m] oprócz nich nikogo więcej nie było. Jak zaobserwowałem, pili oni tylko koniak i to w czasie od godz. 13.30–14.30, wypili mniej więcej około 12 kolejek. Dnia tego był również u Szwemina inż. architekt z Ref[eratu] Budownictwa przy Starostwie Powiatowym oraz ob[ywatel] Gwizdała, który się w stanie pijanym do tego inż. wyraził, że jest zdecydowanym wrogiem obecnego reżimu rządzącego w Polsce. Ów inż. na słowa [tego] rodzaju nie był reagował, a jedynie Gwizdała uspokajał, tłumacząc mu, że [z powodu] takiego wyrażenia grozi mu zamknięcie, gdyby to ktoś zameldował.

Nazwisk[a] tego inż. nie znam, lecz uważam, że będzie to łatwe do stwierdzenia. Przez pewien czas siedział w jego towarzystwie również ww. Wacław Grabowski i jeszcze jakiś mnie nieznajomy gość, którzy razem pili koniak. Jak długo jeszcze wszyscy tam zostali, tego nie wiem, gdyż o godz. 14.30 wyszedłem.

II. Analiza i ocena działalności obiektu z punktu widzenia KW

Analizując obecnie uzyskane materiały, wynika z nich, iż grupa wroga, w której jest głównym figurantem i prowokatorem – Szwemin, w której to skład wchodzi trzech agentów byłej dwójki i jeden kontakt z USA, i to inicjatywa prywatna. Wobec powyższego Referat I tut[ejszego] urzędu przystąpił do rozpracowania danej grupy przez założenie sprawy agenturalnej.

III. Charakterystyka agentury użytej dla rozpracowania obiektu

Referat I dla rozpracowania danego obiektu posiada dwóch inf. i to inf. „Walter”, który został zawerbowany w roku [19]48 na podstawie materiałów kompromitujących, jest pochodzenia mieszczańskiego, zawodu stołowy, pracując obecnie w gastronomii w Chojnicach; jest to były agent byłej dwójki oraz żołnierz RAF. Ww. do obecnego czasu z nałożonych nań obowiązków wywiązuje się dostatecznie. Obecnie jest nastawiony na ustaloną wrogą grupę, gdyż jako [z] zawodu stołowy ma dostęp do głównego figuranta.

IV. Plan operacyjnych przedsięwzięć:

1. Przystąpić do opracowania Szwemina, Świerczyńskiego, Parszyka i sędziego Szelkinga.

2. Przez inf. „Walter” uzyskać bliższe dane o kontaktach Szwemina na tutajszym terenie oraz dalsze, a w szczególności – co za osoby przyjeżdżają do Szwemina z Warszawy i u niego się zatrzymują.

3. W porozumieniu z Ref[eratem] III przez inf. „Philips” ustalać nadal kontakty Szwemina oraz ich charakter.

4. Po uzyskaniu powyższych danych założyć rozpracowanie agenturalne na daną grupę.

Powyższe dane wykona st[arszy] ref[erent] Referatu I Kuliński Zygmunt¹ do dnia 28 V [19]50 r.

Opr. K.Z., odbito w 2 egz.

Dnia 28 III [19]50 r.

Masz. F.Z.

Egz. 1 akt[a] spr[awy]

Egz. 2 WUBP Bydgoszcz

St[arszy] ref[erent] I Ref[eratu]

Kuliński Z[ygmunt]

^c(–)

Źródło: AIPN By, 069/141, k. 26–28, mps.

^c Podpis nieczytelny.

¹ **Kuliński Zygmunt** (ur. 16 IV 1916 w Krzywej Górze), ppor. (1950). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej we Włocławku (1930), Szkołę Rolniczą w Starym Brześciu (1938), 3 klasy gimnazjum ogólnokształcącego w Chojnicach (1950); ułan 25. puł. w Prużanach (1938); słuchacz Szkoły Podoficerskiej Łączności w Grodnie (1938–1939); żołnierz w kampanii polskiej (1939), dowódca patrolu 25. puł.; w obozie przejściowym w Przemyśle (X–XI 1939); pracownik w Białej Cegielni we Włocławku (1941–1944); szef baterii 15. dywizjonu artylerii przeciwpancernej (IV 1945–IV 1946); młodszy referent (XII 1946–1947), referent (od IV 1947), starszy referent (XI 1947–1950) PUBP w Chojnicach; zastępca szefa PUBP w Chełmninie (IX 1950–1952); kierownik RO WUBP w Bydgoszczy (VIII 1952–I 1953); sekretarz ZP ZSch w Chełmninie (II 1953–X 1954); zastępca przewodniczącego PPRN w Chełmninie (X 1954–XI 1956); zastępca przewodniczącego PPRN (XI 1956–X 1958), kierownik biura ZP LPŻ (I 1959–VIII 1963), kierownik biura ZP LOK (IX 1963–IX 1969), pracownik PZGS „Samopomoc Chłopska” (IX 1969) w Tucholi; członek PPR (1946–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 2174/4090, Akta personalne MON.

1950 kwiecień 24, bm – Raport szefa Wydziału Personalnego WOP pplk. Ignacego Krakusa dotyczący polityki personalnej w WOP w okresie od listopada 1945 r. do listopada 1949 r.

^aPolityka personalna w Wojskach Ochrony Pogranicza

1. Analiza personalna kadry na przestrzeni od listopada 1945 r. do III Plenum KC PZPR

Rozwój kadry oficerów Wojsk Ochrony Pogranicza od chwili powstania naszych wojsk szedł po wadliwej linii. Zasadniczym błędem polityki personalnej w przeszłości było to, że do tworzących się Wojsk Ochrony Pogranicza kierowano owianych mitem fachowości byłych oficerów Straży Granicznej i KOP. Wyrazicielami tej błędnej i wadliwej polityki, która w znacznej mierze zaciążyła na kadrze WOP, były wydziały WOP przy OW uzupełniające kadrę oficerską w jednostkach WOP. Wydziały te były obsadzone właśnie przedwojennymi oficerami KOP, zaciekłymi wrogami klasy robotniczej i ZSRR. Do samego dowództwa WOP na skutek karygodnego liberalizmu i braku czujności wślizgnęli się na kierownicze stanowiska ludzie cytowanego wyżej pokroju. Oficerowie ci pełniący służbę w dowództwie WOP, w wydziałach i oddziałach WOP dobierali do siebie i obsadzali ważniejsze stanowiska ludźmi, którzy z racji chociażby zajmowanych przed wojną stanowisk byli po wyzwoleniu zamaskowanymi wrogami. Powyższe wskazuje nam jaskrawo, jakie było oblicze polityczno-moralne kadry oficerskiej w WOP w latach poprzednich. Wobec takiej sytuacji powstała konieczność przeprowadzenia selekcji i wyeliminowania elementów wrogich i szkodliwych przez specjalne komisje personalne. Na przestrzeni istnienia WOP, w odpowiednich odstępach czasu, istniały cztery kolejne specjalne komisje personalne, które przeprowadzały oczyszczanie kadr. Działające specjalne komisje personalne z ramienia Departamentu Personalnego MON, wychodząc z ciasnego praktycyzmu, pozostawiały część oficerów przedwojennych nadal w służbie WOP. Obawiano się wysuwania młodych oficerów na wyższe stanowiska, nie dając im możliwości wzrostu. Główną trudnością w zdecydowanym i śmiałym oczyszczaniu kadr był ciągły brak oficerów specjalistów, którymi można by zamienić oficerów nienadających się. Należy stwierdzić, że specjalne komisje personalne działające wówczas ograniczały się do zakwalifikowania do usunięcia takich tylko oficerów, którzy czynnie i częstokroć jawnie wykazali swoją wrogą postawę do obecnego ustroju. Komisje te jednak nie sięgnęły głębiej, nie badały przeszłości, działalności w okresie okupacji, środowiska, pochodzenia klasowego i powiązań.

^a W lewym górnym rogu karty pieczęć o treści: MBP. Wojska Ochrony Pogranicza. Wydział Personalny. Nr 001804 i wpisana odręcznie data: 25 IV 1950 r.

Pozwoliło to elementom wrogim i dwulicowym w dalszym ciągu uchronić się od zdemaskowania i ewentualnego usunięcia.

Oficerów zakwalifikowanych przez SKP do usunięcia z WOP odsyłano do MON (w latach 1946–1948 odesłano około dwóch tysięcy oficerów), lecz na ich miejsce otrzymywano zawsze mniejszą ilość oficerów, którzy w większości niczym nie różnili się od odesłanych. Potwierdzeniem tego może być fakt, że SKP działająca w kwietniu 1947 r. usunęła z WOP 791 oficerów, rekrutujących się przeważnie z nowo skierowanych z Departamentu Personalnego MON oficerów w 1946 r.

Błędną politykę personalną w stosunku do WOP prowadził Departament Personalny MON, który nie doceniał w zupełności służby ochrony granicy.

Należy podkreślić, że Departament Personalny MON nawet do końca 1948 r., mimo dużych braków, prawie nie dawał żadnego uzupełnienia. Wypadki pojedynczych skierowań oficerów do WOP nie mogły rozwiązać katastrofalnego stanu rzeczy.

Na skutek poważnych braków do etatu w obsadzie jeden oficer zmuszony był pełnić służbę za dwóch. Najbardziej dało się to zauważyć na szczeblu strażnicy. Bardzo ujemnie na kształtowanie się obsady oficerskiej w WOP wpłynął również ciągły płynny stan oficerów. Z powodu dużej ilości braku oficerów do etatów zachodziła konieczność częstych przeniesień, co w konsekwencji nie polepszało sytuacji, lecz wręcz przeciwnie – pogarszało ją, wpływając demoralizująco na korpus oficerski. Były wypadki, że w przeciągu jednego miesiąca oficer przenoszony był dwukrotnie.

Od stycznia 1949 r. (z chwilą przejścia Wojsk Ochrony Pogranicza w system MBP) polityka personalna zaczęła iść z gruntu innymi torami. Opierając się na doświadczeniach ubiegłych lat i biorąc pod uwagę to, że Departament Personalny MON nie kieruje nadal do naszej dyspozycji oficerów, zwrócono uwagę na szkolenie kadr we własnym zakresie w oparciu o MBP.

Niezależnie od tego zwrócono uwagę na oczyszczanie kadry oficerskiej, która mimo poprzednich czystek dokonanych w latach 1946–1947 kryła w sobie wiele zamaskowanych wrogów.

Od czerwca do października 1949 r. pracowała w Wojskach Ochrony Pogranicza Specjalna Komisja Personalna, której zadaniem było usunąć wszystkich nienadających się oficerów i podoficerów zawodowych z WOP w terminie do 31 grudnia 1949 r.

W wyjątkowych wypadkach, szczególnie dotyczyło się to oficerów – specjalistów, Specjalna Komisja Personalna była zmuszona termin ich usunięcia ustalić na dalszy okres ze względu na brak zamiany.

Specjalna Komisja Personalna miała również za zadanie wyciągnąć z dołów ludzi klasowo i ideologicznie bliskich oraz oddanych naszemu ustrojowi, którzy mieli zastąpić usuniętych. W pracy swej Specjalna Komisja Personalna przy kwalifikowaniu oficerów do usunięcia kierowała się następującymi kryteriami:

a) obcość klasowa (synowie obszarników, bogaczy wiejskich, kupców, policjantów itp.);

- b) wrogi stosunek do naszego ustroju, względnie współpraca z okupantem;
- c) z wrogiego środowiska (wrogie ustosunkowanie się bliskiej rodziny do ustroju, współpraca z okupantem);
- d) przedwojenni oficerowie [z]awodowi, policjanci, KOP, którzy wykazywali niechęć i wrogi stosunek do ustroju;
- e) przynależność do wrogich organizacji (NSZ, AK, ZWZ, PSL, częściowo BCh);
- f) kontakty z wrogim elementem;
- g) rozkład moralny i zaniedbywanie się w obowiązkach służbowych.

Oceniając pracę Specjalnej Komisji Personalnej na tle uchwał III Plenum, należy stwierdzić, że komisja personalna, mimo iż pracę dokonała jeszcze przed III Plenum, to w zasadzie linia, jaką się kierowała, pokrywała się z[e] wskazaniami III Plenum. Niemniej należy stwierdzić, że wadą pracy komisji było to, że nie przeprowadzała ona indywidualnych rozmów z oficerami. Materiały komisja czerpała z teczek Wydziału Informacji oraz kart kwalifikacyjnych sporządzonych na podstawie akt osobowych znajdujących się w Wydziale Personalnym WOP. W ogniu krytyki i samokrytyki na zebraniach partyjnych zostały często wykryte fakty obciążające poszczególnych oficerów, które nie były znane uprzednio ani Wydziałowi Personalnemu, ani Zarządowi Informacji. Z tego wynika, że praca Specjalnej Komisji Personalnej była niewystarczająca.

Specjalna Komisja Personalna ni[e] rozmawiała z oficerami dlatego, ponieważ pragnęła utrzymać swą pracę w tajemnicy, aby nie wywoływać niezdrowych nastrojów i ewentualnej demoralizacji. Wydaje się jednak, że to stanowisko było niesłuszne, bo z jednej strony i tak pracę swą komisja nie mogła utrzymać w tajemnicy, a z drugiej strony korzyści, jakie dałyby rozmowy indywidualne, byłyby bardzo znaczne. Nie jest wykluczone, że w wyniku rozmów – **w wyjątkowych** wypadkach – można by jeszcze pozostawić w WOP niektórych oficerów, których komisja zakwalifikowała do usunięcia. Niemniej okazałoby się, że część oficerów, których komisja wskutek braku materiałów pozostawiła, należałoby w wyniku rozmów usunąć.

W świetle powyższego, chcąc ustalić, jak odbyła się realizacja uchwał III Plenum na odcinku personalnym w WOP, należy objąć okres już od czerwca 1949 r., tj. od początku prac Specjalnej Komisji Personalnej.

2. Zagadnienie oczyszczania kadry w wyniku prac Specjalnej Komisji Personalnej w 1949 r.

W wyniku swej pracy Specjalna Komisja Personalna zakwalifikowała do usunięcia:

– **oficerów:**

a) oficerów odr[odzonego] WP – 398 ofic[erów] na ogólny stan 1518, co stanowi 26,2 proc.;

b) oficerów i podchor[ążych] rezerwy sprzed 1939 [r.] – 16 ofic[erów] na ogólny stan 29, co stanowi 55,2 proc.;

c) oficerów z podofic[erów] zawodowych sprzed 1939 r. – 83 ofic[erów] na ogólny stan 123, co stanowi 67,5 proc.;

d) oficerów zawodowych sprzed 1939 r. – 23 ofic[erów] na ogólny stan 24, co stanowi 95,8 proc.;

ogółem – 520 ofic[erów] na ogólny stan 1770 ofic[erów];

– **podoficerów zawodowych**:

a) podoficerów zawodow[ych] odr[odzonego] WP – 68 podofic[erów] na ogólny stan 730, co stanowi 9,3 proc.

Z zakwalifikowanych ogólnie do usunięcia Specjalna Komisja Personalna zdecydowała usunąć:

– przez aresztowanie 39 ofic[erów], 3 podofic[erów];

– przez natychmiastowe zwolnienie 343 ofic[erów], 53 podofi[cerów];

– przez aresztowanie po uzupełnieniu materiałów 5 ofic[erów], 12 podofi[ce-rów];

– po otrzymaniu zamiany specjalistów 113 ofic[erów];

ogółem – 520 ofic[erów], 68 podofic[erów].

Z tego przewidziano:

– do ukarania partyjnego 53 ofic[erów];

– do ukarania przez OSH i KSS 97 ofic[erów], 9 podofic[erów];

ogółem – 150 ofic[erów], 9 podofic[erów].

^bW wyniku powyższego od czerwca 1949 r. do dnia 22 kwietnia 1950 r. zostało zwolnionych z Wojsk Ochrony Pogranicza 326 oficerów i 68 podoficerów zawodowych^b.

Oficerowie zostali zwolnieni z następujących przyczyn:

1. Obcych klasowo – 40;

2. Wrogo ustosunkowanych do naszego ustroju i ZSRR – 78;

3. Współpraca z okupantem – 11;

4. Przynależność do wrogich organizacji (NSZ, ZWZ, AK, częściowo BCh) – 60;

5. Kontakty z wrogim elementem – 21;

6. Rozkład moralny (pijaństwo i awanturnictwo) – 35;

7. Zaniedbywanie obowiązków służbowych – 35;

8. Wrogie środowisko (bliska rodzina wrogo ustosunkowana do ustroju) – 21;

9. Przedwojenni oficerowie i podoficerowie wrogo ustosunkowani do ustroju (KOP-iści, **policjanci**) – 25;

ogółem – 326.

Z zakwalifikowanych do usunięcia:

– 520 oficerów, 68 podoficerów zaw[odowych];

– usunięto: 326 oficerów, 68 podoficerów zaw[odowych];

– pozostało do usunięcia: 194 oficerów.

Pozostałych 194 oficerów zakwalifikowanych do usunięcia nie zwolniono z następujących powodów:

^{b-b} *Tekst zakreślony odręcną ramką.*

- w szpitalach znajduje się 9 oficerów;
- w oficerskich sądach honorowych znajduje się 4 oficerów;
- w śledztwach sądowych znajduje się 2 oficerów;
- z braku zamiany 148 oficerów;
- w trakcie zwolnienia **31 oficerów**;

ogółem – 194 oficerów.

Poza tym zwolniono w tym okresie z Wojsk Ochrony Pogranicza 60 oficerów poza pracami Specjalnej Komisji Personalnej, którzy byli usunięci na podstawie codziennej, indywidualnej pracy personalnej.

Początek pracy Specjalnej Komisji Personalnej zbiegł się z okresem wymiany legitymacji partyjnych. Miało to duże znaczenia dla prac komisji, gdyż na zebraniach partyjnych w okresie wymiany dzięki krytyce i samokrytyce zdołano wyłowić element obcy i wrogi.

W okresie od lipca 1949 r. do III Plenum usunięto z szeregów partii 113 osób, a 10 osób zostało ukaranych.

Należy wyjaśnić, że Specjalna Komisja Personalna pracowała w ten sposób, że gdy napotykała na oficera lub podoficera zawodowego, członka partii – wroga lub zdemoralizowanego, którego kwalifikowała do usunięcia z Wojsk Ochrony Pogranicza, przedstawiała każdorazowo wniosek celem rozpatrzenia danej sprawy na forum partyjnym.

Ważnym czynnikiem w związku z usuwaniem oficerów z WOP były oficerskie sądy honorowe, które rozpatrywały każdorazowo sprawy tych oficerów, wykroczenia których naruszały cześć i godność oficera odrodzonego Wojska Polskiego.

Ogółem w 1949 r. OSH rozpatrzyły 152 sprawy, z tego za okres od lipca 1949 r. do grudnia 1949 r. – 97 spraw. Załączona tabelka przedstawiająca graficznie wzrost spraw OSH dobitnie wskazuje na zwiększenie się spraw od lipca 1949 r., tj. od początku prac Specjalnej Komisji Personalnej. **Zał. nr 1^c**.

Jednocześnie dało się zauważyć wzrost ciężaru gatunkowego rozpatrywanych spraw. Uwidacznia to się w tym, że na 152 sprawy było 59 spraw, w których oficerskie sądy honorowe orzekły ukaranie degradacją.

Mimo pracy Specjalnej Komisji Personalnej i wyłowienia ^d607 oficerów nienadających się do służby w WOP należy przypuszczać, że w korpusie oficerskim lub podoficerskim pozostała się jeszcze część oficerów i podoficerów o wrogiej przeszłości, którzy są mocno zamaskowani, a pracując nieźle lub częstokroć dobrze, nie rzucają na siebie podejrzeń. W wychwytywaniu tych ludzi potrzebny będzie dłuższy okres czasu.

W związku z powyższym w pierwszym kwartale br. rozpisano specjalne ankiety na 50 procent oficerów, częściowo podoficerów oraz pracowników kontraktowych. Niewątpliwie po otrzymaniu materiałów sprawdzieniowych z terenu pewną część ludzi trzeba będzie jeszcze usunąć. Oprócz tego przewidziano w obecnym roku

^c Pominięto załączniki nr 1–4.

^{d-d} Wpisano odręcznie.

przestudiować wszystkie teczki personalne i w wypadku niejasności wzywać na indywidualne rozmowy. Będzie kładziony specjalny nacisk na osoby zza Bugu, których sprawdzenie w obecnej chwili jest niemożliwe. Praktyka wykazała, że były wypadki podszywania się pod partyzantkę radziecką i czynione to było nie tylko w celach powiedźmy karierowiczowskich, ale częstokroć pod formą tej partyzantki maskowana była rzeczywista, wroga działalność podczas okupacji przeciwko demokracji i ZSRR.

Dalsze oczyszczanie kadry w Wojskach Ochrony Pogranicza odbywa się indywidualnie i nieprzerwanie.

3. Stan kadry Wojsk Ochrony Pogranicza na dzień 22 IV 1950 r.:

a) wykaz stanu etatowego, faktycznego i braków w kadrze. **Zał. nr 2;**

b) wykaz stanu faktycznego według grup oficerskich i pochodzenia socjalnego. **Zał. nr 3;**

c) wykaz oficerów i podoficerów zawodowych według przynależności partyjnej i stażu służby w Wojskach Ochrony Pogranicza. **Zał. nr 4.**

4. Kwestia wysuwania kadr

Do czasu Specjalnej Komisji Personalnej w 1949 r. problem wysuwania na wyższe stanowiska jako taki nie stanowił czołowego zagadnienia w polityce personalnej. Kierowano się do pewnego stopnia bojaźnią, że typowani do wysunięcia młodzi oficerowie i podoficerowie zawodowi nie podołają nałożonym obowiązkom, a w pracy się załamią. Wobec takiego z gruntu oportunistycznego nastawienia nie wysuwano ludzi dostatecznie młodych, mających zapał do pracy, lecz nieposiadających odpowiedniej praktyki i doświadczenia.

Dopiero w wyniku prac Specjalnej Komisji Personalnej i zaistnienia naglącej potrzeby zamiany usuniętych ludzi zdecydowano [się] na śmiało wysuwanie na wyższe stanowiska młodszych oficerów i podoficerów zawodowych.

Specjalna Komisja Personalna zdecydowała wysunąć na wakujące stanowiska 284 oficerów i 107 podoficerów zawodowych – ogółem 391, co stanowi 66,4 proc. obsady w miejsce zakwalifikowanych do usunięcia 520 oficerów i 68 podoficerów.

Stan osobowy oficerów wysuniętych na wakujące stanowiska według grup oficerskich przedstawia się następująco:

- oficerów – wychowanków odr[odzonego] WP – 255 ofic[erów],
- oficerów i podofic[erów] rezerwy sprzed 1939 r. – 2 [oficerów],
- oficerów z podofic[erów] zawodowych sprzed 1939 r. – 13 [oficerów],
- oficerów Armii Radzieckiej – 14 [oficerów],
- podoficerów zaw[odowych] – wychowanków odrodzonego WP – 107 p[o]d[o]-f[icerów].

Razem – 391 osób.

Zwrócono uwagę na to, by wysuwani oficerowie i podoficerowie zawodowi rekrutowali się przede wszystkim z robotników, mało- i średniorolnych chłopów.

Duży nacisk położono również na wysuwanie na stanowiska oficerskie podoficerów zawodowych – robotników, którzy z nałożonych nań obowiązków wywiązują

się bardzo dobrze i pracują z oddaniem. Komisja personalna przy takim śmiałym wysuwaniu podoficerów na stanowiska oficerskie wzięła pod uwagę to, że jeżeli podoficerowie ci do stycznia 1950 r. wykażą odpowiednie kwalifikacje i wywiążą się ze swych obowiązków, mogą być awansowani do stopnia oficerskiego. Spośród wysuniętych przez SKP podoficerów zawodowych zostało awansowanych w dniu 1 stycznia 1950 r. 33 podoficerów zawodowych do stopni oficerskich.

Specjalna Komisja Personalna podczas swojej pracy wysunęła na wyższe stanowiska oficerów i podoficerów zawodowych, którzy od dłuższego czasu przez zapomnienie ze strony dowództwa brygad pełnili służbę na niższych stanowiskach. Wysłanie ich na wyższe stanowiska stało się dla nich bodźcem do lepszej pracy. Zrozumieli oni, że mają możliwość awansu społecznego i że dowództwo o nich nie zapomniało. Młodych i wysuniętych na wyższe stanowiska oficerów i podoficerów zawodowych otacza się szczególną opieką po linii partyjnej i dowódczej przez częste kontrole i udzielanie wskazówek.

Dowództwo i aparat personalny WOP jest nastawiony na śmiało i zdecydowane wysuwanie młodych i oddanych oficerów i podoficerów zawodowych na wyższe stanowiska, niemniej jednak należy stwierdzić, że w obecnym okresie napotykamy już na ogromne trudności w doborze takich ludzi. Dalsze wyciąganie ludzi z dołów będzie znów możliwe po otrzymaniu około 200 absolwentów z OSP Wrocław, którzy przybędą do WOP jesienią 1950 r.

5. Ocena kadry WOP

Jak już wspomniano na wstępie, skład osobowy oficerów Wojsk Ochrony Pogranicza składał się z elementu przypadkowego, w znacznej mierze wrogiego, który w ciągu tych lat wpływał demoralizująco na młodych i niedoświadczonych w pracy wychowanków odrodzonego WP. Z tego powodu i z braku należytej kontroli część młodych oficerów uległa wykruszeniu.

Ponadto należy zaznaczyć, że sama specyfika Wojsk Ochrony Pogranicza polegająca na tym, że jednostki WOP, a szczególnie strażnice, znajdują się na najdalej wysuniętych krańcach państwa, często na odludziu i z dala od ośrodków kulturalnych, wpływa ujemnie na samopoczucie, a przez to na stan moralno-polityczny oficerów mało przygotowanych i zahartowanych do służby granicznej. Oficer znajdujący się w takich warunkach często szuka rozrywki w pijaństwie i zawieraniu znajomości z otaczającym go elementem – w wielu wypadkach przestępczym, zdemoralizowanym i wrogim. Nie powszednie są wypadki wiązania się oficerów z kobietami, które ze względów politycznych i moralnych w żadnym wypadku nie mogą zostać żonami oficerów. Z przytoczonych wyżej względów oficerowie się wykruszają.

Nie bez wpływu na poziom moralny i wykruszanie się oficerów WOP pozostaje również ciągły brak oficerów do pełnego etatu, na skutek czego oficerowie są przeciążeni pracą (na stan etatowy 3020 jest obecnie 1805 oficerów, brak jest 1215 oficerów, co stanowi 40 proc. braków do etatu).

Oficerowie pełniący służbę na granicy są oderwani od życia kulturalno-oświatowego, mieszkając w bardzo ciężkich warunkach terenowych. Chęć dalszego

uzupełniania wiadomości ogólnych przez oficerów, co jest prawie niemożliwe w WOP, wywołuje również pewne niezadowolenie tych, którzy pragną się dokształcać. Wymownym faktem tego jest liczba 61 oficerów dokształcających się na ogólną ilość 1805 oficerów.

Analizując obecny stan kadry, należy stwierdzić, że poza zakwalifikowanymi do usunięcia jest ona o zdrowym kręgosłupie polityczno-moralnym. W dużej mierze do podnoszenia poziomu moralno-politycznego przyczynia się w życiu codziennym aparat partyjny. Partia spełnia doniosłą rolę w wychowaniu kadry, w jej szkoleniu i zabezpieczeniu ochrony granicy państwowej i demaskowaniu wrogów zamaskowanych i ukrytych w naszych szeregach.

Należy podkreślić, że o ile nasza kadra w dziedzinie wyszkolenia ideologiczno-politycznego stoi na dość odpowiednim poziomie, to w dziedzinie służby granicznej, wyszkolenia wojskowego oraz zdolności operacyjno-liniowych nie osiągnęła należytego poziomu.

6. Szkolenie i uzupełnienie kadry

– Szkolenie partyjne.

Szkolenie ideologiczne w Wojskach Ochrony Pogranicza oparte jest w zasadzie na tych samych założeniach merytorycznych i organizacyjnych co i w jednostkach MON, z tym tylko, iż przystosowane zostało ono do naszych potrzeb i warunków. Szkolenie ideologiczne składu osobowego jednostek WOP pod względem organizacyjnym podzielić można na szkolenie partyjne członków partii i szkolenie powszechne (służbowe oficerów).

Szkolenie partyjne zostało zreorganizowane w sposób ostateczny w miesiącach października [i] listopadzie 1949 r. Nowa organizacja szkolenia partyjnego polegała w pierwszym rzędzie na ustaleniu długofalowych kursów systematycznego szkolenia partyjnego. Zorganizowane zostały trzy kursy:

– kurs stopnia trzeciego, dwuletni, obejmujący swym programem zagadnienia z historii WKP(b), polskiego ruchu robotniczego i wybranych zagadnień partyjno-organizacyjnych. Szkolenie na tym poziomie przewiduje szczegółowe przerabianie tematów z uwzględnieniem studiowania materiałów źródłowych. W ramach kursu trzeciego poziomu szkołą się najbardziej zaawansowani pod względem swej wiedzy ideologicznej towarzysze z dowództwa Wojsk Ochrony Pogranicza;

– kurs drugiego stopnia (brygadowy) również obliczony na okres dwóch lat. Program tego kursu obejmuje także historię WKP(b), polskiego ruchu robotniczego, wybrane zagadnienia organizacyjno-partyjne, z tym iż ilość wymaganych do prze-studiowania materiałów źródłowych jest znacznie mniejsza. Na kursie tym szkołą się najbardziej wyrobieni członkowie partii z brygad, którzy zajmują odpowiedzialne stanowiska służbowe (dowódcy brygad, zastępcy dowódców brygad, szefowie sztabów itd.), jak również część aktywu partyjnego z dowództwa WOP;

– kurs pierwszego poziomu (batalionowy). Program tego kursu przewidziany jest na okres jednego roku. Obejmuje on wybrane zagadnienia dotyczące Polski współczesnej, ruchu robotniczego, zagadnień organizacyjno-partyjnych. Tematy na

kursie tego poziomu ujęte są w sposób dostępny. Ukończenie kursu stopnia pierwszego umożliwi naukę na dwuletnim kursie stopnia drugiego. Na kursie tym szkolą się członkowie dołowego aktywu partyjnego z dowództwa WOP, brygad i batalionów;

– poza kursami, na których szkolą się w zasadzie aktywiści partyjni, wszyscy pozostali członkowie partii objęci są również szkoleniem ideologicznym. Polega ono na systematycznym przerabianiu Statutu i Deklaracji ideowej PZPR, na przerabianiu ważniejszych artykułów z pisma „O Trwały Pokój i Demokrację Ludową”. Szkolenie to ma na celu podwyższenie poziomu wyrobienia politycznego członków partii, zapewnienia ich przodującej roli w życiu służbowym i społecznym swych pododdziałów.

Oceniając dotychczasowe wyniki szkolenia ideologicznego członków partii, należy podkreślić z jednej strony pewne osiągnięcia wyrażające się we wzroście wiedzy politycznej i aktywności członków partii, lecz z drugiej strony poważne jeszcze braki i usterki polegające na niewłaściwym ustosunkowaniu się do szkolenia partyjnego ze strony niektórych uczestników. Szwankowała bardzo frekwencja na zajęciach, przygotowania do poszczególnych tematów były częstokroć słabe.

Czynnikiem, który wywarł decydujący wpływ na nasze szkolenie partyjne, były uchwały III Plenum KC PZPR. Na zebraniach partyjnych we wszystkich podstawowych organizacjach partyjnych jednostek WOP, poświęconych omawianiu historycznego plenum, przyjęto rezolucje, w których między innymi w sposób konkretny postanowiono dołożyć wszelkich wysiłków celem usunięcia dotychczasowych braków w szkoleniu partyjnym, lepiej przygotowywać się do zajęć, walczyć o maksymalną obecność. Dała się już zauważyć znaczna poprawa poziomu zajęć, którą należy przypisać jako wynik realizacji uchwał przyjętych w związku z III Plenum KC PZPR.

– Szkolenie powszechne.

Szkolenie powszechne oficerów przeprowadzane jest ze wszystkimi oficerami WOP w ramach zajęć służbowych. Przeprowadzają to szkolenie pracownicy aparatu partyjno-politycznego. Organizacja szkolenia powszechnego wygląda w ten sposób, iż każdy temat przerabiany jest na dwóch kolejnych zajęciach. Z początku odbywa się wykład, na podstawie którego – oraz materiałów dodatkowych – oficerowie przygotowują się do seminarium. Seminarium przeprowadzane jest na zajęciach następnych.

Tematykę szkolenia powszechnego stanowią wydarzenia aktualno-polityczne, zagadnienia obrazujące rozwój Polski Ludowej, wybrane tematy wojskowo-polityczne itp.

Poza tym w ramach szkolenia powszechnego przeprowadza się również przeglądy prasowe, które stały się ważnym czynnikiem w kształtowaniu poglądów oficerów na aktualną sytuację polityczną.

W przeciągu znacznego okresu szkolenie powszechne silnie szwankowało. W rozmiarach znacznie szerszych aniżeli dotyczyło to szkolenia partyjnego dawał się zauważyć duży procent nieobecnych, bardzo słabo przygotowywano się do zajęć,

tłumacząc przeciążeniem pracą służbową itd. Wyrażna przemiana nastąpiła, i tutaj jako wynik wzmożonej pracy organizacji partyjnych, po III Plenum.

Jeżeli chodzi o szkolenia ogólnowojskowe oficerów i podoficerów zawodowych w jednostkach WOP w ramach szkolenia powszechnego, to ze względu na specyfikę naszych wojsk ma ono swoisty charakter. Jeżeli w jednostkach liniowych oficerowie, względnie podoficerowie, cały czas poświęcają wyłącznie na szkolenie, to w WOP *gros* czasu zajmuje pełnienie służby granicznej, tym samym na szkolenia wojskowe pozostaje mała ilość czasu.

– Szkolenie zawodowe kadry.

Do listopada 1949 r. Wojska Ochrony Pogranicza nie posiadały własnej szkoły oficerskiej, która by wypuszczała oficerów specjalnie szkolonych w służbie granicznej. Wojska Ochrony Pogranicza miały tylko centrum wyszkolenia, którego zadaniem byłoby przeszkalać oficerów innych służb (przede wszystkim piechoty) w służbie granicznej i dać im na krótkich kursach (dwu- lub czteromiesięcznych) pewien zasób wiadomości teoretycznych w dziedzinie ochrony granicy, którą w mniejszym lub większym stopniu opanowali w praktyce, będąc na granicy. Zanim przybyli do WOP oficerowie tacy mieli już za sobą ukończone szkoły piechoty, artylerii, łączności, broni pancernej lub inne.

Kiedy dopływ z Ministerstwa Obrony Narodowej kadry dla WOP – począwszy od 1948 r. – zmalał, a praktycznie można powiedzieć ustał, problem utworzenia własnych szkół oficerskich dla WOP stał się palącym.

Potrzeba stworzenia własnej szkoły była widoczna już w 1948 r., sprawa dojrzała dopiero jesienią 1949 r. Nie ulega wątpliwości, że opóźnienie w utworzeniu szkoły jest jedną z przyczyn, które spowodowały obecne duże braki w kadrze WOP.

Dowództwo WOP zdawało sobie sprawę, że własna szkoła nie rozwiąże całkowicie zagadnienia uzupełnienia kadr (szczególnie w pierwszym okresie), ponieważ szkoła jest w stanie wyszkolić tylko oficerów służby granicznej i politycznej na niższym szczeblu.

Jeżeli chodzi o oficerów służby granicznej, to pierwsza podchorążówka zakończy się na jesieni w 1951 r., a więc dopiero wówczas zasili się kadra oficerami służby granicznej. W związku z tym dowództwo porozumiało się z MON i MBP i uzyskało zgodę na przeszkolenie w szkołach MON i MBP pewną ilość żołnierzy – tak w szkołach liniowych, jak i specjalnych.

Tak więc kadra dla WOP szkoli się:

- 1) we własnych szkołach,
- 2) w szkołach podległych MON,
- 3) w szkołach podległych MBP.

Trzeba zaznaczyć, że ilość żołnierzy uczących się w szkołach MON w służbie kwatermistrzowskiej jest zupełnie niezadowalająca, bo zaledwie trzech na ogólną ilość braków 113, przy czym jest to kurs przeszkoleniowy oficerski. Natomiast na szkołach oficerskich kwatermistrzostwa nie otrzymaliśmy ani jednego miejsca. We własnym zakresie nie jesteśmy w stanie szkolić tych specjalistów. Nie lepiej sprawa przedstawia się ze służbą ^dłączności^d, morską, uzbrojenia, weterynaryjną i sanitarną.

– Rodzaje szkół i liczba szkolących się.

Dla ustalenia ilości szkolących się z punktu widzenia ich przyszłej przydatności na poszczególne stanowiska można podzielić szkoły i kursy na następujące kategorie:

1. Szkoły podoficerskie – przygotowujące kursantów na niższe stanowiska podoficerskie. Ogółem szkoli się w tych szkołach 142 podoficerów zawodowych. Oprócz tego istnieją przy każdej brygadzie WOP szkoły podoficerskie dla służby czynnej, z których część kursantów zostanie zawerbowana do służby zawodowej (około 300 podoficerów).

2. Szkoły przeszkoleniowe podoficerskie – przeszkalające podoficerów i przygotowujące ich na wyższe stanowiska podoficerskie. W obecnym roku nie przewiduje się przeszkolić szefów strażnic w Oficerskiej Szkole WOP, mimo że taki etat w szkole istnieje. Uzasadnia się to tym, że w szkole WOP prowadzone są nieetatowe kursy oficerskie, wskutek czego brak dostatecznej kadry nie zezwala przeszkolić szefów strażnic. Niemniej przewidziane jest krótkoterminowe przeszkolenie podoficerów służby granicznej w poszczególnych brygadach.

3. Szkoły oficerskie – przygotowujące do pracy na niższe stanowiska oficerskie. Ogółem szkoli się w tych szkołach 719 kursantów.

Poza tym przewiduje się jeszcze w bieżącym roku posłać do szkół oficerskich 770 kursantów:

a) Oficerska Szkoła Piechoty – Wrocław (szkoła MON), początek szkolenia 1 X [19]50 [r.], koniec szkolenia 1 X [19]51 r. – 200;

b) kurs zwiadu w Centrum Wyszkozenia MBP – Legionowo, początek szkolenia 1 X [19]50 r., koniec szkolenia 1 IV [19]51 r. – 150;

c) Oficerska Szkoła WOP, początek szkolenia 1 X [19]50 r., koniec szkolenia 1 X [19]52 r. – 270;

d) kurs polityczny w Oficerskiej Szkole WOP, początek szkolenia 1 X [19]50 r., koniec szkolenia 1 VIII 1951 r. – 150.

4. Szkoły przeszkoleniowe oficerskie niższego poziomu. Ogółem szkoli się lub szkoliło od września 1949 r. – 104 kursantów.

5. Szkoły przeszkoleniowe oficerskie na średnim poziomie. Obecnie szkoli się 20 kursantów w Centrum Wyszkozenia Piechoty Rembertów (szkoła MON), początek szkolenia 20 X 1949 r., koniec szkolenia 20 X 1950 r. Przygotowuje się do pracy na stanowiskach dowódców batalionów WOP i równorzędnych w sztabach. W obecnym roku przewiduje się posłać do Centrum Wyszkozenia Piechoty jeszcze 50 oficerów.

6. Akademia Sztabu Generalnego. Przygotowuje oficerów do pracy na wyższych stanowiskach. Obecnie znajduje się z WOP 9 oficerów. Z tego 6 kończy akademię 1 VIII 1951 r., a 3 – 1 VIII 1952 r.

Poza tym przewidziano cały szereg kursów przeszkoleniowych krótkoterminowych (od 5 do 15 dni). Absolwenci tych kursów powracają z powrotem na zajmowane stanowiska. Przewidziano krótkoterminowe kursy przy Oficerskiej Szkole WOP oraz przy poszczególnych brygadach.

– **Krótkoterminowe kursy przy Szkole Oficerskiej WOP.**

1. Kurs kierowników grup partyjnych na strażnicach (szeregowych) – przeszkolono 286.

2. Kurs podoficerów politycznych na strażnicach – przeszkolono 252.

3. Kurs kierowników sekcji wyszkolenia bojowego i d[owód]ców kompanii szkolnych – przeszkolono 30.

4. Kurs d[owód]ców brygad – szkoli się 15.

5. Kurs d[owód]ców ośrodków poborowych i d[owód]ców kompanii – będzie się szkoliło [w] 1950 r. 100.

6. Kurs d[owód]ców sam[ochodowych] baonów WOP – będzie się szkoliło [w] 1950 r. 70.

7. Kurs szefów sztabów brygad – będzie się szkoliło [w] 1950 r. 15.

8. Kurs szefów sztabów baonów – będzie się szkoliło [w] 1950 r. 70.

– **Krótkoterminowe kursy przy poszczególnych brygadach.**

Przy każdej brygadzie WOP przewidziano zorganizować w roku 1950 szereg krótkoterminowych kursów, zadaniem których będzie przeszkolić:

– d[owód]ców plutonów i drużyn ośrodków poborowych,

– szefów strażnic,

– d[owód]ców drużyn strażnic,

– strzelców wyborowych,

– nieetatowych instruktorów WF strażnic,

– podoficerów gospodarczych,

– nieetatowych sanitariuszy strażnic i ośrodków poborowych,

– podkuwaczy koni,

– kucharzy,

– pisarzy.

– **Kurs przy jednej z brygad dla całego WOP:**

– instruktorów WF przy XXI Brygadzie WOP,

– młodszych instruktorów WF przy XXI Brygadzie WOP,

– instruktorów strzeleckich przy VII Brygadzie WOP.

– **Kursy w ośrodku ZS „Gwardia”:**

– instruktorów narciarstwa,

– instruktorów gimnastyki na przyrządach,

– instruktorów piłki nożnej.

Nierozwiązane zostało dotychczasowe zagadnienie szkolenia specjalistów, szczególnie gdy chodzi o służbę kwatermistrzostwa, uzbrojenia, samochodową, morską, instruktorów wet[erynaryjnych] i san[itarnych]. Jeżeli chodzi o służbę łączności, to WOP szkoli oficerów w MON, jednak ilość otrzymanych miejsc jest niewystarczająca. Lekarzy powinien dostarczać MON poprzez Departament Kadr MBP. Realizacja tego ostatniego nie przebiega zadowalająco. Jest jeszcze brak obecnie 9 lekarzy.

Mimo że dowództwo WOP wielokrotnie i usilnie dobijało się o uzupełnienie specjalistami i mimo wielokrotnych przyrzeczeń ze strony Departamentu Personalnego MON, **żadnej pomocy w tym względzie nie uzyskano.** Stawia to dowództwo WOP

przed koniecznością dalszego zatrzymania oficerów specjalistów nienadających się do służby w systemie bezpieczeństwa oraz grozi pogorszeniem się tego stanu przez to, że rosn[ą] braki wskutek normalnego wykuszania się oficerów. Szkolić zaś tej kategorii specjalistów WOP we własnym zakresie nie jest obecnie w stanie.

Należy jednak, naszym zdaniem, uruchomić przy MBP szkoły dla specjalistów, które przygotowywałyby kadrę dla MBP, KBW, MO i w ten sposób problem ten zostałby pomyślnie rozwiązany.

7. Szkolenie szeregowych

Szkolenie szeregowych prowadzone jest w ramach specjalnych lekcji dla szeregowych według tematyki GZP WP, z dołączeniem tematów uwzględniających specyficzne potrzeby służby i pracy jednostek WOP.

Organizacja szkolenia szeregowych wygląda w ten sposób, iż lekcje polityczne odbywają się dwa razy w tygodniu po 2 godziny. Przeprowadzają je oficerowie, d[owód]cy pododdziałów, względnie oficerowie polityczni.

Metoda prowadzenia lekcji rozpracowana jest w ten sposób, aby żołnierzom jak najdalej ułatwić gruntowne opanowanie materiału. Na pierwszym dwugodzinnym zajęciu żołnierzom podaje się nowy materiał i zapisują sobie oni streszczenie wykładów. Na następnych dwugodzinnych zajęciach materiał ten zostaje ugruntowany poprzez czytanie artykułów rozszerzających dany temat, dyskusję i przerabianie pytań repetycyjnych.

Pomimo niewątpliwego przystosowania szkolenia programowego szeregowych do potrzeb i warunków WOP, zaciążyły na nim jednak poważne błędy i niedociągnięcia. Wyrażają się one w pierwszym rzędzie w niskim poziomie zajęć. Oficerowie przeprowadzający lekcje często nie znali metody ich przeprowadzania, nie otrzymywali instruktażu. Lekcje odbywały się w sposób suchy, szkolarski.

Realizując uchwały III Plenum KC PZPR na odcinku szkolenia ideologicznego, rozpoczęliśmy systematyczne nauczanie oficerów metodyki prowadzenia zajęć, organizacje partyjne otoczyły opieką w sposób bardziej ścisły szkolenie szeregowych. Grupy partyjne na strażnicach biorą coraz aktywniejszy udział w szkoleniu, pomagając prowadzącym i udzielając jednocześnie pomocy uczestnikom szkolenia.

Usunęliśmy równocześnie poważne usterki, jakie posiadało szkolenie podoficerów. Podoficerowie szkoleni byli – ze względu na niewielką ich ilość w dowództwach, batalionach i na strażnicach – razem z szeregowcami. W czasie wspólnych zajęć podoficerów mało pytano, aby nie podrywać ich autorytetu. Podoficerowie, nie czując nad sobą należytej kontroli, nie przykładali się do zajęć szkolenia i poziom ich wiedzy politycznej często był niższy niż u szeregowców. Obecnie choć podoficerowie szkolą się nadal z szeregowcami, to poziom opanowania przez nich materiałów lekcyjnych jest ściśle kontrolowany (są oni egzaminowani oddzielnie). Wpływa to w sposób wyraźny na podniesienie się stanu uświadomienia podoficerów.

Ogólnie reasumując, szkolenie ideologiczne stanu osobowego uległo w ostatnim czasie usprawnieniu. W większych rozmiarach niż dotychczas daje się zauważyć na tym odcinku kierownicza rola organizacji partyjnych, jest to bezwzględne następstwo

realizacji uchwał III Plenum. Z drugiej strony uwidacznia się jednak wyraźna konieczność dalszego podniesienia poziomu szkolenia ideologicznego, aby mogło ono spełnić całkowicie swe zasadnicze zadania – poprzez wzrost świadomości klasowej żołnierzy WOP zmobilizować ich do jak najlepszego pełnienia służby granicznej.

Szkolenie w Wojskach Ochrony Pogranicza ma na celu przygotowanie żołnierzy WOP do pełnienia służby ochrony granicy państwowej. Szeregowcy WOP przechodzą zasadniczo tylko trzymiesięczne przeszkolenie w ośrodkach wyszkolenia poborowych, organizowanych corocznie przy sztabach brygad.

Trzymiesięczny okres szkolenia poborowych jest zbyt krótki, aby można było dać żołnierzowi konieczne minimum wiadomości wojskowych, a warunki szkolenia w pododdziałach WOP (strażnicach i GPK) uniemożliwiają pogłębienie tych wiadomości, które żołnierz uzyskał w okresie rekruckim.

Po ukończeniu trzymiesięcznego szkolenia żołnierze WOP pełnią codziennie nie mniej jak 8 godzin służbę ochrony granicy, a w okresach wzmocnienia od 10 do 12 godzin. Oprócz tego biorą udział w pracach gospodarczych, gdyż nawet małe pododdziały WOP są gospodarczo samodzielne (własna kuchnia, stajnia, dowóz zaopatrzenia).

W związku z tym na szkolenie przeznaczają się tylko 2 godziny dziennie, co stanowi 10 godzin tygodniowo (w Wojskach Lądowych – 8 godzin dziennie), z czego 4 godziny tygodniowo przeznaczają się na szkolenie polityczne, a na szkolenie wojskowe pozostaje w najlepszym wypadku (tzn. wtedy, kiedy nie ma wzmocnienia służby) tylko 6 godzin tygodniowo, które wykorzystuje się na doskonalenie wiadomości, jakie żołnierz uzyskał w ośrodkach poborowych.

System szkolenia żołnierza WOP, którego podstawowym obowiązkiem jest codzienne pełnienie służby ochrony granicy, różni się zasadniczo od systemu szkolenia żołnierza Wojska Polskiego, który szkoli się 8 godzin dziennie, a szkolenie (przygotowywanie się do przyszłych działań) jest jego podstawowym obowiązkiem.

Jeżeli chodzi o szkolenia zawodowe podoficerów, to zasadnicze przeszkolenie przechodzą podoficerowie na 6-miesięcznym kursie w kompaniach szkolnych przy brygadach. Podoficerowie pełniący służbę szkolą się po 2 dni w miesiącu na specjalnie dla nich organizowanych zajęciach w sztabach batalionów i brygad.

Wielką przeszkodą w szkoleniu szeregowych, jak i oficerów na strażnicach i granicznych placówkach kontrolnych są dość częste alarmy spowodowane w dzień i w nocy na skutek przerwań granicznych i wynikającej z tego ciągłej gotowości bojowej.

W takich wypadkach żołnierz WOP musi być gotowy do akcji w każdej chwili, bez względu na to, czy ma za sobą ośmio-, względnie dziesięciogodzinną służbę, czy też nie.

8. Wnioski

Reasumując całość, stawia się następujące wnioski:

1. a) mimo że Specjalna Komisja Personalna oczyściła obecnie korpus oficerski, nie należy poprzestać na dokonanej czystce, lecz poprzez wzmożenie czujności re-

wolucyjnej, przede wszystkim w aparacie personalnym, usuwać z Wojsk Ochrony Pogranicza w życiu codziennym – stale, indywidualnie – elementy obce nam klasowo i wrogie;

b) w związku z tym, że oficerowie specjaliści zakwalifikowani przez Specjalną Komisję Personalną do usunięcia, a dotychczas niezwolnieni z braku zamiany, będą nadal wywierali ujemny wpływ na pozostałych oficerów, wskazane byłoby jak najszybsze uzupełnienie oficerami – specjalistami z dyspozycji MON. O ile w obecnych warunkach jest to niemożliwym, należałoby zorganizować centralną szkołę oficerów – specjalistów dla potrzeb MBP, KBW, WOP i MO.

2. Śmiało i zdecydowanie wysuwać na wyższe stanowiska ludzi klasowo bliskich i oddanych sprawie.

W związku z tym koniecznym będzie oficerom takim udzielić wszechstronnej pomocy tak po linii dowództwa, jak i po linii partyjnej. Pomocy tej należy udzielać przez częste kontrolowanie ich pracy, udzielanie im na miejscu konkretnych wskazań oraz stwarzanie warunków sprzyjających ich rozwojowi.

3. Wobec dużego zróżniczkowania warunków pełnienia służby i warunków terenowych należy przenosić co pewien okres oficerów pełniących służbę w ciężkich warunkach i na odludziu do miejscowości umożliwiających im korzystanie z rozrywek kulturalno-oświatowych, dokształcania się ogólnego itp.

4. a) celem utrzymania odpowiedniego poziomu wyszkolenia liniowego należy systematycznie kierować na wszystkie doskonalające kursy (C[entrum] W[y szkolenia] Piech[oty] i inne) wszystkich tych oficerów, którzy zostali wysunięci z dołu na wyższe stanowiska, by oprócz znajomości służby granicznej znali dobrze wyszkolenie liniowe i mogli być również dobrymi dowódcami linii;

b) dla zasilenia kadry pracowników partyjno-politycznych wskazanym jest skierowanie do WOP przez Departament Kadr MBP odpowiedniej ilości oficerów. Obecny stan pracowników politycznych w stosunku do potrzeb i zadań WOP jest jednak słaby i biorąc pod uwagę doniosłość i wagę politycznego zabezpieczenia ochrony granicy państwowej na obecnym etapie, zaostrzającej się walki klasowej i naporu obozu imperialistycznego, sprawa skierowania wspomnianych oficerów jest palącą i wymaga niezwłocznej realizacji.

5. Nieduży odsetek szeregowych służby czynnej za okres pobytu w WOP zdobywa fachowe wyszkolenie i po przeniesieniu do rezerwy może być wykorzystany w pewnych dziedzinach pracy cywilnej. Są to ludzie pełniący służbę wojskową jako [s]zoferzy, sanitariusze, rusznikarz[e], podkuwacze i specjaliści morscy. Wobec tego, że odchodzący do rezerwy szeregowi WOP są na pewnym poziomie wyrobienia ideologiczno-politycznego, należy aktywną część demobilizujących się żołnierzy wykorzystać do służby w UB, MO, więziennictwie – na stanowiska wartowników, funkcjonariuszy itd., jak też mogą zająć w życiu cywilnym odpowiednie stanowiska.

Poza tym należałoby dla mniej aktywnych, a oddanych żołnierzy, którzy zwalniali się do rezerwy, zorganizować łącznie z KBW kursy fachowe w pewnych dziedzinach, które by przygotowały ich do pracy na odcinku spółdzielczości produkcyjnej

na wsi i sektorze uspołecznionym i państwowym w mieście. Wojska Ochrony Pogranicza we własnym zakresie zorganizować takich kursów nie mają możliwości.

**Szef Wydziału Personalnego
Wojsk Ochrony Pogranicza
Krakus¹, ppłk
°(–)**

Odbito w 3 egz.

Nr 1 – minister BP

Nr 2–3 – Wydz[iał] Pers[onalny] WOP

Wyk. dnia 24 kwietnia 1950 r.

Źródło: AIPN, 2223/977, k. 173–197, mps.

° *Podpis nieczytelny.*

¹ **Krakus Ignacy** (ur. 12 II 1909 w Krakowie), ppłk. Działacz komunistyczny, więziony (1931); w WP (III 1932–VIII 1933), w 1. pamot.; w szkole podoficerskiej przy 1. pamot. (VII–XII 1932); aresztowany przez żandarmerię (1932); wyjechał do Hiszpanii (XII 1936), szeregowy w Batalionie im. A. Mickiewicza (X–XII 1937), działonowy, chor. baterii W. Wróblewskiego XIII Brygady Międzynarodowej (do II 1939); absolwent kursu oficerskiego (Front Grenady 1938); przekroczył granicę francuską (1939), internowany; zbiegł z obozu (VIII 1941); w FTP (Lyon/Grenoble do 1945) jako „Roman” (mjr), następnie kolejno: zastępca szefa i szef Oddziału Informacji OW nr 1 (IX 1945–I 1947), zastępca szefa Sekcji Operacyjnej Wydziału II Oddziału II Sztabu Generalnego (do IV 1947); szef Wydziału Personalnego Dowództwa/Głównego Inspektoratu WOP (V 1947–XII 1950); naczelnik Wydziału I Departamentu I MBP (do IV 1952); naczelnik Wydziału Ewidencji i Statystyki Departamentu Więziennictwa MBP (IV 1952); zwolniony z organów bezpieczeństwa (1 VI 1952), jednocześnie w rezerwie WOP (do grudnia 1964); zastępca komendanta głównego TOPL (zastępca dyrektora TOPL w Warszawie); potem na rencie; pracownik SP Odzieży Galanterijnej OPTIMA w Warszawie (1960); wyjechał do Izraela (VII 1969); zakwalifikowany jako osoba niepożądana w PRL (1973–1979); członek KZM, KPH, KPF, PPR, PZPR. AIPN, 2174/2003, Akta personalne MON; AIPN, 1268/29804, Akta osobowe cudzoziemca.

1950 czerwiec 10, Bydgoszcz – Zestaw pytań do wykorzystania podczas przesłuchań pracowników byłego Oddziału II Sztabu Głównego WP

Bydgoszcz, dn[ia] 10 czerwca 1950 r.

Ścisłe tajne

Pytajnik

(dla przesłuchiwania pracowników b. Oddziału II)

Ze względu na to, że dotychczasowe przesłuchiwanie dwójkarzy były z reguły chaotyczne i pobieżne, wskutek czego cały szereg zagadnień był pomijany, zaleca się do praktycznego użytku przy przesłuchaniach poniższy pytajnik.

1. Życiorys

W życiorysie przesłuchiwany winien podać w chronologicznej kolejności przebieg swojej działalności. Np. dwójkarz Twardowski zeznaje – w okresie I wojny światowej był w **Legionach**. W 1920 r. został przydzielony do służby informacyjnej przy Dywizji 2. W 1926 r. został zwolniony z wojska i skierowany do zakładów w Starachowicach. W 1928 r. został skierowany na kurs informacyjny oficerów rezerwy organizowany przez Oddział II. Po ukończeniu kursu w 1929 r. Twardowskiego skierowano do SRI nr 5, do Referatu Narodowościowego, gdzie pracował do 1934 r. W 1935 r. przeniesiony do Ekspozytury nr 5 we Lwowie, gdzie pracował w Referacie KW do wybuchu wojny. Podczas wojny znalazł się w Rumunii, skąd po krótkim pobycie przedostał się do Francji. Tam otrzymał przydział w charakterze oficera informacyjnego w jednostce Wojska Polskiego, na terenie Francji. Po upadku Francji przedostaje się do Anglii, gdzie otrzymuje przydział na stanowisko oficera informacyjnego w jednostce polskiej w Szkocji. W r[oku] 1943 zostaje przeniesiony do Wydziału Wywiadu Obronnego Oddziału II w Londynie, gdzie pracuje do 1945 r. Od 1945 r. przebywa kolejno w obozach: Lastardauf Camp, Aberniron, Aberperth i Fox do 1947 r. W tym samym roku zgłasza chęć powrotu do kraju i po załatwieniu formalności przybywa do Polski w początkach 1948 r. Po miesięcznym odpoczynku, w czasie którego odwiedził swych znajomych we Wrocławiu, Krakowie i Szczecinie, uzyskał pracę w charakterze dyrektora produkcji X w Łodzi.

W powyższym życiorysie omówiono nierozwinięte fragmenty działalności danego dwójkarza. Przy przesłuchaniach fakty te winny być jak najszerszej omawiane, z uwzględnieniem ścisłych dat, nazwisk i okoliczności ich dotyczących.

W podanym przez dwójkarza danego życiorysu wyłoniło się kilkanaście zagadnień interesujących nas po linii rozpracowania „Targowica”. Wyłoniło się także kilka zagadnień po linii rozpracowania „Repatrianci”. W związku z tym dalsze przesłuchiwanie tego dwójkarza winno zmierzać w kierunku uzyskania możliwie dokładnych

i obszernych zeznań ich dotyczących, zachowując chronologiczną kolejność faktów podanych w życiorysie.

2. Służba w Legionach:

- a) kiedy, w jakich okolicznościach wstąpił do Legionów?
- b) jakie funkcje i na jakich stanowiskach wykonywał?
- c) charakterystyka podwładnych i przełożonych.

Pytanie „a”, „b” i „c” należy zadawać także dwójkarzom, którzy byli w okresie tym w innej organizacji, podobnej do ww. jednostki – np. POW.

3. Służba informacyjna w jednostce wojskowej:

- a) kiedy i w jakich okolicznościach został skierowany do służby informacyjnej w jednostce wojskowej?
- b) jakie były zadania oficera informacyjnego?
- c) w jaki sposób realizował te zadania, jakie wykonywał prace?
- d) jakich konfidentów posiadał na swoim kontakcie – ich charakterystyka?
- e) komu personalnie podlegał jako oficer informacyjny?
- f) co jest mu wiadome o innych oficerach informacyjnych?

4. Praca w cywilnym zawodzie:

- a) kiedy, w jakich okolicznościach skierowany został do pracy w zakładach stachowickich (podano przykładowo)?
- b) z kim utrzymywał kontakt po linii KW?
- c) kto z kierownictwa i pracowników zakładu utrzymywał kontakt z organami KW?

5. Przeszkolenie w Oddziale II:

- a) kiedy, w jakich okolicznościach został skierowany do II Oddziału na kurs?
- b) gdzie odbywało się przeszkolenie?
- c) charakterystyka kierownictwa i wykładowców kursu;
- d) charakterystyka kursantów;
- e) opisać szczegółowo każdy przedmiot szkolenia;
- f) data i okoliczności zakończenia kursu;
- g) jaki przydział służbowy otrzymali poszczególni kursanci?
- h) co jest mu wiadome o innych kursach tego typu?

6. Praca w SRI:

- a) kiedy, w jakich okolicznościach został skierowany do SRI?
- b) szczegółowa struktura i obsada personalna SRI;
- c) zadania, metody pracy każdego referatu SRI;
- d) jakie znane mu były afery poszczególnych referatów?
- e) na jakie kategorie dzielili się nieoficjalni współpracownicy SRI, zadania każdej kategorii?
- f) charakterystyka znanych mu współpracowników (agentów, konfidentów i informatorów);
- g) sposób angażowania poszczególnych kategorii współpracowników;
- h) sposób współpracy z poszczególną kategorią współprac[owników];

i) w jakim zakresie, w jaki sposób odbywała się współpraca z policją, Wydziałem Bezpieczeństwa, KW lub Strażą Graniczną?

j) charakterystyka personelu SRI;

k) jakimi jednostkami dysponował SRI w terenie?

l) struktura, zadania i obsada personelu tych jednostek;

n)^a co mu jest wiadome o współpracownikach tych jednostek i ich charakterystyka?

o) co mu jest wiadome o innych SRI i ich jednostkach terenowych?

p) co mu jest wiadome o pracownikach i współpracownikach innych SRI i ich jednostek – ich charakterystyka?

r) jak odbywało się szkolenie współpracowników SRI?

s) w jaki sposób i w jakim zakresie odbywała się współpraca SRI z wywiadowczymi ekspozyturami?

t) co mu jest wiadome o prowadzeniu płytkiego wywiadu przez SRI (dotyczy SRI granicznych)?

7. Praca w ekspozyturze:

a) „b” i „c” jak powyżej w punkcie 6;

d) zakres działalności ekspozytury;

e) na jakie kategorie dzielili się agenci ekspozytury?

f) charakterystyka personelu ekspozytury;

g) charakterystyka znanych mu współpracowników;

h) sposób angażowania poszczególnej kategorii agentów;

i) sposób współpracy z agentami poszczególnych kategorii;

j) sposób szkolenia poszczególnej kategorii agentów;

k) w jakim zakresie i w jaki sposób odbywała się współpraca z innymi wywiadami – znane fakty dokładnie scharakteryzować;

l) w jakim zakresie, w jaki sposób odbywała się współpraca ze Strażą Graniczną lub KOP?

ł) jakimi jednostkami (placówkami) dysponowała ekspozytura w kraju?

m) ich struktura, zadania i obsada personalna;

n) charakterystyka pracowników i współpracowników tych jednostek;

o) jakimi placówkami dysponowała ekspozytura za granicą?

p) szczegółowy opis ich działalności, zadań, metod, obsady personalnej;

r) jak utrzymywana była z nimi łączność?

s) co mu jest wiadome o innych ekspozyturach i ich jednostkach terenowych?

t) co mu jest wiadome o ich pracownikach i współpracownikach?

8. Pytanie dodatkowe wynikające ze stopnia znajomości wg faktów:

a) struktura i obsada personalna centrali Oddziału II;

b) zadania i metody pracy poszczególnych komórek Oddz[iału] II;

c) charakterystyka pracowników centrali.

9. Ustalenie miejsca pobytu ujawnionych w zeznaniu osób:

^a Tak w tekście.

a) co mu jest wiadome o działalności wymienionych osób w okresie okupacji i po wyzwoleniu (w punkcie należy uzyskać ostatni adres osoby nas interesującej, wszelkie dane o jej działalności zawodowej, społecznej i politycznej, ustalając jednocześnie źródło tych danych, posiadanych przez przesłuchiwanego)?

b) z kim ww. spotykał się w okresie wojny i po jej zakończeniu, kiedy i w jakich okolicznościach?

Powyższe pytania winny wyczerpać zasób wiadomości posiadanych przez danego dwójkarza, dotyczących okresu przedwojennego. Powyższy wzór nie wyklucza szeregu pytań dodatkowych, które mogą się wyłonić z poszczególnych wypadków.

W wypadku stwierdzenia, że przesłuchiwany z racji zajmowanego stanowiska winien posiadać informacje o pokrewnych Oddziałowi II instytucjach (PP, Wydział Bezpieczeństwa, Straż Graniczna, KOP), należy jego przesłuchiwać na te okoliczności tak samo skrupulatnie, z pomocą pytajnika opartego na niniejszym wzorze.

Przechodząc do dalszego przesłuchania, należy mieć na uwadze, że dany dwójkarz w okresie swego pobytu za granicą starał^b nie tylko z zagranicami^b Oddziału II, ale też i z zagadnieniami całości emigracji polskiej. W związku z tym zadawane pytania muszą być jak najbardziej wszechstronne i zmierzać przede wszystkim w kierunku uzyskania informacji o wrogich nam środowiskach dyspozycyjnych, szkoleniowych oraz ich obsadzie personalnej.

Na podstawie przykładu (zeznania Twardowskiego), typowanego dla większości dwójkarzy przybyłych z zagranicy, budujemy dalsze pytania.

10. Pobyt w Rumunii:

- a) działalność przesłuchiwanego na terenie Rumunii;
- b) jakie [o]środki polityczne, społeczne i wojskowe działały w tym okresie (dotyczy polskiej emigracji w Rumunii)?
- c) charakterystyka ich składu osobowego;
- d) charakterystyka działalności poszczególnych ośrodków;
- e) które ośrodki i w jaki sposób utrzymywały łączność z krajem?
- f) charakterystyka działalności Oddziału II na tym terenie (w tym okresie), charakterystyka zapoznanych tam dwójkarzy;
- g) okoliczności wyjazdu do Francji (kto go wysłał i w jakim celu).

11. Pobyt we Francji:

punkty „a”, „b”, „c”, „d”, „e”, „f” – jak wyżej;

g) okoliczności wyjazdu do Anglii.

12. Pobyt w Anglii:

punkty „a”, „b”, „c”, „d”, „e”, „f” – jak wyżej, w pytaniu 3;

g) w jakich okolicznościach przeniesiony został do Wydziału Wywiadu Obronnego?

h) czy przechodził jakieś dodatkowe przeszkolenia – jeśli tak, to pytania jak w pytaniu 5;

^{b-b} Tak w tekście.

^c Fragment nieczytelny.

- i) struktura i obsada personalna wydziału;
- j) charakterystyka pracowników;
- k) dalej pytania jak w p[unkcie] 6 – „c”, „d”, „e”, „f”, „g”, „h”, „k”, „l”, „s”;
- l) struktura i obsada personalna centrali Oddziału II w Londynie;
- m)^a charakterystyka jej pracowników;
- n) struktura i obsada personalna Oddziału VI w Londynie;
- o) charakterystyka jego pracowników;
- p) co mu jest wiadome o współpracownikach Oddziału II i [Oddziału] VI – ich charakterystyka;
- r) jakie ośrodki polityczne i społeczne polskiej organizacji znajdowały się na terenie Anglii?
- s) charakterystyka działalności każdego ośrodka oddzielnie;
- t) charakterystyka składu osobowego ww. ośrodków;
- u) które ośrodki i w jaki sposób utrzymywały łączność z krajem?
- w) w jakim zakresie i w jaki sposób odbywała się współpraca ww. ośrodków z angielskim, amerykańskim lub z innymi wywiadami?
- z) co mu jest wiadome o osobach angażowanych na terenie obozu ludzi^a do wrogiej Polsce działalności, kto z tych osób przebywa w kraju, co mu jest wiadome, które zostały zaangażowane na terenie obozu (lub gdziekolwiek indziej) do wrogiej Polsce działalności, co jest mu wiadome o osobach utrzymujących nielegalny kontakt z krajem lub zajmujących się przerzutową działalnością, kto z ww. przebywa obecnie na terenie kraju, kto na terenie obozu prowadził wrogą Polsce propagandę i kto z nich obecnie przebywa na terenie kraju?

z) charakterystyka administracji obozów, w których przebywał, charakterystyka współtowarzyszy obozowych przejawiających szczególnie wrogi stosunek do Polski Ludowej, kto z ww. przebywa obecnie na terenie kraju?

Przesłuchując dwójkarza na okoliczności jego działalności za granicą, musimy sobie zdać sprawę z tego, co nas winno interesować i w jakim zakresie dany dwójkarz potrafi nam te zagadnienia wyjaśnić. Bardzo duże znaczenie przy tego typu przesłuchaniach odgrywać będzie to, czy przesłuchujący z[a]daje rzeczowe pytania, które by go nie ośmieszały przed wysoko wykwalifikowanym dwójkarzem. Rzeczowe pytania przesłuchujący może zadawać wtedy, jeżeli dostatecznie opanował zagadnienie, odpowiednio przygotował się do przesłuchania i wyciągnął z życiorysu dwójkarza właściwe wnioski. Jak już wyżej nadmieniono, przesłuchujący musi sobie zdawać sprawę z tego, co nas winno interesować. Co może interesować pracownika KW rozpracowującego działalność dywersyjno-wywiadowczą określonych zagranicznych ośrodków polskiej emigracji.

Pracownika KW interesuje:

- które ośrodki i w jaki sposób prowadzą wrogą Polsce działalność?
- które ośrodki i w jaki sposób werbują i szkolą element do tej działalności?

Obsada personalna tych ośrodków, szkół:

– kto z tych ośrodków (obozów, jednostek wojskowych) utrzymuje nielegalny kontakt z krajem?

– kto z tych ludzi przyjechał do Polski, kto ma przyjechać?

Takie zadania winny interesować pracownika KW przesłuchującego przybyłego z zagranicy dwójkarza. To jest zasadniczym celem przesłuchania.

13. Powrót do kraju:

a) co wpłynęło na decyzję powrotu do Francji^a?

b) z kim spośród swoich przełożonych i kolegów rozmawiał na temat swego powrotu do kraju?

c) jak zareagował ww. na wyrażenie chęci powrotu do kraju?

d) jakie zlecenia prywatne otrzymał od swoich znajomych przed wyjazdem do kraju?

e) z kim obiecał korespondować po powrocie do kraju?

f) czy pozostawił za granicą jakieś nieuregulowane sprawy finansowe?

g) kto z jego znajomych wspólnie z nim jechał do kraju?

h) kogo zapoznał w czasie podróży do kraju?

i) z kim korespondował, przebywając za granicą?

14. Działalność w kraju:

a) w jakich okolicznościach uzyskał pracę (kto mu dał referencje)?

b) w jakich okolicznościach wstąpił do partii (kto mu dał rekomendacje, kto mu proponował)?

c) kogo i kiedy spotkał ze swoich znajomych z okresu pracy w Oddziale II?

d) kogo i kiedy spotkał z[e] swoich znajomych z okresu pobytu za granicą?

e) co mu jest wiadome o ich obecnej działalności (politycznej, społecznej, zawodowej, stosunki rodzinne)?

f) z kim koresponduje na terenie kraju?

g) z kim koresponduje na terenie zagranicy?

h) komu ze swoich znajomych z okresu pracy w II Oddziale lub pobytu za granicą udzielił jakichkolwiek referencji (kogo, gdzie protegował)?

Źródło: AIPN By, 069/141, k. 4–8, mps.

1950 sierpień 12, Warszawa – Pismo naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP do kierownika Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Poznaniu w sprawie materiałów dotyczących byłych funkcjonariuszy SG, Żandarmerii i KOP przekazanych do wykorzystania w ramach rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”

BR-1367/48

^a12^a sierpnia [19]50 r.

Do
**Wojew[ódzkiego] Urzędu Bezp[ieczeństwa] Publicznego
w Poznaniu**
przez nacz[elnika] Wydz[iału] I
do kier[ownika] S[ekcji] 6

W załączeniu przesyłamy bliższe dane dot[yczące] b. funkcjonariuszy Straży Granicznej, Żandarmerii i KOP celem operacyjnego wykorzystania w ramach rozpracowania obiektowego „Targowica”.

Do figurantów przechodzących w załączonych materiałach nie należy podchodzić szablonowo i stawiać ich wszystkich na jednym szczeblu zainteresowania, natomiast należy przeprowadzić selekcję na podstawie posiadanych materiałów – ^bjego zajmowanego stanowiska zawodowego, funkcji, jaką pełnił^b w jednostce O[ddziału] II, następnie zdecydować o formie rozpracowania.

Jednocześnie nadmieniamy, że figurantów należy rejestrować w kartotece oraz powiadomić odnośnie jednostki waszego urzędu o ich pracy na podległych im obiektach.

W piśmie kierującym do poszczególnych jednostek zaznaczyć należy, że aresztowanie, werbunek, przesłuchanie i rozpracowanie figurantów dwójki winno być uzgadniane z Sekcją 6 Wydz[iału] I waszego urzędu.

Naczelnik Wydziału VI
Dep[artamentu] I MBP
^c(–)

Zał. – 112

Odbito w 2 egz.

Opr. R.A./Wyk. B.N.

Źródło: AIPN, 1572/973, k. 1, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^{b-b} Tak w tekście.

^c Podpis nieczytelny.

1950 wrzesień 30, [Warszawa] – Wykaz oficerów i podoficerów KOP, Żandarmerii i Policji Państwowej opracowany dla Departamentu Personalnego MON w celu zawieszenia praw emerytalnych

Ścisłe tajne

Wykaz

oficerów KOP, Żandarmerii, Policji Państwowej itp., o przebiegu służby których udzieliłoby Departamentowi Personalnemu MON dokładnych informacji, celem spowodowania zawieszenia praw emerytalnych

1. **Kpt. Babiński Roman** (w POW ps. „Sokół”)

Ur. 14 XI 1891 r. w Krakowie. [Od] III 1930 [r.] [do] III 1933 [r.] – dowódca komp[anii] gran[icznej] „Kołki” 17. Baonu KOP „Dawidgródek” w stopniu kpt. [Od] III 1933 [r.] [do] IV 1934 [r.] – służba w Brygadzie KOP „Polesie” w stopniu kpt. (funkcji brak).

W odrodzonym WP nie służył. Obecnie zam[ieszkały] w Kutnie, ul. [...].

3. **Kpt. Borowiak Stanisław¹, s. Walentego**

Ur. 15 X 1897 r. w Drożdżycach, pow. Kościan. [Od] 10 III 1931 [r.] [do] VIII 1937 [r.] – służba w Baonie KOP „Ostróg” (bliższych danych brak). 1937 r. – figuruje w Baonie KOP „Ostróg” w stopniu st. sierż. z adnotacją: „Przedłużono służbę do dnia 30 VI 1940 r.”.

W odrodzonym WP służył od 8 V 1945 r., ostatnio na stanowisku kwatermistrza 3. Sam[odzielnego] Ba[tali]onu Och[rony] Pogranicza. Zdemobilizowany dnia 31 XII 1949 r. przez Dep[artament] Pers[onalny] MON ze względów politycznych i skierowany do RKU Olsztyn.

4. **Kpt. Cierpicki Czesław, s. Kazimierza**

Ur. 10 XII 1894 r. w Baranowiczach. [Od] 9 III 1931 [r.] [do] 17 IV 1932 [r.] – dowódca komp[anii] gran[icznej] „Druja” 19. Baonu KOP „Słobódka”, [od] 17 IV 1932 [r.] [do] 21 XI 1935 [r.] – kolejno: oficer mat[eriałowy], dowódca komp[anii]

¹ **Borowiak Stanisław** (ur. 15 X 1897 w Drożdżycach), kpt. Dowódca drużyny/plutonu, szef kompanii 68. pp (od 1919); szef kompanii/plutonu Batalionu KOP „Ostróg” (1931/1932–1939); słuchacz kursu doskonalenia dla podoficerów zawodowych w Centralnej Szkole Podoficerskiej KOP w Osowcu (1933); w kampanii polskiej (1939) żołnierz 98. pp; słuchacz OSI (1945); oficer materiałowy Szkoły Podoficerów Sanitarnych nr 1 (1945–1946); dowódca plutonu gospodarczego grupy manewrowej, kwatermistrz grupy manewrowej, kwatermistrz 22. Komendy Odcinka Mazurskiego Oddziału WOP nr 5 (1946–1948); kwatermistrz Samodzielnego Batalionu Ochrony Pogranicza nr 3 7. Brygady Ochrony Pogranicza (od 1948). AIPN, Karty ewidencyjne żołnierzy zwiadu WOP z lat 1945–1990.

odwodowej, d[owód]ca komp[anii] gran[icznej] „Smolicze” 9. Baonu KOP „Klech” – kpt.

W odrodzonym WP nie służył. Obecnie zam[ieszkały] w Gdyni, ul. [...].

5. Kpt. Czaja Władysław², s. Franciszka

Ur. 26 II 1899 r. w m. Słupia Stara. W *Roczniku Oficerskim* z 1932 r. figuruje jako oficer KOP w stopniu por.

W odrodzonym WP służył od 16 IV 1945 r., ostatnio jako kwatermistrz 51. pp 16. DP. Zwolniony dnia 17 VI 1946 r. przez Dep[artament] Pers[onalny] MON (powody nieznane). Obecnie zamieszkały w Słupsku, ul. [...].

6. Kpt. Dobija Józef, s. Józefa

Ur. 18 I 1894 r. w Buchowicach, pow. Biała. [W latach] 1927–1932 – oficer materiałowy 23. Baonu KOP „Orany” – kpt.

W odrodzonym WP nie służył. Obecnie zam[ieszkały] w Lęborku, ul. [...].
[...]

9. Kpt. Geras Tadeusz³, s. Grzegorza

Ur. 6 XI 1895 r. w Kalwarii Zebrzydowskiej. [Od] 2 XII 1918 [r.] [do] 26 I 1919 [r.] – oficer graniczny kordonu w Skalmierzycach I Baonu Pogranicznego KKM 29. pp w stopniu pchor.

W odrodzonym WP nie służył. Obecnie zam[ieszkały] w Koninie, ul. [...].
[...]

11. Por. Janusz Wincenty, s. Wojciecha

² **Czaja Władysław** (ur. 26 II 1899 w Słupii Starej), kpt. Żołnierz batalionu mostowego w Sandomierzu (1919); słuchacz szkoły podoficerskiej w twierdzy Modlin, następnie w Szkole Podchorążych Piechoty w Warszawie (1919); służba w 5. kompanii telegraficznej w Krakowie (1920); słuchacz Szkoły Wojsk Łączności w Zegrzu; przeniesiony do 3. kompanii telegraficznej w Kielcach (1920); słuchacz Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych Piechoty w Bydgoszczy (1920–1921); młodszy oficer kompanii 24. pp (od 1921); odkomenderowany na kurs do Centralnej Szkoły Karabinów Maszynowych w Chełmie; instruktor Okręgowej Szkoły Łączności nr 2 w Krasnymstawie (1922); ponownie w 24. pp (od 1926), następnie w 18. pp i KOP; zastępca oficera mobilizacyjnego 65. pp (do 1939). AIPN, 1572/4303, k. 80; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 624.

³ **Geras Tadeusz Leonard** (ur. 6 XI 1895 w Kalwarii Zebrzydowskiej, zm. 19 III 1971 w Koninie), kpt. Służba w 2. pp II Brygady Legionów Polskich (od 1914); absolwent szkoły oficerskiej w Bolechowie; w niewoli, osadzony w obozie na Węgrzech, skazany na karę śmierci za udział w buncie przeciwko Austro-Węgrom, ułaskawiony; w kompanii karnej skierowanej na front włoski, zbiegł; służba w Batalionie Pogranicznym w Szczypiornie (od 1918); oficer ewidencyjny PKU w Kaliszu (1919), Wadowicach (1919–1920), Piotrkowie Trybunalskim (1920–1922), zastępca komendanta PKU w Nowym Targu (1922–1927), kierownik Referatu Poborowego PKU w Żywcu (1928–1931); kierownik Referatu Uzupełnień Komendy Miasta w Lublinie (1931–1934); w PKU Konin (1934–1939); pracownik Departamentu Uzupełnień MSWojsk. (od 1937); pierwszy adiutant komendanta Cytadeli (1939); jeńiec oflagów XI B Braunschweig i II C Woldenberg (1940–1945); po wojnie w Koninie; nieprzyjęty do wojska; pracownik Polskich Zakładów Zbożowych, Spółdzielni Stolarskich w Koninie (do 1961). *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918–1919*, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 96–97; „Koninian. Miesięcznik Towarzystwa Przyjaciół Konina” 2004, nr 2, s. 2; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 16 IV 2012].

Ur. 14 X 1897 r. w Piekarzewie. [Od] 14 X 1927 [r.] [do] 16 XII 1929 [r.] – d[owód]ca plut[onu] 28. Baonu KOP w stopniu por. [Od] 17 II 1929 [r.] [do] 23 III 1932 [r.] – d[owód]ca plut[onu] Centr[um] Szk[olenia] Podofic[erów] KOP w stopniu por.

W odrodzonym WP nie służył. Obecnie zam[ieszkały] w Jarocinie [...].
[...]

21. Por. Rutkowski Władysław, s. Tomasza

Ur. 6 IV 1900 r. w Dopiewie, pow. Poznań. [Od] II 1922 [r.] [do] VII 1923 [r.] – 15. Baon Straży Granicznej, kapral (bliższych danych brak). W dokumencie z 1937 r. figuruje jako st. sierż. Baonu KOP „Słobódka” (bliższych danych brak).

W odrodzonym WP służył do 20 IV 1945 r., ostatnio jako kier[ownik] Ref[eratu] Pob[orowego] RKU Piotrków Tryb[unalski]. Zdemobilizowany dnia 27 XII 1949 r. przez Dep[artament] Pers[onalny] MON ze względów politycznych i skierowany do RKU Poznań-M[iasto] II.

[...]

25. Kpt. Staniewicz Władysław, s. Piotra

^aUr. 24 IX 1894 r. w Płocku. [Od] 22 IX 1931 [r.] [do] 1933 [r.] – szef łączn[ości] Brygady KOP „Wilno” – kpt. [W latach] 1933–1934 – szef łączn[ości] Bryg[ady] KOP „Podole” w stopniu kpt.

W odrodzonym WP nie służył. Obecnie zam[ieszkały] w Warszawie [...].

Odbito 4 egz.

Egz. nr 1 gen. Romkowski

Egz. nr 2 Oddz[iał] II GZI MON

Egz. nr 3, 4 aa

Ref. H.A. – 1

Wyk. J.K.

Dn[ia] 30 IX 1950 r.

Źródło: AIPN, 2386/17628, k. 342–348, mps.

^a W lewym górnym rogu karty pieczęć o treści: Ścisłe tajne oraz nr: 9675.

1950 listopad 24, Warszawa – Protokół przesłuchania przez oficera śledczego MBP chor. Eugeniusza Witczaka podejrzanego Eugeniusza Gurtata na temat jego pracy wywiadowczej

**^aProtokół
przesłuchania podejrzanego**

Warszawa, dnia 24 listopada 1950 r.

Witczak Eugeniusz¹, chor., oficer śledczy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, przesłuchał w charakterze podejrzanego:

Gurtata Eugeniusza², s. Antoniego
(personalia w aktach)

Pyt[anie]: Na czym polegała wasza praca w wywiadzie KOP?

Odp[owiedź]: Po zwolnieniu mnie z żandarmerii KOP w Suwałkach zostałem przyjęty do placówki wywiadowczej KOP w Suwałkach przez kierownika tejże

^a W lewym górnym rogu karty pieczęć o treści: Ścisłe tajne oraz nr: 9675.

¹ **Witczak Eugeniusz** (ur. 28 III 1927 w Piotrkowie Trybunalskim), kpt. (1957). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej; pracownik huty szkła w Piotrkowie Trybunalskim (1942–1944); wartownik WUBP w Pile (od IV 1945); kurier Poczty Specjalnej PUBP w Białogrodzie (od IX 1945); słuchacz VIII Kursu Specjalnego przy WUBP w Szczecinie (II–V 1948); młodszy oficer śledczy (od VII 1948), oficer śledczy Sekcji 1 (od V 1949) Wydziału Śledczego WUBP w Szczecinie; słuchacz kursu przeszkolenia oficerów śledczych CW MBP w Legionowie (IX 1949–II 1950); młodszy oficer śledczy (od III 1950), oficer śledczy (od I 1952), starszy oficer śledczy (od I 1953) Sekcji 2 Wydziału II Departamentu Śledczego MBP; starszy oficer śledczy (od IV 1955), oficer śledczy (od IV 1956) Wydziału I Departamentu VII MBP/KdsBP; oficer operacyjny (od XI 1956), starszy oficer operacyjny (od I 1958) Wydziału IV Departamentu II MSW w Warszawie; zwolniony ze służby (17 II 1959); członek PPR (1947–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 0194/284, Akta osobowe funkcjonariusza.

² **Gurtat Eugeniusz** ps. „Szczepan” (ur. 1 XII 1898 w Warszawie). Żołnierz II batalionu 21. pp (od 1918); uczestnik walk z Ukraińcami, żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; uczestnik powstania śląskiego; służba w 1. dzand. (od 1920), przeniesiony do plutonu żandarmerii przy 2. Armii (1921); służba w PP (1921–1927); służba w Dywizjonie Żandarmerii KOP (od 1927); absolwent kursu w Centrum Wyszczolenia Żandarmerii (1931); służba na Posterunku Żandarmerii przy KOP „Suwałki” (1933); służba w Placówce Wywiadowczej KOP nr 1 w Grodnie (od 1933), m.in. pracownik Referatu do Walki z Przemysłem, daktyloskop, fotograf; przeniesiony do piechoty KOP „Suwałki” (od 1934); podczas II wojny światowej w ZWZ-AK, w Referacie „998”, zastępca kierownika komórki ewakuacyjno-obsługowej; aresztowany w Łodzi przez funkcjonariuszy GZI WP (19 III 1949); wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy skazany na 11 lat więzienia (6 II 1951). CAW, AP, 872; AIPN, 2386/15289; AIPN, 2386/15290; AIPN, 2386/15293; AIPN, 01236/1155; K. Leski, *Życie niewłaściwie urozmaicone*, Warszawa 2001, s. 266; P. Matusak, *op. cit.*, s. 47, 266.

placówki kpt. **Bajerleina**³. Miało to miejsce w 1934 r. Początkowo otrzymałem funkcję podoficera technicznego oraz zajmowałem się sprawami przemytu. W 1935 r. placówka została przeniesiona do Grodna, gdzie nadal pozostałem na tej funkcji. W 1937 r. zostałem wysłany na przeszkolenie do Warszawy, gdzie przez okres sześciu miesięcy na kursie technicznym Oddziału II uczyłem się fotografii, daktyloskopii, grafologii, techniki pisma ukrytego, otwierania listów, paczek, podrabiani[a] pieczętek lakowych, otwierania kas, zamków różnych, posługiwania się aparatem podsłuchowym itp.

Po ukończeniu przeszkolenia wróciłem do Grodna, gdzie założyłem w placówce wywiadowczej laboratorium. Do zadań mych należało otwieranie dostarczonych mi przez oficera KW placówki kpt. **Szopera**⁴ listów żołnierzy KOP, które otwierałem i fotografowałem. Nie przypominam sobie, abym natrafił na list działacza komunistycznego lub którego treść byłaby krytyczna w stosunku do rządu. Przeważnie były to listy od żołnierzy pochodzenia niemieckiego. Następnie zadaniem moim było prowadzenie albumu osób zatrzymanych przez placówkę i agentów placówki. W tym celu każdą osobę zatrzymaną i każdego zawerbowanego na agenta fotografowałem. W placówce wywiadowczej agentów werbowali: oficer ofensywy – kpt. **Jakubianiec**⁵, oficer kontrwywiadu – kpt. **Szaper** i kierownik placówki przemysłowej – kpt. **Pielarski**.

³ **Bajerlein Marian Czesław** (ur. 2 VII 1891 w Poznaniu, zm. 6 II 1961 w Londynie), kpt. Żołnierz niemieckiego batalionu zapasowego 6. Pułku Grenadierów im. Hrabiego Kleista von Nollendorfa (1914); w 330. pp (1914–1917); podoficer 83. DP (1917–1918); służba w 1. Pułku Strzelców Wielkopolskich/55. pp (od 1918, m.in. oficer ordynansowy w sztabie pułku, oficer wywiadowczy, adiutant III batalionu); dowódca kompanii broni specjalnej batalionu sztabowego (1922), zastępca adiutanta pułku (1923–1925), dowódca kompanii ckm (1925) 55. pp; referent w Sztabie DOK nr VII w Poznaniu; dowódca kompanii (1928); adiutant (od 1929) 71. pp; adiutant Pułku KOP „Głębokie” (od 1930); służba w Batalionie KOP „Podswile” (od 1930), dowódca kompanii (od 1931); p.o. kierownika (od 1932), kierownik (od 1933) Placówki Wywiadowczej nr 1 KOP „Suwałki”; kierownik Placówki Wywiadowczej nr 1 KOP „Grodno” (od 1939); oficer informacyjny batalionu marszowego BSK/SBSK w Palestynie (od 1940); młodszy oficer 4. kompanii Legii Oficerskiej w El Amiriya k. Aleksandrii (1941); kierownik 12. Poczty Polskiej (1941–1943), kierownik Głównej Poczty Polskiej na Środkowym Wschodzie; na emigracji w Londynie. A. Ochał, *Słownik oficerów i chorążych...*, s. 14–16.

⁴ **Szaper Jerzy** (ur. 28 VIII 1893 w Jarosławiu), kpt. Służba w 2. Legii Rycerskiej I Korpusu Polskiego; służba w 4. Dywizji Strzelców Polskich, 12. Pułku Strzelców Polskich we Francji oraz 54. pp Strzelców Kresowych; żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; w dyspozycji szefa Oddziału Służby Granicznej KOP w Warszawie (1932); oficer kontrwywiadu Placówki Wywiadowczej nr 6 KOP „Łuniniec” (1932), Placówki Wywiadowczej nr 11 KOP „Wołożyn”; oficer eksponowany w Oranach w Placówce Wywiadowczej nr 1 KOP „Suwałki” (1933); referent Placówki Wywiadowczej nr 1 KOP „Grodno” (od 1934); przeniesiony do 60. Pułku Piechoty Wielkopolskiej (1935), oficer mobilizacyjny pułku (1939); internowany na Litwie. AIPN, 183/5; A. Ochał, *Słownik oficerów i chorążych...*, s. 113–114.

⁵ **Jakubianiec Alfons** vel Kuncewicz Jerzy/Grzegorz ps. „Kuba” (ur. 4 VIII 1905 w Świecianach), kpt./mjr. Absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1926); służba w 5. pp 1. DP Leg. (1929); w KOP (od 1935); kierownik placówki Oddziału II Sztabu Głównego WP w Grodnie; internowany na Litwie, zbiegł z obozu internowania; kierownik Placówki Wywiadowczej w Kownie (IX 1939–1940); po zajęciu Litwy przez ZSRR osiadł w Berlinie na paszporcie japońskim pod

Agentów ofensywy wysłano do pracy na Litwie i Prusach Wschodnich. Przed wysłaniem przeszkalałem ich w zakresie fotografii i techniki pisma ukrytego. Agentów KW i przemytu tylko fotografowałem, ponieważ do pracy ich nie potrzebowało tych wiadomości czy znajomości co agentom ofensywy. Praca ich polegała na obserwacji osób podejrzanych, w szczególności przychodzących na przepustki do Polski z Litwy lub Prus Wschodnich. Nasłuchu po linii politycznej nie prowadzili, ponieważ leżało to w zakresie działalności Samodzielnego Referatu Informacyjnego, który mieścił się w Grodnie przy DOK [nr] III. Poza tym w zakres mej pracy wchodziło fotografowanie wszelkich pism na polecenie oficerów placówki, które musiały być zwrócone agentom, oraz wywoływanie i fotografowanie meldunków pisanych pismem ukrytym. Po wybuchu wojny laboratorium zostało zniszczone.

Pyt[anie]: W jaki sposób i w jakim celu uzyskaliście fałszywe dokumenty w okresie po wyzwoleniu?

Odp[owiedź]: Jak już podałem w poprzednich protokołach, poznałem w 1946 r. w Łodzi właściciela restauracji mieszczącej się na ulicy Piotrkowskiej róg Narutowicza – **Janczara** – imienia nie pamiętam, który w okresie okupacji był członkiem PKB (Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa), istniejącego przy Delegaturze Rządu londyńskiego i podlegał **Szopińskiemu**⁶, którego ja także znałem. Przez **Janczara** poznałem osobnika tytułowanego przez znajomych pułkownikiem. Nazwiska tego osobnika nie pamiętam, był wysokiego wzrostu i nosił brodę. Według jego słów w okresie okupacji miał być członkiem PAL. W częstych rozmowach z wymienionymi

zmienionym nazwiskiem (V 1940); tłumacz w Attachacie Wojskowym Japonii (od V 1940), kierownik placówki Ekspozytury „P” Oddziału II Sztabu NW; organizator akcji ratowania żydowskich uchodźców; aresztowany (6/7 VII 1941), więziony w Sachsenhausen, rozstrzelany (prawdopodobnie I 1945). *Polskie podziemie na terenach Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi w latach 1939–1941*, oprac. zbiorowe, Warszawa–Moskwa 2001, s. 537; L. Tomaszewski, *Wileńszczyzna lat wojny i okupacji 1939–1945*, Warszawa 2010, s. 123–124, 128; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 22 VIII 2012].

⁶ **Szopiński Stanisław Jan** ps. „Abradt”, „Abrat”, „Słomka” (ur. 27 III 1903 w Warszawie, zm. 16 XII 1976 w Warszawie), inż. mechanik, plk. Członek POW; żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; uczestnik III powstania śląskiego; działacz PPS; oficer mechanik w marynarce handlowej oraz kolejnictwie; współorganizator Korpusu Zaolziańskiego (1939); żołnierz w kampanii polskiej (1939); współorganizator Związku Powstańców Niepodległościowych; II zastępca szefa (od 1943), szef (od 1944) Referatu Informacyjnego Wydziału Bezpieczeństwa w Oddziale Bezpieczeństwa Okręgowej Delegatury Rządu na Kraj na miasto Warszawę; żołnierz w powstaniu warszawskim w składzie Organizacji Wojskowej-Kadry Bezpieczeństwa; z rozkazu KG organizacji skierowany do Lublina, wstąpił do WP (VIII 1944); służba w 2. Samodzielnym Batalionie Operacyjnym WW; aresztowany (XI 1944), zwolniony (I 1945); ze względu na dezercję oddziału (IV 1945) ponownie aresztowany, skazany przez WSR w Warszawie na 10 lat więzienia, na mocy amnestii karę zmieniono na 6 lat więzienia oraz degradację (7 VII 1947); w związku z postawieniem kolejnych zarzutów skazany przez Sąd Wojewódzki dla m.st. Warszawy na 15 lat więzienia i utratę praw publicznych na 8 lat (6 X 1951); SN zmienił karę na dożywotnie więzienie oraz utratę praw publicznych i honorowych na zawsze (11 V 1953); zwolniony z więzienia we Wronkach (19 VIII 1956); uniewinniony przez Sąd Wojewódzki dla m.st. Warszawy; pracownik Zakładów Gospodarczych INCO w Warszawie. AIPN, 0259/69; AIPN, 0259/577, t. 1–8; AIPN, 0204/721; AIPN, 507/20; AIPN, 942/2974; J. Marszałec, *Ochrona porządku i bezpieczeństwa publicznego w Powstaniu Warszawskim*, Warszawa 1999, s. 372–373.

zwierzyłem im się, że byłem członkiem AK i że po wyzwoleniu ujawniłem się, przy czym podałem, że posiadam stopień chorążego z AK. W końcu 1946 r. lub w początkach 1947 r. dowiedziałem się od **Janczara**, że osoby nierejestrowane w RKU będą aresztowane i że będzie prowadzona ścisła kontrola w tym celu, przy czym zaznaczył, że rejestracji podlegają osoby do 55 lat.

Ponieważ ja w RKU nie byłem rejestrowany, więc zapytałem **Janczara**, czy może mi załatwić sprawę zarejestrowania się – na co odpowiedział, że sprawę tę może mi załatwić w ten sposób, że przez opisanego wyżej pułkownika uzyska dla mnie zaświadczenie, iż w okresie okupacji byłem członkiem PAL w stopniu porucznika i że następnie jako oficer PAL zarejestruję się w RKU.

W dalszej rozmowie na temat fałszywych dokumentów **Janczar** nadmienił, iż mogę otrzymać od niego zaświadczenie na Krzyż *Virtuti Militari* i Srebrny Krzyż Zasługi i końcowo **Janczar** podjął się wyrobienia dla mnie tych zaświadczeń. W krótkim czasie w swej restauracji **Janczar** wypełnił dwa lub trzy formularze, podając w nich moje personalia prawdziwe i sam podpisał te formularze oraz ja złożyłem swój podpis. Prostuje – nie przypominam sobie, aby **Janczar** podpisywał się na tych formularzach.

Według uprzedniej rozmowy **Janczar** wpisał, iż byłem w PAL i że otrzymałem stopień porucznika. Następnie wspólnie z **Janczarem** udałem się do RKU w Łodzi, gdzie na podstawie wypełnionych przez **Janczara** formularzy zostałem zarejestrowany jako porucznik PAL i otrzymałem zaświadczenie rejestracji. Formularze pozostały w RKU, a przy otrzymywaniu zaświadczenia złożyłem swój podpis. Nadmieniam, że obecnie nie przypominam sobie, czy wyrabianie tych dokumentów miało miejsce w początkach, czy w końcu 1947 r. – raczej w końcu 1947 r.

Jednocześnie z wyrobieniem zaświadczenia rejestracji **Janczar** wyrobił na moje nazwisko zaświadczenie ZUWZoNiD na Krzyż *Virtuti Militari* i Srebrny Krzyż Zasługi. Na zaświadczeniu tym złożył podpis **Janczar** oraz wymieniony pułkownik.

W drodze zapłaty za wyrobienie tych zaświadczeń zaprosiłem **Janczara** i tegoż pułkownika na kolację z wódką, którą urządziłem w restauracji **Janczara**. Zaświadczenia te nosiłem przy sobie na wypadek mających nastąpić kontroli i aresztowań osób nierejestrowanych. Zaświadczenie rejestracji posiadałem do chwili aresztowania mnie, tj. do dnia 19 marca 1949 r., natomiast zaświadczenie na odznaczenia zaginęło mi wkrótce po jego otrzymaniu. Ponieważ do chwili aresztowania nie byłem legitymowany, więc zaświadczeń tych nie użyłem.

Na tym przesłuchanie zakończono i po przeczytaniu, stwierdziwszy zgodność z moimi zeznaniami, podpisuję.

^bPrzesłuchał:

(–) Witczak Eugeniusz, chor.

^cZeznał:

(–) Gurtat Eugeniusz

^b Na lewym marginesie opatrzona parafą odręczna adnotacja o treści: Kart. 14 XII [19]50 [r.].

^c W środkowej części karty pieczęć z datą: 12 grud[nia] 1950 [r.].

Wyk. 6 egz. M.A.

Otrzymują:

1. Gen. ^dR. ^d
2. Płk ^dR. ^d
3. Dep[artament] ^dI ^d
4. teczka
5. aa
6. ^dGen. S. ^d

Źródło: AIPN, 1572/915, k. 45–47, mps.

^{d-d} *Wpisano odręcznie.*

1951 czerwiec 9, Żary – Protokół przesłuchania przez oficera śledczego MBP w Warszawie ppor. Jana Skrzypczyka podejrzanego Piotra Jarosławskiego na temat jego pracy wywiadowczej

Nr akt ...

Żary, dnia 9 czerwca 1951 r.

^a**Protokół**
przesłuchania podejrzanego

Ppor. Skrzypczyk Jan¹, **oficer śledczy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, przesłuchiwał w charakterze podejrzanego:**

Nazwisko i imię: Jarosławski Piotr

Imiona rodziców i nazwisko panińskie matki: Wojciech i Wiktoria Kubat

Data i miejsce urodzenia: 27 VI 1898 r., Busk, pow. Kamionka Strumiłowa

Miejsce zamieszkania: Jasień, pow. Żary, ul. [...]

Narodowość: polska

Obywatelstwo: polskie

Pochodzenie społeczne: robotnicze

Zajęcie: rolnik

Zawód: robotnik drogowy

Wysztalcenie: 6 kl[as] szkoły powsz[ecznej]

Przynależność do RKU: Żagań

^a Kopia uwierzytelniona, maszynopis na drukowanym formularzu. W lewym górnym rogu karty opatrzonej parafą odręczny dopisek: s.

¹ **Skrzypczyk Jan** (ur. 10 X 1912 w Piotrkowicach), chor. (1947), ppor. (1948), por. (1951), kpt. (1954), mjr (1959). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, 3 klasy szkoły mechaniczno-zawodowej; tokarz w firmie Dąbrowski Przemysł Druciany braci Klein (1928–1940); tokarz w koncernie Zjednoczone Fabryki Maszyn i Wagonów L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper S.A. w Dąbrowie Górniczej (1940–1944); członek oddziału partyzanckiego AL; aresztowany (1944), osadzony w areszcie śledczym w Sosnowcu, następnie w KL Gross-Rosen (1944–1945); pracownik firmy Dąbrowski Przemysł Druciany braci Klein (1945); słuchacz kursu dla kierowników przedsiębiorstw przemysłowych (1945); dyrektor administracyjny Huty Zygmunt (1945–1946); referent Wydziału II (od XI 1946), Sekcji 2 Wydziału II (od III 1947) Departamentu I MBP; referent (od II 1948), starszy referent (od VII 1951) Sekcji 1 Wydziału VI Departamentu I MBP; starszy referent Sekcji 1 Wydziału V Departamentu I MBP (od VI 1953); starszy referent (od IV 1955), oficer operacyjny (od IV 1956) Sekcji 1 Wydziału VI Departamentu II KdsBP; oficer operacyjny (od VI 1956), starszy oficer operacyjny (od VII 1957) Wydziału VI Departamentu II MSW; starszy oficer operacyjny Grupy do Zadań Specjalnych Departamentu II MSW (od VII 1958); zwolniony ze służby (31 XII 1963); członek KZM, TUR, ZZM, PPR (1945–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 0194/1649, Akta osobowe funkcjonariusza.

Stopień wojskowy: sierżant rezerwy

Stosunek do służby wojskowej: rezerwa

Stan rodzinny: żonaty, 1 syn

Stan majątkowy: posiada gospodarstwo rolne 3,5 ha

Odznaczenia i ordery: Krzyż Wal[ecznych], Virtuti Militari V kl[asy], Krzyż M[a-łopolskich] O[ddziałów] A[rmii] O[chotniczej] i Orłęta Lwowa

Karalność: [w] 1928 r. skazany w Zw[iązku] Radz[ieckim] na karę śmierci

Pyt[anie:] Opowiedzcie swój życiorys.

Odp[owiedź:] Urodziłem się w 1898 r. w Busku, pow. Kamionka Strumiłowa. Ojciec mój posiadał gospodarstwo rolne – 3 morgi, które nie wystarczało na wyżywienie rodziny składającej się wraz z rodzicami z siedmiu osób. Dlatego też zmuszony był – prócz pracy na swoim gospodarstwie – pracować jako robotnik najemny na innych gospodarstwach; a oprócz tego w miejscowości, gdzieśmy mieszkali, ojciec był zatrudniony przy zapalaniu naftowych lamp ulicznych.

Z rodzeństwa miałem dwie siostry i dwóch braci. Brat Józef służył w armii austriackiej – w czasie pierwszej wojny światowej dostał się do niewoli włoskiej i w ja-ki[ś] czas później przedostał się do Francji, gdzie wstąpił do armii Hallera², z którą przyjechał do Polski i brał udział w wojnie przeciwko Zw[iązkowi] Radz[ieckiemu]. W 1920 r. brat został ranny na Ukrainie i wzięty do niewoli rosyjskiej. Po pewnym czasie z niewoli został wypuszczony i powrócił do domu, gdzie zmarł w 1921 r. Drugi brat – Franciszek, do wybuchu wojny w 1939 r. posiadał gospodarstwo rolne po ojcu. Po wybuchu wojny w 1939 r. wyjechał w okolice Tarnowa, gdzie pracował prawie do końca wojny w gospodarstwie rolnym u Niemca. Kiedy Niemcy już się^b wycofywali^b z tych terenów, brat został przez Niemców zatrzymany i tak ciężko po-bity, że w krótkim czasie po tym zmarł w 1944 r. w Tarnowie. Opowiadał mi o tym syn brata – Kazimierz, zam[ieszkały] obecnie w okolicach Wrocławia, bliższego adresu nie pamiętam. Siostra – Maria Bał, zam[ieszkała] k[óło] Ząbkowic, woj. wro-cławskie. Mąż jej był aresztowany przez Niemców i wywieziony w głąb Niemiec. Obecnie przebywa prawdopodobnie w Anglii, skąd pisał do swej żony. Druga siostra – Katarzyna Zańko, zam[ieszkała] obecnie w m[iejscowości] Henryków Stary, pow. Ząbkowice, woj. wrocławskie. Mąż jej był dróżnikiem.

^{b-b} *Poprawiono odręcznie.*

² **Haller Józef** (ur. 13 VIII 1873 w Jurczycach, zm. 4 VI 1960 w Londynie), gen. broni, działacz polityczny i społeczny. Dowódca II Brygady Legionów Polskich; dowódca AP (tzw. Błękitnej) we Francji, na czele której przybył do Polski (1919); członek Rady Obrony Państwa i generalny inspek-tor Armii Ochotniczej (od VII 1920); generalny inspektor Artylerii (1921–1926); w stanie spoczynku (1926–1939); współorganizator Frontu Morges (1936); w dyspozycji NW (IX 1939); minister bez teki w Rządzie RP na Uchodźstwie (X 1939–VII 1943); kierownik Urzędu Oświaty i Spraw Szkolnych (na uchodźstwie 1940–1943); po wojnie w Wielkiej Brytanii. M. Orłowski, *Generał Józef Haller 1873–1960*, Kraków 2007.

Ojciec mój zmarł, kiedy miałem siedem lat. Kiedy miałem dziewięć lat, matka oddała mnie na służbę do bogatego chłopca Fedor-Fedorowicza, którego przezywali „Kapij”. U Fedorowicza służyłem do 1912 r.

W 1912 r. zacząłem pracować w browarze **hr. Badeniego**³ w Busku, gdzie pracowałem do 1914 r., tj. do czasu wybuchu wojny. Na skutek wojny browar został unieruchomiony i ja z powrotem zacząłem pracować ponownie u Fedorowicza, gdzie pracowałem do czasu powołania mnie do wojska w 1916 r. Służyłem w 80. pp armii austriackiej do 1 listopada 1918 r. W końcowej fazie służby w armii austriackiej byłem w 54. Dywizji Strzelców i brałem udział w walkach na froncie wschodnim. Upadek Austrii zastał mnie w Austrii, w miasteczku Seret na Bukowinie, skąd udałem się do Czerniowiec. Z Czerniowiec wraz z grupą Ukraińców przyjechałem do Starego Siola k[olo] Lwowa, gdzie odłączyłem się i udałem do Lwowa.

We Lwowie zgłosiłem się jako ochotnik do formującego się Wojska Polskiego i zostałem wcielony do oddziału por. Starka. Przez cały okres oblężenia Lwowa przez Ukraińców byłem we Lwowie i brałem udział w walkach. Wiosną 1919 r. wstąpiłem ochotniczo do oddziału szturmowego rtm. Abrahama⁴, tzw. abramczyków, z którym brałem przez pewien czas udział w walkach na Ukrainie; później oddz[iał] Abrahama został rozwiązany i ja przez kilka miesięcy służyłem w kompanii wartowniczej. W początkach lipca 1920 r. oddz[iał] „abramczyków” ponownie został sformowany z tych samych ludzi co poprzednio, których ściągnięto z różnych jednostek wojskowych i wysłano na front przeciwko Armii Czerwonej. Po kilku bitwach oddz[iał] Abrahama w dniu 19 września 1920 r. został całkowicie rozбит. Przy życiu pozostało tylko kilkudziesięciu ludzi. Mnie udało się uciec z życiem, dlatego że przez cały czas ataku leżałem na ziemi, udając nieżywego. Po bitwie udało mi się przedostać do wsi, gdzie zmieniłem u chłopca ubranie wojskowe na cywilne, i nocą przedostałem się do domu, do wioski, która znajdowała się o 16 km

³ **Badeni Kazimierz** (ur. 14 X 1846 w Surochowie, zm. 9 VII 1909 k. Rzeszowa), hrabia, polityk, prawnik. Starosta w Żółkwi, Rzeszowie, Krakowie; namiestnik Galicji (1888–1895); premier Austrii (1895–1897). W. Sienkiewicz, *Mały słownik historii Polski*, Warszawa 1991, s. 16.

⁴ **Abraham Roman** (ur. 28 II 1891 we Lwowie, zm. 26 VIII 1976 w Warszawie), gen. bryg. Żołnierz w I wojnie światowej w armii austro-węgierskiej; dowódca samodzielnego batalionu w obronie Lwowa, oficer oddziału operacyjnego i obserwator 59. eskadry lotniczej (1919); dowódca Brygady Małopolskich Oddziałów Armii Ochotniczej, oficer do specjalnych zleceń szefa Sztabu Generalnego WP (1920), Naczelnego Komendy Wojsk Powstańczych na Śląsku (1921); absolwent I Kursu Doszkalającego Wojskowej Szkoły Sztabu Generalnego w Warszawie (1921–1922); asystent taktyki ogólnej (1922), wykładowca taktyki ogólnej w WSWoJ. w Warszawie (1925); dowódca 26. puł. (1927); dowódca Brygady Kawalerii „Toruń” (1929); absolwent kursu w Centrum Wyższych Studiów Wojskowych (1933); dowódca Wielkopolskiej Brygady Kawalerii (1937); dowódca Grupy Operacyjnej Kawalerii; aresztowany (1939); więziony w Poznaniu, następnie w obozach jenieckich w Biedrusku, Krotoszynie, IV B Königstein, VIII E Johannisbrunn i VII A Murnau; w Polsce (od 1945); delegat WP w Urzędzie Generalnym Pełnomocnika Rządu RP ds. Repatriacji (1946–1947); inspektor Zarządu Centralnego Ministerstwa Administracji Publicznej (1948–1950); pracownik spółdzielczości (1951); inwigilowany przez Wydział IV UdsBP m.st. Warszawy w ramach SEO nr rej. 472 (1955–1956); w ramach KE krypt. „Dziadek” nr rej. 13551 (1975–1976). AIPN, 0208/612, t. 1–2; AIPN, 01322/446; AIPN, 2418/2; J. Królikowski, *Generalowie i admirałowie Wojska Polskiego 1943–1990*, t. I, Toruń 2010, s. 59–63.

od miejsca bitwy. Po kilku tygodniach z miejscowości, gdzie się ukrywałem, Armia Czerwona wycofała się i wkroczyło Wojsko Polskie. W grudniu 1920 r. wstąpiłem do 19. pp, który w tym czasie był na froncie wschodnim. Przydzielony zostałem do baonu zapasowego, który stacjonował w Gródku Jagiellońskim, d[owód]cą baonu był kpt. **Cebulski**⁵.

W styczniu 1921 r. odkomenderowany zostałem do Szkoły Podoficerskiej Piechoty przy DOG [nr] VI we Lwowie, którą ukończyłem w marcu tegoż roku i zostałem instruktorem na następnym kursie w tej szkole. D[owód]cą szkoły był mjr Więckowski. Po odkomenderowaniu mnie na jesieni 1921 r. do mojego pułku macierzystego (19.), na skutek poparcia d[owód]cy batalionu kpt. **Żongolłowicza**⁶, zostałem w wojsku jako podoficer zawodowy. Przy końcu 1921 r. wysłany zostałem na kurs instruktorski do Głównej Szkoły Gimnastyki, Szermierki i Sportów przy MSW, **znajdującej** się w Poznaniu. D[owód]cą szkoły był płk Sikorski⁷, jego z[astęp]cą

⁵ **Cebulski Antoni Feliks** (ur. 2 I 1895 w Wielkich Drogach, zm. 5 VIII 1964 w Krakowie), ppłk. Żołnierz 3. kompanii I batalionu 2. pp Leg. (od 1914); dowódca kompanii 2. pp Polskiego Korpusu Posiłkowego (1917); dowódca 5. kompanii 14. pstrz. (1918); działacz Organizacji Werbunkowo-Agityacyjnej w Kijowie, Czerkasach, Winnicy (1918); aresztowany w Moskwie (1918), zwolniony (1918); pracownik Referatu Kwatermistrzowskiego Komendy m.st. Warszawy (od 1919); dowódca kompanii batalionu zapasowego 2. pp Leg. (do 1920); służba w batalionie zapasowym 19. pp w Gródku Jagiellońskim (1920), dowódca 19. pp (1920); oficer sztabu 5. DP (1924–1925); dowódca II batalionu 19. pp (1925–1928), kwatermistrz 19. pp (1928–1931); dowódca Batalionu KOP „Kleck” (1931–1934); dowódca batalionu detaszowego 2. pp Leg. w Staszowie (od 1934); zastępca dowódcy 2. pp Leg. (1936–1939); dowódca 8. pp Leg. w Lublinie (1939); aresztowany i osadzony m.in. w oflagach XII A Hadamar, VI B Dössel, VIII B Srebrna Góra; w Polsce (od VI 1946); kierownik referatu Spółdzielni „Społem” w Lublinie (od 1946); kierownik kancelarii i księgowy Związku Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej w Krakowie (od 1951); starszy księgowy Miejskich Łaźni w Krakowie (1951–1952); główny księgowy Wydawnictw Literackich w Krakowie (od 1953). W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*, t. I, Warszawa 2005, s. 148; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 16 IV 2012].

⁶ **Żongolłowicz Eugeniusz** (ur. 21 VIII 1895 w Pskowie, zm. 18 I 1963 w Long Marston), gen. bryg. Żołnierz armii rosyjskiej (1914); absolwent OSP; żołnierz w I wojnie światowej (1914–1918); dowódca I Ochotniczego Warszawskiego Batalionu Odsieczy Lwowa (1918–1920); dowódca batalionu, zastępca dowódcy 19. pp (1920–1930); dowódca Grupy Wawelberga w III powstaniu śląskim; dowódca 57. pp (1930–1934); komendant Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1934–1938); dowódca piechoty dywizyjnej 5. DP (od 1938); w kampanii polskiej (1939) dowódca 44. DP, następnie odcinka Saska Kępa–Grochów; w niewoli (1939–1945); zastępca dowódcy 3. DSK (1945); po wojnie na emigracji. T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, *op. cit.*, s. 190; H.P. Kosk, *Generalicja polska. Popularny słownik biograficzny*, t. II, Pruszków 2001, s. 293.

⁷ **Sikorski Walerian** (ur. 18 XI 1876 w Budkach Nieznanowskich), ppłk, nauczyciel wychowania fizycznego. Członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”; student Centralnego Instytutu Królewskiego Wychowania Fizycznego w Sztokholmie (1908–1909); instruktor i organizator batalionu Drużyn Strzeleckich, członek Związku Strzeleckiego (1911–1914); zmobilizowany do wojska austro-węgierskiego (1914), w niewoli rosyjskiej (od 1915), zbiegł (1918); dowódca odcinka i grupy „Podzámce” w obronie Lwowa (1918); dowódca I batalionu 39. Pułku Strzelców Lwowskich (od 1918); dowódca batalionu 36. pp (1920); dowódca Głównej Szkoły Wojskowej Gimnastyki i Sportu w Poznaniu (od 1921) z przydziałem do 39. pp, następnie 58. pp; w stanie spoczynku z przydziałem mobilizacyjnym do kadry zapasowej OK nr VII w Poznaniu (od 1926); naczelny wizytator wychowania fizycznego

kpt. Baran. Wykładowcami byli **Francuzi**, jeden oficer i jeden podoficer. Sluchaczy było około 120. Byli to podoficerowie wszystkich rodzajów broni. Kurs w zasadzie był jednoroczny, jednak tych, którzy wyróżniali się w nauce jako najlepsi, wysyłano do pułków macierzystych już po 6 miesiącach. Ja byłem jednym z tych, którzy poszli wcześniej. Po przybyciu do 19. pułku we Lwowie oświadczone mi, że zostałem odkomenderowany do dyspozycji Oddz[iału] III Szt[abu] Gł[ównego]. W tym czasie przy DOK [nr] VI we Lwowie zorganizowana została szkoła tego samego typu co w Poznaniu. Do szkoły tej zostałem odkomenderowany na stanowisko szefa kompanii. D[owód]cą był ppłk Żuławski – jego z[astęp]cą był por. Cwener. Kurs trwał trzy miesiące. Po trzech miesiącach na skutek zimy szkoła czasowo została zamknięta, a ja odkomenderowany do 19. pp. Wiosną 1923 r. ponowiony był kurs przy DOK nr VI, na którym także byłem szefem kompanii szkolnej. Jesienią 1923 r. odkomenderowany ze szkoły do 19. pułku, gdzie służyłem do jesieni 1924 r.

Na jesieni 1924 r. odkomenderowany zostałem do 11. **Batalionu KOP na stanowisko d[owód]cy** strażnicy w Badówce nr 110 oraz miałem zadanie kontrolować strażnicę nr 109 w Moszczanicy^c.

Z KOP znam następujących oficerów: por. Katak – imienia nie pamiętam, który był oficerem batalionu, a później moim następcą; kpt. ^dBoguszd – pierwszy d[owód]ca kompanii; por. Milian⁸ – d[owód]ca po Boguszu; d[owód]cą 11. Batalionu był mjr Kasza; oficerem wywiadowczym przy 11. Bat[alioni] był por. – nazwisko prawdopodobnie – Nowak. Przez cały mój okres służby w KOP siatki informacyjnej nie miałem.

Pyt[anie:] Kiedy, przez kogo i w jakich okolicznościach zwerbowani zostaliście do pracy wywiadowczej?

Odp[owiedź:] W połowie stycznia 1925 r. przyjechał do mnie na strażnicę por. Nowak z dowództwa 11. Bat[alionu] KOP, który przeprowadził ze mną na temat mo-

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie (1926–1929); wykładowca Studium Wychowania Fizycznego UP; członek Zarządu Federation Internationale de Gymnastique Ling; po wybuchu II wojny światowej we Lwowie; w niewoli (od IX 1939), jeniec obozu w Starobielsku, zamordowany w Charkowie wiosną 1940. *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. III, red. W. Materski, Warszawa 2001, s. 307; K. Banaszek, W.K. Roman, Z. Sawicki, *Kawalerowie Orderu Virtuti Militari w mogiłach katyńskich*, Warszawa 2000, s. 256; F. Laurentowski, *Sikorski Walerian (1876–1940)* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, Warszawa–Poznań 1981, s. 662–663.

^c *W tekście*: Moszczenica.

^{d-d} *Poprawiono odręcznie*.

⁸ **Milian Stanisław** (ur. 12 IV 1899 w Kleparowie, zm. 1967 w Poznaniu), ppłk. Żołnierz 1. i 4. pp Leg. (od 1914); po kryzysie przysięgowym wcielony do armii austro-węgierskiej; obrońca Lwowa (1918); żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; uczestnik III powstania śląskiego; służba w 4. pp Leg.; dowódca kompanii 11. Batalionu Granicznego KOP (1925–1927); służba w 58. pp, potem w Szkole Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie; zastępca dowódcy 36. pp Legii Akademickiej (1938–1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca 1. pp Obrony Pragi; jeniec oflagów IV B Königstein, VII A Murnau (do 1945); po wojnie w Polsce; kierowca ciężarówki i inspektor BHP. AIPN, 1572/4307; RO 1928; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 591; B. Polak, *Milian Stanisław* [w:] *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny*, t. II: 1914–1921, red. B. Polak, Koszalin 1991, s. 98; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 18 IV 2012].

jego życiorysu rozmowę. Celu tej rozmowy ja wówczas się nie domyślałem. W kilka dni później przyszło do mnie trzech oficerów. Prostuję, nie trzech, a dwóch oficerów. Jak się później dowiedziałem, jeden z nich to był por. **Naglicki**, kier[ownik] ekspozytury I Brygady KOP w Zdołbunowie, nazwiska drugiego z of[icerów] nie znałem i do dnia dzisiejszego nie znam. Przyjechali oni rzekomo na kontrolę strażnicy. Rozmowę przeprowadzili oni ze mną na temat mojej przeszłości, szczególnie wypytyując mnie o służbę w wojsku. Żadnych propozycji mi nie robili.

W połowie lutego 1925 r. zostałem wezwany telegramem do dowództwa I Brygady KOP w Zdołbunowie. Po otrzymaniu telefonogramu w dniu następnym udałem się do Zdołbunowa, gdzie zgłosiłem się do szefa kancelarii I Bryg[ady] KOP Bazgiena, który skomunikował mnie z adiutantem brygady por. Matysem. Matys kazał mi chwilę poczekać, a sam wszedł do jednego z pokoi. Po chwili przyszedł por. Naglicki, który zaproponował mi, abyśmy poszli na ulicę. Kiedy wyszliśmy na ulicę, por. Naglicki zaprowadził mnie do restauracji znajdującej się niedaleko cementowni, ul. zdaje się Fabryczna lub Kolejowa. Właścicielka restauracji nazywała się **Siekacz, z pochodzenia Czeszka**. Por. Naglicki zafundował likier i dobrą zakąskę. Popijając, rozmawialiśmy początkowo na różne tematy. Później por. Naglicki wszedł na tematy polityczne, opowiadając o przesyłanych ze Zw[iązku] Radzieckiego bandach dywersyjnych, które robią napady w Polsce, przechodząc granicę. Mówił, że organizuje bandy niejaki **Kaczkowski**, który znajduje się w Mińsku, gdzie znajduje się cały sztab grup dywersyjnych wysyłanych na tereny polskie. W dalszej rozmowie Naglicki sugerował mi, że jedyną skuteczną obroną przed tymi bandami może być tylko pójście osobiste do Zw[iązku] Radz[ieckiego], rozpoznanie tych band na miejscu, ich organizowanie się i niedopuszczenie [do] przejścia granicy. Później por. Naglicki oświadczył mi, że on jest **kierownikiem ekspozytury wywiadowczej** I Brygady KOP i czy ja dla dobra ojczyzny nie zgodziłbym się na pójście do Związku Radzieckiego. Na propozycję por. Naglickiego wyraziłem swoją zgodę. Nadmieniam, że do restauracji nie wchodziliśmy głównym wejściem jak wszyscy ludzie, **lecz tylnym**, tym samym wyjściem opuściliśmy restaurację po wyrażeniu przeze mnie zgody na pójście do Zw[iązku] Radzieckiego i udaliśmy się do biura ekspozytury I Bryg[ady] KOP – nazwy ulicy nie pamiętam. W biurze ekspozytury zastaliśmy por. **Szota** – pracownika ekspozytury KOP. Podpisałem wówczas zobowiązanie o współpracy wywiadowczej i dano mi zadanie, jakie miałem wykonać na terenie Zw[iązku] Radzieckiego. Miałem mianowicie przejść w pełnym uzbrojeniu przez granicę i zgłosić się na strażnicę radziecką, gdzie miałem zakomunikować, że jestem zbiegiem z Wojska Polskiego i chcę zostać w Zw[iązku] Radzieckim. Po śledztwie w Zw[iązku] Radzieckim i zwolnieniu mnie z więzienia natychmiast mam wracać z powrotem do Polski. Pouczono mnie także, abym – o ile będę w więzieniach czy areszcie – starał się dowiedzieć nazwiska więźniów i za co są aresztowani, jakie mają wyroki, jak prowadzone bywa śledztwo itp. Poza tym dano mi wskazówki, abym po przejściu granicy starał się omijać posterunki straży granicznej sowieckiej, a starał się sam zgłosić na strażnicę. Rozmowa w ekspozyturze z por. Naglickim i por. Szotem przeciągnęła się do godz. 2.00 w nocy. Resztę

nocy przespałem w biurze ekspozytury i w dniu następnym wyjechałem na strażnicę w Badówce.

Pyt[anie:] Opowiedzcie szczegółowo o waszej pracy wywiadowczej w okresie ^{e-e}do 1939 r.

Odp[owiedź:] W kilka dni po zwerbowaniu mnie do pracy wywiadowczej w Zw[iązku] Radzieckim przyjechał na strażnicę w Badówce por. **Kantak**, któremu przekazałem strażnicę, jednak ja na razie pełniłem jeszcze normalnie ^{f-f}śłużbę^f, tak że żołnierze nie orientowali się, że już d[ł]owód[ca] nie jestem. Przed pójściem do Zw[iązku] Radzieckiego byłem jeszcze raz w ekspozyturze KOP w Zdobunowie, gdzie rozmawiałem z Naglickim, który dawał mi jeszcze wskazówki, jak mam się zachowywać w więzieniu w Rosji, abym był ostrożny, bo w każdym więzieniu czy areszcie GPU ma swoich ludzi, którzy o wszystkim donoszą.

W dniu 6 marca 1925 r. przekroczyłem o godz. 5.00 wieczorem granicę do Zw[iązku] Radzieckiego. Z Polski przekraczałem granicę tak, żeby żaden z polskich posterunków mnie nie widział. Po przekroczeniu, na stronie sowieckiej nie spotkałem żadnego posterunku, tak że swobodnie doszedłem do samej strażnicy. Na strażnicy oświadczyłem, że **już mam dość kapitalistycznych rządów w Polsce i nie chcę tam dłużej być**. Zaznaczam, że granicę przekroczyłem w pełnym uzbrojeniu, pod własnym nazwiskiem i jako sierżant. Na strażnicy zatrzymano mnie i zabrano ode mnie broń i dokumenty, i pozostawiono do rana. Rano odtransportowano mnie do Krzywina^g, do sztabu kompanii, gdzie przebywałem jeden lub dwa dni, po czym odkonwojowany zostałem do Sławuty, gdzie znajdował się sztab brygady wojsk pogranicznych. W Sławucie byłem na względnej swobodzie. Poznałem tam trzech faktycznych zbiegów z **Polski: plut. Adamczyka z KOP oraz dwóch kawalerzystów z KOP**. Chodziliśmy w towarzystwie żołnierza sowieckiego do kina i po mieście, tak że zbytnio nie byliśmy skrupowani. Sfotografowano nas wszystkich i przeprowadzono powierzchowne śledztwo. Po około tygodniu czasu odesłano nas do więzienia w Żytomierzu, a raczej do aresztu przewencyjnego przy GPU. Tam przeprowadzono ze mną śledztwo. Śledztwo moje prowadził funkcjonariusz GPU Jakowlew. Poza tym rozmawiał ze mną naczelnik okr[ęgowego] GPU.

Wypytywano mnie o ^{f-f}śłużbę^f w wojsku, o moje pochodzenie, o zapatrywania polityczne, osoby współpracujące z KOP i osoby wysyłane przez KOP na teren Zw[iązku] Radzieckiego. Jakie dawałem wówczas odpowiedzi, dzisiaj nie pamiętam. Po dwóch tygodniach śledztwa odesłano mnie do więzienia w Żytomierzu, gdzie przebywałem do lipca 1925 r. W czasie pobytu w areszcie i więzieniu dowiedziałem się, że był aresztowany nauczyciel – obywatel radziecki, nazwiska nie pamiętam – za działalność szpiegowską, za co przez władze radzieckie został skazany na karę śmierci. Wraz z wym[ienionym] nauczycielem aresztowana była niej[aka] **Wesłowska, z pochodzenia Polka**, która została skazana na dwa lata więzienia. W sprawie

^{e-e} Wpisano odręcznie.

^{f-f} Poprawiono odręcznie.

^g W tekście: Krzewina.

Wesłowskiej i ww. nauczyciela aresztowanych było więcej osób, jednak ich nazwisk ani jakie wyroki otrzymali, nie pamiętam. W sprawie tej siedział także **organista z Żytomierza Jakubowski**, który właśnie najczęściej opowiadał mi o sprawie Wesłowskiej. Opowiadał mi, że po aresztowaniu Wesłowskiej i ww. nauczyciela ksiądz z kościoła, w którym był organistą, podpalił się, uprzednio polawszy się benzyną, i spalił się. Organistę tego po pewnym okresie śledztwa z aresztu zwolniono.

W lipcu 1925 r. ja i plut. Adamczyk zostaliśmy wypuszczeni na wolność. Ja dostałem list polecający do GPU w Orenburgu i kartę na wolny przejazd, ponieważ w Orenburgu miałem się osiedlić. Adamczyk otrzymał taki sam list i kartę na przejazd do Wołogdy. Razem z Adamczykiem udaliśmy się na dworzec kolejowy w Żytomierzu, gdzie odłączyłem się niepostrzeżenie od Adamczyka. Kiedy wyszedłem^{h-z} z dworca, wszedłem^h do lasu i lasem w pobliżu torów kolejowych udałem się w kierunku Szepetówki. Nigdzie nie wstępowałem, do żadnej chaty. Żywiłem się tym, co dostałem w więzieniu przy zwolnieniu na drogę. Do Szepetówki szedłem trzy dni, odpoczywając i śpiąc w polu. Za Szepetówką wstąpiłem na skraju wsi do chaty – nazwy wsi obecnie nie pamiętam – gdzie zastałem jakąś kobietę, której nazwiska nie znałem i nie znam. Od kobiety tej dostałem pół bochenka chleba i ser. Zapłaty żadnej nie chciała. Udałem się w kierunku Krzywina, dokąd przyszedłem po dwóch dniach, nigdzie się nie zatrzymując. Z Krzywina udałem się w stronę granicy, kierując się na starą nieczynną już cegielnię, gdzie nawet obawiałem się, że mogę natknąć się na czaty sowieckiej straży granicznej. Na terenie cegielni jednak nikogo nie było i udało mi się przejść granicę polską bez żadnych przeszkód.

Do Polski powróciłem w pierwszej połowie lipca 1925 r. Po przekroczeniu granicy udałem się do strażnicy w Badówce. Nie od razu mnie poznano na strażnicy, ponieważ byłem inaczej ubrany, nie po wojskowemu. Muszę zaznaczyć, że będąc w więzieniu w Żytomierzu, wymieniłem wszystkie części mojego ubrania wojskowego na ubranie cywilne. Na strażnicy **sierżant Bocheński**, który pełnił służbę, chciał mnie wypytywać na temat mojej ucieczki ze Zw[iązku] Radzieckiego, jednak nie chciałem mu nic mówić, oświadczając, że jestem zmęczony i chcę odpocząć. Zamknięto mnie do oddzielnego pokoju jako zatrzymanego, gdyż wszyscy byli przekonani, że ja faktycznie byłem dezterem.

Przed południem następnego dnia odwieziony zostałem pod konwojem jednego kaprała z KOP chłopską furmanką do Kurhan, do sztabu kompanii, gdzie także umieszczono mnie w areszcie. Wieczorem tego samego dnia przyjechał ze sztabu I Brygady KOP kpt. Grodzicki Władysław motocyklem, na który mnie zabrał i przywiózł do Zdołbunowa do mieszkania sierżanta Mojzela, imienia nie pamiętam, który pracował w ekspozyturze wywiadowczej KOP w Zdołbunowie. Nadmieniam jeszcze, że Grodzicki, kiedy przyjechał po mnie do Kurhan, przywiózł ze sobą wielki płaszcz cywilny, w który się owinałem, aby mnie w czasie drogi nikt nie poznał. Jak nazywała się ulica, gdzie mieszkał Mojzel, nie wiem. Było to jednak w pobliżu budynku ekspozytury, lecz na innej ulicy. Mojzel dał mi trzewiki i po jakiejś

^{h-h} *Wpisano odręcznie.*

godzinie Mojzel wyprowadził mnie ze swojego domu przez jakiś ogród i weszliśmy do budynku ekspozytury KOP.

W ekspozyturze czekali na mnie por. Naglicki i Szot. Było wówczas już po północy. Szot i Naglicki pobieżnie przepytali mnie o wynikach mojego pobytu w Zw[iązku] Radzieckim i pozwolili mi udać się na odpoczynek. Spałem w ekspozyturze, gdzie znajdowało się kilka kawalerskich pokoi. Naglicki, zdaje się, mieszkał nawet z rodziną w budynku ekspozytury. W dniu następnym Naglicki i Szot przystąpili do spisania szczegółowego sprawozdania z mego pobytu na terenie Zw[iązku] Radzieckiego. Opowiedziałem im wszystko, co widziałem i czego się dowiedziałem przez cały czas pobytu w Zw[iązku] Radzieckim. Dano mi ubranie wojskowe i buty oraz wypłacono zaległe pobory za 4 miesiące i około 600 zł za pracę na terenie Zw[iązku] Radzieckiego. Spisywanie sprawozdania z podróży do Zw[iązku] Radzieckiego trwało dwa dni. Dokumenty, które otrzymałem przy zwolnieniu z więzienia w Żytomierzu, oddałem por. Naglickiemu. Wg mego przypuszczenia dokument ten **był wykorzystany do ulokowania jakiegoś poważnego szpiega w Zw[iązku] Radz[ieckim]**. Pod koniec drugiego dnia przesłuchania por. Naglicki oświadczył mi, że jeszcze na ten temat ze mną porozmawia, a na razie ażebym sobie odpoczął i ażebym zamieszkał u pewnej kobiety w Zdołbunowie, której mieszkanie wskaże mi Mojzel. Powiedział mi poza tym, abym starał się nie pokazywać za dużo na mieście i nie zawierać żadnych znajomości. Do kobiety tej zaprowadził mnie Mojzel. Zajmowałem w jej mieszkaniu pokój z oddzielnym wejściem oraz jadłem u niej obiady. Nazwy ulicy, gdzie zamieszkiwałem, nie znam. U kobiety tej mieszkałem około 3 tygodni. Przypadkowo od Mojzela dowiedziałem się, że kobieta **ta** ¹⁻ⁱbyła z **pochodzenia Rosjanką i mąż jej był oficerem w Armii Czerwonej**. Ojciec jej był za czasów carskich **policmajstrem**, a w tym czasie, [kiedy] ja zamieszkiwałem u tej kobiety, był on agentem dwójki polskiej na terenie Zw[iązku] Radzieckiego. O tym, że jest on szpiegiem, dowiedziałem się od Mojzela i sam również raz przypadkowo zetknąłem się z nim w ekspozyturze. Jak on się nazywał, nie jest mi wiadomo. Do kobiety, u której zamieszkiwałem, przychodził sierżant Waszczyński, który pełnił funkcję szefa drużyny dowódcy przy sztabie I Brygady KOP.

Po tygodniu od rozmowy z por. Naglickim wezwał mnie ponownie do ekspozytury przez Mojzela i wówczas Naglicki zakomunikował mi, że do wojska już nie powrócę, a muszę nadal pracować w wywiadzie na terenie Zw[iązku] Radzieckiego. Zgodziłem się na to, choć niezbyt chętnie. Naglicki zakomunikował mi wówczas, że obecnie będę miał inne zadanie, niż w czasie pierwszego mego pobytu w Związku Radzieckim. Ogólnie powiedział mi, że będę zbierał informacje z dziedziny wojskowej i w związku z tym miałem przejść krótkie przeszkolenie, w jaki sposób należy takie wiadomości zbierać. Od tego czasu przychodziłem prawie co drugi dzień do ekspozytury, gdzie dawali mi lekcje por. Naglicki i por. Szot. A więc, jak mam się wystrzegać radzieckiego kontrwywiadu, jak należy zawierać ¹⁻ⁱznajomości z ludźmi, od których chcę uzyskać informacje. Poza tym, jeżeli bym się dowiedział o jakich-

¹⁻ⁱ Poprawiono odręcznie.

kolwiek budowach dróg czy mostów, powinienem te obiekty sam określić i ustalić, w jakiej miejscowości to jest itp. Przeszkolenie trwało około tygodnia, a po przeszkoleniu jeszcze około tygodnia dostałem odpoczynku.

W końcu sierpnia 1925 r. Naglicki wezwał mnie przez Mojzela do ekspozytury, gdzie oświadczył mi, że w tym dniu wyjeżdżam na granicę i muszę przejść przez granicę radziecką. Dano mi kompletne ubranie, jakie większość ludzi nosiła w Zw[iązku] Radzieckim. Poza tym dano 600 rubli i dokumenty osobiste na nazwisko **Żółtaniecki Emil**. Było to zwolnienie z Armii Czerwonej z brygady Kotowskiego⁹. W dokumencie była podana narodowość ukraińska, urodzony w Rawie Ruskiej. Miejsce urodzenia wypisane wg miejscowości, którą najlepiej znałem, aby w razie wpadki mieć alibi. Poza tym na to samo nazwisko miałem odkomenderowanie z jakiejś stacji traktorowej do Żytomierza, gdzie miałem zakupić 'części' do traktorów. Na 'podstawie' tego dokumentu mogłem swobodnie poruszać się przez krótki czas w pasie granicznym. O godz. – dokładnie nie pamiętam której, w każdym razie wcześniej wieczorem, tak że był dopiero lekki zmierzch – wyszedłem z ekspozytury przebrany w ruski strój i udałem się na drugą ulicę, gdzie czekał z motocyklem kpt. Grodzicki. Wsiadłem do przyczepki motocykla, otuliłem się szczelnie obszerną 'bandą', która znajdowała się w motocyklu, i Grodzicki odwiózł mnie pod granicę do wioski Wielbowno, gdzie znajdowała się strażnica KOP nr 111. Stanęliśmy z motocyklem koło wsi. Okazało się, że był tam por. Naglicki, którego niedawno pożegnałem w ekspozyturze w Zdobunowie. Naglicki był od nas kilka kroków i rozmawiał półgłosem z z[astęp]cą d[owód]cy strażnicy nr 111 **sierżantem Osińskim** – imienia nie pamiętam – który udał się szybkim krokiem w kierunku granicy. Po kilkunastu minutach Osiński powrócił i coś powiedział Naglickiemu, który doszedł do mnie i powiedział: „Możemy iść”. Doszliśmy we dwóch tylko do samego pasa granicznego. Przez samą granicę przeczołgałem się na brzuchu. Jakies 200 metrów za pasem granicznym podniosłem się i zachowując wszelką ostrożność, udałem się w kierunku Sławuty i Berdyczowa. Sławutę obszedłem bokiem i jakieś 5 km za Sławutą zatrzymałem się we wsi, której nazwy nie znam. Ponieważ nie chciałem się natknąć we wsi na kogoś, kto by mógł powziąć do mnie podejrzenie, usiadłem sobie niedaleko drogi około wsi, czekając na jakąś okazję. Było to już pod wieczór, spędzano bydło z pastwiska i wracali gospodarze z pól. Przejeżdżał akurat jakiś gospodarz, którego nazwiska nie znam, po koniach wiedziałem, że musi być zamożny, podszedłem do niego i poprosiłem o ogień. W czasie zapalania papierosa zaczęliśmy rozmawiać. Powiedziałem, że szukam pracy i czy nie mógłby mi w tym pomóc. Rozmawiając, dojechaliśmy do jego chaty. Zaprosił mnie do mieszkania i poczęstował kolacją oraz doradzał, abym poszedł do młyna, gdzie potrzebują robotników. Po kolacji ulokował

⁹ Wpisano odręcznie.

⁹ **Kotowski Grigorij** (ur. 1881, zm. 1925), dowódca III Brygady Konnej 17. DK, Brygady Konnej 45. DS. G. Nowik, *Zanim złamano „Enigmę”... Polski radiowywiad podczas wojny z bolszewicką Rosją 1918–1920*, cz. 1, Warszawa 2004, s. 973.

mnie w stodole, gdzie zanocowałem do rana. Rano niby to udałem się za pracą dalej, a w rzeczywistości udałem się w kierunku Berdyczowa.

Do Berdyczowa przyszedłem pieszo tego samego dnia. W Berdyczowie dowiedziałem się przypadkowo, że w okolicach Berdyczowa odbywają się manewry wojskowe. Chcę jeszcze dodać, że Naglicki przed wysłaniem mnie z zadaniem wywiadowczym na teren Zw[iązku] Radzieckiego powiedział mi, że w okolicach Berdyczowa odbywają się manewry wojskowe.

Przebywałem wówczas w Związku Radzieckim do grudnia 1925 r. Żadnych bliższych znajomości wówczas nie zawierałem. Nocowałem często w polu lub pod jakimś chłopskim zabudowaniem bez wiedzy chłopa. Nieraz, kiedy spotykałem takiego chłopa, co do którego byłem pewny^k, że mnie nie wyda, nocowałem u niego, mówiąc najczęściej, że poszukuję pracy. Nazwiska ludzi, u których nocowałem, są mi nieznane, gdyż najczęściej nocowałem tylko jedną noc i szedłem dalej. Zaraz na początku, będąc w Berdyczowie, poznałem się z jednym Ukraińcem pochodzącym z okolic Czortkowa, któremu powiedziałem, że szukam znajomego milicjanta, który ma być w Berdyczowie. Ponieważ w rozmowie tak wyszło, że niby pochodzimy z pobliskich okolic i że obaj jesteśmy Ukraińcami, nabrał do mnie zaufania, poczęstował wódką i zaprosił na nocleg. Nocowałem u niego później jeszcze kilka razy, jednak nazwiska, jak również nazwy ulicy, gdzie mieszkał – nie pamiętam. Wiadomo mi, że pracował w cukrowni w Berdyczowie.

Wiadomości o jednostkach wojskowych biorących udział w manewrach ¹zbierałem od przygodnie poznanych osób. Nazwisk tych osób nie znam. Poza tym zbierałem dużo informacji z własnej obserwacji. Rozmawiałem także dużo z żołnierzami, którzy nocowali po wsiach. Za wiadomościami o wojsku zawędrowałem do Żytomierza i Nowogrodu Wołyńskiego.

Po zebraniu tych wiadomości w grudniu 1925 r. postanowiłem wracać do kraju. Szedłem do samej granicy piechotą, nocując u przygodnie poznanych gospodarzy lub nawet bez wiedzy gospodarzy, w jakiejś szopie czy stodole. Granicę do Polski przekroczyłem w drugiej połowie grudnia w okolicy Moszczanicy. Nie byłem zauważony ani przez posterunki radzieckie, ani polskie.

Po przejściu granicy nie poszedłem na strażnicę, lecz ominąłem ją i doszedłem nad ranem do stacji Ożenin¹. Ponieważ nie miałem polskich pieniędzy i nie mogłem jechać pociągiem, udałem się pieszo do Mizocza do dowództwa 11. Bat[alionu] KOP. W drodze do Mizocza spotkałem jadące wozy chłopskie. Wsiadłem więc na jakiś wóz, który podwiózł mnie kawałek drogi. Później przesiadałem się na inne wozy, tak że udało mi się dojechać do samego ^mZdołbunowa^m, gdzie zgłosiłem się do ekspozytury do por. Naglickiego. Naglicki był w biurze u siebie. Po krótkiej rozmowie poszedłem do osobnego pokoju i położyłem się spać. W dniu następnym

^k Na lewym marginesie odręczny dopisek o treści: skąd?

¹⁻¹ Poprawiono odręcznie.

¹ W tekście: Orzenin.

^{m-m} Poprawiono odręcznie.

złożyłem sprawozdanie z wykonania polecenia wywiadowczego na terenie Zw[iązku] Radzieckiego. Podałem mu wówczas, że były to manewry garnizonowe, poza tym jakie pułki brały udział w manewrach, jakie było uzbrojenie, kaliber dział, nazwiska dowódców, macierzyste miejsce pobytu pułków itp. Po zdaniu sprawozdania pozostałem w ekspozyturze przez 4 dni, po czym dostałem urlop i wyjechałem do matki, do Buska. Przed odjazdem wypłacono mi w ekspozyturze 1400 zł, co składało się z mojej pensji wojskowej wynoszącej za trzy miesiące około 600 zł, a resztę – tj. około 800 zł – było zapłatą za pracę wywiadowczą w Związku Radzieckim. Dostałem 2 tygodnie urlopu, który przedłużyłem sobie jeszcze [o] tydzień i w połowie stycznia 1926 r. przyjechałem do ekspozytury do Zdołbunowa. Por. Naglicki proponował mi, abym zaraz szedł do Zw[iązku] Radzieckiego. Ja jednak jeszcze nie chciałem i około 2 tygodni pozostałem w Zdołbunowie, zamieszkując u tej samej kobiety co poprzednio. Przychodzili do mnie w odwiedziny sierż. Mojzel i sierż. Waszczyński oraz sierż. imieniem Teofil – nazwiska nie przypominam sobie, który pracował w sztabie I Brygady KOP jako radiotelegrafista. Przypuszczam, że ww. **obserwowali mnie, jak ja się zachowuję.**

W końcu stycznia 1926 r. wyjechałem ponownie do Zw[iązku] Radzieckiego. Otrzymałem wówczas zadanie od por. Naglickiego podobne jak poprzednio, tj. zbieranie wiadomości o Armii Radzieckiej – jednak zwiększono mi obszar penetracji, sięgający do Kijowa. Poza tym miałem zebrać informacje o zakładach przemysłowych znajdujących się w Kijowie. Również interesował mnie "pewien" ich port na Dnieprze, którego nazwy obecnie nie przypominam sobie – jaka jest zdolność przeład[unk]owa tego portu i jakie tam towary ładują. Miałem również zadanie wyjaśnić pewne dane z poprzedniego zadania, które nie zgadzały się z posiadanymi przez ekspozyturę z innego źródła materiałami. Granicę przekroczyłem w innym miejscu niż poprzednio, już na odcinku innej brygady KOP. Ze Zdołbunowa pojechaliśmy pociągiem do Ożenina, a z Ożenina dalej chłopskimi saniami do miejscowości, której obecnie nazwy nie pamiętam. Do samej granicy jechałem razem z Naglickim. We wsi nadgranicznej, gdzie miałem granicę przechodzić, weszliśmy do jednej z chat, gdzie przebrałem się w inne ubranie i później, kiedy wyszliśmy z Naglickim z chaty, doszedł do nas por[ucznik] z KOP, którego nie znam, i w trójkę doszliśmy do granicy. Po pożegnaniu się przekroczyłem granicę bez żadnych przeszkód i udałem się do Szepetówki. Miałem wówczas ten sam dokument na nazwisko Żółtaniecki Emil oraz zaświadczenie z miejsca pracy, z jakiegoś zakładu pracy w Kijowie. Dostałem wówczas około 1000 rubli.

W Szepetówce wsiadłem do pociągu i zjechałem do samego Kijowa. W Kijowie poznałem się z osobnikiem imieniem Łońka – nazwiska jego nie pamiętam obecnie, który zamieszkiwał w Kijowie przy ul. Łukijanowska, n[ume]r[u] nie pamiętam. Był to osobnik, który nigdzie nie pracował, a żył prawdopodobnie z różnych kantów i kradzieży. Nocowałem także u pewnej kobiety, której nazwiska nie znam, zam[ieszkałej] w Kijowie – ulicy i n[ume]r[u] domu nie pamiętam. Mąż tej kobiety

ⁿ⁻ⁿ *Nadpisano odręcznie.*

przebywał podobno w Ameryce, a ona zam[ieszkiwała] z dwojgiem małych dzieci. U kobiety tej nocowałem 4 lub 5 razy. Kim ja byłem – ani Łońka, ani ta kobieta nie wiedzieli. Nocowałem również w kilku innych miejscach, jednak ani nazwisk, ani adresów ich zamieszkania obecnie nie pamiętam. W ogóle z tego okresu nie pamiętam ani jednego nazwiska osób, z którymi rozmawiałem bądź też u nich byłem. Zebrałem uzupełniające dane o jednostkach wojskowych i przemyśle w Kijowie od przygodnie poznanych ludzi i z własnej obserwacji.

Powróciłem do kraju w pierwszych dniach maja 1926 r. Jechałem tą samą drogą co z Polski, tzn. z Kijowa przyjechałem do Szepetówki pociągiem, gdzieś w końcu marca. W Szepetówce zatrzymałem się około jednego miesiąca, gdzie również zebrałem pewne wiadomości o jednostkach wojskowych, o jakich trudno mi jest obecnie przypomnieć sobie. W Szepetówce nocowałem kilkakrotnie u pewnej kobiety, której mąż przebywał gdzieś za granicą. Jak nazywała się ta kobieta oraz nazwa ulicy, gdzie zamieszkiwałem, nie są mi wiadome. Przypominam sobie tylko, że mieszkała w okolicach dworca w sąsiednim domu od milicji kolejowej, tzn. posterunku MK.

Z Szepetówki pieszo udałem się do granicy w kierunku Krzywina. Od Krzywina szedłem wzdłuż toru kolejowego, który szedł na polską stronę do Zdobunowa. Idąc przy torze, kryłem się wśród drzewek rosnących blisko toru, które osłaniają tor od zamieci śnieżnych. Torem tym przeszedłem granicę bez żadnych przeszkód. Po polskiej stronie był posterunek milicji kontrolującej przejeżdżające pociągi, jednak i oni mnie nie zauważyli. Po przekroczeniu granicy poszedłem w stronę Ożenina i na trzecim przystanku za Ożeninem wsiadłem w pociąg i przyjechałem bez przeszkód do Zdobunowa.

W Zdobunowie udałem się do mieszkania Mojzela, który zaprowadził mnie do ekspozytury. W ekspozyturze udałem się na spoczynek. W następnym dniu złożyłem Naglickiemu sprawozdanie z wykonanej pracy wywiadowczej w Związku Radzieckim, które nie było zbyt bogate, ponieważ w okresie zimowym trudno mi było zdobyć więcej informacji. Po trzech dniach pobytu w ekspozyturze por. Naglicki zakomunikował mi, że jestem odwołany do Lwowa. Kiedy zapytałem go, kto mnie odwołuje – powiedział mi, że II Oddz[iał] DOK [nr] VI. Po tygodniu pobytu w Zdobunowie Naglicki wypłacił mi ponad 1000 zł za zaległe pensje miesięczne i za pracę wywiadowczą, po czym wyjechałem do Lwowa. Po drodze do Lwowa wysiadłem na stacji Krasne i udałem się do domu do Buska, gdzie przebywałem trzy lub cztery dni.

Z Buska wyjechałem do Lwowa, gdzie zgłosiłem się do Ekspozytury nr 5, ulica Ossolińskich 11, u kpt. Kolankowskiego. Dokładne dane, gdzie mam się zgłosić, dostałem od por. Naglickiego. Kolankowski zaraz na wstępie zakomunikował mi, że na razie praca moja obecnie "niewiele" będzie inna od poprzedniej, jednak dużo cięższa, ale za to będę otrzymywał większą "zapłatę". Później skontaktował mnie z por. Bartoszem z Eksp[ozytury] nr 5, który zaprowadził mnie na mieszkanie konspiracyjne, gdzie miałem mieszkać do czasu wyjazdu do Zw[iązku] Radzieckiego.

Rozpoczęto intensywne szkolenie mnie celem przygotowania do dalszej pracy. Przychodziło do mnie do mieszkania 3 wykładowców, którzy dawali mi lekcje pra-

wie codziennie przez okres jednego miesiąca. Jeden wykładał mi z dziedziny politycznej, informując mnie o tym, że na terenie Zw[iązku] Radzieckiego przystępują do tworzenia kolchozów i zapoznawał mnie bliżej z tą dziedziną. Drugi wykładał mi wiadomości o szyfrach oraz uczył mnie pisać różne szyfry. Poza tym nauczył mnie, jak posługiwać się atramentami utajonymi. Trzeci wykładowca uczył mnie, jak mam się zachowywać w wypadku zatrzymania, do jakich ludzi mogę podchodzić w Zw[iązku] Radzieckim i typować kandydatów na werbunek, spośród jakiego elementu mogę wykorzystywać ludzi do swej pracy. Nazwiska tych wykładowców nie są znane. Przychodzili oni do mnie po cywilnemu, lecz przypuszczam, że byli to oficerowie. Na dwa dni przed wyjazdem do Zw[iązku] Radzieckiego przybył na moje mieszkanie kpt. Kolankowski, który poinformował mnie, jakie zadanie mam do wykonania na terenie Zw[iązku] Radzieckiego. Miałem, jak dotychczas, zbierać informacje o Armii Czerwonej oraz starać się dotrzeć do grup partyzanckich działających przeciw władzy radzieckiej i nawiązać kontakty z dowódcami, aby móc tymi bandami kierować i nawet pomagać im materialnie. Miałem także zadanie werbować agenturę na terenie Zw[iązku] Radzieckiego. Dostałem wówczas adres, na który miałem przysyłać korespondencję ze Zw[iązku] Radzieckiego. Przypominam sobie, że był to Lwów, ul. Zielona, n[ume]r[u] domu nie pamiętam, jak również nie pamiętam nazwiska adresata. Przed samym wyjściem do Zw[iązku] Radzieckiego otrzymałem dokumenty na nazwisko Korczyński Paweł. Było to jakieś zwolnienie z wojska (zaświadczenie), innych dokumentów nie miałem. Dostałem na drogę około 1200 rubli.

W drugiej połowie lipca 1926 r. wyjechałem ze Lwowa do Podwołoczysk. Tym samym pociągiem jechał por. Bartosz z Eksp[ozytury] nr 5, wachmistrz – nazwiska nie znam, którzy jechali w innym wagonie i przez cały czas podróży udawali, że mnie nie znają. Do Podwołoczysk przyjechałem po południu. Por. Bartosz wysiadł z pociągu i udał się w kierunku lokalu, gdzie miałem zmienić ubranie. Ja szedłem w pewnym oddaleniu za nim i wszedłem do domu, do którego przedtem wszedł por. Bartosz. W mieszkaniu przebywaliśmy do zmroku. Później wsiedliśmy na furmankę z por. Bartoszem i pojechaliśmy w kierunku granicy. Zaznaczam, że adresu lokalu, w którym się rozbierałem w Podwołoczyskach, nie znam. Nie znam również nazwiska gospodarza mieszkania. Z Podwołoczysk pojechaliśmy do wsi Zajączki nad Zbruczem. Zastaliśmy przy samej granicy jakiegoś nieznanego mi por[ucznika], który udzielił mi wyczerpujących wskazówek, jak mam omijać niebezpieczne miejsca po przekroczeniu granicy.

Granicę przekroczyłem późno w nocy, nie napotykając na przeszkody. Już prawie nad ranem dotarłem do radzieckiej pogranicznej wsi Marcinkowice. Nie zatrzymując się w tej wsi, udałem się w kierunku Felsztyn[a]. Z Felsztyna udałem się w kierunku Płoskirowa^o. Po drodze wsiałem na jakimś przystanku kolejowym – którego nazwy nie znam – do pociągu i zajechałem do Płoskirowa. W Płoskirowie zapoznałem się z **Palamarczuk Ireną**, akuszerką, zam[ieszkałą] przy ul. Felsztyński

^o W tekście: Płaskirów.

Pereulek, n[ume]r[u] domu nie pamiętam. Przed wejściem do miasta siedziałem niedaleko drogi, odpoczywając. Przechodzącą drogą kobietę zagadnąłem o coś, już dzisiaj nie pamiętam o co. Kobieta okazała się bardzo rozmowna. Powiedziała mi, że jest z pochodzenia Polką, że miała męża Ukraińca, który zmarł i obecnie zamieszkuje tylko z jedną córką. Kiedy powiedziałem jej, że szukam pracy i nie mam gdzie mieszkać, zaprosiła mnie do swego mieszkania. Zatrzymałem się u niej około tygodnia, wychodząc na dzień do miasta w celu zasięgnięcia wiadomości o bandach, z którymi chciałem nawiązać kontakt. Poznałem się wówczas z osobnikiem, którego znało całe miasto. Miał on przezwisko „Batia”. Nazwiska jego ani imienia nie znam. „Batia” służył jeszcze w carskiej armii. Po rewolucji wstąpił do Armii Czerwonej, gdzie dosłużył się stopnia pułkownika. Później z Armii Czerwonej został wydany za awantury i pijaństwo. Początkowo bałem się do niego podchodzić, gdyż podejrzewałem, że współpracuje z GPU, jednak w jakiś czas później zaprosiłem go na wódkę i tam zawarliśmy bliższą znajomość. W kilka dni później „Batia” zabrał mnie ze sobą na wesele do wsi Hreszanej¹⁰, która prawie łączyła się z Płoskirowem. Na weselu „Batia” zapoznał mnie z jakimś osobnikiem imieniem Staś. Nazwiska jego nie znam. Staś był w towarzystwie drugiego osobnika, który zachowywał się niezbyt swobodnie na weselu i powziąłem podejrzenie, że przez niego mogę się dowiedzieć o mającej grasować w okolicach Płoskirowa bandzie, o której ludzie już między sobą mówili. Starałem się też trzymać ich jak najbliżej i zdobyć ich zaufanie. Ponieważ wymienieni osobnicy niezbyt dobrze się czuli na weselu, zaproponowali mi, abym poszedł z nimi do restauracji do Płoskirowa. W czasie pobytu na weselu dowiedziałem się przypadkowo, że ten osobnik, który później proponował pójście na wódkę, nazywa się Dobrochorski, imię prawdopodobnie Władysław. W restauracji, kiedy wypiliśmy trochę wódki, Dobrochorski i jego kolega powiedzieli mi, że są Polakami z pochodzenia. Ja powiedziałem, że „moja” matka również była Polką i ja rozmawiam po polsku. Zaczęliśmy rozmowę po polsku. Dobrochorskiemu powiedziałem, że poszukuję pracy i nie mam gdzie mieszkać. Umówiliśmy się, że spotkamy się za kilka dni w Płoskirowie na jarmarku.

W dniu spotkania Dobrochorski przyjechał na jarmark ze Staśkiem i jakimś drugim osobnikiem imieniem Łońka. Nazwiska jego nie znam. Na tym spotkaniu umówiłem się z Dobrochorskim na spotkanie w Niemierzeńcach¹¹ u gospodarza Jastrzębskiego Adama. Na spotkaniu u Jastrzębskiego powiedziałem Dobrochorskiemu, że jestem Polakiem przysłanym z Polski w celu nawiązania kontaktu z zamieszkującymi na terenie Zw[iażku] Radzieckiego Polakami. Widziałem, że Dobrochorski zrozumiał, że ja pracuję w wywiadzie. Poza tym przez Dobrochorskiego poznałem także kułaka Żelaka Piotra, który miał dwóch synów: Józefa i Karola. U Żelaka zamieszkiwałem przez dłuższy czas. Żelak wiedział, że ja pracuję w wywiadzie. Poza tym w tej samej wsi Niemierzeńce poznałem bogatego chłopca Matusa – imienia nie

^{p-p} *Wpisano odręcznie.*

¹⁰ Prawdopodobnie Hreczana.

¹¹ Prawdopodobnie Niemierzyńce.

pamiętam – który był wrogiem ustroju radzieckiego. Spotkania z Dobrochorskim odbywałem w mieszkaniu Żelaka. Na jednym z pierwszych spotkań **Dobrochorski opowiadał mi, że on już z wywiadem się zetknął w latach 1921–1924, kiedy chodził ze szmuglem do Polski.** Powiedział mi także, że napady rabunkowe prowadził on już od 1922 r. Były to jednak napady bardzo rzadkie^r i miały jedynie zysk na celu.^s Dałem mu wówczas nastawienie, aby poszerzył stan ilości bandy i^s aby napadom i działalności bandy nadawać charakter polityczny. Banda Dobrochorskiego liczyła około 10 ludzi^r. Wg mojej instrukcji należało mordować wyższych działaczy państwowych i partyjnych oraz rozszerzyć akcję napadów na różnego rodzaju spółdzielnie. Poza tym powinna być prowadzona szeroka akcja agitacyjna, która by nastawiła chłopów do przeciwstawienia się zarządzeniom władz.

Przebywałem wówczas w Zw[iązku] Radzieckim do grudnia 1926 r. W grudniu 1926 r. zacząłem się szykować do wyjazdu do Polski. Nadmieniam jeszcze, że podczas tej tury w Zw[iązku] Radz[ieckim] przysyłałem krótkie informacje przez pocztę na adres podany mi w Ekspozyturze nr 5 we Lwowie. Listy pisałem w ten sposób, że między wierszami zwykłego listu pisałem atramentem sympatycznym (szyfrem liczbowym) właściwą treść listu. W listach donosiłem o poznaniu się z Dobrochorskim, rozwijaniu się akcji dywersyjnej. Przez Dobrochorskiego, który zam[ieszkiwał] w wiosce leżącej koło wsi Czarny Ostrów – nazwy wsi, gdzie mieszkał D[obrochorski], nie pamiętam – poznałem pochodzącego z tejże wsi Polaka, Dolińskiego Józefa, który po **kilku spotkaniach został przeze mnie zwербowany** do pracy wywiadowczej. Dolińskiemu dałem polecenie, aby przeniósł 'się' z pracy w banku do pracy na pocztę. Poza tym zwербowałem **dozorcę więzienia w Płoskirowie**, Polaka Zakrzewskiego – imienia nie pamiętam, który doręczał mi materiały dot[yczące] ruchu więźniów, co za element siedzi itp. Dawałem mu zadania, aby mi meldował o aresztowanych Polakach za działalność wywiadowczą, o skazanych na karę śmierci i za co itp.

W połowie grudnia przyjechałem do Polski, właściwie samą granicę przeszedłem pieszo, bez żadnych przeszkód. Po przekroczeniu granicy zaszedłem do najbliższej strażnicy, gdzie zastałem jakiegoś podoficera, któremu powiedziałem, że chcę rozmawiać z komendantem. Za jakiś czas przyszedł dowódca strażnicy – nazwiska którego nie znam – któremu powiedziałem, że chcę się dostać do "Oddz[iału] V do Lwowa i aby mi w tym pomógł. Oficer ten nic mi nie powiedział, lecz wystarał się o furmankę, którą odwieziono mnie do Podwołoczysk. W Podwołoczyskach udałem się do mieszkania konspiracyjnego, w którym byłem, kiedy szedłem do Zw[iązku] Radzieckiego. Tam spotkałem posługacza – łącznika obsługującego to mieszkanie, który przyprowadził do mnie jakiegoś cywila^u.

^{r-r} Fragment zaznaczony pionową linią na lewym marginesie.

^{s-s} Tak w tekście.

^{t-t} Wpisano odręcznie.

^{u-u} Fragment zaznaczony pionową linią na lewym marginesie. Obok odręczna adnotacja o treści: Tak bez żadnego pytania dał mu dokumenty. Coś tu nie gra.

Cywil ten po dowiedzeniu się, że przybyłem ze Zw[iązku] Radzieckiego dał mi pieniądze na drogę do Lwowa. Nazwiska łącznika, jak również wyżej wymienionego cywila, nie znam. Po przyjeździe do Lwowa zadzwoniłem z Głównej Poczty do kpt. Kolankowskiego i zameldowałem, że przybył Korczyński. Umówiliśmy czas i miejsce spotkania na mieście. Po pewnym czasie zjawił się Kolankowski, który powiedział mi, żebym przyszedł na mieszkanie konspiracyjne przy ul. Gródeckiej, dom narożny, n[ume]r[u] nie pamiętam. W mieszkaniu tym zam[ieszkiwałem] już poprzednio przed pójściem do Zw[iązku] Radzieckiego. W mieszkaniu zastałem już **kpt. Kolankowskiego**, który przyniósł moje ubranie. Po krótkiej rozmowie z Kolankowskim udałem się na spoczynek. Na drugi dzień Kolankowski przyszedł do mnie z por. Bartoszem^v i rozpoczęli z mego opowiadania o działalności na terenie Zw[iązku] Radzieckiego pisać sprawozdanie, które pisali przez kilka dni. Po napisaniu sprawozdania chcieli mnie od razu wysłać z powrotem do Zw[iązku] Radzieckiego. Na moją prośbę Kolankowski zezwolił mi jechać do domu na święta. Jaką wówczas otrzymałem zapłatę za działalność wywiadowczą w Zw[iązku] Radz[ieckim], obecnie nie przypominam sobie, w każdym razie była to dość znaczna suma.

Po świętach, kiedy przyjechałem do Lwowa, otrzymałem instrukcję od Kolankowskiego, aby specjalną uwagę **poświęcić Dobrochorskiemu**. Ażeby starać się kierować tą organizacją i rozszerzyć jak najbardziej teren jej działalności. Poza tym jednym z ważniejszych poleceń było starać się uzyskać materiały wojskowe ze sztabów.

Przed samym nowym rokiem 1927 r. wyjechałem z Kolankowskim, z Bartoszem, samochodem do Husiatyna. Na mieszkaniu konspiracyjnym w Husiatynie – którego adresu nie pamiętam – zmieniłem ubranie, "nałożyłem" na ubranie biały płaszcz, ponieważ leżał śnieg, i czołgając się przeszedłem po lodzie rzekę Zbrucz i dalej, nie napotykając nikogo, doszedłem do najbliższej wsi. We wsi między zabudowaniami czekałem aż do rana. Kiedy we wsi rozpoczął się ruch, poszedłem dalej. Po południu doszedłem do wsi Niemierzeniec, gdzie u Żelaka dowiedziałem się, że Dobrochorskiego od czasu ostatniego spotkania jeszcze w tej wsi nie było.

Nie chcąc wzbudzać swoją osobą podejrzania na wsi, udałem się do Płoskirowa do mojej znajomej Palamarczuk, która nie była poinformowana o mojej pracy w wywiadzie, ale z mojego pobytu u niej była zadowolona, ponieważ za każdą usługę jej dobrze płaciłem, a poza tym zdawało jej się, że ma męża, którego brak bardzo odczuwała. U Palamarczuk przebywałem przeszło tydzień, po czym skomunikowałem się z Dobrochorskim i zamieszkałem przez pewien czas u Żelaka. Dobrochorskiemu ^xdałem wówczas nastawienie^x, aby okres zimy poświęcił raczej na pracę organizacyjno-propagandową, a ograniczał do minimum napady. Banda Dobrochorskiego miała raczej zaprzestać napadów czysto rabunkowych, a skierować całą swoją dzia-

^v W tekście: Bartodzem.

^{w-w} Poprawiono odręcznie.

^{x-x} Tak w tekście.

łałość na rozbijanie „spółdzielni” i mordowanie aktywistów partyjnych i wyższych urzędników państwowych z GPU^z, milicji i innych instytucji.

Skontaktowałem się z Dolińskim, któremu dałem za pracę wywiadowczą 300 rubli. Doliński doręczał mi różne telegramy szyfrowe, odpisy pism urzędowych i inne dokumenty, które wg orientacji **Dolińskiego** przedstawiały wartość dla wywiadu. Przypominam sobie, że najbardziej zaufanym Dobrochorskiego w jego bandzie był **Galicki Stanisław**, zam[ieszkały] niedaleko wsi Czarny Ostrów.

Z rozpoczęciem wiosny banda Dobrochorskiego rozpoczęła swoją aktywną działalność. W przeciągu kilku miesięcy **rozbito wszystkie spółdzielnie w okręgu proskurowskim**^{aa}, obejmującym obszar po Żytomierz i Kamieniec Podolski. Zamordowano w tym czasie około **20 osób**. Nazwisk osób zamordowanych obecnie nie pamiętam. Przypomina mi się jeden wypadek we wsi Tarnówka. Przewodniczącym Wiejskiej Rady Narodowej w tej wsi był Tarnawski, którego Dobrochorski postanowił zamordować. Wykonanie wyroku polecił czł[onkowi] swej bandy, Ukraińcowi nazwiskiem Kowalczuk, zam[ieszkałemu] także we wsi Tarnówka. Kowalczuk wybrał moment, kiedy Tarnawski przewodniczył zebraniu chłopskiemu i przez okno strzelił do niego z karabinu. Tarnawski został wówczas ciężko ranny, a z nim kilka innych osób. Kowalczuka po pewnym czasie władze ujęły i został rozstrzelany. O wszystkich napadach i morderstwach Dobrochorski składał mi raporty, a ja z kolei zaszyfrowanymi listami wysyłałem meldunki do kraju. Do wysyłki listów miałem dwa adresy w Polsce. Jeden – Lwów, ul. Zielona, n[ume]r[u] domu i nazwiska adresata nie pamiętam, i drugi – **Dąbrowa Górnicza, nazwy ulicy** i n[ume]r[u] domu oraz nazwiska adresata nie pamiętam.

Do kraju powróciłem w połowie lipca 1927 r. Do granicy podwiózł mnie syn Żelaka – Józef, a dalej poszedłem pieszo; miałem przy sobie pistolet, który zabrałem ze sobą z Polski. Granicę przekroczyłem w Tarnorudzie, nocą, bez żadnych przeszkód, i piechotą zaszedłem na mieszkanie konspiracyjne do Podwołoczysk. Na mieszkaniu tym czekałem cały dzień i noc, i dopiero na drugi dzień przyniesiono mi moje ubranie, które włożyłem, i pociągami pojechałem do Lwowa.

We Lwowie, podobnie jak pierwszym razem, porozumiałem się telefonicznie z Kolankowskim. Na ulicę wyszedł do mnie Bartosz i poszliśmy na śniadanie. Około godz. 11.00 rano udałem się na swoje mieszkanie konspiracyjne, gdzie już poprzednio mieszkalem. Wieczorem przyszli do mnie Kolankowski i Bartosz i odebrali częściowo ode mnie sprawozdanie z terenu Zw[iązku] Radzieckiego. Sprawozdanie robili oni ze mną jeszcze przez kilka następnych wieczorów. Przypominam sobie jeszcze, że będąc ostatni raz w Zw[iązku] Radzieckim, wypłaciłem dwa razy po 500 rubli dla Dobrochorskiego.

^{y-y} Wpisano odręcznie.

^z W tekście: PGU.

^{aa} W tekście: proskorowski. Wyraz poprawiono odręcznie.

W kraju przebywałem około miesiąca czasu, po czym dostałem rozkaz ponownie iść do Zw[iązku] Radzieckiego. Przed pójściem do Zw[iązku] Radzieckiego ^{bb}dostałem od Kolankowskiego nastawienie^{bb}, aby działalność bandy Dobrochorskiego czasowo zaniechać, ponieważ za bardzo zaczęto węszyć, lepiej się zakonspirować i czekać na rozkazy. Ja natomiast miałem nadal zbierać materiały wywiadowcze z dziedziny wojskowej. Dostałem na drogę 1500 rubli, pistolet i te same dokumenty co poprzednio.

Ze Lwowa przyjechałem pociągiem do Podwołoczysk i udałem się na mieszkanie konspiracyjne, i nocą bez przeszkód przekroczyłem granicę w zajączkowskim lesie. Było to w połowie września 1927 r. Od granicy udałem się w kierunku Niemierzeniec, omijając napotykaną wieś, ponieważ wiedziałem, że w wioskach stacjonują wojska GPU. Zaszedłem do mieszkania Żelaka, od którego dowiedziałem się, że Dobrochorski^{cc} był kilkakrotnie i dowiadywał się o mnie. Powiedziałem mu wówczas, aby zakomunikował Dobrochorskiemu, że działalność bandy czasowo musi być zawieszona i ci, którzy czują się zagrożeni spośród członków bandy, winni się starać przedostać do Polski. Po jakimś czasie przyszedł Dobrochorski, któremu powiedziałem to samo co i Żelakowi. U Żelaka siedzieliśmy przez kilkanaście dni, nigdzie nie wychodząc, po czym Dobrochorski poszedł zawiadomić ludzi, że mają się strzec i nic nie robić. Po jakichś dziesięciu dniach Dobrochorski wrócił do Żelaka i powiedział, że większość ludzi już powiadomił o tym, że mają na razie siedzieć cicho.

Ponieważ nie było żadnych możliwości pracy ze względu na naprężoną sytuację, w grudniu 1927 r. przekroczyłem z powrotem granicę do Polski, gdzie we Lwowie zameldowałem Kolankowskiemu, że sytuacja na terenie Zw[iązku] Radzieckiego stała się bardzo trudna dla wywiadu oraz o wydanym przeze mnie poleceniu Dobrochorskiemu. Innych materiałów nie przyniosłem. Po złożeniu sprawozdania Kolankowskiemu w ekspozyturze wyjechałem do Buska do rodziny, gdzie przebywałem do marca 1928^{dd} r. Miałem wówczas zamiar w ogóle zaniechać dalszej pracy wywiadowczej. Jednak na skutek usilnych nalegań i gróźb w marcu 1928 r. przyjechałem do Ekspozytury nr 5 we Lwowie i tam od kpt. Kolankowskiego dostałem [zadanie] zupełnie inne niż dotychczas. Miałem wyjechać do Odessy i Nikołajewa, gdzie miałem ustalić wszystkie znajdujące się tam zakłady przemysłowe o znaczeniu strategicznym. Zgodziłem się na to zadanie.

Pyt[anie:] Kiedy, w jakich okolicznościach i przez kogo byliście aresztowani?

Odp[owiedź:] W dniu 4 marca 1928 r. wyjechałem ze Lwowa do Podwołoczysk w towarzystwie por. Bartosza oraz wachmistrza z ekspozytury, którego nazwiska nie znam. W Podwołoczyskach zmieniłem w mieszkaniu konspiracyjnym ubranie i sankami odwieziono mnie do Tarnorudy, gdzie miałem się przeprawić przez rzekę Zbrucz. Kiedy przeszedłem po łodzie rzekę i przedostałem się do ogrodu po przeciwnej stronie granicy, tam natknąłem się na strażnika sowieckiego leżącego na zie-

^{bb-bb} *Tak w tekście.*

^{cc} *W tekście: Dobrochowski.*

^{dd} *Poprawiono odręcznie z: 1948.*

mi. Strażnik krzyknął: „Stój!” – i wówczas ja momentalnie zawróciłem, i jak tylko mogłem szybko przedostałem się na polską stronę. Strażnik, który mnie zobaczył, strzelił za mną kilka razy, jednak przestrzelił mi tylko płaszcz, a mnie nie trafił.

Postanowiłem wobec tego przekroczyć granicę w innym miejscu. Pojechaliśmy sankami wzdłuż granicy do wsi Zajączki i tam udało mi się przejść granicę prawie że za plecami strażnika. Do najbliższej wioski przybyłem już rano, tak że wstąpiłem do spółdzielni i kupiłem chleba i kielbasy oraz pół litra wódki, po czym udałem się do Satanowa.

W Satanowie wstąpiłem do herbaciarni „Mardera”, gdzie chciałem się coś napić. Zauważyłem, że jakiś gość mnie obserwuje, wyszedłem więc do ustępu, gdzie pod deską schowałem rewolwer i 400 rubli, które miałem przy sobie, po czym wróciłem do herbaciarni. W pewnej chwili nieznajomy, który mnie obserwował, wyciągnął do mnie rewolwer i powiedział: „Ręce do góry”; wszedł do herbaciarni drugi gość w mundurze, który sprawdził, czy nie mam przy sobie broni, i odprowadzono mnie do komendantury straży pogranicznej, a później na strażnicę, gdzie skonfrontowano mnie z żołnierzem, który do mnie na granicy strzelił. Tam po krótkim przesłuchaniu przewieziono mnie do komendantury ochrony pogranicza. Przeprowadzono ze mną pobieżne śledztwo i pod konwojem odesłano mnie do aresztu okr[ęgowego] GPU w Płoskirowie^{ee}.

W śledztwie, ^{ff}które trwało bardzo krótko, skazany zostałem na karę śmierci. W czasie śledztwa w ogóle nie wyjaśniano mojej pracy wywiadowczej w Zw[iązku] Radzieckim. Wyrok sądowy miał być wykonany w ciągu 48 godz[in]. Po przejściu jednak tego okresu czasu wyroku nie wykonano i ja pozostawałem nadal w więzieniu. Przed upływem terminu wykonania wyroku zgłosił się do mnie prokurator radziecki, który proponował mi, abym napisał do przewodniczącego Najwyższej Rady ZSRR prośbę o darowanie mi kary śmierci^{ff}. Odpowiedziałem wówczas prokuratorowi, że prośby o ulaskawienie pisał nie będę, jeżeli on chce napisać taką prośbę, niech pisze w swoim imieniu.

W więzieniu przebywałem do roku 1932. We wrześniu 1932 r. nastąpiła wymiana więźniów między Polską a Zw[iązkiem] Radzieckim i ja przekazany zostałem władzom polskim.

Po odstawieniu nas do Baranowicz^{gg}, każdy był przesłuchiwany przez oficerów Oddz[iału] II w schronisku Polskiego Czerwonego Krzyża. Mnie przesłuchiwał **kpt. Lipiński**, który na zakończenie śledztwa zakomunikował mi, że kpt. **Kolankowski jest aresztowany** i pieniądze, jakie miałem w ekspozyturze, przepadły; poza tym zakomunikował mi, że od pracy wywiadowczej w Zw[iązku] Radzieckim nie jestem zwolniony i w najbliższym czasie muszę znów przekroczyć granicę. Kategorycznie odmówiłem dalszej współpracy. Drugim z oficerów śledczych w Baranowiczach był kpt. **Czerwenko**, który przed moim odjazdem z Baranowicz podszedł do mnie

^{ee} W tekście: Proskirowie.

^{ff-ff} Fragment zaznaczony pionową linią na lewym marginesie.

^{gg} W tekście: Baranowic.

i zaczął wypytywać o moją sprawę, po czym podał 'mi' adres do Równego, gdzie miałem się zgłosić do kpt. Lutostańskiego. Kpt. Lutostański miał mi te sprawy załatwić. Na drogę do Równego kpt. Czerwenko dał mi 100 zł. Kiedy zgłosiłem się do kpt. Lutostańskiego, ten wypytał mnie, w jakiej sprawie przyjechałem, wyszedł gdzieś, a do mnie przyszło dwóch żołnierzy, którzy przeprowadzili u mnie szczegółową rewizję i wsadzili do piwnicy.

Po około tygodniu wywieziono mnie z Równego do Ostrogu – do ekspozytury śledczej 11. Batalionu KOP. Tam osadzono mnie w areszcie w baraku, w którym było przeprowadzane śledztwo na górnym piętrze nad nami. Codziennie słychać było straszne krzyki ludzi, których badano. Pewnego razu w nocy rzucono do mojej celi jakiegoś człowieka. Kiedy rano zrobiło się w celi widno, zobaczyłem, że człowiek, którego wrzucono w nocy do celi, jest popem prawosławnym, którego okropnie zbito.

W Ostrogu nie przeprowadzano ze mną śledztwa, lecz pod konwojem odesłano mnie do Ekspozytury nr 5 we Lwowie, która w tym czasie znajdowała się przy ul. Piekarskiej. Tam krótką rozmowę przeprowadził ze mną kpt. Lipiński, który właściwie zapytał mnie tylko, czy zdecydowałem się iść na teren Zw[iązku] Radzieckiego na robotę wywiadowczą. Odpowiedziałem, że się nie zgadzam, wówczas Lipiński kazał mnie odprowadzić. Odprowadzono mnie do wojskowego więzienia śledczego. Przebywałem tam około miesiąca czasu i przez ten okres przychodził do mnie jakiś rtm., którego nazwiska nie znałem, i namawiał mnie, abym się zgodził na wyjazd do Zw[iązku] Radzieckiego. Chcąc wydostać się z więzienia, pozornie zgodziłem się i zaraz wypuszczono mnie z więzienia, i dano 1 tydzień urlopu i 200 zł.

Kiedy po tygodniu zgłosiłem się do ekspozytury, dano mi zadanie, jakie miałem wykonać w Zw[iązku] Radzieckim, oraz 600'0' rubli i wieczorem, gdzieś przy końcu maja 1933 r., miałem przejść granicę. Ja zabrałem pieniądze i ulotniłem się z mieszkania konspiracyjnego. Pieniądze zostawiłem u znajomego zam[ieszkałego] we Lwowie Malika i list, który prosiłem, aby oddano osobie, która będzie się o mnie pytać, a ja sam udałem się do siostry zamieszkałej w Brzuchowicach u prof. Majkowskiego. Na trzeci dzień przyszli do mnie wywiadowcy, którzy aresztowali mnie i Żołnierzka Marię, która zwracała pieniądze pracownikom eksp[ozytury], którzy mnie szukali, a która w czasie mego aresztowania była także u siostry. Zawieziono mnie do więzienia śledczego we Lwowie, skąd bez żadnego śledztwa po dwóch lub trzech dniach zostałem zwolniony. Od tego czasu aż do wybuchu wojny nie robiono mi już żadnych propozycji z dwójki.

Ja w 1933 r. ożeniłem się i pracowałem przy różnych robotach do samego wybuchu wojny. W dniu **1 września 1939 r. zostałem aresztowany i osadzony w Berezie Kartuskiej**, gdzie przebywałem do 16 września. W nocy z 16 na 17 września policja obozowa uciekła, **a nas po wyłamaniu drzwi uwolniła ludność cywilna**. Po wydostaniu się z Berezki udałem się do domu w Żelechowie Wielkim, pow. Kamionka Strumiłowa, i pracowałem nadal na starych robotach jako droźnik drogowy.

Przypomniałem sobie jeszcze jeden moment, który chcę podkreślić. W lipcu 1939 r. zgłosił się do mnie jakiś nieznany mi osobnik, który wręczył mi wezwa-

nie, abym się stawiał w Oddz[iale] II DOK we Lwowie. Za kilka dni zgłosiłem się do DOK, gdzie przyjął mnie mjr nieznanego mi nazwiska, który zaproponował mi, abym w obliczu zbliżającej się wojny ze Zw[iązkiem] Radzieckim zgodził się na prowadzenie wywiadu wojskowego przeciwko Zw[iązkowi] Radzieckiemu. Na propozycję tę odpowiedziałem odmownie.^{hh}Przypuszczam, że było to powodem osadzenia mnie w Berezie Kartuskiej^{hh}.

Pyt[anie:] W jakich okolicznościach poznaliście Maciukaⁱⁱ i co was z nim łączyło?

Odp[owiedź:] Po wkroczeniu Armii Radzieckiej na teren, gdzie zamieszkiwałem, dyrektor szkoły w Żelechowie uciekł, a na jego miejsce przysłano nowego dyrektora – Ukrainca nazwiskiem Maciuk, pochodzącego z polskiej części Ukrainy. Jak zauważyłem, Maciuk żył w bliskiej **przyjaźni z pracownikami NKWD**, którzy u niego często przebywali. Często gościem u Maciuka był kierownik placówki NKWD w Melatynie¹² – nazwiska nie znam.

W styczniu 1941 r. Maciuk zaprosił mnie do swego domu. Po krótkiej rozmowie Maciuk wyjął z kieszeni i pokazał mi doniesienie – pismo, w którym było podane, że ja **pracowałem jako szpieg na terenie Zw[iązku] Radzieckiego**. Pod doniesieniem podpisany **był Raczyński Jan, zam[ieszkały]** w tej samej wiosce co ja, przezywano go „Kaniuka”. Maciuk, okazując mi dokument, zapytał mnie, czy to jest prawda. Ja mu odpowiedziałem, że tak. Interesowała go moja praca w Rosji i chciał, abym mu o tym opowiadał. Pytał mnie również, z jakiego powodu przebywałem w Berezie Kartuskiej, na co odpowiedziałem mu, że nie wiem. Maciuk, widząc moje zmieszanie, uspokoił mnie słowami: **„Macie szczęście, jesteście w dobrych rękach”**. Ostrzegał mnie, abym o tej sprawie nikomu nic nie wspominał, i na tym się rozeszliśmy.

Za kilka dni Maciuk dał mi znać przez swoją służącą Karwacką, abym się do niego zgłosił. Kiedy się zgłosiłem do Maciuka, ten zaproponował mi, czy zgodziłbym się na dalszą pracę wywiadowczą przeciw Zw[iązkowi] Radzieckiemu. Ponieważ ja obawiałem się, że Maciuk może być podstawiony przez NKWD, trudno było zdecydować mi się na jakąś odpowiedź. Maciuk wyczuł to moje wahanie i oświadczył, że on mnie rozumie, że trudno mi się zdecydować, gdyż nie wiem, kim on jest, ale żebym się nie obawiał, ponieważ należy on do podziemnej organizacji ukraińskiej, która współpracuje razem z Niemcami przeciwko Zw[iązkowi] Radzieckiemu. Ja nie dałem mu konkretnej odpowiedzi, tłumacząc się obowiązkami rodzinnymi. Na tym rozmowa nasza się skończyła.

Po około tygodniu zostałem zawiadomiony przez Maciuka, abym się u niego stawiał. Poszedłem do Maciuka, gdzie zastałem nieznanego mi osobnika w wieku około lat 30. Osobnik ten powiedział mi otwarcie, że musimy walczyć przeciwko Rosji, a ponieważ ani Polska, ani Ukraina Rosji nie da rady, musimy złączyć się razem z Niemcami. Kiedy wymawiałem się obowiązkami rodzinnymi, powiedział mi,

^{hh-hh} *Fragment zaznaczony pionową linią na lewym marginesie. Obok odręczny dopisek: ?*

ⁱⁱ *Poprawiono odręcznie z: Maciaka.*

¹² Być może Milatyn Stary lub Milatyn Nowy.

abym rodziną się nie przejmował, ponieważ oni się nią zajmą i nie będzie odczuwać braków. Kiedy powiedziałem mu, że mam dużo niezapłaconych długów – wyciągnął z kieszeni 10 000 rubli, mówiąc, abym długi wypłacił. Żadnego zobowiązania ani słownego, ani pisemnego nie dawałem. Pieniądże przyjąłem. Na pożegnanie ten nieznajomy mi mężczyzna zakomunikował mi, że o miejscu i czasie, gdzie omówimy konkretnie sprawę mojej pracy wywiadowczej, on mnie jeszcze powiadomi.

Do rozmowy tej jednak nie doszło, ponieważ po dwóch miesiącach zostałem aresztowany przez NKWD i wywieziony do Płoskirowa do aresztu NKWD, gdzie przeprowadzono ze mną wstępne śledztwo bez spisywania protokołów.

Po około dwóch tygodniach samoloty niemieckie zbombardowały miasto i całe więzienie ewakuowano do miasta Barnaul^{jj}. Tam osadzono mnie w więzieniu i przeprowadzono ze mną śledztwo. W śledztwie nie chciano mi wierzyć, że po wymianie już w wywiadzie nie pracowałem. Na skutek nacisku ze strony oficera NKWD, który prowadził ze mną śledztwo, skłamałem, że w wywiadzie przeciwko Zw[iązkowi] Radzieckiemu pracowałem do 1935 r. **O szczegóły mojej pracy wywiadowczej na terenie Zw[iązku] Radzieckiego nie pytano mnie i ja sam tego również nie mówiłem.** NKWD nie jest także wiadomo o angażowaniu mnie do pracy wywiadowczej przez Maciuka, ponieważ na ten temat mnie nie przesłuchiowano i ja sam również nie mówiłem. Kiedy po zakończeniu działań wojennych spotkałem się z żoną, to opowiadała mi, że Maciuk jeszcze przed wkroczeniem Niemców, w bliżej nieokreślonych okolicznościach, [został] **zastrzelony na ulicy.**

W dniu 6 grudnia 1941 r. zostałem z więzienia zwolniony. Po zwolnieniu z aresztu zam[ieszkałem] w Barnaule, ulicy i n[ume]r[u] domu nie pamiętam, i pracowałem przy budowie baraków dla ewakuowanych. Pracowałem tam do kwietnia 1942 r.

Pyt[anie:] W jakich okolicznościach i przez kogo zaangażowani zostaliście do pracy w NKWD i na czym ta praca polegała?

Odp[owiedź:] W pierwszych dniach kwietnia 1942 r.^{kk} wezwany zostałem do NKWD w Barnaule. Kiedy zgłosiłem się do urzędu NKWD, tam skierowano mnie do pokoju, gdzie siedziało trzech nieznanych mi mężczyzn ubranych po cywilnemu. Jeden z nich zaczął ze mną rozmawiać na temat, dlaczego nie wstępuję do Armii Polskiej formowanej na terenie Zw[iązku] Radzieckiego przez Andersa. Odpowiedziałem, że za dużo krzywd zaznałem od tych panów, którzy formują armię, i nie chcę wracać do nich; po drugie, że ja uważam, iż stąd bliższa droga do Polski, nie gdzieś naokoło. Po jakimś czasie osobnik, który ze mną rozmawiał, zapytał mnie, co bym zrobił, gdyby on zaproponował mi pracę w wywiadzie. Odpowiedziałem, że bardzo chętnie bym przyjął. Po moim oświadczeniu mój rozmówca wyszedł do innego pokoju. Chwilę jeszcze rozmawiałem z pozostałymi mężczyznami. Obrałem sobie pseudonim „Szewczenko Piotr Tarasowicz”, na które wystawiono mi dokumenty oraz oświadczone, że muszę jeszcze jechać na przeszkolenie do Moskwy. Na noc nie wypuszczono mnie z urzędu, tylko tam przenocowałem. Rano przygotowano

^{jj} W tekście: Barnaul.

^{kk} Data odręcznie poprawiona i podkreślona. Obok odręczny dopisek: ?

mnie do podróży. Dano mi nowe ubranie, futro, ogolono mnie i ostrzyżono, i w dniu następnym pociągami pojechałem do Moskwy. Wszystkie formalności przed odjazdem załatwił mi major Szewcow.

Po przyjeździe do Moskwy zatelefonowałem z dworca pod dany mi przez Szewcowa numer i osobnikowi, który się zgłosił, powiedziałem, że przyjechałem, nazywam się **Szewczenko Piotr Tarasowicz**. Rozmówca mój powiedział mi, że za chwilę pod dworzec zajędzie samochód i poda mi numer samochodu. Mam do tego samochodu wsiąść i on mnie zawiezie na miejsce. Kiedy wyszedłem przed dworzec, samochód z podanym numerem już był. Podeszedłem, otworzyłem drzwiczki, wsiałem i pojechaliśmy. W samochodzie był mjr **Nikołaj Markowicz** – nazwiska nie pamiętam, który zawiózł mnie do hotelu „Inturist” i ulokował mnie w pokoju nr 442, i wyszedł. Wieczorem **Nikołaj Markowicz** przyniósł mi żywność i pieniądze i kazał zaczekać do dalszej decyzji.

Po kilku dniach **Nikołaj Markowicz** zaprowadził mnie do NKWD. W pokoju, gdzie mnie wprowadzono, było kilka osób, przeważnie w mundurach wojskowych. Dwóch tylko było ubranych po cywilnemu. Jeden z nich był to płk Mazur. Po krótkiej rozmowie z płk. Mazurem i cywilem nieznanego mi nazwiska skierowany zostałem na badania lekarskie. Po badaniu powróciłem do swego pokoju w hotelu „Inturist”, gdzie mjr **Nikołaj Markowicz** przyniósł mi do studiowania arkusze radiokodów i radiożargonów, z którymi miałem się zapoznać. W hotelu mieszkalem 6 tygodni i przez ten czas chodziłem do parku Gorkiego, gdzie ćwiczyłem skoki z wieży spadochronowej.

Po 6 tygodniach mjr **Nikołaj Markowicz** zawiózł mnie do Sieriebrianego Bor[u], gdzie umieszczono mnie w willi nr 92. W willi tej były prowadzone wykłady i zarazem zamieszkiwaliśmy. Uczęszczało nas 6 osób, pięciu mężczyzn i jedna kobieta. Mieliśmy być zrzućeni na tereny Polski zajęte przez Niemców. Wykłady szyfrów prowadził **Nikołaj Markowicz** oraz inni cywilni wykładowcy, których nazwisk nie znam. Na kursie wykładano, jak prowadzić wywiad, jak zachowywać się w terenie, jak podawać inf[ormacje] itp. Na kursach tych przebywałem około 8 miesięcy.

W NKWD w Moskwie poznałem także mjr. **Nikołaja Tichonowicza**, który pełnił funkcję prowiantowego. W pierwszych dniach grudnia 1942 r. odkomenderowany zostałem do oblastnego NKWD w Gorki, gdzie miałem zgłosić się do Dawidowa, imienia ani stopnia wojsk[owego] nie znam. Dawidow porozmawiał ze mną i skierował mnie do rej[onowego] NKWD w Krasnoje Sormo¹³, do naczelnika Iwanowa.

W Krasnoje Sormo zam[ieszkałem] przy ul. Komuny 30, nazwiska właściciela, u którego odnajmowałem pokój, obecnie nie pamiętam. Dla zamaskowania się przyjąłem pracę w spółdzielni szewskiej. Pracowałem tam do marca 1943 r. pod nazwiskiem Szewczenko. Później zmieniłem nazwisko na Zajączkowski i wyjechałem w rejon ¹¹Szachuni¹¹, przyczółek Wachtan, gdzie także zatrudniony byłem w kontrwywiadzie.

¹¹⁻¹¹ *Wpisano odręcznie.*

¹³ Chodzi o stoczną „Krasnoje Sormowo” w Gorki.

W 1943 r. jesienią złożyłem podanie o przyjęcie mnie do służby wojskowej. Po kilku miesiącach załatwiono moje podanie i powołany zostałem w sierpniu lub wrześniu 1944 r. do I Brygady Zaporowej, skąd zdemobilizowany zostałem na skutek dekretu prez[ydenta] RP do cywila.

Pyt[anie:] Scharakteryzujcie szczegółowo zadania i działalność Eksp[ozytury] nr 5 we Lwowie.

Odp[owiedź:] Struktura organizacyjna O[ddziału] II w ogóle nie jest mi znana. Co do działalności to wiem, że zajmowała się nasyłaniem szpiegów do Zw[iązku] Radz[ieckiego]. Czy miała jeszcze jakieś inne zadania, nie jest mi wiadomo. Jeżeli się rozchodzi o zatrudniony tam personel, to znałem tylko tych, których podałem w protokole. Innych osób nie znam.

Pyt[anie:] Wymieńcie wszystkie osoby, które zatrudnione były w wywiadzie na terenie Zw[iązku] Radzieckiego, z podaniem ich obecnego miejsca pobytu.

Odp[owiedź:] Znałem spośród osób, które pracowały w wywiadzie na terenie Zw[iązku] Radzieckiego, tylko jednego osobnika – nazwiskiem Suchow, który znikł z terenu i więcej go nie widziałem. Innych osób, które pracowały w wywiadzie przeciwko Zw[iązkowi] Radz[ieckiemu], nie znam.

Na tym protokół zakończono. Protokół napisany zgodnie z moimi zeznaniami, co po przeczytaniu własnoręcznym podpisem stwierdzam.

Przesłuchał:

(–) Skrzypczyk, ppor.

Zeznał:

(–) Jarosławski

Wyk. T.S. – 2 egz.

Za zgodność: (–)^{II}

Źródło: AIPN, 1572/923, k. 66–93, mps.

^{II} Podpis nieczytelny.

1952 marzec 19, Warszawa – Dyrektywa szefa Głównego Zarządu Informacji MON
plk. Dmitrija Wozniesińskiego dla szefów okręgowych zarządów informacji i od-
działowych szefów informacji w sprawie zaktywizowania rozpracowań „dwójkarzy”
służących w wojsku

Warszawa, dn[ia] ^a19 marca^a 195^a2^a [r.]
Ścisłe tajne

^bDo wszystkich Szefów
Okr[ęgowych] Zarządów Informacji^a 1, 2, 4, 5, 8, 9^a
Tylko: Do^aO[ddziałowych] S[zefów] Inf[ormacji]
Oddz[iału] I, II, III, IV, V, VII, Kadr^a
w ...

Dokonana analiza całokształtu materiałów dotyczących dwójkarzy pełniących służbę w Wojsku Polskim, przeważnie oficerów, wykazała, że rozpracowanie tej kategorii bazy było zbyt powierzchowne – niedoceniano w należyty sposób, że stanowi ona źródło oparcia dla tworzenia siatek wywiadowczych i wtyczek obcych wywiadów w wojsku.

Na przestrzeni ostatnich lat nie osiągnięto pozytywnych rezultatów tak na od-
cinku rozpracowań tej bazy, jak też i w toku współpracy z agenturą wywodzącą się
z tego środowiska.

^cLiczne fakty wskazują, iż nie uwzględniono w rozpracowaniu dwójkarzy takich
operacyjnie ważnych momentów, jak: ich wieloletnie doświadczenie w pracy wy-
wiadowczej i kontrwywiadowczej – nabyte przed 1939 r., w okresie okupacji i poza
granicami kraju; kontakty bezpośrednie lub pośrednie utrzymywane w tych okre-
sach oraz w czasie służby w odrodzonym Wojsku Polskim.

Ponadto stwierdzono małą aktywność w ustalaniu w jednostkach osób o prze-
szłości dwójkarskiej oraz w dążeniu do wszechstronnego sprawdzenia tej przeszło-
ści w wypadkach, gdy dysponuje się danymi niesprawdzonymi.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b W lewym górnym rogu karty: Ministerstwo Obrony Narodowej. Główny Zarząd Informacji, nr
[wyraz zamazany]; ponadto opatrzona parafą odręczna adnotacja o treści: Anulowana Zarządzeniem
nr 11/N/54 z dnia 2 IV [19]54 r. Poniżej odręczna adnotacja o treści: [wyrazy zamazane] 2, 4, 5, 8, 9
[wyrazy zamazane] I, II, III, IV, V, VII kadry [wyraz nieczytelny]. W środkowej części karty odręcznie
dopisano: Dyrektywa. Egz[emplarz] 1.

^c Na lewym marginesie pieczęć o treści: Sfilmowano i data [cyfra nieczytelna] grud[zień] 1967 [r.].

Mając na uwadze maksymalne zaktywizowanie rozpracowań figurantów tej kategorii w Wojsku Polskim, ulepszenie pracy z posiadaną agenturą, pozyskanie nowej wartościowej agentury z tego środowiska oraz oczyszczenie szeregów wojska z niektórych dwójkarzy,

polecam:

1. Dokonać na szczeblu OZI gruntownej analizy materiałów na dwójkarzy pod kątem wyodrębnienia:

a) figurantów, którzy ujawnili w dokumentach personalnych bądź w czasie rozmów i przesłuchań swoją dwójkarską przeszłość;

b) figurantów obciążonych sprawdzonymi materiałami o dwójkarskiej przeszłości, a ukrywających je przed dowództwem;

c) figurantów, których podejrzewa się o powiązanie z dwójką.

2. W stosunku do dwójkarzy określonych:

W podpunkcie a)

– opracować umotywowane wnioski o zwolnienie z wojska, o ile nie przedstawia wartości pod względem operacyjnym (perspektywne rozpracowanie lub wartościowy agent), i przesłać do II Oddziału GZI MON celem rozpatrzenia na szczeblu GZI MON, załączając ostatnią charakterystykę dowództwa.

W podpunkcie b)

– przeprowadzić szczegółowe czynności agenturalno-śledcze, zmierzające do zdemaskowania figurantów jako dwójkarzy, ustalić tą drogą ich kontakty z racji przeszłości dwójkarskiej, zarówno na terenie kraju, jak i za granicą, i w zależności od tego decydować o werbunku niektórych figurantów lub ujawnieniu tych danych przed dowództwem na szczeblu centralnym i władzami partyjnymi – celem ukarania, zwolnienia z wojska lub skierowania sprawy na drogę sądową. Umotywowane wnioski w tym przedmiocie przesyłać do II Oddziału GZI MON, załączając charakterystyki służbowe.

W podpunkcie c)

– przez agenturę, organy bezpieczeństwa, drogą osobistych przesłuchań figurantów i świadków, dążyć do wyjaśnienia faktycznego powiązania ich z dwójką. Z chwilą potwierdzenia podejrzeń postąpić jak z figurantami określonymi w podpunkcie „b”.

3. W toku współpracy z agenturą ze środowiska dwójkarzy położyć główny nacisk na rozpracowanie utrzymywanych przez nią kontaktów z wrogim elementem, ustalenie i nawiązanie nowych w kraju i za granicą – i poprzez ostatnie dążyć do dotarcia do ośrodków inspirujących wroga działalność w kraju.

4. Pełniących służbę w Wojsku Polskim kopistów ze względu na ich powiązania z dwójką w przeszłości – zaszerzegać do wymienionej kategorii bazy i postępować zgodnie z niniejszymi wytycznymi.

5. W wypadkach szczególnej wagi, tam gdzie będzie chodziło o przeprowadzenie werbunku dwójkarza na bazie ciekawych kontaktów lub wykonanie czynności w rozpracowaniu o zabarwieniu szpiegowskim – poważniejsze przedsięwzięcia uzgadniać z II Oddziałem GZI MON.

6. O wykonaniu całości powyższych przedsięwzięć zameldować spec[jalną] informacją w terminie do dnia 15 maja 1952 r.

(–) Szef GZI MON¹

Warszawa, dnia ^a20 III^a 1952 r.
Odbito 1 egz.

Źródło: AIPN, 2386/17738, k. 7–8, mps.

¹ Szefem GZI MON w tym czasie był Dmitrij Wozniesiński. **Wozniesiński Dmitrij** (ur. 1905 w Jarosławiu), płk (1944). Oficer ACz; w organach specjalnych ZSRR (od 1922); pracownik OGPU (od 1925) w Smoleńsku, Kubaniu, Kijowskim Specjalnym Okręgu Wojskowym; służba w Zarządzie Bezpieczeństwa Państwowego NKWD w Kursku (1933–1934); szef oddziału kontrwywiadowczego Zarządu NKWD USRR i zastępca szefa oddziału kontrwywiadowczego Smiersz 5. Armii (po 1941); zastępca szefa (od V 1944), szef (od X 1944) Wydziału Informacji 1. Armii WP w ZSRR; szef Oddziału Informacji OW nr 2 w Bydgoszczy (od XII 1945); zastępca szefa (od IX 1946), szef (VII 1950–XII 1953) GZI WP; skreślony z ewidencji oficerów WP (II 1954); sądzony w ZSRR, skazany na 10 lat więzienia. J. Poksiński, *op. cit.*, s. 281–282; M. Szumiło, *Szefowie Głównego Zarządu Informacji Wojska Polskiego (1945–1956)* [w:] „*Politycznie obcy!*”..., s. 311–312.

1952 marzec 25, Brzesko – Tabela nr 1/52 PUBP w Brzesku dotycząca sieci agenturalno-informacyjnej

Brzesko, dnia 25 III 1952 r.

Ścisłe tajne

Egz. nr ...

Tabela wzór nr 1/52
dot[ycząca] sieci agencyjno-informacyjnej

[...]

II. 1. Informator ps. „Jankowski”.

2. Urodz[ony] 22 III 1894 r., pochodzenie społeczne chłopskie, wyksz[tałcenie] 7 klas szkoły powsz[ecznej], żonaty, bezdzietny, żona obecnie jest dosyć aktywną członkinią L[igi] K[obiet].

3. Zawerbowany dnia 9 IV 1949 r. przez ref[erenta] Czopka Tadeusza¹. Przy werb[unku] stawiano sobie celowość werbunku – rozpracowanie elementu andersowskiego, który przebywał na jego terenie, ponieważ tam była budowana spółdz[ielnia] produkcyjna, a w środowisku tym nie było żadnej sieci.

4. Wymieniony inf. został zawerbowany pod presją, gdyż w jego teczce pers[onalnej] nie ma żadnych materiałów kompromitujących.

5. Stosunek jego do organów b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] jest możliwy, jednak nie wykonuje należycie powierzonych mu zadań, tłumacząc się tym, że nie ma czasu takiego czy innego zadania wykonać, natomiast zapodaje to, co dowiedział się w danym okresie. Nie przyczynił on się do zlikwidowania sieci szpiegowskiej ani

¹ **Czopek Tadeusz** (ur. 1 I 1925 w Korabnikach), kpr. (1946), plut. (1948), sierż. (1949), chor. (1950), por. (1954), kpt. (1964). Ukończył 5 klas szkoły powszechnej; pracownik fabryki wyrobów kawowych (1941–1943), fabryki wyrobów szamotowych w Skawinie (1943–1944); pracownik przymusowy w Służbie Budowlanej (Baudienst) (1944–1945), zbiegł; wartownik WUBP w Krakowie (od VI 1945); słuchacz IX Kursu Szkoły Specjalnej przy WUBP w Krakowie (III–VI 1947); młodszy referent PUBP w Brzesku (od VI 1947); młodszy referent (od X 1947), referent (od IV 1949), starszy referent (od XII 1949) Referatu I PUBP w Brzesku; starszy referent przy kierownictwie PUBP w Nowym Targu (od II 1951); zastępca szefa (od III 1952), szef (od IV 1954) PUBP w Dąbrowie Tarnowskiej; kierownik Delegatury WUdsBP w Dąbrowie Tarnowskiej (od IV 1955); starszy oficer operacyjny Referatu ds. BP KP MO w Tarnowie (od I 1957); starszy oficer techniki operacyjnej Grupy „T” Referatu ds. BP KP MO w Tarnowie (od III 1964); starszy oficer techniki operacyjnej Sekcji 1 „B” Wydziału „T” KW MO w Krakowie (od VII 1969); zwolniony ze służby (31 V 1971); członek PPR (1945–1948), PZPR (od 1948). AIPN Kr, 0161/82, Akta osobowe funkcjonariusza.

organizacji czy innych wrogich ugrupowań. Doniesienia jego są przeważnie ogólnoinformacyjne oraz częściowo są takie, które dały możliwość rozszyfrowania byłej Straży Granicznej. W czasie współpracy nie został on zdekonspirowany.

6. Wymieniony wywodzi się ze środowiska pracowników Straży Granicznej, gdyż od 1923 [r.] do 1939 r. pełnił funkcję kom[endant]a placówki SG. Znajomych w tym okresie miał: inspektora Straży Celnej z N[owego] Sącza – niejakiego Marszałko, z którym obecnie nie utrzymuje kontaktu; kier[ownika] komisariatu brzeskiego – Witalisa, z tym też nie utrzymuje kontaktu; kier[ownika] placówki – Florczak[a] Stanisław[a]; kier[ownika] placówki – Brudny; kier[ownika] placówki – Ruciński[ego] Zdzisław[a] oraz kier[owników] placówek – Karchut[a] Józef[a], Stankiewicz[a] Jan[a], Nowakowski[ego], Matyjasiewicz[a] Adam[a] i Marcinkiewicz[a], a obecnie zna się tylko z jednym kier[ownikiem] placówki – niejakim Szufnarem Edwardem.

7. Obecnie pracuje on jako asystent kontraktacji żywca, mając przy tym możliwość poruszania się w terenie między ludnością wiejską, po terenie gm. Wojnicz, pow. Brzesko.

8. Znajomi z okresu działalności w Straży Granicznej są zapodani w punkcie 6 omyłkowo, lecz nie można zapodać ich obecnego miejsca pobytu.

9. W okresie okupacji niemieckiej wymieniony przebywał za granicą, pełniąc służbę w armii gen. Maczka² w stopniu st[arszego] sierż., mając tam znajomych wszystkich podoficerów ze swej jednostki, jednak z tut[ejszego] terenu znajomi ci nie byli.

10. Informator ten nie posiada specjalnych żadnych nałogów, jest on zainteresowany tylko wykonywaną pracą zawodową.

11. Informator ten będzie rozpracowywał w dalszym ciągu pracowników byłej Straży Granicznej z terenów innych, jak również z tego terenu, ponieważ obecnie jest na naszym terenie dwóch pracowników Straży Granicznej. Jak również będzie

² **Maczek Stanisław** (ur. 31 III 1892 w Szczercu, zm. 11 XII 1994 w Edynburgu), gen. bryg. Członek Związku Strzeleckiego (od 1912); służba w armii austro-węgierskiej (od 1914); w czasie I wojny światowej na froncie rosyjskim, następnie włoskim; dowódca kompanii strzelców krośnieńskich (1918); żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; oficer sztabu 5. DP, dowódca batalionu 26. pp, szef Ekspozytury nr 5 Oddziału II Sztabu Generalnego WP we Lwowie (od 1924), zastępca dowódcy 76. pp w Grodnie (od 1927), dowódca 81. pp w Grodnie (1929–1934), dowódca piechoty dywizyjnej 7. DP w Częstochowie, dowódca X BK w Rzeszowie (1938); żołnierz w kampanii polskiej (1939), internowany na Węgrzech; we Francji, dowódca oddziałów polskich w Coëtquidan (1939–1940), dowódca X BK Panc. I Obozu Wojsk Pancernych w St. Cecile; żołnierz w kampanii francuskiej (1940); po ewakuacji do Wielkiej Brytanii dowódca odtworzonej X BK Panc. (do 1942), następnie przemianowanej na 1. DPanc.; dowódca 1. DPanc. w kampaniach we Francji, Belgii, Holandii, Niemczech (1944–1945); dowódca I Korpusu Polskiego (1945), dowódca jednostek WP w Wielkiej Brytanii (od 1945). P. Stawecki, *Słownik biograficzny...*, s. 207–208.

rozpracowywał byłych policjantów granatowych, jak Machowskiego Stanisława i Niedzielskiego Wawrzyńca, zam[ieszkałych] w Wojniczu, z którymi ma możliwości rozmawiać z racji zajmowanego przez niego stanowiska.
[...]

Odb. 3 egz.

Egz. 2 adresat

Egz. 1 aa

^aWyk. i oprac. G.R.

Źródło: AIPN Kr, 075/14, t. 1, k. 45–46, mps.

^a W lewym górnym rogu odręczny dopisek o treści: w ramach Ow [nr] II.

1952 maj 3, Toruń – Informacja starszego oficera Informacji Wyższej Szkoły Artylerii kpt. Kazimierza Wajdy dotycząca agencyjnego rozpracowania pojedynczego szefa baterii kursu oficerów rezerwy artylerii przy Wyższej Szkole Artylerii st. ogn. Stanisława Jaranowskiego

^aŚcisłe tajne

Informacja

(na figuranta ARP nr 2372 – st. ogn. ^bJaranowski[ego]^{b1}, szefa baterii Kursu Oficerów Rezerwy Artylerii przy Wyższej Szkole Artylerii)

St. ogn. ^bJaranowski^b Stanisław, s. Juliana, ur. 12 X 1899 r. w m. Brodnica, województwo pomorskie, wykształcenie 7 kl[as] szkoły powszechnej, Polak, żonaty, bezpartyjny, pochodzenie rzemieślnicze, podoficer zawodowy sprzed 1939 r. – KOP, w WP od 8 IV 1946 r. Zamieszkały: Toruń, ulica [...].

Przebieg służby:

od 14 VI 1917 r. do 30 XI 1918 r. – armia niemiecka, gdzie brał udział na froncie francuskim, skąd uciekł do Poznania na powstanie wielkopolskie – strzelec;
od 11 XII 1918 r. do 5 III 1919 r. – grupa kpt. **Wierzejewskiego**² (Wschód, 5. pułk strzelecki – strzelec, powstaniec);

^a W lewym górnym rogu odręczny dopisek o treści: W ramach OW [nr] II.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ **Jaranowski Stanisław** (ur. 12 X 1899 w Brodnicy), st. ogn. Uczestnik powstania wielkopolskiego; służba w 63. pp (1919–1924); słuchacz w Szkole Podoficerów Zawodowych Piechoty w Grudziądzu (1923–1924); służba w 4. Batalionie Granicznym/Batalionie KOP „Dederkały” (1924–1931), Batalionie KOP „Borszczów” (od 1931); słuchacz Centralnej Szkoły Podoficerskiej KOP w Osowcu (1933); w kampanii polskiej (1939) dowódca kompanii km 30. pp, w niewoli niemieckiej, zbiegł; w czasie okupacji członek PAP; na robotach przymusowych w Niemczech (1944–1945); żołnierz 1. DPanc. (1945); w Polsce (od 1945); szef plutonu dowodzenia 13. BAC (1946); szef szkoły podoficerskiej 13. BAC (1946); służba w 74. pal (1946–1947); szef kuchni żołnierskiej (od 1947); kierownik kasyna oficerskiego WSArt. w Toruniu; szef baterii Kursu Oficerów Rezerwy Artylerii przy WSArt. w Toruniu; inwigilowany w ramach TKO nr rej. 3803 przez Sekcję 1 OZI nr II (1949–1950), w ramach ARP krypt. „Kwiatek” przez Sekcję Informacji Garnizonu Toruń (1951–1952); przeniesiony do rezerwy (1952); materiały dot. ww. przesłano z Garnizonu Toruń do PUBP w Toruniu (1952), akta złożono w archiwum (1956). AIPN By, 084/2329; AIPN, 1557/4303; AIPN, 2386/17630.

² **Wierzejewski Wincenty** ps. „Józef”, „Jerzy Warecki”, „Skaut”, „Orsza”, „Poznański” (ur. 29 XI 1889 w Poznaniu, zm. 8 IX 1972 w Leeds), ppłk. Założyciel zastępu skautowego „Poznań” (1912); organizator i komendant POW w zaborze pruskim; student ASP w Krakowie (1907); założyciel i komendant hufca „Piast” w Poznaniu (1912); delegat z zaboru pruskiego pod ps. „Jerzy Warecki” w zjeździe połączeniowym harcerstwa polskiego w Lublinie (1918); dowódca kompanii skautów; współtwórca 1. Pułku Strzelców Wielkopolskich, 55. pp; uczestnik walk o Lwów (1919), żołnierz w wojnie

- od 6 III 1919 r. do 3 X 1924 r. – 63. pp na różnych stanowiskach podoficerskich;
- od 3 X 1924 r. do 30 IV 1931 r. – sierż. zawodowy – 4. Baon KOP;
- od 1 V 1931 r. do 31 VII 1939 r. – st[arszy] sierż. – 14. Baon KOP „Borszczów”^c;
- od 1 VIII 1939 r. do 27 IX 1939 r. – st[arszy] sierż. – obrona Warszawy – szef kompanii 30. pp;
- od 27 IX 1939 r. do 21 X 1939 r. – niewola niemiecka, skąd zbiegł;
- od 16 XI 1939 r. do 2 VII 1944 r. – chorąży PAP – Brygada Okręgu Pomorskiego, jako d[owód]ca plutonu;
- od 28 XI 1939 r. do 2 VII 1944 r. – stróż w Zakładach Chemicznych „Polchem” w Toruniu;
- od 3 VII 1944 r. do 9 III 1945 r. – wywieziony na przymusowe roboty do Niemiec;
- od 10 III 1945 r. do 20 XI 1945 r. – armia gen. Maczka – szef baterii dowodzenia;
- 21 XI 1945 r. – powrót do Polski pierwszym transportem – przybył do Torunia, gdzie w kwietniu 1946 r. wstępuje w szeregi Wojska Polskiego przez WKR Toruń.

Za czas pobytu figuranta w odr[odzonym] WP zdobyto szereg agenturalnych materiałów świadczących o jego wrogim stosunku do obecnej rzeczywistości w Polsce Ludowej, co wypływa z jego przeszłości w czasie pobytu w armii sanacyjnej oraz organizacji podziemnej PAP.

Poniżej przytaczam treść posiadanych materiałów agenturalnych na figuranta.

Rezydent „**Grunwald**” w doniesieniu z dnia 3 V 1947 r. podaje:

– „Figurant w rozmowie na temat poszczególnych podoficerów w odr[odzonym] WP powiedział, »że z takimi patałachami nie chce rozmawiać«, i odszedł ze służby”.

– T[ajny] inf[ormator] „**Rola**” w doniesieniu z dnia 24 V 1948 r. podaje: „W rozmowie z figurantem powiedział, że »dużo w swym życiu przeszed[em], byłem nawet w armii gen. Maczka – przez 6 miesięcy. Jak chciałem jechać do Polski, to nie chcieli mnie zwolnić, dopiero jak narobiłem szumu, to zwolnili, ale gdybym jeszcze pozostał, to oficera na pewno bym osiągnął, chociaż o awanse było bardzo trudno. Miałem specjalne zadanie i moje stanowisko tego wymagało, przez to bardzo dobrze mnie traktowali, dlatego że byłem wzorowym żołnierzem»^c. W dalszej rozmowie figurant chwalił d[owódz]two, że było bardzo waleczne i dobre, a są same spece, którzy we wszystkim się orientują”. Ten sam t[ajny] informator w rozmowie z figu-

polsko-bolszewickiej; absolwent Centralnej Wojskowej Szkoły Gimnastyki i Sportu w Poznaniu (1925); dowódca kompanii Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 7 w Śremie (1925); dowódca kompanii wartowniczej w Gdańsku (1932–1935); służba w DOK nr VII w Poznaniu (1935–1939); w Sztabie Głównym WP (od VIII 1939); żołnierz I Korpusu Polskiego (1940–1945); organizator I Brygady Strzelców; po wojnie pozostał w Anglii. J. Pietrzak, *Wincenty Wierzejewski (1889–1972)* [w:] *Wielkopolski słownik...*, s. 817; S. Dąbrowski, *Wincenty Wierzejewski. Działaj, twórz i nie bój się życia...*, Poznań 2010.

^c Na lewym marginesie odręczna pionowa linia.

rantem w kancelarii kompanii opowiadał mu, że jest oficerem z armii podziemnej w stopniu chorążego, na co ma dowody. W dalszej rozmowie figurant powiedział, że był na weryfikacji w Warszawie i dlatego, że nie był na stanowisku oficerskim, nie otrzymał stopnia oficerskiego, ale ma nadzieję, że jeszcze otrzyma.

– T[ajny] inf[ormator] „**Wiktor**” w swym doniesieniu z dnia 30 III 1949 r. podaje: „Figurant w rozmowie wyraża niezadowolenie z powodu tego, że jest tak długo podoficerem i od roku 1925 do dzisiaj nie został awansowany do stopnia oficerskiego i uposażenie, jakie otrzyma, nie wystarczy mu na wszelkie potrzeby domowe”.

– T[ajny] inf[ormator] „**Biały**” w doniesieniu z dnia 24 IX 1949 r. podaje, „że figurant w rozmowie z t[ajnym] informatorem nazywał oficerów odr[odzonego] WP »dupkami« i mówił, że tam, gdzie przed wojną był kapral, to dzisiaj oficer rady nie może sobie dać – kto im te gwiazdki podawał”.

– T[ajny] inf[ormator] „**Dąb**” w doniesieniu z dnia 2 II 1951 r. podaje: „W rozmowie z figurantem na temat oficerów rezerwy powiedział, że to są oficerowie młodzi i pewno są członkami partii i zaufani, a zresztą ja tam z nimi nie rozmawiam, bo nie mam czasu, człowiek pracuje jak koń i nie ma uznania. Tak samo pracowało się w tajnej organizacji AK w czasie okupacji – człowiek narażał się na aresztowania, a teraz trzeba się z tym kryć”. Ten sam t[ajny] informator, będąc w domu u figuranta, oglądając zdjęcia, pokazywał mu na zdjęciu ob[ywatela] **Mańkowskiego** jako kapitan przedwojenny – a major rezerwy obecnie – i dalej mówił, że **Mańkowski**, **Urbański** i **Czerwiński** zostali razem przez gestapo aresztowani, gdzie **Czerwiński** na skutek tortur zmarł, iż w czasie śledztwa nie chciał kolegów zdradzić. Figurant był również aresztowany i wywieziony do obozu koncentracyjnego koło Hamburga, skąd go wyzwoliły wojska kanadyjskie.

– T[ajny] inf[ormator] „**Dąb**” w doniesieniu z dnia 18 IV 1951 r. podaje, „że rozmawiając i obserwując przez dłuższy czas figuranta, stwierdziłem, co następuje: Figurant, prócz swojej rodziny, żadnej znajomości nie posiada, z nikim nie obcuje. Na stanowisku, które zajmuje, jest całkowicie oddany, lecz wolałby funkcję kancelaryjną (siedzącą), gdyż na obecnej funkcji musi dużo chodzić i nieraz dźwigać umundurowanie. Jest bardzo milczący, nie lubi nic opowiadać o wojsku. Polityka go nie interesuje – mało czyta i słabo się orientuje, co się dzieje na świecie”.

W czasie okupacji niemieckiej figurant posiadał III grupę narodowości niemieckiej. W 1925 r. figurant przez d[owódz]two 4. Baonu KOP został przedstawiony do odznaczenia (Krzyżem Zasługi) za wybitne zasługi w służbie granicznej, a w szczególności za udział w potyczce z radzieckimi wojskami granicznymi. Potyczka ta miała miejsce w nocy z dnia 4 na 5 stycznia 1925 r. i w jej wyniku zostało zabitych 3 żołnierzy radzieckich, 2 natomiast odniosło rany.

– T[ajny] inf[ormator] „**Wasikowski**” w doniesieniu z dnia 24 III 1952 r. podaje: „Sądząc [z] postępowania figuranta, można stwierdzić, że jest to notoryczny pijak, świadczą o tym następujące fakty: nie ma niemal miesiąca, w którym by figurant nie był pijany. Okazji żadnej nie omija, pić lubi, chociaż dużo nie może. Był wypadek na 3 turnusie w roku 1951, że figurant pił wódkę z dwoma słuchaczami – oficerami rezerwy, oczywiście za ich pieniądze, za co był karany.

W ostatnim roku kalendarzowym był już kilkakrotnie pijanym, za co również był karany. Źródła dochodu do pijaństwa to w pierwszym rzędzie pensja, bo ma na utrzymaniu tylko żonę i matkę, i jest bezdzietny, a żona zarabia jeszcze szcieniem. Miał miejsce wypadek, gdzie był pijany i doprowadzony na Komendę Garnizonu, to wtedy w dość niegrzeczny sposób odniósł się do oficera dyżurnego, mówiąc, „że kapitan był kiedyś pod moją komendą, gdy ja byłem st[arszym] ogniomistrzem, to kapitan jeszcze w ten czas był kapralem”.

Poza stroną pijaństwa można dodać, że w służbie lubi porządek i typową „pruską dyscyplinę”, co objawia się chociażby w ciągłym trzaskaniu obcasami albo też w musztrowaniu sprzątarek – pracownic kontraktowych.

Charakterystycznym jest, że jeżeli figurant zachoruje, to przeważnie po pierwszym i po niedzieli.

Wniosek

St. ogn. ^bJaranowski^b, jako element politycznie niepewny, byłoby pożądane usunięcie wyżej wymienionego z Ludowego Wojska Polskiego.

„Zgadzam się”

Szef Wydziału Informacji
Garnizonu Toruń
(**Biszkiewicz J**[anusz], kpt.)
(–)^d

St[arszy] oficer Informacji
Wyższej Szkoły Artylerii
(**Wajda K**[azimierz]³, kpt.)
(–)^d

Dnia 3 V 1952 r.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 253–255, mps.

^d Podpis nieczytelny.

³ **Wajda Kazimierz** (ur. 24 IX 1919 w Kobyle), chor. (1945), ppor. (1946), por. (1948), kpt. (1952), mjr (1956), ppłk (1972), płk (1981). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, gimnazjum ogólnokształcące; pracownik w gospodarstwie rolnym rodziców (do 1941); w 425. pp ACz (od 1941), 3. pp 1. DP im. T. Kościuszki (1943–1945); kursant OSP nr 1 (V–IX 1945); służba w Informacji WP (IX 1945–I 1954, w aktach personalnych MON brak bliższych danych na temat przebiegu służby); p.o. kierownika Sekcji Informacji Oficerskiej Szkoły Przeciwlotniczej; służba w 6. DP (I 1954–VII 1957): zastępca pomocnika dowódcy ds. zaopatrzenia 18. pp, pomocnik dowódcy ds. zaopatrzenia 134. pal i 16. pp; słuchacz WOSO nr 3 przy OSŁ w Zegrzu (VII 1957–II 1959); w dyspozycji WOW (II–VII 1959); szef służby żywnościowej 3. DP (VII 1959); słuchacz Ośrodka Szkolenia Służb Kwatermistrzowskich (VII 1959–V 1960); w dyspozycji WOW (V–IX 1960); kwatermistrz 6. DPD (IX 1960–XI 1973); zwolniony ze służby; członek PPR (1946–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 2174/5582, Akta personalne MON; W. Tkaczew, *Organa Informacji Wojska Polskiego 1943–1956*, Warszawa 2007, s. 98.

1952 maj 20, bm – Wniosek szefa Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV mjr. Jerzego Satei do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o usunięcie z wojska dowódcy batalionu 40. pułku piechoty 10. Dywizji Zmechanizowanej mjr. Henryka Wawrzynowicza

Ścisłe tajne

„Zatwierdzam”

Szef Okr[ęgowego] Zarządu Informacji nr IV
(Dianow, płk)

(–)^a

Dnia ^b24^b maja 1952 r.

Wniosek

(o usunięcie z szeregów WP byłego kopisty i podejrzanego o współpracę z dwójką d[owód]cę batalionu 40. pp 10. Dyw[izji] Zmech[anizowanej])

Mjr **Wawrzynowicz** Henryk¹, s. Kazimierza, ur. 2 VII 1903 r. w Bolesław[iu], pow. Olkusz, Polak, żonaty, pochodzenie kupieckie, przedwojenny podoficer zawodowy

^a Podpis nieczytelny.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c W środkowej części karty opatrzona nieczytelnym podpisem odrębna adnotacja o treści: Zgoda na zatrzymanie w WP [wyraz nieczytelny], z otrzymaniem danych z UB. 8 VII [19]52 [r.].

¹ **Wawrzynowicz Henryk** (ur. 2 VII 1903 w Bolesławiu), ppor. (1944), por. (1945), kpt. (1946), mjr (1951), ppłk (1968), płk (1972). Uczestnik powstania wielkopolskiego; służba w 55. pp (1919–1925); absolwent Oficerskiej Szkoły dla Podoficerów w Bydgoszczy (1926); szef kompanii 3. Batalionu Granicznego/Batalionu KOP „Hoszcza” (1926–1927); dowódca plutonu ckm Batalionu KOP „Żytyń” (1927–1930); absolwent Centralnej Szkoły Strzelniczej w Toruniu (1928); służba w 17. puł. (1930); szef kancelarii Batalionu KOP „Żytyń” (1931–1934); dowódca strażnicy granicznej (1934–1937), podoficer służby granicznej (1937–1939) Batalionu KOP „Niemenczyn”; dowódca plutonu ckm Pułku KOP „Wilno” (VIII–IX 1939); internowany na Litwie (1939–1940); służba w 9. pp (1944, zastępca dowódcy kompanii ckm ds. liniowych, komendant kursu podoficerów polityczno-wychowawczych); szef sztabu III batalionu 2. Samodzielnej Brygady Zaporowej (XII 1944–VI 1945); szef sztabu 1. Samodzielnego Batalionu Ochrony Kolei (XI 1945–VII 1946); starszy pomocnik dowódcy WW woj. krakowskiego (VIII 1946–XII 1947); dowódca II batalionu strzeleckiego 38. pp 11. DP (XII 1947–III 1948); dowódca I batalionu strzeleckiego (III–XI 1948), dowódca batalionu (XI 1948–X 1950) 40. pp 11. DP; dowódca batalionu (X 1950–IX 1952), zastępca dowódcy pułku ds. liniowych (IX 1952–IV 1953) 40. pz 10. DZ; zdemobilizowany; według zapisów centralnego rejestru nr 1 agenturalnej sieci organów Informacji WP (nr 1–30000) Henryk Wawrzynowicz, s. Kazimierza, 19 X 1949 r. miał być zwerbowany jako agent ps. „Kula” nr rej. 18429 przez Wydział Informacji II Korpusu Pancernego; wg dokumentów dot. żołnierzy i pracowników Oddziału II Sztabu Głównego WP oraz funkcjonariuszy KOP z lat 1918–1939 miał on być inwigilowany w ramach ARP nr rej. 1495; 3 VI 1964 r. zarejestrowany w Centralnym rejestrze TW i LK pod nr. 11231 jako inf. ps. „Kula” przez Zarząd WSW SOW – Bolesławiec. CAW,

KOP, wykształcenie 6 kl[as] gimnazjum, bezpartyjny, w odr[odzonym] WP od marca 1944 r.

Figurant w aktach personalnych podaje, iż pełnił służbę w KOP od 1928 [r.] do 1939 r. jako podoficer zawodowy – ostatnio w stopniu chorążego – na stanowisku d[owód]cy strażnicy.

W aktach personalnych podał po raz pierwszy w 1949 r., iż w okresie okupacji przynależał do ZWZ i AK na terenie Wołynia, pełniąc funkcję d[owód]cy plutonu.

We wrześniu 1949 r. otrzymano dane z GZI MON, że Wawrzynowicz, pełniąc służbę w KOP, dnia 4 VII 1938 r. pobrał z Ekspozytury nr 1 Oddz[iału] II Sztabu Gen[eralnego]² pieniądze w sumie 10 zł 10 gr jako zwrot kosztów. Podpis Wawrzynowicza na kwicie jest identyczny z jego podpisem obecnie.

Na bazie wyżej omówionych materiałów w październiku 1949 r. była przeprowadzona z Wawrzynowiczem rozmowa, w trakcie której nie przyznał się do współpracy z dwójką, a mimo to został zawerbowany do współpracy z organami Informacji przez ówczesnego szefa Oddz[iału] Informacji II Korpusu Zmech[anizowanego].

Za okres współpracy nie złożył żadnych materiałów obciążających bazę, a wręcz przeciwnie – niektórych figurantów o zdecydowanie wrogim obliczu przedstawiał jako pozytywnie ustosunkowanych do Polski Ludowej.

Poza tym posiada się szereg materiałów agenturalnych, które wskazują na jego wrogie ustosunkowanie się do obecnego ustroju i służby w wojsku.

Na temat jego powiązania z dwójką był kilkakrotnie przesłuchiwany, lecz za każdym razem kręcił i nie przyznaje się do współpracy.

Mając na uwadze, iż kpt. Wawrzynowicz jest w potencji wrogo ustosunkowany do obecnego ustroju – czemu wyraz daje przez swoje dotychczasowe zachowanie się – uważam, że pełniąc służbę w odrodzonym Wojsku Polskim, przynosi jedynie szkodę i dlatego wnoszę o usunięcie Wawrzynowicza z szeregów WP.

Szef II Wydziału Okr[ęgowego] Zarządu Informacji nr IV

(Sateja³, mjr)

^a(–)

AP, 1288/67/15; AIPN, 00197/1; AIPN, 2386/17423; AIPN, 2386/17630; AIPN, Centralny rejestr TW i LK.

² Funkcjonariusze UB i GZI często używali niewłaściwej nazwy. Sztab Generalny WP funkcjonował do grudnia 1928 r., kiedy przemianowano go na Sztab Główny WP. Od 1 IX 1939 r. istniał natomiast Sztab Naczelnego Wodza. Szerzej zob. R. Czarnecka, *op. cit.*

³ **Sateja Jerzy** (ur. 25 VI 1925 w Stawisku, zm. 2011), płk (1958), gen. bryg. (1974). Podchorąży Centralnej Szkoły Polityczno-Wychowawczej (1944–1945); zastępca dowódcy batalionu ds. polityczno-wychowawczych 7. pp 3. DP (1945); w 46. pp 13. DP, 33. pal i 40. pp 11. DP (1945–1947); oficer Informacji Wydziału Informacji 7. DP (od III 1947); starszy oficer Informacji Oddziału Informacji Sekcji 1 OW nr IV (od IX 1947); kierownik Sekcji 1 (od I 1950), Sekcji 2 (od X 1950), szef Wydziału II (od V 1952) OZI nr IV; szef Wydziału Informacji Garnizonu Poznań (od IV 1953); szef Oddziału II Zarządu II GZI MON (od V 1954); zastępca szefa Zarządu II GZI MON (od XI 1954); szef Zarządu II GZI KdsBP (XII 1955); szef Oddziału IV Szefostwa WSW (od I 1957); szef Zarządu WSW POW (VII 1957–IX 1967); słuchacz WKDO przy Wyższej Szkole KGB w ZSRR (X 1960–VII 1961);

Dnia ^b20^b maja 1952 r.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 541–542, mps.

słuchacz ASG Sił Zbrojnych ZSRR (1967–1969); szef WSzW w Katowicach (od I 1970); w dyspozycji MON (1980–1983); szef WSzW w Płocku (od 1983); członek PPR (1944–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 2386/32042, Teczka ewidencyjna; AIPN, Kartoteka żołnierzy WSW; AIPN, Baza wojskowa; AIPN, Kartoteka MON; J. Królikowski, *Generalowie i admirałowie Wojska Polskiego 1943–1990*, t. III, Toruń 2010, s. 376; <http://katalog.bip.ipn.gov.pl> [dostęp: 12 XI 2012].

1952 maj 23, bm – Wniosek oficera Informacji Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV ppor. Mariana Łoskota do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o wykluczenie z sieci agenturalnej i usunięcie z wojska wykładowcy Centrum Wyszkozenia Kwatermistrzowskiego ppłk. Tomasza Adamskiego ps. „Stanisław”

Ścisłe tajne

„Zatwierdzam”

Szef Okr[ęgowego] Zarządu Informacji nr IV
(Dianow, płk)

(–)^a

Dnia ^b24^b maja 1952 r.

Wniosek

°(o wykluczenie z sieci agenturalnej i usunięcie z czynnej służby
w Wojsku Polskim byłego kopisty – t[ajny] inf[ormator] „Stanisław”)

St[arszy] wykład[owca] cyklu finansowego w C[entrum] W[y szkolenia] Kwa-
t[ermistrzowskiego] ppłk ^bAdamski Tomasz^b, s. Stanisława, ur. 19 XI 1896 r. w Po-
znaniu, pochodzenie rzemieślnicze, Polak, b[ez]part[yjny], wykształcenie średnie,
żonaty, w WP od 2 X 1945 r.

Wymieniony jest byłym oficerem armii sanacyjnej w stopniu kapitana. ^dW okre-
sie marzec 1939 r. – wrzesień 1939 [r.] pełnił służbę w KOP^d na stanowisku oficera
gospodarczego baonu w Małyńsku, co podaje oficjalnie w swych personaliach.

Do 1913 r. przebywał przy rodzicach, kończąc szkołę w Poznaniu, w 1915 r. po-
wołany do armii niemieckiej, gdzie pełni służbę do grudnia 1918 [r.], biorąc udział
w walkach na froncie zachodnim i wschodnim jako podoficer. Za udział w walkach
został odznaczony Krzyżem Żelaznym II klasy.

Z chwilą wybuchu powstania w[ie]lk[o]p[olskiego] bierze w nim czynny udział
w walkach z Niemcami jako dowódca plutonu powstańczego.

W 1919 r. po skończeniu Kursu Ofic[erskiego] Administracji Wojskowej awan-
sowany do stopnia ppor.; pozostaje w wojsku jako oficer intendentury, zajmując do
1939 r. różne stanowiska, przeważnie przy sztabach DOK. W marcu 1939 r. skiero-

^a Podpis nieczytelny.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Na lewym marginesie opatrzona parafą odręczna adnotacja o treści: Kopista przez okres 6 m[ie-
się]cy, poza tym konkretów na niego nie ma, oprócz, że [wyrazy nieczytelne]. Wniosek wydaje się nie-
konkretny. Wniosek [wyrazy nieczytelne]. Wniosek – pozostawić w WP. 8 VII [19]52 [r.].

^{d-d} Podkreślono odręcznie.

wany do baonu KOP w Małyńsku, gdzie pełni służbę jako ofic[er] gospodarczy do września 1939 r. W kampanii wrześniowej bierze udział w walkach z Niemcami pod Kockiem, dostaje się do niewoli niemieckiej i jako jeńiec wojenny okres okupacji przebywa w Oflagu VII A w Murnau. Po zajęciu tych terenów przez wojska USA we wrześniu 1945 r. wraca do kraju, a w październiku 1945 r. zostaje powołany do WP.

W październiku 1947 r. został завербовany do współpracy z organami Informacji. Werbunek przeprowadzono przy wykorzystaniu uczuć patriotycznych. W okresie współpracy okazał się mało wartościowym współpracownikiem. Materiałów zasługujących na operacyjną uwagę nie dawał, pomimo że utrzymywał bliskie kontakty z figurantami spośród byłych oficerów sanacyjnych – oflagowców i kopistów, do których miał dobre podejście. Swych współtowarzyszy – figurantów wrogiej bazy, charakteryzował pozytywnie, jako ludzi lojalnych, zwolenników ustroju ludowego w Polsce.

Okoliczność ta w powiązaniu z niechęcią, jaką przejawiał do współpracy z organami Informacji, stawia t[ajnego] inf[ormatora] „Stanisław” w świetle dwulicowca. Ponadto stwierdzono na podstawie danych z innego źródła, że był świadkiem wrogich wypowiedzi, o czym jednak nie meldował.

Otrzymane w tym okresie na niego materiały świadczą o wrogim obliczu politycznym. W ścisłym gronie zaufanych oficerów przedwojennych gloryfikuje porządki, jakie były w armii sanacyjnej, szydząc szczególnie z przepisów i instrukcji gospodarki finansowej WP. Do młodego korpusu ofic[erskiego] WP odnosi się z pogardą, gdyż wg niego są to „ludzie, którzy dawniej paśli krowy”. Wyraża tendencję zwolnienia się z wojska, czekając jedynie na wysługę lat, by móc potem otrzymać emeryturę.

Mała wartość operacyjna ag[encyjnych] meld[unków] otrzymanych od t[ajnego] inf[ormatora] „Stanisław” wypływa z faktu, że będąc sam wrogiem ustroju ludowego w Polsce, ukrywa innych wrogów. Materiałów kompromitujących, na podstawie których można by go zmusić do aktywnej współpracy, nie posiada się.

Wobec powyższego, biorąc pod uwagę, że t[ajny] inf[ormator] „Stanisław” jako nasz tajny współpracownik nie przedstawia wartości we współpracy z nami, a rozpracowanie jego nie ma perspektyw, oraz to, iż przydatność jego w odr[odzonem] WP jest minimalna ze względu na opieszałość i niechęć, jak też podeszły wiek – stawiam wniosek o usunięcie ppłk. ^bAdamskiego Tomasza^b, s. Stanisława, z czynnej służby w Wojsku Polskim.

Oficer Informacji II Wydziału
Okr[ęgowego] Zarządu Informacji nr IV
(Łoskot M[arian]¹, ppor.)

¹ **Łoskot Marian** (ur. 30 III 1924 w Podłężu), ppor. (1951), por. (1952), kpt. (1954), mjr (1959), ppłk (1964), płk (1969). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej (1939), gimnazjum ogólnokształcące w Wesołej (1950), liceum ogólnokształcące w Warszawie (1958), Wydział Pedagogiki WAP, WUML

Zgadzam się
Szef Wydziału II Okr[ęgowego]
Zarządu Informacji nr IV
(Sateja J[erzy], mjr)
 (—)^a

Dnia ^b23^b maja 1952 r.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 426–427, mps.

w Warszawie (1976); w WP (od 10 IX 1944); szeregowy/zastępca dowódcy plutonu 17. pp 5. DP (IX 1944–II 1945); kursant OSP nr 3 (kurs nieukończony z powodu zamknięcia szkoły) (II–IX 1945); służba w 6. zpp (IX–X 1945); szef kompanii 16. Samodzielnej Brygady Czołgów (X 1945–II 1946); szef kompanii 9. Samodzielnego Pułku Czołgów (II 1946–IX 1947, III 1948–I 1949); słuchacz Kursu Wyszczolenia Podoficerów Broni Pancерnej (IX 1947–III 1948); słuchacz OSI w Wesolej (II 1949–I 1951); oficer Informacji 27. pz (I–V 1951) i 39. pah 10. DZ (V 1951–III 1952); oficer Informacji Wydziału II OZI nr IV (III 1952–IX 1953); słuchacz kursu doskonalenia oficerów informacji przy OSI w Wesolej (IX 1953–III 1954); szef Wydziału Informacji 10. DZ (III 1954–XI 1955); starszy oficer Informacji Zarządu II GZI (XI 1955–IX 1956); zastępca szefa Oddziału II Zarządu II GZI (IX 1956–I 1957); starszy pomocnik szefa Oddziału III Zarządu I Szefostwa WSW (I–V 1957, VI 1957–VI 1960); słuchacz Centrum Wyszczolenia MSW (V–VI 1957); szef Oddziału II Zarządu WSW WLiOPL Obszaru Kraju (VI 1960–VIII 1962); zastępca szefa Oddziału I Zarządu WSW WOPKiIL (VIII 1962–IX 1963); słuchacz WKDO WSW przy WAP (IX 1963–VI 1964); zastępca szefa Oddziału III, szef Wydziału I Zarządu I Szefostwa WSW (VII 1964–IX 1965); p.o. szefa (IX 1965–X 1966), szef (X 1966–VII 1967) Oddziału I Zarządu I Szefostwa WSW; szef Oddziału I Zarządu II Szefostwa WSW (VII 1967); zastępca szefa Zarządu WSW WOPKiIL (VII 1967–V 1968); zastępca szefa Zarządu WSW WOPK (V 1968–XI 1970); p.o. szefa (XI 1970–I 1972), szef (I 1972–XII 1973) Zarządu WSW POW; zastępca szefa w Szefostwie WSW (XII 1973–III 1979); absolwent kursu przy WSKB w ZSRR (1976); zastępca szefa i szef Zarządu IV Szefostwa WSW (III–XI 1979); oficer w dyspozycji szefa WSW (XI 1979–I 1981); oficer analityczny na stanowisku sekretarza Misji Polskiej do KNPN w Korei (I 1981–VI 1982); oficer w dyspozycji szefa WSW w Szefostwie WSW (VII 1982–II 1984), pozostając na etacie oficera w dyspozycji szefa WSW, pracował jako zastępca pełnomocnika Komitetu Obrony Kraju w Ministerstwie Handlu Zagranicznego (1982–1983); główny specjalista Szefostwa WSW (II 1984–VII 1986); przeniesiony w stan spoczynku (1986); członek PZPR (od 1948). AIPN, 2174/6283, Akta personalne MON.

1952 maj 23, bm – Wniosek starszego oficera Informacji Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV por. Tadeusza Kubiaka do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o pozostawienie w sieci agenturalnej starszego pomocnika w Centrum Wyszkołenia Kwatermistrzowskiego Wawrzyńca Szulca ps. „Gryszczuk”

„Zatwierdzam”

Ściśle tajne

Szef Okr[ęgowego] Zarządu Informacji nr IV
(Dianow, płk)

(–)^a

Dnia ^{b3b} VI 1952 r.

^cWniosek

(o pozostawienie w sieci agenturalnej b. kopisty,
t[ajnego] inf[ormatora] „Gryszczuk” oraz o przeniesienie wym[ienionego]
z C[entrum] W[y szkolenia] Kwat[ermistrzowskiego])

^bPłk Szulc^b Wawrzyniec, s. Kazimierza, ur. 6 IX 1908 r. w Śniatyniu, pow. Stanisławów, narodowość polska, pochodzi z rodziny rzemieślniczej, żonaty, obecnie w C[entrum] W[y szkolenia] Kwat[ermistrzowskiego] zajmuje stanowisko st[arszego] pomocnika. Dyr[ektor] nauk[owy], w WP od 25 I 1945 r.

T[ajny] inf[ormator] „Gryszczuk” został zawerbowany do współpracy z organami Informacji we wrześniu 1946 r. Należy jednak zaznaczyć, iż z oświadczenia wymienionego wynika, że współpracował od 1940 r. z radzieckimi organami bezpieczeństwa w Śniatyniu i Czerniowcach.

W trakcie współpracy z organami Informacji t[ajny] inf[ormator] „Gryszczuk” w styczniu 1949 r. przyznał się, iż w 1936 r. został wezwany do kuratorium w Warszawie, gdzie zaproponowano mu objęcie stanowiska oficera oświatowego. Na powyższą propozycję wyraził zgodę, w wyniku czego został skierowany do KOP w Czortkowie, gdzie pracował jako pracownik kontraktowy do 1939 r. w charakterze bibliotekarza i nauczyciela analfabetów. Z niesprawdzonych danych agenturalnych wynika również, że t[ajny] inf[ormator] „Gryszczuk” podczas służby w KOP

^a Podpis nieczytelny.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c W lewym górnym rogu karty opatrzona nieczytelnym podpisem i datą odręczna adnotacja o treści: Zgoda, niechaj jednak zostawią dalej w C[entrum] W[y szkolenia] Kwat[ermistrzowskiego] – jeśli proponują przenieść, to należy podać gdzie. 5 VII [19]52 [r.].

otrzymał za wyróżnienie się w pracy Krzyż Zasługi. Faktu pobytu w KOP w dokumentach personalnych nie ujawnia.

Uzyskane materiały na t[ajnego] inf[ormatora] „Gryszczuk[a]” wskazują na to, iż w okresie pełnienia służby w C[entrum] W[yszkolenia] Kwat[ermistrzowskiego] nie przestrzegał należycie tajemnicy wojskowej, co wyrażało się w tym, że zatrudniał do pomocy żołnierza nieposiadającego uprawnienia do prac tajnych. Poza tym stwierdzono, że t[ajny] inf[ormator] „Gryszczuk” w kwietniu 1950 r. zgubił pistolet służbowy typu TT. Sprawa powyższa została przekazana do prokuratury w Poznaniu, niemniej jednak w aktach ostatniego nie ma żadnej wzmianki, jaką karę poniósł t[ajny] inf[ormator] „Gryszczuk” za powyższe wykroczenie. Innych materiałów zasługujących na uwagę ze strony operacyjnej na wym[ienionego] t[ajnego] informatora nie otrzymano.

Oceniając z kolei t[ajnego] inf[ormatora] „Gryszczuk[a]” jako naszego współpracownika, należy stwierdzić, iż na przestrzeni 1947 [r.] – [19]48 r. pracował zawodowo i w tym okresie dostarczył szereg cennych pod względem operacyjnym materiałów. Na przestrzeni od 1949 r. do chwili obecnej wspomniany tajny informator nie osiągnął we współpracy z nami pożądanego rezultatu, mimo kierowania go do konkretnych rozpracowań figurantów wrogiej bazy. Uzyskane od niego materiały w tymże okresie były przeważnie charakteru informacyjnego.

Na powyższy stan rzeczy wpłynął fakt, iż t[ajny] inf[ormator] „Gryszczuk” swoim niewłaściwym postępowaniem w służbie, jak i poza służbą, zraził do siebie otoczenie. Ponadto szereg spraw, o których mu było wiadomo, odnośnie poszczególnych osób meldował sekretarzowi POP C[entrum] W[yszkolenia] Kwat[ermistrzowskiego], który wyciągał oficjalne konsekwencje w stosunku do winnych. Fakt ten dotarł do wiadomości części figurantów wrogiej bazy, wśród których zanotowano nawet wypowiedzi zmierzające do tego, aby wystrzegać się t[ajnego] inf[ormatora] „Gryszczuk[a]”, gdyż jest on donosicielem po linii partii. Mając powyższe na uwadze,

wnoszę

o pozostawienie t[ajnego] inf[ormatora] „Gryszczuk[a]” w sieci agenturalnej, z tym jednak, iż winien być przeniesiony z C[entrum] W[yszkolenia] Kwat[ermistrzowskiego] do innej jednostki, w środowisko oficerów przedwojennych. Przy odpowiednim zalegndowaniu i właściwym instruktazu będzie mógł być wykorzystany do konkretnych rozpracowań.

Niezależnie od tego uważam za wskazane sprawdzić wym[ienionego] t[ajnego] inf[ormatora] w kartotece dwójki, wyjaśnić, jak została ostatecznie załatwiona sprawa zagubienia przez niego pistoletu, a poza tym przesłuchać go szczegółowo na okoliczność jego pracy w KOP. Uzyskane w toku rozmowy materiały wykorzystać do uaktywnienia go we współpracy z organami Informacji.

**St[arszy] oficer Informacji II Wydziału
Okr[ęgowego] Zarządu Informacji nr IV
(Kubiak T[adeusz], por.)
a(–)**

Zgadzam się
Szef II Wydziału Okr[ęgowego] Zarządu
Informacji nr IV
(Sateja J[erzy], mjr)
(-)^a

Dnia ^b23^b maja 1952 r.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 430–431, mps.

1952 maj, bm – Wniosek starszego oficera Informacji Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV por. Jerzego Żabińskiego do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o pozostawienie w sieci agenturalnej podoficera mundurowego rejonowego szpitala w Poznaniu st. sierż. Józefa Rymkiewicza ps. „Olcha”

„Zatwierdzam”

Ścisłe tajne

Szef Okr[ęgowego] Zarządu Informacji nr IV
(Dianow, płk)

(–)^a

Dnia ^{b3b} VI 1952 r.

^cWniosek

(na pozostawienie w sieci agenturalnej t[ajnego] inf[ormatora] ^b„Olcha”^b,
byłego podoficera zaw[odowego] KOP)

St. sierż. **Rymkiewicz** Józef, s. Bolesława, ur. 5 III 1914 r. w Wilnie, pochodzenie robotnicze, wykształcenie cyw[ilne] 7 kl[as] szkoły powsz[ecznej], Polak, bezpartyjny, żonaty, do odr[odzonego] WP wstąpił ochotniczo 29 lutego 1944 r. Zajmuje stanowisko podofic[era] mund[urowego] rej[onowego] szpitala w Poznaniu.

St. sierż. **Rymkiewicz** pochodzi z rodziny robotnika tartaczego. Od 1928 r. zaczyna pracę zawodową w charakterze gońca w redakcji gazet wileńskich. W 1934 r. wstępuje ochotniczo do sanacyjnego wojska i pełni kolejno służbę:

- [w latach] 1934–1935 – 77. pp w Lidzie;
- [w latach] 1935–1937 – kończy szkołę podoficerską – podof[icer] nadterm[i-nowy];
- [w latach] 1937–1939 – kończy szkołę podofic[erską] nadterm[inową] – plutonowy;
- sierpień 1939 r. – rozkazem DOK [nr] III Grodno przeniesiony do KOP w Osowcu – st. sierżant.

W okresie okupacji przebywa w Wilnie, pracując jako dozorca oraz w warsztatach samochodowych w charakterze ślusarza. Czy należał do organizacji podziemnej – nie stwierdzono.

^a Podpis nieczytelny.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c W lewym górnym rogu karty opatrzona nieczytelnym podpisem i datą odręczna adnotacja o treści: Zgoda, niechaj jednak zostawią dalej w C[entrum] W[yszkolenia] Kwat[ermistrzowskiego] – jeśli proponują przenieść, to należy podać gdzie. 5 VII [19]52 [r.].

Do odr[odzonego] WP wstąpił ochotniczo 29 lutego 1944 r., wysłany do Ofic[erskiej] Szk[oły] Piech[oty] nr 2 w Lublinie, skąd zostaje usunięty we wrześniu 1944 r. i skierowany do rej[onowego] szpitala w Poznaniu, gdzie pełni służbę do chwili obecnej.

Do współpracy z organami Informacji завербовany został 1 sierpnia 1947 r. na podstawie uczuć patriotycznych. Przez okres współpracy wykazał się współpracownikiem zdyscyplinowanym, zadania wykonuje chętnie.

Na podstawie materiałów uzyskanych od niego zaprowadzono 1 ARP, a później figurant został aresztowany i skazany na 6 lat za wrogą agitację.

Obecnie bierze udział w rozpracowaniu fig[uranta] ARP – byłego kopisty, na którego dał szereg materiałów kompromitujących, charakteryzujących jego oblicze polityczne.

Posiada zdolność nawiązania kontaktów z bazą wrogiego elementu i odnowienia tychże kontaktów. Pracuje ściśle według otrzymanych wskazówek. Jako podoficer i współpracownik ambitny i prawdomówny. Materiałów kompromitujących, oprócz przeszłości, nie posiadamy na w[yżej] wymienionego. We współpracy jest systematycznie wynagradzany. Pozostaje na osobistej łączności szefa Wydz[iału] Informacji Garnizonu Poznań.

Na podstawie powyższego –

wnoszę

o pozostawienie st. sierż. **Rymkiewicza** w sieci agenturalnej.

Zgadzam się

**Szef II Wydziału Okr[ęgowego]
Zarządu Informacji nr IV
(Sateja, mjr)**

**St[arszy] oficer Informacji II Wydziału
Okr[ęgowego] Zarz[ądu] Informacji nr IV
(Żabiński, por.)
a(–)**

Dnia... maja 1952 r.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 433–434, mps.

1952 maj 23, bm – Wniosek oficera Informacji Wydziału II Okręgowego Zarządu Informacji nr IV por. Jerzego Żabińskiego do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o usunięcie z wojska wykładowcy w Centrum Wyszko-
lenia Kwatermistrzowskiego mjr. Władysława Mostowskiego

„Zatwierdzam”

Ścisłe tajne

Szef Okr[ęgowego] Zarządu Informacji nr IV

(Dianow M[ikołaj], płk)

(–)^a

Dnia ^b23^b maja 1952 r.

Wniosek

(o usunięcie z wojska byłego oficera KOP, fig[uranta] ARP)

°Mjr **Mostowski** Władysław, s. Piotra, ur. 11 IV 1908 r. we wsi Żabikowo, pow. Łomża, woj. białostockie, Polak, poch[odzenie] chłopskie – 6 ha, żonaty, bezpartyjny, wykształcenie cywilne – duża matura, wojskowe – Ofic[erska] Szk[oła] Piech[o-ty] w 1930 r., zmobilizowany do odr[odzonego] WP dnia 15 sierpnia 1945 r.

W[yżej] wymieniony pochodzi z rodziny chłopskiej, posiadającej 6 ha ziemi. W 1915 r. wyjeżdża do Rosji, skąd powraca w 1918 r. Po ukończeniu 6 kl[as] szkoły powszechnej wstępuje do seminarium nauczycielskiego, które kończy w 1930 r., składając egzamin maturalny, i w tymże roku zostaje powołany do wojska. Przebieg służby wojskowej mjr. Mostowskiego przedstawiał się następująco (figurant podaje oficjalnie w życiorysie):

sierpień 1930 r. – powołany na dywizyjny kurs podchorążych rezerwy przy 81. pp;

styczeń 1931 r. – przeniesiony na kurs sanitarny w Różanie^d, który kończy w sierpniu 1931 r.;

sierpień 1931 r. – przeniesiony do Szkoły Podchor[ążych] Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej, którą kończy w sierpniu 1933 r. w stopniu podporucznika. Po ukończeniu szkoły назначony jest przez Min[isterstwo] Spr[aw] Wojsk[owych] do 81. ppw Grodzie;

marzec 1937 r. – mianowany do stopnia porucznika;

listopad 1937 r. – rozkazem Min[isterstwa] Spr[aw] Wojsk[owych] przeniesiony do Baonu KOP „Sarny” na wschodzie;

^a Podpis nieczytelny.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: Wniosek wydaje się słuszny oraz innym charakterem pisma dopisana data: 8 VII 1952 [r.] i parafa.

^d W tekście: Różanie.

sierpień 1939 r. – rozkazem Min[isterstwa] Spr[aw] Wojsk[owych] przeniesiony do Baonu Karabinów Maszynowych KOP w Osowcu.

W baonie km w Osowcu Mostowski brał udział w kampanii wrześniowej. Baon rozformowano i figurant łączy się do grupy gen. Kleeberga¹, z którą 6 X 1939 r. odaje się do niewoli niemieckiej. Okres okupacji figurant przebywa, jak niżej:

od 6 X 1939 r. do XI 1939 r. – w obozie przejściowym (nie podaje gdzie),

[od] XI 1939 r. do VIII 1940 r. – w Oflagu II A Brunswelde²,

[od] VIII 1940 r. do 31 I 1945 r. – w Oflagu II C Woldenberg.

Wyzwolony zostaje przez Armię Radziecką, po czym przebywa w Łodzi, gdzie pracuje w charakterze referenta, później kierownika personalnego w urzędzie ziemskim.

15 sierpnia 1945 r. zmobilizowany do odr[odzonego] WP, zostaje z miejsca zwerfikowany do stopnia kapitana i przydzielony jako słuchacz do Wyższej Szk[oły] Piech[oty] w Rembertowie. W dniu 9 listopada 1945 r. kończy kurs W[yższej] S[zkoly] Piech[oty] i otrzymuje stopień majora, który posiada do chwili obecnej. W tymże stopniu pełni kolejno służbę w odr[odzonym] WP:

kwiecień 1946 r. – I Brygada Zmot[oryzowana] Piech[oty] – na stan[owisku] d[owód]cy Sz[koły] Po[do]ficerskiej]. Brygada zostaje rozformowana, figurant zostaje назначony na wykładowcę w Ofic[erskiej] Szk[ole] Samoch[odowej], później – p.o. dyrektora nauk;

maj 1947 r. – przeniesiony do Ofic[erskiej] Szk[oły] Wojsk Panc[ernych] i Zmot[oryzowanych] na stanowisko st[arszego] wykładowcy taktyki samochodowej];

maj 1948 r. – назначony na stanowisko szefa sztabu pułku sam[ochodowego] i z[astępcy] d[owód]cy pułku do spraw techn[icznych];

październik 1948 r. – przeniesiony z powrotem do Ofic[erskiej] Szk[oły] Sam[ochodowej] na stan[owisko] k[omendan]ta kursu doskonalenia i zajmuje jednocześnie stanowisko szefa Wydziału Ogólnego;

lipiec 1949 r. – przeniesiony do C[entrum] W[ykszolenia] Kwat[ermistrzowskiego] na stan[owisko] wykładowcy taktyki ogólnej, na którym pracuje do chwili obecnej.

¹ **Kleeberg Franciszek** (ur. 1 II 1888 w Tarnopolu, zm. 5 IV 1941 w Weisser Hirsch), gen. dyw. Żołnierz Legionów Polskich (1915–1917, szef sztabu II, następnie III Brygady); zastępca dowódcy 1. part. (1917); komendant Kursu Wyszczolenia Artylerii w Garwolinie (1917–1918); karnie przydzielony do sztabu LIV Brygady Piechoty (od 1918); szef sztabu Dowództwa „Wschód” (1919); zastępca szefa Departamentu I Mobilizacyjno-Organizacyjnego Sztabu MSWojsk. (od 1919); szef sztabu 1. Armii (1920); szef sztabu Okręgu Generalnego „Poznań” (1920–1922); dowódca 14. DP (1922–1924); absolwent École Supérieure de Guerre i Centrum Wyszczolenia Piechoty w Wersalu (1924–1925); dowódca 29. DP (1927); dowódca OK nr III w Grodnie (1936); dowódca OK nr IX w Brześciu (1938–1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca SGO „Polesie”; jeńiec Oflagu IV B Königstein. J. Zaborowski, *Żołnierze Generała Kleeberga*, Warszawa 2002, s. 14.

² Chodzi o Oflag II B Arnswalde. Informacje dotyczące pobytu W. Mostowskiego w niewoli niemieckiej zob. CMJW, WAST-Oflag II B, 1.66; CMJW, WAST-Oflag II C, 1.80a.

W okresie pełnienia służby przez mjr. Mostowskiego w odr[odzon] WP był on poddany wyrywkowemu agenturalnemu rozpracowaniu, w wyniku którego posiadamy potwierdzone dane, traktujące, że w[yżej] wymieniony w latach 1947–1948 wyrażał wrogi stosunek do oficerów Armii Radzieckiej i do PPR. W roku 1949 otrzymano z Gł[ównego] Zarz[ądu] Inf[ormacji] MON protokół przesłuchania świadka – aresztowanego płk. Myśliwskiego Stefana³, który podaje, że mjr Mostowski po ukończeniu C[entrum] W[y szkolenia] Piech[oty] w 1945 r. zwrócił się do niego, by umożliwił mu wstąpienie do organizacji podziemnej. Wskutek przerwania łączności Myśliwski nie skontaktował Mostowskiego z podziemiem.

We wrześniu 1949 r. Mostowski był wzywany do Wydz[iału] Spec[jalnego] GZI MON celem przesłuchania go w sprawie płk. **Solko**^e – po powrocie był bardzo przygnębiony i rozchorował się. Od tego czasu stał się bardziej małowiedny.

Jeden z ciekawszych momentów naświetla nasz t[ajny] inf[ormator] „Moskwicz” w meld[unku] z dnia 8 III 1949 r., który podaje, że w rozmowie z figurantem ten ostatni powiedział, że w okresie okupacji przebywał w obozie niemieckim w rejonie Pomorza Zachodniego (II C Woldenberg – uwaga nasza), gdzie czuł się swobodnie, mógł pisać listy do rodziny. W tym czasie, jak podaje informator, Mostowski^f interesował się zagadnieniem partii, kto z oficerów należy do niej, jak dawno jest jej członkiem, jak duża jest organizacja partyjna.

Ostatnie materiały uzyskane w latach 1951–1952 na w[yżej] wymienionego świadczą o tym, że figurant w gronie dobranym (do naszego t[ajnego] inf[ormatora] „Stefan” – również oflagowiec) wyraża się wrogo o obecnej rzeczywistości, posiada orientację na szybki i nieunikniony wybuch III wojny światowej oraz wyraża wątpliwości o prawdziwości danych pochodzących ze źródeł rządowych w sprawie Katynia.

^e *Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: Chodzi może o Zajko?*

^f *W tekście: Mostoicz.*

³ **Myśliwski Stefan** (ur. 24 I 1907 w Ćmielowie), płk. Absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1930); dowódca plutonu ckm (1930–1932), dowódca kompanii ckm (1930–1935) 72. pp; dowódca kompanii strzeleckiej 76. pp (1935–1936); dowódca kompanii ckm 76. pp (1936–1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca 2. kompanii ckm II batalionu 76. pp; w czasie okupacji w ZWZ-AK; w obozie przejściowym w Pruszkowie (IX 1944), w podobozie w Policach; w WP (od 11 VII 1945); dowódca kompanii szkolnej OSI w Lublinie (VII–VIII 1945); słuchacz Wyższej Szkoły Oficerskiej w Rembertowie (1945); zastępca dowódcy 34. pp (XI–XII 1945); dowódca batalionu 32. pp (XII 1945–V 1946); w więzieniu św. Michała (6 V–5 VI 1946), oskarżony o zmianę rozkazu dowódcy 36. pp o wysiedleniu ludności ukraińskiej, niewinny; p.o. dyrektora (VI–IX 1946), dyrektor (IX 1946–III 1948) Wojewódzkiego UWFIPW w Rzeszowie; szef Wydziału Organizacyjno-Ewidencyjnego Oddziału Organizacyjnego GUKF (V 1948–I 1949); aresztowany przez funkcjonariuszy GZI WP (10 III 1949); wyrokiem WSR w Warszawie skazany na 15 lat więzienia (23 I 1951); przerwa w odbywaniu kary z powodu ciężkiej choroby (VIII 1955); decyzją NSW w Warszawie wyrok złagodzony do 6 lat więzienia (31 X 1955). AIPN, 1977/323, Akta personalne MON; AIPN, 944/364; AIPN, 2386/15295; AIPN, 2386/15304.

Charakterystycznym jest fakt, że mjr Mostowski w otoczeniu przedwojennych oficerów, a [w] tej liczbie [i] do naszej agentury, zajmuje stanowisko wyraźnego demokraty. Rozpracowanie na obecnym etapie nie przedstawia możliwości szybkiej realizacji.

Analizując kontakty figuranta stwierdzono, że najbliższe jego otoczenie składa się z byłych oflagowców – mjr **Arendarski**⁴, ppłk Wejtko⁵, którzy razem z Mostowskim przebywali w Woldenbergu.

Przez dowództwo w okresie pobytu w Ofic[erskiej] Szk[ole] Sam[ochodowej] charakteryzowany negatywnie, np. wyciąg z charakterystyki (czerwiec 1949 r.):

– **wartości polityczne** – brak całkowitej orientacji i kierunku w zasadniczym uświadomieniu politycznym. Ironiczny w koncentrowaniu nowych i świeżych zdobywczy politycznych i gospodarczych. W pracy pol[ityczno]-wych[owawczej] żadnej aktywności nie przejawia – bierny obserwator;

– **przydatność służbowa** – nie posiada odpowiednich kwalifikacji dowódcy i wychowawcy. W Oficerskiej Szkole nie nadaje się i nie może być właściwie wykorzystywany.

Komendant C[entrum] W[ykszolenia] Kwat[ermistrzowskiego] płk Bondar⁶ charakteryzuje figuranta następująco – mjr Mostowski nie odpowiada zajmowanemu stanowisku. Oderwany od życia jednostek, nie posiada żadnej praktyki w dowodze-

⁴ **Arendarski Roman** (ur. 19 VI 1916 w Sędziejowicach, zm. 2 II 2009 w Warszawie), płk (1963). Absolwent Dywizyjnego Kursu Podchorążych Rezerwy w Przemysłu, Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie; służba w 50. Pułku Piechoty Strzelców Kresowych im. F. Nullo (1939); żołnierz w kampanii polskiej (1939), dowódca I plutonu 50. pp, w niewoli niemieckiej (I X 1939–I I 1945), m.in. w Oflagu II C Woldenberg; w Polsce (od 1945); w WP (od VII 1945); absolwent Wyższej Szkoły Oficerskiej w Rembertowie; wykładowca CWPiech./WSPiech. w Rembertowie (do 1950); szef Samodzielnego Oddziału Gospodarki Mieszkaniowej Garnizonu Warszawskiego (od 1956); w MKNiK (1958–1959), przewodniczący polskiej podkomisji w Hanoi, szef sztabu w Sajgonie; szef Wojskowego Stołecznego Zarządu Budynków Mieszkalnych (1960–1972); pomocnik dowódcy Zgrupowania Jednostek Zabezpieczenia MON ds. Zakwaterowania (do 1975). J. Rękas, *Płk Roman Arendarski [w:] Honorowi obywatele Chmielnika, Kielce–Chmielnik 2009*, s. 7–30; *idem, Sędziejowickie opowieści*, Kielce 2005, s. 180–187; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 16 IV 2012].

⁵ **Wejtko Tadeusz** (ur. 8 VI 1903 w Dźwińsku), ppłk. Służba w Dowództwie 4. Armii Oddziału II Sekcji Ofensywnej (1920); elew w Wielkopolskiej Szkole Podchorążych Piechoty w Bydgoszczy (od 1920), w Szkole Podchorążych Saperów w Warszawie (1921); dowódca plutonu saperów 3. Pułku Saperów Wileńskich/3. Batalionu Saperów (od 1921); referent Biura Ścisłej Rady Wojennej Sztabu Generalnego WP (1925); starszy pomocnik szefa Wydziału Szkoły Oficerskiej Dowództwa Wojsk Lądowych; w kampanii polskiej (1939) dowódca 1. BSap.; w niewoli niemieckiej w Oflagu II C Woldenberg; po wojnie w Polsce; szef sztabu 5. Mazurskiego Pułku Saperów; wykładowca Centrum Wyszkołenia Kwatermistrzowskiego w Poznaniu; zdemobilizowany (XII 1952); wg dokumentów dot. żołnierzy i pracowników Oddziału II Sztabu Głównego WP oraz funkcjonariuszy KOP z lat 1918–1939 miał być inwigilowany w ramach ARP nr rej. 801. AIPN Sz, 368/5; AIPN, 2386/17423; AIPN, 2386/17630; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 247, 803; S. Truszkowski, *Mój wrzesień: wspomnienia z kampanii 1939 roku*, Warszawa 1971, s. 269–270.

⁶ **Bondar Akim** (ur. 8 IX 1911 w Orłowie), płk. Komendant Centrum Wyszkołenia Kwatermistrzowskiego/Centrum Wyszkołenia Służby Tylów w Poznaniu (1951–1955). K. Adamek, *Wyższa Szkoła*

niu. Poziom wiadomości fachowych – niewysoki. W pracy mało aktywny (dn[ia] 11 XII 1951 r.).

Na podstawie skompromitowanej przeszłości mjr. Mostowskiego do 1939 r., w okresie okupacji, zdecydowanie wrogiego oblicza politycznego do obecnej rzeczywistości oraz niskich kwalifikacji, jakie on posiada, w wykorzystaniu go nadal w WP –

wnoszę

o zwolnienie mjr. Mostowskiego Władysława z WP drogą demobilizacji.

**Oficer Informacji II Wydziału Okr[ęgowego]
Zarządu Informacji nr IV
(Żabiński J[erzy], por.)
a(–)**

Zgadzam się
**Szef II Wydziału Okr[ęgowego]
Zarządu Informacji nr IV
(Sateja J[erzy], mjr)
(–)^a**

Dnia ^b23^b maja 1952 r.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 552–554, mps.

Oficerska Służb Kwatermistrzowskich im. M. Buczka. Dzieje oficerów kwatermistrzostwa WP, Warszawa 1986, s. 139, 279.

1952 maj 27, bm – Wniosek szefa Wydziału I Okręgowego Zarządu Informacji nr IV mjr. Henryka Kosmatego do szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr IV płk. Mikołaja Dianowa o usunięcie ze Sztabu Okręgu Wojskowego nr IV mjr. Kazimierza Pędziocha

„Zatwierdzam”

Ścisłe tajne

Szef Okręgowego Zarządu Informacji nr IV

Dianow M[ikołaj], płk

(–)^a

Dnia ^b3 VI^b 1952 r.

Wniosek

°(o usunięcie ze Sztabu OW [nr] IV figuranta TKO,
cenzora Wydz[iału] Finansowego, b. kopisty)

Mjr **Pędzioch** Kazimierz¹, s. Andrzeja, ur. 19 XII 1898 r. w Radomsku, Polak, żonaty, wyksz[tałcenie] cyw[ilne] – 4 kl[asy] gimn[azjum]. Wyksz[tałcenie] wojsk[owe] – podofic[er] Szk[oły] C[iężkich] K[arabinów] M[aszynowych] [w] 1921 r., b[ez]p[artyjny], z robotników, podoficer zawodowy KOP do 1939 r.

Mjr **Pędzioch** pochodzi z Radomska z rodziny robotniczej. W wieku szkolnym był przy rodzicach. Po ukończeniu szkoły zawodowej został powołany do służby wojskowej 1 XI 1918 r., gdzie po ukończeniu szkoły podoficerskiej i otrzymaniu stopnia podoficerskiego pozostał w służbie zawodowej na stanowisku d[owód]cy plut[onu] ckm 28. pp we Lwowie, następnie w tymże samym pułku jest na stanowisku szefa komp[anii] szkoły podoficerskiej.

Z kolei zostaje przeniesiony dn[ia] 16 X 1927 r. do I Bryg[ady] Korpusu Ochrony Pog[ranicza] na Wołyniu w m. Żytyń – na stanowisko szefa strażnicy. Ponadto, będąc w KOP, pracował jako podoficer finansowy i z[astę]pca oficera płatnika baonu. Służbę w KOP pełnił do 1939 r. W okresie okupacji przebywał na terenie okupowanym w m. Zdobunów^d, pracując dorywczo w budownictwie do wyzwolenia przez Armię Czerwoną. W maju 1944 r. wstępuje do Lud[owego] WP i po linii finansowej pracuje do dzisiejszego dnia.

^a Podpis nieczytelny.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Na lewym marginesie opatrzona parafą odręczna adnotacja o treści: **Na ogół zgoda.** Sprawdzić w „dwójce” i przenieść na stanowisko mniej ważne. 5 VII [19]52 [r].

^d W tekście: Zołbunów.

¹ **Pędzioch Kazimierz** (ur. 19 XII 1898 w Radomsku), mjr. Wg wykazu oficerów zdemobilizowanych ze względów politycznych w latach 1949–1954 miał być usunięty z WP 12 XI 1952 r. AIPN, 2386/17423.

O służbie w KOP jako podoficer zawodowy podaje w aktach personalnych i życiorysie.

Za okres pełnienia służby w wojsku [na] mjr. **Pędziocha** uzyskano materiały o wrogich, sporadycznych wypowiedziach do obecnego ustroju i wychwalaniu oficerów przedwojennych. W ich gronie najchętniej przebywa, a z oficerów młodych wyśmiewa się, starając się ich skompromitować w oczach otoczenia.

Wg niesprawdzonych danych przechowywał brata żony, którego organy UB poszukiwały za zabójstwo.

Innych materiałów – świadczących o jego wrogiej działalności – za ten okres nie otrzymaliśmy, należy nadmienić, że ww. w dyskusjach prowadzonych na tematy polityczne nie bierze udziału i jest bardzo ostrożny w wypowiedziach.

Dotychczas był słabo rozpracowywany i nawet nie został sprawdzony w aktach dwójki.

Opinię u przełożonych ma dobrą.

Na podstawie powyższego –

wnoszę

1. Mjr. **Pędzioch**[a] Kazimierza usunąć z Wydz[iału] Finansowego w OW [nr] IV do jednostki liniowej – ze względu na jego długoletnią służbę zawodową w KOP.

2. Jednocześnie wziąć go w aktywne rozpracowanie, założyć ARP i niezwłocznie sprawdzić w aktach II Oddziału Sztabu Gen[eralnego].

**Szef Wydziału I Okręgowego
Zarządu Informacji nr IV
(Kosmaty H[enryk], mjr)
a(–)**

Dnia ^b27^b maja 1952 r.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 511–512, mps.

1952 październik 30, bm – Informacja kierownika Sekcji Informacji XXXIII Brygady Artylerii Ciężkiej por. Józefa Kwieka dotycząca figuranta agenturalnego rozpracowania pojedynczego nr 1267 krypt. „Strażnik” – szefa zaopatrzenia żywnościowego brygady st. ogn. Stefana Wietrzykowskiego

Ścisłe tajne

^aInformacja

(na figuranta ARP nr 1267 – kryptonim „Strażnik”)

St. ogn. **Wietrzykowski** Stefan, s. Heleny, ur. 3 X 1910 r. w m. Kopydlówko, pow. Konin, woj. Poznań, Polak, pochodzenie robotnicze, wykształcenie 2 kl[asy] gimnazjum, kandydat do PZPR, żonaty. Do WP powołany 4 II 1945 r. Stanowisko – szef zaopatrzenia żywnościowego XXXIII Brygady Artylerii Ciężkiej.

St. ogn. **Wietrzykowski** pochodzi z rodziny robotniczej. Ojciec jego matki był na majątku fornałem. W 1931 r. figurant wstąpił ochotniczo do służby wojskowej i pełnił służbę w 69. pp w Gnieźnie. W pułku tym kończy szkołę podoficerską z wynikiem bardzo dobrym (3 lokata), otrzymując stopień kaprała z dniem 16 III 1932 r. Do 1935 r. pełnił funkcję drużynowego ckm w tymże pułku.

Następnie zostaje mianowany podoficerem zawodowym i otrzymuje awans do stopnia plutonowego.

Jesienią 1936 r. figurant zostaje odkomenderowany do KOP w m. Sarny, woj. wołyńskie, z назначением jednocześnie na z[astęp]cę d[owód]cy plutonu. W ciągu dalszej swej służby w KOP pełni funkcję p.o. szefa kompanii, a następnie p.o. d[owód]cy plutonu. Służbę w KOP pełni do 20 IX 1939 r.

W okresie kampanii wrześniowej bierze udział w walkach na froncie (linia obrona Równe–Luck), gdzie zostaje zabrany przez Armię Radziecką. W grudniu 1939 r. powraca do Gniezna zwolniony przez władze radzieckie.

Od powrotu z ZSRR do 1945 r. przebywał na terenie Gniezna i pracował jako robotnik transportowy w przedsiębiorstwie przewozowo-kolejowym (firma B. Hoffman).

Figurant po wyzwoleniu Gniezna przez Armię Radziecką wstępuje ochotniczo do WP dnia 4 II 1945 r. i pełni służbę w RKU Gniezno na stanowisku pisarza Referatu III. W 1948 r. zostaje przeniesiony do 67. pac XII BAC, gdzie pełnił służbę jako d[owód]ca plutonu transportowego w stopniu st[arszego] ogniomistrza.

^a W lewym górnym rogu karty odręczna adnotacja o treści: **Zwolnić** w ramach OW.

Z chwilą powstania XXXIII BAC na bazie 67. pac zostaje szefem zaopatrzenia żywnościowego tejże brygady.

Za okres pobytu w Wojsku Polskim po 1945 r. na figuranta organa Informacji otrzymały szereg materiałów świadczących o jego wrogim obliczu politycznym do obecnego ustroju w Polsce, jak i do ZSRR. Materiały te posiadają przede wszystkim charakter wrogiej agitacji. Figurant w rozmowach jest ostrożny i oblicze swoje ujawnia jedynie przed bazą tego pokroju, co on sam.

Z pisma kierownika Sekcji Informacji XIII BAC kpt. **Zasuni**[a]¹ z dnia 7 VI 1948 r. wynika, że figurant był w kontakcie z organizacją podziemną z terenu Inowrocław, Mogilno, Gniezno. Przeprowadzone w tym kierunku sprawdzenia nie dały żadnych rezultatów. Oficer Informacji II Wydziału OZI nr II ppor. **Korzeniowski** w trakcie wyjazdu służbowego w dniu 26 VI 1952 r. do PUBP Gniezno ustalił, że **Wietrzykowski** do organizacji nie należał.

Z materiałów wynika jedynie, że figurant był dobrym znajomym niejakiego **Zbierskiego** – członka podziemnej organizacji.

Stwierdził poza tym również, że **Wietrzykowski**, pracując w WKR Gniezno, interesował się szczególnie dokumentami MOB. Innych materiałów PUBP Gniezno na figuranta nie posiada.

¹ **Zasuń Henryk** (ur. 10 I 1918 w Białej), ppor. (1945), por. (1946), kpt. (1947), mjr (1952), ppłk (1956), płk (1961). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej w Częstochowie, Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących w Warszawie (1958); robotnik w Częstochowskich Zakładach Przemysłu Bawełnianego im. Z. Modzelewskiego (1934–1937); więziony za działalność komunistyczną (1936–1939), zbiegł z więzienia (IX 1939); robotnik w Zakładach Metalurgicznych im. A. Sierowa na Uralu (1940–1943); strzelec w I Korpusie 2. DP (od X 1943); skoczek Grupy Specjalnej NKGB w okolicy Wilejki (XI 1943); elew szkoły podoficerskiej 4. zpp (X 1944–I 1945); zastępca dowódcy kompanii ds. polityczno-wychowawczych 51. pp 16. DP (I–VII 1945); oficer Informacji Oddziału Informacji 16. DP (VII 1945–IV 1947); szef Oddziału Informacji 13. BAC (IV 1947–III 1948); kierownik Sekcji Informacji 13. BAC (III–X 1948); szef Wydziału Informacji 8. Brygady Ochrony Pogranicza (od X 1948); zastępca komendanta ds. polityczno-wychowawczych Centrum Wyszczolenia Ochrony Pogranicza (VII 1949–VIII 1950); zastępca komendanta ds. polityczno-wychowawczych Oficerskiej Szkoły WOP (VIII–IX 1950); słuchacz Szkoły Partyjnej KC PZPR (IX 1950–VIII 1952); zastępca dowódcy ds. polityczno-wychowawczych 16. Brygady WOP (VIII 1952–VI 1957); sekretarz Komitetu Partyjnego WOP (VI 1957–V 1963); w dyspozycji Dowództwa WOP (V–VI 1963); zwolniony ze służby (10 VI 1963); pracownik Zakładów Mięsnych „Służewiec” (od 1964); członek KZMP (1933–1938, sekretarz Komitetu Miejskiego w Częstochowie), PPR (1947–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 2174/5703, Akta personalne MON; AIPN, 0193/7287, Akta osobowe funkcjonariusza.

W dalszym rozpracowaniu figuranta ustalono również szereg ciekawych kontaktów. Między innymi jako kontakt **pplk. Piekły**² – były dwójkarz (obecnie gdzie pełni służbę, nie ustalono), o którym figurant wypowiadał się pozytywnie.

Poza tym rozpracowywany kontaktuje się również i żyje w bliskich stosunkach z mjr. **Majewskim** – figurantem ARP, b. żandarmem z okresu przed 1939 r. i okupacji, oraz por. **Osmąńskim** – figurantem TKO, podejrzanym o szpiegostwo. (Ostatnio z jednostki wybył do 6. DAP).

Przeprowadzony wywiad przez PUBP Gniezno w miejscu zamieszkania figuranta w okresie okupacji nie wnosi nic nowego do sprawy – potwierdza jedynie dane z jego życiorysu.

Jako były kopista figurant został sprawdzony w kartotece dwójki w Gł[ównym] Zarz[ądzie] Inform[acji] MON, skąd otrzymano negatywną odpowiedź.

W ostatnim okresie na figuranta wpłynął materiał stwierdzający, że systematycznie słucha audycji państw kapitalistycznych.

W wyniku analizy aktu rozpracowania należy stwierdzić, że figurant posiada skompromitowaną przeszłość i z tej racji jest wrogiem obecnego ustroju.

W myśl Dyrektywy Gł[ównego] Zarz[ądu] Inform[acji] MON nr 9/C/52 z dnia 19 III 1952 r. wskazanym jest zdemobilizować go z szeregów Ludowego WP jako nieprzedstawiającego żadnej wartości tak pod względem fachowym, jak i politycznym.

² **Piekło Mieczysław** (ur. 1 I 1900 w Niepołomicach), pplk. Zwiadowca I batalionu Polskiego Korpusu Posiłkowego (1917–1918); internowany na Węgrzech (1918); służba w wojsku austro-węgierskim (1918); zwiadowca dywizjonu, dowódca plutonu rekruckiego 6. pap (do 1920); słuchacz kursu zawodowego Szkoły Podchorążych Artylerii w Poznaniu (1920–1921); służba w 13. pal 13. DP (1921–1939); słuchacz Szkoły Młodszych Oficerów Artylerii (1926); absolwent kursu radio-szyfrowego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1932); słuchacz Kursu Dowódców Baterii w Toruniu (1935); słuchacz Kursu Oficerów Sztabowych w Rembertowie (1938); szef sztabu dowódcy artylerii dywizyjnej 27. DP (1939); jeńiec oflagów IV A Hohnstein, II B Arnswalde, następnie II C Woldenberg (1940–1945); w Polsce (od II 1945); w WP (od 30 V 1945); zastępca szefa łączności (V–VIII 1945), szef Sekcji Regulaminów Wydziału Wyszkołenia Bojowego (VIII 1945–VIII 1946) Dowództwa Artylerii WP; szef sztabu 12. BAC (VIII 1946–VI 1949); dowódca artylerii 18. DP (od VI 1949); inwigilowany w ramach ARP krypt. „Stary” nr rej. 46 przez Wydział Informacji 18. DP (1950–1952); zdemobilizowany (II 1953). AIPN, 0423/3424; AIPN, 1789/41; AIPN, 2386/14311; AIPN, 2386/17423.

Kierownik Sekcji Informacji XXXIII BAC
(Kwiek J[ózef]³, por.)
^b(–)

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 257–258, mps.

^b *Podpis nieczytelny. W środkowej części karty odręcznie dopisana data: 30 X 1952 r. oraz nieczytelny podpis.*

³ **Kwiek Józef** (ur. 18 IV 1923 w Mniszku, zm. 24 XII 1973), chor. (1948), ppor. (1949), por. (1951), kpt. (1954), mjr (1960), ppłk (1968), płk (1973). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej (1939), liceum ogólnokształcące w Warszawie (1958); podczas II wojny światowej pracownik w gospodarstwie rodziców w Hołynce; wysiedlony do ZSRR (VI 1941), brygadzysta w kołchozie im. Czapajewa w Wawiorce (1941–1943); strzelec 3. pp 3. kompanii fizylierów 1. DP im. T. Kościuszki (VIII–XI 1943); na leczeniu w Szpitalu Polowym 1. DP (XI 1943–III 1944); wartownik w Służbie Kolejowej (III 1944–III 1945); strzelec 9. zpp 2. Armii WP (III–V 1945); absolwent Szkoły Podoficerskiej 2. Armii WP (VI 1945); strzelec Samodzielnego Plutonu Ochrony DOW nr VII (V–X 1945); dowódca drużyny 9. Samodzielnej Kompanii Ochrony Sztabu DOW nr VII (X 1945–III 1946); zastępca dowódcy plutonu OZI nr VII (III–X 1946); profos OZI nr VII (X 1946–V 1948); słuchacz OSI w Wesołej (V–VI 1948); oficer Informacji OZI nr VII (VI 1948–VI 1949); oficer Informacji OZI nr II (VI–VII 1949); starszy oficer Informacji Batalionu Wartowniczego nr II OW nr II (VII 1949–IV 1951); słuchacz kursu doskonalenia oficerów informacji przy OSI (II–IV 1950); starszy oficer Informacji Sekcji 1 OZI nr II (IV 1951–V 1952); starszy oficer Informacji Wydziału I OZI nr II (V–VI 1952); kierownik Sekcji Informacji 33. BAC (VI 1952–V 1954); zastępca szefa wydziału Garnizonu Toruń POW (V 1954–X 1955); starszy oficer Informacji Oddziału III Zarządu II GZI MON (X 1955–I 1957); pomocnik szefa wydziału Szefostwa WSW (I–VI 1957); starszy pomocnik szefa Wydziału II Oddziału III Szefostwa WSW (VI 1957–I 1961); słuchacz CW MSW (X 1959–VII 1960); starszy pomocnik szefa Wydziału III Oddziału III Szefostwa WSW (I 1961–IX 1963); słuchacz WKDO WSW przy WAP (IX 1963–VII 1964); starszy pomocnik szefa Wydziału III Oddziału III Szefostwa WSW (VII 1964–VIII 1965); zastępca szefa Wydziału III Zarządu WSW WOW (VIII 1965–X 1968); zastępca szefa Wydziału III Zarządu WSW WOPK (X 1968–IV 1972); zastępca szefa Wydziału II Oddziału III Szefostwa WSW (IV 1972–XII 1973); zwolniony z wojskowej służby zawodowej i przeniesiony w stan spoczynku (XII 1973); członek PPR (1946–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 2174/4649, Akta personalne MON.

1952 październik 30, bm – Informacja kierownika Sekcji Informacji XXXIII Brygady Artylerii Ciężkiej por. Józefa Kwieka dotycząca figuranta teczki kontrolno-obsługowej nr 2323 – felczera brygady por. Jana Osmańskiego

^aŚciśle tajne

Informacja
(na fig[uranta] TKO nr 2323)

Por. **Osmański** Jan, s. Władysława, ur. 18 IV 1913 r. w m. Ługi, pow. Gniezno, wykształcenie 2 klasy seminarium nauczycielskiego, pochodzenie chłopskie (ile ha nie ustalono), żonaty, bezpartyjny. Do WP zmobilizowany 17 III 1945 r. przez WKR Gniezno¹. Stanowisko felczer XXXIII BAC.

Por. **Osmański** w 1927 r. ukończył szkołę podstawową w Powidzu, woj. Poznań. W następnych dwóch latach kształcił się w seminarium nauczycielskim w Rogoźnie, którego nie kończy z nieustalonych przyczyn. Od 1929 r. do 1933 r. uczył się w charakterze drogerzysty.

Dnia 10 XI 1933 r. wstępuje ochotniczo do WP i zostaje skierowany do 69. pp stacjonującego w Gnieźnie. Po kilku miesiącach przeniesiony zostaje na kurs podoficerów sanitarnych KOP w Osowcu. ^bPraktykę wykonuje w Brześciu n. Bugiem. Od 15 III 1935 r. do 15 I 1936 r. pełni służbę w pułku KOP w m. Czortków, w kompanii sanitarnej. W dalszej swej służbie w KOP przebywał w m. Stołpce jako szef izby chorych. W międzyczasie przebywał dwukrotnie na kursie sanitarnym w Warszawie^b. Figurant w KOP pełnił służbę do 1 IX 1939 r.

W kampanii wrześniowej bierze udział w obronie Warszawy, gdzie zostaje ranny i zabrany do niewoli niemieckiej (Westfalia). Po wyleczeniu się pracował nadal w szpitalu dla polskich jeńców wojennych. Pod koniec 1940 r. władze niemieckie sformowały transport z chorymi epidemicznie i amputowanymi jeńcami, do którego został wyznaczony figurant jako obsługa sanitarna. Po przybyciu transportu do Łodzi figurant zbiegł i ukrywał się w mieście przez miesiąc czasu. Z uwagi na brak dokumentów zmuszony jest jednak wyjechać do Gniezna, gdzie pracował do końca okupacji jako robotnik w składnicach żywnościowych.

Po wyzwoleniu przez Armię Czerwoną figurant wstępuje ochotniczo do WP dnia 17 III 1945 r. – przez WKR Gniezno. Kolejno pełni służbę w WKR Gniezno: jako

^a W lewym górnym rogu karty odręczna adnotacja o treści: [wyrazy nieczytelne] KOP – zwolnić. W górnej części karty odmiennym charakterem pisma dopisano: Zwolniony do rezerwy.

^{b-b} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia.

¹ Była to powołana w lutym 1945 r. Rejonowa Komenda Uzupełnień. Dopiero w 1950 r. przekształcono ją w Wojskową Komendę Rejonową.

st[arszy] pisarz; felczer 74. pah; felczer instruktor w 67. pac, a w ostatnim czasie – felczer XXXIII BAC (obecnie został przeniesiony do 6. DAP).

Na przestrzeni służby por. **Osmańskiego** otrzymano na niego szereg ciekawych materiałów agenturalnych, świadczących, że jest to zamaskowany wróg Polski Ludowej i ZSRR.

W czasie pełnienia służby przez figuranta w 67. pac drogą oficjalną i agenturalną ustalono, że wymieniony, przebywając w okresie okupacji w Gnieźnie, pracował w zakładach zbożowych, gdzie wysługiwał się okupantowi, mając listę Leistung Pole (dane te ukrywa w personaliach). Był szoferem w prowianturze niemieckiej i pobierał kartki żywnościowe kategorii niemieckiej. Powyższego faktu dotychczas nie wyświetlono, ponieważ główny świadek nie został przesłuchany.

W dalszym rozpracowaniu figuranta ustalono, że interesował się danymi o woj-sku.

Agentura na ten temat sygnalizuje, że por. **Osmański** ^binteresował się stanem liczbowym pułku, kto d[owód]ca, z[astęp]ca, z jakich WKR są żołnierze, poziomem wyszkolenia itp. Na jednej z odpraw przeprowadzonej przez dowództwo XII BAC obecny por. **Osmański** szczegółowo notował wszystko, co dotyczyło tajemnicy woj-skowej. (Materiał rez[ydenta] „**Walter**” z 2 II 1951 r.)^b.

Z analizy dalszych materiałów wynika, że por. **Osmański** prowadzi wrogą propagandę, szkalując nasz ustrój i ZSRR. Natomiast dało się zauważyć, że wychwala stosunki panujące przed 1939 r. w wojsku.

Jeżeli chodzi o kontakty figuranta ustalono szereg ciekawie operacyjnych kontaktów. Szczególnie ważnym kontaktem figuranta jest kpt. **Wyszyński** (wybył do 20. D[ywizji] Zm[echanizowanej]) – podejrzany o szpiegostwo. Poza tym na obecnym etapie w XXXIII BAC por. **Osmański** utrzymuje kontakty z figurantami bazy operacyjnej, jak mjr. **Majewskim** – b. żandarmem, st. ogn. **Wietrzykowskim** – b. kopistą, którzy są w agenturalnym rozpracowaniu.

Należy nadmienić, że w ostatnio otrzymanych materiałach agenturalnych figurant szczególnie wypowiada się o **Wyszyńskim** (przyczyn nie ustalono).

W życiu pozasłużbowym ustalono również, że figurant przyjmuje gości z otoczenia cywilnego (prawdopodobnie nauczycieli).

Poprzez agenturę otrzymano także materiały świadczące, że żona por. **Osmańskiego** posiada krewnych w USA, z którymi utrzymuje korespondencję oraz dostaje paczki.

Przez dowództwo charakteryzowany jest negatywnie. Figurant w obowiązkach służbowych zaniedbuje się.

Analizując całość sprawy por. **Osmańskiego**, należy stwierdzić, że jest to oficer, który Ludowemu Wojsku Polskiemu nie przyniesie żadnych korzyści z uwagi na jego wrogą postawę do wszystkiego co postępowe.

Biorąc pod uwagę powyższe, należy por. **Osmańskiego** zdemobilizować z szere-gów Ludowego WP jako element nieodpowiedni – w myśl Dyrektywy Gł[ównego] Zarządu Informacji MON nr 9/C/52 z dnia 19 III 1952 r.

Kierownik Sekcji Informacji XXXIII BAC
(Kwiek J[ózef], por.)
^c(–)

Dnia ^d30 X^d 1952 r.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 374–375, mps.

^c *Podpis nieczytelny.*

^{d-d} *Wpisano odręcznie.*

1952 listopad 3, bm – Informacja szefa Wydziału Informacji 12. Dywizji Piechoty mjr. Henryka Chabińskiego dotycząca figuranta agenturalnego rozpracowania pojedynczego nr 2101 krypt. „Kopista” – oficera 33. Samodzielnego Batalionu Łączności por. Józefa Łapińskiego

Ścisłe tajne

^aInformacja

(na figuranta ARP nr 2101, kryptonim „Kopista”)

Por. **Łapiński Józef**^a, s. Michała, ur. 19 III 1918 r. w Charzewicach, pow. Tarnobrzeg, woj. rzeszowskie, pochodzenie chłopskie (4 ha), wykształcenie 3 klasy seminarium nauczycielskiego, zawód – szofer-mechanik, kawaler, Polak, ostatnio zamieszkały – Charzewice^b – Rozwadow, pow. Tarnobrzeg, woj. rzeszowskie, do WP powołany 4 XI 1944 r. przez WKR Lublin^c.

^dWw. w 1935 r. wstępuje ochotniczo do 39. pp w Jarosławiu, skąd w lutym 1936 r. zostaje skierowany do Centralnej Szkoły KOP w Osowcu, a w marcu 1937 r. zostaje skierowany do 24. Batalionu KOP w Sejnach, był w stopniu kaprała. W 1939 r. brał udział w wojnie jako dowódca drużyny ckm, w niewoli nie był. Podczas okupacji niemieckiej do 1942 r. był u ojca na gospodarstwie, a od 1942 r. do wyzwolenia pracował w firmie „Kozłowski” przy budowie parowozowni w Rozwadowie.

Po wyzwoleniu tych terenów w 1944 r. wstępuje do WP jako ochotnik (przez WKR Lublin) i został skierowany do Oficerskiej Szkoły Łączności w Zamościu. Po jej ukończeniu 11 IX 1945 r. został skierowany do Batalionu Oficerów Rezerwy w Warszawie, skąd został przydzielony do 33. SBŁ przy I Korpusie Czołgów w Gliwicach, a następnie odkomenderowany do 16. Brygady Czołgów w Szczecinie. W 1946 r. został skierowany do 2. Okręgowego Batalionu Łączności przy DOW [nr] II i był tam do 24 I 1950 r., i został skierowany do 36. pal 14. DP, a w 1951 r. został skierowany do 33. SBŁ 12. DP.

^a W lewym górnym rogu karty odręczna adnotacja o treści: zwolnienie. Zebranie [wyrazy nieczytelne].

^b W tekście: Chorzewice.

^c Dopisano odręcznie: Kier[ownik] Warsz[tatów] Tech[nicznych] 33. SBŁ – 12. DP?

^d Na lewym marginesie dopisano odręcznie: zd 36–39.

¹ **Łapiński Józef** (ur. 19 III 1918 w Charzewicach), por. Wg wykazu oficerów zdemobilizowanych ze względów politycznych w latach 1949–1954 miał być usunięty z WP 15 XI 1953 r. AIPN, 2386/17423.

Ww. jak pracował w Bydgoszczy, to zamieszkiwał tam z ob[ywatelem] **Brodz-kim** Władysławem, s. Jana, ul. [...] (z oficerem rezerwy), który to został przesłuchany w charakterze świadka 11 IV 1949 r. odnośnie por. **Łapińskiego**. W zeznaniu swym twierdzi, że figurant „Ł” prowadzi się niemoralnie, często przyjeżdżają do niego kobiety z różnych stron kraju: ze Szczecina, Wrocławia, Gdyni, Gdańska, Przemyśla, Lublina. Najwięcej u niego przebywała jedna kobieta, która zamieszkiwała rzekomo w Toruniu, co jest z mojego punktu widzenia podejrzane – nigdzie nie pracuje, jest elegancko ubrana. W rozmowie z „B” opowiadała, że posiada mieszkanie w Bydgoszczy przy ul. [...] i że przebywa często na lotnisku w Fordonie, oraz „B” podaje w zeznaniu, że ostatnio były dwie kobiety, które przez całą noc coś pisały, i gdy zapytał figuranta „Ł” – powiedział, że pisały sprawozdanie z pracy SP.

Z agenturalnych danych wynika, że figurant, pełniąc służbę w 36. pal, był w partii, z której został wykluczony. Jest negatywnie ustosunkowany do PZPR. Wśród żołnierzy wychwalał sanacyjne wojsko, mówiąc, że obecnie są męczeni i nie otrzymują treściwego wyżywienia. Twierdzi: jak długo może trwać taki pokój, jak człowiek już z tego dobrobytu nogi wyciąga itp.

Będąc w 36. pal, posiadał większą ilość pieniędzy, gdzie podkreślał, że trzeba mieć spryt i głowę na karku, to i pieniądze będą. Systematycznie słucha wrogich audycji zagranicznych, potem wspólnie z por. **Wójcikowskim** dyskutowali na temat wojny i spraw majątkowych. Mamy dane, że figurant nauczył żołnierzy z centrali słuchać audycji zagranicznych na typowych odbiornikach wojskowych.

Ww. utrzymuje bliższe stosunki z ob[ywatelką] **Zielińską** Ireną, zamieszkałą w Bydgoszczy przy ul. [...], do której to jeździ co jakiś czas. Kobieta ta utrzymuje kontakty z USA i systematycznie również słucha Głosu Ameryki i Madrytu.

Ustaliliśmy również, że figurant utrzymywał kontakt z córką ob[ywatela] **Łyki**, zam[ieszkałego] w Choszcznie, którzy to byli rozpracowywani przez PUBP.

Dalszy jego kontakt to niejaki ob[ywateł] **Zajac** (oficer rezerwy), zam[ieszkały] w Szczecinie, który to ożenił się ze Szwedką, która pracowała w konsulacie. Kontakt ten bliżej nie został dotąd rozpracowany.

Notowano fakty, że por. **Łapiński** otwierał tajną kancelarię, grzebał w dokumentach i nie sporządzał z tego żadnych protokołów otwarcia zgodnie z przepisami.

Ww. opowiada, że na utrzymanie wojskowe nie patrzy i nosi się z zamiarem pójścia do cywila.

Ma on brata czy siostry syna, który służy w łączności w lotnictwie w Krakowie, wyszedł niedawno ze szkoły.

Jak widać z powyższego, to figurant jest ciekawym typem i zasługuje na głęboką uwagę operacyjną. Rozpracowanie ww. prowadzimy w kierunku wyjścia na powiązanie jego z podziemiem, względnie z obcym wywiadem.

W WP nie przedstawia żadnych perspektyw.

Dnia 3 XI [19]52 r.

Szef Wydziału Informacji 12. DP
(Chabiński H[enryk]², mjr)
°(–)

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 247–248, mps.

° Podpis nieczytelny.

² **Chabiński Henryk** (ur. 3 IV 1921 w Orątkach), por. (1947), kpt. (1948), mjr (1952), ppłk (1968), płk (1981). Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej (1935), Technikum Rachunkowości Rolnej w Szczecinie (1961); robotnik rolny w rodzinnym majątku rolnym w Kątach (1935–1944); na robotach przymusowych w Niemczech (1944–1945); ochotnicza służba wartownicza w obozie repatriacyjnym (1945); repatriant do Polski (XII 1945); słuchacz, komendant Centralnej Szkoły Partyjnej PPR w Łodzi (I–XII 1946); słuchacz OSI w Wesołej (XII 1946–V 1947); starszy oficer Informacji GZI WP (V 1947–V 1949); absolwent kursu doskonalenia oficerów informacji przy OSI (1949); kierownik Sekcji Informacji 12. BAC (V 1949–I 1950); szef Wydziału Informacji 12. DP (od I 1950); aresztowany (I 1953), skazany wyrokiem WSO w Warszawie na 3 lata więzienia (22 VI 1953), skreślony z ewidencji oficerów, zwolniony (IV 1954), zrehabilitowany (22 VIII 1957); szef działu transportowo-inwestycyjnego WPH w Szczecinie (IV 1954–IX 1966); słuchacz kursu doskonalenia oficerów w korpusie osobowym oficerów kwatermistrzostwa w grupie kwatermistrzów oddziałów gospodarczych (X 1965–V 1966); zastępca dyrektora WPH w Szczecinie (VI 1966–V 1971); przeniesiony w stan spoczynku (V 1971); kwatermistrz Miejskiej Komendy Straży Pożarnych w Szczecinie (1971–1979); członek PPR (1945–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 2174/6771, Akta personalne MON; W. Tkaczew, *op. cit.*, s. 39, 96, 99.

1952 listopad 3, bm – Informacja szefa Wydziału Informacji 12. Dywizji Piechoty mjr. Henryka Chabińskiego dotycząca figuranta teczki kontrolno-obszernacyjnej – oficera finansowego 2. Samodzielnego Dywizjonu Artylerii Przeciwpancernej por. Bronisława Kranca

Ścisłe tajne

Informacja

(na figuranta TKO, byłego podoficera KOP)

Por. **Kranc** Bronisław, s. Józefa, ur. 24 I 1901 r. w m. Dobieszewko, woj. Poznań, pochodzenie chłopskie (2 ha), żonaty, Polak, wykształcenie 7 klas szkoły powszechnej i 1 klasa szkoły zawodowej, zawód cieśla, do WP powołany 22 IV 1945 r. przez WKR Poznań, obecnie pełni służbę w 2. sdappan[cernej] 12. DP na stanowisku oficera finansowego.

Ww. pochodzi z rodziny chłopskiej, ojciec jego przed wojną trudnił się gospodarstwem w m. Dobieszewko. Sam ww. od szóstego roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Gołańczy. Kończy 7 klas w 1913 r. Od 1913 [r.] do 1919 r. przebywa w domu, pomagając ojcu w pracy na roli, ucząc się jednocześnie na cieślę. W roku 1919, w chwili wybuchu powstania wielkopolskiego, rzekomo brał czynny udział w walkach jako ochotnik, w miejscowościach takich jak: Krynica, Gołańcz, Nakło itd. W okresie formowania się jednostek został wcielony do 58. pp i służył w nim do 1921 r.

^aW 1921 r. został przeniesiony do 19. pal w Wilnie, pełniąc tam służbę do 1922 r. jako zwykły szeregowiec^a. W 1922 r. przeniesiony zostaje do KOP w Wilnie, gdzie pełni służbę do września 1924 r. jako posterunkowy. Od 1924 r. do 1939 r. pełni służbę w 14. pal w Poznaniu jako podoficer zawodowy. W latach 1929–[19]30 kończy szkołę podoficerów zawodowych w C[entrum] W[yszkolenia] Kwat[ermistrzowskiego] w Toruniu, dostając stopień plutonowego. Po szkole nadal pełni służbę w 14. pal w Poznaniu. W 1936 r. kończy po raz drugi szkołę podoficerów zawodowych, po ukończeniu której otrzymuje stopień ogniomistrza i nadal pełni służbę w 14. pal na stanowisku szefa baterii – aż do 1939 r.

W chwili wybuchu wojny bierze czynny udział w walkach nad Bzurą i pod Warszawą jako szef baterii. Po kapitulacji Warszawy dostaje się do niewoli niemieckiej w m. Wągrowiec i tam przebywa od 27 IX 1939 r. do 11 XI 1939 r. Po zwolnieniu go, jak podaje w życiorysie, powraca do Poznania, gdzie rozpoczyna pracować jako cieśla, aż do chwili wyzwolenia – tj. do 1945 r. W chwili wyzwolenia bierze czynny udział w walkach o cytadelę w Poznaniu.

^{a-a} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia oraz odręczna adnotacja o treści: 2 lata w KOP.

Po wyzwoleniu w kwietniu 1945 r. zostaje powołany do WP i skierowany do 43. pp 12. DP, pełniąc służbę jako dowódca plutonu. W 1946 r. zostaje awansowany do stopnia chorążego i w 1947 r. zostaje przeniesiony do 34. pal. W 1947 r. zostaje awansowany do stopnia podporucznika. W 1948 r. zostaje on przeniesiony do 17. SBS na stanowisko oficera finansowego, pełniąc tam służbę do 1950 r. W 1950 r. zostaje przeniesiony do 2. sdappanc[ernej], gdzie pełni służbę do chwili obecnej jako oficer finansowy.

TKO na ww. zostało założone w 1948 r. jako na podoficera zawodowego sprzed 1939 r. Materiałów agenturalnych o głębszej treści operacyjnej na ww. nie posiadamy, za wyjątkiem tego, że syn figuranta został aresztowany przez WUBP Szczecin za przynależność do podziemnej organizacji kryptonim „DRUK” – ^bDrużyna Rodaków Unikających Komunizmu^b. W toku śledztwa nic jednak na ojca nie uzyskano.

Figurant do obecnego ustroju w Polsce i ZSRR ustosunkowany jest wrogo. Przez dowództwo opiniowany jest pozytywnie jako dobry oficer i fachowiec.

O swej służbie w KOP podaje oficjalnie. Rozpracowanie figuranta na obecnym etapie nie przedstawia większych perspektyw. Jest on tajemniczym i skrytym.

Do dalszej służby w WP nie przedstawia żadnych perspektyw.

Dnia 3 XI [19]52 r.

Szef Wydziału Informacji 12. DP
(Chabiński H[enryk], mjr)
^c(–)

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 238–239, mps.

^{b-b} *Wpisano odręcznie.*

^c *Podpis nieczytelny.*

1952 listopad 3, bm – Informacja zastępcy szefa Wydziału Informacji 6. Dywizji Artylerii Przełamania por. Rudolfa Sekrety dotycząca figuranta teczki kontrolno-obsługowej nr 6584 – kwatermistrza 108. pułku artylerii haubic kpt. Jana Wałacha

^aŚcisłe tajne

Informacja

(na kwatermistrza 108. pah, fig[uranta] TKO nr 6584)

Kpt. **Wałach** Jan, s. Antoniego, ur. 17 XII 1912 r., Baczki, pow. Luba[r]tów, woj. Lublin. Polak, żonaty, wykształcenie 4 kl[asy] gimn[azjum] ogóln[okształcącego], pochodzenie chłopsko-robotnicze, b[ez]part[yjny], w WP od 1944 r.

Kpt. **Wałach** pochodzi z rodziny robotniczo-chłopskiej, ojciec jego pracował przed wojną, jak i w czasie okupacji, jako robotnik rolny w folwarku.

W[yżej] wymieniony od roku 1922 zaczął uczęszczać do szkoły powszechnej, którą ukończył w 1927 r., gdzie od 1927 r. zaczął chodzić do Gimn[azjum] Handlowego, które ukończył w 1929 r. Po ukończeniu szkoły zaczął pracować jako giser w fabryce **Wolskiego** w Lublinie. Tam pracował do 1931 r. Od 1931 r. [do] 1933 [r.] był przy rodzicach oraz razem z ojcem w folwarku w pow. lubelskim.

W roku 1933 został powołany do wojska do 8. pp w Lublinie. W marcu 1934 r. został skierowany na Szkołę Podoficerską KOP w Wilejce, gdzie po ukończeniu szkoły podoficerskiej został awansowany do stopnia st[arszego] strzelca i назначony na stanowisko z[astępcy] d[owód]cy drużyny w kompanii odwodowej. W marcu [19]35 r. po otrzymaniu stopnia kaprała został назначony na stanowisko d[owód]cy strażnicy w Buławiu – służbę tam pełnił do września 1935 r.

We wrześniu 1935 r. został zwolniony do cywila, gdzie później cały czas przebywał w Lublinie u rodziców, a meldowany był u swej narzeczonej. W tym czasie, kiedy przebywał na tych terenach, pracował jako robotnik sezonowy w Janiszowie – do 1936 r. przy wykonywaniu wału na Wiśle.

[Od] 1936 r. do 1937 [r.] pracował jako robotnik drogowy i w kwietniu 1938 r. rozpoczął pracę jako niższy funkcjonariusz na poczcie, jednocześnie należał do Poczтового Przysposobienia Wojskowego – pracował tam do sierpnia 1939 r.

^a W lewym górnym rogu karty pieczęć o treści: Wydział Informacji 6. Dywizji Artylerii. Nr 1661/20/52 i data: 3 XI 1952 r. Wpisano odręcznie: **Brak podstaw**, gdyż odbył w KOP służbę zasadniczą.

W sierpniu 1939 r. został powołany do wojska w stopniu kaprała do 24. pułku piech[oty], gdzie jednocześnie został назначony na stanowisko d[owód]cy plutonu strzeleckiego.

W kampanii w 1939 r. dostaje się do niewoli niemieckiej. Po wyjściu z niewoli w listopadzie w 1939 r. wrócił do Lublina, gdzie założył sobie restaurację, którą prowadził do 1942 r.

W roku 1942 za szaber aresztowany przez gestapo i osadzony w więzieniu w Lublinie, gdzie siedział do maja 1944 r. Po wyjściu z więzienia cały czas przebywał u ojca aż do wyzwolenia Lublina przez Armię Radziecką.

Po wyzwoleniu wstąpił do WP, 7. Dyw[izji] Piech[oty], tam służbę pełnił do listopada 1945 r. w stopniu chorążego. Od listopada [19]45 r. do kwietnia 1946 r. pełnił służbę pomocnika szefa Wydziału Administracji DOW [nr] VII. Od kwietnia 1946 r. do września 1946 r. kursant Wyższej Szkoły Kwatermistrzowskiej w Warszawie. Od września 1946 r. pełnił funkcję kwatermistrza 7. Kaszubskiego Pułku Piechoty w Lublinie i w marcu 1949 r. został przeniesiony do Łowicza na to samo stanowisko – do 36. Łużyckiego Pułku Piechoty. Pełnił służbę tam do lutego 1950 r. W tym samym pułku został aresztowany za sfałszowanie wyników inspekcji je-siennej, za co siedział trzy miesiące w więzieniu w Siedlcach oraz był zdegradowany z kpt. do stopnia porucznika. W lutym 1950 r. został skierowany na stanowisko kwatermistrza 28. bat[alionu] łączn[ości] w Koszalinie, skąd w lipcu 1951 r. został skierowany na to samo stanowisko do 108. pah, gdzie służbę pełni do chwili obecnej.

Za okres swej pracy w 108. pah na stanowisku kwatermistrza wywiązuje się niezadowolająco, mimo że posiada dużą praktykę w swym zawodzie.

Do obecnego ustroju i Związku Radzieckiego ustosunkowany jest biernie, za granicą nie posiada nikogo i nikt z jego rodziny do żadnej organizacji nie należał. Urząd Bezpieczeństwa [Publicznego] żadnych na niego kompr[omitujących] materiałów nie posiada.

W kierunku jego rozpracowania został skierowany t[ajny] inf[ormator] „**Cygan**” i t[ajny] inf[ormator] „**Żółkowski**”, jednak żadnych materiałów o jego działalności w KOP nie otrzymano, a tylko materiały charakteryzujące jego pracę na terenie jednostki.

Przez d[owództwo] charakteryzowany jest pozytywnie, niemniej w pewnych okresach daje się u niego zauważyć brak zapału do pracy i zaniedbywanie się w tych okresach oraz nie potrafi utrzymać porządku i dyscypliny u swych podwładnych, nad podniesieniem wiadomości fachowych i politycznych – nad sobą i u podległego mu aparatu – nie pracuje.

Wniosek

Kpt. **Wałach** Jan podejrzany o współpracę z dwójką oraz jest bezwartościową osobą w wojsku i to że nie ma perspektyw do jego dalszego rozpracowania, uważam za stosowne zwolnić ww. z szeregów Wojska Polskiego.

Z[astęp]ca szefa Wydziału Informacji 6. DAP
(Sekreta¹, por.)
^b(–)

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 363–364, mps.

^b *Podpis nieczytelny. W lewym dolnym rogu karty odręcznie dopisana data: 3 XI [19]52 [r.].*

¹ **Sekreta Rudolf** (ur. 21 I 1923 w Czortkowie), ppor. (1948), por. (1950), kpt. (1952), mjr (1958), ppłk (1966). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, liceum ogólnokształcące; kasjer w klubie kolejowym w Czortkowie (1939–1941); pomocnik ślusarza w warsztatach wagonowych w Czortkowie (1941), w parowozowni kolejowej (1941–1944); strzelec (IX–XI 1944), dowódca drużyny (XI 1944–VI 1945) 17. pp 5. DP; słuchacz OSP nr 1 w Krakowie (VI–VIII 1945); zastępca dowódcy plutonu 17. pp 5. DP (VIII 1945–IV 1946); dowódca plutonu ochrony (IV 1946–V 1947), komendant (V 1947–IV 1948) Oddziału Informacji 5. Saskiej Dywizji Piechoty; słuchacz OSI w Wesołej (IV–V 1948); oficer Informacji Sekcji Informacji Garnizonu Toruń (V 1948–I 1950); oficer Informacji Dywizjonu Artylerii Rakietowej (I–XII 1950); starszy oficer Informacji Sekcji 3 OW nr II (XII 1950–V 1952); starszy oficer Informacji Wydziału III OZI nr II (V–VI 1952); kierownik Sekcji 2 Wydziału III OZI nr 2 (VI 1952–II 1953); szef Wydziału 6. DAP OW nr 1 (II 1953–VIII 1955); szef Wydziału Informacji 6. Dywizji Artylerii Przełamania POW (VIII 1955–I 1956); szef Wydziału Informacji 14. DP POW (I 1956–I 1957); zastępca szefa Oddziału ds. KW Oddziału WSW w Walczu (I–VII 1957); starszy pomocnik szefa Oddziału I Zarządu WSW POW (VII 1957–IX 1959); słuchacz OS WSW (IX 1959–VI 1960); starszy pomocnik szefa Oddziału I Zarządu WSW POW (VI 1960–XI 1961); szef Wydziału WSW Rejonu Piła Zarządu WSW DOW (od XI 1961); szef Wydziału WSW 16. Dywizji Lotnictwa Szturmowego Oddziału WSW Lotnictwa Operacyjnego (do VIII 1964); słuchacz WKDO WAP (IX 1964–VI 1965); szef Wydziału WSW 16. Dywizji Lotnictwa Szturmowego Oddziału WSW Lotnictwa Operacyjnego (od VII 1965); zwolniony ze służby (21 XII 1967); członek PPR (1946–1948), PZPR (1948–1967). AIPN, 2174/5369, Akta personalne MON.

1952 listopad 4, Toruń – Informacja szefa Wydziału Informacji Garnizonu Toruń kpt. Władysława Krukiernika dotycząca ordynatora Oddziału Ocznego 2. Szpitala Okręgowego w Toruniu ppłk. Henryka Chyrczakowskiego

^aŚcisłe tajne

Informacja

(na ordynatora Oddziału Ocznego 2. Szpitala Okręgowego)

Ppłk ^bChyrczakowski^b Henryk Stanisław¹, s. Franciszka, ur. 12 IX 1893 r. w Warszawie, Polak, pochodzenie społeczne rzemieślnicze, wyksz[tałcenie] wyższe, zawód lekarz (specjalista chorób oczu), żonaty, b[ez]partyjny, w WP od 15 II 1947 r.

Ppłk ^bChyrczakowski^b urodził się w rodzinie zecera. Będąc na utrzymaniu swoich rodziców, otrzymał wykształcenie wyższe, a mianowicie gimnazjum 8-klasowe i Uniwersytet Jagielloński (Wydział Lekarski) w Krakowie.

W 1919 r. wstępuje do sanacyjnego Wojska Polskiego i tam zawodowo pełni służbę do roku 1939. Od chwili wstąpienia do wojska pełni kolejno służbę na różnych stanowiskach jako lekarz, a między innymi w latach 1924–[19]27 był lekarzem 8. Baonu KOP. W końcowej swej karierze, do 1939 r., dosłużył się stopnia majora.

Przez d[owódz]two przedwojenne ^bChyrczakowski^b charakteryzowany był jako „dobry” lekarz i w związku z przeniesieniem jego z KOP do C[entrum] W[yszkolenia] San[itarnego] w[yżej] wymieniony otrzymał pochwałę przez d[owódz]cę KOP (dane z akt przedwojennych).

^a W lewym górnym rogu karty odręczna adnotacja o treści: Służył w KOP 1924–1927, czy MON zgodzi się na demobilizację?

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ **Chyrczakowski Henryk Stanisław** (ur. 12 IX 1893 w Warszawie, zm. 1 V 1977 w Toruniu), ppłk, dr wszech nauk lekarskich. Student Wydziału Lekarskiego UJ w Krakowie (1913); w WP (od 1919); absolwent studiów lekarskich (1922); stażysta w Szpitalu Szkolnym Centrum Wyszkołeni Sanitarnego w Warszawie, potem w Klinice Ocznej UW; ukończył studia specjalistyczne we Francji; starszy lekarz 3. pap (1924); lekarz 8. Batalionu Granicznego KOP (1924–1927); ordynator 30. Łózkowego Oddziału Ocznego 8. Wojskowego Szpitala Okręgowego w Toruniu (od 1928); w kampanii polskiej (1939) dowódca 801. kompanii sanitarnej 4. DP Armii „Pomorze”, w niewoli, zwolniony z obozu jenieckiego; w Toruniu, następnie w Radomiu (od 1940); ordynator Oddziału Okulistycznego Szpitala Miejskiego i poradni Ubezpieczalni Społecznej w Toruniu (od 1945); lekarz w Toruńskim Ośrodku Zdrowia (1945–1947); zwolniony ze służby (1953); konsultant szpitalny. AIPN, 1572/4303; AIPN, 2386/17630; M. Łysiak, *Szkice biograficzne wojennego pokolenia lekarzy toruńskich 1939–1945*, Toruń 2001, s. 84; <http://strazgranicznawks.hostit.pl> [dostęp: 30 IX 2011].

Ppłk ^bChyrczakowski^b brał udział w kampanii wrześniowej na stanowisku d[owód]cy kompanii sanitarnej, wraz z którą dostał się do niewoli. W niewoli przebywał zaledwie jeden miesiąc i 15 X 1939 r. z niewiadomych powodów został z niewoli niemieckiej zwolniony.

Cały okres okupacji wymieniony przebywał w Radomiu, gdzie w swoim zawodzie pracował w Ubezpieczalni Społecznej. Z tego okresu działalność polityczna ^bChyrczakowskiego^b jest nam bliżej nieznana.

Po wyzwoleniu, w roku 1945, wymieniony powraca do Torunia i do roku 1947 pracuje początkowo w Szpitalu Miejskim, a następnie w Toruńskim Ośrodku Zdrowia.

Dnia 15 II 1947 r. zmobilizowany został w szeregi Lud[owego] WP i skierowany do 2. Szpitala Okręgowego w Toruniu, gdzie na stanowisku ordynatora Oddziału Ocznego pracuje do dnia dzisiejszego.

TKO na ppłk. ^bChyrczakowskiego^b zaprowadzona została w czerwcu 1949 r. przez oficera Informacji – por. Sekreć, podstawą do założenia była przeszłość wymienionego.

Od chwili zaprowadzenia TKO rozpracowanie figuranta nie było prowadzone należycie z powodu napotykania na trudności w ^cdoborze kandydata na werbunek pow[yżej] wymienionego^c. Zarówno w służbie, jak i poza służbą bliższych stosunków towarzyskich figurant nie utrzymuje, jest skryty i nieprzystępny, a stąd wyłaniają się wspomniane wyżej trudności.

Z racji przeszłości figuranta, a w szczególności jego służby w KOP, osoba ^bChyrczakowskiego^b jest szczególnym obiektem naszego zainteresowania, a zgodnie z dyrektywą szefa Głównego Zarządu Informacji MON – zaprowadzono na niego ARP.

Rozpracowanie to nie rokuje jednak perspektyw szybkiej realizacji ze względu na opisane już cechy figuranta i związane z tym trudności. Na werbunek figurant również się nie nadaje. Aktualnych materiałów [na] figuranta nie posiadamy.

Mając na uwadze skompromitowaną przeszłość figuranta, a szczególnie jego czteroletni okres służby w KOP, ponadto brak perspektyw w rozpracowaniu – ^cuważamy, iż materiały w stosunku do ppłk. ^bChyrczakowskiego^b zastosować środek profilaktyczny^c, a mianowicie odizolować go od Ludowego Wojska Polskiego przez demobilizację.

^{c-c} Tak w tekście.

Szef Wydziału Informacji Garnizonu Toruń
(Krukier², kpt.)
^d(—)

Dnia 4 XI 1952 r.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 369–370, mps.

^d *Podpis nieczytelny.*

² **Krukier Władysław** (ur. 21 IX 1924 w Krośnie), ppor. (1945), por. (1946), kpt. (1949), mjr (1953), ppłk (1959). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, liceum ogólnokształcące; przy rodzicach (1939–1941, 1943–1944); pomocnik maszynisty w tartaku w Krośnie (1941–1943); służba w 2. zpp (IX–X 1944); słuchacz Szkoły Oficerów Piechoty (X 1944–I 1945); dowódca plutonu ckm 15. pp 5. DP/5. Saskiej Dywizji Piechoty (I–IX 1945), p.o. dowódcy 1. kompanii strzeleckiej 15. pp 5. Saskiej Dywizji Piechoty (IX 1945–IV 1946); słuchacz kursu dowódców kompanii CWPiech. w Rembertowie (IV–XI 1946); dowódca 1. kompanii ckm (XI 1946–III 1947), dowódca II batalionu strzeleckiego (III 1947–II 1948) 38. pp 11. DP; słuchacz OSI w Wesołej (II–III 1948); starszy oficer Informacji 47. pp 14. DP (III 1948–IV 1950); słuchacz kursu doskonalenia oficerów informacji przy OSI (II–III 1950); zastępca szefa Wydziału Informacji 8. DZ (II 1951–VIII 1952); szef Wydziału Informacji Garnizonu Toruń (VIII 1952–VIII 1953); szef Wydziału Informacji 12. DP (VIII 1953–V 1955); szef Wydziału Informacji I Korpusu Zmechanizowanego/I Korpusu Pancernego (V 1955–I 1957); zastępca szefa Wydziału ds. KW Wydziału WSW w Gdańsku (I–VI 1957); słuchacz kursu zastępców szefów oddziałów/wydziałów WSW Ośrodka Szkolenia WSW (VI–VII 1957); zastępca szefa Oddziału WSW w Elblągu ds. porządkowych (VII 1957–XI 1961), ds. dochodzeniowych (VII 1962–IX 1963, VII 1964–III 1966); zastępca szefa Wydziału WSW 16. DPanc. ds. KW (XI 1961–VII 1962); słuchacz WKDO WSW przy WAP (IX 1963–VI 1964); zastępca szefa Oddziału, szef Wydziału II Oddziału WSW w Elblągu (III 1966–VII 1967); szef Wydziału II Oddziału WSW w Lublinie (VII 1967–XI 1975); zwolniony ze służby (20 XI 1975). AIPN Lu, 289/735, Akta personalne MON.

1952 listopad 6, [Chełm] – Informacja kierownika Sekcji Informacji Oficerskiej Szkoły Artylerii nr 1 kpt. Michała Kowalczyka dotycząca figuranta agenturalnego rozpracowania pojedynczego nr 198 – kierownika stołówki w Oficerskiej Szkole Artylerii nr 1 st. ogn. Jana Zielińskiego

^aŚcisłe tajne

Informacja

(na figuranta ARP nr 198, podoficera KOP)

W Oficerskiej Szkole Artylerii nr 1 jako kierownik stołówki podchorążych pełni służbę st. ogn. Zieliński Jan, s. Franciszka, ur. 24 I 1911 r. w Toruniu, pochodzenie robotnicze, członek PZPR, wykształcenie 7 klas szkoły powszechnej oraz szkoła podoficerów KOP, Polak, żonaty, w LWP od 1945 r.

Wymieniony jest pochodzenia robotniczego, rodzice jego obecnie nie żyją.

Zieliński w październiku 1932 r. został powołany do służby wojskowej i skierowany do 63. pp w Toruniu, skąd w marcu 1933 r. zostaje przeniesiony do KOP, do Baonu „Wołożyn” – tam w okresie od marca do sierpnia 1933 r. ukończył szkołę podoficerów niezawodowych. W marcu 1934 r. mianowany został tytularnym kapralem. W lipcu 1935 r. skończył dwutygodniowy kurs przy kompanii saperów „Nowogródek” w Stołpcach. W marcu 1936 r. odkomenderowany został do Centralnej Szkoły Podchorążych KOP, gdzie ukończył kurs instruktorski oraz kurs obserwacyjno-zwiadowczy, po czym we wrześniu 1939 r. wrócił do Baonu „Wołożyn”, gdzie był podoficerem zawodowym w stopniu kaprała do 1939 r. Przez okres pełnienia służby w KOP Zieliński przez sanacyjne d[owódz]two charakteryzowany był jako b[ardzo] dobry podoficer.

W 1939 r. brał udział w kampanii wrześniowej na stanowisku zastępcy dowódcy plutonu na odcinku Kraków–Zakopane, był lekko ranny i dostał się niewoli niemieckiej. W czasie okupacji od 1940 r. do marca 1945 r. przebywał na przymusowych robotach w Toruniu i Gdańsku.

Po wyzwoleniu w maju 1945 r. został zmobilizowany do LWP i skierowany do O[fcerskiej] S[zkoly] Art[ylerii] nr 1, gdzie kolejno był dowódcą drużyny samochodowej, magazynierem m[ateriałów] p[ędnych i] s[marów] i ostatnio kierownikiem stołówki podchorążych.

W okresie pobytu w O[fcerskiej] S[zkole] Art[ylerii] nr 1 oficjalnie swego faktycznego oblicza nie ujawnia, jest skryty, przebiegły i ostrożny. Politycznie zachowuje

^a W lewym górnym rogu karty odręczna adnotacja o treści: **KOP**, zwolnić w ramach [wyraz nieczytelny].

się biernie; dotychczas poważniejszych kompr[omitujących] materiałów na wyżej wymienionego nie zdołaliśmy uzyskać.

Kontaktów w służbie, jak i po[za] służbą specjalnie nie utrzymuje. W służbie przebywa przeważnie w środowisku podoficerów sanacyjnych, których jednak zaufaniem nie darzy.

Niemniej jednak w chwilach narzekania ze strony innych podoficerów sanacyjnych sam wyraża swe niezadowolenie z obecnych stosunków w LWP, które porównuje ze swymi warunkami w sanacyjnym wojsku, wychwalając, że było tam lepiej.

Wyraża również zniechęcenie do dalszej służby w LWP, pragnąc, aby go zwolniono. Sam jednak z wnioskiem nie występuje.

Jako partyjny jest elementem przypadkowym, chociaż oficjalnie dla oka stara się wywiązywać ze swych obowiązków.

W zaufaniu wyraża się, że mu na partii nie zależy.

Wniosek

Biorąc pod uwagę skompromitowaną przeszłość ogn. Zielińskiego ze służby w KOP, niezadowolenie z pełnienia obecnej służby w LWP oraz to, że nie przedstawia on specjalnej wartości, proszę spowodować usunięcie wyżej wymienionego z wojska jako element przypadkowy.

Kierownik Sekcji Informacji
O[ficerskiej] S[zkoly] Art[ylerii] nr 1
Kowalczyk M[ichał], kpt.
^b(—)

Dnia 6 XI 1952 r.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 260–261, mps.

^b Podpis nieczytelny.

1952 grudzień 5, Koszalin – Raport kierownika Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Koszalinie ppor. Józefa Zimnowłockiego dla naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”

Koszalin, dn[ia] ^{a5}XII^a 19^a52^a r.

Ścisłe tajne

^bDo

**Naczelnika Wydziału VI
Dep[artamentu] I
Ministerstwa Bezpieczeństwa Publ[icznego]
w Warszawie**

Raport

o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”

W ślad za raportem o wszczęciu rozpracowania z dnia 2 VII [19]51 r., L.dz. PF-301/51, melduję:

1. Przebieg wykonania planu:

I. Odnośnie wprowadzenia inf. „Żak” do środowiska b. funkcjonariuszy Straży Granicznej zamieszkałych na terenie Jastrowia, pow. Wałcz, odbyto z nim kontrolne spotkanie celem zorientowania się o możliwości i celowości wprowadzenia go do omawianego środowiska, na którym podał znanych mu funkcjonariuszy Straży Granicznej zamieszkałych na terenie Jastrowia, pow. Wałcz, którzy przed 1939 r. razem z informatorem pracowali na jednej placówce, jak: Kotlarek Kacper – obecnie pracownik MRN w Jastrowiu, Krajaniak Kazimierz – również pracownik MRN Jastrowie, Twardowski Waław – pracownik elektrowni, Głodowski – posiada własny zakład fryzjerski, oraz Prus Józef – pracownik PGR k. Jastrowia. Jednak na spotkaniu tym oświadczył, że obecnie **nie spotyka się z nimi od przeszło roku czasu, ponieważ nigdy nie jeździ do Jastrowia** i dlatego nie może z nimi nawiązać i utrzymywać kontaktu. Natomiast na propozycję z naszej strony, czy nie mógłby się przenieść do Jastrowia, gdyż postaramy mu się tam o pracę, odpowiedział, że w **żadnym wypadku nie myśli się nigdzie wyprowadzać ze Złotowa, lecz chce pozostać w Złotowie**. ^cWobec powyższego nie ma żadnych możliwości rozpracowania

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

^b *W lewym górnym rogu karty opatrzony nieczytelny podpisem druk formularza o treści: Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Koszalinie. L.dz. ... „Zatwierdzam”. Szef WUBP Koszalin. Dnia ... [19]52 r.; z prawej strony odręcznie dopisana data: 7 XII [19]52 [r:].*

^c *Na lewym marginesie odręcznie dopisano: ?*

wspomnianych figurantów na terenie Jastrowia, a do przeniesienia zmusić go nie możemy, ponieważ nie dysponujemy w stosunku do niego żadnymi materiałami kompromitującymi.

Natomiast został on nastawiony na rozpracowanie znanych mu na terenie Złotowa b. funkcjonariuszy Straży Granicznej: Borowik[a] Karola i Mosser[a] Bolesława oraz współpracownika Straży Granicznej – Papkę Wojciecha, który był na łączności informatora „Żak” do 1939 r.

W celu zorientowania się o możliwościach wprowadzenia inf. „Strażnik” do środowiska b. funkcjonariuszy Straży Granicznej zamieszkałych na terenie Złotowa odbyło z nim spotkanie przez st[arszego] ref[erenta] Sek[cji] 6 Chytręgo Józefa¹, na którym inf. podał, że na terenie Złotowa znani są mu Mossor^d Bolesław, st[rażnik] graniczny, i Popka Wojciech, współpracownik Straży Granicznej, oraz Szweda Wiktor, współpracownik dwójki, jednak nie podał bliższych danych o działalności tych osób, twierdząc, że nie interesował się nimi, nie otrzymując w tym kierunku żadnego zadania. Ponadto, przeprowadzona z nim rozmowa wykazała, że wspomniany informator na terenie Złotowa nie zna innych osób z tego środowiska i nie ma chwilowo możliwości wprowadzenia go do omawianego środowiska. W związku z tym, że wykazuje chęć do współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] i jak sam twierdził, że chce współpracować, a wszystkie zadania wykona sumiennie, nastawiono go na rozpracowanie wyżej podanych osób oraz pouczone obsługującego go pracownika, w jaki sposób należy z danym inf. kontynuować współpracę i wykorzystywać go przez dawanie odpowiednich zadań, a nie nastawiać na zbieranie informacji ogólnych.

Także samo odbyło spotkanie kontrolne z inf. „Walek”, na którym wyjaśniono jego kontakt z konsulem Drobnikiem². Inf. na spotkaniu tym oświadczył, że

^d *Tak w tekście. Wcześniej: Mosser.*

¹ **Chytry Józef** (ur. 11 II 1926 w Wołkowysku), ppor. (1953). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej (1939), 2 klasy gimnazjum ogólnokształcącego (1948); po wybuchu II wojny światowej pomocnik szofera w warsztatach samochodowych w Wołkowysku; robotnik w magazynach zbożowych na stacji kolejowej (1941–1944); zmobilizowany (25 VII 1944), dowódca działu 34. pp 8. DP; zdemobilizowany (1947); wartownik (od III 1947), intendent (od V 1947), referent (od II 1948) Referatu IV PUBP w Gryfinie delegowany na IX Kurs Specjalny przy WUBP w Szczecinie (od V 1948); młodszy referent Ekspozytury Kolejowej DOKP w Szczecinie (od IX 1948); młodszy referent (od X 1948), referent (od I 1949) Referatu IV PUBP w Słupsku; w dyspozycji KG MO (od X 1950); starszy referent Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Koszalinie (od V 1951); słuchacz CW MBP w Legionowie (IX 1952–VII 1953); w dyspozycji szefa WUBP w Koszalinie (od VII 1953); starszy referent (od X 1953), kierownik (od II 1954) Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Koszalinie; w dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr (od VII 1955); członek PPR (1947–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 0193/8648, Akta osobowe funkcjonariusza.

² **Drobnik Tadeusz** (ur. 22 V 1894 w Jaworznie), dyplomata, dr praw. Pracownik Konsulatu RP w Pradze (1924); konsul generalny w Paryżu (1924–1925); pracownik Ambasady RP w Paryżu (1925–1926); pracownik Departamentu Polityczno-Ekonomicznego MSZ (1926–1928), referent Departamentu Konsularnego MSZ (1927); tytularny wicekonsul w Konsulacie RP w Pradze (1928); w Konsulacie RP w Czerniowcach (1928–1929); pracownik Komisariatu Generalnego RP w WMG (1929–1932); w Departamencie Konsularnym MSZ (1933–1934); konsul RP w Pile (1934–1939); specjalista do spraw wywiadu niemieckiego w MSZ w Londynie (1939); konsul RP na Madagaskarze (1943);

jego kontakt z konsulem był dlatego, że wyjeżdżał on często do konsulatu po wizy na wyjazd do Polski oraz w innych sprawach związanych z jego pracą społeczną do 1939 r. Natomiast konsul Drobnik w czasie przyjazdu do niego interesował się szkolnictwem polskim i jego potrzebami na tut[ejszym] terenie. Jednak nic go nie wiązało z działalnością wywiadowczą i nie spotkał się z taką propozycją od konsula Drobnika. Podał natomiast fakt, że po powrocie z wojska wezwany był do inspektoratu szkolnego, gdzie nieznanemu mu osobnicy rozpytywali go o szczegółach jednostki, w której służył, jednak współpracy mu nie proponowali. Zapytany o znajome mu osoby, które kontaktowały się z konsulem, podał, że są nimi: Kocik Jan, Mackowicz Izidor, Jaroszyk Henryk i Modzelewski, którzy rzekomo mieli konsulowi udzielać szczegółowych wyjaśnień, jednak o prowadzonej przez nich działalności nie jest mu nic wiadomym.

Ponadto stwierdzono, że inf. „Walek” **nie ma możliwości w chwili obecnej rozpracowania wymienionych figurantów, ponieważ mieszka daleko od nich i jego praca nie** pozwala mu na częste przyjazdy do Złotowa i utrzymywanie kontaktów z ww. Daje on natomiast materiały ogólnikowe z terenu gromady, na której zamieszkuje, nieprzedstawiające wartości operacyjnej, z czego wynika, że nie jest on odpowiednio wykorzystany w swoim środowisku, mimo posiadania u niego zaufania.

Zaplanowane przedsięwzięcia odnośnie inf. „Frantz[a] Gluga” nie zostały wykonane, **ponieważ PUBP Złotów nie poczynił kroków zmierzających do wyeliminowania go**, twierdząc, że chociaż nie ma możliwości rozpracowania swego środowiska, jednak informuje nas o przejawach i nastrojach ludności z miejscowości, na terenie której zamieszkuje, i z powodu braku tam agentury jest jeszcze wykorzystywany do czasu zdobycia takowej.

W stosunku do inf. „Pisarski” przedsięwzięć nie „wykonano” – **odnośnie jego pracy w Straży Granicznej i zrywania spotkań**. Jednak w ostatnim okresie na spotkania przybywa punktualnie i udzielone przez niego informacje polegają na prawdzie, lecz nie ma on możliwości rozpracowania figurantów wywodzących się ze środowiska Straży Granicznej, ponieważ z jego miejsca zamieszkania jest tylko jeden figurant nieprzejawiają[y] obecnie żadnej wrogiej działalności, a informuje nas tylko o środowisku autochtonicznym, wobec czego ten punkt przedsięwzięć – **przekwalifikowania go po linii Sekcji 1 Wydziału I – uważamy za realny**.

Odnośnie inf. „Ewerst” – został on opracowany z poprzednich miejsc zamieszkania, w wyniku czego uzyskano dokładny przebieg jego służby w PP do 1939 r. oraz przebieg pracy z okresu okupacji i po wyzwoleniu. Jednak z uzyskanych materiałów nie wynika, aby w omawianym wyżej okresie prowadził wrogą działalność, zasługującą na szczególną uwagę, za wyjątkiem tego, że należał przed 1939 r. do organizacji

urzędnik w domach handlowych w Tananari (1945). AIPN, 01227/486; *Rocznik Służby Zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 187; Dz. Urz. MSZ, t. 10–11, 1928.

^{c-c} Poprawiono odręcznie.

^f Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: Co to za punkt?

§POW Gryf Pomorski§. Obecnie, w okresie sprawozdawczym, został on dowerbowany przez PUBP Miastko i nastawiony na rozpracowanie osób wywodzących się z podobnego środowiska, lecz do chwili obecnej **nie podał materiałów świadczących o ich wrogiej działalności**.

Planowane przedsięwzięcia w stosunku do inf. „Lis” zostały wykonane, w wyniku czego został on wprowadzony do rozpracowania osób wywodzących się ze środowiska b. funkcj[onariuszy] Straży Granicznej na terenie Bytowa. Mimo dobrego stosunku do współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] do **chwili obecnej nie dał materiałów** świadczących o uprawianiu wrogiej działalności przez figurantów wspomnianego środowiska. Niemniej jednak cieszy się zaufaniem u rozpracowywanych figurantów i ma możliwości dalszego rozpracowania ich. Natomiast niewłaściwe wykorzystanie w pracy operacyjnej inf. „Lis” znalazło swoje odbicie w niewłaściwym kierowaniu nim i dawaniu mu zadań przez obsługującego go pracownika, co **zostało przeanalizowane i usprawnione**.

Odnosnie inf. „John”, „33” i „120” – zaplanowanych przedsięwzięć nie wykonano z powodu wybycia ich z naszego terenu, w ślad za którymi przesłano teczki personalne celem dalszego wykorzystania w pracy operacyjnej.

Zgodnie z zaplanowanymi przedsięwzięciami został zatrzymany przez Sekcję 6 Wydz[iału] I tu[tejszego] urzędu **Barabasz Jerzy**³, **który na wstępnym śledztwie zeznał, że w 1940 r. w Międzyrzeczu został zorganizowany Komitet Ukraiński przez Kondratów Mikołaja, w skład którego wchodziła sama inteligencja – podając zarazem skład tegoż komitetu:**

- 1) prezes Kom[itetu] Ukr[aińskiego] w Międzyrzeczu – Kondratów Mikołaj,
- 2) skarbnikiem – Kruckin Grzegorz, b. szofer hr. Potockiego,
- 3) członkowie: Jachimczuk – nauczyciel, Hradecki Karol i inni, których nazwisk nie pamięta.

Ponadto zatrzymany Barabasz Jerzy zeznał o działalności tegoż Komitetu Ukraińskiego i innych komitetów jemu podległych, o czym powiadomiliśmy Wydział VI Dep[artamentu] I MBP specjalnym pismem z dnia 3 IX [19]51 r., L.dz. TF-91/2251/51.

Po dokonaniu wstępnego przesłuchania wyżej wymienionego fig[uranta] został on przekazany do WUBP Lublin według kompetencji, z uwagi na popełnienie przestępstwa na tamtejszym terenie.

^hOdnosnie potwierdzenia współpracy Budrewicz[a] Kazimierza z II Oddz[iałem] Szt[abu] Gł[ównego] uzyskaliśmy fotokopie jego akt personalnych z Oddz[iału] VII

§-§ Tak w tekście.

^{h-h} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia oraz adnotacja o treści: [nieczytelne] mieszka w W[arsza]wie.

³ **Barabasz Jerzy** (ur. 4 II 1880 w Erzerum). Żołnierz w wojnie rosyjsko-japońskiej (1904–1905), I wojnie światowej; inkasent w Międzyrzeczu Podlaskim, kierownik PGR w Goszynie (od 1947); aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Koszalinie (16 VIII 1951), przewieziony do Lublina, osadzony na Zamku Lubelskim; postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w Lublinie uniewinniony (27 XI 1953). AIPN, 0192/102; AIPN Lu, 06/794.

Głównego Zarządu Informacji WP na niego, które wykazują nam konkretnie, iż Budrewicz Kazimierz został zawerbowany przez rotmistrza Hernika Mariana⁴, oficera Ekspozytury Baranowicz[e], samodzielnego referenta informacyjnego Okr[ęgu] [nr] IX w Brześciu, 25 czerwca 1936 r., pod ps. „Piotr Bej”. Z pierwszej charakterystyki wystawionej przez rotmistrza Hernika wynika, że Budrewicz, według jego oceny, był inteligentny, poważny i dobry patriota, oddany pracy. Natomiast w dniu 11 XII 1936 r. został już zwolniony od współpracy z II Oddz[iałem] Szt[abu] Gł[ównego] jako materialista oraz za to, że dostarczał niedokładnych informacji^h.

Dotychczasowe rozpracowanie tegoż figuranta **nie wniosło nam momentów o jego wrogiej działalności** na obecnym etapie, za wyjątkiem tego, że jest fałszywy, materialista, nieodpowiednio wywiązuje się ze swej pracy, jednak [cechy te] nie pozwalają na zastosowanie jakiegokolwiek represji w stosunku do ww. ⁱTakże samo nie ustalono jego kontaktów i powiązania z innymi wrogo ustosunkowanymi osobami, spośród których można by wytypować odpowiedniego kandydata na werbunek. Obecnie, **ze względu na jego lojalny stosunek**, został przyjęty na kandydata PZPRⁱ.

Ponieważ Zagórski Stanisław pracował przez krótki okres na terenie Połczyna-Zdroju w Dyrekcji Polski[ch] Uzdrowisk, skąd następnie wyjechał na teren Darłowa, pow. Sławno, nie wprowadzono planowanej agentury do rozpracowania wymienionego na terenie D[yrekcji] P[olskich] U[zdrowisk]ⁱ. Natomiast w Darłowie nastawiono się na rozpracowanie fig[uranta] z obecnej jego działalności, w wyniku czego dotychczas nie uzyskano danych świadczących o jego wrogiej działalności. Obecnie zapada on na zdrowiu, skutkiem czego częściowo zagłuchł. Wobec tego postanowiono go przesłuchać na okoliczność struktury dwójki i jego działalności w myśl pytań dla b. pracowników i współpracowników II Oddz[iału] Szt[abu] Gł[ównego], jednak we wstępnej rozmowie nie przyznał się, że pracował w dwójce, a tylko w wojsku w stopniu majora, ^kdlatego też^k z przesłuchania zrezygnowano. Materiałów, które by świadczyły o jego wrogiej działalności, na obecnym etapie w okresie sprawozdania nie uzyskano.

Odnośnie potwierdzenia materiałów na ^lKruczka Juliana⁵, świadczących o jego pracy w żandarmerii do 1939 r. i działalności w okresie okupacji, ustalono na

ⁱ⁻ⁱ Na lewym marginesie odręczna pionowa linia oraz nieczytelny dopisek.

^j Z prawej strony odręcznie dopisano: ?

^{k-k} Wpisano odręcznie.

^{l-l} Poprawiono odręcznie.

⁴ **Hernik Marian** (ur. 10 XII 1896 w Iłowie), rtm. Żołnierz armii rosyjskiej (od 1914); służba w 1. puł.(4. DSP) (od 1918), 14. puł. (od 1921); słuchacz Centralnej Szkoły Kawalerii w Grudziądzu (1921–1922); służba w 18. puł. (od 1922); służba w 5. puł.; kierownik Ekspozytury SRI DOK nr IX w Baranowiczach; zastępca oficera mobilizacyjnego 1. puł. (do 1939). CAW, AP, 1769/1738; AIPN, 2386/30023; Dz. Pers. nr 14 z 22 XII 1934; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 688.

⁵ **Kruczek Julian** (ur. 10 V 1895 w Wojtkowie), mjr. Służba w 7. dżand.; wykładowca Centrum Wyszkożenia Żandarmerii w Grudziądzu (od 1930); służba w 9. dżand.; dowódca plutonu żandarmerii w Siedlcach (od 1933); dowódca 3. dżand. (od 1938); podczas II wojny światowej w wywiadzie ZWZ; wg zapisów kartoteki b. Biura „C” MSW miał być inwigilowany w ramach SEO

podstawie jego dokumentów wojskowych, że od sierpnia 1914 r. służył we wschodnim Legionie Polskim, a od 1 października 1914 r. do listopada 1918 r. służył w armii austriackiej. W 1917 r. został awansowany na ppor. na froncie włoskim. Od listopada 1918 r. do kwietnia 1919 r. służył w pierwszym szwadronie ułanów lwowskich. Natomiast od kwietnia 1919 r. do grudnia tegoż roku pełnił funkcję pow[iatowego] komendanta żandarmerii w m. Żółkiew w stopniu ppor. Od 1920 r. do 1927 r. jest dowódcą plutonu 8. dywizjonu żandarmerii, a następnie dowódcą kompanii. W międzyczasie, w roku 1923, otrzymuje awans do stopnia porucznika, a w 1924 [r.] do stopnia kapitana. Od roku 1927 do 1934 [r.] jest dowódcą kompanii, a następnie zastępcą [dowódcy] batalionu w Centrum Wyszkożenia Żandarmerii. Od 1934 [r.] do 1937 r. jest dowódcą plutonu żandarmerii w Siedlcach.

Od 1937 [r.] [do] 1939 r. jest kwatermistrzem 9. dywizjonu żandarmerii DOK [nr] III, otrzymując stopień majora. W kampanii wrześniowej jest zastępcą szefa Sztabu Bezpieczeństwa. Po klęsce wrześniowej ^kwstępuje^k do ZWZ, pełniąc funkcję szefa wywiadu na ^kOkręg Podlasia do roku 1942, a w^k tym roku zostaje aresztowany przez Niemców i wywieziony kolejno do następujących obozów koncentracyjnych: Oświęcim, Gros[s]-Rosen i Oranienburg¹. Po wyzwoleniu przybywa do Siedlec, skąd po pewnym czasie przybył na Ziemię Odzyskane, obejmując kierownictwo majątku wojskowego w Ogrodzieńcu, pow. drawski. Obecnie jest członkiem spółdzielni produkcyjnej w Cudowie, pracując na stanowisku księgowego. Według materiałów uzyskanych od inf. „Komorek”, „Nil” i „Orzech” wynika, że figurant jest na wysokim poziomie intelektualnym, skryty i bardzo zrównoważony, nieprzejawiając[y] żadnej wrogiej działalności. Natomiast obecnie, w przeszłej kampanii wyborczej, na zebraniu przedwyborczym wypowiedział się w czasie dyskusji, „że nie można poniżać rolnictwa, ponieważ przemysł nie nadąża za rolnictwem, nawet w produkowaniu artykułów pierwszej potrzeby, jak gwoździ i innych rzeczy, a jeżeli coś wyprodukuje, to jest znowu nic nie warte”. Tak samo wypowiedział się, że on do wyborów by w ogóle nie poszedł i nie głosowałby, ale musi pójść, ponieważ nim na pewno interesuje się UB, nadmienając przy tym, że głos odda na listę Frontu Narodowego – po uprzednim uzupełnieniu jej, gdyż wystawieni kandydaci nie odpowiadają mu w zupełności.

W związku z tym, że Baranowski Marian wyjechał z terenu PUBP Złotów, została za nim przekazana sprawa ewidencyjna do WUBP w Warszawie celem dalszego rozpracowania wspomnianego figuranta, wobec czego zaplanowane przedsięwzięcia do powyższej sprawy nie zostały wykonane.

nr rej. 224/55 przez Delegaturę WUdsBP/KP MO w Drawsku (1955–1958); wg zapisów dziennika archiwalnego b. KW MO/WUSW w Koszalinie o symbolu II (tj. inwentarza spraw operacyjnych) 25 I 1958 r. pod nr. 1066 odnotowano zarchiwizowanie akt (1 tom) SEO nr rej. 224/55 dot. Kruczka Juliana, ur. w 1895 r., akta zniszczono w 1989 r. AIPN, Kartoteka b. Biura „C” MSW; AIPN, Dziennik archiwalny akt II b. KW MO/WUSW w Koszalinie; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 282, 835.

¹ W tekście: Araminburg. Prawdopodobnie chodzi o KL Oranienburg – niemiecki obóz koncentracyjny założony w marcu 1933 r. w miejscowości Oranienburg.

Ponieważ Makowski Jan był z naszego terenu i nie posiadaliśmy danych o jego miejscu pobytu, nastawiono agenturę w tym kierunku, która podała, że wspomniany figurant był do Warszawy i jest zatrudniony przy budowie metra. W związku z tym posiadane materiały na ww. zostały przekazane do Wydz[iału] I Dep[artamentu] VIII MBP w Warszawie celem kontynuowania dalszego rozpracowania tegoż figuranta.

Także samo przekazano sprawę b. pracownika Oddz[iału] II kpt. Domańskiego Tadeusza do Wydziału VI Dep[artamentu] I, który wyjechał z naszego terenu do miejscowości Olkusz, woj. kieleckie – celem dalszego kontynuowania rozpracowania.

W celu ustalenia i potwierdzenia faktu współpracy Szweda Wiktora z II Oddz[iałem] Szt[abu] Głównego została przeprowadzona **z nim rozmowa przez szefa PUBP** w Złotowie, ponieważ nie stwierdzono uprawiania wrogiej działalności przez niego, a raczej **pozytywny stosunek do obecnej** rzeczywistości. W toku tej rozmowy wymieniony figurant oświadczył, że do 1939 r. współpracował ze Strażą Graniczną jako konfident na placówce Wysoka, o czym wiedzą wszyscy jego znajomi, ponieważ z tym w ogóle się nie kryje. Praca jego polegała na zbieraniu informacji z przedpoła niemieckiego – na terenie powiatu złotowskiego. W zbieraniu wiadomości pomagał mu jego znajomy – Kaplar Jan z gromady Podróżna, pow. Złotów, który informował Szweda o budowach fortyfikacji przez wojska niemieckie na pograniczu powiatu złotowskiego. Spotkania Szweda ze wspomnianym Kaplarem^m odbywane były w stodole u Ososia, zamieszkałego również w Podróżnej, który także samo był wtajemniczony i wiedział o ich współpracy ze Strażą Graniczną. Natomiast uzyskane materiały Szweda przekazywał st. sierż. Straży Granicznej – Grobelniakowi ze strażnicy Wysoka, pow. Wyrzysk, od którego otrzymał cztery razy wynagrodzenie po 20 złotych, lecz jednego razu otrzymał Szwed od wspomnianego Grobelniaka 100 marek niemieckich, które polecił dać dla Kaplara i Ososia, co też figurant przekazał w myśl dyrektywy. Natomiast w krótkim okresie przed wybuchem wojny polsko-niemieckiej Grobelniak obiecywał wynagrodzić Szweda w postaci dania mu 200 marek, lecz jednak pieniędzy tych nie otrzymał i do chwili obecnej nie jest mu nic wiadomym o omawianym Grobelniaku. Obecnie wspomniany Szwed nie utrzymuje żadnych kontaktów oraz nie stwierdzono, aby uprawiał jakąkolwiek wrogą działalność na korzyść obcego wywiadu.

W toku dotychczasowego rozpracowania figurantów RO „Targowica” wyłoniono ^{k9k} nowych figurantów kwalifikujących się do rozpracowania w ramach tegoż zadania:

1. **Wasilewski Antoni**, s. Józefa, ur. 20 XI 1904 r. w miejscowości Nowogórki, pow. Stołpce, narodowość polska, wykształcenie średnie, zawód **nauczyciel**, zamieszkały Koszalin, ^{kul.k} [...].

Wymieniony do 1921 r. przebywał w miejscowości Mir, pow. Stołpce, gdzie ukończył 5 kl[as] szkoły powszechnej. Od roku 1921 do 1926 [r.] ukończył seminarium

^m W tekście: Kaplarem.

nauczycielskie w Nieświeżu, po ukończeniu którego do 1939 r. był nauczycielem i kierownikiem szkoły powszechnej w m. Mickiewicze, pow. Baranowicze.

Od roku 1932 do 1937 [r.] był członkiem BBWR i OZN, a od 1938 r. do wybuchu wojny – sekretarzem związku gminnego tych organizacji. W międzyczasie, od 1934 [r. do 19]36 r., pełnił funkcję instruktora „Strzelca” w wyżej podanej miejscowości.

Także samo od 1927 r. do 1928 [r.] był w Szkole Podchorążych Piechoty w Berezie Kartuskiej, a następnie przechodzi kolejne 6-tygodniowe ćwiczenia rezerwy – co powinien okres – i zostaje awansowany do stopnia podporucznika. Z akt b. Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego], znajdujących się w Głównym Zarządzie Inf[ormacji] WP, wynika, że wspomniany Wasilewski w 1938 r. był kandydatem na członka Sekcji Pogotowia Obywatelskiego. Była to organizacja stworzona przez Eksp[ozyturę] [nr 2] Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego] na terenie Zachodniej Ukrainy i Białorusi. Składała się z ludzi oddanych sanacji – typowych faszystów, wrogów ZSRR, a jej zadaniem było prowadzenie dywersji na zapleczu Armii Czerwonej w wypadku wojny między Polską a Związkiem Radzieckim.

W okresie okupacji przebywał w niewoli niemieckiej, skąd powrócił w 1945 r. do kraju, zgłaszając się do służby w odrodzonym WP, w wyniku czego zostaje przyjęty na zastępcę przewodniczącego komisji poborowej w RKU Poznań, po czym przeniesiony do Koszalina na z[astę]pcę komendanta RKU i w roku 1946 zostaje przeniesiony do rezerwy. Po zwolnieniu z wojska na terenie Koszalina pracował w różnych instytucjach, a w ostatnim okresie jest zatrudniony w Związku Branżowym Spółdzielni Usługowych i Budowlanych, w Sekcji Organizacyjnej – Koszalin. Jednak do chwili obecnej nie posiadamy bliższych danych o wrogiej działalności ww. z powodu braku agentury mającej możliwości rozpracowania go.

2. **Kędzior Jan**, s. Wojciecha i Małgorzaty, ur. 11 XII 1899 r. w Łaskarzewie, narodowość i oby[watelstwo] polskie, wyznanie – rzym[sko]kat[olickie], pochodzenie społeczne – chłopskie, wykształcenie 6 kl[as] gimnazjum, zawód **urzędnik**, zam[ieszkały] w Słupsku przy ul. [...].

Wymieniony fig[urant] w 1918 r. wstąpił do WP, kończąc szkołę podoficerską w Równem, po ukończeniu której i odbyciu czynnej służby zostaje mianowany podoficerem zawodowym, pełniąc służbę w WP do 1939 r. Według **doniesienia inf. „Długi”** wynika, że **Kędzior Jan był agentem [II] Oddziału Szt[abu] Gł[ównego], będąc w wojsku, a od roku 1938 – był już pracownikiem II Oddz[iału] Szt[abu] Gł[ównego]**. W okresie okupacji niemieckiej należał do AK, z czego do chwili obecnej się nie ujawnił. W czasie okupacji fig[urant] kontaktował się z **jakimś wyższym dowódcą AK ps. „Wilk”**, który ma zamieszkiwać również na naszym terenie. To samo źródło podaje, że Kędzior miał [za] zadanie przewożenie broni z Wołynia do Krasnegostawu, będąc w AK, natomiast po wyzwoleniu, jak oświadczył fig[urant], musiał wyjechać na tereny Ziem Odzyskanych z obawy przed org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego].

Dane mówiące o pracy Kędziora Jana w „dwójce” potwierdza nam pismo KP MO Zamość z dnia 19 II [19]52 r., ponieważ posiadają oni dokładne dane, jako

wspomniany był agentem II Oddz[iału] Szt[abu] Gł[ównego]. Na tutejszym terenie fig[urant] kontaktuje się z Godlewskim Kazimierzem – b. podoficerem zawodowym, z którym razem służył w 13. pal do 1939 r. na terenie Równego, oraz Roch[em] Emilem – przedwojennym oficerem, obecnie pracownikiem PPRN w Słupsku. Ponadto utrzymuje kontakty na terenie Słupska z osobami wrogo ustosunkowanymi do obecnej rzeczywistości, jak też sam przepojony jest wrogością do obecnej [sytuacji w Polsce] i Związku Radzieckiego.

3. **Jastrzębski** Aleksander, s. Juliana i Tekli z d. Jasińska, ur. 28 II 1899 r. w Radziłowie, pow. Siedlce, narodowość i obywatelstwo polskie, pochodzenie społeczne – chłopskie, obecnie zamieszkały w Koszalinie przy ul. [...] i zatrudniony w ekspozyturze Centr[alnego] Zarz[ądu] [Przemysłu] Mleczarskiego jako referent sprawozdawczy.

Wg danych Oddziału VII Gł[ównego] Zarz[ądu] Inf[ormacji] WP ww. w roku 1934–[19]36 **był stypendystą Ekspozytury nr 2 Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego]** – w Szkole Nauk Politycznych przy Instytucie Badań Nauk Europy Wschodniej w Wilnie, pełniąc tę funkcję posiadał stopień kapitana. Natomiast w toku przeprowadzonego wywiadu ustalono, że w aktach personalnych podaje, [że] jako[by] do 1939 r. był podoficerem zawodowym, co świadczy **o tym, że ukrywa faktyczny stopień wojskowy dla zamaskowania** swej działalności. Wspomniany fig[urant] w okresie okupacji niemieckiej początkowo przebywał w niewoli, po czym zbiegł i zamieszkał w Siedlcach, trudniąc się handlem do 1945 r. W roku 1945 przyjechał na teren Gdyni, gdzie pracował w Inspecji jako pracownik umysłowy, a po roku czasu przybył na teren Ustki i pracował w Zarządzie Miejskim jako referent mieszkaniowy przez okres czterech lat, po czym przeniósł się do Koszalina, gdzie zamieszkuje do chwili obecnej. Przez okres pobytu fig[uranta] na naszym terenie nie notowaliśmy przejawów wrogiej działalności z jego strony, ponieważ nie **był on przez nas do chwili obecnej aktywnie rozpracowywany**.

4. **Szymański** Józef, s. Jana i Eleonory z d. Głodowska, ur. 29 XII 1901 r. w Pułtusk, obecnie zamieszkały w Wałczu i zatrudniony w **Przedsiębiorstwie Remontowo-Budowlanym**.

Figurant przed 1939 r. pracował jako telegrafista w II Oddz[iale] Szt[abu] Gł[ównego]. Ponadto miał specjalne zadanie rozpracowania jego otoczenia i zwalczania wrogich elementów. W czasie kampanii wrześniowej Szymański wraz z oficerami Oddz[iału] II zbiegł szosą zaleszczycką do Rumunii, a następnie przedostał się do PSZ poza krajem, gdzie przebywał do 1946 r. Do służby zawodowej w odrodzonym WP ^kwstąpił w 1946 r.^k, którą pełnił do 1950 r. W czasie pełnienia służby w odrodzonym WP rozpowszechniał wrogą "propagandę wśród podległych mu żołnierzy, zmierzającą do podważenia autorytetu władzy ludowej i podważenia sojuszu ze Związkiem Radzieckim. W międzyczasie, na podstawie materiałów kompromitujących, został zaangażowany do współpracy z Wydz[iałem] Inf[ormacji] Dowództwa I Korpusu, jednak z powodu złej współpracy został z sieci wyeliminowany,

ⁿ Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: wyjaśnić!

a następnie zwolniony z szeregów odrodzonego WP jako element niepewny i wrogo ustosunkowany do obecnej rzeczywistości. Nadmienić należy, że mimo poważnych materiałów posiadanych na niego przez Wydział Inf[ormacji] Dowództwa I Korpusu za okres działalności w wojsku, do chwili obecnej nie został pociągnięty do odpowiedzialności sądowej za popełnione **przestępstwa – z niewiadomych nam przyczyn**^o.

^{p5} **Leżuch** Jan, s. Wojciecha i Marii z d. Szybska, ur. 27 I 1896 r. w Przemyśle, narodowości i obyw[atelstwa] polskiego, pochodzenie społeczne – mieszczańskie, wykształcenie średnie, prac[ownik] umysłowy, bezpartyjny, zatrudniony jako księgowy w PGR Dominek, pow. Słupsk.

Odnośnie tegoż fig[uranta] otrzymano **anonim** nadesłany przez Okręgowy Zarząd Inf[ormacji] nr IX, z którego wynika, że do 1939 r. był rezydentem II Oddz[iału] Szt[abu] Gł[ównego], obsługując agentów zaangażowanych w robocie szpiegowskiej **na terenie Związku Radzieckiego**. Natomiast w przeddzień [wybuchu] II wojny światowej został on przekazany **na kontakt rezydentowi wywiadu niemieckiego**, po czym przerzucony do obozu dla jeńców wojennych na terenie Niemiec celem rozpracowania ich. Ponadto wywiad niemiecki w roku 1940 miał wysłać syna wspomnianego figuranta, Leżucha Henryka, na **przeszkolenie szpiegowskie dla** rozpracowania większych skupisk Polaków na terenie Niemiec. Po kapitulacji faszyzmu niemieckiego figurant wraz ze swym synem został **przekazany na kontakt wywiadu amerykańskiego**, na usługach którego ma pozostawać do chwili obecnej. Leżuch Henryk wstąpił do odrodzonego WP i jest **na szkole lotniczej w Elblągu**, a ojciec jego, Jan, pracuje jako księgowy w podanej wyżej miejscowości i kontaktuje się, w wyniku czego ojciec **rzekomo odbiera materiały szpiegowskie od syna** Henryka z terenu wojska, które z kolei przekazuje do **Konsulatu USA w Gdańsku**. Wspomnianym Leżuch[em] Henrykiem interesuje się Okręgowy Zarząd Informacji WP nr IX. Natomiast posiadane przez nas materiały odnośnie Leżuch[a] Jana dotychczas nie zostały potwierdzone o jego współpracy z II Oddz[iałem] Szt[abu] Gł[ównego] i uprawianiu szpiegostwa na obecnym etapie, **ponieważ nie posiadamy agentury, która miałaby możliwości rozpracowania wymienionego**^p.

6. **Giżejewski** Józef, s. Władysława i Marii z d. Helwing, ur. 4 IX 1893 r. w Krakowie, narodowość i obyw[atelstwo] polskie, pochodzenie społeczne mieszczańskie, wykształcenie wyższe, zawód urzędnik, stopień wojskowy – podpułkownik, zamieszkały w Słupsku przy ul. [...].

Wymieniony Giżejewski do 1935 r. pełnił służbę w WP jako oficer zawodowy, a w tym roku został przeniesiony do rezerwy. Po przeniesieniu go do rezerwy pracował w II **'Oddz[iale] Szt[abu] Gł[ównego]** w stopniu majora do 1939 r. Jak podaje inf. ps. „Kapelusz” z dnia 8 IV [19]52 r., figurant był rezydentem dwójki w Gdań-

^o Z prawej strony odręcznie dopisano: ?

^{p-p} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia oraz adnotacja o treści: akt[ualnie] się tym zająć, wziąć na kontrolę.

^r Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: gdzie?

sku, pełniąc w tym czasie oficjalnie funkcję redaktora gazetki gdańskiej w Gdyni i Królewcu. Bardzo często przebywał w różnych miejscowościach na terenie Prus Wschodnich. W czasie kampanii wrześniowej przedostał się do Warszawy, ukrywając [się] przez cały okres okupacji. Po wyzwoleniu w 1945 r. wstępuje w szeregi odrodzonego WP, gdzie przebywa do 1948 r., a w międzyczasie **otrzymuje awans do stopnia podpułkownika**. Po zwolnieniu go z WP w roku 1948 rozpoczyna pracę w **Funduszu Wczasów [Pracowniczych]** w Koszalinie, gdzie zostaje **aresztowany za działalność sabotażową** i osadzony w więzieniu, przebywając w nim przez ^sokres jednego roku. **Następnie, po wyjściu z więzienia**, wyjeżdża do Słupska i rozpoczyna pracę w Spółdzielni Inwalidów w charakterze pracownika umysłowego, gdzie pracuje do chwili obecnej. Jak podaje źródło „Kapelusz”, to Giżejewski przebywa w otoczeniu osób wrogo ustosunkowanych do obecnej rzeczywistości, jednak o wrogiej działalności figuranta nie podaje, **ponieważ nie ma możliwości głębszego rozpracowania go**.

7. **Tołłoczko** Józef, s. Jana i Anny z d. Czerwińska, ur. 7 III 1881 r. w Nowoaleksandrowsku (Litwa), wykształcenie średnie, narodowość i obywatelstwo polskie, pochodzenie społeczne – inteligencja, zatrudniony w **Narodowym Banku Polskim w Koszalinie**. Zamieszkały – Koszalin, ul. [...].

Figurant w roku 1904–1905 pełnił służbę w armii carskiej. Po zwolnieniu z wojska pracował jako urzędnik pocztowy w **Libawie**, a następnie w **Rydze**. Będąc w Libawie, należał do organizacji pn. „Ognisko Polskie”. W 1917 r. pracował jako starszy urzędnik w telegrafii Urzędu Pocztowego w 'Homlu', w związku z czym przez jego ręce przechodziły telegramy wojskowe, co pozwalało mu na prowadzenie roboty kontrrewolucyjnej. Pod koniec 1917 r. lub na początku 1918 r. Tołłoczko otrzymał szereg telegramów adresowanych do **Komitetu Rad Robotniczych w 'Homlu'**, w których Główny **Dowództwo Wojsk Rewolucyjnych nakazało** sformowanie nowych jednostek wojskowych w 'Homlu' i rzucenie na pomoc broniącemu się w m. Żłobin ^u40. batalionowi radzieckiemu przed natarciem korpusu gen. Dowbora-Muśnickiego. **Telegramy te figurant zniszczył, skutkiem czego 40. batalion** nie otrzymał pomocy [i] zmuszony był wycofać się przed licznie silniejszym nieprzyjacielem. Ponieważ ta wroga działalność przeciwko władzy radzieckiej zostaje ujawniona, **zbiegł on z 'Homla' do Libawy w 1918 r.** W latach 1920–[19]21 figurant prowadził pracę wywiadowczą na terenie Libawy dla Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego], a uzyskane materiały wywiadowcze przekazywał do konsula RP w Libawie – Łopatto⁶. W 1922 r. Tołłoczko przyjechał do Polski, a dwa lata później w 1924 r.

^s Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: dlaczego zwolniony?

^{t-t} Poprawiono odręcznie.

^{u-u} Wpisano odręcznie.

⁶ **Łopatto Walerian** (ur. 1888 w Kamysławowie, zm. 1952 w Paryżu), dyplomata. Dyrektor Wydziału Szacunkowo-Statystycznego Zarządu Miejskiego w Mińsku; pracownik MSW (od 1918) i MSZ; konsul RP w Libawie (1920–1925) i Rydze (1925–1929); konsul generalny w Stambule (1929–1932); radca MSZ (1932–1933); prezydent Suwałk (od 1935); współpracownik Instytutu Wschodniego w Warszawie; na emigracji (od 1939). *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 443;

– na polecenie Dyrekcji Poczty i Telegrafów w Wilnie – **zorganizował agencję pocztową**, której został kierownikiem. W roku 1935–1939 był on **kierownikiem Agencji Pocztovej w Pogorzelcu k. Baranowicz**. Natomiast od 30 VIII 1935 r. został zaangażowany do współpracy z Ekspozyturą Baranowicze SRI DOK [nr] IX jako agent pod ps. „Libawski Witold”. Współpraca jego z dwójką polegała na dostarczeniu do wglądu Ekspozyturze **Baranowicze listów kierowanych do lub z ZSRR**.

W toku tej pracy kierownik Ekspozytury Baranowicze opiniował Tołłoczkę, jako [że] jest dość inteligentny i sprytny. Trzymany dla dostarczenia korespondencji do wglądu z terenu Agencji P[oczt] i T[elegrafów] w Pogorzelcu. Ruchliwy. Następnie z dniem 14 I [19]39 r., w związku z przeniesieniem go na emeryturę, został zwolniony z pracy dla wspomnianej ekspozytury jako nieużyteczny. Powyższe uzyskano na podstawie akt ww., znajdujących się w Oddz[iale] VII Gł[ównego] Zarządu Inf[ormacji] WP. Po wyzwoleniu przybył on na teren Koszalina z Wilna w ramach ewakuacji. Od roku 1945 do 1950 [r.] **°prowadził własny kiosk przy ul. Zwycięstwa**, a po zlikwidowaniu tegoż kiosku rozpoczął pracę w Narodowym Banku Polskim w Koszalinie jako pracownik umysłowy, gdzie pracuje do chwili obecnej. Na naszym terenie zamieszkuje on wraz z trzema swymi dorosłymi synami, z których jeden od 1937 [r.] [do] [19]38 [r.] był również współpracownikiem II Oddz[iału] Szt[abu] Gł[ównego]. Jednak w chwili obecnej działalność wspomnianego figuranta jest nam bliżej **nieznana z powodu braku mającej dotarcie do niego agenty**.

8. **Tołłoczko Józef**⁷, s. Józefa i Anny z d. Amling, ur. 4 IX 1915 r. w Saratowie (ZSRR), wykształcenie średnie, zawód nauczyciel, stopień wojskowy – porucznik, narodowość i obywatelstwo polskie, pochodzenie społeczne mieszczańskie, zamieszkały w Koszalinie, ul. [...].

Ww. po ukończeniu gimnazjum i jednego roku Uniwersytetu Stefana Batorego, w roku 1936 r. został powołany do odbycia czynnej służby wojskowej i wcielony do Szkoły Podchorążych Rezerwy w Grudziądzu. Po wyjściu z wojska w 1937 r. pracował w Starostwie Powiatowym w Nieświeżu. W dniu 16 XI 1937 r. Tołłoczko rozpoczął pracę wywiadowczą w Ekspozyturze Baranowicze SRI DOK [nr] IX jako

A. Matusiewicz, *Samorząd miejski w Suwałkach w okresie międzywojennym*, „Rocznik Augustowski-Suwalski” 2003, t. III, s. 23.

⁷ Na lewym marginesie odręcznie dopisano: !

⁷ **Tołłoczko Józef** (ur. 4 IX 1915 w Saratowie, zm. 16 V 1998), mjr. Absolwent Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu (1936); na praktyce w 27. puł.; informator Ekspozytury SRI DOK nr IX w Baranowiczach (od 1937); podczas II wojny światowej żołnierz Pułku Ułanów Karpackich; w Polsce (od 1947); nauczyciel jęz. angielskiego w liceum, pracownik Politechniki Wrocławskiej; wg zapisów dziennika archiwalnego o symbolu II (tj. inwentarza spraw operacyjnych) b. Wydziału „C” KW MO/WUSW w Koszalinie 12 IV 1957 r. odnotowano zarchiwizowanie przez Wydział II KW MO w Koszalinie pod nr. 859 akt sprawy ewidencyjnej obserwacji (1 tom) dot. Tołłoczki Józefa, ur. w 1915 r., akta zniszczono w 1989 r. AIPN, 1557/4305; AIPN Sz, Dziennik archiwalny akt II b. Wydziału „C” KW MO/WUSW w Koszalinie; <http://przyjaciele.koszalin.pl/de/galerie-koszalina2/52-monte-cassino.html> [dostęp: 30 III 2012].

informator pod ps. „Staszyc Jan”. Wynagrodzenie za owe „usługi” otrzymał w zależności od dostarczonych ekspozyturze spraw.

Jak wynika z dalszych materiałów otrzymanych z Oddz[iału] VII Gł[ównego] Zarządu Inf[ormacji] WP, to wspomniany figurant w swej pracy wywiadowczej współpracował między innymi Poleje’a Judela, Bartoszewicza Stanisława i Pachlewicza Kazimierza, a pod koniec 1938 r. zbierał ***informacje o działalności biur wojskowych KPP**, lecz z powodu wyjazdu na inny teren został zwolniony z pracy [w] Ekspozyturze Baranowicze z dniem 14 I 1939 r.

W 1939 r. został powołany do wojska i po klęsce wrześniowej do 1941 r. pracował jako teletechnik w Kownie. W czerwcu 1941 r. został ewakuowany w głąb Związku Radzieckiego, gdzie w roku 1942 jest powołany do WP na terenie ZSRR, po czym wraz z całą armią Andersa przechodzi za granicę i przebywa w niej do roku 1947. W międzyczasie zostaje **awansowany do stopnia podporucznika**, a następnie w 1944 [r.] na froncie włoskim otrzymuje awans do stopnia **porucznika**. W roku 1947 powraca do Polski z PSZ „poza” krajem i osiedla się w Koszalinie przy swych rodzicach. Za okres pobytu na naszym terenie nie stwierdzono uprawiania wrogiej działalności przez **figuranta, z powodu braku agentury i słabego zainteresowania figurantem z naszej strony**.

9. **Czechowicz Wawrzyniec**, s. Kazimierza i Agnieszki z d. Szymańska, ur. 4 IX 1898 r. w m. Chałen, pow. warszawski, narodowość i obyw[atelstwo] polskie, **zawód fotograf, zamieszkały w Darłowie** przy ul. [...], pow. Sławno.

Czechowicz Wawrzyniec przed 1939 r. pracował w II Oddz[iale] Szt[abu] Gł[ównego], Eksp[ozyturze] [nr] 5 Lwów, przez **okres 12 lat jako fotograf**. Jednak działalność jego z tego okresu jest nam do chwili obecnej nieznana. Po wyzwoleniu w roku 1945, pozostawiając żonę w Zakopanem, sam przybywa na nasz teren i tu, w wyżej podanej miejscowości, prowadzi własny **zakład fotograficzny** do chwili obecnej. Przez okres pobytu na tutejszym terenie wykazał on swoje wrogie oblicze w stosunku do obecnej rzeczywistości i Związku Radzieckiego. Wypowiedziami swymi do **oficerów i żołnierzy Wojska Polskiego starał się poderwać zaufanie do władzy** ludowej i sojusz[ui] ze Związkiem Radzieckim, twierdząc, że zniszczenia, jakie są po wojnie w Darłowie – dając przykład na swym mieszkaniu – to zrobiła Armia Radziecka po wyzwoleniu itp.

^yPonadto figurant w Darłowie kontaktował się z szer. **Rabczenką, głównym figurantem grupy – zatrzymanych przez Wydz[iał] Inf[ormacji] XV Bryg[ady] WOP** żołnierzy – podejrzanych o **prowadzenie działalności szpiegowskiej w wojsku** i przygotowanie ucieczki za granicę. Materiały agenturalne w sprawie omawianej grupy żołnierzy wykazały, że kontakt Czechowicza z **żołnierzami miał charakter organizacyjny i szeregowy Rabczenko ma dokładnie wiedzieć o działalności figuranta Czechowicza Wawrzyńca**, jednak liczy się z tym, że Czechowicz nie

^{w-w} Poprawiono odręcznie.

^x Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: poinf[ormować] D[epartament] X.

^y Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: zażądać dane, zaint[eresować] się sprawą.

będzie występował w jego sprawie, więc we wstępnym śledztwie podał, że był tylko zwykłym klientem Czechowicza.

Także samo materiały uzyskane od informatora „Mietek” i „Orzeł Biały” świadczą o **zainteresowaniu Czechowicza dziedziną wojskową, stanem ilościowym wojska, ruchem wojska i panującymi w jego jednost[kach] stosunkami**.

W ostatnim okresie **figurant namawiał inf.** „Orzeł Biały”, będącego na łączności Wydz[iału] Inf[ormacji] 16. DP, aby ten kradł skórę i inne rzeczy wojskowe, sprzedając jemu – co daje nam przypuszczenie, że **„chce on zebrać materiały** kompromitujące na wspomnianego informatora i zawerbować go do współpracy. [Namawiał go również na] udzielanie informacji z dziedziny wojskowej.

Poza tym w okresie sprawozdawczym innych materiałów nie uzyskano.

II. Analiza posiadanych materiałów z punktu widzenia KW

Analizując posiadane dotychczas materiały, należy stwierdzić, że do chwili obecnej **nie mamy dokładnych danych** o wrogiej działalności środowiska dwójkarskiego rozpracowywanego w ramach RO „Targowica” na terenie naszego województwa. Jako przykład może posłużyć fakt, że na terenie Jastrowia, pow. Wałcz, zamieszkuje czterech byłych funkcjonariuszy Straży Granicznej, którzy pracowali w jednej placówce Straży Granicznej w Walentynowie, podlegającej pod komisariat w Łobżenicy, a o działalności ich na obecnym **etapie nie posiadamy żadnych** materiałów, mimo że pracują oni wszyscy jako pracownicy umysłowi – a jeden z nich posiada prywatny zakład fryzjerski – i ^{aa}**mają szerokie możliwości do prowadzenia wrogiej działalności**.

Także samo **nie posiadamy bliższych danych o działalności osób**, które przed 1939 r. współpracowały z konsulem RP w Pile – Drobniakiem, a obecnie nadal zamieszkują na terenie Złotowa i zajmują poważne stanowiska państwowe, wobec czego również mogą być wykorzystani do prowadzenia wrogiej działalności, ponieważ jest to element podatny do wykorzystania przez wroga, a szczególnie przez wywiady imperialistyczne.

Analiza uzyskanych materiałów, jak też i nowo ujawnionych figurantów kwalifikujących się do rozpracowania w ramach RO „Targowica”, wykazała i ^{bb}**dała nam podstawy twierdzenia, że jest to element potencjalnie wrogi, zasługujący szczególnie** na aktywne rozpracowanie (z uwagi na ich przeszłość i prace w sanacyjnym aparacie ucisku), jak: Kruczek Julian – z[astęp]ca d[owód]cy batalionu – Centrum Wyszakolenia Żandarmerii do 1937 r., w kampanii wrześniowej z[astęp]ca szefa Sztabu Bezpieczeństwa, a od 1939 r. do 1942 r. – szef wywiadu ZWZ na Okręg Podlasie; Jastrzębski Aleksander – b. stypendysta Eksp[ozytury] [nr] 2 Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego] – w Szkole Nauk Politycznych przy Instytucie Badań

^z Na lewym marginesie odręcznie dopisano: ?

^{aa} Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: jakie?

^{bb} Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: a ten tego – nie?

Nauk Europy Wschodniej; ^{cc}**Szymański Józef – b.** radiotelegrafista Oddz[iału] II, i inni opisani w powyższym meldunku, którzy w chwili obecnej niewątpliwie uprawiają bliżej nieznana nam wrogą działalność.

Powyższy stan rzeczy istnieje z **powodu braku celowej i głębokiej agentury, mającej możliwości rozpracowania szczególnie niebezpiecznych grup lub indywidualnych osób.** Ponadto posiadana w tym obiekcie agentura **nie jest odpowiednio wykorzystana do rozpracowania elementu** w ramach RO „Targowica”, o czym świadczy fakt, że nie wszystkie przedsięwzięcia odnośnie należytego wykorzystania agentury, zaplanowane w meldunku o wszczęciu ^{dd}**tegoż r[ozpracowania] o[biekto-**wego], **zostały wykonane.**

Należy nadmienić, że mała aktywność w rozpracowaniu elementu dwójkarskiego wynikała z powodu braku pracownika prowadzącego to rozpracowanie i dlatego obiekt ten około roku czasu leżał **na martwym punkcie**^{ee}.

III. Charakterystyka nowo użytej agentury w rozpracowaniu

W okresie sprawozdawczym w ramach RO „Targowica” nie pozyskano nowej agentury, natomiast ustalono niżej wymienionych informatorów wywodzących się z tego środowiska, którzy są na łączności poszczególnych PUBP, a nie byli ujęci w meldunku o wszczęciu RO „Targowica”.

1. Inf. „**Kościuszko**”, ur. 18 VIII 1906 r. w miejscowości Cegielnia, pow. Pułtusk, narodowości i obywatelstwa polskiego, wykształcenie powszechne, zawód – rolnik, zamieszkuje w m. Pólcno^{ff}, pow. Bytów.

Do 1939 r. pracował on w **Straży Granicznej** na placówce Lipusz, pow. Kościerzyna, jako strażnik. Do współpracy z organami b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] zawerbowany został przez Ref[erat] I PUBP Bytów w **dniu 19 XI 1945 r.** na tzw. uczuciach patriotycznych, celem ujawniania i wykrywania wrogiego elementu w stosunku do obecnej rzeczywistości (bez określonego środowiska). Następnie rozpoczął pracę w organach MO, na skutek czego został z sieci wyeliminowany. Jednak w 1950 r., po zwolnieniu go z MO, nawiązano z nim łączność i jest wykorzystywany operacyjnie do chwili obecnej, będąc na łączności PUBP Bytów.

Z powierzonych mu zadań nie wywiązuje się należycie, a **wykazuje lekceważący stosunek** do org[anów] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego]. Za cały okres współpracy **nie przyczynił się do zlikwidowania** żadnej wrogo działającej grupy, otrzymane natomiast materiały są ogólnoinformacyjne, nieprzedstawiające większej wartości operacyjnej i obecnie zatrudniony jest na własnym gospodarstwie rolnym, nie tkwi w żadnym środowisku elementu dwójkarskiego ani nie ma możliwości

^{cc} Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: Akurat wymienili mniej ciekawego, a ciekawych pominęli!!

^{dd} Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: przyczyny?

^{ee} W dolnej części karty odręczna adnotacja o treści: A co robiły w tym czasie jednostki, na obiektach których figuranci pracują?

^{ff} W tekście: Pólcno.

rozpracowania takowego, lecz posiada szerokie znajomości wśród miejsca zamieszkania oraz okolicznych gromad i tkwi w środowisku autochtonicznym.

2. Inf. „**Nikły**”, ur. 12 IV 1905 r. w Łodzi, narodowości i obyw[atelstwa] polskiego, wykształcenie – 2 kl[asy] gimnazjum, zawód – buchalter, zamieszkały w Bytowie przy ul. [...].

Wymieniony do 1939 r. pracował w Straży Granicznej – początkowo jako **strażnik**, a następnie jako wywiadowca. W okresie okupacji niemieckiej zamieszkiwał we wsi Groszcyca⁸, pow. Sieradz, posiadając sklep rzeźniczy. W roku 1943 przyjął III grupę narodowości niemieckiej, po czym został powołany do wojska niemieckiego, gdzie pełnił służbę do zakończenia działań wojennych. Do współpracy z organami b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] został zaangażowany **we wrześniu 1946 r. na uczuciach patriotycznych** przez Ref[erat] I PUBP Bytów. Z powierzonych mu zadań wywiązuje się należyście, jest chętny do współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego], jednak do chwili obecnej **nie przyczynił się do zlikwidowania wrogiej grupy**. Natomiast materiały przekazuje o treści ogólnoinformacyjnej, dot[yczą one] przeważnie wypowiedzi poszczególnych osób. Ma szerokie możliwości w rozpracowaniu osób wywodzących się z byłych strażników granicznych, których zna z okresu wspólnej służby w Straży Granicznej, jak: Marchwiak Stanisław – zam[ieszkały] Bytów; Rekowski – zam[ieszkały] Bytów; Szpryngier – zam[ieszkały] Bytów; ^{gg}udził Tomasz – zam[ieszkały] Udorpieⁱⁱ, pow. Bytów; Jankowski Jan – zam[ieszkały] w Bytowie; Szymandera Wincenty – zam[ieszkały] Pomysk Wielki, pow. Bytów; Giedrowicz, Jaworski Alojzy i Hećka Franciszek – zam[ieszkali] w okolicy Bytowa. Wobec powyższego nadaje się do dalszej współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] i wykorzystania go w rozpracowaniu elementu – w ramach RO „Targowica”.

3. Inf. „**Leon**” jest pochodzenia chłopskiego, wykształcenie – 7 kl[as] szkoły powszechnej, narodowości i obyw[atelstwa] polskiego, zawód – buchalter, zam[ieszkały] w miejscowości Piaszczyzna, gm. Wałdowo, pow. Miastko.

Wymieniony w latach 1924 do 1939 pracował w **Straży Granicznej**. Początkowo w Wejherowie, a następnie jako kierownik placówki w Brzozowie, pow. Chojnice. W międzyczasie (od 1938 r.) zatrudniony był jako kancelista w Komisariacie Straży Granicznej w Brzeźnie, pow. Chojnice. Z okresu pracy w Straży Granicznej posiada znajomych, b. strażników, jak: Kucharczyk Franciszek, zam[ieszkały] Dolsko, pow. Miastko; Tymko Marian, zam[ieszkały] w Łubinie, pow. Miastko; Rapior Antoni, zam[ieszkały] Głodowo, pow. Miastko; Galis Franciszek, Wujtkowiak Ludwik i Koplita Jan – zam[ieszkali] w Miastku.

W okresie okupacji niemieckiej zamieszkiwał w Brzeźnie, pow. Chojnice, gdzie podpisał III grupę listy narodowości niemieckiej i do wyzwolenia pracował w tej

^{gg} Na lewym marginesie odręcznie dopisano: ?

^{hh} Pierwsza litera nazwiska nieczytelna.

ⁱⁱ W tekście: Udropa.

⁸ Prawdopodobnie wieś Gorczyca.

miejsowości jako robotnik. Do współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] został **zawerbowany w 1948 r.** na materiałach kompromitujących przez Ref[erat] IV PUBP w Miastku, do współpracy jest chętny, z daw[a]nych mu zadań wywiązuje się dobrze. Za okres współpracy przyczynił się **do zrealizowania sprawy sabotażowej w Zespole PGR Piaszczyzna**. Materiały daje o treści ogólnoinformacyjnej, [dotyczące] poszczególnych b. strażników granicznych, do których ma dotarcie. Nadaje się do dalszej współpracy i ma możliwości rozpracowania znajomych mu b. funkcjonariuszy Straży Granicznej.

4. Inf. „**Ryś**”, pochodzenie społeczne chłopskie, wykształcenie 7 oddz[iałów] szkoły powszechnej, narodowość i obywatelstwo polskie, zawód – rolnik, zamieszkały Piaszczyzna-Wybudowanie, pow. Miastko.

W roku 1937 został on zawerbowany do współpracy ze Strażą Graniczną, będąc na łączności pracownika **Komisariatu Straży Granicznej** w Brzeźnie, występował pod ps. „Ryś”. Zna b. strażników granicznych, jak: Rapior Antoni, zam[ieszkały] w Głodowie, pow. Miastko; Moczydlarz Mieczysław, zam[ieszkały] Piaszczyzna, pow. Miastko, i Kucharczyk Franciszek, zam[ieszkały] Dolsko, pow. Miastko.

Współpraca jego ze Strażą Graniczną polegała na wyjeździe poza granice RP na tereny powiatów: Bytowa, Sławna, Koszalina i Słupska, gdzie zbierał informacje z dziedziny wojskowej, a za przekazywane materiały otrzymywał wynagrodzenie pieniężne. Natomiast działalność[i] jego z okresu okupacji nie ustalono.

ⁱⁱ**W roku 1947 został** zaangażowany do współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] przez Ref[erat] IV PUBP Miastko **na tzw. uczuciach patriotycznych**. Powierzone mu zadania **nie wykonuje należycie**, odciąga się od współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego]. Przez okres jego pracy **nie zlikwidowano żadnej sprawy** na jego materiałach. Tkwi w środowisku b. pracowników Straży Granicznej, jednak materiałów odnośnie ich działalności nie przekazuje nam. W marcu br. pod wpływem alkoholu **zdekonspirował się** na Post[erunku] MO w Miastku, w obecności milicjantów i strażnika granicznego – Rapior[a] Antoniego, że współpracuje z Urzędem B[ezpieczeństwa] P[ublicznego]. Wobec tego obecnie **nie ma możliwości** dalszego rozpracowania środowiska dwójkarskiego ani też innych osób, ponieważ tamtejszej ludności **niewątpliwie jest wiadomy fakt** o jego współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego], dlatego też nie nadaje się do dalszej współpracyⁱⁱ.

5. Inf. „**Bojar**”, pochodzenie społeczne chłopskie, wykształcenie średnie, narodowość i obywatelstwo polskie, zawód – urzędnik, zamieszkały w miej[sowości] Ciemino, pow. Szczecinek.

W roku 1918 wstąpił on do Legionów Piłsudskiego i **brał udział w walce** p[rzeciwi]ko ZSRR. Po zakończeniu działań wojennych został skierowany do **Centralnej Szkoły Straży Granicznej** w Górze Kalwarii i Rawie, po ukończeniu której pełnił

ⁱⁱ⁻ⁱⁱ Na lewym marginesie odręczna pionowa linia i znak zapytania.

służbę jako dowódca placówki w miejscowości Podłęże i Ługi, pow. częstochowskiego, oraz w Sowiej^{kk} Górze, pow. Międzychód. W roku 1939 został przeniesiony na k[omendan]ta placówki II linii Straży Granicznej w Zbąszyniu. W czasie działań wojennych dostał się do niewoli niemieckiej, skąd **został zwolniony w 1940 r., rzekomo z powodu złego stanu zdrowia.**

Po powrocie do Zbąszynia wstąpił do podziemnej organizacji Kadra Armii Polskiej, która weszła w skład AK. Następnie od roku 1941 do 1944 [r.] pracował w Zarządzie Gminy Panki, pow. Częstochowa, należąc w tym czasie do AK i pełnił funkcję d[owód]cy placówki pod ps. „Wiarus”.

^{jj}Po wyzwoleniu przybył na tereny Ziem Odzyskanych i osiedlił się w wyżej podanej miejscowości. Zawerbowany został 31 III 1948 r. do współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] przez Ref[erat] III PUBP Szczecinek na **tw. uczuciach patriotycznych**^{jj}. Dawane mu zadania **nie są przez niego wykonywane** oraz **wykazywał niechęć do współpracy z UBP.** ^{ll}Na podstawie jego **materiałów nie zlikwidowano** żadnej sprawy – dotychczasowe materiały **nie przedstawiają żadnej wiarygodności operacyjnej.** Z materiałów otrzymanych od inf. „Lis” wynika, że „Bojar” wobec osób trzecich **zdekonspirował położenie mieszkań konspiracyjnych PUBP Szczecinek.** W związku z tym, że praca z podanym informatorem była na niskim poziomie, został on wezwany do Koszalina w ostatnim okresie przy zastosowaniu kombinacji operacyjnych i tu przeprowadzono z nim rozmowę na powyższe, w wyniku czego przyrzekł poprawę i uaktywnienie współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego]^{ll}.

6. Inf. „Kopytowski”, ur. w 1905 r., syn fabrykanta, wykształcenie średnie, zawód – urzędnik, narodowości i obyw[atelstwa] polskiego, zamieszkały w Jastrowiu, pow. Wałcz.

Na skutek kryzysu gospodarczego, w wyniku którego ojciec jego zlikwidował fabrykę, w 1934 r. wyjechał on do Rumunii, gdzie zatrudniony był jako kierownik techniczny w fabryce Libermana do 1939 r. W międzyczasie został zawerbowany przez pracownika **Ambasady Polskiej w Bukareszcie** i współpracował z nim do 1939 r. Na terenie **Rumunii przebywał do 1943 r.**, w którym to roku powrócił do Polski. ^{ll}Do współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] zawerbowany [został] w ^{mm}**sierpniu 1950 r. za pieniądze** przez Ref[erat] I PUBP w Wałczu. Do współpracy wykazywał chęć, jednak na podstawie jego materiałów **nie zlikwidowano** żadnej sprawy. Także samo nie tkwi w żadnym środowisku po linii RO „Targowica”. Wymieniony informator pracuje w fabryce kalafonii, **gdzie dokonano dywersji, a on nie daje żadnych materiałów w tej sprawie, lecz daje informacje dezinformujące i zdekonspirował się wobec inf. „Dubrawski”** o współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego]. Wobec powyższego w chwili **obecnej nie**

^{kk} W tekście: Sawiej.

^{ll} Na lewym marginesie odręcznie dopisano: !!

^{ll-ll} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia oraz adnotacja o treści: Trzeba było sądzić!

^{mm} Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: Jak?

jest kontynuowana z nim współpraca, lecz nastawiono się na rozpracowanie go i udowodnienie mu przestępstwa¹¹.

IV. Plan operacyjnych przedsięwzięć:

I. Zadanie rozpracowania:

ⁿⁿ1. Właściwie wykorzystać dotychczas posiadaną sieć agencyjną przez zaangażowanie do konkretnych rozpracowań.

^{oo}2. Pozyskanie nowej agentury, która miałaby możliwości dotarcia do główniejszych figurantów i rozpracowania ich.

3. Poprzez posiadaną sieć agencyjno-informacyjną oraz wszelkimi dostępnymi środkami operacyjnymi dążyć do ustalenia uprawiania wrogiej działalności przez figurantów na obecnym etapie^{oo}.

II. Sposób wykonania:

1. Odnośnie inf. „Kościeszko”:

a) w celu zorientowania się w możliwościach dalszego wykorzystania ww. do rozpracowania b. strażników granicznych odbyć spotkanie kontrolne z inf. „Kościeszko”;

b) w razie stwierdzenia, że inf. „Kościeszko” obecnie nie ma możliwości rozpracowania figurantów w ramach RO „Targowica” – przekazać go do wykorzystania po linii Sekcji 1 Wydz[iału] I w środowisku autochtonicznym.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj Bolesław⁹
do dnia ^{pp}15 XII [19]52 r.^{pp}

2. Odnośnie inf. „Nikły”:

a) odbyć kontrolne spotkanie z ww. informatorem celem zorientowania się, do jakich b. strażników ma dotarcie i możliwości rozpracowania ich na terenie Bytowa, dając mu konkretne nastawienie w celu ujawnienia ich wrogiej działalności na obecnym etapie.

ⁿⁿ Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: Kierunek, cel?

^{oo-oo} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia oraz adnotacja o treści: To nie są zadania, lecz notatki.

^{pp-pp} Wpisano odręcznie.

⁹ **Choczaj Bolesław** (ur. 1 VIII 1925 w Kochlewie), kpr. (1948), st. sierż. (1952), chor. (1954), ppor. (1955), por. (1957), kpt. (1961), mjr (1966). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej; podczas II wojny światowej na robotach przymusowych w Niemczech (1940–1945); pracownik Zarządu Gminnego we Władysławowie, pow. turecki (1946–1947), Zarządu Gminnego w Polczynie-Zdroju (1947, 1949–1950); służba w 11. pp 4. DP (1947–1949); młodszy referent Referatu I PUBP w Białogardzie (od VI 1950); słuchacz KOS MBP w Gdańsku (IX 1951–VII 1952); starszy referent Sekcji 6 (od VIII 1952), starszy referent Sekcji 4 (od VIII 1953) Wydziału I WUBP w Koszalinie; starszy referent (od IV 1955), oficer operacyjny (od IV 1956) Sekcji 5, starszy oficer operacyjny Sekcji 1 (od VIII 1956) Wydziału II WUdsBP w Koszalinie; starszy oficer operacyjny Wydziału II KW MO w Koszalinie (od XII 1956); słuchacz Szkoły Podwyższania Kwalifikacji Funkcjonariuszy SB CW MSW (IX 1958–VII 1960); w dyspozycji zastępcy komendanta ds. bezpieczeństwa KW MO w Koszalinie (od VII 1960); kierownik grupy Wydziału II KW MO w Koszalinie (od IX 1960); I zastępca komendanta ds. SB KP MO w Białogardzie (od I 1963); słuchacz kursu doskonalenia kadr kierowniczych SB (I–III 1968); zwolniony ze służby (IV 1972); członek PPR (1947–1948), PZPR (od 1948). AIPN Sz, 0116/1013, Akta osobowe funkcjonariusza.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia ^{pp}17 XII [19]52 r.^{pp}

3. Odnośnie inf. „Leon”:

a) przeanalizować posiadane materiały w PUBP Miastko odnośnie b. strażników granicznych znanych inf. „Leon” z okresu wspólnej służby w Straży Granicznej, celem ustalenia ich powiązań i wrogiej działalności;

b) w wypadku stwierdzenia uprawiania wrogiej działalności wspomnianych figurantów, opracować plan i wprowadzić inf. „Leon” do rozpracowania takowej.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia ^{pp}20 XII [19]52 r.^{pp}

4. Odnośnie inf. „Ryś”:

a) ponieważ ww. inf. jest niechętny do współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] i nie przedstawia wartości operacyjnej, a ostatnio nawet zdekonspirował się – wyeliminować go z sieci agencyjno-informacyjnej;

b) ustalić nazwiska funkcjonariuszy MO i UB, wobec których inf. „Ryś” ujawnił swoją współpracę z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego], oraz rozpracować go pod kątem widzenia – udowodnienia jakiegokolwiek przestępczej działalności.

Wyk[ona] PUBP Miastko
do dnia ^{pp}25 XII [19]52 r.^{pp}

c) poprzez n[aczelnika] Wydz[iału] ds. Funkcj[onariuszy] WUBP i Wydz[iału] VI KW MO przesłuchać pracowników UB i MO na okoliczność ujawnienia współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] przez inf. „Ryś”, a po udowodnieniu jakiegokolwiek innej wrogiej działalności, w powiązaniu z dekonspiracją, sprawę jego skierować na drogę postępowania sądowego.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia ^{pp}30 XII [19]52 r.^{pp}

5. Odnośnie inf. „Bojar”:

a) ponieważ ww. nie ma środowiska na terenie Szczecinka do rozpracowania, a ostatnio przyrzekł poprawę współpracy i chęć przeniesienia się na inny teren – spowodować przeniesienie go do pracy na terenie PUBP Złotów i wprowadzić do rozpracowania byłych kontaktów konsula Drobniaka w sprawie krypt. „Działacze”.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia ^{pp}15 I [19]53 r.^{pp}

6. Odnośnie inf. „Kopytowski”:

a) w związku z tym, że inf. „Kopytowski” podejrzany jest o robotę dwulicową i dokonanie dywersji w fabryce kalafonii na terenie pow. Wałcz, wspólnie z Wydz[iałem] IV rozpracować go przy pomocy inf. „Dubrawski” i innych dostępnych środków operacyjnych – celem udowodnienia mu przestępstwa i skierowania jego sprawy na drogę postępowania sądowego.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia ^{pp}30 I [19]53 r.^{pp}

7. Odnośnie inf. „Walek”:

a) w porozumieniu z Wydz[iałem] V przenieść inf. „Walek” z miejscowości Kamień do Złotowa celem umożliwienia mu rozpracowania b. kontaktów konsula Drobniaka i współpracowników dwójki znanych mu z okresu przedwojennego i z czasu okupacji.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia ^{PP}10 I [19]52 r.^{PP}

8. Odnośnie inf. „Pisarski”:

a) odbyć z nim kontrolne spotkanie celem wyjaśnienia powodów zrywania spotkań oraz niewłaściwego stosunku do współpracy, jak również w celu udzielenia wyjaśnień odnośnie jego pracy jako kierownika placówki, jego agentury i znajomych mu pracowników Straży Granicznej;

b) ponadto na spotkaniu kontrolnym zorientować się co do dalszego wykorzystania inf. „Pisarski” w rozpracowaniu RO „Targowica” lub zdecydować o ewentualnym przekazaniu go do wykorzystania po linii Sek[cji] I Wydz[iału] I, gdyż ma możliwości rozpracowania środowiska autochtonicznego.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia ^{PP}20 XII [19]52 r.^{PP}

9. Odnośnie inf. „Biegły”:

a) w związku z tym, że inf. „Biegły” nie tkwi w środowisku b. strażników granicznych – odbyć z nim spotkanie kontrolne celem zorientowania się, do jakich osób z RO „Targowica” ma dotarcie i możliwości rozpracowania ich na terenie Bytowa. Natomiast gdyby nie posiadał takowych, spowodować przeniesienie go na teren Złotowa i wprowadzić do środowiska byłych strażników granicznych;

b) w związku z tym, że wymieniony informator nie udzielił pełnych wyjaśnień odnośnie swej działalności do 1939 r., na spotkaniu kontrolnym przesłuchać go na okoliczność jego służby w Straży Granicznej, znanych mu funkcjonariuszy i agentury oraz na okoliczność jego działalności w okresie okupacji, co pozwoli nam zorientować się, czy ww. inf. nie zamaskował się w celu prowadzenia dwulicowej działalności.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia ^{PP}30 I [19]53 r.^{PP}

10. Odnośnie Budrewicza Kazimierza:

a) uzyskane materiały wskazują na to, że figurant współpracował z II Oddz[iałem] Szt[abu] Gł[ównego], SRI [nr] IX, pod ps. „Bej Piotr”, a obecnie nie wywiązuje się z pracy, mimo że jest członkiem PZPR – wobec czego rozpracowywać go pod kątem widzenia ¹¹udowodnienia **jakiegokolwiek wrogiej działalności** na obecnym etapie, po czym spowodować usunięcie z szeregów partii i ewentualnie skierować sprawę na drogę postępowania sądowego.

Wykona PUBP Koszalin
do dnia ^{PP}15 II [19]53 r.^{PP}

¹¹ Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: To nie jest kierunek.

11. Odnośnie Kruczk[a] Juliana:

a) w związku z tym, że fig[urant] uplasował się w spółdzielni produkcyjnej, nie utrzymując żadnych kontaktów – wszcząć wszechstronne opracowanie go poprzez inf. „Komorek”, „Nil” i „Orzech” celem stwierdzenia, czy nie prowadzi rozbijackiej roboty na terenie danej spółdzielni, gdyż jako księgowy ma możliwości uprawiania takowej.

Wykona PUBP Drawsko
do dnia ^{pp}10 II [19]53 r.^{pp}

12. Odnośnie Wasilewskiego Antoniego:

^{ss}a) wszcząć wszechstronne opracowanie wyżej wymienionego figuranta w celu ustalenia jego kontaktów i obecnej działalności oraz wytypowania kandydata na „W”^{ss}.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia ^{pp}25 XII [19]52 r.^{pp}

13. Odnośnie Kędzior[a] Jana:

a) w celu potwierdzenia materiałów świadczących o współpracy fig[uranta] z II Oddz[iałem] Szt[abu] Gł[ównego] wszcząć wszechstronne opracowanie go^{tt};

b) dla ustalenia obecnej działalności wyżej wymienionego figuranta dokonać werbunku ^{uu}ob[ywatela] „G.K.”, [z] którym zna się od czasu wspólnej służby w wojsku przed 1939 r.

^{pp}Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia 20 XII [19]52 r.^{pp}

14. Odnośnie Jastrzębskiego Aleksandra:

a) wszcząć wszechstronne opracowanie ww. celem potwierdzenia materiałów świadczących o zatajeniu właściwego stopnia wojskowego i pracy w II Oddz[iale] Szt[abu] Gł[ównego];

^{vv}b) przeanalizować jego przydatność w celu operacyjnego wykorzystania do rozpracowania elementu dwójkarskiego na terenie Koszalina^{vv};

c) w wypadku niemożliwości wykorzystania figuranta operacyjnie, po ustaleniu jego obecnej działalności – sprawę zrealizować^{ww}.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj B[olesław]
do dnia ^{pp}15 I [19]53 r.^{pp}

15. Odnośnie Szymański[ego] Józefa:

a) wszcząć wszechstronne opracowanie ww. fig[uranta] celem uzyskania i potwierdzenia materiałów świadczących o jego pracy w II Oddz[iale] Szt[abu] Gł[ównego] oraz wrogiej działalności na obecnym etapie;

^{ss-ss} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia oraz adnotacja o treści: Cel?

^{tt} Z prawej strony odręczna adnotacja o treści: Kierunek?

^{uu} Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: A czy nie można kogoś podprowadzić.

^{vv-vv} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia oraz adnotacja o treści: Nie!

^{ww} Z prawej strony odręczna adnotacja o treści: za co?

b) ponieważ figurant kontaktuje się z osobami z JW [nr] 2820, w porozumieniu z Wydz[iałem] Inf[ormacji] Dowództwa I Korpusu ustalić jego kontakty oraz wytypować i opracować odpowiedniego kandydata na werbunek.

Wykona PUBP Wałcz
do dnia 20 ^{xx}XII^{xx} [19]52 r.

16. Odnośnie Leżuch[a] Jana:

a) celem potwierdzenia danych anonimowych na wymienionego figuranta, świadczących o jego współpracy z dwójką, w okresie okupacji z wywiadem niemieckim, a po wyzwoleniu z wywiadem USA, wszcząć wszechstronne opracowanie go przy zastosowaniu wszelkich dostępnych nam środków operacyjnych;

b) w celu ustalenia jego faktycznej działalności na obecnym etapie wytypować odpowiedniego kandydata i zawerbować do rozpracowania go.

Wykona st[arszy] ref[erent] Chocaj B[olesław]
do dnia ^{pp}23 I [19]53 r.^{pp}

17. Odnośnie Giżejewskiego Józefa:

a) w związku z tym, że materiały na ww. figuranta świadczące o jego współpracy z II Oddz[iałem] pochodzą z jednego źródła, wszcząć wszechstronne opracowanie go celem potwierdzenia tych danych;

b) odbyć kontrolne spotkanie z inf. „Kapelusz” celem zorientowania się o możliwościach wykorzystania go do rozpracowania ww. figuranta i ustalenia jego obecnej działalności;

^{pp}Wykona st[arszy] ref[erent] Chocaj
do dnia 25 XII [19]52 r.^{pp};

c) zbadać możliwości wprowadzenia innej agentury do sprawy ww. posiadanej przez PUBP Słupsk;

Wyk[ona] PUBP Słupsk
do dnia ^{pp}20 XII [19]52 r.^{pp};

d) w razie niemożliwości wykorzystania posiadanej agentury do rozpracowania Giżejewskiego Józefa, wytypować celowego kandydata pośród jego kontaktów i opracować go do werbunku.

Wykona PUBP Słupsk
do dnia ^{pp}15 I [19]53 r.^{pp}

18. Odnośnie Tolloczków Józefów:

a) w celu ustalenia przejawów faktycznej działalności fig[uranta] na obecnym etapie dokonać werbunku ob[ywatela] W.J., z którym są w kontakcie i znają się ze wspólnego pobytu w PSZ poza krajem;

b) zbadać możliwości wykorzystania agentury posiadanej przez Wydz[iał] IV tut[ejszego] urzędu celem rozpracowania ww. figurantów w miejscu pracy.

Wykona st[arszy] ref[erent] Chocaj
do dnia ^{pp}15 XII [19]52 r.^{pp}

^{xx-xx} Poprawiono odręcznie.

19. Odnośnie Czechowicz[a] Wawrzyńca:

a) wszcząć wszechstronne opracowanie figuranta celem potwierdzenia jego pracy w II Oddz[iale] Szt[abu] Gł[ównego] i dotychczasowej działalności na naszym terenie;

b) zbadać możliwości wykorzystania agentury – będącej na kontakcie 16. Dyw[i-zji] Art[ylerii] P[rzeciwi]lot[niczej] – do rozpracowania Czechowicz[a] Wawrzyńca, a w wypadku pozytywnym przejąć na swoją łączność do chwili zakończenia rozpracowania.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj
do dnia ^{pp}20 XII [19]52 r.^{pp}

20. Odnośnie Bolko Franciszka:

a) ponieważ posiadane materiały świadczące o współpracy ww. z II Oddz[iałem] Szt[abu] Gł[ównego] do chwili obecnej nie są potwierdzone – wszcząć wszechstronne opracowanie go celem potwierdzenia powyższych danych i ustalenia jego obecnej działalności;

b) w porozumieniu z innymi wydziałami tut[ejszego] urzędu przeanalizować możliwości wprowadzenia agentury do rozpracowania wspomnianego figuranta.

Wykona st[arszy] ref[erent] Choczaj
do dnia ^{pp}30 XII [19]52 r.^{pp}

21. Odnośnie Darmaszka Wincentego:

a) w celu potwierdzenia materiałów świadczących o jego współpracy z dwójką wszcząć wszechstronne opracowanie go oraz dla ustalenia jego obecnej działalności wytypować i opracować kandydata na werbunek.

Wykona PUBP Szczecinek
do dnia ^{pp}30 XII [19]52 r.^{pp}

Odbito w 2 egz.

Egz. nr 1 Wydz[iał] VI Dep[artamentu] I MBP

Egz. nr 2 teczka ogólna „Targowica”

Opr. Ch[oczaj] B[olesław]/M.T.

Kier[ownik] Sek[cji] 6 Wydz[iału] I
WUBP w Koszalinie
^{yy}(–) Zimnowłocki J[ózef]¹⁰, ppor.

^{yy} Podpis nieczytelny.

¹⁰ Zimnowłocki Józef (ur. 17 II 1920 w Ladorudzku), kpr. (1947), sierż. (1948), st. sierż. (1950), ppor. (1952), por. (1954), kpt. (1957). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, 2 klasy szkoły zawodowej; uczeń w piekarni w Dąbie nad Nerem (1938–1939); po wybuchu II wojny światowej na gospodarstwie przy rodzicach; na robotach przymusowych w Niemczech (1941–1945); w Polsce (od VIII 1945); instruktor propagandy PK PPR w Białogardzie (od IV 1946); referent PUBP w Białogardzie (od XI 1946); słuchacz VI Kursu Specjalnego przy WUBP w Szczecinie (VIII 1947); p.o. starszego referenta Placówki BP w Świdwinie PUBP w Białogardzie (od X 1947); referent (IX 1948), starszy referent (od VI 1950) Placówki BP w Polczynie-Zdroju PUBP w Białogardzie; starszy referent Sekcji 6

Zgadzam się:
naczelnik Wydziału I WUBP
w Koszalinie
wz. kier[ownika] Sekcji 5 Wydz[iału] I

(-) Piekarski St[anisław]¹¹, ppor.

Źródło: AIPN, 00231/4, t. 6, k. 121–140, mps.

Wydziału I WUBP w Koszalinie (od III 1951); słuchacz Rocznej Szkoły Oficerskiej w CW MBP w Legionowie (IX 1951–VII 1952); kierownik Sekcji 6 (od IX 1952), kierownik Sekcji 4 (od XI 1953) Wydziału I WUBP w Koszalinie; zastępca szefa PUBP/PUdsBP w Słupsku (od IX 1954); zastępca komendanta ds. bezpieczeństwa KP MO w Świdwinie (od XII 1956); słuchacz kursu doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW (IX–XII 1967); zwolniony ze służby (29 II 1972); członek PPR (od 1946), PZPR (od 1948), TPPR. AIPN Sz, 0116/1005, Akta osobowe funkcjonariusza.

¹¹ **Piekarski Stanisław** (ur. 23 X 1920 w Sokołowie), chor. (1948), ppor. (1952), por. (1954), kpt. (1957), mjr (1963). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej; podczas II wojny światowej na przymusowych robotach w niemieckim gospodarstwie w Niewiemku (1941–1944), przy budowie okopów w okolicach Poznania; wartownik (od VIII 1946), młodszy referent (od IV 1947), referent Referatu IV (X 1947) PUBP w Choszczynie; słuchacz VII Kursu Specjalnego przy WUBP w Szczecinie (X 1947–I 1948); referent (od I 1948), starszy referent (od VI 1949) Referatu IV PUBP w Nowogardzie; słuchacz kursu aktywu powiatowego CW MBP w Legionowie (III 1948–VI 1949); referent referatu Sekcji 8 Wydziału IV WUBP w Szczecinie (od X 1949); starszy referent przy kierownictwie PUBP w Nowogardzie (od XI 1949); w dyspozycji szefa WUBP w Koszalinie (od IX 1950); starszy referent Sekcji 5 Wydziału IV (od II 1951), starszy referent i p.o. kierownika Sekcji 5 Wydziału I (od I 1952), kierownik Sekcji 5 Wydziału I (od III 1953) WUBP w Koszalinie; kierownik (od IV 1955), starszy oficer operacyjny (od IV 1956) Sekcji 1 Wydziału II WUdsBP w Koszalinie; kierownik PDdsBP w Złotowie (od VIII 1956), zastępca komendanta ds. bezpieczeństwa KP MO w Złotowie (od XII 1956), komendant powiatowy MO w Złotowie (od IX 1957); absolwent kursu doskonalenia zawodowego komendantów powiatowych MO w Łodzi (1961); komendant KP MO w Białogardzie (od XI 1966); słuchacz kursu doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW (IX–XII 1970); komendant KP MO w Wałczu (od V 1972); zwolniony ze służby (15 VI 1973); ponownie przyjęty do służby, pracownik RUSW w Białogardzie (I 1985–III 1990); członek ZMW „Wici” (1937–1938), PPR (1946–1948), PZPR (od 1948). AIPN Sz, 0118/3679, Akta osobowe funkcjonariusza.

1952 grudzień 18, Katowice – Notatka służbowa naczelnika Wydziału I WUBP w Katowicach kpt. Zenona Kasztańskiego dotycząca rozpracowania pracownika cementowni w Golezowie Franciszka Buriana

Katowice, dnia 18 XII 1952 r.

Ścisłe tajne

Notatka służbowa
dot[ycząca] sprawy **Buriana** Franciszka¹

Rozpracowanie przeciwko **Burianowi** Franciszkowi zapoczątkowane zostało w 1948 r. na podstawie notatki organów WOP. W notatce tej podane jest, że w dniu 29 XI 1948 r. na moście przejściowym w Cieszynie zgłosił się konsul Polski w Ostrawie – **Wengierow**^{a2} i zapodał, że władze czeskie poszukują niejakiego płk. **Buriana** Franciszka, który w 1938 r. miał dowodzić Korpusem Zaolziańskim.

Ponadto konsul **Wengierow** zapodał, że **Burian** chodzi do Czech na podstawie przepustki i w razie złapania go przez władze CSR będzie to groziło powikłaniem stosunków dyplomatycznych.

W toku rozpracowania ww. ustalono, że do 1939 r. służył zawodowo w WP w stopniu kapitana, pełniąc między innymi służbę w KOP na granicy litewskiej, a następnie na granicy czechosłowackiej. W 1938 r. brał udział w zaborze Zaolzia i jako pierwszy, wraz z innymi podwładnymi mu pracownikami, udał się do miejscowości Trzyniec i tam odebrał od władz czeskich starostwo powiatowe. Wymieniony w ówczesnym czasie był aktywnym działaczem sanacyjnym, zdecydowanym

^a W tekście: Wegierow.

¹ **Burian Franciszek** (ur. 8 XII 1897 w Zenicy), mjr/płk. Żołnierz Legionów Polskich (od 1914), 10. Pułku Piechoty Ziemi Cieszyńskiej (od 1918); żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; członek TOW we Frysztacie; żołnierz 4. pspodh., 54. pp; służba w KOP; inspektor SG (od 1937); komendant obwodu SG w Gdyni; dowódca II batalionu rezerwowego Ładowej Obrony Wybrzeża (od 8/9 IX 1939); jeńiec oflagów II A Prenzlau, VIII A Kluczbork, XII A Hadamar (od 1940), VII A Murnau (od 1942). RO 1923; RO 1924; RO 1932; E. Długajczyk, *Polska konspiracja wojskowa...*, s. 216; *Kępa Oksywska 1939. Relacje uczestników walk lądowych*, wstęp, wybór i oprac. W. Tym, A. Rzepniewski, Gdańsk 1985, *passim*; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 16 IV 2012].

² **Wengierow Stefan** (ur. 24 III 1909 w Petersburgu, zm. 15 VI 1978), inż. energetyk. Działacz lewicowych związków studenckich; szef komitetu wojewódzkiego ds. akcji przesiedleńczej i osadniczej (1945); wicewojewoda śląski; zastępca pełnomocnika rządu na okręg dolnośląski; chargé d'affaires w Bukareszcie (1946–1947); konsul RP w Morawskiej Ostrawie (1947–1950); pracownik CZPH w Katowicach; członek KPF, KPP (od 1931), PPR (od 1944), PZPR (od 1948). A. Kochański, *Protokoły posiedzeń Sekretariatu KC PPR: 1945–1946*, Warszawa 2001, *passim*; R. Techman, *Szczecin w dokumentach polskiej służby dyplomatycznej 1945–1950*, Szczecin 1996, *passim*; <http://www.bukareszt.polemb.net/index.php?document=312> [dostęp: 19 IV 2012].

zwolennikiem przyłączenia Zaolzia do Polski, w którym brał bezpośredni udział oraz drukował broszury w języku polskim pt. *Zaolzie*, propagując w nich faszyzm na terytorium zajęтым przez sanację.

W czasie kampanii wrześniowej ww. dostał się do niewoli niemieckiej i osadzony [został] w obozie jenieckim – w Oflagu nr VII A w Murnau, gdzie przebywał do ^b1947^b r., tj. do chwili powrotu do kraju.

W 1947 r., z chwilą powrotu wymienionego do kraju, początkowo otrzymuje pracę w Szpitalu Śląskim w Cieszynie, gdzie pracuje na stanowisku dyrektora administracyjnego, należąc równocześnie do PZPR. Z chwilą rozpoznania bliżej jego przeszłości zostaje z partii wykluczony, zarazem zdjęty z zajmowanego stanowiska. Po usunięciu go ze szpitala obejmuje pracę w charakterze pracownika umysłowego w cementowni „Goleszów” w Goleszowie, pow. Cieszyn, gdzie zatrudniony jest do chwili obecnej.

Na podstawie całego okresu rozpracowania ww. nie ujawniono, aby uprawiał [on] jakąkolwiek wrogą działalność, niemniej jednak – z uwagi na jego przeszłość – może on uprawiać takową, tym bardziej że posiada znajomość pracy organów KW, z którą to pracą do [19]39 r. był związany.

Ponadto ww. utrzymywał kontakt z Macurą (b. aspirantem ^bpolicji granatowej do 1939 r.^b), który podejrzany jest o utrzymywanie kontaktów z Ambasadą USA w Czechosłowacji.

Ocena rozpracowania

Dotychczasowe rozpracowanie prowadzone było zbyt opieszale oraz agentura mająca dotarcie do ww. nie posiadała możliwości w rozpracowaniu. Również mało interesowano się Macurą w powiązaniu z Burianem, co w konsekwencji – do chwili obecnej – nie rozwiązało dostatecznie rozpracowania.

Sekcja 6 Wydz[iału] I WUBP w Katowicach nastawiła się na werbunek Buriana na podstawie obecnych materiałów, co w rezultacie nie przyniosłoby pożądaných rezultatów.

Na obecnym etapie rozpracowania należy przeprowadzić następujące przedsięwzięcia celem uaktywnienia rozpracowania ww.:

1. Opracować kombinacje wprowadzenia do rozpracowania ww. informatora, który będzie posiadał możliwości przerzutu do Czechosłowacji lub kontaktowania się przez osobę drugą. Do wprowadzenia opracować legendę, która będzie charakteryzować go jako inteligenta posiadającego stosunki w Czechosłowacji z Czechami.

2. Po wprowadzeniu informatora i zainteresowaniu się nim fig[urantów] Buriana i Macury, przygotować ich przeniesienie służbowe (ewent[ualnie] wysiedlenie jednego, a drugiego przeniesienie), natomiast informatora pozostawić w Cieszynie z tym, żeby mógł z nimi utrzymywać kontakt.

3. Obstać ww. siecią informacyjną w miejscu pracy i zamieszkania celem ustalenia ich kontaktów (o których do obecnego czasu nie posiadamy danych).

^{b-b} Tak w tekście.

Plan kombinacji należy przesłać do Wydz[iału] VI Dep[artamentu] I MBP do dnia 1 I 1953^c r.^d

Kierownik Sekcji 6
Zajac E[dward]³, ppor.
(-)^f

^eNaczelnik Wydziału I
WUBP w Katowicach^e
Kaszański⁴, kpt.

Źródło: AIPN, 1572/905, k. 69–70, mps.

^{c-c} *Poprawiono odręcznie.*

^d *W dolnej lewej części karty opatrzona nieczytelnym podpisem i datą odrębna adnotacja o treści: Nie zgadzam się. Uważam, że należy rozmawiać z Burianem, konkretnie wyjaśnić, dalej tak rozpracować nie można. Wydałem polecenie opracować plan rozmowy z ww. Zaznaczam, że Sekcja 6 tutejszego wydz[iału] rozpracowuje go już od 1948 r. i nic w sprawie nie uzyskano. 19 XII [1952 r.].*

^{e-e} *Pieczęć opatrzona nieczytelnym podpisem.*

^f *Podpis nieczytelny.*

³ **Zajac Edward** (1 VI 1926 w Waleńcowie), chor. (1949), ppor. (1951), kpt. (1957), mjr (1961). Ukończył 6 klas szkoły powszechnej; robotnik rolny (1940–1945); wartownik (od VIII 1945), kurier poczty specjalnej (od II 1946), referent gminny PUBP w Strzelcach Opolskich (od IV 1946); referent gminny PUBP w Katowicach (od VIII 1946); starszy referent Placówki w Rudzie Śląskiej PUBP w Katowicach (od XI 1947); słuchacz CW MBP w Legionowie (II 1948–IV 1949); referent (od IV 1949), starszy referent (od X 1950), kierownik (od IX 1951) Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Katowicach; szef MUBP/MUdsBP w Bytomiu (od XI 1953); słuchacz Szkoły Podwyższania Kwalifikacji Aktywu Kierowniczego OS KdsBP w Warszawie (od IX 1955); zastępca komendanta miejskiego MO ds. bezpieczeństwa KM MO w Chorzowie (od XII 1956); zastępca komendanta miejskiego MO ds. bezpieczeństwa KM MO w Zabrzu (od VIII 1957); w dyspozycji KW MO w Katowicach (od III 1962); kierownik Grupy V Wydziału II KW MO w Katowicach (VI 1962); zwolniony ze służby (30 IX 1962); członek PPS (1945–1946), PPR (1946–1948), PZPR (od 1948). AIPN Ka, 0225/315, Akta osobowe funkcjonariusza.

⁴ **Kaszański Zenon** właśc. Kaszański Icek (ur. 10 VIII 1914 lub 1915 w Pińczowie), kpt./mjr. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, X Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących w Warszawie (1960); uczeń i pracownik warsztatu szewskiego w Pińczowie (1928–1932); robotnik w fabryce obuwia w Łodzi (1932–1933); aresztowany za działalność komunistyczną (1933), skazany na 3 lata więzienia, zwolniony (I 1936); robotnik w fabryce włókienniczej w Łodzi (1936–1939); w ZSRR (1939); cieśla w Maginitogorsku (1939–1942), pracownik firmy obuwniczej w Czelabińsku (1942–1945); w Polsce (od V 1946); referent (od VII 1946), starszy referent i p.o. kierownika (od V 1947), kierownik (od XI 1947) Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Warszawie; kierownik Sekcji 2 Wydziału I i p.o. zastępcy naczelnika Wydziału I WUBP w Warszawie (od VI 1948); p.o. naczelnika Wydziału I WUBP w Warszawie (od VI 1949); naczelnik Wydziału I WUBP w Warszawie (od VIII 1951); słuchacz Kursu Aktywu Kierowniczego MBP (XII 1951–VI 1952); naczelnik Wydziału I WUBP/Wydziału II WUdsBP w Katowicach (od VIII 1952); zastępca naczelnika Wydziału VIII Departamentu II KdsBP (od V 1955); słuchacz WUML (1955); starszy oficer operacyjny Wydziału VIII Departamentu II MSW (od XI 1956); starszy oficer operacyjny Wydziału II Departamentu II MSW (od VII 1965); członek PMW w KNPN w Korei (XI 1965–IV 1966); zwolniony dyscyplinarnie ze służby (VI 1966); członek KZMP, KPP, PPR (1946–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 0218/631, t. 1–2, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 728/8549.

1952, bm – Wniosek o zwolnienie z wojska szefa Kancelarii Żywnościowej 12. pułku piechoty st. sierż. Stanisława Demutha

Ścisłe tajne

Wniosek
(o zwolnienie z Wojska Polskiego)

szefa Kancelarii Żywnościowej 12. pp st. sierż. **Demuth**[a] Stanisława, ur. 16 III 1899 r. w m. Stwolno, pow. Rawicz, woj. poznańskie, pochodzenia chłopskiego (8,5 ha). Wykształcenie 7 kl[as] szkoły powszechnej, podoficer zawodowy sprzed 1939 r., b[ez]partyjny. W Ludowym Wojsku Polskim od kwietnia 1947 r. Wstąpił ochotniczo przez WKR Rawicz, podejrzany o współpracę z dwójką.

St. sierż. **Demuth** w 1917 r. został powołany do armii pruskiej, skąd w 1918 r. zdezerterował i zgłosił się ochotniczo do formujących się Oddziałów Strzelców Wielkopolskich.

W 1924 r. został skierowany do służby w KOP, początkowo był podoficerem gospodarczym, a następnie objął stanowisko d[owód]cy strażnicy w Krasnym, na którym pozostawał do 1939 r.

Na podstawie agenturalnych danych stwierdzono, że w[yżej] wymieniony zna dokładnie działalność dwójki na terenach wschodnich. Opowiada szczegółowo, w jaki sposób wywiad przerzucał na tereny Związku Radzieckiego swoich agentów.

Ponadto st. sierż. **Demuth** wykorzystywany był do rozpoznawania granicy, gdzie mieli przechodzić agenci, i po takim rozpoznaniu osobiście meldował o sytuacji oficerowi wywiadu dwójki, z którym spotykał się w umówionych punktach.

Za okres służby w odrodzonym WP na st. sierż. **Demuth**[a] uzyskano materiały świadczące o jego negatywnym stosunku do Polski Ludowej oraz o gloryfikowaniu przez niego panujących stosunków w wojsku do 1939 r.

Przez dowództwo charakteryzowany jest pozytywnie.

Mając na uwadze zajmowane stanowisko przez st. sierż. **Demuth**[a] w KOP (d[owód]ca strażnicy), nie ulega najmniejszej wątpliwości, że był na usługach dwójki, co również potwierdzają posiadane przez nas materiały. W związku z tym wnoszę o demobilizację w[yżej] wymienionego z wojska.

Dnia ... 1952 r.

Odbito 2 egz.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 401, mps.

*Bdm – Opinia służbowa dowódcy 108. pułku artylerii haubic mjr. Wacława Antoniu-
ka dotycząca kwatermistrza pułku kpt. Jana Walacha*

108. Pułk Artylerii Haubic

Tajne
Egz. nr ...

Opinia służbowa

za okres od dnia 1 IX 1951 r. do dnia 1 XI [19]52 r. na kpt. **Walacha Jana**

1. Stanowisko opiniowanego: kwatermistrz 108. pah
2. Rocznik: ^a1912^a [r.]
3. Wyszkołenie wojskowe: w LWP
4. Pochodzenie społeczne: ^achłopskie^a
5. Przynależność partyjna: bezpartyjny

Treść opinii

Pierwszy opiniujący

Wartości służbowe

Kpt. **Walach Jan** jako kwatermistrz w pułku wykazał, iż posiada duży zasób zarówno wiedzy teoretycznej z dziedziny służby kwat[ermistrzowskiej], jak i duży zasób praktyki na tym stanowisku. Jest oficerem energicznym, samodzielnym i o dość dużej inicjatywie. Potrafi samodzielnie podejmować decyzje. Do braków należy zaliczyć przede wszystkim brak planowości w pracy. W codziennych poczynaniach widać żywiołowość i słabą umiejętność zorganizowania pracy – zarówno swojej, jak i podległego mu aparatu. Wszelkim poczynaniom brak wykończenia i cechuje go mała dokładność. Mało pracuje nad podległymi sobie szefami służb, na skutek czego np. dopuścił do zamętu w gospodarce mundurowej. Nie widać również bezpośredniej troski o żołnierza, co przejawia się np. w słabym interesowaniu się kuchnią i stołówką żołnierską. Nie potrafi utrzymać należytej dyscypliny wśród podległego mu aparatu.

Ocena wyników pracy

W dziedzinie zaopatrzenia pułku poczynił dużo starań i na ogół zabezpieczył pułk na zimę wystarczająco. Natomiast szwankuje dbałość o czystość rejonu koszar i o stan, i o wygląd pomieszczeń koszarowych. Dopuszczał do złego stanu kuchnię i stołówkę żołnierską.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Ocena polityczna

Oblicze polityczne nieskrystalizowane. Można stwierdzić szereg naleciałości i pozostałości z okresu Polski przedwrześniowej. Nieprzekonany do niektórych zagadnień obecnego ustroju, jak np. co do polityki państwa na wsi. Do pracy polityczno-społecznej nie był angażowany i sam nie przejawiał w tym kierunku specjalnej chęci. Czujność klasowa i polityczna słabo rozwinięta, skłonny do ulegania pobocznym wpływom.

Wartości moralne

Na ogół dość uczciwy, nie przejawia skłonności do nadużyć. Wyrobitego autorytetu wobec zarówno przełożonych, jak i podwładnych nie posiada, gdyż sam nie potrafił go sobie wyrobić.

Współżycie rodzinne bez zarzutu, wykazuje dużo troski o swoją rodzinę.

Bez nałogów.

Wartości umysłowe

Słabo wykształcony, jednak szybko przyjmuje i opanowuje rzeczy nowe i potrafi dość szybko się orientować. Jednak nowe materiały wyszkoleniowe przyswaja dość trudno. Brak pomysłowości, szczególnie jeśli chodzi o stronę upiększania rejonu koszar i zapewnienia porządku i czystości w koszarach.

Specjalnych zamiłowań nie posiada.

Warunki bytowe i życie poza służbą

Warunki bytowe dość dobre. Wykazuje skłonności do wygodnego życia. Korzysta prócz uposażenia z gospodarki rolnej żony. Przejawia skłonności do dorabiania się.

Specjalnych zainteresowań poza służbowy[mi] nie przejawia.

Wniosek

Zasadniczo zajmowanemu stanowisku odpowiada i nadaje się na kwatermistrza pułku, tym bardziej w obecnym okresie, gdy odczuwa się brak oficerów.

Dowódca 108. Pułku Artylerii Haubic
(Antoniuk¹, mjr)

¹ **Antoniuk Wacław** (4 XII 1921 w Piszczacu, zm. 24 III 1963), ppor. (1945), por. (1947), kpt. (1949), mjr (1951), ppłk (1953), płk (1958). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Toruniu (1946); robotnik w nadleśnictwie Chotyłów (1940); rolnik w rodzinnym gospodarstwie w miejscowości Piszczac (1941–1944); służba w 21. zpa (XII 1944–I 1945); słuchacz OSArt. nr 1 w Chełmie (I–XI 1945); dowódca plutonu szkolnego OSArt. nr 2 w Toruniu (XI 1945–II 1946); dowódca plutonu dowodzenia baterii (II 1946–VII 1947), dowódca plutonu ogniowego (VII–X 1947), dowódca baterii (X 1947–VII 1948) 71. pac; p.o. dowódcy (VII–IX 1948), dowódca (IX 1948–X 1950) 2. dywizjonu 73. pah; słuchacz kursu szefów sztabu pułku WSArt. w Toruniu (XI 1950–III 1951); słuchacz kursu dowódców pułku i oficerów sztabu pułku WSArt. w Toruniu (III–VIII 1951); dowódca 108. pah (VIII 1951–III 1954); dowódca 30. BAHC (III 1954–XI 1955), dowódca 25. BAHC 6. DAP (XI 1955–X 1956); słuchacz wyższego akademickiego kursu oficerów artylerii ASG (X 1956–IX 1957); starszy pomocnik szefa Wydziału Operacyjnego Oddziału Operacyjno-Naukowego Szefostwa Artylerii WP (X 1957–XI 1958); szef Wydziału Planowania i Szkolenia Oddziału Szkolenia Wojsk Szefostwa Artylerii WP (XI 1958–VII 1960); absolwent ASG (1960); szef Oddziału Szkolenia Wojsk Szefostwa Artylerii WP (VII 1960–X 1961); słuchacz Artyleryjskiej Akademii

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 365–366, mps.

Dowódczej w ZSRR (X 1961–VII 1962); w dyspozycji Departamentu Kadr MON (VII–XI 1962); p.o. szefa (XI 1962–VII 1963), szef (od VII 1963) artylerii SOW; członek PZPR (od 1951). CAW, AP, 1268/67/7/141.

^b *Podpis nieczytelny.*

1953 luty 12, Toruń – Informacja szefa Wydziału Informacji Garnizonu Toruń kpt. Władysława Krukierka dotycząca figuranta teczki kontrolno-obszernyjnej nr 3799 – oficera kwatrmistrzowsko-budowlanego w Centralnym Poligonie Artylerii nr 1 w Toruniu por. Jana Hołownickiego

Ścisłe tajne

Informacja

(na oficera kwat[ermistrzowsko]-budowlanego
w Centralnym Poligonie Artylerii nr 1
w Toruniu – figuranta TKO)

Por. ^aHołownicki^a Jan¹, s. Kalinika, ur. 20 V 1916 r. w m. Zadworzany, pow. Pruzany, woj. poleskie, Polak, [pochodzenie] chłopskie (3 ha), ob[ywatełstwo] polskie, żonaty, b[ez]part[yjny], 2 kl[asy] gimn[azjum] ogólnego w 1933 r., b[ez] zawodu, do sanacyjnego WP wstąpił ochotniczo w 1934 r., w LWP od 1 XII 1944 r. przez WKR Mińsk Mazowiecki, bracia i siostry zamieszkują w Zw[iązku] Radzieckim, obecnie sam zam[ieszkuje] w Toruniu, ul. [...].

^aHołownicki^a pochodzi z rodziny chłopskiej. Ojciec jego posiadał 3 ha ziemi ornej. ^aHołownicki^a do 1934 r. przebywał przy rodzicach, pomagając im w pracy na roli i uczęszczał do szkoły.

W marcu 1934 r. ochotniczo wstępuje do sanacyjnego WP przez WKR Mińsk Mazowiecki do 83. pp w Kobryniu, gdzie odbywa przeszkolenie rekruckie. W czerwcu 1934 r. zostaje wyznaczony na szkołę podoficerską w Korpusie Ochrony Pogranicza w m. Rubieżewicze^b. Po ukończeniu tej szkoły zostaje awansowany do stopnia kpr. – odbywa czynną służbę, a następnie zostaje [przeniesiony] na podoficera nadterminowego, gdzie pełnił funkcję magazyniera broni w ^c[2.] Batalionie KOP w m. Iwienice^c. W 1937 r. na własną prośbę zostaje przeniesiony do 32. pp w Modlinie, do 3. batalionu w m. Działdowo, gdzie był na stanowisku magazyniera broni do chwili wybuchu wojny.

W czasie wojny brał udział w walce z Niemcami w okolicach Działdowa, Mławy i w Warszawie dostaje się do niewoli niemieckiej, skąd po jednym miesiącu udaje mu się zbiec do rodziny.

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

^b *W tekście: Rubieżewice.*

^{c-c} *Tak w tekście.*

¹ **Hołownicki Jan** (ur. 20 V 1916 w Zadworzanach), por. Inwigilowany w ramach TKO nr rej. 3799 przez Wydział Informacji Garnizonu Toruń (1948–1953); zdemobilizowany (V 1953); sprawę przesłano do WUBP w Bydgoszczy, następnie do PUBP w Toruniu, sprawę złożono w archiwum (1956). AIPN By, 084/2362; AIPN, 2386/17630.

Od listopada 1939 r. przebywa w m. Świder k[oło] Warszawy, gdzie pracował w charakterze stolarza.

W dniu 1 XII 1944 r. wstępuje ochotniczo do Lud[owego] WP i pełni służbę w 1. zapasowym pułku piechoty w Lubartowie. W styczniu 1945 r. zostaje wysłany na kurs [do] O[ficerskiej] S[zkoły] Piechoty, gdzie po ukończeniu kursu otrzymuje stopień chorążego i zostaje skierowany do 30. pp na stanowisko d[owód]cy plutonu. W kwietniu 1947 r. zostaje przeniesiony do 26. pułku piechoty na stanowisko d[owód]cy kompanii. W listopadzie 1947 r. zostaje wysłany na Wyższy Kurs Kwatermistrzowski. Po skończeniu tegoż kursu zostaje skierowany do Centr[alnego] Polig[onu] Artylerii nr 1 w Toruniu, gdzie pełni służbę do obecnej chwili na stanowisku oficera kwater[mistrzowsko]-budowlanego.

Na por. ^aHołownicki[ego]^a zostało założone TKO nr 3799 na podstawie, że wym[ieniony] jest podoficerem zawodowym sprzed 1939 r. i pełnił służbę w KOP.

W toku rozpracowania figuranta ustalono, że ^aHołownicki^a, będąc w KOP, współpracował z dwójką, co potwierdza agenturalny meldunek t[ajnego] inf[ormatora] „**Jaroszczyński**[ego]” z dnia 23 XI 1946 r.: „chor. ^aHołownicki^a Jan, d[owód]ca plutonu 9. kompanii strzeleckiej 30. pułku piechoty opowiadał mi, że służył przed wojną w KOP na wschodzie, był w Straży Granicznej na granicy wschodniej, gdzie mówił, że pracował w wywiadzie. Wiem, że na komendzie przezywano go »dwójką«”.

T[ajny] inf[ormator] „**Dąb**” z dnia 23 IX 1947 r. melduje, „że na zadane pytanie, gdzie służył, w jakim stopniu – odpowiedział, że służył w KOP w stopniu kpr. na granicy wschodniej w okolicy Stołpiec – na temat szpiegostwa i słowa »dwójka« w ogóle nie reagował”.

Rez[ydent] „**Burza**” z dnia 24 I 1947 r. melduje, „że ppor. ^aHołownicki^a uchylał się od głosowania na listę nr 3 w czasie wyborów. Był przekonania, że gdyby wybory przeprowadzone były sprawiedliwie, to większość byłaby po stronie PSL **Mikołajczyka**²”.

T[ajny] inf[ormator] „**Jan**” z dnia 1 III 1950 r. i z dnia 6 VI 1950 r. w meldunku swym podaje, „że por. ^aHołownicki^a i jego żona systematycznie słuchają audycji radiowych z państw imperialistycznych”.

² **Mikołajczyk Stanisław** (ur. 18 VIII 1901 w Holsterhausen w Westfalii, zm. 13 XII 1966 w Waszyngtonie), polityk, premier RP. Uczestnik powstania wielkopolskiego i wojny polsko-bolszewickiej (1918–1920); działacz ruchu młodowiejskiego i ludowego; w okresie międzywojennym członek najwyższych władz PSL-Piast; internowany na Węgrzech (1939); po przedostaniu się na Zachód przewodniczący RN we Francji, później w Anglii; wicepremier i wiceminister spraw wewnętrznych (1941–1943), premier Rządu RP na Uchodźstwie (1943–1944); w Polsce (od VI 1945); wicepremier i minister rolnictwa i reform rolnych w RJN; poseł do KRN i na Sejm Ustawodawczy; wiceprezes (od 1945), prezes NKW PSL (od I 1946); opuścił Polskę (X 1947); pozbawiony mandatu poselskiego (15 XI 1947), pozbawiony obywatelstwa polskiego (21 XI 1947); na emigracji w USA; działacz MUC. *Biuletyny Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego grudzień 1954–listopad 1956*, oprac. W. Chudzik, M. Filipiak, J. Gołębiowski, Warszawa 2009, s. 93.

T[ajny] inf[ormator] „**Pomir**” w meldunku swym z dnia 9 VI 1950 r. podaje, „że por. ^aHołownicki^a w okresie okupacji pomagał organizacji AK w dokonywaniu dywersji rzekomo przeciwko Niemcom”.

Pozostałe materiały zawarte w TKO figuranta świadczą o jego niewłaściwym podejściu do wykonywanych obowiązków służbowych. O lekceważącym stosunku odnośnie postępowania z tajną dokumentacją, przechowując ją w biurku i nie zdając po pracy.

^aHołownicki^a był sprawdzany w aktach b. Oddz[iału] II Sztabu Gł[ównego], gdzie w dotychczas opracowywanych aktach nie figuruje.

Oprócz tego poważniejszych materiałów na figuranta obecnie nie posiadamy, ponieważ nie jest prowadzone przeciwko niemu rozpracowanie, gdyż od maja 1952 r. figurant uległ wypadkowi – złamał rękę i leży w szpitalu.

Na stanowisku swym z nakładanych obowiązków wywiązywał się dostatecznie. Zmysł organizacyjny i własną inicjatywę posiada bardzo słabą. Potrzebuje pomocy, systematycznej kontroli ze strony przełożonych. W pracy flegmatyczny, w związku z tym nie zawsze wywiązuje się ze swych obowiązków w terminie. Ma słabą pamięć, co uwidacznia się w wykonywaniu swych obowiązków służbowych.

W rozmowie z d[owód]cą na temat ^aHołownicki[ego]^a ustaliłem, że w związku z tym, że uległ wypadkowi [i] obecnie leży w szpitalu, został zdjęty z zajmowanego stanowiska oraz zostało wysłane pismo do OW [nr] II Wydz[iał] Kadr – celem demobilizacji lub przeniesienia go do innej jednostki.

**Szef Wydziału Informacji
Garnizonu Toruń
(Krukierk W[ładysław], kpt.)**

Dnia 17 II 1953 r.

Źródło: AIPN By, 084/2362, k. 63–65, mps.

1953 luty 18, Bydgoszcz – Pismo przewodnie szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr II płk. Aleksandra Borszczowa do szefa Zarządu II Głównego Zarządu Informacji MON do przesłanych protokołów przesłuchań byłych kopistów wraz z informacją o ich demobilizacji lub przeniesieniu

^aBydgoszcz, dnia 18 lutego 1953 r.
Ścisłe tajne

**Szef Zarządu II
Głównego Zarządu Informacji MON**

^bNa wasz nr 9/c/52 z dnia 19 III 1952 r. w uzupełnieniu przesyłam protokoły przesłuchań 16 osób, które przed 1939 r. pełniły służbę w KOP.

Pismem nr C-4452/10/52 z dnia 8 XI 1952 r. powiadomiliśmy, że na terenie OW [nr] II posiadamy **24 byłych kopistów**. Obecnie z tej liczby 6 zostało zdemobilizowanych z WP: major ^cSmółka^c – przeniesiony został służbowo z OW [nr] II, a na majora ^cWłodarski[ego]^c protokół przesłuchania prześlemy dodatkowo (przebywa na kursie w Warszawie)^d.

Załącz.: ^c45 ark.^c

Odbito 2 egz.

Egz. nr 1 adresat

Egz. nr 2 aa

Ref. C/3 druk XI^c

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 323, mps.

^a Nad datą dopisano odręcznie: CS-190/13/53. W lewym górnym rogu karty druk formularza o treści: **Okręgowy Zarząd Informacji nr II**. Nr C-4452/3/52. Poniżej pieczęć o treści: Ministerstwo [wyrazy nieczytelne] Główny Zarząd Informacji. Wpłynęło dn[ia] 2 [miesiąc nieczytelny] 1953 r. Nr 9738 i liczba arkuszy załącznika: 45 ark.

^b W środkowej części karty opatrzona parafą i datą odręczna dekretycja: **Mjr Książkiewicz**, 21 II [19]53 [r.]; poniżej naniesiona odmiennym charakterem pisma parafa i data: 23 II [19]53 [r.] oraz opatrzona nieczytelnym podpisem i datą: 23 II [19]53 [r.] odręczna adnotacja o treści: [wyrazy nieczytelne] Opracować wzmiankę i referować całość materiałów **do 25 lutego [19]53 r.**

^{c-c} Wpisano odręcznie.

^d Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczęć o treści: Szef Okręgowego Zarządu Informacji nr II A[leksander] Borszczow, płk.

^c W dolnej części karty pieczęć oraz odręczna adnotacja o treści: Przysłali protokół na Krauze – wniosku na niego nie było, wymienią mjr. Włodarskiego – wniosku nie przysłali.

1953 luty, Warszawa – Uwagi naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP mjr. Antoniego Gutowskiego do meldunku kierownika Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Koszalinie o przebiegu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica”

Luty [19]53 r.

Ścisłe tajne

Egz. nr ...

BR-^a1^a0-4/13/52

Do
Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego
w Koszalinie
przez nacz[elnika] Wydziału I
do kier[ownika] Sek[cji] 6

W związku z przesłanym meldunkiem o przebiegu RO „Targowica” z dn[ia] 5 XII 1952 r. przesyłam następujące uwagi.

Odnosnie części pierwszej.

I. Z części tej wynika, iż Sek[cja] 6 w niewłaściwy sposób podeszła do podziału operacyjnego elementu ujętego w RO „Targowica”, poświęcając najwięcej uwagi b. funkcjonariuszom Str[aży] Granicznej, pomimo nieposiadania danych świadczących o przejawach działalności wywiadowczej tego środowiska, co w konsekwencji ujemnie wpłynęło na rozpracowanie innego elementu ujętego w r[ozpracowaniu] o[biektowym], zasługującego na aktywne nasze zainteresowanie.

Dlatego też poniżej podaję schematyczny podział elementu ujętego w r[ozpracowaniu] o[biektowym], którym Sekcja 6 wg kolejności winna się interesować.

1. Przede wszystkim głównym ośrodkiem zainteresowania Sek[cji] 6 winni być ci figuranci, o których posiadamy materiały wskazujące, iż w chwili obecnej [^b] trudnią się oni działalnością wywiadowczą, bez względu na to, czy są oni b. dwójkarzami, b. funkcjonariuszami PP, Str[aży] Gr[anicznej] itp.

2. W dalszej kolejności zainteresowanie Sek[cji] 6 winno skupić się na następującym elemencie:

a) osobach, które były w swej „przeszłości” [^d] związane z działalnością wywiadowczą p[rzeciw]ko Zw[iązkowi] Radz[ieckiemu];

b) osobach, które pracowały w dwójce londyńskiej lub były powiązane z wywiadami państw kapitalistycznych;

^{a-a} Poprawiono odręcznie prawdopodobnie z: R.

^b W tekście napisano odręcznie: że.

^{c-c} Poprawiono odręcznie.

^d Fragment odręcznie zamazany.

- c) „osobach”, które zajmowały się rozpracowanie[m] ruchu komunistycznego;
- d) ważniejszych dwójkarzach [i] ich agenturze.

3. Materiały odnośnie pozostałych osób Sek[cja] 6 winna – wg ich miejsc zatrudnienia – przesłać do poszczególnych jednostek operacyjnych [d], „koordynując” całością rozpracowania tego środowiska.

II. Wykonane przez was przedsięwzięcia dotyczą w większości opracowania agentury i sprawdzenia jej przydatności w rozpracowaniu, co jest niesłuszne, gdyż w konsekwencji doprowadza do wypaczenia zasadniczego celu rozpracowania obiektowego, stawiania agentury jako cel, a nie jako jeden z podstawowych środków do osiągnięcia celu, tzn. ujawnienia wrogiej działalności figurantów rozpracowania.

Jednocześnie z powyższego wynika, iż Sek[cja] 6 nie posiada w ogóle wartościowej i sprawdzonej agentury, a z tą agenturą, którą posiada, niewłaściwie pracuje – czego przykładem może być między innymi fakt odmówienia przez inf. „Żak” wykonania otrzymanego polecenia.

Dlatego też Sek[cja] 6 w chwili obecnej powinna niezwłocznie przystąpić do budowy wartościowej agentury i usprawnienia pracy z posiadaną na koncie agenturą, po uprzednio przeprowadzonej selekcji wg jej wartości i możliwości wykorzystania w RO „Targowica”.

Selekcja posiadanej i werbunek nowej agentury winny mieć na celu możliwości wykorzystania agentury do rozpracowania wyłonionych zaczepek z r[ozpracowania] o[biektowego] oraz wykorzystania jej poprzez manewrowanie do penetracji środowiska RO „Targowica”.

III. W prowadzonych przez was zaczepkach wyłonionych z r[ozpracowania] o[biektowego] zarysowuje się mało aktywne zainteresowanie. Brak jest właściwego operacyjnego podejścia do nich, które winno się wyrażać w niezwłocznym potwierdzeniu posiadanych informacji i ustaleniu faktycznej działalności figurantów.

Jest to przede wszystkim wynikiem faktu nieposiadania agentury do wyłonionych zaczepek oraz niewłaściwej oceny dotychczas posiadanych materiałów, co ma zasadniczy wpływ na przedsięwzięcia operacyjne planowane w stosunku do nich, które nie roszą nadziei na szybkie i obiektowe rozpracowanie posiadanych zaczepek.

Odnosnie części drugiej.

Przeprowadzona przez was analiza jest niewłaściwa, gdyż nie daje ona właściwej oceny środowiska rozpracowywanego i stopnia jego operacyjnego opanowania, nie wyławia najbardziej istotnych momentów i osób, na których Sek[cja] 6 w chwili obecnej winna się skoncentrować, oraz nie daje właściwego odzwierciedlenia zadań i kierunku rozpracowania.

Zasadniczymi błędami analizy są:

1) niewłaściwy podział środowiska wg stopnia naszego zainteresowania, tzn. błędne poświęcanie większości uwagi b. funkcj[onariuszom] Straży Granicznej, o czym była już mowa;

2) brak właściwej oceny posiadanej sieci agenturalnej i niepodanie przyczyn katastrofального stanu agentury;

3) niewyłonienie najistotniejszych figurantów, na których Sek[cja] 6 winna „skoncentrować swą uwagę, jak np. pominiecie b[ardzo] ważnych figurantów – Leżucha i ^fTołłoczki^f;

4) niewykazywanie współpracy Sek[cji] 6 z innymi jednostkami operacyjnymi.

Odnosnie części trzeciej.

Jak już wspomniano poprzednio, stan agentury jest bardzo zły – tak pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Agentura werbowana [jest] nieudolnie – „było tylko zawerbować”. Nie chce pracować i nie posiadacie możliwości „zmuszenia” jej do współpracy. Przez okres prowadzenia przez was RO „Targowica” nie zawerbowaliście ani jednego informatora.

Również praca z agenturą jest niedostateczna. Brak wychowywania agentury, w wyniku czego nastąpiło zdekonspirowanie faktów współpracy z org[anami] b[ezpieczeństwa] p[ublicznego] osobom trzecim przez 3 informatorów.

W celu poprawienia stanu agentury należy wytypować kilku kandydatów spośród fig[urantów] i po „dokładnym” opracowaniu zawerbować na ^flicznych^f kompr[omitujących] mat[eriałach]. Mogą to [być] pracownicy albo ag[enci] SRI lub plac[ówek] wywiadowczych.

Odnosnie części czwartej.

Plan operacyjnych przedsięwzięć nie jest opracowany właściwie, ponieważ:

1. W zadaniach stawiacie sobie tylko (tak jak to było dotychczas w r[ozpracowaniu] o[biektowym]) stworzenie nowej agentury, sprawdzenie przydatności posiadanej agentury i sposobu wykorzystania agentury. Założenie zupełnie niesłuszne, gdyż jak już zaznaczono poprzednio, nie jest naszym celem opracowywanie agentury, a rozpoznanie działalności środowiska i ujawnienie wrogiej działalności figurantów.

Agentura jest tylko środkiem, przy pomocy którego możemy osiągnąć zamierzony cel.

2. Przedsięwzięcia dot[yczące] fig[urantów] są zbyt abstrakcyjne, nieoparte o posiadane już materiały oraz zbyt ogólne – niewytuczające, w jakim kierunku macie zamiar prowadzić rozpracowanie i co przez wykonanie zamierzonych przedsięwzięć chcecie osiągnąć.

3. Odnosnie niektórych osób planujecie potwierdzić inf[ormacje], czy wym[ienieni] pracowali w dwójce. Tego rodzaju przedsięwzięcia nie powinny mieć miejsca w planie, gdyż należy wykonać je przed zakwalifikowaniem ^fich^f do RO „Targowica”.

4. Odnosnie Jastrzębskiego planujecie zawerbować go lub w razie niedojścia werbunku do skutku – aresztować. Posunięcie to uważamy za niesłuszne, ponieważ na podstawie posiadanych przez was danych brak [jest] podstaw do aresztowania.

^e Na lewym marginesie odrębna adnotacja o treści: [wyraz nieczytelny] P. Sokółka. Białystok.

^{f-f} Wpisano odrębnie.

^{g-g} Wpisano odrębnie. Poniżej fragment odrębnie zamazany.

Oceniając ogólnie meldunek, należy stwierdzić, że prowadzone RO „Targowica” było dotychczas b[ardzo] nieudolnie. Również opracowany przez was plan operacyjnych przedsięwzięć nie rokuje, aby stan ten mógł ulec poprawie.

Celem poprawienia stanu rozpracowania należy przede wszystkim postawić sobie na najbliższą przyszłość następujący cel:

1) uaktywnić rozpracowanie wyłoniionych zaczepk i w związku z tym odnośnie wym[ienionych] opracować szczegółowe plany przedsięwzięć z zastosowaniem kombinacji operacyjnych z wprowadzeniem agentury;

2) ująć pod kontrolę filtracyjną całe środowisko i dla tego celu przewidzieć ^fwykorzystanie^f sieci inf[ormacyjnej] ^finnych wydziałów^f. Nadmieniam, że spr[awę] Leżucha bierzemy na naszą kontrolę i w związku z tym należy opracować szczegółową charakterystykę wym[ienionej] sprawy oraz szczegółowy plan operacyjnych przedsięwzięć i przekazać meldunkiem specjalnym tu[t]ej[szemu] wydz[iałowi] do wglądu^h.

Naczelnik Wydziału VI
Dep[artamentu] I
(**Gutowski¹**, mjr)

^h *Nadpisano odręcznie nad zamazanym fragmentem:* W oparciu o nasze uwagi dot[yczące] raportu o przebiegu rozpracowania RO „Targowica”. *Poniżej zdanie odręcznie wykreślone:* Należy opracować analizę wym. rozpracowania oraz plan przedsięwzięć i przekazać nam do wglądu.

¹ **Gutowski Antoni** właśc. Gutowski Aron (ur. 22 XII 1922 we Włocławku), chor. (1944), ppor. (1945), por. (1945), kpt. (1946), mjr (1952), ppłk (1956). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej (1937); zastępca sekretarza kancelarii w Szpitalu Miejskim we Włocławku (1938–1939); po wybuchu wojny w Białymstoku, następnie (od I 1940) w Magnitogorsku; traser w Magnitostroju (1940–1942); wcielony do stroj batalionu (1942–1943); w 1. Warszawskiej Brygadzie Pancerniej im. Bohaterów Westerplatte (od X 1944); zastępca dowódcy plutonu ds. polityczno-wychowawczych 2. pcz; absolwent Szkoły Specjalnej NKWD w Kujbyszewie (1944); referent Sekcji 2 RBP (od IX 1944); funkcjonariusz Warszawskiej Grupy Operacyjnej RBP (od XI 1944); zastępca kierownika Sekcji 2 warszawskiego WUBP zorganizowanego na terenie Otwocka (od XII 1944); kierownik Sekcji 2 UB P m.st. Warszawy (od I 1945); zastępca kierownika MUBP w Warszawie (od VI 1945); kierownik Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Warszawie (od VII 1945); kierownik Sekcji 2 Wydziału II Departamentu I MBP (od I 1946); kierownik Sekcji 2 Wydziału II Departamentu I MBP na etacie kierownika Sekcji 2 Wydziału III Departamentu I MBP (od IV 1946); kierownik Sekcji 2 Wydziału II Departamentu I MBP (od III 1947); kierownik Sekcji 1 Wydziału VI Departamentu I MBP (od II 1948); zastępca naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP (od III 1950); zastępca i p.o. naczelnika Wydziału VI Departamentu I MBP (od V 1952); naczelnik Wydziału IV Departamentu I MBP (od VI 1953); słuchacz Kursu Aktywu Kierowniczego CW MBP w Legionowie (XI 1953–VII 1955); w dyspozycji dyrektora Departamentu I (od VII 1955), dyrektora Departamentu Kadry i Szkolenia (od IX 1955); zastępca kierownika WUdsBP w Gdańsku (od XI 1955); naczelnik Wydziału II Departamentu II KdsBP (od X 1956); naczelnik Wydziału II Departamentu II MSW (od XI 1956); kierownik Katedry Przedmiotów Operacyjnych CW MSW (od IX 1959); zwolniony ze służby (IV 1961); skreślony z ewidencji oficerów z powodu emigracji do Izraela (VI 1970), pozbawiony stopnia oficerskiego i zdegradowany do stopnia szeregowego (III 1971); członek PPR (1946–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 0194/1111, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 2174/2608, Akta personalne MON.

Wyk. P.G./G.H.

Odb. 2 egz.

Egz. nr 1 adresat

Egz. nr 2 aa

Źródło: AIPN, 00231/4, t. 6, k. 116–119, mps.

ⁱ *Podpis nieczytelny.*

1953 sierpień 10, Warszawa – Raport kierownika Sekcji 2 Wydziału IV Departamentu I MBP kpt. Jakuba Kołubca dla naczelnika Wydziału IV Departamentu I MBP mjr. Antoniego Gutowskiego dotyczący stanu rozpracowania obiektowego krypt. „Targowica” przez WUBP w Opolu

Warszawa, dnia 10 sierpnia 1953 r.

Ścisłe tajne

Egz. nr ^a2^a

Do

Naczelnika Wydziału IV

Departamentu I MBP

mjr. Gutowskiego

Raport

odnośnie stwierdzonego w dniu 7 VIII [19]53 r. stanu rozpracowania
krypt. „Targowica” w WUBP w Opolu

I. 1. Ogółem na terenie województwa, wg stanu z początku 1953 r., sekcja zaewidencjonowała 289 ustalonych figurantów, z czego 22 zamieszkuje na terenie Opolu. Na liczbę tę składa się:

- a) pracowników Oddz[iału] II – 27,
- b) agentów [Oddziału] II – 2,
- c) funkcjonariuszy KOP – 36,
- d) [funkcjonariuszy] Str[ąży] Gr[anicznej] – 24,
- e) agentów [Straży Granicznej] – 7,
- f) funkcjonariuszy PP – 193.

Z liczby tej około 95 proc., wg danych sekcji, pracuje na obiektach przemysłu lekkiego, w PGR, [w] spółdzielczości i handlu. Większość z zatrudnionych w tych gałęziach stanowią księgowi. Na obiektach kluczowych sekcja nie ujawniła figurantów.

Z ogólnej liczby zaewidencjonowanego elementu do ciekawszych figurantów należy zaliczyć:

a) **Żyborski Tadeusz**¹, ur. w 1894 r., bezpartyjny, zam[ieszkały] w Opolu, ppłk. Wym[ieniony] w latach 1924–[19]26 był kier[ownikiem] Ref[eratu] „Południe”

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ **Żyborski Tadeusz** (ur. 17 VII 1894 w Rudkach, zm. 2 III 1978 w Opolu), ppłk dypl. Żołnierz armii austro-węgierskiej; absolwent akademii wojskowej w Paryżu; żołnierz w I wojnie światowej; dowódca baterii 2. DP Leg.; żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; szef uzbrojenia grupy gen.

w Oddz[iale] II Szt[abu] Gen[eralnego], następnie do 1939 r. – oficer liniowo-sztabowy. W okresie okupacji przebywał w obozie jenieckim w Murnau, skąd wrócił do kraju w końcu 1946 r. Wg danych źródła „Mały” (częściowo sprawdzony – obecnie przebywa w Stalinogrodzie), który przebywał w obozie razem z figurantem, ostatni po wkroczeniu Amerykanów do Murnau miał pracować w CIC po zagadnieniu niemieckim, o czym w obozie było wiadomo. Wg danych tego źródła Ż[yborski] zna się na naszym lotnictwie, nie wiadomo jednak, skąd te dane (dla orientacji) posiada.

Figurant ostrzegał źródło przed ich spotkaniami (źródło nie było związane z [Oddziałem] II) i przed ewent[ualnymi] wrogimi aktami, którymi „Mały” z polecenia org[anów] bezp[iecieństwa] go sugerował.

Żyborski poprzednio pracował w cementowni „Odra”, gdzie robił zdjęcia obiektem pracy rzekomo dla gazetki ściennej (cel fotografowania niewyjaśniony w zupełności). Będąc kierownikiem zaopatrzenia w tym zakładzie, dały się z jego strony zauważyć akty sabotażu wyrażające się sprowadzaniem złych, wadliwych maszyn. Z cementowni został zwolniony i przy zwalnianiu oświadczył kier[ownikowi] RO, iż mu wiadomo, że jest obiektem zainteresowania org[anów] bezp[iecieństwa].

Obecnie pracuje w warsztatach technicznych CPN, dokąd został zaangażowany przez Bałabana – figuranta sprawy agencyjnej krypt. „Głowacki”.

b) **Matolski Władysław**², ur. w 1896 r., członek SD, zam[ieszkały] w Paczkowie, pow. [N]ysa, zatrudniony tamże w Zakładach Przemysłu Drzewnego [n]r 1 w charakterze zaopatrzeniowca.

Wym[ieniony] w 1928 r. był proponowany na oficera informacyjnego 65. pp, a w latach 1937–[19]38 był kom[endantem] rej[onowym] PW i WF przy brygadzie KOP, Placówka Wywiadowcza nr 7 w Sarnach, skąd pobierał pieniądze z Ekspozytury ^bnr 5 w Sarnach na^b opłacanie sieci inform[acyjnej]. (Dane z GZI VII Od[dział]).

L. Żeligowskiego; szef oddziału amunicyjnego Departamentu Uzbrojenia MSWojsk.; referent uzbrojenia w Inspektoracie Artylerii; służba w 10. pac; absolwent WSWojsk. w Warszawie (1924); kierownik referatu Sztabu Generalnego WP (od 1924); szef sztabu 9. DP; szef Wydziału Organizacyjnego DOK nr X w Przemysłu (od 1929); służba w 22. pal; przeniesiony do delegatury Sztabu Głównego WP przy DOKP w Radomiu (1934); dowódca 14. dak (1938–IX 1939); jeniec Oflagu VII A Murnau (1939–1945); pod nazwiskiem Heinrich Mayer tłumacz w procesie norymberskim; w Polsce (od 1946); pracownik cementowni „Odra”. Dz. Roz. Wojsk. nr 12 z 4 II 1919; Dz. Pers. nr 20 z 23 XII 1929; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 765; K. Szczepański, *Wspomnienia o 14. Dywizjonie Artylerii Konnej*, Białystok 2004, s. 38–41; P. Stawecki, *Oficerowie dyplomowani...*, s. 77.

^{b-b} *Nadpisano odręcznie nad zamazanym fragmentem.*

² **Matolski Władysław** (ur. 8 IV 1896 w Łapanowie). Służba w 65. pp (1923–1928); służba w KOP; w kampanii polskiej (1939) dowódca kompanii PW „Sarny” zgrupowania KOP gen. W. Orlika-Rückemanna; w KL Auschwitz (od 2 IV 1943), na krótki okres odesłany do KL Mauthausen-Gusen, powtórnie w KL Auschwitz, zwolniony (6 IV 1944). AIPN, 2386/17200; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; F. Piper, I. Strzelecka, *Księga Pamięci: transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski południowej 1940–1944*, t. III, Warszawa–Oświęcim 2001, s. 1798–1800; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 233.

W okresie okupacji został aresztowany przez gestapo w Krakowie i skazany na karę śmierci – jako oficer. Wyroku nie wykonano. Wywieziony został do obozu w Gusen, a następnie Mauthausen (z życiorysu).

W 1945 r. przyjechał do Paczkowa, gdzie był dowódcą WOP w st[opniu] ppłk. – w 1947 r. został zdemobilizowany.

Zakłady drzewne, w których pracuje, produkuje również dla wojska. Z racji swej pracy wyjeżdża do różnych miejscowości na terenie kraju. Utrzymuje łączność z sanacyjnymi oficerami i wrogim elementem. Materiałów o wrogiej działalności w chwili obecnej brak – agencyjne dotarcie słabe.

W 1952 r. przeprowadził z nim rozmowę na temat KOP i [Oddziału] II pracownik Wydz[iału] XI – prawdopodobnie chodziło o wykorzystanie go pod księdza, z którym utrzymuje łączność (bl[iższych] szczegółów w sprawie brak).

c) **Grzybowski Adam**, kpt., ur. w 1902 r., czł[onek] PZPR (aktywny), zatrudniony w charakterze księgowego w Śląskich Zakładach Obuwia w Otmęcie, tamże zamieszkały.

O przeszłości jego są następujące dane: w 1918 r. wstąpił do POW i działał dywersyjnie na tyłach Armii Czerwonej, w okolicach Bobrujska. W 1925 r. ukończył kurs informacyjno-wywiadowczy przy KOP, przeznaczony dla oficerów do służby w Oddz[iale] II. 25 III 1925 r. został odkomenderowany do eksp[ozytury] Oddziału II w Brześciu (bl[iższych] danych brak).

W 1934 r. został oficerem wyw[iadu] – KW, Placówki Wywiadowczej KOP [n]r 9 w Czortkowie.

W 1935 r. odbył 8-tygodniowy kurs Oddz[iału] II w W[arsza]wie. W [latach] 1936–[19]^a38^a nadal pracował w Placówce Wywiadowczej KOP nr 9 w Czortkowie (z tego okresu GZI posiada materiały o jego działalności antykomunistycznej, które zażąda się).

W 1937 r. był przewidziany na wypadek wojny na stanowisko oficera KW Eks-[pozytury] nr 5 we Lwowie. W 1938 r. pełnił zastępstwo kier[ownika] Placówki Wywiadowczej KOP nr 9 w Czortkowie. Od maja 1939 r. wykonywał pracę specjalną w charakterze ref[erenta] Sztabu Grupy „Narew” – na zlecenie Oddziału II.

W okresie okupacji przebywał w niewoli w Murnau i Sowich Górach – do kraju wrócił w 1947 r. (z życiorysu – bl[iższych] danych brak). Wg sprawdzonego źródła „Pantera”, był [on] po zakończeniu działań wojennych w Szwecji lub Szwajcarii na leczeniu – o czym sam mówił.

Oficjalnie wykazuje obecnie pozytywny stosunek – udziela się aktywnie w pracy partyjnej. Z danych wynika, że unika kontaktów.

d) **Zarębski Marian**³, ur. 1910 r., b[ez]p[artyjny], z zawodu nauczyciel, obecnie nigdzie nie pracuje z powodu choroby, żonaty, zam[ieszkały] w Strzelcach Opolskich.

³ **Zarębski Marian** (ur. 19 III 1910 w Kielcach, zm. 1991), por. Słuchacz Dywizyjnego Kursu Podchorążych Rezerwy Piechoty przy 4. pp Leg. (1932–1933); członek Sekcji Pogotowia Obywatelskiego; żołnierz w kampanii polskiej (1939); komendant ZWZ-1 w Janowej Dolinie; aresztowany przez NKWD

Zarębski pracował w Eksp[ozyturze] nr 2 Oddz[iału] II (bl[iższych] danych brak). W 1940 r. został internowany do ZSRR, skąd wraz z armią Andersa w 1942 r. wyjechał do Persji. Przebywał w Iraku, Palestynie, Syrii i Egipcie. Ma odznaczenia z okresu wojny z armii Andersa oraz angielskie. W 1946 r. wyjechał do W[ielkiej] Brytanii, skąd do kraju wrócił w 1948 r.

Danych o wrogiej działalności w chwili obecnej brak.

e) **Podstolski Stefan**, ur. w 1897 r., zam[ieszkały] Turowa^c, pow. Opole, b[ez]-p[artyjny], zajmuje się hodowlą srebrnych lisów.

Wym[ieniony] w latach 1920–[19]21 pracował w Sekcji Defensywy Oddziału II D[owódz]twa 4. Armii, następnie w Oddz[iale] II w D[owódz]twie Wojsk Środkowej Litwy jako szef kancelarii. W 1934 r. był planowany na inf. SRI DOK [nr] X w Przemysłu.

Obecnie wypowiada się wrogo, danych o konkretnej działalności brak. Pod figuranta podstawiony jest sprawdzony inf. „Giermek” – b. sanacyjny oficer.

2. **Agentura** – po zagadnieniu „Targowica” sekcja posiada następującą sieć:

a) inf. ps. „Rak”, ur. w 1912 r., mężatka, z zawodu położna. Wym[ieniona] została w 1949 r. zwerbowana przez gminny post[erunek] MO, a następnie przejęta na łączność WK MO. Po ujawnieniu jej powiązań z dwójką została w dniu 23 II 1953 r. przesłuchana i dowerbowana przez Wydz[iał] I WUBP. Podczas przesłuchania podała, że w latach 1938–[19]39 pracowała jako agentka dwójki na terenie Niemiec, prowadząc wywiad w pobliżu granicy polskiej, jak również i w głębi Niemiec. Podczas wojny przebywała w Czechosłow[acji].

Przy składaniu zeznań operowała terminami KW. Jest określana jako chętna, posiadająca dobre podejście do napotykanym osób, chciwa na pieniądze (otrzymuje), przestrzega konspiracji; część jej materiałów znalazło potwierdzenie, a część dotychczas nie potwierdziło się;

b) inf. ps. „Chwiejski”, ur. w 1893 r., z zawodu kolejarz, b[ez]p[artyjny]. Był on zwerbowany przez PUBP w grudniu 1947 r. na uczuciach patriotycznych, a w 1948 r. jako członek partii – kontakt z nim zerwano. Po ujawnieniu jego powiązań z dwójką

(III 1940), skazany przez Sąd Obwodowy w Równem na 10 lat obozu pracy (VII 1940), po układzie Sikorski–Majski zwolniony (VIII 1941); żołnierz AP w ZSRR, następnie APW, II Korpusu Polskiego, m.in. dowódca plutonu ckm 17. Lwowskiego Batalionu Strzelców San Angelo; po wojnie w Wielkiej Brytanii, następnie w Polsce (od 1948); pracownik Wydziału Finansowego PPRN w Strzelcach Opolskich (do 1955); inspektor Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Aptek Społecznych w Opolu; pracownik Domu Książki „Opole”; inwigilowany przez KP MO w Strzelcach Opolskich w ramach SEO krypt. „Pokrzywdzony” (1959–1960), sprawę przerejestrowano do kategorii SOO krypt. „Pokrzywdzony” (1960–1965), inwigilowany w ramach KE krypt. „Jasna” (1974–1986). AIPN, 1572/4305; AIPN Wr, 011/333, t. 1–2; *Polskie podziemie 1939–1941. Od Wołynia do Pokucia*, wybór i oprac. J. Szapował, J. Tucholski, Warszawa–Kijów 2004, s. 181–187, 191, 197–201, 205; *Polskie podziemie 1939–1941. Lwów–Kołomyja–Stryj–Złoczów*, oprac. zbiorowe, Warszawa–Kijów 1998, s. 61, 87.

^c W tekście: Turów.

(w latach 1922–[19]28 na terenie Czechosłowacji był rezydentem dwójki, w okresie okupacji przebywał w Polsce) został wykluczony z partii. W maju 1952 r. nawiązano z nim łączność i w czasie dowerbowania przyznał się do współpracy z dwójką.

„Chwiejski” pracuje obecnie na stacji granicznej w Chałupkach. Zadaniem jego jest ujawnienie kanału przerzutowego, który wg danych urzędu winien tam istnieć. Dotychczas tego nie wykonał, wskazał jednak środowisko, poprzez które – jego zdaniem – winien dojść.

Obecnie daje informacje o charakterze ogólnym. Do współpracy chętny, przestrzega konspiracji, spotkań nie zrywa, jest uważany za sprawdzonego;

c) inf. ps. „Lyonczyk”, zam[ieszkały] w Nysie, właściciel sklepu galanteryjnego. Został on zwerbowany przez PUBP w Nysie w dniu 16 XI 1948 r., a gdy została ujawniona jego działalność dwójkarska, został dnia 11 VIII 1950 r. przesłuchany i dowerbowany. Podczas przesłuchania zeznał o swojej działalności w dwójce, w której w latach 1938–1939 pracował w charakterze kierownika SRI w Częstochowie. O samej dwójce dał ogólnikowe dane.

W okresie wojny przebywał w obozie jenieckim w Austrii (Edelbach), a po wkroczeniu Amerykanów wyjechał do Francji. Tu współpracował z PMW (tow. Saszkowski), a w 1945 r. wrócił do kraju. Do 1948 r. pracował w przemyśle kotlarskim i PCH – od tego czasu prowadzi własny sklep.

Jest uważany za inf. niepewnego i z tego względu nie otrzymuje skonkretyzowanych zadań, o które się upomina, a sam zaś nie chce wskazać nam środowiska wrogiego, mimo tego że jest mu ono znane i przebywa w nim. Do współpracy niechętny. Obecnie pozostaje na łączności szefa WUBP – z uwagi na podejrzenie o kontakt z ambasadą francuską;

d) inf. ps. „Giermek” zwerbowany 26 X 1949 r. przez PUBP Opole (w raporcie podane jest, że za pieniądze, a faktycznie na uczuciach), ur. w 1908 r., wykształcenie nieukończone wyższe, przed wojną zawodowy oficer artylerii, żonaty, członek SL, zatrudniony w Zakładach Przemysłu Azotowego.

Jest on charakteryzowany jako osoba inteligentna. Sprytny, do współpracy chętny, wykazuje własną inicjatywę, sprawdzony, dał szereg informacji, na podstawie których dokonano aresztowań (za szeptaną propagandę).

„Giermek” mieszka w jednej miejscowości z figurantem Podstolskim, z którym pozostaje w kontakcie i jest używany do jego rozpracowania. Dotychczas ciekawych materiałów odnośnie figuranta nie dał, jednakże z uwagi na przejście do pracy na ważnym obiekcie (ZPA) będzie można dla niego stworzyć legendę dla zbadania zainteresowań figuranta.

II. 1. Po linii „Targowicy” sekcja w [latach] 1952–[19]53 zwerbowała wyżej charakterystycznych inf.: ps. „Rak” i [ps.] „Chwiejski”.

2. Sekcja prowadzi jedno rozpracowanie agencyjne krypt. „Głowacki”, które znajduje się na naszej kontroli.

3. Po linii „Targowicy” sekcja w [latach] 1952–[19]53 aresztowań nie dokonała.

4. Wyjść na działalność szpiegowską nie było.

5. Kanały łączności dwójkarzy, jak również dwójkarzy przebywających za granicą – nie ujawniono.

6. Wymiany informacji odnośnie środowiska pomiędzy Wydz[iałem] I a innymi wydz[iałami] w zasadzie nie ma. Wg słów kierownika Sekcji 4, informacji o figurantach z innych wydz[iałów] nie otrzymują z uwagi na brak takowych.

Na piśmie Wydz[iał] I nie przekazuje danych o figurantach zatrudnionych na obiektach, a czyni to – wg słów pracowników – ustnie przy omawianiu sprawy wstępnych przedsięwzięć.

III. Dane o sekcji:

1. Kierownikiem sekcji jest ppor. Cygan⁴, poprzednio kier[ownik] 6 Sekcji. Poza tym w sekcji pracują:

a) ppor. Skwira Józef⁵, ref[erent] – zajmuje się zagad[nieniami] Abwehry i gestapo;

b) ppor. Mikulski Jerzy⁶, ref[erent] – zajmuje się zagad[nieniem] „Zachód”;

c) chor. Gan Zdzisław, mł[odszy] ref[erent] – zajmuje się zagadnieniem „Targowica”.

2. Chor. Gan jest młodym pracownikiem, w ub.r. ukończył szkołę dwuletnią, nad prowadzonym zagadnieniem pracuje od trzech miesięcy. Na podstawie opinii

⁴ **Cygan Zdzisław** (ur. 9 III 1925 w Sosnowcu), chor. (1949), ppor. (1952), por. (1954). Referent (od III 1946), kierownik (od VII 1946), starszy referent (od XI 1947) Placówki Ekspozytury Kolejowej PUBP w Raciborzu; starszy referent Referatu Kolejowego PUBP w Raciborzu (od I 1949); słuchacz CW MBP w Legionowie (od IX 1949); starszy referent (od XI 1950), kierownik (od II 1953) Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Opolu; kierownik Sekcji 4 Wydziału I WUBP w Opolu (od VIII 1953); kierownik Sekcji 6 Wydziału II WUdsBP w Opolu (od IV 1955); starszy oficer operacyjny Sekcji 6 Wydziału II WUdsBP w Opolu (od IV 1956); zwolniony ze służby (31 I 1957). AIPN, Kartoteka osobowa byłych funkcjonariuszy; AIPN, Kartoteka funkcjonariuszy UB/SB WUSW Opole.

⁵ **Skwira Józef** (ur. 4 III 1926 w Miejskiej Dąbrowie), ppor. (1951), por. (1957), kpt. (1963). Konwojent Komendantury Wydziału Ogólnego WUBP w Łodzi (od VI 1949); słuchacz szkoły CW MBP w Legionowie (IX 1949–VII 1951); referent Sekcji 5 (od VII 1951), referent Sekcji 6 (od IX 1952), referent Sekcji 4 (od VIII 1953) Wydziału I WUBP w Opolu; referent Sekcji 2 Wydziału II WUBP w Opolu (od VII 1954); starszy referent grupy operacyjno-dochodzeniowej KW MO w Opolu (od V 1955); kierownik KK MO w Opolu (od III 1957); inspektor ds. drobnych kradzieży Wydziału ds. Przestępczości Gospodarczej KW MO w Opolu (od V 1963); starszy inspektor Sekcji 6 Wydziału ds. Przestępczości Gospodarczej KW MO w Opolu (od I 1966); inspektor Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Przemysłu MSW w Opolu (od I 1967); w dyspozycji komendanta wojewódzkiego MO w Opolu (od IV 1971); inspektor Inspektoratu Ochrony Przemysłu KW MO w Opolu (od VI 1975); zwolniony ze służby (15 V 1977); członek ZMP, PZPR. AIPN, Kartoteka osobowa byłych funkcjonariuszy; AIPN, Kartoteka funkcjonariuszy MO WUSW w Opolu.

⁶ **Mikulski Jerzy** (ur. 9 IV 1927 w Jaranowicach), plut. (1952), sierż. (1952), st. sierż. (1954). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej; robotnik w folwarku w Skrzypaczowicach (1942–1945); słuchacz kursu dla pracowników operacyjnych przy WUBP w Katowicach (VII–IX 1950); młodszy referent (od XI 1950), referent (od VII 1952) Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Opolu; słuchacz Międzywojewódzkiej Szkoły MBP we Wrocławiu (1951); referent Sekcji 4 Wydziału I WUBP w Opolu (od VIII 1953); zwolniony ze służby (30 VI 1954); członek ZWM (1946), PPR (1948), ZMP (1949–1950), PZPR (od 1948). AIPN Wr, 00222/9, Akta osobowe funkcjonariusza.

z[astęp]cy nacz[elnika], kier[ownika] sekcji i własnych uwag można go scharakteryzować jako pracownika chętnego, praca go absorbuje, posiada mało doświadczenia, jednak niektóre sprawy nieźle analizuje.

Kierownik Sekcji 2 Wydziału IV Dep[artamentu] I

Kołubiec⁷, kpt.

(-)^d

Wyk. 2 egz. Koł[ubiec]

Źródło: AIPN, 00231/4, t. 1, k. 145–149, mps.

^d *Podpis nieczytelny.*

⁷ **Kołubiec Jakub** właśc. Horowitz Jakub (ur. 5 IV 1925 w Drohobyczu), chor. (1946), ppor. (1946), por. (1947), kpt. (1952), mjr (1956), ppłk (1969). Ukończył 3 klasy gimnazjum, Państwowe Koedukacyjne Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Bydgoszczy (1948), 2 lata Akademii Nauk Politycznych; w ZSRR (od 1941), pracownik fabryki w obwodzie woroneskim, w kołchozie; robotnik w kopalni siarki w Uzbeckiej SRR (1942–1943); powołany do ACz (1943), w 1. DP (od I 1944); funkcjonariusz Ochrony Resortu BP (od X 1944); funkcjonariusz Ochrony Osobistej członków PKWN (od XI 1944); słuchacz Centralnej Szkoły BP w Lublinie (XII 1944); funkcjonariusz grupy operacyjnej PUBP w Starogardzie (od I 1945); p.o. kierownika Poczty Specjalnej WUBP w Bydgoszczy (od IV 1945); zastępca szefa PUBP w Brodnicy (od III 1946); zastępca szefa PUBP w Tucholi (od VIII 1946); kierownik Sekcji 2 (od V 1947), kierownik Sekcji 1 (od VII 1948) Wydziału I WUBP w Bydgoszczy; referent (od IX 1948), starszy referent (od XI 1950), kierownik (od VIII 1952) Sekcji 1 Wydziału I Departamentu I MBP; kierownik Sekcji 2 Wydziału IV Departamentu I MBP (od VI 1953); kierownik Sekcji 2 Wydziału IV Departamentu II KdsBP (od IV 1955); słuchacz Wyższej Szkoły Aktywu Kierowniczego KdsBP (1955/1956, szkoła rozwiązana w 1956); w dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr i Szkolenia KdsBP (od VII 1956); starszy oficer operacyjny Wydziału X (od XI 1956), Wydziału IX (od VII 1965) Departamentu II MSW; starszy oficer operacyjny Departamentu II na etacie niejawnym 060/25 (od XI 1966), skierowany do pracy w Polskim Biurze Podróży „Orbis” (od XII 1966); starszy inspektor grupy do specjalnych zadań Departamentu II MSW (od V 1970); zwolniony ze służby (31 V 1970); członek PPR (1945–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 0194/2965, Akta osobowe funkcjonariusza.

1954 kwiecień 29, bm – Pismo szefa Wydziału Ewidencji Zarządu Informacji WW kpt. Zenona Zwierzyńskiego i szefa Wydziału Informacji XII Brygady WOP mjr. Romana Szachteja do Departamentu II MBP w sprawie sprawdzenia w archiwum byłego zastępcy komendanta Placówki KOP nr 3 w Głębokiem por. Henryka Skrzyńskiego

^aŚcisłe tajne

^b[Do]

Departamentu II
Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego
(Archiwum)
w Warszawie

Przez Wydział Informacji XII Brygady WOP w Szczecinie jest rozpracowywany por. Ostrowski Henryk, podejrzany o współpracę z Ekspozyturą nr 1 Oddziału II Placówki KOP nr 3 w Głębokiem w latach 1938–1939, skąd otrzymywał wynagrodzenie pieniężne w sumie 30 zł i 115 zł – na co posiadamy fotokopie kwitów. W okresie tym kierownikiem Placówki KOP nr 1 w Głębokiem był kpt. **Ustinowicz**¹, który obecnie jest w więzieniu w Koronowie k[olo] Bydgoszczy.

Przesłuchany na okoliczność współpracy z por. „O” z II [Oddziału] kpt. Ustinowicz zeznał, że por. „O” on nie znał, ponieważ był on na łączności jego z[astęp]-cy – oficera wywiadu por. **Skrzyńskiego** – imienia nie zna, który to wypłacał mu

^a W środkowej części karty odręczna adnotacja o treści: CB-11004/SJ54.

^b W lewym górnym rogu karty pieczęć o treści: MBP. **Zarząd Informacji** WW. Nr EO 4005/54 i data: 6 V 1954 r. Poniżej pieczęć o treści: W odpowiedzi powołać się na powyższy numer.

¹ **Ustinowicz Mieczysław** vel Ciszewski Mieczysław ps. „Grab” (ur. 29 I 1895 w Wapniarce), kpt. Żołnierz armii rosyjskiej (od 1915), skierowany do Szkoły Artylerii w Odessie; żołnierz Legionu Polskiego w Finlandii (1917); służba w I Korpusie Polskim (1918); służba w 21. dac/5. pac; słuchacz kursu dowódców baterii w Toruniu (1922); słuchacz kursu instruktorskiego przy OSArt. w Toruniu (1924); dowódca 6. baterii, adiutant 1. pan (od 1924); referent w Sztabie DOK nr I w Warszawie (od 1928), kierownik Referatu Mobilizacyjno-Materiałowego sztabu (od 1929); słuchacz kursu unifikacyjno-doskonalącego CWPiech. w Rembertowie (1931); dowódca baterii 1. pac (1931–1932); oficer Placówki Wywiadowczej KOP nr 7 „Sarny” (od 1934, oficer eksponowany placówki w Rokitnie); kierownik Placówki Wywiadowczej KOP nr 3 w Głębokiem (od 1937); po II wojnie światowej buchalter Garnizonowego Klubu Oficerskiego Garnizonu Toruń; inwigilowany w ramach sprawy krypt. „Buchalter” przez Sekcję 2 OZI nr II, w ramach akt rozpracowania grupowego krypt. „Ekspozytura II”; wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Kielcach skazany na karę śmierci (30 XI 1951), zamienioną następnie na dożywocie. AIPN, 1572/4305, k. 476; AIPN By, 084/269; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 294, 921; K. Danielewicz, *op. cit.*, s. 148.

pieniądze. Por. Skrzyński w 1939 r. był na Wileńszczyźnie, gdzie prawdopodobnie wstąpił do partyzantki AK „Wilka”².

^c Wobec powyższego prosimy o sprawdzenie w archiwum, czy nie przechodził po materiałach jakiej[ś] sprawy por. Skrzyński, były z[astęp]ca komendanta Placówki KOP nr 3 w Głębokiem, lub czy nie figuruje w kartotece elementu podejrzanego. Odpowiedź proszę kierować na adres: Zarząd Informacji Wojsk Wewnętrznych Wydział Ewidencji w Warszawie.

Szef Wydziału Informacji

XII Brygady WOP

(–) **Szachtej R[oman]**³, mjr^d

Szef Wydziału Ewidencji

Z[arząd]u Informacji WW

(–) **Zwierzyński Z[enon]**⁴, kpt.^d

^c Na lewym marginesie odręczna adnotacja o treści: [wyraz odręcznie wykreślony] proszę podać bliższe dane pracownika.

^d Powyżej nieczytelny podpis.

² **Krzyżanowski Aleksander** vel Kulczycki Jan ps. „Wilk” (ur. 18 II 1895 w Briąnsku, zm. 29 IX 1951 w więzieniu mokotowskim), gen. bryg. Służba w armii rosyjskiej, I Korpusie Polskim (od 1917); w WP (od 1918), żołnierz 3. pac/1. pac Leg.; służba w 21. dac/5. pac (1921–1924), referent balistyki Artyleryjskiej Komisji Doświadczalnej w Rembertowie (1924–1925), referent balistyki zewnętrznej, dowódca kompanii i szef pracowni broni małokalibrowej Instytutu Badań Materiałów i Uzbrojenia (1925–1929), żołnierz 15. pal (1929–1934), dowódca 3. dywizjonu 20. pal (1934–1935), 1. dywizjonu 12. pal (1935–1938), 1. dywizjonu 26. pal 26. DP (1938–1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca 1. dywizjonu 26. pal 26. DP Armii „Poznań” i „Pomorze”; żołnierz SZP; szef sztabu okręgu (od 1940), komendant Okręgu Wileńskiego ZWZ-AK (1941–1944), dowódca połączonych sił okręgów „Wileńskiego” i „Nowogródzkiego” w czasie operacji „Ostra Brama” (VII 1944); aresztowany jako Jan Kulczycki (VII 1944), więziony w Moskwie (1945–1946), w obozach w Diagilewie i Griazowcu (1946–1947), zbiegł (1947), ujawnił się przed pełnomocnikiem Tymczasowego Rządu RP (IX 1947), aresztowany przez NKWD i odesłany do Moskwy, powrócił do Polski (XI 1947); dyrektor Centralnej Składowicy Rozliczeniowej Akcji Siewnej Dyrekcji Roszarń Lnu i Konopi w Pakości (1948); aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Poznaniu (VII 1948); zmarł w więzieniu mokotowskim. K. Tarka, *Generał Aleksander Krzyżanowski „Wilk” – komendant Okręgu Wileńskiego ZWZ-AK*, Warszawa 2000; *idem*, *Proces, do którego nie doszło. Sprawa płk. Aleksandra Krzyżanowskiego „Wilka”*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1994, nr 4, s. 71–80.

³ **Szachtej Roman** (ur. 5 XII 1918 w Czortkowie), ppor. (1944), por. (1947), kpt. (1949), mjr (1952). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, 4 klasy szkoły przemysłowej; pracownik zaopatrzenia Biura Remontowego w Czortkowie (1939–1941); żołnierz ACz (od 1941); żołnierz 1. DP (1943–1944); absolwent Szkoły Specjalnej NKWD w Kujbyszewie (1944); starszy oficer śledczy WUBP w Rzeszowie (od VIII 1944); oficer śledczy (zastępca kierownika Sekcji Śledczej) WUBP w Krakowie (od I 1945); p.o. kierownika MUBP w Krakowie (od III 1945); aresztowany (5 VI 1945), oskarżony m.in. o kradzieże z depozytów zatrzymanych osób w MUBP w Krakowie, skazany przez WSR w Krakowie; zwolniony (9 VIII 1946); starszy oficer Oddziału Informacji WBW woj. olsztyńskiego (od IX 1946); starszy oficer Informacji 11. Samodzielnego Batalionu Operacyjnego WBW woj. olsztyńskiego (od IX 1946); p.o. szefa Oddziału Informacji 11. pułku KBW (od II 1948); szef Oddziału/Wydziału Informacji 11. pułku KBW (od XII 1948); szef Wydziału Informacji 11. pułku KBW (od VIII 1949); naczelnik Wydziału „Z” (od VI 1951), naczelnik Wydziału IVa WUBP w Katowicach (od VIII 1951); szef Oddziału Informacji ds. Zastępczej Służby Wojskowej przy Zarządzie Informacji WW (VIII 1952); szef Wydziału Infor-

Odbito 2 egz.

Egz. nr 1 adresat

Egz. nr 2 aa

Wyk. S., kpt., druk 7

Nr ^eBK-364/54^e z dnia ^e29 IVe 1954 r.

Źródło: AIPN, 1572/3511, k. 1, mps.

macji 12. Brygady WOP (od VIII 1953); w dyspozycji szefa GZI (od VI 1956); zwolniony ze służby (22 VI 1956). AIPN, 0902/811, t. 1–5, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 106/5, Akta dochodzenia; AIPN, 111/351, Akta nadzoru; W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, *Twarze krakowskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Krakowie. Informator personalny*, Kraków 2006, s. 179.

^{e-e} *Wpisano odręcznie.*

⁴ **Zwierzyński Zenon** (ur. 4 II 1924 w Łodzi), chor. (1946), ppor. (1948), por. (1950), kpt. (1952), mjr (1956). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, 3 klasy gimnazjum (1940); podczas II wojny światowej wywieziony na przymusowe roboty (1940–1941); pracownik Widzewskiej Manufaktury „Zellgarn” (1941–1945); w WW (od 18 II 1945), służba w II Samodzielnej Brygadzie WW w Łodzi, odkomenderowany do I batalionu, gdzie pełnił funkcję szefa kancelarii batalionu; kursant CW w Andrzejowie (1945); służba w KBW (od II 1946); strażnik AP Zarządu Informacji KBW (II–X 1946); oficer Informacji Oddziału I Zarządu Informacji KBW (X 1946–II 1947); słuchacz CW MBP w Legionowie (II–XII 1947); oficer śledczy Oddziału Informacji SO KBW (XII 1947–IV 1948), sekretarz Oddziału IV (IV–XII 1948), oficer śledczy Oddziału IV Zarządu Informacji KBW (XII 1948–I 1950); oficer śledczy Wydziału Śledczego Zarządu Informacji KBW i WOP (I 1950–VII 1952); zastępca szefa Wydziału Ewidencji (VII 1952–VI 1953), szef Wydziału Ewidencji Zarządu Informacji WW (VI 1953–X 1955); zastępca naczelnika Wydziału II Biura Ewidencji Operacyjnej KdsBP (od X 1955); zastępca naczelnika Wydziału II Biura Ewidencji Operacyjnej MSW (od XII 1956); zwolniony dyscyplinarnie ze służby, m.in. za zgubienie legitymacji służbowej (I 1960); członek hufca „Czerwonych Harcerzy” im. S. Okrzei (1937–1939), członek PPR (1945–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 0193/7655, t. 1–2, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 2264/1470, Akta personalne MON.

1957 sierpień 12, Bydgoszcz – Raport oficera operacyjnego Wydziału II KW MO w Bydgoszczy por. Ludwika Jóźwiaka o zezwolenie na przeprowadzenie rozmowy wyjaśniającej z inspektorem w Zakładach Energetycznych Okręgu Północnego w Bydgoszczy Stanisławem Więckowskim

^a „Zatwierdzam”

Naczelnik Wydziału II

(–)^c

Dnia ^b16 VIII^b 1957 r.

Bydgoszcz, dnia ^b12 VIII^b 1957 r.

Ścisłe tajne

Raport

o zezwolenie na przeprowadzenie rozmowy wyjaśniającej
z b. komendantem Straży Granicznej na Helu, którym jest:

Więckowski Stanisław, s. Franciszka, ur. 12 IX 1909 r. w [m.] Żurawia, pow. Sierpc, narod[owość] i obyw[atelstwo] polskie, pochodzenie robotnicze, wykształcenie wyższe, zawód inż[ynier], żonaty, zam[ieszkały] w Bydgoszczy.

Wymieniony w 1924 r. ukończył szkołę powszechną w miejscowości Żurawia, następnie rozpoczął naukę w Państwowej Szkole Budowy Maszyn w Grudziądzu, którą ukończył w 1930 r. W roku 1930–[19]31 odbył czynną służbę wojskową. Po ukończeniu służby wojskowej objął stanowisko asystenta w Państwowej Szkole Budowy Maszyn w Grudziądzu, gdzie pracował do 1934 r. W tym roku przeszedł do służby w Straży Granicznej, obejmując stanowisko komendanta flotyl[1]i na Helu, na którym pozostawał do czasu wybuchu wojny. W tym czasie, wg posiadanych przez nas materiałów, współpracował z Oddz[iałem] II Szt[abu] Gł[ównego].

W czasie okupacji przebywał przez cały czas w niewoli niemieckiej. Po uwolnieniu z obozu do 1947 r. pracował w obozie repatriacyjnym przy repatriacji Polaków do Polski.

Po przyjeździe do Polski i osiedleniu się w Bydgoszczy został przyjęty do pracy w Zjednoczeniu Energetycznym Okręgu Bydgosko-Toruńskiego na stanowisku kier[ownika] budowy i montażu kotła w Elektrowni Bydgoszcz; w 1949 r. prowadził montaż pompowni zasilającej kotły w Elektrowni Jachcice; obecnie zatrudniony

^a W lewym górnym rogu karty odręcznie dopisano: Nr tel. 26 20. W środkowej części karty dokumentu opatrzonego nieczytelnym podpisem i datą odręczna adnotacja o treści: Tow. Jóźwiak, w wypadku pozytywnego przebiegu rozmowy zarezerwować dalszy kontakt. Zapytać, czy W[ięckowski] nie zamierza wyjechać za granicę. 16 VIII [19]57 r.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Podpis nieczytelny.

w charakterze inspektora Nadzoru Wykona[w]stwa Elektrowni w Dziale Rozbudowy ZEOP.

Inżyniera ww. otrzymał w 1949 r. po przeprowadzonych dodatkowo egzaminach uproszczonych na Politechnice Gdańskiej.

Do partii nie należy, w życiu politycznym nie bierze udziału, wrogiej działalności w stosunku do obecnej rzeczywistości nie przejawia, z pracy zawodowej wywiązuje się dobrze, jest zrównoważonym i spokojnym.

Cel przeprowadzenia rozmowy

Celem przeprowadzenia rozmowy jest ustalenie szczególnie odnośnie jego współpracy z Oddz[iałem] II, a szczególnie ustalenie osób, które były podejrzane o współpracę z wywiadem niemieckim. ^b(Mając tu na uwadze osoby, które on z polecenia dwójki obserwował)^b.

Ponadto w rozmowie zorientuję się, czy znan[i] mu są pracownicy Oddz[iału] II, którzy do 1939 r. przebywali na Wybrzeżu, a obecnie zamieszkują w Bydgoszczy.

Rozmowę przeprowadzę w hotelu „Orbis”, dokąd z wymienionym umówię się w trakcie uprzedniego zetknięcia się z nim.

Oficer operacyjny Wydziału II
“(-) L[udwik] **Jóźwiak**¹, por.

Wyk. w 1 egz.

Źródło: AIPN By, 069/137, t. 3, k. 96–97, mps.

¹ **Jóźwiak Ludwik** (ur. 1 I 1924 w Łączewnie), kpr. (1950), st. sierż. (1952), chor. (1954), ppor. (1955), por. (1957), kpt. (1961), mjr (1979). Ukończył 6 klas szkoły powszechnej; pracownik w gospodarstwie rolnym (1940–1945); w WP (1945–1947), m.in. w 1. pp, w szkole łączności we Włochach, w DOW nr IV; w gospodarstwie rodziców (1947–1949); wartownik PUBP w Świeciu (od VII 1949); słuchacz XII Kursu Szkoły Wojewódzkiej WUBP w Bydgoszczy (VIII 1949); młodszy referent Referatu III PUBP w Sępólnie (od I X 1949); słuchacz Krajowego Ośrodka Szkolenia BP w Gdańsku (IX 1951–VI 1952); referent Referatu III (od VIII 1952), starszy referent Sekcji 6 (od VIII 1953) Wydziału I WUBP w Bydgoszczy; starszy referent (od IV 1955), oficer operacyjny (od IV 1956) Sekcji 7 Wydziału II WUdsBP w Bydgoszczy; oficer operacyjny (od I 1957), starszy oficer operacyjny (od VIII 1958) Wydziału II KW MO w Bydgoszczy; słuchacz CW MSW (IX 1958–VII 1960); w dyspozycji KW MO w Bydgoszczy (od VII 1960); starszy oficer operacyjny (od IX 1960), kierownik Grupy V (następnie IV, I) (od I 1963) Wydziału II KW MO w Bydgoszczy; słuchacz cyklu doskonalenia zawodowego KW MO w Bydgoszczy (IX 1971–V 1974); kierownik sekcji Wydziału II KW MO w Bydgoszczy (od VI 1975); zwolniony ze służby (31 VII 1979). AIPN, 0122/3262, Akta osobowe funkcjonariusza.

1959 kwiecień 23, Warszawa – Postanowienie o założeniu sprawy ewidencyjno-
-obserwacyjnej dotyczącej Kazimierza Mineckiego

Zatwierdzam^a

^bŚcisłe tajne

.....
.....195...r.

Postanowienie
o założeniu sprawy ewidencyjno-obserwacyjnej

Miasto: "Warszawa"

"23 kwiecień" 195"9" r.

"Ofic[er] operac[yjny] Komendy MO m.st. Warszawy por. Maślowski B[ogu-
sław]"¹, rozpatrzywszy materiały dotyczące: "Minecki Kazimierz"², s. Ignacego,

^a *Poniżej opatrzona podpisem i datą pieczęć o treści: Z[astęp]ca naczelnika Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy. Wyszyński, 24 IV [19]59 r. Wyszyński Jerzy* (ur. 27 VII 1924 w Warszawie), chor. (1950), ppor. (1952), por. (1954), kpt. (1957), mjr (1962), ppłk (1966). Kancelista Wydziału I (od IV 1948), młodszy referent Sekcji 3 Wydziału I Departamentu V MBP (od VII 1948), młodszy referent (od I 1950), referent (od XII 1950) Sekcji 4 Wydziału I Departamentu V MBP; kierownik Sekcji 1 Wydziału V UBP m.st. Warszawy (od VIII 1952); zastępca naczelnika Wydziału IV UBP m.st. Warszawy (od I 1954); zastępca naczelnika Wydziału IV UdsBP m.st. Warszawy (od IV 1955); starszy oficer operacyjny (od I 1957), zastępca naczelnika Wydziału III K MO m.st. Warszawy (od V 1958); kierownik Samodzielnej Sekcji Rejestracji Cudzoziemców (od VII 1961); starszy inspektor Inspektoratu Kierownictwa Służby Bezpieczeństwa K MO m.st. Warszawy (od I 1963); naczelnik Wydziału „W” SB K MO m.st. Warszawy (od VII 1968); zwolniony ze służby (V 1976). AIPN, 0942/373; *Marzec 1968 w dokumentach...*, t. II, cz. 1, s. 215.

^b *Z lewej strony odrębna adnotacja o treści: oraz analiza* (k. 12–14).

^{c-c} *Wpisano odrębnie.*

¹ **Masłowski Bogusław** (ur. 24 II 1932 w Sosnowcu), chor. (1953), ppor. (1956), por. (1958), kpt. (1968), mjr (1983). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej (1947), Państwowe Męskie Gimnazjum Handlowe w Sosnowcu (1950); słuchacz Krajowego Ośrodka Szkolenia BP w Gdańsku (IX 1952–VII 1953); referent Sekcji 1 Wydziału IV UBP m.st. Warszawy (od VIII 1953); referent (od IV 1955), oficer operacyjny (od IV 1956) Sekcji 4 Wydziału IV UdsBP m.st. Warszawy; oficer operacyjny (od I 1957), starszy oficer operacyjny (od VII 1959) Wydziału III KS MO; słuchacz Szkolenia Wojskowego Departamentu Kadr i Szkolenia MSW (1959–1961); starszy oficer operacyjny (od IX 1961), inspektor (od IV 1967), starszy inspektor (od VIII 1970) Wydziału III KS MO; słuchacz cyklu doskonalenia zawodowego KS MO w Warszawie (IX 1971–V 1974); kierownik Grupy VIc Wydziału III KS MO (od III 1972); kierownik sekcji Wydziału III-A KS MO (od 1974); inspektor Grupy V Departamentu III MSW (na etacie niejawnym nr 60/36 – oficer grupy operacyjnej w Czechosłowacji) (od VIII 1977); kierownik sekcji Wydziału Paszportów KS MO (początkowo formalnie na etacie kierownika sekcji Wydziału III A-1 KS MO, następnie kierownika sekcji Wydziału Śledczego) (od VII 1979); zwolniony ze służby (30 XI 1983); członek ZWM (1947–1948), ZMP (1948–1955), PZPR (od 1956). AIPN, 0942/589, Akta osobowe funkcjonariusza.

² **Minecki Kazimierz** (ur. 17 III 1901 w Martynówce), rtm. Żołnierz w kampanii polskiej (1939), dowódca dywizjonu w zgrupowaniu płk. J. Zientarskiego; jeńiec oflagów X A Sandbostel, X C Lubeka,

ur. 17 III 1901 r. w Martynówce, pow. Kaniów (ZSRR)^c, stwierdziłem, że: ^cMinecki do 1919 r. zamieszkiwał na Ukrainie, należąc do różnych organizacji przeciwbolszewickich. Następnie w 1920 r. rozpoczyna pracę w sztabie Dowództwa Okręgu w Równem, gdzie pracował w sądzie polowym. W roku 1934 był słuchaczem III Kursu Radio-Szyfr[owego] organizowanego przez Biuro Szyfrów przy II Oddz[iale] Szt[abu] Gł[ównego]. Od m[iesia]ca maja 1938 r. skierowany zostaje do KOP na stanowisko d[owód]cy szwadronu „Żurne”^c. Wnoszę o założenie sprawy ewidencyjno-obszaryjnej na: ^cMinecki Kazimierz^c – jako na ^cb. ofic[era] KOP, kursanta radio-szyfru organizowanego przez II Oddz[iał] Szt[abu] Gł[ównego]^c i zarejestrowanie w Departamencie X (Wydziale X)

^dMasłowski^d

Zgadzam się
Kierownik Sekcji...
Wydziału... Dep[artamentu]...
Komitetu ds. Bezp[iecieństwa] Publicznego
(Wojew[ódzkiego] Urzędu ds. Bezp[iecieństwa] Publ[icznego])^c

.....
(podpis)

^cW[arsza]wa, dn[ia] 23 IV^c 195^c9^c r.

Zarejestrowano w [¹] (Wydziale X) dnia ^c25 IV [19]59^c pod nr. ^c1375^c

(-)^g

.....
(podpis pracownika)

Źródło: AIPN, 0208/1334, k. 5, mps.

II C Woldenberg (1939–1945); w Polsce (od 1946); kierownik administracyjno-handlowy Składnicy Złomu i Odpadków Użytkowych w Szczecinie; dyrektor Państwowej Zbiornicy i Sortowni nr 4 w Łodzi (od 1948); dyrektor Państwowej Zbiornicy Wojewódzkiej w Warszawie (od 1949); pracownik PRK nr 1, nr 15 (od 1950); inwigilowany w ramach SEO przez Sekcję 2 Wydziału V WUdsBP w Warszawie (I–XI 1956), następnie przez K MO m.st. Warszawy (IV–VIII 1959). AIPN, 208/1334; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 235; <http://www.straty.pl/index.php/szukaj-w-bazie> [dostęp: 28 I 2013].

^{d-d} Podpis odręczny.

^c Poniżej podpis nieczytelny.

^f Przekreślono: Departamencie X.

^g Podpis nieczytelny.

1959 czerwiec 29, Bydgoszcz – Pismo naczelnika Wydziału II KW MO Służby Bezpieczeństwa w Bydgoszczy mjr. Władysława Pożogi do zastępcy komendanta powiatowego MO Służby Bezpieczeństwa w Inowrocławiu dotyczące Henryka Lisowskiego

Bydgoszcz, dnia ^a29 VI^a 1959 r.

Ściśle tajne

**Do
Z[astęp]cy Komendanta Powiatowego MO
Służby Bezpieczeństwa
w Inowrocławiu**

B-782/59/SJ

W Inowrocławiu przy ul. [...] zamieszkuje **Lisowski** Henryk, s. Ignacego, ur. 9 III 1912 r. w Grajewie.

Wymieniony do 1939 r. był oficerem II Oddziału Ekspozytury nr 1 w Wilnie. W okresie okupacji **Lisowski** H[enryk] przebywał w Anglii. W jakim okresie powrócił do Polski – nie ustalono.

Ww. do 1957 r. ukrywał się pod fałszywym nazwiskiem jako **Michalak** Henryk.

Z uwagi na to, że wymieniony pozostaje w naszym zainteresowaniu, proszę o ustalenie ww. i zebranie bliższych danych za okres pobytu na waszym terenie. Niezależnie od powyższego proszę o zbadanie swych możliwości operacyjnego dotarcia do L[isowskiego] Henryka. Najbardziej wskazane byłoby podstawienie mu agentury wywodzącej się ze środowiska dwójkarskiego.

O wynikach ustalenia, materiałach dot[yczących] L[isowskiego] Henryka oraz materiałach uzyskiwanych od sieci mającej dotarcie do w[yżej] wymienionego – proszę nas systematycznie informować.

Ze względu na ważność sprawy do realizacji powyższych zaleceń proszę przystąpić niezwłocznie.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Naczelnik Wydziału II KW MO
Służby Bezpieczeństwa
w Bydgoszczy
Wł[adysław] Pożoga¹, mjr
^b(-)

Wyk. w 2 egz.

Egz. nr 1 adr[esat]

^b *Podpis nieczytelny.*

¹ **Pożoga Władysław** (ur. 8 I 1923 w Sierżawach), chor. (1946), ppor. (1947), por. (1949), kpt. (1952), mjr (1958), ppłk (1962), płk (1969), gen. bryg. (1974), gen. dyw. (1983). Absolwent Wydziału Moralnego Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Sopocie (1964); pomocnik sklepowego, buchaltera w Spółdzielni Spożywców „Praca” w Sierżawach (od 1942); członek AL (od 1944); referent Sekcji 4 Wydziału I WUBP w Rzeszowie (od VII 1945); starszy referent Sekcji 4 Wydziału I WUBP w Rzeszowie (od X 1945); młodszy referent (od III 1946), referent (od X 1946) Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie; słuchacz Kursu Śledczego CS MBP w Łodzi (od II 1947); starszy referent Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie (od XII 1948); kierownik Sekcji 2 Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie (od I 1950); zastępca naczelnika Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie (od I 1951); zastępca i p.o. naczelnika (od IX 1951), naczelnik (od XI 1953) Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Bydgoszczy; naczelnik sekretariatu Kierownictwa WUdsBP w Bydgoszczy (od IV 1955); w dyspozycji komendanta KW MO w Bydgoszczy (od XI 1956); sekretarz operacyjny Kierownictwa Jednostek BP KW MO w Bydgoszczy (od I 1957); zastępca naczelnika (od IX 1957), naczelnik Wydziału II KW MO w Bydgoszczy (od IV 1959); naczelnik Wydziału II KW MO w Gdańsku (od VI 1961); zastępca komendanta ds. SB KW MO w Gdańsku (od VIII 1968); zastępca dyrektora (od II 1973), dyrektor (od V 1973) Departamentu II MSW; podsekretarz stanu w MSW (od IX 1980), jednocześnie szef Służby Wywiadu i Kontrwywiadu MSW (XI 1981–X 1989); I zastępca ministra spraw wewnętrznych (od XII 1986); zwolniony ze służby (5 IV 1990); ambasador nadzwyczajny i pełnomocny w Bułgarii (XI 1989–V 1991); członek AL, PPR, PZPR, AIPN, 003088/32, Akta osobowe funkcjonariusza; P. Machcewicz, *Polska 1986–1989: koniec systemu. Materiały międzynarodowej konferencji, Miedzeszyn 21–23 października 1999*, t. 1: *Referaty*, Warszawa 2002, s. 226.

1959 lipiec 16, Grudziądz – Pismo zastępcy komendanta ds. bezpieczeństwa KP MO w Grudziądzu wz. kpt. Władysława Szewczyka do naczelnika Wydziału II KW MO Służby Bezpieczeństwa w Bydgoszczy dotyczące Sławomira de Latour

^aGrudziądz, dnia 16 VII 1959 r.

Ścisłe tajne

Do
Naczelnika Wydziału II KW MO
Służby Bezpieczeństwa
w Bydgoszczy

W odpowiedzi na pismo wasze z dnia 29 VI [19]59 [r.], L.dz. B-782/59/SJ, dotyczący ustalenia grupy osób, b. pracowników Oddziału II Sztabu Generalnego, informuję, że z podanych przez was pięciu osób ustalono tylko jedną, którą jest obywatel wymieniony w punkcie 1 waszego pisma. Wymieniony jest naszym figurantem sprawy ewidencyjno-obsługowej krypt. „Wywiadowca”.

^bDe Latour Sławomir, s. Józefa i Joanny z d. Popiel, ur. 23 XII 1896 r. Piotrków Trybunalski, narodowość i obywatelstwo polskie, pochodzenie społeczne – inteligent pracujący, wykształcenie wyższe niepełne, kapitan rezerwy, zamieszkały z żoną na gospodarstwie w Nowej Wsi, pow. Grudziądz.

Wymieniony przed 1939 r. był rotmistrzem 18. pułku ułanów w Grudziądzu, a następnie służył w KOP Wilno. Od 1939 [r.] do 1940 [r.] był internowany na Litwie, następnie przez rok czasu pracował w fabryce „Arabia” jako robotnik. Następnie wyjechał do Szwecji, gdzie przebywał do 1943 r., pracując w jednej z prywatnych firm jako robotnik.

W 1943 r. wstąpił do armii Andersa i pracował w Oddziale II Sztabu Generalnego. W 1946 r. powrócił do kraju i osiedlił się w Nowej Wsi, pow. Grudziądz, na gospodarstwie żony (żona pochodzi z rodziny obszarniczej).

W 1947 r. wyprowadził się do Krakowa, gdzie pracował jako sekretarz PZRK. W tym czasie był rozpracowywany przez b. WUBP Kraków jako oficer II Oddziału,

^a W lewym górnym rogu karty pieczęć o treści: **Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej** w Grudziądzu. L.dz. ... z odręcznie wpisanym numerem: BE-558/59. Poniżej opatrzona parafą i datą dekretacja o treści: T. Sucharski. 23 VII [19]59 r.

^b Na lewym marginesie pieczęć o treści: Wydział II KW MO w Bydgoszczy. Wpłynęło. ... z odręcznie uzupełnioną datą: 23 VII 1959 r., wpisanym numerem: 857/59 zał. ... ref. ... oraz nieczytelnym podpisem.

który pracując w KOP, pełnił funkcję kierownika 'referatu' Ekspozytury nr 5 w Oddziale II.

W 1950 r. powraca ponownie na gospodarstwo do Nowej Wsi, pow. Grudziądz, gdzie przebywa do 1951 r. W tym roku wyprowadza się do Tucholi, gdzie nie znajduje żadnej pracy, wskutek czego przenosi się do PGR Sławkowo, pow. Toruń, gdzie pracuje jako księgowy do 1953 r. Na tym stanowisku pracuje kolejno: od 1953 [r.] do [19]54 [r.] w PGR Człopa, pow. Wałcz; [od] 1954 [r.] do [19]56 [r.] PGR Pończewo, pow. Ostróda; od 1956 [r.] do [19]57 [r.] PGR Prosztyty, pow. Bartoszyce; od 1957 [r.] do [19]58 [r.] PGR Grabowe Pole, pow. Pruszcz Gdański. W 1958 r. otrzymuje wypowiedzenie z pracy i powraca z żoną na gospodarstwo do Nowej Wsi, pow. Grudziądz, gdzie przebywa do chwili obecnej.

Przez cały ten okres, tj. od 1947 [r.], był rozpracowywany przez jednostki Sł[użby] Bezpieczeństwa, na których terenie przebywał. Niemniej jednak dotychczas nie stwierdzono, by prowadził wrogą działalność.

W sprawie pracuje inf. ps. „Rynkowski”, który został podjęty przez naszą jednostkę na kontakt. W trakcie rozpracowania nie uzyskano ciekawszych materiałów. Ustalono jedynie, że fig[urant] sprzedaje ziemię i poszukuje kupna domku z ogrodem w jakimkolwiek mieście (Pruszcz Gdański, Poznań, Malbork), gdzie mógłby się osiedlić na stałe, gdyż – jak się wypowiada – jest już stary i nie chce zajmować się gospodarstwem. Ponadto ustalono, że w m. zamieszkania nie bierze żadnego udziału w życiu społeczno-politycznym, nie uczęszcza na zebrania gromadzkie, jak też nie przejawia żadnej działalności. Ogólnie uchodzi za pijaka – w stanie podchmielonym często widziany jest na terenie Grudziądza. W tym stanie lubi wspominać okres przedwojenny, a w szczególności okres służby wojskowej do 1939 r.

Na podstawie dotychczasowej obserwacji można stwierdzić, że figurant nie cieszy się przychylną opinią wśród otoczenia. Poza tym na podstawie materiałów „W” ustalono, że figurant utrzymuje szerokie kontakty korespondencyjne o charakterze handlowym (kupno domku i sprzedaż ziemi). Ponadto z materiałów „W” wynika, że między fig[urantem] sprawy a członkami rodziny ze strony żony istnieje nieporozumienie na tle gospodarstwa, którym zarządza figurant. W oczach tej rodziny fig[urant] uchodzi za pijaka, awanturnika i niepoprawnego chuligana.

Poza tym ciekawszych materiałów operacyjnych dot[yczących] figuranta nie uzyskano. Pozostałych osób wymienionych w waszym piśmie na podległym nam terenie dotychczas nie ustalono. Tut[ejsza] jednostka nie posiada również agentury z tej kategorii osób. W wypadku uzyskania jakichkolwiek danych dot[yczących] pozostałych osób wym[ienionych] w piśmie – powiadomimy Wydz[iał] II dodatkowo.

Wyk. w 2 egz.
Egz. 1 adresat
[Egz.] 2 aa
Oprac. B.E.
Druk F.H.

Z[astęp]ca k[omendan]ta pow[iatowego] MO
Sł[użby] Bezp[ieczeństwa]
w Grudziądzu
(–) Wątroba H[enryk]¹, mjr
z upoważnienia
^d(–) Szewczyk Wł[adysław], kpt.

Źródło: AIPN By, 069/137, t. 2, k. 131–132, mps.

^d *Podpis nieczytelny.*

¹ **Wątroba Henryk** (ur. 11 XI 1922 w Biechowie), por. (1945), kpt. (1951), mjr (1957), ppłk (1965), płk (1982). Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej; robotnik rolny, robotnik w młynie w Ostrowcu (1939–1940), w cukrowni w Częstocicach (1940–1942); członek GL/AL (od 1942), członek oraz dowódca oddziału w 1. Brygadzie AL im. Ziemi Kieleckiej; wcielony do 9. zpp WP (X 1944); pracownik szpitala wojskowego przy RBP w Lublinie (XI 1944); kierownik grupy operacyjnej WUBP w Bydgoszczy (od I 1945); kierownik Sekcji Aresztów Wydziału Śledczego WUBP w Bydgoszczy (od VI 1945); starszy referent Sekcji I Wydziału III WUBP w Bydgoszczy (od IX 1947); adiutant szefa (od III 1948), oficer do zleceń sekretariatu szefa WUBP w Gdańsku (od VI 1948); słuchacz CW MBP w Legionowie (IX 1950–VIII 1951); w dyspozycji Departamentu Kadr MBP (od VIII 1951); zastępca szefa i p.o. szefa (od IX 1951), szef (od VI 1952) PUBP w Złotowie; szef PUBP w Wałczu (od XII 1954), kierownik PDdsBP w Wałczu (od IV 1955); zastępca komendanta ds. bezpieczeństwa KP MO w Sławnie (od I 1957); zastępca komendanta ds. bezpieczeństwa KP MO w Żninie (od IV 1957); zastępca komendanta ds. bezpieczeństwa KP MO w Grudziądzu (od IX 1958), zastępca komendanta ds. bezpieczeństwa KM MO w Grudziądzu (od II 1960); słuchacz Kursu Doskonalenia Kadr Kierowniczych SB Departamentu Kadr i Szkolenia MSW w Warszawie (I–III 1967); I zastępca komendanta ds. SB KM i P w Grudziądzu (od VIII 1967); naczelnik Wydziału Paszportów KW MO/WUSW w Toruniu (od VI 1975); zwolniony ze służby (1988); członek PPR (1942–1948), PZPR (od 1948). AIPN By, 0135/138, Akta osobowe funkcjonariusza; *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Pomorzu i Kujawach (luty–grudzień 1945)*, red. nauk. B. Binaszewska, P. Rybarczyk, Warszawa–Bydgoszcz–Gdańsk 2010, s. 22.

1959 sierpień 5, Bydgoszcz – Pismo zastępcy naczelnika Wydziału II KW MO Służby Bezpieczeństwa w Bydgoszczy kpt. Henryka Lewandowskiego do naczelnika Wydziału II Departamentu II MSW dotyczące Sławomira de Latour

Bydgoszcz, dnia ^a5^a VIII 1959 r.
Ścisłe tajne

^bDo
**Naczelnika Wydz[iału] II Departamentu II
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
w Warszawie**

Nawiązując do waszego pisma nr ODA.RA-57/55/II z dnia 6 VI 1959 r., podaję posiadane przez jednostkę Służby Bezp[ieczeństwa] w Grudziądzu dane na osobę:

De Latour Sławomir, s. Józefa i Joanny z d. Popiel, ur. 23 XII 1896 r. Piotrków Trybunalski, narod[owość] i obyw[atelstwo] polskie, poch[odzenie] int[eligencja] prac[ująca], wyksz[ttałcenie] wyższe (niepełne), kapitan rezerwy, żonaty, zam[ieszkały] Nowa Wieś, pow. Grudziądz.

Wymieniony jest figurantem sprawy ewidencyjno-obserwacyjnej krypt. „Wywiadowca” prowadzonej przez jednostkę terenową w Grudziądzu.

Posiadane materiały wskazują, że przed [19]39 r. figurant był rotmistrzem 18. pułku ułanów w Grudziądzu, a następnie (b. danych brak) został przeniesiony do KOP w m. Wilno.

W latach [19]39–[19]40 został internowany przez władze radzieckie na Litwie, gdzie przez okres jednego roku pracował w fabryce „Arabia” jako robotnik.

W nieznanych bliżej okolicznościach w 1940 r. wyjeżdża do Szwecji, gdzie przebywał do 1943 r., pracując w charakterze robotnika w firmach prywatnych.

Na Zachodzie w 1943 r. wstępuje do armii Andersa i pracuje w II Oddz[iale] Sztabu Generalnego. Do Polski powraca w 1946 r., osiedlając się w Nowej Wsi, pow. Grudziądz, na gospodarstwie żony, która pochodzi z rodziny obszarniczej.

W 1947 r. wyprowadził się do Krakowa, gdzie pracował jako sekretarz PZRK. Służba Bezp[ieczeństwa] w Krakowie w tym czasie rozpracowuje go jako oficera II Oddz[iału] i ofic[era] KOP. Dane uzyskane w rozpracowaniu wskazywały, że wymieniony, pracując w KOP, pełnił funkcję kierownika referatu Ekspozytury nr 5 Oddz[iału] II.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Na lewym marginesie pieczęć o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej Woj[ewództwa] Bydgoskiego. L.dz. ... z maszynowo wpisanym numerem: B-782/59/ZK i odręcznym uzupełnieniem: /988/59.

Do Nowej Wsi wraca w 1950 r. na swe gospodarstwo i przebywa do 1951 r. W tym to roku wyprowadza się do Tucholi, lecz na skutek braku pracy zmuszony jest osiedlić się w PGR Sławkowo k[olo] Torunia i przyjąć pracę księgowego.

Na tym stanowisku pracuje kolejno:

- od [19]53 [r.] do [19]54 r. – PGR Głopa, pow. Wałcz;
- od [19]54 [r.] do [19]56 r. – PGR Pończierzewo, pow. Ostróda;
- od [19]56 [r.] do [19]57 r. – PGR Prosztyty, pow. Bartoszyce;
- od [19]57 [r.] do [19]58 r. – PGR Grabowe Pole, pow. Pruszcz Gdański.

W 1958 r. figurant otrzymuje wypowiedzenie z pracy i powraca z żoną do Nowej Wsi, gdzie przebywa do chwili obecnej.

Figurant przez cały okres był rozpracowywany przez jednostki Służby Bezpieczeństwa. Nie stwierdzono jednak, by prowadził jakąkolwiek działalność wywiadowczą.

W sprawie pracuje inf. „Rynkowski”, z którym w toku współpracy nie uzyskano ciekawszych materiałów na fig[uranta]. Ustalono jedynie, że fig[urant] zamierza sprzedać swoje gospodarstwo i nabyć w jakimkolwiek mieście na Wybrzeżu dom, gdzie mógłby osiedlić się na stałe.

Udziału w życiu politycznym nie bierze. Ogólnie uchodzi za pijaka. Niejednokrotnie jest widziany na terenie Grudziądza w stanie podchmielonym. Lubi w tym czasie wspominać okres przedwojenny, w szczególności służbę wojskową.

Na podstawie posiadanych informacji należy stwierdzić, że figurant nie cieszy się dobrą opinią wśród otoczenia. Materiały z Biura „W” wskazują, że utrzymuje szereg kontaktów o charakterze handlowym z tej racji, że zamierza sprzedać swoje gospodarstwo.

Ponadto, jak ustalono, między fig[urantem] a rodziną jego żony istnieją nieporozumienia na tle zarządzanego przez niego gospodarstwa. W oczach tej rodziny uchodzi za pijaka i awanturnika.

Innych materiałów w tej sprawie jednostka terenowa nie posiada.

Z[astęp]ca naczelnika Wydz[iału] II KW MO
Służby Bezpieczeństwa
w Bydgoszczy

°(–) H[enryk] Lewandowski¹, kpt.

[°] *Podpis nieczytelny.*

¹ **Lewandowski Henryk** (ur. 16 XI 1923 w Sierzechowie), chor. (1947), ppor. (1949), por. (1952), kpt. (1955). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej; robotnik przy usypywaniu wałów w Ciechocinku (1940–1941); pomocnik murarski w firmie budowlanej w Poznaniu (1942–1943); pomocnik ślusarski w Deutsche Waffen und Munitionsfabriken w Poznaniu (przed wybuchem II wojny światowej pod nazwą H. Cegielski Spółka Akcyjna w Poznaniu) (1943–1944); funkcjonariusz plutonu ochrony (od VIII 1945), referent (od IV 1946), p.o. starszego referenta Referatu I (od XI 1947) PUBP w Aleksandrowie Kujawskim; słuchacz Kursu Oficerów BP CW MBP w Legionowie (I–VII 1948); starszy referent Sekcji 1 Referatu V (od IV 1949), kierownik Sekcji 5 (od I 1950) Wydziału I WUBP w Bydgoszczy; starszy referent Sekcji 1 Wydziału I Departamentu I MBP (od IV 1951); starszy referent Sekcji 2

Wyk. w 2 egz.

Egz. nr 1 adr[esat]

Egz. nr 2 aa

Opr. Ż.K./F.W.

Źródło: AIPN By, 069/137, t. 2, k. 133–135, mps.

Wydziału IV Departamentu II MBP (od VI 1953); starszy referent (od IV 1955), oficer operacyjny (od IV 1956) Sekcji 2, starszy oficer operacyjny (od VII 1957) Wydziału VI Departamentu II MBP; zastępca naczelnika Wydziału II SB KW MO w Bydgoszczy (od IV 1959); starszy oficer operacyjny Wydziału VI Departamentu II MSW (od V 1960). AIPN, 0604/185, t. 1–2; *Twarze bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwach pomorskim/bydgoskim, toruńskim i wrocławskim*, oprac. zbiorowe, Bydgoszcz–Gdańsk 2010, s. 330.

1959 sierpień 7, Warszawa – Analiza materiałów w sprawie ewidencyjno-obserwacyjnej nr 1375 dotyczącej Kazimierza Mineckiego i plan operacyjnych przedsięwzięć opracowane przez starszego oficera operacyjnego Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy por. Bogusława Masłowskiego

^a „Zatwierdzam”

Warszawa, dnia ^{b7} VIII^b 1959 r.
Ścisłe tajne

Analiza

materiałów w sprawie ewidencyjno-obserwacyjnej nr 1375
dot[yczącej] Mineckiego i plan operacyjnych przedsięwzięć

Sprawa na Mineckiego Kazimierza założona została w miesiącu kwietniu 1959 r. na podstawie doniesienia informatora ps. „Marian”, który podał m.in., że Minecki utrzymuje kontakt z ob[ywatelką] Bochwic Janiną¹, której syn zbiegł do Szwecji i tam zamieszkuje.

Po sprawdzeniu kartką E-15 okazało się, że na ww. znajdują się materiały w Wydziale Ewidencji Operacyjnej WK MO W[arsza]wa. Materiały powyższe charakteryzowały figuranta Mineckiego Kazimierza jako b. ofic[era] KOP w stopniu kapitana oraz że ukończył kurs radio-szyfru organizowany przez dwójkę. Poza tym znajdowało się doniesienie źródła „Administrator”, w którym wymienione było nazwisko Mineckiego, który w tym okresie czasu (1956 r.) urzędował w pokoju z Wierzbowskim.

Celem rozpracowania Mineckiego Kazimierza i ustalenia jego faktycznego oblicza politycznego założona została sprawa ewidencyjno-obserwacyjna.

W wyniku zaplanowanych przedsięwzięć operacyjnych ustalono, że Minecki utrzymuje wiele kontaktów z pracownikami PRK-15, lecz jakiego charakteru nie zdołano ustalić. Powodem takiego stanu rzeczy jest fakt, że Minecki wraz z innymi

^a W lewym górnym rogu karty opatrzona parafą i datą odręczna adnotacja o treści: Dochodzę do wniosku, że nie posiadamy żadnych podstaw do dalszego prowadzenia sprawy, i dlatego uważam, iż zbyteczne jest prowadzenie i tyle zachodu. Czy nie lepiej z nim umiejętnie nawiązać kontakt i przeprowadzić rozmowę. 7 VIII [19]59 r. Poniżej pieczęć o treści: Z[astęp]ca naczelnika Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ **Bochwic Janina** (ur. 6 V 1896 w Warszawie). Referent Przedsiębiorstwa Robót Kolejowych nr 15 w Warszawie; inwigilowana przez K MO m.st. Warszawy w ramach SEO krypt. „PRK” z powodu ucieczki jej syna Romana do Szwecji (1958–1959). AIPN, 0208/1297.

pracownikami, m.in. mec[enasem] Koralem² – b. ppłk. PP, **Gawdzikiem**³ – b. kpt. **KOP**, a zarazem rezydentem dwójki i innymi grywa w bridge’a, czego niestety nie umie informator wykorzystywany w rozpracowaniu figuranta. Informacje uzyskane od informatora, a dot[yczące] Mineckiego Kazimierza, były oparte na bezpośrednich rozmowach między ww. W czasie przeprowadzonych rozmów informator ustalił, że Minecki kończył kurs radiotelegrafii, ale jak twierdzi Minecki, „nie ma żadnych możliwości tym się zajmować” (kurs kończył około 30 lat temu). Minecki Kazimierz był słuchaczem III Kursu Radio-Szyfru organizowanego przez Biuro Szyfrów Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego] w 1934 r.

Figurant w czasie jednej z rozmów do informatora zwierzył się, że posiada brata – pułkownika w Armii Radzieckiej, który w Polsce miał zajmować swego czasu wysokie stanowisko. Natomiast w ankiecie personalnej z 1951 r. Minecki podaje, że brat Edward jest małorolny[m] chłopem w powiecie Prudnik, a w ankiecie z roku 1954 podaje, że brat Edward jest członkiem spółdzielni produkcyjnej (informacja niesprawdzona).

Informator charakteryzuje Mineckiego Kazimierza na podstawie przeprowadzonych rozmów, że ww. polityką się nie zajmuje. Zajmuje się od wielu lat pracą społeczną w radzie zakładowej, gdzie jest członkiem prezydium. Poza tym ma zamiłowanie do gry w bridge’a. Natomiast wg uzyskanych informacji od k[ontaktu] p[oufnego] „F”, Minecki w dobrych stosunkach żyje z inż. Fiodorowiczem (b. ziemianin z terenów Polski wschodniej do 1939 r.), któremu nigdy nie zwraca żadnych

² **Koral Ignacy** (ur. 1 XI 1886 w Warszawie, zm. 1974), płk. Funkcjonariusz PP (1919–1930), podinspektor, inspektor PP, szef Komisji Kwalifikacyjnej PP w Wielkopolsce (1921), naczelnik Wydziału III (Personalno-Dyscyplinarnego) (1921–1923), Wydziału I (Administracyjno-Organizacyjnego) (1923–1929) KG PP; prowadził kancelarię adwokacką (1929–1939); pracownik Wydziału Wykonawczego Straży Obywatelskiej m.st. Warszawy (IX 1939); oficer do zleceń specjalnych KG MO (VII 1945–III 1949); radca prawny Sekcji Prawa Powszechnego Wydziału II Ustawodawczego Departamentu Służby Sprawiedliwości MON; inwigilowany przez Wydział Specjalny KG MO w ramach sprawy ewidencyjnej (1948–1949). AIPN, 1082/2106; AIPN, 0423/3501; AIPN, Kartoteka odtworzeniowa Biura „C” MSW; *Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944–1956*, oprac. J. Poksiński, A. Kochański, K. Persak, Warszawa 2003, s. 182; R. Litwiński, *Korpus Policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne*, Lublin 2010, s. 537–538; A. Misiuk, *Policja Państwowa 1919–1939*, Warszawa 1996, s. 168, 278.

³ **Gawdzik Tadeusz** (ur. 19 II 1900 w Opolu Lubelskim), mjr. Drużynowy (1918–1919), zastępca dowódcy plutonu 23. pp (1919–1920), żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; przeniesiony do XXIX Brygady Piechoty (1920); dowódca plutonu (1921–1925), kompanii (1925–1930) 62. pp; dowódca plutonu artylerii piechoty i kompanii zwiadu (1932–1938); dowódca 1. kompanii granicznej Batalionu KOP „Skole” 1. Pułku KOP „Karpaty” (1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca kompanii „Sławsko” 1. Pułku KOP „Karpaty” (do 9 IX), dowódca 8. kompanii 17. pp (9–12 IX), ranny (12 IX), internowany na Węgrzech; w kampanii francuskiej (1940), oficer II batalionu 2. Pułku Grenadierów Wielkopolskich im. B. Chrobrego; w Wielkiej Brytanii, służba w 7. Brygadzie Kadrowej Strzelców; dowódca 2. kompanii obozu szkoleniowego w Kanadzie (1941–1942); dowódca podobozu nr 2 w Wielkiej Brytanii (1942); dowódca kompanii szkolnej (1942–1943); I zastępca komendanta Szkoły Podchorążych Piechoty i Kawalerii Zmechanizowanej (od 1943); w Polsce (od 1947). AIPN, 0423/5542; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 939; R. Dalecki, *Armia „Karpaty”...*, s. 132, 208; J. Smoliński, *2. Pułk Grenadierów...*, s. 17.

uwag, mimo że Fiodorowicz przyjmuje do pracy osoby nieposiadające kwalifikacji zawodowych, jakie są niezbędne w przedsiębiorstwie z uwagi na jego charakter.

Ostatnio, tj. z dniem 1 sierpnia br., Minecki przeniesiony został służbowo na odcinek budowlany prowadzony przez PRK-15 w Wyszkanie, w związku z powyższym planuję:

1. Porozumieć się z PK MO [i] S[łużbą] Bezpieczeństwa w Wyszkanie celem ustalenia kontaktów Mineckiego Kazimierza oraz czy ww. jednostka posiada sieć informacyjno-agenturalną, która mogłaby być wykorzystywana do obserwacji i rozpracowywania Mineckiego w czasie jego pracy na tamtejszym terenie.

Wykona: Masłowski B[ogusław]

Termin wykonania: ^b10 VIII 1959 r.^b

2. Ustalone kontakty Mineckiego z terenu odcinka budowlanego w Wyszkanie sprawdzić kartkami E-15 celem opracowania jednego z nich pod kątem zawerbowania w charakterze informatora.

Wykona: PK MO – Masłowski B[ogusław]

Termin wykonania: ^b20 X 1959 r.^b

3. Przez informatora ps. „Marian”, wykorzystywanego w sprawie, zebrać charakterystyki na ustalone już kontakty Mineckiego – zatrudnione w PRK-15.

Wykona: Masłowski B[ogusław]

Termin wykonania: ^b1 X 1959 r.^b

4. Przez informatora ps. „Marian” oraz k[ontakty] p[oufne] z terenu PRK-15, jak „R” i „L”, ustalić, jakie stosunki łączą Mineckiego z Gawdzikiem i Koralem.

Wykona: Masłowski B[ogusław]

Termin wykonania: ^b30 X 1959 r.^b

5. W wypadku ustalenia, że Gawdzik lub inny z ustalonych już kontaktów Mineckiego są częstymi gośćmi w prywatnym mieszkaniu Mineckiego, wziąć w opracowanie pod kątem ewentualnego pozyskania do współpracy.

Gawdzik był kpt. KOP na granicy radziecko-polskiej do 1939 r.

Wykona: Masłowski B[ogusław]

Termin wykonania: ^b30 X 1959 r.^b

6. Ustalić przez PK MO [i] S[łużbą] Bezpieczeństwa w Prudniku bliższe dane o bracie Mineckiego – Edwardzie, który zamieszkuje na tamtejszym terenie (dane z ankiety pers[onalnej]).

Wykona: PK MO – Masłowski

Termin wykonania: ^b13 VIII 1959 r.^b

7. Być w stałym kontakcie z dzielnicowym MO Gawrońskim celem stwierdzenia, czy Minecki przyjeżdża do domu codziennie, czy też raz na tydzień, jak również ustalić, czy w mieszkaniu ww. odbywają się przyjęcia, zabawy itp.

Wykona: Masłowski i Gawroński

Termin wykonania: ^bsukcesywnie^b

8. W rozmowie z kierownikiem kadr PRK-15 ustalić, jak długo będzie przebywał w delegacji służbowej na terenie Wyszkania Minecki, jak również pobrać oficjalną charakterystykę na ww.

Wykona: Masłowski B[ogusław]
Termin wykonania: ^b25 VIII 1959 r.^b

Odbito 1 egz.
Druk B.M.

St[arszy] ofic[er] operac[yjny] Wydz[iału] III
^c(–) Masłowski B[ogusław], por.

Źródło: AIPN, 0208/1334, k. 12–14, mps.

^c *Podpis nieczytelny.*

1963 wrzesień 4, Warszawa – Notatka służbowa starszego oficera operacyjnego Wydziału IV Departamentu II MSW mjr. Kazimierza Kwietnia dotycząca Jana Gurbkiego

ODF-01/148/63

Warszawa, dnia 4 września 1963 r.

Tajne

Egz. nr ^a2^a

Notatka służbowa

Gurbski Jan, s. Kazimierza i Michaliny z d. Nehring, ur. 27 IX 1897 r. w Płocku, narodowość polska, obywatelstwo prawdopodobnie francuskie, zam[ieszkały] obecnie w Hamburgu – bliższego adresu brak, żona natomiast przebywać ma w Aix-les-Bains koło Grenoble.

Z danych Dep[artamentu] I z 1955 r. wynikało, że **Gurbski** należy do komórki wywiadu francuskiego działającej z terenu Francji na Polskę. Kierownikiem miał być b. płk **Gano**¹.

O **Gurbskim** w tym czasie wiadomo było, że przed wojną był szefem ekspozytury Sztabu Generalnego WP na Północno-Wschodnich Kresach. W czasie okupacji niemieckiej był komendantem obozu szkolnego 2. Dywizji WP, internowanej w Szwajcarii. Po likwidacji wspomnianej dywizji przeniósł się do Normandii, gdzie pełnił funkcję szefa opieki nad grobami poległych żołnierzy. W tym czasie miał właśnie pozostawać w kontakcie z płk. **Gano**. Później **Gurbski** przebywał w Genewie, gdzie utrzymywał kontakt z Petersem z wywiadu angielskiego. Potem często wyjeżdżał do Paryża i tam spotykał się ze znajomym **Sławińskim** Wincentym, który od roku około 1951–[19]52 był pracownikiem wywiadu francuskiego w Berlinie Zachodnim. **Gurbski** jeździł również do NRF i obecnie na stałe przebywa w Hamburgu.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ **Gano Stanisław** ps. „Stanisław” (ur. 17 V 1895 w Opatowie, zm. 5 VII 1968 w Casablance), gen. bryg. Absolwent 3. Tyflijskiej Studenckiej Szkoły Oficerskiej (1917); służba w 113. zpp w Piatigorsku (1918); aresztowany, zbiegł (1918); w kompanii oficerskiej 4. Dywizji Strzeleckiej gen. L. Żeligowskiego (1918); słuchacz kursu oficerskiego w Jabłonie (1919); adiutant I batalionu zapasowego (1919), dowódca kompanii ckm (1919–1920) 2. pp Leg.; służba w 4. Dywizji Strzelców, 2. DP Leg.; absolwent WSJ. w Warszawie (1924); organizator i szef Samodzielnej Sekcji Technicznej (1928); szef Wydziału Wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP; attaché wojskowy w Helsinkach (1933–1935); po kampanii polskiej (1939) we Francji, następnie w Wielkiej Brytanii; zastępca szefa, szef Oddziału II Sztabu NW (1940–1946); po wojnie pozostał na emigracji; Wydział VIII Departamentu I MSW prowadził SEO krypt. „Ika” nr rej. 4075 (1963–1970) dot. ww. AIPN, 01136/426; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. I, s. 112–117.

Z informacji Zarządu II Sztabu Generalnego MON z sierpnia 1957 r. wynika, co następuje: „Płk **Gurbski** Jan jest pracownikiem Intelligence Service na terenie Francji, współpracuje z por. **Buszkiem**, przedstawicielem II Korpusu w Nicei, oraz mjr. **Orłowskim**. **Gurbski** jest pracownikiem dwójki, zdaniem informatora – jest to człowiek dostępny. Przez jego ręce muszą przejść wszyscy wojskowi wyjeżdżający do Włoch. Poza tym utrzymuje bliższe stosunki z Zarządciem Międzynarodowej Organizacji Pokoju z siedzibą w Nicei. **Gurbski** przebywa w Paryżu, utrzymując ściśle kontakty z płk. **Petersem**, mjr. **Czarneckim**², rtm. **Gologórskim**. Stosunki z ww. osobami mają charakter przyjacielsko-handlowy. Ww. wchodzi w skład Zarządu Misji i SPK w Paryżu. Były dowódca oddziałowy przy jednostce RAF na lotnisku w Istres pod Marsylią. Podczas wojny był oficerem 2. Dyw[izji] Strz[elców] Pie[sz]ych we Francji w m. Le Pont de Claix³. Na stanowisku tym współpracował z kpt. Cyrklerem⁴ – obecnym szefem KW, prowadzonego z ramienia PKPR. Podczas swego pobytu w Istres kontaktował się z **Mazurem** Leonardem⁵, byłym konsulem rządu RP w Marsylii. Był przedstawicielem Gł[ówniej] Kwatery IRO⁶, Wydziału Osiedlenia w Genewie. Wyjechał na inspekcję na teren okręgu Schleswig-Holstein i okręgu hanowerskiego”.

Z notatki Dep[artamentu] I z dnia 10 IV 1958 r. wynika, że **Gurbski** w 1953 r. przesłał przez ich agenta pieniądze do swojego szwagra **Eichlera** Mieczysława, zam[ieszkałego] w Warszawie [...]. „Polecił także agentowi zwerbować **Eichlera** do

² **Czarnecki Marian Norbert** (ur. 6 VI 1911 w Biskupicach, zm. 8 VI 1981 w Paryżu), oficer, działacz emigracyjny. Absolwent Szkoły Kadetów w Rawiczu, Oficerskiej Szkoły Kawalerii w Grudziądzu; służba w 10. psk; żołnierz w kampanii polskiej (1939), internowany na Węgrzech, zbiegł do Francji; w obozie w Coëtquidan; żołnierz w kampanii francuskiej (1940), ewakuowany do Wielkiej Brytanii; szef sztabu XVI BPanc., X BKPanc.; odwołany do Londynu (XI 1944); oddelegowany do Francji (1946), szef sztabu Polskiej Wojskowej Misji Likwidacyjnej; paryski korespondent RWE; dziennikarz „Dziennika Polskiego”, „Syreny”; prezes Syndykatu Dziennikarzy Polskich we Francji; działacz Polskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego; prezes Stowarzyszenia Polskich Kombatantów we Francji; inwigilowany przez Wydział VIII Departamentu I MSW w ramach SEO krypt. „Cytra” nr rej. 3503 (1962–1973). AIPN, 01069/141; J. Giedroyc, J. Mieroszewski, *Listy 1949–1956*, cz. 1, wybór K. Pomian, oprac. J. Krawczyk, K. Pomian, Warszawa 1999, s. 501; <http://www.wolnaeuropa.pl/index.php?id=266&id2=202> [dostęp: 28 III 2012].

³ Miasto znajduje się na południowych przedmieściach Grenoble.

⁴ **Cyrkler Ludwik** (ur. 2 VI 1898 w Radomiu), kpt. Żołnierz 5. pap (1918–1919, m.in. obsługa dział 2. baterii, telefonista); telefonista V Brygady Artylerii (1919–1920); służba w 10. pac (1921–1925, m.in. dowódca 4. baterii, adiutant); oficer 4., 2. baterii 22. pap (1925); służba w 30. pap (1925–1927), 21. pap (1927–1928); w dyspozycji szefa Departamentu Artylerii (1931); kierownik SRI DOK nr X w Przemyśle (1932–1934), SRI DOK nr VIII w Toruniu (1934–1939). CAW, AP, I/481/C/5249005; AIPN, 2386/30026; AIPN, 2386/30029; W. Kozaczuk, *Bitwa o tajemnice. Służby wywiadowcze Polski i Niemiec 1918–1939*, Warszawa 1999, s. 205.

⁵ **Mazur Tadeusz Leonard** (ur. 11 IX 1903), prawnik. Pracownik Departamentu Polityczno-Ekonomicznego MSZ (1928–1932); attaché Konsulatu RP w Pradze (1932–1935); w Departamencie Konsularnym (1935–1939), Departamencie Polityczno-Ekonomicznym MSZ. *Rocznik Służby Zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 217.

⁶ Chodzi o Międzynarodową Organizację do spraw Uchodźców (IRO), która w 1946 r. zastąpiła Administrację Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy (UNRRA).

współpracy i w wypadku zgody pozostawić mu materiały do tajnopisu. Materiały polecił przesłać na adres żony w Aix-les-Bains”.

Eichler Mieczysław został ustalony i stwierdzono, że jest synem Witolda i Adeli, ur. 7 XII 1893 r. w Warszawie, z zawodu mechanik, prowadzi własny warsztat naprawy maszyn do szycia przy al. Zjednoczenia [...].

Agent, o którym mowa wyżej, ps. „Lico”, dnia 22 VIII [19]53 r. był u **Eichlera** Mieczysława, wręczając mu list od **Gurbskiego** oraz 2000 zł. W toku rozmowy agent zaproponował w imieniu **Gurbskiego** współpracę w uzyskiwaniu materiałów wywiadowczych. **Eichler** pieniądze przyjął, podkreślając, że bierze je dla dzieci. Na propozycję współpracy nie wyraził zgody, podkreślając, że tego rodzaju „robota” jest bezcelowa i niebezpieczna. Zaznaczył, że pieniądze są mu niepotrzebne, bowiem jako inicjatywa prywatna zarabia dość dobrze. W toku tej rozmowy podkreślił jedynie swój negatywny stosunek do PRL.

TW ps. „Marta” w doniesieniu z dnia 2 X [19]59 r. podał m.in., że w okresie wojennym i krótko po wojnie z **Gurbskim** spotykały się niżej wymienione osoby:

– **dr Drobny Władysław**⁷ – zam[ieszkały] po powrocie w Szczecinie. Bl[iższe] dane o nim znajdują się w sprawie **Ślawińskiego** Wincentego;

– **prof. dr Vetulani Adam**⁸ – b. sierż. 2. DSP, również z 6. kpsp i inspektor polskich obozów szkoleniowych, zam[ieszkały] po wyzwoleniu i pracujący w Krakowie;

⁷ **Drobny Władysław** (ur. 22 V 1900 w Grzechyni, zm. 1989), dr filozofii, polonista, kpr. Absolwent Wydziału Filozoficznego UJ (1931); żołnierz 6. kpsp we Francji; internowany w Szwajcarii, dyrektor Polskiego Obozu Licealnego w Wetzikonie (1940–1944), referent ds. szkolnych sztabu 2. DSP w Meilen, następnie w obozie w Winterthur; powrócił do Polski (1946); p.o. naczelnika VI Wydziału Kuratorium Okręgu Szkolnego (1946–1948), jednocześnie dyrektor Studium Wstępnego Szkoły Inżynierskiej (1947–1949); nauczyciel języka polskiego w Uniwersyteckim Studium Przygotowawczym do Szkół Wyższych w Gdańsku; wykładowca i p.o. dziekana Wydziału Humanistycznego Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Szczecinie; członek Zarządu Okręgu ZNP w Szczecinie; przewodniczący Okręgowej Komisji Historycznej przy ZNP (od 1970). AIPN, 01224/727; W. Drobny, *Karabin i książka. Polskie liceum w Szwajcarii 1940–1944*, Warszawa 1973, s. 5, 305–306, 328; *idem*, *Walka bez oręża. Polskie obozy uniwersyteckie dla internowanych w Szwajcarii w latach 1940–1946*, Warszawa–Poznań 1985, s. 337; *Związek Nauczycielstwa Polskiego na Pomorzu Szczecińskim w latach 1945–1975*, red. L. Turek-Kwiatkowska, Szczecin 1979, s. 61, 193; <http://znpszczecin.republika.pl/pionier2.htm> [dostęp: 9 XII 2011].

⁸ **Vetulani Adam Joachim** (ur. 20 III 1901 w Sanoku, zm. 25 IX 1976 w Busku-Zdroju), historyk prawa, prof. Absolwent prawa UJ (1923); wykładowca UJ (od 1925), prof. nadzw. (1934), prof. zw. (1946); członek przybrany TN we Lwowie (1937); członek korespondent TNW (1936); członek korespondent (1938), członek czynny PAU (1950), sekretarz Komisji Prawniczej PAU (1938–1952); zastępca przewodniczącego Obywatelskiego Komitetu Pomocy i Opieki nad Uchodźcami w Rumunii (1940), kierownik Sekcji Kulturalno-Oświatowej; we Francji (od IV 1940); plutonowy 2. DSP; internowany w Szwajcarii; organizator obozów szkolnych 2. DSP; po wojnie w Polsce; dyrektor wydawnictw Sekcji Historii Prawa Komisji Prawniczej PAU i przewodniczący tej sekcji (1946–1952); prof. Zakładu Historii Państwa i Prawa Polskiego Instytutu Nauk Prawnych PAN (1956–1961); prof. Zakładu Historii Państwa i Prawa IH PAN (1961–1962); członek zwyczajny PTPN (1956), Société d’Histoire du Droit w Paryżu (1956) i Academia Della Scienza dell’Istituto di Bologna (1961). T. Dubicki, *Polscy uchodźcy w Rumunii 1939–1945*, Warszawa 1995, s. 60, 63, 84; A. Śródka, *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, t. IV,

– **kpt. Czyż-Godzemba**⁹, ur. w 1903 r., były oficer łącznikowy 6. kpsp – powrócił do kraju, mieszka i pracuje prawdopodobnie w Krakowie bądź na Wybrzeżu;

– **kpt. Chmielewski Tadeusz**¹⁰, ur. [w] 1903 r., były oficer informacyjny 6. kpsp – powrócił do kraju, miał przebywać na Wybrzeżu lub w Krakowie;

– **Kuryłowicz Wiktor**¹¹, ur. [w] 1901 r., były d[owód]ca plut[onu] zaopatrzenia 6. kpsp – powrócił do kraju, zam[ieszkały] w Warszawie, pracuje w Min[isterstwie] Zdrowia bądź jednostkach podległych.

TW ps. „Profesor” w sierpniu 1959 r. o **Gurbskim** podał, co następuje: „Mjr (obecnie ppłk) **Gurbski** Jan przed wojną, wg wypowiedzi własnych, pracował w dwójce nad granicą polsko-radziecką. W czasie kampanii francuskiej był w 2. Dywizji szefem sztabu 7. pp, zaś przez okres ^binternowania^b w Szwajcarii, przez 1941 [r.] – [19]42 [r.] – komendantem obozu licealnego w Wetzikonie. Później, od 1942 [r.] [do] 1944 [r.], był wykładowcą na kursach oficerskich w Saffikon¹². Od wiosny do lata 1945 r. był komendantem punktu przejściowego 2. Dyw[izji] w Grenoble. Następnie był on »łącznikiem« między obozami polskimi we Francji a II Korp[usem] Andersa we Włoszech. W tym czasie przyjaźnił się on z oficerem łącznikowym angielskim płk. **Petersem** (ten ostatni był czynny w Polsce przed wojną, w Ambasadzie Ang[ielskiej] w Warszawie, i mówi dość dobrze po polsku). Po wojnie zamierzał **Gurbski**

Warszawa 1998, s. 423–424; W. Grabowski, *Polska Tajna Administracja Cywilna 1940–1945*, Warszawa 2003, s. 65.

^{b-b} *W tekście*: interwencji.

⁹ **Czyż Władysław Witold** (ur. 27 IV 1903 w Nowosadach), kpt./ppłk. Telegrafista w 13. puł. (1919–1921); słuchacz wojskowego kursu maturalnego (1921–1924); absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1925), słuchacz OSP (1925–1927); służba w 77. pp (1927–1932, m.in. dowódca plutonu, dowódca kompanii); dowódca plutonu, instruktor w Szkole Podoficerskiej Piechoty dla Małoletnich nr 3 w Nisku (1932–1936); dowódca kompanii, adiutant pułku 5. pp (1936–1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca kompanii 31. pp, następnie dowódca oddziału partyzanckiego; we Francji (od 1939), przydzielony do 6. pp 2. DSP, internowany w Szwajcarii; ponownie we Francji (1944); w Polsce (od VIII 1945); dowódca batalionu 6. pp 2. DP (VIII–XII 1945); słuchacz kursu dowódców pułku w CWPiech. w Rembertowie (XII 1945–III 1946); szef sztabu Grupy Operacyjnej „Kozieniec” (IV–V 1946); szef II Oddziału 2. DP (VI 1946); szef sztabu 6. pp 2. DP (VI 1946–X 1947); dowódca 5. pp 2. DP (X 1947–VII 1948); szef sztabu 2. DP (VII 1948–III 1949); szef sztabu 16. DP (III–V 1949); szef sztabu 5. DP (od V 1949); zdemobilizowany (XII 1950); wg zachowanych dokumentów GZI miał być inwigilowany w ramach TKO nr rej. 6523. AIPN Kr, 010/4177; AIPN, 1572/4303; AIPN, 2386/17423; J. Smoliński, *Polacy internowani w Szwajcarii 1940–1945*, Warszawa 2003, s. 103.

¹⁰ **Chmielewski Tadeusz Zbigniew** (ur. 9 II 1903 we Lwowie), kpt. Żołnierz 40. pp (od 1928); I adiutant Pułku KOP „Karpaty” (do 1939); w kampanii polskiej (1939) adiutant 1. pp KOP „Karpaty” Armii „Karpaty”; służba w AP we Francji (od 14 XI 1939), oficer informacyjny 6. kpsp; internowany w Szwajcarii. Dz. Pers. nr 13 z 15 VIII 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 925; J. Smoliński, *Polacy internowani w Szwajcarii...*, s. 94; R. Dalecki, *Armia „Karpaty”...*, s. 114, 150.

¹¹ **Kuryłowicz Wiktor** (ur. 19 VIII 1901 w Sanoku), por. Żołnierz AP we Francji (od 15 XI 1939), dowódca plutonu zaopatrzenia 6. kpsp; internowany w Szwajcarii. J. Smoliński, *Polacy internowani w Szwajcarii...*, s. 189.

¹² Prawdopodobnie Pfäffikon.

razem ze **Ślawińskim, de Ville**¹³ i **Sakowskim** [założyć] spółkę do produkcji perfum »Fresnard« (sklep detaliczny] przy Rue [de] Rivoli). Kierownictwo fachowe spoczywało w ręku **Sakowskiego**, inni dostarczyli kapitałów lub – jak **de Ville** – pracę w sklepie. Interes nie poszedł i na tle likwidacji powstały procesy finansowe, które trwają do dziś dnia. Całkowicie wycofał swój kapitał tylko **Gurbski**. Obecnie, tzn. od 6 lat, przebywa **Gurbski** w Hamburgu, gdzie z ramienia Tow[arzystwa] Ameryk[ańskiego] w Genewie (nazwa?) organizuje transporty Polaków do Kanady. Na czele tego towarzystwa stoi Ameryk[anin] **Piskorski**¹⁴, który w okresie 1945 [r.] – [19]48 [r.] przebywał na terenie Paryża (razem z towarzystwem). To towarzystwo przeniosło się później do Genewy. W tym towarzystwie pracuje dawny podwładny **Gurbskiego** oraz naucz[yciel] z obozu licealnego w Wetzikonie – **Szulczewski**¹⁵. Żona **Szulczewskiego** odwiedziła męża w 1948 [r.] w Szwajcarii, ale nie pozostała tam, lecz wróciła do kraju (najpr[awdopodobniej] Poznań). **Gurbski** ma żonę – zam[ieszkuje] stale we Francji, w Aix-les-Bains niedaleko Genewy. Jest on franc[uskiego] obywatelstwa], często przebywa w Genewie (wiadomości z gazet). W Paryżu nie widziałem go od 1953 r. (?) Spotkałem go wtedy u dentysty, Polaka **Burkhertha**, av[enue] Maleskerbes (124–142?). Posiada obyw[atelstwo] francuskie od 1954 r. (?)”.

¹³ **Ville Bronisław Ludwik de** (ur. 16 II 1905 w Krakowie), mjr dypl. Żołnierz 1. pag. 1. pamot.; w kampanii polskiej (1939) oficer informacyjny sztabu 11. Karpackiej DP; żołnierz AP we Francji (1939–1940), oficer Oddziału IV 2. DSP; absolwent WSWoj. (1940), skierowany na kurs w Centre d’Etat Major (1940); internowany w obozie w Elgg w Szwajcarii; szef Bazy Łączności Zagranicznej ZWZ-AK krypt. „Wera-Panorama” w Bernie (od IX 1944). RO 1928; RO 1932; P. Stawewski, *Oficerowie dyplomowani...*, s. 112; J. Smoliński, *Polacy internowani w Szwajcarii...*, s. 105; T. Dubicki, *Bazy wojсковей łączności zagranicznej ZWZ-AK w latach 1939–1945. Studia i materiały*, Częstochowa 2000, s. 167.

¹⁴ **Piskorski Florian** (ur. 1 IV 1902 w Poznaniu, zm. 24 III 1979 w Genewie), działacz polonijny. Wyemigrował do USA (1925); przedstawiciel Rady Polonii Amerykańskiej na Europę z siedzibą w Lizbonie (1941–1945) i Genewie (od 1945), organizator pomocy charytatywnej dla Polaków w okupowanym kraju oraz więzionych w obozach jenieckich i koncentracyjnych, a także pozostających po wojnie na emigracji; konsultant ds. odszkodowawczych Urzędu Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców w Genewie. AIPN, 1268/6166; S. Schmitzek, *Na krawędzi Europy. Wspomnienia portugalskie 1939–1946*, Warszawa 1970, s. 324, 400–401, 709; W. Zachariasiewicz, *Etos niepodległościowy Polonii amerykańskiej*, Warszawa 2005, s. 32.

¹⁵ **Szulczewski Cezary** (ur. 23 VII 1908 w Poznaniu, zm. 2001), polonista, aspirant. Prezes Młodzieżowego Towarzystwa Oświaty Ludowej „Sowa”; absolwent Wydziału Humanistycznego UP (1930) i Szkoły Nauk Politycznych w Warszawie; młodszy asystent Wydziału Humanistycznego UP; działacz Polskiego Związku Zachodniego; służba w AP we Francji (1939–1940); internowany w Szwajcarii, współpracownik „Gońca Obozowego”, nauczyciel języków polskiego i niemieckiego w Polskim Obozie Licealnym w Wetzikonie (1941–1943), następnie w obozie w Elgg; pracownik Wydziału Opieki Społecznej Poselstwa RP w Bernie; przedstawiciel Rady Polonii Amerykańskiej na Niemcy; zastępca dyrektora RWE ds. administracyjnych; inwigilowany przez Departament I (od 1956), a w latach 1963–1972 przez Wydział VIII Departamentu I MSW w ramach SEO krypt. „Geolog”. AIPN, 01168/234; M. Paluszkievicz, J. Szews, *Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850–1918*, Poznań 2000, s. 197; W. Drobny, *Karabin i książka...*, s. 330; M. Parczewska, *Nie żałuję niczego [w:] Wspomnienia pracowników Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa*, oprac. A. Grabowska, Warszawa 2002, s. 249–250.

Według danych informacji „Profesora” z 1960 i 1962 r. wynika, że **Gurbski** nadal zamieszkuje w Hamburgu, natomiast żona w Aix-les-Bains koło Grenoble.

„Profesor” ostatni raz z **Gurbskim** widział się w 1957 r. Ustalił wówczas, że **Gurbski** zajmował się w tym czasie, z ramienia IRO, wysyłaniem Polaków do Kanady. „Profesor” sugerował, że **Gurbski** może pracować dla wywiadu angielskiego. Podejrzenia te opierał na tym, że w okresie likwidacji obozu żołnierzy polskich na emigracji w 1946 r. w Szwajcarii utrzymywał kontakt z pracownikami wywiadu angielskiego. **Gurbski** był wówczas komendantem tego obozu i odpowiedzialnym za jego likwidację.

Podczas ww. spotkania **Gurbski** mówił „Profesorowi”, że **wywiad polski proponował mu powrót do kraju, na co nie wyraził zgody**.

W związku z tym, że dotychczasowe rozpracowanie **Gurbskiego** nie potwierdziło jego pracy na rzecz wywiadu francuskiego bądź innego – i obecnie nie posiadamy możliwości śledzenia jego działalności – proponuję sprawę ww. przekazać do archiwum^c.

St[arszy] ofic[er] oper[acyjny] Wydz[iału] IV
Dep[artamentu] II
(mjr K[azimierz] Kwiecień¹⁶)
d(–)

Odb. 2 egz. B.H.

Nr masz. 1297

Źródło: AIPN, 01224/715, mf, mps.

^c W dolnej części karty opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Sprawa operac[yjnego] rozprac[owania] 3245 dotycząca Gurbskiego Jana została zdjęta z ewidencji w Wydz[iale] I Biura „C” dnia 12 X [19]68 r., nadano jej numer archiwalny: 36939/b.

^d Podpis nieczytelny.

¹⁶ **Kwiecień Kazimierz** (ur. 11 XI 1924 w Piecu Masłońskim), kpt. (1955), mjr (1960), ppłk (1965), płk (1969). Pracownik kopalni rudy żelaza w Ostrowie (od 1940); referent PUBP w Tarnowskich Górach (od IV 1945); słuchacz VI Kursu WUBP w Katowicach (od XI 1945); referent (od I 1946), starszy referent (od XI 1947) Referatu III PUBP w Tarnowskich Górach; słuchacz CW MBP w Legionowie (II 1948–IV 1949); młodszy referent (od IV 1949), referent (od XI 1950) Sekcji 2 Wydziału VI Departamentu I MBP; referent Sekcji 1 Wydziału VI Departamentu I MBP (od VII 1952); referent Sekcji 1 Wydziału IV Departamentu I MBP (od VI 1953); starszy referent (od IV 1955), oficer operacyjny (od IV 1956) Sekcji 2 Wydziału IV Departamentu II KdsBP; oficer operacyjny (od XI 1956), starszy oficer operacyjny (od VII 1957), inspektor (od VII 1965), starszy inspektor (od I 1969) Wydziału IV Departamentu II MSW; słuchacz kursu doskonalenia zawodowego Wydziału IV Departamentu II MSW (X 1974–VI 1977); starszy inspektor Grupy do Zadań Specjalnych Departamentu II MSW (od VIII 1979); starszy inspektor na etacie niejawnym w GO nr 3 „Wisła” Departamentu II MSW w Moskwie (od IV 1980); starszy inspektor Grupy do Zadań Specjalnych Departamentu II MSW (od V 1984); specjalista (od V 1986), starszy specjalista (XII 1989–III 1990) Wydziału VII Departamentu II MSW; członek PPS (1946–1947), PPR (1947–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 003088/105, Akta osobowe funkcjonariusza.

1969 sierpień, Warszawa – Ankieta Departamentu III MSW dotycząca aktualnej postawy społeczno-politycznej byłych oficerów i podoficerów Oddziału II Sztabu Głównego WP i KOP przebywających w kraju

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Tajne

Departament III

L.dz. OE-I-0107/^a3^a/69

Aktualne postawy społeczno-polityczne

b. oficerów i podoficerów II Oddziału Sztabu Głównego WP i Korpusu Ochrony Pogranicza przebywających w kraju w świetle badań ankietowych
Warszawa – sierpień – 1969 r.

Badaniami objęto 124 byłych oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych II Oddziału Sztabu Głównego Wojska Polskiego i 140 byłych oficerów i podoficerów zawodowych Korpusu Ochrony Pogranicza, którzy do 1939 r. pełnili służbę w tych jednostkach, oraz 215 żon i 262 dorosłych dzieci.

Badania przeprowadzono metodą reprezentatywną w oparciu o materiał znajdujący się w:

- kartotekach ewidencji operacyjnej SB i MO,
- dokumentach operacyjnych i archiwalnych,
- publikacjach i opracowaniach naukowych,
- wywiadach z miejsc pracy i zamieszkania,
- materiałach operacyjnych uzyskanych aktualnie w związku z badaniami.

I. Krótka charakterystyka II Oddziału Sztabu Głównego WP i Korpusu Ochrony Pogranicza

II Oddział Sztabu Głównego ze względu na specjalny charakter zadań zajmował wyjątkową pozycję nie tylko w Sztabie Głównym i w wojsku, ale również i poza wojskiem. Oprócz zadań wywiadowczych w dziedzinie wojskowej zajmował się również wywiadem politycznym i ekonomicznym, a także kontrwywiadem, ingerował we wszystkie niemal dziedziny życia państwa.

Szczególłą aktywność przejawiał w zwalczaniu działalności partii i organizacji lewicowych – zwłaszcza komunistów – działających na terenie kraju oraz w organizowaniu pracy wywiadowczej przeciwko Związkowi Radzieckiemu, patronował wszelkim antyradzieckim organizacjom białogwardyjskim i prometejskim oraz nacjonalistom ukraińskim.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Szefem Oddziału II Sztabu Głównego od września 1935 r. do lutego 1939 r. był płk dypl. Tadeusz Pelczyński¹, a po nim płk dypl. Marian Smoleński².

Natomiast szefami podstawowych komórek organizacyjnych przed wrześniem 1939 r. byli:

Wydział I (organizacyjny)

– ppłk dypl. Stanisław Sulma³;

¹ **Pelczyński Tadeusz Walenty** ps. „Adam”, „Alois”, „Grzegorz”, „Robak”, „Wolf” (ur. 14 II 1892 w Warszawie, zm. 3 I 1985 w Londynie), płk/gen. bryg. Żołnierz Legionów Polskich; internowany w Beniaminowie (1917–1918); dowódca kompanii, następnie batalionu Szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie (1920–1921); absolwent WSWoJ. w Warszawie (1923); referent Wydziału „Wschód” Oddziału IIIa Biura Ścisłej Rady Wojennej (od 1924), kierownik Referatu Osłony (od 1926); szef Wydziału „Wschód” Oddziału III, szef Wydziału II Ewidencyjnego Oddziału II Sztabu Generalnego WP (od 1927); szef Oddziału II Sztabu Głównego WP (1929–1932, 1935–1939); dowódca 5. pp Leg. (1932–1935); dowódca piechoty dywizyjnej 19. DP (1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca samodzielnego zgrupowania WP walczącego na tyłach armii niemieckiej w Lasach Przysuskich; komendant Okręgu Lublin ZWZ (1940–1941); zastępca szefa (1941), szef (1941–1944) sztabu KG ZWZ-AK; zastępca dowódcy AK (1943–1944); w niewoli w Oflagu Langwasser, następnie w Colditz (1945); szef Gabinetu NW (1945); przewodniczący Komisji Historycznej przy Sztabie Głównym w Londynie (1945–1947); współzałożyciel Koła Byłych Żołnierzy AK i SPP w Londynie; Wydział VIII Departamentu I MSW prowadził SEO krypt. „Pełta” nr rej. 3999 (1962–1967) dot. ww. AIPN, 01224/509; W. Baliński, *Człowiek w cieniu. Tadeusz Pelczyński – zarys biografii*, Kraków 1994; W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*, t. IV, Warszawa 2006, s. 34–36.

² **Smoleński Marian** (ur. 18 IX 1894 w majątku Gostkowo, zm. 19 I 1978 w Londynie), płk/gen. bryg. Żołnierz Legionów Polskich (od 1914); internowany w Szczypiornie (1917–1918); służba w 7. puł. (1918–1922); absolwent WSWoJ. w Warszawie (1924); oficer Oddziału I Sztabu Generalnego WP (od 1924); p.o. szefa sztabu 4. Dywizji Kawalerii; referent i szef Wydziału IV Oddziału III Sztabu Głównego WP (od 1928); dowódca 2. puł. (od 1931); komendant Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu (od 1935); szef Oddziału II Sztabu Głównego WP (1939); w Rumunii (IX 1939), pełnił nadzór nad ekspozyturami i placówkami wywiadowczymi Referatu „Wschód”, ataszatami wojskowymi przy poselstwach i ambasadach RP; w Paryżu (od XI 1939), II zastępca komendanta głównego ZWZ; po ewakuacji do Wielkiej Brytanii szef Samodzielnego Wydziału Krajowego/Oddziału VI Sztabu NW; dowódca batalionu oficerskiego Brygady Szkolnej w Szkocji (od 1941); komendant WSWoJ. w Szkocji (1942–1943); pracownik sztabu Inspektora Wyszkożenia Wojska (1943); II zastępca szefa Sztabu NW (1943–1944); zastępca dowódcy 3. DSK (1944–1947); na emigracji w Wielkiej Brytanii. T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. I, s. 261–266.

³ **Sulma Stanisław** ps. „Velox” (ur. 6 IX 1893 we wsi Szczurowa, zm. prawdopodobnie po 1969), ppłk dypl. (1939). Żołnierz armii austro-węgierskiej (od 1914); dowódca kompanii 5. pp Leg. (od 1918); kierownik Sekcji Operacyjno-Rozkazodawczej 4. Armii w Mińsku Litewskim (od 1920); kierownik Wydziału Operacyjnych Rozkazów Naczelnej Komendy „Powstańców Górnoląskich” (1921); pomocnik kierownika wyszkolenia francuskiego 23. DP (1921), przydzielony do 73. pp; II oficer sztabu 14. DP (od 1921); pierwszy oficer sztabu 23. DP (od 1926); kierownik Referatu Organizacyjnego DOK nr VI we Lwowie (od 1928); dowódca batalionu 40. pp (od 1931); szef sztabu 15. DP (od 1933); szef Wydziału I Organizacyjnego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1936–1939); internowany w Rumunii (IX 1939); zastępca komendanta Bazy Łączności Zagranicznej ZWZ krypt. „Bolek” (od 1939); w Kompanii Rezerwy Oficerów Obozu Przejściowego w Egipcie (od 1945); w Polsce (od 1946); nauczyciel w szkole powszechnej, szkole zawodowej, liceum w Szczurowej (od 1946); referent Sekcji Administracji Gospodarczej Centrali Handlowej Przemysłu Chemicznego w Katowicach (1950–1951); działacz SL (od 1948), ZSL; PUBP w Brzesku prowadził SEO nr rej. 1522/F/55 (1955–1959) dot. ww. AIPN, 2567/64; AIPN Kr, 010/9054; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. I, s. 285–289.

Wydział II (wywiadu i kontrwywiadu)

– ppłk dypl. Stefan Mayer⁴, ppłk dypl. Wilhelm Heinrich⁵;

Wydział II „A” (wywiadu)

– ppłk dypl. Skinder;

Wydział II „B” (kontrwywiadu)

– mjr Stanisław Szaliński⁶;

⁴ **Mayer Stefan Antoni** (ur. 25 IX 1895 w Rawie Ruskiej, zm. 1981), płk dypl. Żołnierz 3. pp II Brygady Legionów Polskich, II Korpusu Polskiego, Samodzielnego Batalionu Murmańskiego; szef sekcji ofensywnej Dowództwa Frontu Pomorskiego (1920), referent Ekspozytury Oddziału II NDWP w Grudziądzu (1920); szef Oddziału II Dowództwa Grupy Operacyjnej „Dolna Wisła” (1920); zastępca szefa, szef Oddziału II Dowództwa 4. Armii (1920–1921); szef Oddziału II 2. Armii (od 1921); szef Ekspozytury nr 6 Oddziału II Sztabu Generalnego WP w Brześciu (1922–1923), Ekspozytury nr 1 Oddziału II Sztabu Generalnego WP w Wilnie (1923–1924, 1926–1928); absolwent WSWoj. w Warszawie (1925); szef Wydziału IIb Oddziału II Sztabu Głównego WP (1928–1930), szef Wydziału II Wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1930–III 1939); w Rumunii (IX 1939), następnie we Francji, nieprzyjęty do służby; w obozach oficerskich w Saint Méen le Grand, Vichy i Niort (bez przydziału 1939–1940); w Szkocji w obozach w Douglas i Broughton, w obozie zbiorowym w Rothesay (1940–1941); komendant i wykładowca SOW pod krypt. „Oficerski Kurs Doskonalący Administracji Wojskowej” (1941–1946); po wojnie na emigracji w Londynie, służba w PKPR, współzałożyciel i członek IJP w Londynie. *Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza...*, t. II, s. 351–352; T. Gajownik, *Pierwsze lata kariery Stefana Antoniego Mayera jako oficera polskiego wywiadu. Przyczynek do biografii*, „Echa Przeszłości” 2009, nr 10, s. 277–286.

⁵ **Heinrich Wilhelm** (ur. 28 V 1894 w Łodynie, zm. 5 II 1956 w Londynie), płk dypl. Żołnierz Legionów Polskich (od 1914); komendant posterunku werbunkowego w Kowalu, w Sompólnie (1916–1917); zastępca dowódcy plutonu 100. pp (1917–1918); dowódca plutonu, kompanii 5. pp Leg. (1918); referent Sekcji Piechoty Departamentu I Broni Głównych MSWojsk. (1920–1921); szef Oddziału Organizacyjno-Materiałowego i zastępca szefa sztabu 19. DP (od 1923); referent, kierownik Ekspozytury nr 6 Oddziału II Sztabu Generalnego WP w Brześciu (1923–1924); absolwent kursu doszkoleniowego dla młodszych oficerów piechoty w Chełmnie (1925), kursu unitarnego w Rembertowie (1926); referent, kierownik Referatu Wyszukoleniowego Departamentu I MSWojsk. (1927–1929); szef Wydziału Studiów Departamentu Piechoty MSWojsk. (1930); dowódca batalionu 75. pp (od 1930); absolwent WSWoj. w Warszawie (1934); szef Wydziału IIa Oddziału II Sztabu Głównego WP (od 1935); szef Wydziału II Wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1939); zastępca szefa Biura Wywiadowczego II rzutu Oddziału II Sztabu NW; w Rumunii (17/18 IX 1939), internowany w obozie w Călimănești, zbiegł; we Francji; dowódca kompanii oficerskiej w Ośrodku Wyszukolenia Oficerów w Vichy; szef Wydziału Studiów i Szkolenia Spadochronowego Oddziału III Sztabu NW (od 1940); komendant Centrum Wyszukolenia Spadochronowego (od 1941); zastępca kierownika i wykładowca w ośrodku treningowym dla cichociemnych w Fort William w Szkocji (od 1942); zastępca komendanta Oficerskiej Szkoły Wywiadu pod Glasgow; referent Sekcji Studiów Ogólnych Oddziału Informacyjno-Wywiadowczego (1942–1944); po wojnie na emigracji w Wielkiej Brytanii. AIPN, 2567/25; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. I, s. 139–144.

⁶ **Szaliński Stanisław Józef** (ur. 23 IV 1896 w Anielewie, zm. 27 IX 1951 w Londynie), ppłk. Żołnierz 44. pp (od 1915), 335. pp armii niemieckiej (1916–1918); członek POW (od 1918); uczestnik powstania wielkopolskiego; służba w 4. Pułku Strzelców Wielkopolskich/58. pp (od 1919, m.in. dowódca kompanii); referent (1925–1926), kierownik Referatu Narodowościowego Wydziału IIb (1926–1930); szef Wydziału IIb Oddziału II Sztabu Głównego WP (1930–1939); wykładowca na kursie informacyjno-wywiadowczym Oddziału II Sztabu Głównego WP (1932); w Rumunii (IX 1939), ewakuowany do Francji (XII 1939); w Wielkiej Brytanii (od 1940); dowódca kompanii oficerskiej 3. Brygady Kadrowej Strzelców (1940–1942), wykładowca na kursie dowódców batalionu Brygady Szkolnej (1942); wykładowca CWPiech. w Szkocji (do 1944), dowódca batalionu szkolnego Ośrodka Szkolenia Bojowego Centralnego Obozu Wyszukolenia Szturmowego CWPiech. w Szkocji (od 1944); dowódca 3. Batalionu

Wydział III (planowania wywiadu wojennego
i dywersji wojennej)

Wydział IV (ewidencji i studiów)

Biuro Szyfrów

Samodzielny Referat Techniczny

Ekspozytura II (dywersja)

– ppłk dypl. Józef Skrzydlewski;

– ppłk dypl. Kazimierz Banach⁷;

– ppłk dypl. Gwido Langer⁸;

– ppłk dypl. Stanisław Gano;

– mjr Charaszkiewicz⁹.

Grenadierów (1946); w PKPR; na emigracji prowadził sklep z antykami. AIPN, 2567/65; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. II, s. 332–335; A. Suchcitz, *Szaliński Stanisław [w:] Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945...*, s. 206.

⁷ **Banach Ignacy Kazimierz** (ur. 26 I 1897 w Krzeszowicach, zm. 18 VII 1966 w Londynie), płk dypl. Żołnierz Legionu Wschodniego (1914), następnie Legionów Polskich (od 1914); internowany przez władze austro-węgierskie (1917); służba w 16. pp (1919); absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie (1920); służba w 34. pp (1919–1922); oficer ordynansowy 2. DP Leg. (1923); absolwent WSWoj. w Warszawie (1925); referent Oddziału IV (od 1925), kierownik referatu Oddziału I Sztabu Generalnego WP (od 1926); wykładowca WSWoj., jednocześnie oficer do zleceń II wiceministra MSWojk. (od 1930); w Sztabie Głównym WP (od 1935); dowódca III batalionu i zastępca dowódcy 6. pspodh. (1936–1937); szef Wydziału Studiów Oddziału II Sztabu Głównego WP (1937–1939); szef Wydziału Ewidencji I rzutu Oddziału II Sztabu NW (od 1939); szef Wydziału Studiów Oddziału II Sztabu NW (1940–1942); szef Oddziału Planowania Sztabu NW (1943–1944); zastępca szefa PMW przy 21. GA (1944–1945), szef PMW przy Brytyjskiej Armii Renu (1945–1946). „*Komunikaty Informacyjne*” Sztabu Naczelnego Wodza/Sztabu Głównego Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (1945–1947), wstęp i oprac. C. Brzoza, Kraków 2008, s. 644; A. Peplowski, *Wywiad Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 1939–1945*, Warszawa 1995, s. 22; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Załącznik do sprawozdania...* [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy...*, t. I, s. 368; A. Wszendyrówny, M. Wodejko, *Przedmowa* [w:] K. Banach, *Zasady i metody pracy Oddziału II Sztabu*, Warszawa 2009, s. 3–27.

⁸ **Langer Gwido Karol** ps. „Luc” (ur. 2 IX 1894 w Żylinie, zm. 30 III 1948 w Kinross), płk dypl. Słuchacz Tereźjańskiej Akademii Wojskowej w Wiener Neustadt (1911–1914); oficer 16. pp Landwehry (od 1914); w niewoli rosyjskiej (1916–1918); służba w 5. Dywizji Syberyjskiej; II oficer sztabu 1. Dywizji Górskiej (od 1922); absolwent WSWoj. w Warszawie (1925); kierownik Referatu Mobilizacji Materiałowej Oddziału I Sztabu Generalnego WP (1925–1927); szef sztabu 1. DP Leg. (od 1927); kierownik Referatu Radiowywiadu (od 1930), Biura Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego WP (1931–1939); jeden z projektantów polskiej maszyny szyfrującej LCP; stał na czele zespołu, który złamał klucz kodowania Enigmy (1932); w Rumunii, internowany w obozie oficerskim w Călimănești (IX 1939); we Francji (od X 1939); szef polskiej ekipy kryptologów w ośrodku kryptologicznym P.C. Bruno, P.C. Cadix; aresztowany przez Niemców w czasie próby przejścia do Hiszpanii (1943), przewieziony do więzienia w Paryżu, osadzony w obozie jeńców wojennych nr 122 w Compiègne, następnie w obozie internowania w zamku Eisenberg (1943–1945); po wojnie pracownik polskiego radiowywiadu w Kinross (od 1945). AIPN, 2567/36; M. Grajek, *Pułkownik Gwido Karol Langer 1894–1948*, Warszawa 2010; A. Woźny, *Niemieckie przygotowania do wojny z Polską w ocenach polskich naczelnych władz wojskowych w latach 1933–1939*, Warszawa 2000, s. 73.

⁹ **Charaszkiewicz Edmund** (ur. 14 X 1895 w Poniecu, zm. 22 XII 1975 w Londynie), mjr/ppłk. Członek Związku Strzeleckiego (od 1913); żołnierz Legionów Polskich (od 1914); adiutant Dowództwa Okręgu Białostockiego, następnie Białostockiego Pułku Strzelców (1918); żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej, internowany na Litwie (1920); w Wydziale Plebiscytowym Górnego Śląska Oddziału II Sztabu Generalnego WP (1920), zastępca dowódcy oddziałów dywersyjnych w czasie III powstania śląskiego; w Podreferacie A-1 Referatu A/Referacie P-1 Dyw./Referacie „U”/Ekspozyturze nr 6/Lotnej Ekspozyturze nr 6/Ekspozyturze nr 2 Oddziału II Sztabu Generalnego WP (od 1922), szef Ekspozytury nr 2 Oddziału II Sztabu Głównego WP (od 1929); współorganizator konspiracyjnej „Grupy Zygmunt” w WMG (1935); współorganizator Ekspozytury „R” Oddziału II Sztabu NW

Ekspozytury Wywiadowcze:

a) Zachód

Nr 3 Bydgoszcz

Nr 4 Katowice

– mjr Jan Żychoń¹⁰;

– mjr dypl. Stanisław Kuniczak¹¹.

w Bukareszcie (1939); we Francji, następnie w Wielkiej Brytanii (od 1940); służba w 1. Dywizjonie Pociągów Pancernych, w CWPiech. w Szkocji; zastępca szefa, szef Oddziału Informacyjnego Inspektoratu Zarządu Wojskowego (do 1946); kierownik Wydziału Ogólnego w Inspektoracie dla spraw Cywilnych (1946); wg zapisu na karcie E-14-B kartoteki odtworzeniowej Biura „C” MSW miał być inwigilowany przez Wydział I UBP m.st. Warszawy, sprawę zarchiwizowano pod nr. arch. 4523/IV w Wydziale „C” KS MO, akta zniszczono 18 IX 1989 r. AIPN, 2567/8; AIPN, Kartoteka odtworzeniowa Biura „C” MSW, karta E-14-B; M. Starczewski, *Działania specjalne WP w okresie międzywojennym na kierunku wschodnim* [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP*, t. II, red. T. Dubicki, Łomianki 2012, s. 143, 150, 158, 165; *Zbiór dokumentów ppłk. Edmunda Charaszkiewicza*, wstęp i oprac. A. Grzywacz, M. Kwiecień, G. Mazur, Kraków 2000; <http://www.pilsudski.org/Polish/Zbiory/Archiwum/Archiwum-038.html> [dostęp: 27 II 2012].

¹⁰ **Żychoń Jan** (ur. 1 I 1902 w Skawinie, poległ 17 V 1944 pod Monte Cassino), mjr. Żołnierz Legionów Polskich; w WP (od XI 1918); w Oddziale II NDWP (od 1919); oficer defensywny Oddziału II DOG w Krakowie (do 1920); II oficer defensywny Wydziału II Sztabu DOG w Lublinie (1920); referent Oddziału II Frontu Południowo-Wschodniego (1920); kierownik Ekspozytury Wydziału II Sztabu DOG Lublin w Ostrowi Łomżyńskiej (1921); dowódca kompanii Grupy Dywersyjnej „Konrada Wawelberga” 1. Pułku Strzelców Śląskich (1921), referent Wydziału II Sztabu DOG w Lublinie; adiutant (1921–1922), dowódca (1922) 8. kompanii 45. pp Strzelców Kresowych; kierownik Referatu Informacyjnego 13. DP (1922–1924); oficer do zleceń szefa Oddziału II Sztabu Generalnego WP (1924–1926); kierownik Referatu Informacyjnego w Katowicach Ekspozytury nr 4 Oddziału II Sztabu Generalnego WP w Krakowie (1926–1928); szef Ekspozytury nr 7 Placówki Wywiadowczej BIG (1928); organizator, szef Ekspozytury nr 3 Oddziału II Sztabu Głównego WP w Bydgoszczy (1930–1939); internowany w obozie w Călimănești w Rumunii; w stacji zbornej w Paryżu (1939–1940); szef Polskiego Biura Wywiadowczego we Francji (1940); ewakuowany do Wielkiej Brytanii (VI 1940); szef Wydziału Wywiadowczego Oddziału Informacyjno-Wywiadowczego Sztabu NW (1940–1944); w II Korpusie Polskim (1944); zastępca dowódcy XIII Wileńskiego Batalionu Strzelców (1944). AIPN, 01480/330; *Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza...*, t. II, s. 73; A. Jendrzewski, *Organizacja i działalność polskiego wywiadu wojskowego...* [w:] *Wywiad wojskowy...*, s. 29–35.

¹¹ **Kuniczak Stanisław Bronisław** (ur. 15 X 1900 we Lwowie, zm. 14 V 1974 w Londynie), mjr/gen. bryg. Żołnierz 1. pap Leg. (1916–1917), członek POW Okręg Lwów (1917–1918); ponownie w 1. pap (od 1918); internowany na Węgrzech (1918); służba w 46. pac armii austro-węgierskiej; obrońca Lwowa (1918); służba w 1. pap Leg.; absolwent Szkoły Podchorążych Artylerii w Poznaniu (1919); żołnierz 5. pap/pal (do 1933); absolwent WSWoj. w Warszawie (1935); oficer wywiadu w Placówce Wywiadowczej „Floryda” (III 1938), następnie w Placówce Wywiadowczej „Boruta” w Wiedniu (od IV 1938) pod przykryciem urzędnika w Konsulacie Generalnym RP w Wiedniu, zdekonspirowany i aresztowany przez gestapo (9 VII 1938), zwolniony (10 VII 1938); kierownik Ekspozytury nr 4 Oddziału II Sztabu Głównego WP w Katowicach; w kampanii polskiej (1939) szef Oddziału II Sztabu Armii „Kraków”; żołnierz PSZ na Zachodzie; stażysta w armii francuskiej (1940); służba w Oddziale II, następnie Oddziale VI Sztabu NW w Londynie; wykładowca WSWoj. w Szkocji (1943–1944); szef Oddziału Operacyjnego I Korpusu Polskiego (1944–1945); zastępca dowódcy 14. pal 4. DP (1945); po wojnie na emigracji; inwigilowany przez Wydział II Departamentu II MSW. AIPN, 01178/722; AIPN, 1557/4304; A. Woźny, *Droga mjr. dypl. Stanisława Bronisława Kuniczaka do Ekspozytury nr 4 w Katowicach Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego* [w:] *Z dziejów wojskowości polskiej. Księga jubileuszowa profesora Kazimierza Pindla w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Gmitruk, W. Włodarkiewicz, Warszawa–Siedlce 2008, s. 389–402.

b) Wschód

Nr 1 Wilno

– mjr Edmund Piotrowski¹²;

Nr 5 Lwów

– mjr dypl. Józef Bińkowski¹³.

Decyzję utworzenia KOP podjęto w 1924 r. Oficjalnie uzasadniono ją koniecznością wydzielenia specjalnych jednostek „do walki z bandami na pograniczu wschodnim”. W rzeczywistości KOP powołano do życia przede wszystkim w celu wzmocnienia „kordonu sanitarnego” opasującego Związek Radziecki, zwiększenia garnizonów pogranicznych oraz utrzymania w posłuchu tamtejszej ludności ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej.

¹² **Piotrowski Edmund** ps. „Podgórski”, „Resz”, „Kumpel”, „Zan”, „Zeus” (ur. 10 III 1895 w Wampłach, zm. 14 VIII 1970 w Płocku), oficer dypl., kmdr por., ppłk. Żołnierz armii rosyjskiej (1916–1917); w 4. DSP (od 1917), we francuskim Korpusie Interwencyjnym; służba w 43. Pułku Strzelców Kresowych 13. DP (1922–1927, dowódca plutonu, dowódca kompanii km); przeniesiony do Kadry Marynarki Wojennej (1927); dowódca kompanii ćwiczebnej w Kadrze MW (do 1928); w Komendzie Portu Wojennego Gdynia (1928–1933); p.o. dowódcy kompanii szkolnej Portu Wojennego Gdynia (1933), kierownik Referatu Wywiadowczego Ekspozytury nr 5 Oddziału II Sztabu Głównego WP we Lwowie (1933–1934); kierownik Referatu Wywiadowczego Szefostwa Wywiadu KOP; absolwent kursu techniczno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1936); szef Ekspozytury nr 1 Oddziału II Sztabu Głównego WP w Wilnie (od 1936); internowany na Litwie (IX 1939); żołnierz AP we Francji (od I 1940); po ewakuacji do Wielkiej Brytanii w dyspozycji Sztabu NW (od VI 1940); żołnierz 7. Brygady Kadrowej Strzelców; kierownik Bazy „Anna” w Sztokholmie (od 1941); aresztowany przez Szwedów (VI 1944), którzy w zamian za zwolnienie zażądali jego wyjazdu; słuchacz V Kursu WSWojsk. w Szkocji (1944–1945); w CWPiech. w Szkocji (1945), komendant Obozu Zbornego nr 4 Komendy Kadry Ewidencyjnej; nauczyciel języka angielskiego w PKPR 3. DSK (1946–1947); w Polsce (od lat 60.). M. Ney-Krwawicz, *Biuro generała Sosnkowskiego. Komenda Główna Związku Walki Zbrojnej we Francji listopad 1939–czerwiec 1940*, Warszawa 1996, s. 114–115; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. II, s. 238–243; *eidem*, *Załącznik do sprawozdania...* [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy...*, t. I, s. 388.

¹³ **Bińkowski Józef** vel Buderski Józef (ur. 25 V 1895 w Warszawie, zm. 26 XII 1950 w Londynie), mjr. Służba w 31. ppap. (1915); absolwent Wileńskiej Szkoły Wojskowej (1916); służba w 242. ppap., 151. pp, 211. pp (1916–1917); dowódca batalionu 105. pp (1920); dowódca batalionu (1920), wykładowca (1921–1922) Wielkopolskiej Szkoły Podoficerów Piechoty w Poznaniu/Bydgoszczy; służba w 28. DP, 5. pp Leg. i 82. pp (1922–1928); służba w Dowództwie DOK nr IX w Brześciu (1922–1923); dowódca kompanii i adiutant 77. pp (1923–1928); referent, kierownik Referatu Biura Ogólnoorganizacyjnego MSWojsk. (1930–1932); referent Referatu „R” Oddziału II Sztabu Głównego WP (1932); szef Ekspozytury nr 5 Oddziału II Sztabu Głównego WP we Lwowie (1933–1939); w Rumunii (od IX 1939); kierownik Referatu Organizacyjnego, Wywiadu Ekspozytury „R” Oddziału II Sztabu NW w Bukareszcie (X 1939), zastępca szefa (1940), p.o. szefa (1940) Ekspozytury „R”; zastępca dowódcy Bazy Łączności Zagranicznej „Bey” Referatu Wywiadu i Łączności z Krajem (od 1941); szef Ekspozytury „T” Oddziału II Sztabu NW w Jerozolimie (od 1941); szef Oddziału II Ośrodka Zapasowego SBSK (1942); szef placówki wywiadowczej w Teheranie (1941–1942); szef Ekspozytury „T” (do 1943); w dyspozycji dowódcy APW (1943). T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. I, s. 54–58.

Pierwszym dowódcą KOP był gen. dyw. H[enryk] Minkiewicz¹⁴. Po nim kolejnymi dowódcami byli: płk Tessaro¹⁵ (od kwietnia 1929 r.), gen. bryg. J[an] Kruszewski¹⁶ (od 1930 r.), a na kilka tygodni przed wybuchem wojny – płk W[ilhelm] Orlik-Rückemann¹⁷.

¹⁴ **Minkiewicz-Odrowąż Henryk** ps. „Wacław” (ur. 19 I 1880 w Suwałkach, zamordowany prawdopodobnie 9 IV 1940 w Katyniu), gen. dyw./gen. broni (pośmiertnie). Działacz ZWC (komendant w Krakowie), Związku Strzeleckiego (komendant w Zakopanem); w Legionach Polskich (od 1914), dowódca kompanii, batalionu i pułku 3. pp; w niewoli rosyjskiej (1916–1917), zbiegł; inspektor kursów wyszkolenia w Polskim Korpusie Posiłkowym i Polskiej Siły Zbrojnej (1917); absolwent kursów wyższych dowódców armii niemieckiej w Sedanie (1917–1918); dowódca I Brygady Polskiej Siły Zbrojnej w Warszawie (1918), inspektor wyszkolenia (od 1918); zastępca dowódcy Okręgu Przemysł; dowódca grupy operacyjnej na froncie ukraińskim (1919); dowódca Grupy Operacyjnej „Bug” (1919); dowódca 2. DP Leg. (1919); zastępca generał-gubernatora Warszawy (1920); główny inspektor piechoty (1920); kontroler Naczelnej Kontroli Wojskowej (1921); dowódca 4. DP (od 1920); zastępca dowódcy OK nr V w Krakowie (od 1922); dowódca OK nr I w Warszawie (1923–1924); dowódca KOP (1925–1929); przeniesiony w stan spoczynku (1934); zamieszkał w osadzie wojskowej Jammo; aresztowany przez Sowietów (IX 1939), osadzony w obozie w Kozielsku, zamordowany w Katyniu. K. Banaszek, W.K. Roman, Z. Sawicki, *op. cit.*, s. 198; P. Stawecki, *Słownik biograficzny...*, s. 222–223; T. Radziwonowicz, *General Henryk Minkiewicz (Suwałki 1880–Katyn 1940)*, Białystok 1994.

¹⁵ **Tessaro Stanisław** ps. „Zosik” (ur. 24 VI 1891 w Białej Podlaskiej, zm. 9 III 1933 w Przemyśle), płk/gen. bryg. Żołnierz Legionów Polskich (od 1914), internowany w Szczypiornie (1917); wywieziony do m.: Havelberg, Rastatt i Werl (1917–1918); w POW (1918); komendant garnizonu w Zamościu; aresztowany (1918); dowódca grupy operacyjnej 2. DP Leg. (od V 1919); dowódca 2. pp Leg. (od 1919); dowódca III Brygady Piechoty (VII–IX 1920); dowódca II Brygady Piechoty Leg. (od 1921); dowódca piechoty dywizyjnej 30. DP (od 1921), dowódca 30. DP (od 1926); dowódca KOP (1929–1930); dowódca OK nr X w Przemyśle (od X 1930). T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, *op. cit.*, s. 177; H.P. Kosk, *op. cit.*, s. 222; <http://strazgranicznawks.hostit.pl> [dostęp: 10 X 2011].

¹⁶ **Kruszewski Jan** ps. „Kruk Czarny” (ur. 18 VI 1888 w Aleksandrowie, zm. 28 III 1977), gen. bryg. Członek Związku Strzeleckiego w Genewie (od 1913); żołnierz Legionów Polskich (1914–1917); dowódca IV plutonu 1. kompanii III batalionu 1. pp, dowódca niższej szkoły oficerskiej I batalionu 1. pp, dowódca 2. kompanii I batalionu 1. pp; komendant szkoły oficerskiej I batalionu 1. pp Leg. (1917); internowany w Beniaminowie (1917–1918); dowódca 9. kompanii 2. pp Polskiej Siły Zbrojnej (1918); dowódca obozu rekrutacyjnego „Jabłonna” (1918–1919); dowódca Grupy „Jabłonna” w Warszawie (1919); dowódca batalionu, następnie dowódca 1. pp Leg. (1919–1926); dowódca piechoty dywizyjnej 1. DP Leg. (1926–1928); dowódca KOP (1930–1939); w kampanii polskiej (1939) dowódca grupy operacyjnej w składzie Armii Odwodowej „Prusy”; jeniec Oflagu VII A Murnau (1939–1945); po wojnie we Francji. P. Stawecki, *Słownik biograficzny...*, s. 51, 179; W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*, t. II, Warszawa 2006, s. 306–307.

¹⁷ **Orlik-Rückemann Wilhelm** (ur. 1 VIII 1894 we Lwowie, zm. 18 X/XI 1986 w Ottawie), gen. bryg. Dowódca kompanii, batalionu 6. pp Leg. (1914); służba w 19. pstrz. armii austro-węgierskiej (1917); absolwent szkoły oficerów rezerwy (1918); członek POW (od 1918); szef sztabu płk. C. Rybińskiego (1918); w niewoli ukraińskiej (1918–1919); zastępca dowódcy batalionu zapasowego 6. pp Leg., adiutant sztabu dowództwa III Brygady Piechoty Legionów, dowódca batalionu, dowódca 6. pp Leg., dowódca 132. pp, dowódca 1. pcz (do 1921); inspektor broni czołgowej Departamentu Piechoty MSWojsk. (1921); dowódca 1. pcz (1922–1927); szef Wydziału Broni Pancernej Departamentu Inżynieryjnego MSWojsk. (1927); II zastępca dowódcy piechoty dywizyjnej 23. DP (od 1928); absolwent Centrum Wyższych Studiów Wojskowych w Warszawie (1931); dowódca piechoty dywizyjnej 23. DP; dowódca 9. DP (1932–1938); w kampanii polskiej (1939) na czele zgrupowania KOP; współzałożyciel Komendy Obrońców Polski; służba w Generalnym Inspektoracie PKPR (1945–1947); zamieszkał

Według stanu na dzień 1 czerwca 1939 r. Korpus Ochrony Pogranicza liczył: 846 oficerów zawodowych, 3282 podoficerów zawodowych i nadterminowych oraz 18 790 żołnierzy służby czynnej.

Dowódca KOP w czasie pokoju podlegał personalnie i w sprawach operacyjnych – generalnemu inspektorowi sił zbrojnych, w sprawach organizacji i administracji oraz wyszkolenia – ministrowi spraw wojskowych, a w zakresie służby granicznej i budżetu – ministrowi spraw wewnętrznych.

II. Struktura społeczna grupy badanej

Jest to grupa ludzi, z których około 83 proc. osiągnęło wiek emerytalny, a z pozostałych zdecydowana większość również zbliża się do tej granicy.

Stan zatrudnienia badanych osób w pełni potwierdza tezę, że są to ludzie w większości wypadków u schyłku aktywności życiowej – 156 osób nie pracuje, utrzymując się z emerytur i rent (tj. ok. 60 proc.). Natomiast pozostałe 108 osób pracuje w różnych zawodach, z tego: 53 to pracownicy umysłowi terenowej administracji państwowej i gospodarczej, 8 rolników prowadzących własne gospodarstwa rolne, 7 prawników (w tym i sędzia sądu powiatowego, i adwokat, i 5 radców prawnych), 6 inżynierów (z tego 5 ukończyło studia już po wyzwoleniu), 6 lekarzy, 6 nauczycieli, 5 techników, 5 robotników, 4 dyrektorów przedsiębiorstw terenowych i 2 dziennikarzy oraz pozostali to – naukowiec (profesor matematyki Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Katowicach), pracownik Ministerstwa Handlu Zagranicznego, marynarz, celnik, kierownik spółdzielni budowlanej i właściciel prywatnego zakładu.

Wśród badanych 63 posiada wyższe wykształcenie (głównie o specjalnościach humanistycznych), 158 średnie i 43 podstawowe. Większość z nich ukończyła szkoły oficerskie i podoficerskie oraz specjalne przeszkolenie dla pracowników II Oddziału Sztabu Generalnego WP.

Spośród ankietowanych 13 osób uzupełniło swe wykształcenie już po wyzwoleniu: 10 wyższe (w tym i wojskowe) i 3 w zakresie szkoły średniej.

Pochodzenie społeczne badanych: 113 osób pochodzi z inteligencji, 68 – chłopskie, 13 – drobnomieszczańskie, 4 – obszarnicze, 66 – robotnicze.

Z przeprowadzonych badań wynika, że osoby te są rozproszone na terenie kraju po wszystkich województwach i nie stanowią wyodrębnionych skupisk w rejonach zamieszkania, jak i w miejscach pracy.

Stwierdzono, że jedynie 8 osób utrzymuje między sobą kontakty towarzyskie.

Z ogólnej liczby badanych – 112 osób (ponad 42 proc.) posiada dobre warunki materialne, a 148 osób (56 proc.) żyje na średnim poziomie oraz 4 osoby (niecałe 2 proc.) – głównie nałogowi alkoholicy – mają złe warunki materialne. Głównym źródłem utrzymania ankietowanych są: emerytury, renty oraz dla tej części, która pracuje, uposażenie za pracę. Poza tym 8 osób posiada własne gospodarstwa rolne

w Londynie, następnie w Kanadzie (1972). A. Kralisz, *Na straży wschodnich rubieży. Biografia ostatniego dowódcy Korpusu Ochrony Pogranicza gen. bryg. Wilhelma Orlik-Rückemanna (1844–1986)*, Warszawa 1999; Z. Mierzwiński, *Generalowie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1995, s. 13, 216, 248.

oraz jedna osoba jest właścicielem prywatnego zakładu sprzedaży materiałów budowlanych.

III. Działalność społeczno-polityczna badanej grupy

Przed 1939 r. 84 proc. badanych nie należało do żadnej partii ani organizacji politycznej. Prawdopodobnie wynikało to z sanacyjnej zasady „apolityczności wojska”. Pozostali: BBWR – 11 osób, PPS – 10, SN – 1, OZON – 1.

Większość spośród badanych stanowią zawodowi oficerowie wyższych stopni, którzy szczególnie byli związani z przedwojennym reżimem sanacyjnym.

Podczas okupacji hitlerowskiej 30 osób, tj. ponad 11 proc., spośród ankietowanych należało do następujących organizacji: AK – 22, ZWZ – 5, PAL – 1, WRN – 1, PSL – 1. Ponadto 26 spośród badanych służyło w armiach polskich i brało udział w walkach z najeżdżącą niemieckim na różnych frontach, z tego 6 w szeregach Ludowego Wojska Polskiego, a 20 w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie.

W okresie okupacji 85 osób spośród badanych było represjonowanych przez okupanta: 7 z nich było w obozach koncentracyjnych, a 78 przebywało w obozach jenieckich. Tylko dwie osoby współpracowały z Niemcami podczas okupacji.

Po 1945 r. – z ogólnej ilości badanych – 15 osób podlegało represjom karnym, z tego: 3 osoby za faszyzację kraju, 3 osoby za szpiegostwo na rzecz zachodnich sąsiadów, 2 osoby za odstępstwo od narodu polskiego w czasie okupacji, 2 osoby za szerzenie wrogiej propagandy, 1 osoba za udzielenie pomocy w nielegalnym przekraczaniu granicy i 1 osoba za nadużycia gospodarcze. Trzy osoby były karane za przestępstwa kryminalne.

Obecnie na 264 badanych 250 osób posiada dobre opinie w pracy i w miejscu zamieszkania, a tylko 14 charakteryzowanych jest ujemnie (z tego 4 osoby to nałogowi alkoholicy).

Wyrazem pozytywnych przemian, jakie zaszły w postawach tych osób na przestrzeni 25-lecia, jest również ich stosunek do Polski Ludowej: 125 osób (ponad 47 proc.) jest pozytywnie lub lojalnie ustosunkowanych, a 136 osób (około 52 proc.) można określić jako niewyrażając[e] wrogich poglądów. Natomiast postawę pozostałych 3 osób (ponad 1 proc.) należy uznać za wroga.

Mimo pewnych różnicowań w postawach tych ludzi, jedna zasadnicza rzecz jest elementem wspólnym – negatywny stosunek do odradzania się w NRF imperializmu i militarizmu niemieckiego.

Natomiast w okresach zaostzonych sytuacji politycznych zdecydowana większość tych osób w pełni popierała stanowisko partii i decyzje rządu. Wielu z nich potępiało agresję Izraela na Bliskim Wschodzie i ekscesy studenckie podczas wydarzeń marcowych w kraju.

Jedynie 2 osoby zajęły negatywną postawę w tych okresach.

Wielu spośród ankietowanych bierze aktywny udział w życiu społecznym na terenie zakładów pracy i miejsc zamieszkania. O zaangażowaniu społecznym i politycznym badanych osób świadczy również to, że 100 osób (prawie 38 proc.) należy do partii, stronnictw politycznych i organizacji społeczno-politycznych: PZPR – 28, ZSL – 6, SD – 10, ZBoWiD – 17, inne organizacje – 39.

Należy zaznaczyć, że w latach 1945–1968 z szeregów partii i stronnictw politycznych zostało wydalonych lub skreślonych 73 osoby (w większości do 1956 r.) za bierność lub zatajenie faktu pracy w KOP lub II Oddziale Sztabu Generalnego WP.

Najwięcej usunięto (skreślono) z: PZPR – 31, PPS – 18, PPR – 11. Pozostałych 13 osób to b[yli] członkowie PSL, SD, SL i SP.

Za osiągnięcia w pracy zawodowej i społecznej 8 osób spośród badanych otrzymało wysokie odznaczenia państwowe, z tego 5 osób Krzyże Kawalerskie Odrodzenia Polski i 3 osoby Krzyże Zasługi.

34 osoby z ankietowanych wyjeżdżały za granicę i to niektórzy kilkakrotnie. Rodzaje wyjazdów zagranicznych przedstawiają się następująco: 13 osób wyjeżdżało w celu odwiedzenia swych rodzin (w większości do krajów kapitalistycznych), 16 osób na różnego rodzaju wycieczki turystyczne (wyłącznie do krajów demokracji ludowej) oraz 5 wyjeżdżało służbowo.

Ponadto 9 osób utrzymuje stały kontakt korespondencyjny z rodzinami zamieszkałymi na terenie państw kapitalistycznych.

Na podstawie ankiet nie stwierdzono, aby osoby wyjeżdżając[e] za granicę i prowadzące korespondencję z zagranicą kontaktowały się z osobami powiązanymi z wrogimi ośrodkami.

IV. Rodziny osób badanych

Dla uzyskania pełniejszego obrazu przeprowadzono również badania najbliższych członków rodzin ankietowanych.

Wśród 215 kobiet – żon b. oficerów, podoficerów Korpusu Ochrony Pogranicza i pracowników II Oddziału Sztabu Głównego WP – 63 osoby pracują zawodowo (w tym 6 na własnym gospodarstwie rolnym i 1 jest współwłaścicielem prywatnego zakładu sprzedaży materiałów budowlanych), 107 nigdzie nie pracuje i jest na utrzymaniu mężów oraz 45 pobiera rentę.

Wykształcenie wyższe posiada 14 kobiet, średnie – 120 i podstawowe – 81. Żadna z nich nie była karana sądownie. Wszystkie cieszą się dobrą opinią w rejonie zamieszkania, a te, które pracują – również i w miejscu pracy.

Spośród badanych 33 proc. kobiet jest pozytywnie ustosunkowana do Polski Ludowej, natomiast pozostałe 67 proc. jest obojętne i nie bierze żadnego udziału w życiu społeczno-politycznym. Jedynie 24 kobiety angażują się do pracy społeczno-politycznej (ponad 11 proc.), z tego 6 jako członkowie PZPR, a pozostałe 18 w różnych organizacjach o charakterze społeczno-politycznym.

Badaniami również objęto 262 dzieci ankietowanych osób. Spośród nich 32 uczęszcza do średnich szkół, 41 studiuje na wyższych uczelniach (w większości na uniwersytetach i politechnikach) i 189 pracuje w różnych przedsiębiorstwach i instytucjach.

Z 73-osobowej grupy młodzieży uczącej się w szkołach średnich i wyższych, 46 należy do organizacji młodzieżowych, z tego do ZMS – 24, ZSP – 20, ZMW – 1 i ZHP – 1. Aktywną działalność społeczną w tych organizacjach przejawia 17 osób (ponad 24 proc.).

61 osób (prawie 84 proc.) ma pozytywny stosunek do ustroju socjalistycznego w PRL, a 10 osób (ponad 13 proc.) ustosunkowana jest obojętnie i pozostałe 2 osoby (niecałe 3 proc.) wyrażają wrogi stosunek.

W drugiej grupie dzieci dorosłych wyższe wykształcenie posiada 69 osób, średnie – 94, podstawowe – 23 i zasadnicze zawodowe – 3 osoby. Spośród tej grupy 164 osoby pracują zawodowo, a 25 jest na utrzymaniu mężów lub rodziców.

Struktura zawodowa grupy osób pracujących przedstawia się następująco: 45 to pracownicy terenowej administracji państwowej i gospodarczej, 26 robotników, 23 inżynierów, 20 techników, 13 nauczycieli szkół średnich i podstawowych, 12 pracowników służby zdrowia (9 lekarzy, 2 farmaceutów i 1 felczer), 4 laborantów, 4 prawników (2 radców prawnych, 1 adwokat i 1 aplikant), 4 rolników posiadających własne gospodarstwa rolne, 3 oficerów WP (w tym 1 oficer Biura Ochrony Rządu), 2 pracowników naukowych, 2 dziennikarzy, 2 ekonomistów i 2 rzemieślników oraz pozostali to marynarz i aktor.

W grupie tej 6 osób zajmuje kierownicze stanowiska, wśród nich jest 2 dyrektorów przedsiębiorstw terenowych, 1 sekretarz prezydium miejskiej rady narodowej, 1 kierownik wydziału wojewódzkiej rady narodowej, 1 naczelnik wydziału PKO i 1 kierownik laboratorium piekarniczego.

Badania wykazały, że 82 proc. osób z tej grupy posiada dobre warunki materialne, a pozostałe 18 proc. można określić jako średnie.

Za granicę wyjeżdżało 39 osób, z tego: 25 osób na wycieczki turystyczne do krajów demokracji ludowej, 7 osób w odwiedziny do rodzin mieszkających w krajach kapitalistycznych, 4 osoby służbowo i 3 osoby na stypendia do krajów demokracji ludowej.

Nie stwierdzono, aby osoby wyjeżdżające za granicę kontaktowały się z osobami o wrogim stosunku do PRL.

Do partii, stronnictw i organizacji społeczno-politycznych należy 48 osób (ponad 25 proc.), z tego do PZPR – 30, SD – 2, ZMS – 2, ORM – 1 i do innych organizacji społecznych (związki zawodowe, PTTK, LOK itp.) pozostałych 13 osób.

Zdecydowana większość spośród tej grupy wyraża pozytywny stosunek do obecnej rzeczywistości i bierze czynny udział w budowie socjalizmu na swych odcinkach pracy. Tylko 3 osoby spośród badanych weszły w kolizję z przepisami prawa karnego: dwie były karane za nielegalne posiadanie broni, za co jedna otrzymała wyrok skazujący na 5 lat więzienia, a druga – sześć miesięcy aresztu.

Natomiast trzecia osoba w 1968 r. nielegalnie przekroczyła granicę PRL i zbiegła do Francji, gdzie przebywa do chwili obecnej.

V. Uwagi i wnioski

Przeprowadzone badania ukazały zarys aktualnej sytuacji społecznej i politycznej wśród części b. oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych II Oddziału Sztabu Głównego WP i Korpusu Ochrony Pogranicza oraz ich rodzin. Wykazały one również przemiany, jakie zaszły w tych środowiskach w okresie 25-lecia Polski Ludowej.

Wyniki badań upoważniają do wysunięcia następujących uogólnień i wniosków:

1. Większość spośród badanych to osoby w podeszłym wieku (przeważnie emeryci o ograniczonej sprawności fizycznej), niestanowiące odrębnych skupisk w miejscach zamieszkania i pracy.

2. Zdecydowana większość z nich wyraża pozytywny lub lojalny stosunek do Polski Ludowej.

W okresie napięć politycznych (agresja Izraela na Bliskim Wschodzie, wypadki marcowe, wydarzenia w Czechosłowacji) w pełni popierała stanowisko partii i rządu.

3. Pod wpływem przemian społeczno-politycznych w naszym kraju – pozytywne przemiany nastąpiły w postawach nawet tych osób, które w pierwszych latach po wyzwoleniu odnosiły się wrogo lub z rezerwą do władzy ludowej, obecnie zajmują postawę lojalną i nie przejawiają wrogiej działalności, za wyjątkiem paru osób, które zajmują postawę biernej wrogości – bez większego wpływu na otoczenie.

4. Dzieci osób badanych w zdecydowanej większości są pozytywnie ustosunkowane do obecnej rzeczywistości i biorą czynny udział w budowie socjalizmu na swoich odcinkach pracy.

Jedynie paru spośród nich wykazało wrogą postawę wobec Polski Ludowej.

Źródło: AIPN, 0397/12, t. 5, k. 1–12, mps.

Bdm – Informacja szefa Wydziału Informacji 8. Dywizji Zmechanizowanej mjr. Stanisława Kuleja dotycząca oficera operacyjnego 39. zapasowego pułku piechoty mjr. Stanisława Smółki

^aŚcisłe tajne

Informacja
(na mjr. **Smółkę** z 39. zpp)

Mjr **Smółka** Stanisław, s. Michała, urodz[ony] 5 V 1916 r. we wsi Świniarsko, pow. Nowy Sącz, woj. krakowskie, Polak, żonaty, wyksz[tałcenie] 6 kl[as] gimn[a-zjum], pochodzenie – małorolny chłop, członek PZPR. W Ludowym WP od 4 IV 1944 r., zmobilizowany przez C[entralną] S[zkołę] P[odchorążych] Riazan^b, ostatnio zamieszkały – Trzebiatów, ul. [...].

Mjr **Smółka** pochodzi z rodziny małorolnego chłopca, ojciec jego był dzierżawcą sadów podmiejskich. W 1921 r. wraz z rodziną przeniósł się do Krzemieńca, gdzie siostra jego pracowała w charakterze księgowej w spółdzielni powszechnej, a ojciec jego pracował jako majster cegielniany w liceum krzemienieckim, będąc w Poznańskim – skończył 6 kl[as] gimnazjum. W roku 1933 zaczął samodzielnie pracować w Oddziale Technicznym w Banku Młynarzy w Poznaniu w charakterze gońca banku i w końcu jako inkasent firmowy „Finn”.

W 1938 r. zostaje powołany do służby czynnej w wojsku, którą odbywał w 68. pp, a następnie przeniesiony [został] do KOP w m. Czortków. W 1939 r. bierze udział w wojnie na stanowisku z[astęp]cy [dowódcy] plutonu w stopniu kaprala, gdyż będąc w KOP, skończył szkołę podoficerską. W latach 1939–1941 przebywa przy rodzicach w Krzemieńcu, pracując jako tokarz [w] „Prom-kombinacie”, następnie pracował w fabryce tytoniu jako robotnik, gdzie za popełnienie sabotażu – za zgnojenie tytoniu i po porzuceniu pracy – zostaje aresztowany i osadzony w więzieniu w Krzemieńcu. Po rozbiciu więzienia w końcu m[iesią]ca maja 1943 r. przez radz[iecką] partyzantkę Kowpaka¹ zostaje uwolniony, a ponieważ już wcześniej wstąpił do podziemnej organizacji ZWZ, zostaje przydzielony do oddz[iału] kome-

^a W lewym górnym rogu karty odręczna adnotacja o treści: **Brak podstaw**. Pełnił służbę, wrogo ustosunkowany [wyrazy nieczytelne].

^b W tekście: Razian.

¹ **Kowpak Sidor Artemowicz** (ur. 7 VI 1887 w Kotelwie, zm. 11 XII 1967 w Kijowie), gen. Dowódca sowieckiego zgrupowania partyzanckiego (1942–1944); zastępca przewodniczącego Prezydium Rady Najwyższej ZSRR. *Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi 1942–1945*, cz. 1, oprac. zbiorowe, Warszawa–Kijów 2005, s. 681.

danta „Groma”² (Skowronka), gdzie początkowo pełnił funkcję łącznika, a następnie d[owód]cy grupy wykonawczej w stopniu kaprała w plutonie chor. „Czapli” (Janowski) i oddział ten był podporządkowany 27. Dywizji płk. „**Oliwy**”³; mjr **Smółka** występował tam pod pseudonimem („Szulak”). Z chwilą zmiany nazwy ZWZ na AK pozostaje nadal w szeregach AK. Do armii polskiej wstępuje wraz z całym oddziałem przez Wojenkomat w Krzemieńcu, skąd odesłano go do Sum, a następnie do C[entralnej] Szk[oły] [Podchorążych] w Riazaniu^c.

Po skończonym kursie uzyskuje stopień ppor. i pracuje na stanowisku z[astęp]cy d[owód]cy kompanii do spraw polit[ycznych] w C[entralnej] Szk[ole] P[odchorążych] w Riazaniu^d. W dniu 25 V 1945 r. zostaje przeniesiony na stanowisko z[astęp]cy d[owód]cy plut[onu] do spraw polit[ycznych] w Of[icerskiej] S[zkole] Piechoty w Krakowie, po upływie m[iesią]ca czasu zostaje przeniesiony na stanowisko z[astęp]cy d[owód]cy baonu ds. polit[ycznych] w OSP w Inowrocławiu.

Dnia 1 XI 1945 r. przeniesiony jest na stanowisko z[astęp]cy d[owód]cy 23. Oddziału WOP do s[praw] politycznych, a dnia 5 XI [19]46 r. został przeniesiony na d[owód]cę kom[panii] strzeleckiej 39. zpp i w sierpniu 1947 r. zostajeznaczony na stanowisko [zastępcy dowódcy] tegoż pułku. W marcu 1948 r. zostaje skierowany na kurs d[owód]ców batalionów w Rembertowie, po skończeniu kursu wrócił z powrotem do 39. zpp 8. ZD na stanowisko ofic[era] operacyjnego, gdzie pełni służbę obecnie. Brat mjr. **Smółki** – ppor. **Smółka** Mieczysław, s. Michała, w dniu 3 IV 1945 r. zdezerterował z Of[icerskiej] S[zkoly] Sap[erów] w Przemyślu wraz z chor. **Kowalczykiem**, zabierając 27 podchorążych i 24 karabiny, 22 automaty, 2 rkm, 2000 szt. amunicji. Siostra mjr. **Smółki**, będąc w stopniu chorążego, brała udział w komisji klasyfikacyjnej przybywających ofic[erów] z armii Andersa i oflagowców.

W czasie trwania służby na mjr. Smółkę uzyskano materiały, które świadczą o tym, że będąc jeszcze na stanowiskach ofic[erów] polit[ycznych], prowadził aktywną wrogą agitację skierowaną p[rzeciw]ko Zw[iązkw]i Radz[ieickiemu]

^c W tekście: Rzezaniu. Ponadto błędny skrót nazwy szkoły: C[entralna] Szk[ola] Of[icerska].

^d W tekście: Reazaniu.

² **Skowronek Jan** ps. „Grom”, inż., komendant Obwodu AK Krzemieniec. *Operacja „Sejm” 1944–1946*, oprac. zbiorowe, Warszawa–Kijów 2007, s. 229.

³ **Kiwierski Jan** ps. „Oliwa”, „Ziomek”, „Rudzki”, „Kalinowski”, „Lipiński”, „Dyrektor” (ur. 23 V 1910 w Krakowie, poległ 18 IV 1944 w Lasach Mosurskich), ppłk dypl./gen. bryg. Absolwent Szkoły Podchorążych Inżynierii w Warszawie (1931); służba w III batalionie saperów w Wilnie (od 1931, m.in. dowódca plutonu w 3. kompanii saperów, instruktor szkoły podoficerskiej przy III batalionie saperów); dowódca kompanii przepraw rzecznych batalionu mostowego w Kazaniu (1934–1937); absolwent WSWoJ. w Warszawie (1939); w kampanii polskiej (1939) oficer operacyjny sztabu 33. DP SGO „Narew”, Grupy Operacyjnej „Polesie”; w Warszawie (od XI 1939); zastępca komendanta Związku Odwetu, dowódca Oddziałów Dyspozycyjnych Kedywu KG AK (od 1942); dowódca Okręgu Wołyń (1944); dowódca 27. Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK (1944). B. Petrozolin-Skowrońska, *Encyklopedia Warszawy*, t. 1, Warszawa 1994, s. 336; J. Pomorski, *Korpus Ochrony Pogranicza w Rzeczypospolitej 1924–1939*, Pruszków 1998, s. 58; *Księga pamięci kadetów II Rzeczypospolitej*, oprac. zbiorowe, Warszawa 2001, s. 205–206; M. Fijałka, 27. *Wołyńska Dywizja Piechoty AK*, Warszawa 1986, s. 164–165.

i obecnemu ustrojowi Polski Ludowej oraz utrzymywał kontakty z wrogim elementem, a nawet utrzymywał z ob[ywatelami] amerykańskimi kontakty, którzy przyjeżdżali do Gdyni. Obecnie wyraża niezadowolenie ze służby w wojsku, motywując tym, że przez 6 lat go nie awansowali – „to lepiej niech mnie wyrzucą z wojska”. Oraz jako były członek AK skupia wokół siebie byłych akowców na terenie 39. zpp i kontaktuje się [z] kpt. **Rybakiem**, byłym czł[onkiem] AK, podejrzanym o szpiegostwo. Notatka służbowa ppor. Muchy – ofic[era] Inf[ormacji], w której podaje, że kpt. **Rybak** kontaktował się z mjr. **Smolką** oraz że w czasie trwania inspekcji wiosennej kpt. **Rybak** udzieli[ł] mjr. **Smolce** szczegółowej informacji odnośnie przeprowadzenia inspekcji przez członków komisji.

Następnie mjr **Smolka** wraz z mjr. **Jakimowiczem**⁴ byli u kpt. **Rybaka**, gdzie informowali się odnośnie przebiegu inspekcji, i mjr **Smolka** utrzymywał ściśle kontakty z kpt. **Rybakiem**, który obecnie został aresztowany.

Mjr **Smolka** jest niezadowolony ze służby wojskowej i często w rozmowach z ofic[erami] wyraża się, że wojska ma już dość i będzie się starał, ażeby go jak najprędzej zwolnili. Jeżeli mu się to nie uda, to będzie się starał o przeniesienie go do bat[alionu] roboczego, a stamtąd przeniesie się do cywila. Następnie opowiada, że jego koledzy w cywilu zarabiają duże pieniądze i pracują jak sami chcą, a w wojsku trzeba pracować dzień i noc i z tego nic nie ma.

Mjr **Smolka** do swoich obowiązków służbowych podchodzi lekceważąco, co świadczy o tym, że nie interesuje się sprawami wojskowymi, a odnośnie służby wartowniczej wyraził się, że niech będzie ciemno na wartowni, to nikt nie będzie mógł nic skontrolować; następnie mjr **Smolka** wyraził się w ten sposób wobec wszystkich: „Boże, kiedy ten naród wreszcie dojdzie do socjalizmu”.

W 1950 r., kiedy był d[owódcą] pułku mjr Jakimowicz, który na ogół był słaby, mjr **Smolka**, wykorzystując tę słabość – nie przykładął się do pracy jako oficer operacyjny pułku, w wyniku czego pułk na inspekcji jesiennej otrzymał wynik niedostateczny, z czego **Smolka** był zadowolony, przy tym wobec oficerów oświadczył,

⁴ **Jakimowicz Bronisław** (ur. 14 VIII 1923 w Murowance), ppor. (1944), por. (1945), kpt. (1947), mjr (1950), ppłk (1954), płk (1959). Elew Samodzielnego Batalionu Szkolnego 1. DP (VI–IX 1943); zastępca dowódcy plutonu ds. liniowych 2. pp 1. DP (IX 1943–III 1944); dowódca kompanii strzeleckiej 20. pp 11. DP (IX–XII 1944); dowódca kompanii szkolnej (XII 1944–II 1945), zastępca dowódcy batalionu ds. liniowych (II–XII 1945) 27. pp 10. DP; słuchacz CWPiech. w Rembertowie (XII 1945–XI 1946); adiutant III batalionu strzeleckiego (XI 1946–III 1947), komendant szkoły podoficerskiej (III 1947–I 1948) 51. pp 16. DP; służba w 2. Okręgowym Batalionie Wartowniczym (I 1948–VI 1950); p.o. dowódcy 39. pp 8. DP (VI–XI 1950); słuchacz WSPiech. w Rembertowie (XI 1950–X 1952); dowódca 58. pz 16. Kaszubskiej Dywizji Zmechanizowanej (XI 1952–IX 1955); słuchacz ASG (IX 1955–X 1957); dowódca 42. pz 11. DZ (X 1957–IX 1961); komendant WKW we Wrocławiu (IX 1961–I 1965); zastępca ds. mobilizacyjnych i uzupełnienia szefa WSzW we Wrocławiu (I 1965–I 1968); szef Oddziału VI Organizacyjno-Mobilizacyjnego (I 1968–V 1975), Oddziału X Mobilizacyjnego (V 1975–II 1984) Sztabu SOW; członek PPR (1947–1948), PZPR (od 1948); wg zapisów kartoteki MON miał zostać zwerbowany w charakterze rezydenta ps. „Krystian” (1947–1949) przez Oddział Informacji 16. DP, akta (1 tom teczek pracy i 1 tomeczki personalnej) zniszczono w 1983 r. CAW, AP, 1783/90/1211; AIPN, Kartoteka MON, karta E-1; B. Jakimowicz, *Walczyłem pod Lenino*.

że nie ma frajerów, aby pracować w wojsku, a należy tak pracować, aby tylko dnię schodziły.

Za czas pełnienia służby w 39. zpp stwierdzono, że mjr **Smółka** skupiał wokół siebie byłych akowców, bechowców, z którymi utrzymywał koleżeńskie stosunki i z nimi to prowadził rozmowy na różne tematy skierowane przeciwko ludziom tym, którzy byli przeciwko religii, a także z ludźmi tymi prowadził rozmowy przeciwko d[owód]cy pułku, starając się tym poderwać mu autorytet.

W 1951 r., przy odejściu d[owód]cy pułku ze stanowiska – mjr. **Jakimowicza**, który spotkał się z mjr. **Smółką**, który powiedział, że my wszystko przeżyjemy, bo oficer obecnie w wojsku nic nie znaczy, gdyż jest kierowany przez innych, po czym powiedział do **Jakimowicza**: „Trzymaj się – nas jeszcze dużo jest”. Należy przy tym zaznaczyć, że mjr **Smółka** był powiązany z ppłk. **Kita**⁵ – byłym dyrektorem nauk szkoły samochodowej, który obecnie jest aresztowany przez Okr[ęgowy] Zarz[ąd] Informacji nr II.

Reasumując powyższe, należy stwierdzić, że mjr **Smółka** nie przedstawia żadnej perspektywy w wojsku, o czym świadczą wyraźniej przytoczone fakty, i proponujemy, dla dobra służby, mjr. **Smółkę** zwolnić do rezerwy.

Szef Wydziału Informacji
8. Zm[echanizowanej] Dyw[izji]
(St[anisław] Kulej, mjr)
e(–)

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 241–246, mps.

^e Podpis nieczytelny.

⁵ **Kita Aleksander** (ur. 12 XII 1912 w Annopolu, stracony 3 XII 1952), płk. Słuchacz Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1932–1935); służba w 45. pp 13. DP; w kampanii polskiej (1939) dowódca kompanii ckm 45. pp; w niewoli w oflagach XVIII A Lienz, II C Woldenberg; w Polsce (od II 1945); w WP (od 18 V 1945); słuchacz Wyższej Szkoły Oficerskiej w Rembertowie (V–IX 1945); pierwszy pomocnik szefa sztabu (IX 1945–IV 1946), szef sztabu (IV 1946–IV 1947) 9. pp 12. DP; pomocnik szefa Wydziału Operacyjnego Oddziału III Sztabu Generalnego WP (od IV 1947), oficer operacyjny sztabu Grupy Operacyjnej „Wisła” (IV–VII 1947); starszy pomocnik szefa Sekcji 1 Wydziału I Oddziału III Sztabu Generalnego WP (VII 1947–XII 1949); pomocnik szefa Wydziału III Oddziału III Sztabu Generalnego WP (XII 1949–III 1951); starszy pomocnik kierownika Sekcji 1 Wydziału III Oddziału III Sztabu Generalnego WP (III 1951); starszy pomocnik kierownika Sekcji 3 Wydziału III Sztabu Generalnego WP (III–XII 1951); p.o. kierownika cyklu taktyki ogólnej Oficerskiej Szkoły Samochodowej w Pile (od XII 1951); aresztowany przez funkcjonariuszy GZI WP (23 V 1952); wyrokiem NSW w Warszawie skazany na karę śmierci (8 VIII 1952). AIPN, 1842/42, Akta personalne MON; AIPN, 2386/13675–13679; AIPN, 2386/17262; T. Swat, *op. cit.*, s. 77–78.

Bdm – Informacja kierownika Sekcji Informacji Oficerskiej Szkoły Piechoty nr 3 kpt. Antoniego Ciombora dotycząca figuranta teczki kontrolno-obszewacyjnej – solisty orkiestry szkoły sierż. Wincentego Kasprowicz

^aŚciśle tajne

Informacja
na figuranta TKO, solistę orkiestry
Oficerskiej Szkoły Piechoty nr 3

Sierż. **Kasprowicz** Wincenty, s. Bronisława, ur. 1 I 1911 r. we wsi Kalety, pow. Suwałki, z pochodzenia chłopskiego (2 ha), z zawodu muzyk, wykształcenie 7 klas szkoły podstawowej, bezpartyjny, w odr[odzonym] WP od 10 X 1944 r., w OSP nr 3 od 1949 r.

Ww. pochodzi z rodziny chłopskiej. Ojciec jego posiada 2 ha ziemi, poza tym pracował w lesie jako robotnik. Obecnie cała rodzina, to jest ojciec, matka, dwóch braci i siostra, zamieszkuje na starym miejscu zamieszkania we wsi Kalety, pow. Grodno (BSSR), pracują w lesie oraz posiadają gospodarstwo przyzagrodowe. Z rodziny figuranta nikt nie był prześladowany przez władzę radziecką.

W Polsce sierż. **Kasprowicz** posiada siostrę **Józefiak** Bolesławę, zam[ieszkałą] w m. Grodzisko, pow. Pleszew, szwagier jego pracuje w cegielni na kierowniczym stanowisku. Poza tym posiada siostrzeńca, który jest oficerem WP – 16. [Pomorska] Dyw[izja] Zmech[anizowana]. Siostrzeniec ten, jak wynika z materiałów Wydz[iału] Inf[ormacji] 16. [Pomorskiej] Dyw[izji] Zmech[anizowanej], jest nieujawnionym eneszetowcem. Dalszy kuzyn **Kasprowicz** – **Kulikowski** Józef¹ jest oficerem WP, obecnie znajduje się w akademii wojskowej.

^bSierż. **Kasprowicz** do 1930 r. był przy rodzicach. W tym roku wstępuje jako elew do orkiestry w 24. Baonie KOP [„Sejny”], gdzie przebywa do 1938 r. W tym czasie odbywał służbę zasadniczą nadterminową, a w 1936 r. otrzymuje awans [na] kaprała i zostaje mianowany na podoficera zawodowego. W 1938 r. zostaje zwolniony, po czym pracuje dalej w tym baonie KOP jako orkiestrant kontraktowy. W czasie kampanii wrześniowej dostaje się do 41. pp, w ramach którego brał udział w obronie Warszawy, w m[iesią]cu listopadzie 1949 r.^c przybywa z powrotem do m. Leśna, gdzie przebywa przez cały czas jako robotnik leśny, do żadnej organizacji nie nale-

^a W lewym górnym rogu odręczny dopisek o treści: Zwolnić w ramach OW [nr] II.

^{b-b} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia.

^c Tak w tekście. Chodzi o rok 1939.

¹ Być może chodzi o Kulikowskiego Józefa. **Kulikowski** Józef, ppłk, komendant WKU w Elku (1966–1971).

żał. Po wyzwoleniu, w październiku 1949 r., wstępuje do WP, gdzie pełni służbę do chwili obecnej^b.

Ww. do żadnej organizacji ani też partii w swoim życiu nie należał, tak samo i obecnie jest bezpartyjnym i żadnego udziału w życiu politycznym nie bierze. Jako podoficer nadterminowy cieszy się dobrą opinią.

Na sierż. „K” posiadamy zaledwie jeden materiał kompromitujący (ag[encyjne] doniesienie z maja 1950 r., niesprawdzone), z którego wynika, że jest on wrogo ustosunkowany do służby w Ludowym Wojsku Polskim, poza tym żadnych innych komprmateriałów nie posiadamy w chwili obecnej i wg danych nie prowadzi on żadnej wrogiej działalności.

Kierownik Sekcji Informacji
OSP nr 3
(A[ntoni] Ciombor², kpt.)
^d(–)

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 272–273, mps.

^d *Podpis nieczytelny.*

² **Ciombor Antoni** (ur. 19 VIII 1923 w Tumierzu), ppor. (1947), por. (1948), kpt. (1951), mjr (1955), ppłk (1962), płk (1966). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej w Żurowie (1936), gimnazjum dla dorosłych we Włocławku (1949), liceum ogólnokształcące (1958); pod ps. „Żeglarz” członek sowieckiego oddziału partyzanckiego S. Kowpaka (1942–1943); służba w ACz (XII 1943–III 1944); saper, dowódca drużyny 1. BSap. (IV–X 1944); dowódca drużyny Oddziału Informacji 1. Armii WP w ZSRR (X 1944–VII 1945); oficer Informacji 1. DAPlot./84. paplot. (VII 1945–VI 1946); słuchacz OSI w Wesolej (VI 1946–III 1947); starszy oficer Informacji Zarządu Informacji OW nr II (III 1947–II 1948); starszy oficer Informacji 3. pułku pontonowego (II 1948–V 1951); szef Wydziału Informacji OSP nr 3 (V 1951–X 1953); słuchacz ASG (X 1953–IX 1956); dowódca batalionu piechoty 14. pp 6. DP (IX 1956–V 1957); starszy pomocnik szefa sztabu ds. operacyjnych 14. pp 6. DP (V 1957–X 1958); słuchacz Wyższego Kursu Akademickiego OPL przy ASG (X 1958–VIII 1959); w dyspozycji dowódcy WOW (VIII–X 1959); p.o. szefa OPLot. 15. DZ (X 1959–X 1960); szef OPL 15. DZ (X 1960–IV 1963); dowódca Olsztyńskiego Pułku OT (IV 1963–I 1974); w dyspozycji dowódcy WOW (II 1971–II 1973); wyrokiem Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego skazany na rok i 6 miesięcy więzienia za przekraczanie uprawnień i niedopełnianie obowiązków służbowych w celu osiągnięcia korzyści majątkowej i osobistej w latach 1967–1970, wykonanie kary zawieszono na 2 lata; członek PPR (1945–1948), PZPR (od 1948). CAW, AP, 1642/79/75.

Bdm – Informacja p.o. szefa Wydziału Informacji 14. Dywizji Piechoty kpt. Stefana Gajosa dotycząca figuranta teczki kontrolno-obszewacyjnej nr 11521 – szefa sztabu III batalionu 9. pułku piechoty por. Karola Kubicy

^aŚcisłe tajne

Informacja
(na figuranta TKO nr 11521)

Por. **Kubica** Karol¹, s. Jana, ur. 20 III 1913 r. w m. Michałkowice, pow. Katowice, poch[odzenie] robotnicze, wyksz[tałcenie] 7 klas szk[oły] podstawowej, b[ez]partyjny, w WP od 12 XII 1943 r.

Por. **Kubica** pochodzi z ^brodziny^b robotniczej; po ukończeniu szkoły podstawowej zaczął pracować na majątku rolnym jako robotnik. W 1936 r. został powołany do wojska do 3. pp Legionów w Jarosławiu, po przeszkoleniu rekruckim został przydzielony na Szkołę P[od]oficerską 14. Baonu KOP w Czortkowie, po ukończeniu tej szkoły otrzymał stopień kaprała i został naznaczony na stanowisko d[owód]cy strażnicy na wschodniej granicy, gdzie pełnił służbę do września 1938 r., a następnie został przydzielony do 75. pp do Chorzowa na stanowisko d[owód]cy drużyny, gdzie w grudniu ^b1938^b r. został zdemobilizowany.

W sierpniu 1939^c r. został zmobilizowany do 4. p[ułku] podhalańskiego, gdzie brał udział w kampanii wrześniowej, dostając się do niewoli. W niewoli przebywał do 20 IV 1940 r. i został zwolniony – przebywał na wolności do dnia 25 III 1942 r. W tym czasie został powołany do armii niemieckiej i przydzielony do 333. pp, gdzie w składzie tego pułku brał udział [w działaniach] na froncie wschodnim. W lipcu 1943 r. wraz z grupą żołnierzy dostał się na stronę radziecką. Po kilkumiesięcznym pobycie w obozie w grudniu 1943 r. wstąpił ochotniczo do powstałego w tym czasie WP, gdzie przydzielony został do 3. Dyw[izji] Piech[oty]. Początkowo naznaczony został na stanowisko d[owód]cy plutonu w zwiadzie dywizyjnym, ^ba^b następnie do 8. pp jako d[owód]ca plutonu fizylierów. We wrześniu 1944 r. został skierowany do Szkoły Oficerskiej w Mińsku Mazowieckim, którą ukończył w 1945 r. Po ukończeniu OSP przydzielony został do 9. pp, gdzie przebywa do chwili obecnej na stanowisku szefa sztabu 3. baonu.

^a W lewym górnym rogu karty odręczna adnotacja o treści: **Brak podstaw**, odbył służbę cyw[ilną].

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c W tekście: 1938 r.

¹ **Kubica Karol** (ur. 20 III 1913 w Michałkowicach), por. Wg wykazu oficerów zdemobilizowanych ze względów politycznych w latach 1949–1954 miał być usunięty z WP 14 XI 1952 r. AIPN, 2386/17423.

Por. **Kubica** jest figurantem TKO – fakty ww. odnośnie służby w KOP i armii niemieckiej podaje oficjalnie w dokumentach.

Rozpracowanie figuranta, mimo że wprowadzono tu t[ajnego] informatora, również było p[od]oficera KOP, nie odnosi pożądanych rezultatów. Dotychczas nie stwierdzono z jego strony żadnych przejawów wrogiej działalności.

Niemniej jednak, jako oficer nie przedstawia on dla odrodzonego WP korzyści i nie ma też żadnych perspektyw wzrostu ze względu na swoją przeszłość. W służbie zaniedbuje się, nadużywa alkoholu.

Biorąc pod uwagę jego całkowicie skompromitowaną przeszłość oraz obecną beużyteczność w szeregach odrodzonego WP – proponuje się w oparciu o Dyrektywę Głównego Zarządu Informacji MON nr 9/c/52 zdemobilizować go z wojska.

P.o. szefa Wydziału Informacji

14. DP

(Gajos S[tefan]², kpt.)

^d(–)

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 250–251, mps.

^d *Podpis nieczytelny.*

² **Gajos Stefan** (ur. 2 IX 1921 w Ciernie), ppor. (1946), por. (1947), kpt. (1950), mjr (1954), ppłk (1961), płk (1983). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej (1936), 3 klasy Szkoły Doksztalcąco-Zawodowej w Dąbrowie Górniczej (1939), Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących w Świnoujściu (1959), WUML we Wrocławiu (1965); robotnik w Warsztatach Szkoły Górniczo-Hutniczej w Dąbrowie Górniczej (1936–1939); podczas II wojny światowej na robotach przymusowych w Niemczech; elew szkoły podoficerskiej 6. Szkolnego Pułku Moździerzy (V–IX 1945); kursant Centralnej Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Łodzi (IX 1945–IX 1946); słuchacz OSI w Wesołej (IX 1946–VI 1947); oficer Informacji Sekcji I Oddziału II GZI WP (VI 1947–IV 1948); starszy oficer Informacji 32. pp 8. DP/8. DPZmot. (IV 1948–VII 1949); starszy oficer Informacji 9. pcz (VII 1949–I 1950), starszy oficer Informacji 32. zpp 8. DPZmot. (I–V 1950); starszy oficer Informacji Wydziału Informacji I Korpusu Pancernego (V–XII 1950); zastępca szefa (XII 1950–X 1951), p.o. szefa (X 1951–VI 1952), szef (VI 1952–IX 1953) Wydziału Informacji 14. DP OW nr II; słuchacz kursu doskonalenia oficerów informacji przy OSI w Wesołej (IX 1953–VI 1954); słuchacz kursu doskonalenia oficerów w ZSRR (VI 1954–V 1955); szef Wydziału Informacji Zarządu Tyłów MW (V–XI 1955); szef Wydziału II Zarządu Informacji MW (XI 1955–IX 1956); szef Wydziału Informacji 33. Dywizji Lotnictwa MW (IX 1956–I 1957); zastępca szefa ds. porządkowych Oddziału WSW Gdynia-Oksywie (I–VII 1957, VII–IX 1958); słuchacz kursu dla zastępców szefów oddziałów/wydziałów WSW w Ośrodku Szkolenia WSW (VI–VII 1957); szef Wydziału WSW w Świnoujściu (IX 1958–VIII 1961); zastępca szefa (VIII 1961–VII 1962), zastępca szefa ds. kontrwywiadu (od VII 1962) Oddziału WSW III Korpusu OPK; oddelegowany do MKNiK w Wietnamie (II 1969–I 1970); przeniesiony w stan spoczynku (X 1974); pracownik Mechanicznych Zakładów Produkcyjnych WZGS we Wrocławiu (od IV 1975). AIPN, 2174/5807, Akta personalne MON.

Bdm – Informacja p.o. szefa Wydziału Informacji 14. Dywizji Piechoty kpt. Stefana Gajosa dotycząca figuranta agenturalnego rozpracowania pojedynczego nr 103 krypt. „Skryty” st. sierż. Franciszka Koniecznego

^aŚcisłe tajne

Informacja

(na figuranta ARP nr 103 krypt. „Skryty”)

St. sierż. **Konieczny** Franciszek, s. Wojciecha, ur. 26 VI 1910 w Skawie, pow. Myślenice, wyksz[tałcenie] 6 kl[as] gimn[azjum] starego typu, pochodzenie chłopskie (15 ha), w wojsku od 1932 r. – w KOP, od kwietnia 1945 r. w odrodzonym WP – [z]mobilizowany przez WKR Kraków-Powiat.

St. sierż. **Konieczny** pochodzi z rodziny chłopskiej, ojciec jego posiadał 32 morgi ziemi, tj. około 15 ha, w m. Skawa, pow. Myślenice, dopiero gdy starsi synowie dorośli – ziemię tę rozdzielili pomiędzy nich. Rodzina **Koniecznych** składała się z 5 braci i 3 sióstr. Dwóch z nich jest na roli w m. Skawa – mają po 5 ha. Jeden brat Władysław jest księdzem w par[afii] Częstochowa-Stradom, dwie siostry **Koniecznego** były w klasztorze sióstr nazaretanek – jedna przez 15 lat, druga przez 20, obecnie pracują w pensjonacie dziecięcym w Rabce – najstarsza siostra jest przy ^bnim^b. Rodzice nie żyją – zmarli podczas okupacji. Sam st. sierż. **Konieczny** w roku 1931 został powołany do czynnej służby wojskowej i po przeszkoleniu rekruckim ^cprzydzielony do szkoły p[od]oficerskiej KOP. Po ukończeniu tej szkoły został nadterminowym, a później p[od]oficerem zawodowym, na stanowisku instruktora w tejże szkole w Osowcu k[óło] Grajewa^c.

W 1939 r. dostał się do niewoli, skąd uciekł i zamieszkał w Skawie. W 1940 r. zostaje zawerbowany do podziemnej organizacji ZWZ iznaczony na stanowisko d[owód]cy plutonu pod ps. „**Storczyk**”, gdzie później sam werbował i organizował pluton. Po pewnym czasie, na skutek aresztowań w tym terenie członków organizacji przez gestapo, wyrobił sobie dokumenty na inne nazwisko i jako **Skawski** wyjechał w okolice Warszawy – tam spotyka znajomego z KOP, który jego angażuje do pracy w AK ^d[d].

W dokumentach ujawnił tylko przynależność swoją do ZWZ, natomiast przynależności do AK nie ujawnił. Jak również nie ujawnił swego kułackiego pochodzenia, gdyż w dokumentach personalnych podaje, że ojciec posiadał 4 ha ziemi – st. sierż. **Konieczny** z amnestii w 1947 r. nie skorzystał i nigdzie się nie ujawnił.

^a W lewym górnym rogu karty odręczna adnotacja o treści: Zwolnić w ramach OW [nr] II.

^{b-b} Poprawiono odręcznie.

^{c-c} Na lewym marginesie odręczna pionowa linia.

^d Fragment wykreślony maszynowo.

W czasie trwania akcji ujawniania został on przez nas przesłuchany – przyznał się całkowicie do swej akowskiej działalności w okresie okupacji. Zaś fakt swej służby w KOP podaje w dokumentach oficjalnie.

Nadmienia się tu, że st. sierż. **Konieczny** od dawna stara się o zwolnienie go z wojska i w czasie akcji ujawniania z takimże wnioskiem wystąpiło do MON d[owód]ztwo (po przekazaniu na niego do d[owód]ztwa materiałów).

Jeśli chodzi o oblicze polityczne st. sierż. **Koniecznego**, to wg agenturalnych danych stwierdza się, że jest on wrogo ustosunkowany do obecnej rzeczywistości w Polsce Ludowej i ZSRR.

Biorąc za podstawę Dyrektywę Głównego Zarządu Informacji MON nr 9/c/52 z dnia 19 III 1952 r., podtrzymujemy w dalszym ciągu propozycję zwolnienia go z wojska, ponieważ w wojsku sam pełni służbę niechętnie i stara się o to. W związku z czym nie przynosi on w wojsku, na odcinku swojej pracy, żadnego pożytku.

P.o. szef Wydziału Informacji

14. DP

(Gajos S[tefan], kpt.)

^e(-)

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 263–264, mps.

^e Podpis nieczytelny.

Bd, Bydgoszcz – Informacja Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej przy KW PZPR w Bydgoszczy dotycząca pracownika Związku Inwalidów Władysława Potapowicza wraz z wnioskiem o wykluczenie z partii i skierowanie jego sprawy do organów bezpieczeństwa

Odpis

Wojewódzka Komisja
Kontroli Partyjnej
przy KW PZPR
w Bydgoszczy

Treść sprawy

Potapowicz Władysław, s. Wiktora, ur. [w] 1909 roku, zatr[udniony] w Zw[iązku] Inwalidów jako referent opieki. Czł[onek] b. PPS od 1947 r., jest elementem obcym i przypadkowym w naszej [a]. Odtworzyć jego przeszłość jest niezwykle trudno ze względu na to, że z tego okresu sam zapodaje **fakty sprzeczne ze sobą**, tak że nawet trudno jest uchwycić, gdzie faktycznie przebywał. Pewnym jest tylko jedno – a mianowicie, że po powrocie **ze Związku Radzieckiego był na usługach dwójki**, jak o tym świadczą niżej zapodane fakty w życiorysie napisanym przy wstąpieniu do PPS w 1947 r. **Potapowicz** zapodaje, że w 1914 r. wraz z rodziną pojechał do Rosji i że po ukończeniu dwuletniego kursu part[yjnego] w Gorkach pod Moskwą zgłosił się w 1928 r. na wyjazd do Polski. Pozwolono mu wyjechać, przyjechał więc do Bielska Podlaskiego, pracował w majątku Słoniczyn jako robotnik rolny, organizując w tym czasie placówkę PPS-Lewica w Sreunatyczach¹.

Zostaje aresztowany (co nie podaje) i odstawiony do karnego batalionu przy 83. pp [w] Kobryniu, gdzie za **wzorowe zachowanie** się zostaje skierowany do kadry kompanii szkolnej w Stołpcach, uzyskał stopień podoficerski i **był tam komentantem międzynarodowych** pociągów. Podejrzany o prowadzenie rozmów z ludźmi partyjnymi został ze Stołpc skierowany na **Centralną Szkołę KOP** w Osowcu k[oło] Grajewa jako instruktor. Następnie w 1930 r. został przeniesiony do szkoły Straży **Granicznej, do Góry Kalwarii** k. Warszawy. W końcu 1934 roku dostaje się do Straży Granicznej w Gdyni, gdzie organizuje PPS.

W zażaleniu skierowanym do sekretarza wojewódzkiego PZPR w 1949 r. Potapowicz już tylko w paru słowach pisze o swej przeszłości do 1939 roku, zapodając, że ukończył dwuletnią szkołę part[yjną], że po powrocie do kraju w 1928 roku

^a Fragment nieczytelny.

¹ Prawdopodobnie Siemiatycze.

współpracował z ZSRR, o pracy w Straży Granicznej^b nie ma mowy. W czasie przesłuchania w WKKP zapodaje, że na skutek zawartej znajomości z tow. Dzierżyńskim Feliksem został przeszkolony przez dwuletnią szkołę part[yjną] w Gorkach pod Moskwą i drogą wymiany [s]kierowany na robotę komunistyczną do Polski. I tu Potapowicz cytuje cały szereg **faktów wprost śmiesznych, świadczących** o zupełnej nieznajomości pracy komunistycznej, a które jednocześnie pokazują, że Potapowicz musiał być na usługach dwójki, skoro przyjechał z ZSRR w 1928 roku, potrafił awansować w KOP i być na granicy w szeregach partii i dzięki swemu tupetowi do partii się dostał i że powinien z niej być natychmiast usunięty, wobec czego wnoszę o wykluczenie go z partii i o zainteresowanie jego sprawą władz bezpieczeństwa w celu wykrycia jego faktycznego oblicza przedwojennego i w celu pociągnięcia go do odpowiedzialności sądowej, o ile na to zasłużył^c.

^d(-) Lewońska

Źródło: AIPN, 1572/948, k. 167, mps.

^b W tekście: Pogranicznej.

^c W dolnej części karty odręczna adnotacja o treści: zam[ieszkały] Bydgoszcz, ul. [...].

^d W dolnej części karty opatrzona parafą pieczęć z odręczną adnotacją o treści: za zgodność.

Bd, [Warszawa] – Pismo do wiceministra bezpieczeństwa publicznego gen. Romana Romkowskiego z wykazem byłych pracowników Oddziału II Sztabu Głównego WP, KOP, Żandarmerii, Policji Państwowej i innych ubiegających się o emeryturę lub przenoszonych w stan spoczynku

Ścisłe tajne
Seria „K”

Do
Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego
ob[ywatela] gen. Romkowskiego

Przesyłam dalszy ciąg nazwisk byłych pracowników Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego], KOP, Żandarmerii, Policji Państwowej itp., którzy ubiegają się o emeryturę w Państwowym Zakładzie Emerytalnym, względnie są przenoszani przez Departament Personalny MON w stan spoczynku.
[...]^a

II. Oficerowie KOP, Żandarmerii itp., o przebiegu służby których udzieliliśmy Departamentowi Personalnemu MON dokładnych informacji celem spowodowania zawieszenia praw emerytalnych.

1. **Pplk Badowski Tytus¹, s. Władysława**, ur. 3 I 1895 r. w Piotrkowie. 20 II 1925 [r.] – 1938 [r.] – szef wet[erynarii] D[owództwa] KOP. Ostatnio w stopniu pplk.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w W[arsza]wie, ul. [...].

2. **Kpt. Bąkowski Julian², s. Franciszka**, ur. 9 I 1898 r. w Więcborku. [Od] 29 I 1925 [r.] [do] 14 III 1928 [r.] – d[owód]ca plutonu i z[astę]pcą dowódcy 11. szwa-

^a Fragment pominięty przez wydawcę, dotyczący pracowników żandarmerii.

¹ **Badowski Tytus Daniel** (ur. 3 I 1885 w Piotrkowie Trybunalskim, zm. 8 VI 1963 w Warszawie), pplk, lek. wet. Starszy lekarz weterynarii 1. pszwol.; służba w Okręgowym Szpitalu Koni nr I; szef Służby Weterynaryjnej Dowództwa KOP (1925–1939); internowany w Rumunii (1939–1941); jeńiec niemiecki w Oflagu VI B Dössel (1941–1945); w Polsce (od 1945); inspektor weterynarii Centralnego Zarządu Państwowych Nieruchomości Ziemijskich; kierownik handlowy w Spółdzielni Handlowo-Przemysłowej Lekarzy Weterynaryjnych RP, naczelnik w Zjednoczeniu Przemysłu i Zaopatrzenia Weterynaryjno-Zootechnicznego. AIPN, 0423/4924; AIPN, 2386/17631, t. 5; J.P. Knap, *op. cit.*, s. 185, 203; L. Wyszczelski, *Korpus Ochrony Pogranicza w latach 1935–1939* [w:] *Z dziejów wojskowości polskiej...*, s. 334.

² **Bąkowski Julian** (ur. 9 I 1898 w Więcborku), rtm. Żołnierz 7. puł.; następnie w KOP; przeniesiony do 7. Pułku Strzelców Konnych Wielkopolskich (1931, m.in. oficer materiałowy); oficer mobilizacyjny 5. puł. (do 1939); w kampanii polskiej (1939) zastępca dowódcy 103. pszwol. Brygady Rezerwowej Kawalerii „Wółkowysk”; we Francji, żołnierz PSZ na Zachodzie; ewakuowany do Wielkiej Brytanii (1940); w Polsce (od 1946); pracownik PZGS „Samopomoc Chłopska” w Malborku. AIPN, 0400/253; Dz. Pers. nr 3 z 26 III 1931; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 691; C. Knoll, *Wspomnienie o 7. Puł-*

dronu KOP – por. [Od] 14 III 1928 [r.] [do] 7 IV 1931 [r.] – d[owód]ca oddziału sztabowego D[owódz]twa KOP w stopniu kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w W[arsza]wie, ul. [...].

3. **Kpt. Baran Michał³, s. Piotra**, ur. 11 VIII 1894 r. w m. Żeleźnikowa. [W] 1934 [r.] – d[owód]ca plut[onu]. Baon KOP „Łużki” – por. (Do dalszego przebiegu służby brak danych).

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w fabryce kartonażu w Strzegomiu, pow. Świdnica.

4. **Kpt. Borak Józef, s. Stanisława**, ur. 14 XII 1894 r. w Poznaniu. [W latach] 1930–1934 – oficer materiałowy Baonu KOP „Iwieniec”, ostatnio w stopniu por.

W odrodz[onym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Gdyni, ul. [...].

5. **Pplk Burian Franciszek, s. Franciszka**, ur. 8 XII 1897 r. w m. Zenicy (Bośnia). [Od] 11 V 1918 [r.] [do] 25 XII 1918 [r.] – POW na Ukrainie. [Od] 12 XI 1919 [r.] [do] 10 VIII 1920 [r.] – d[owód]ca komp[anii] POW w okręgu Frysztat. [W latach] 1933–1935 – ciągła służba w formacjach KOP, ostatnio jako kpt. 28 X 1937 [r.], po uprzedniej 6-mies[ięcznej] praktyce w Straży Gran[icznej], mianowany [został] inspektorem Straży Granicznej.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Cieszynie, ul. [...].

6. **Mjr Chmielewski Feliks Ksawery⁴, s. Teofila**, ur. 15 X 1894 r. w m. Wola Pękoszewska. W *Roczn[iku] Ofic[erskim]* 1932 r. figuruje jako oficer KOP w stopniu kpt.

ku Strzelców Konnych Wielkopolskich, Poznań 1997, s. 8; J. Dziewirski, J. Kijowski, H. Mackowiak, *5. Pułk Ułanów Zasławskich*, Ostrołęka 1994, s. 69; J.A. Radomski, *op. cit.*, s. 297.

³ **Baran Michał Ludwik** (ur. 11 VIII 1894 w Żeleźnikowej), kpt. Członek Drużyn Strzeleckich (od 1912) i Związku Strzeleckiego (od 1913), żołnierz 5. pp Leg. (od 1914), w niewoli rosyjskiej (1916–1918); żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; przeniesiony do rezerwy; nauczyciel w Jasionnie; w 2. pp Leg. (1928); służba w KOP (1934–1939), komendant powiatowy Przysposobienia Wojskowego „Zbaraż” (do 1939); w czasie okupacji w konspiracji niepodległościowej na Nowosądecku; członek PSL; aresztowany przez funkcjonariuszy PUBP w Wałbrzychu (1946), zwolniony; pracownik fabryki zeszytów w Strzegomiu, następnie w Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w Bielsku-Białej. AIPN Ka, 230/4716; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 943; *Korpus Ochrony Pogranicza 1924–1939. Wybór dokumentów*, wybór i oprac. M. Jabłonowski, W. Janowski, J. Prochwicz, B. Polak, Warszawa–Pułtusk 2001, s. 666; M. Jabłonowski, *op. cit.*, s. 204.

⁴ **Chmielewski Feliks Ksawery** (ur. 13 X 1894 w Woli Pękoszewskiej, zm. 17 IV 1964 w Łodzi), mjr. Żołnierz armii rosyjskiej (od 1915), przydzielony do 18. Zapasowego Syberyjskiego Batalionu w Tomsku, absolwent 2. Szkoły Chorążych w Irkucku, żołnierz 16. Syberyjskiego Batalionu w Kańsku, młodszy oficer 96. Omskiego Pułku Piechoty, następnie w rezerwach 6. Armii na froncie rumuńskim; żołnierz I Korpusu Polskiego, m.in. oficer werbunkowy w Berdyczowie; żołnierz 1. rekruckiej kompanii batalionu zapasowego 22. pp WP (od 1919), dowódca 9. kompanii i p.o. dowódcy III batalionu 22. pp, żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; służba w 85. pp (od 1921); służba w KOP (od 1930), dowódca 5. kompanii piechoty KOP w Olkiennikach, kwatermistrz Batalionu KOP „Orany”; dowódca III batalionu 42. pp (1936–1939); w niewoli niemieckiej (od 12/13 IX 1939), jeniec Stalagu I A Stalblack, oflagów XVIII A Lienz i II C Woldenberg; w Polsce (od 1945); pracownik Fabryki Kotłów i Radiatorów w Łodzi. U. Kraśnicka, *Mjr Feliks Ksawery Chmielewski, oficer KOP, zastępca dowódcy 42. pułku piechoty*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 2004, t. 17, s. 213–219; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 18 IV 2012].

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Łodzi, ul. [...].
[...]

8. **Pplk Grudzień Stanisław**⁵, **s. Piotra**, ur. 7 V 1893 r. w Sandomierzu. [Od] 15 VI 1926 [r.] [do] 15 X 1934 [r.] – lekarz wet[erynarii] Brygady KOP „Wołyń”, ostatnio w stopniu mjr.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Suwałkach, ul. [...].

9. **Kpt. Gwiazda Feliks**⁶, **s. Franciszka**, ur. 31 X 1892 r. w Warszawie. 1 IV 1917 [r.] – wstępuje do POW Okręg [nr] II. [Od] 25 XI 1918 [r.] [do] 14 IV 1919 [r.] – instruktor w baonie harcerskim (3. komp[ania] 19. baon, jako pchor.). [Od] 10 VII 1921 [r.] [do] 15 VIII 1921 [r.] – obwodowy komendant Związku Strzeleckiego z ramienia Oddz[iału] II Sztabu DOK [nr] I – Warszawa.

[Od] 28 I 1926 [r.] [do] 23 II 1926 [r.] – adiutant 3. komp[anii] 11. Baon[u] KOP w stopniu por. [Od] 24 II 1926 [r.] [do] 14 XII 1926 [r.] – adiutant 24. Baonu KOP w stopniu por. [Od] 1 IV 1931 [r.] [do] 10 X 1933 [r.] – kierownik Referatu Spraw Oficerskich w Sam[odzielnym] Ref[eracie] Personalnym D[owództwa] KOP. [Od] 10 X 1933 [r.] [do] 1935 [r.] – kierownik Instruktora WF w Brazylii.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w W[arsza]wie, ul. [...].

10. **Kpt. Holly Karol Marian**⁷, **s. Stanisława**, ur. 2 VII 1898 r. we Lwowie. [Od] 16 VIII 1921 [r.] [do] 16 XII 1922 [r.] – Baon Celny n[r] 28 – ppor. (brak innych

⁵ **Grudzień Stanisław** (ur. 7 V 1893 w Sandomierzu), pplk wet., dr. Starszy lekarz weterynarii 1. puł.; lekarz weterynarii w Okręgowym Szpitalu Koni nr III; służba w KOP; szef weterynarii OK nr VIII w Toruniu (do 1939); jeniec oflagów IV D Elsterhorst, II B Arnswalde, II D Gross Born. RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 525; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 23 IV 2012].

⁶ **Gwiazda Feliks** ps. „Leszek” (ur. 31 X 1892 w Warszawie), kpt. Członek POW (1917); dowódca 3. kompanii Batalionu Harcerskiego (1918–1919); żołnierz 21. pp (1919–1921); komendant obwodu Związku Strzeleckiego w Warszawie (1921); oficer instrukcyjny Stowarzyszeń Wojskowo-Wychowawczych przy Oddziale II DOK nr I w Warszawie (1922); referent personalny Oddziału V Sztabu DOK nr I w Warszawie (1922–1924); służba w 21. pp; młodszy oficer 3. kompanii 11. Batalionu Granicznego KOP (1926); adiutant 24. Batalionu Granicznego KOP (1926); młodszy oficer kompanii cyklistów 36. pp LA (1927–1928); ponownie w 21. pp; kierownik Referatu Spraw Oficerskich Samodzielnego Referatu Personalnego Dowództwa KOP (1931–1933); kierownik Instruktora Wychowania Fizycznego w Kurytybie w Brazylii; komendant uczelni LA w Warszawie (1938–1939); w kampanii polskiej (1939) komendant Kwatery Głównej Dowództwa Obrony Warszawy, jeniec Oflagu VII A Murnau (1939–1945); w Polsce (od 1945); pracownik Miejskiego Przedsiębiorstwa WEO (1945–1946); radca prawny i zastępca naczelnika Wydziału Prezydialnego Ministerstwa Zdrowia (1946–1951); pracownik PKO. AIPN, 0423/5293; AIPN, 1557/4303, k. 132; *Warszawa we wrześniu 1939...*, s. 501; W. Wójcik, *Moje życie w Brazylii*, Warszawa 1961, s. 195–204, 210–213.

⁷ **Holly Karol Marian** (ur. 2 VII 1898 we Lwowie, zm. 29 V 1991), kpt./mjr. Żołnierz armii austro-węgierskiej (1917–1918); członek Batalionu Akademickiego w Krakowie (1919); zastępca dowódcy, dowódca plutonu 2. pspodh. (1919–1920), żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; p.o. dowódcy 8. kompanii, oficer taborowy batalionu i dowódca plutonu kompanii specjalnej 145. Pułku Strzelców Kresowych (1920–1921); służba w batalionie celnym (1921–1922); przeniesiony do rezerwy (1923); pracownik banku „Kredyt Polski” (1923–1924); instruktor oświatowy w Głębokiem (1924); ponownie w WP (1924); dowódca plutonu, adiutant pułku, dowódca kompanii strzeleckiej 79. pp (1924–1934); dowódca kompanii strzeleckiej, następnie dowódca plutonu łączności 14. pp (1934–1938); oficer szyfrowy

danych). [Od] 16 XII 1922 [r.] [do] 27 VII 1923 [r.] – adiutant 17. Baonu Straży Granicznej w stopniu ppor. [Od] 27 VII 1923 [r.] [do] 16 XI 1923 [r.] – d[owód]ca plut[onu] 27. Baonu Straży Granicznej w stopniu ppor.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w W[arsza]wie, Żoliborz, ul. [...].

11. **Mjr Jamka-Koperski Franciszek⁸, s. Wojciecha**, ur. 22 X 1896 r. w m. Zwardoń, pow. Żywiec. [Od] 5 X 1917 [r.] [do] 10 X 1918 [r.] – POW. [Od] 25 VI 1927 [r.] [do] 1934 [r.] – kier[ownik] Referatu Oświatowego D[owódz]twa KOP w stopniu kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] we Wrocławiu-Karłowicach, ul. [...].

12. **Kpt. Janyska Karol⁹, s. Teodora**, ur. 16 VIII 1898 r. w Berlinie. W *Roczn[i]ku Ofic[erskim]* 1932 r. figuruje w formacjach KOP w stopniu por. Na świadectwie wojsk[owego] lek[arza] z 1937 r. i 1938 r. figuruje w obsadzie stałej Baonu KOP „Troki” w stopniu kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Jeleniej Górze, pl. [...].

13. **Kpt. Juchniewicz Kazimierz¹⁰, s. Michała**, ur. 4 II 1901 r. w m. Osieczna. [Od] 3 XII 1927 [r.] [do] 15 X 1928 [r.] – d[owód]ca plut[onu] w 11. i 4. Baonie

Biura Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego WP (1938–1939); ewakuowany do Rumunii (IX 1939), internowany, zbiegł z obozu; we Francji, dowódca 11. kompanii 3. Pułku Grenadierów Śląskich (1940); internowany w Szwajcarii (1940–1945), m.in. w Pfäffikon; dowódca batalionu Obozu Zbornego nr 3 we Francji; w Polsce (od 1947); kierownik sekcji Polskiego Towarzystwa Handlu Zagranicznego „Varimex”. AIPN, 0423/3494; A. Peplowski, *Wywiad Polski na ZSRR...*, s. 400; T. Czak, J. Smoliński, *1. Dywizja Grenadierów w kampanii francuskiej 1940 roku*, Warszawa–Pruszków 1998, s. 33.

⁸ **Jamka-Koperski Franciszek** (ur. 1895 lub 1896 w Zwardowie), mjr. Członek Związku Strzeleckiego; żołnierz 5. pp Leg., w niewoli rosyjskiej (od 1916); żołnierz II Korpusu Polskiego (1918), uczestnik bitwy pod Kaniowem, w niewoli niemieckiej, zbiegł; służba w 1. puł.; adiutant Komendy Miasta Kielce; referent oświatowy DOG Kielce; referent biblioteki żołnierskiej DOG Lublin (od 1920); dowódca Szkoły Podoficerów Oświatowych; dowódca plutonu 41. pp w Suwałkach (1922–1923); oficer oświatowy Oddziału III DOK nr II w Lublinie (1923–1927); służba w KOP (1927–1939), szef Oddziału Wychowania Żołnierza i Propagandy Dowództwa KOP; jeniec Oflagu II C Woldenberg, dyrektor biblioteki obozowej. AIPN, 1557/4303, k. 95; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 919; J. Podgóreczny, *Była to osobliwa biblioteka i wyjątkowa rola książki*, „Bibliotekarz” 1976, nr 3, s. 71; L. Wyszczelski, *op. cit.*, s. 334.

⁹ **Janyska Karol** (ur. 16 VIII 1898 w Berlinie), kpt. Żołnierz 35. pp, 55. pp; w 58. pp (1925–1931); przeniesiony do KOP (1931), dowódca plutonu łączności Batalionu KOP „Troki” (do IX 1939). Dz. Pers. nr 53 z 14 V 1925; Dz. Pers. nr 3 z 26 III 1931; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 941; R. Szawłowski, *Wojna polsko-sowiecka 1939...*, t. II, s. 32.

¹⁰ **Juchniewicz Kazimierz** (ur. 4 II 1901 w Osiecznej), kpt. Absolwent Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych Piechoty w Poznaniu (1920); służba w 6. Pułku Strzelców Wielkopolskich (od 1919), 49. pp (od 1920), w 11. Batalionie Granicznym KOP (1927–1928), Batalionie KOP „Dederkały” (1928–1933); służba w 69. pp; słuchacz kursu informacyjno-wywiadowczego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1934), na praktyce w SRI DOK nr VII w Poznaniu (1934); służba w 51. pp (1938–1939); referent, kierownik Samodzielnego Referatu Technicznego Oddziału II Sztabu Głównego WP (1939); w Rumunii (IX 1939), oficer Ekspozytury „R” Oddziału II Sztabu NW w Bukareszcie; we Francji

KOP w stopniu por. W *Roczn[iku] Ofic[erskim]* z 1932 r. figuruje jako oficer KOP w stopniu por.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Szczecinie, ul. [...].

16. **Plk Korab-Laski Zygmunt Izydor¹¹, s. Wincentego**, ur. 10 V 1891 r. w Sosnowcu. [Od] 1 XII 1918 [r.] [do] 19 VII 1919 [r.] – lekarz 1. pułku wojsk[owego] Straży Granicznej. [Od] 20 VII 1919 [r.] [do] 2 VI 1920 [r.] – lekarz 1. sam[odzielnego] dyonu wojsk[owego] 9. pułku Straży Granicznej. [Od] 3 VI 1920 [r.] [do] 19 VII 1920 [r.] – referent sanitarny D[owództwa] Straży Granicznej.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Warszawie, ul. [...].

17. **Mjr Kowalski Witold¹², s. Feliksa**, ur. 18 X 1895 r. w Bogusławicach. W *Roczn[iku] Ofic[erskim]* 1928 [r.] i 1932 r. figuruje w formacjach KOP w stopniu por.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Bytomiu, ul. [...].

18. **Kpt. Krasodomski Wojciech¹³, s. Mateusza**, ur. 26 V 1898 r., notowany w *Roczn[iku] Ofic[erskim]* 1932 r. jako oficer KOP w stopniu por.

(1939–1940), ewakuowany do Wielkiej Brytanii (VI 1940); w Polsce (od X 1947); prokurent w Przedsiębiorstwie Robót Elektrycznych w Szczecinie, Centralnego Biura Studiów i Projektów Budownictwa Przemysłowego; aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Szczecinie (21 XI 1951); wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy skazany na 4 lata i 6 miesięcy więzienia, na mocy amnestii z 28 II 1947 r. karę zmniejszono do 2 lat i 3 miesięcy więzienia (28 I 1954); zwolniony (21 II 1954). AIPN, 01251/114; AIPN, 507/349; S. Rostworowski, *Luna od Warszawy*, Warszawa 1989, s. 327; T. Dubicki, *Ekspozytura „R” w Bukareszcie (grudzień 1939–październik 1940)*, „Mars” 1993, t. 1, s. 75.

¹¹ **Korab-Laski Zygmunt** (ur. 10 V 1891, zm. 1 IX 1987 w Warszawie), płk, lek. med. Absolwent Wydziału Lekarskiego uniwersytetu w Charkowie (1918), służba w armii rosyjskiej (1915–1918); lekarz 1. Pułku Strzelców Granicznych (1918–1919), 1. Samodzielnego Dywizjonu/9. Pułku Strzelców Granicznych (1919–1920); referent sanitarny Dowództwa Strzelców Granicznych (1920); lekarz 5. puł. (1920–1921), 1. pszwol. (1921–1931); lekarz w Ubezpieczalni Społecznej w Warszawie (1925–1939), ordynator Oddziału Chirurgicznego Centrum Wyszkołenia Sanitarnego, w latach trzydziestych szef Wydziału Ogólnoorganizacyjnego Departamentu Służby Zdrowia MSWoJ.; internowany w Rumunii (1939–1945); naczelnik Wydziału Szkoleniowego Ministerstwa Zdrowia (1945–1948), pracownik Polskiego Komitetu Normalizacyjnego (1948), Ubezpieczalni Społecznej w Warszawie (od 1948), lekarz w przychodni rejonowej na Żoliborzu w Warszawie. AIPN, 0423/2040; J. Garbaczewski, *5. Pułk Ułanów Zasławskich. Szkic historyczny do 1921 r. – uzupełnienie*, „Rocznik Mińskomazowiecki” 1997–1998, z. 4, cz. I, s. 54.

¹² **Kowalski Witold** (ur. 1895 w Bogusławicach), mjr. Żołnierz 10. psk, KOP; przeniesiony do 14. puł., oficer administracyjno-materiałowy 14. puł. (do 1939); w kampanii polskiej (1939) oficer szwadronu zapasowego 14. puł.; internowany na Węgrzech; żołnierz AP we Francji; ewakuowany do Wielkiej Brytanii (1940); dowódca szwadronu dowodzenia 1. Batalionu Strzelców im. 14. puł.; kwatermistrz 14. pułku kawalerii pancerniej (od 1942). RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 699; B. Polak, *14. Pułk Ułanów Jazłowieckich 1918–1945*, Koszalin 1994, s. 62, 99, 125, 130, 135; *Dzieje Ułanów Jazłowieckich*, oprac. zbiorowe, Londyn 1988, s. 83, 95, 209, 214, 247, 250, 270.

¹³ **Krasodomski Wojciech** (ur. 1898), kpt. Dowódca 2. kompanii km 85. pp, żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; uczestnik akcji zajęcia Wilna przez gen. L. Żeligowskiego (1920), służba w 41. pp; w KOP; dowódca 3. kompanii km 18. pp (do 1939); w kampanii polskiej (1939) oficer SGO „Narew”, internowany w obozie na Litwie; w ZSRR (od VII 1940). B. Waligóra, *op. cit.*, s. 58, 144,

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Augustowie, ul. [...], woj. Białystok.

19. **Kpt. Kronhold Władysław¹⁴, s. Szymona**, ur. 25 XI 1897 r. w Warszawie. [Od] 1 IV 1925 [r.] [do] 23 III 1931 [r.] – d[owód]ca plut[onu], następnie płatnik 20. i 24. Baonu KOP w stopniu por.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Cieszyźnie, ul. [...].

20. **Mjr Kusztra Józef¹⁵, s. Grzegorza**, ur. 9 II 1894 r. w Trembowli. Figuruje w *Roczn[iku] Ofic[erskim]* 1932 [r.] jako oficer KOP w stopniu kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Szczecinie, ul. [...].

21. **Kpt. Maciejowski Witold Mieczysław, s. Romana**, ur. 22 IX 1900 r. w Grybowie. [Od] 25 XII 1926 [r.] [do] 1930 [r.] – d[owód]ca plut[onu] 15., następnie 12. Baonu KOP.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Grybowie, pow. Nowy Sącz.

[...]

23. **Plk Marszewski Zygmunt¹⁶, s. Emanuela**, ur. 10 IV 1897 r. w m. Orzeł. [W latach] 1937–1938 – inspektor D[owódz]twa KOP w stopniu mjr.

164, 204, 270, 302, 354, 400; J. Pięta, W.K. Roman, M. Szczurowski, *op. cit.*, s. 351; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 568.

¹⁴ **Kronhold Władysław** (ur. 25 XI 1897), kpt. int. Służba w Okręgowym Zakładzie Gospodarczym nr X; oficer placowy 8. pap; służba w KOP; przeniesiony do 4. pspodh. (1931), oficer gospodarczy 4. pspodh. (do IX 1939); jeniec Oflagu XI B Braunschweig. Dz. Pers. nr 3 z 26 III 1931; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 655; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 18 IV 2012].

¹⁵ **Kusztra Józef** (ur. 9 II 1894 w Trembowli), mjr. Żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; dowódca kompanii granicznej KOP (od 1929); I zastępca dowódcy Batalionu Morskiego/1. Morskiego Batalionu Strzelców w Wejherowie (od 1936); dowódca II batalionu 5. pp 1. DP Leg. (1939), dowódca II batalionu 1. pp Leg.; ranny pod Krasnobrodem (25 IX 1939); jeniec oflagów VIII A Kluczbork, VII A Murnau. RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 912; T. Jurga, W. Karbowski, *Armia „Modlin” 1939*, Warszawa 1987, s. 454; M. Porwit, *Komentarze do historii polskich działań obronnych 1939 roku*, cz. 2: *Odwrót i kontrofensywa*, Warszawa 1973, s. 216; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 18 IV 2012].

¹⁶ **Marszewski Zygmunt** ps. „Kazimierz” (ur. 10 IV 1897 w Orle, zm. 19 X 1982 w Warszawie), plk. Żołnierz armii rosyjskiej (od 1915); absolwent Aleksandrowskiej Szkoły Piechoty w Moskwie (1915); służba w I Korpusie Polskim (1917); internowany przez Niemców w Kijowie (1918); służba w I batalionie 4. DP gen. L. Żeligowskiego, 1. dywizjonie ułanów na Kubaniu (od 1918); dowódca plutonu 1. puł. (od 1919); absolwent Oficerskiej Szkoły Jazdy w Przemyśle (1920); oficer łączności w sztabie Dywizji Kawalerii gen. J. Romera; dowódca szwadronu 14. puł. (od 1920), następnie 26. puł. (od 1921); absolwent kursu doskonalenia młodszych oficerów Centralnej Szkoły Kawalerii w Grudziądzu (1925); instruktor w Obozie Szkolnym Kawalerii (od 1927), w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu (od 1930); zastępca dowódcy 7. puł. (od 1934); inspektor Południowej Grupy Szwadronów Kawalerii KOP (od 1937); w kampanii polskiej (1939) dowódca 4. psk; żołnierz ZWZ-AK (od 1940); organizator i dowódca odtworzonej Mazowieckiej Brygady Kawalerii (od 1941); inspektor do zleceń komendanta Obszaru Warszawskiego AK (od 1943); po upadku powstania warszawskiego p.o. komendanta Obszaru Warszawskiego AK (1944); aresztowany (26 II 1945), zwolniony (21 XI 1945); pracownik m.in. Centrali Apropowizacji Przemysłu Metalowego (1946), Państwowej

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Brwinowie k[olo] W[arsza]wy, ul. [...].

24. **Mjr Melnarowicz Antoni, s. Mateusza**, ur. 17 XI 1898 r. w m. Kalinów, pow. Sambor. Figuruje w *Roczn[iku] Ofic[erskim]* 1932 r. jako oficer KOP w stopniu kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] we Wrocławiu, ul. [...].

25. **Pplk Michniewicz Eugeniusz, s. Jana**, ur. 4 I 1896 r. w Czortkowie. [Od] 19 XI 1927 [r.] [do] 14 I 1930 [r.] – lekarz jednostek KOP w stopniu kpt. [Od] 6 V 1932 [r.] [do] 1937 [r.] – lekarz Centrum Wyszkożenia Żandarmerii w stopniu kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Krakowie, ul. [...].

26. **Kpt. Mielnicki Bolesław¹⁷, s. Józefa**, ur. 27 X 1899 r. w Uniecku, pow. Mława. [Od] 13 IX 1917 [r.] [do] 1 XI 1918 [r.] – instruktor POW w Ostrowcu. 23 XII 1918 [r.] – mianowany podchor[ążym] rozkazem Nacz[elnej] Komendy POW, zatwierdzonym przez Oddz[iał] II. [Od] 27 XII 1926 [r.] [do] 1930 [r.] – d[owód]ca plut[onu] w Centralnej Szkole Podofic[erskiej] KOP w stopniu por.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Opolu, ul. [...].

27. **Mjr Nowosadowski Antoni Roman¹⁸, s. Marcelego**, ur. 8 IX 1891 r. w Kotlicach. W *Roczn[iku] Ofic[erskim]* z 1928 r. figuruje jako oficer KOP w stopniu por.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Gliwicach, ul. [...].

28. **Kpt. Perenc Jan Marcin¹⁹, s. Marcina**, ur. 9 VII 1896 r. w Rudołowicach. [Od] 25 III 1930 [r.] [do] 1 IV 1932 [r.] – kwatermistrz 1. Baonu KOP „Budslaw”

Komunikacji Samochodowej (od 1946), Biura Komisarza Rządowego ds. Organizacji Gospodarki Mięsnej (od 1947), Elektromedycznej Spółdzielni Pracy (od 1952), Mazowieckich Zakładów Chemicznych (od 1953). AIPN, 01236/112; A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 2, Warszawa 1987, s. 123–124.

¹⁷ **Mielnicki Bolesław** (ur. 25 X 1899 w Uniecku), kpt. Członek POW; absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1920), żołnierz 9. pp Leg.; służba w KOP; kierownik działu materiałowego Składowicy Uzbrojenia nr 7 w Poznaniu (do 1939); jeńiec Oflagu II C Woldenberg. RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 888; *Księga pamiątkowa 1830–1929 XI 1930...*, s. 449; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 23 IV 2012].

¹⁸ **Nowosadowski Antoni Roman** (ur. 6 IX 1901 w Kotlicach, zm. 1983), mjr. Żołnierz 5. pp Leg. (od 1919), żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; absolwent Oficerskiej Szkoły dla Podoficerów w Bydgoszczy (1925), dowódca plutonu 2. pp (1925–1927); dowódca plutonu 9. Batalionu Granicznego KOP/Batalionu KOP „Kleek” (1927–1929), dowódca kompanii Batalionu KOP „Snów” (1929–1931); służba w 73. pp (1931–1939, m.in. dowódca kompanii strzeleckiej, pomocnik dowódcy ds. gospodarczych II batalionu); w kampanii polskiej (1939) w II batalionie 73. pp; internowany na Węgrzech, m.in. w obozie Esztergom, zbiegł, przez Jugosławię przedostał się do Bejrutu (1940); dowódca kompanii strzeleckiej BSK (od 1940); dowódca I dywizjonu (1942–1943), zastępca dowódcy (1943–1945) 7. pułku artylerii przeciwpancernej APW, II Korpusu Polskiego; dowódca 2. pułku artylerii przeciwpancernej (1945–1947); w Polsce (od 1947); pracownik Zjednoczenia Przemysłu Finansowego (1948–1949); kierownik sekcji Biura Sprzedaży Urządzeń Technicznych (od 1949). AIPN Ka, 02/1569; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 634; *Śląsk pamięci Monte Cassino*, red. W. Żdanowicz, Katowice 1999, s. 774; J. Przemsza-Zieliński, *Pułki śląskie w wojnie polsko-niemieckiej 1939 roku*, Sosnowiec 1991, s. 26.

¹⁹ **Perenc Jan Marcin** ps. „Profesor”, „Ożóg” (ur. 9 VII 1896 w Rudołowicach, zm. 3 VII 1971), kpt./mjr. Żołnierz 90. pp armii austro-węgierskiej (1915–1918); żołnierz WP (od 1918), dowódca plutonu

w stopniu kpt. [Od] 1 IV 1932 [r.] [do] 9 III 1934 [r.] – d[owód]ca komp[anii] 5. Baonu KOP „Łużki” w stopniu kpt. [W latach] 1936–1938 – referent Działu Zagadnień Ogólnogospodarczych Sam[odzielnego] Ref[eratu] „Niemcy” Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego] w stopniu kpt. Przeszedł specjalny kurs w Oddz[iale] II, co do którego brak danych.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] we Wrocławiu, ul. [...].

29. **Kpt. Pindela Władysław**²⁰, s. **Ludwika**, ur. 1 V 1898 r. w Jaśle. 29 V 1925 [r.] – 1932 [r.] – referent Ref[eratu] I (Budż[etowo]-Rach[unkowy]), Szefostwo Intendencji D[owódz]twa KOP.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Suwałkach, ul. [...].
[...]

31. **Kpt. Schauer Eugeniusz**²¹, s. **Karola**, ur. 2 II 1898 r. w Tarnopolu. [Od] 15 XII 1922 [r.] [do] 11 VII 1923 [r.] – d[owód]ca 4. komp[anii] 2. Baonu Straży Granicznej – por. [Od] 1 VII 1923 [r.] [do] 1 IX 1923 [r.] – aspirant Pol[icji] Państw[owej] okręgu nowogródzkiego. [Od] 1 IX 1923 [r.] [do] 1 I 1924 [r.] – aspirant Pol[icji] Państw[owej] okręgu poleskiego. [Od] 1 I 1924 [r.] [do] 1 IX 1924 [r.] – aspirant

9. pp, 14. pp, uczestnik walk z Ukraińcami; żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej, dowódca kompanii, adiutant 10. pp (1920–1924); oficer sztabowy 26. DP (1925); dowódca kompanii 10. pp (1925–1927); oficer ds. materiałowych kwatermistrzostwa 80. pp (od 1927); kwatermistrz Batalionu KOP „Budslaw” (1930–1932); dowódca kompanii Batalionu KOP „Łużki” (1932–1934); oficer oświatowy 60. pp Wlkp.; referent ds. gospodarczych Samodzielnego Referatu „Niemcy” Oddziału II Sztabu Głównego WP (do 1939); ewakuowany do Rumunii (IX 1939), powrócił do Warszawy (XI 1939); kierownik Referatu Służby Informacji, Ochrony i Wywiadu OOB; szef wywiadu Obszaru IV ZWZ Kraków (od 1940); uczestnik akcji „N” w Warszawie (od 1942); po wojnie zamieszkał we Wrocławiu; aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Krakowie (22 I 1949), więziony w Krakowie, przewieziony do więzienia mokotowskiego w Warszawie (VII 1949); SN w Warszawie umorzył sprawę (21 IV 1953), zwolniony z więzienia (1953). AIPN, 1572/4305, k. 321; AIPN, 01251/356; AIPN, 1403/4; T. Dubicki, *Obsada personalna Oddziału II Sztabu Głównego WP...* [w:] *Wywiad i kontrwywiad wojskowy...*, t. I, s. 55; K. Komorowski, *Armia Krajowa. Rozwój organizacyjny*, Warszawa 1996, s. 106; *Akcja dywersyjna „N”*. Dokumenty i materiały z archiwum Tadeusza Żenczykowskiego, wstęp i oprac. G. Mazur, Wrocław 2000, s. 7.

²⁰ **Pindela Władysław** (ur. 1 V 1898 w Jaśle), kpt. Żołnierz armii austro-węgierskiej (1917–1918), WP (od 1918); oficer 69. pp, KOP; członek komisji kwalifikacyjnej Wojskowego Klubu Sportowego Garnizonu Suwałki; p[łatnik] 3. pszwol. (do 23 IX 1939); internowany na Litwie (23 IX 1939–9 VII 1940); w ZSRR, m.in. w Griazowcu (do 28 VIII 1941), kierownik Zaopatrzenia Pieniężnego 5. DPAP w ZSRR, APW (1942–1943); p.o. szefa intendencji, szef służby pieniężnej 5. Kresowej Dywizji Piechoty II Korpusu Polskiego (1943–1946); powrócił do Polski (1947). AIPN, 1024/372; RO 1923; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 687; K. Skłodowski, *3. Pułk Szwoleżerów Mazowieckich imienia płk. Jana Kozietulskiego 1920–1939*, Suwałki 2004, s. 130, 148, 166.

²¹ **Schauer Eugeniusz** (ur. 2 II 1898 w Tarnopolu), kpt. Żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; służba w PP; w WP (od 1925); służba w 58. pp (1925–1926), 79. pp (od 1926), 56. pp (od 1939); w kampanii polskiej (1939) komendant kwatery głównej i oficer oddziału operacyjnego Grupy Operacyjnej gen. E. Knolla-Kownackiego Armii „Poznań”; jeniec Ofłagu II C Woldenberg, RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 53, 614; W. Rezmer, *Armia „Poznań” 1939*, Warszawa 1992, s. 477; L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina...*, s. 346; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 18 IV 2012].

Pol[icji] Państw[owej] m.st. Warszawy. [Od] 1 IX 1924 [r.] [do] 31 III 1925 [r.] – aspirant, k[o]m[en]d[an]t oddziału konnego Pol[icji] Państw[owej] w Będzinie.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Poznaniu, ul. [...].

32. **Kpt. Sokolowski Kazimierz, s. Jana**, ur. 3 III 1892 r. w m. Żywiec. 27 III 1930 [r.] – ukończył VI Kurs Informacyjno-Wywiadowczy przy Oddz[iale] II Szt[a-bu] Gł[ównego] (kpt.). [Od] 31 III 1930 [r.] [do] 31 XII 1938 [r.] – kier[ownik] wyszk[olenia] WF i PW kolejno w jednostkach KOP i 14. Baon[ie] „Borszczów” Pułk[u] „Czortków”, D[owódz]two KOP – kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Będzinie, ul. [...].

33. **Kpt. Strumpf Henryk²², s. Bronisława**, ur. 17 IV 1897 r. w m. Głinojeck. [Od] 11 III 1926 [r.] [do] 24 VI 1927 [r.] – oficer materiałowy i żywnościowy 24. Baonu KOP w stopniu kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Szczecinie, ul. [...].

34. **Mjr Szczechura Bronisław²³, s. Błażeja**, ur. 16 X 1895 r. w m. Bojany, pow. Ostrów Maz[owiecka]. [Od] XI 1915 [r.] [do] 11 XI 1918 [r.] – miejscowy k[o]m[en]d[an]t POW w Jasiennicy. [Od] 24 XI 1922 [r.] [do] 14 VII 1923 [r.] – oficer łącznikowy 19. Baonu Straży Granicznej.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Warszawie, ul. [...].

35. **Kpt. Sznuć Kazimierz, s. Mariana**, ur. 20 IV 1894 r. w majątku Nadrybki, pow. Chełm. [Od] 1 XII 1926 [r.] [do] 1929 [r.] – oficer wywiadowczy 22. Baonu KOP w stopniu kpt. [W latach] 1930–1932 – kierownik Sam[odzielnego] Ref[eratu] Wywiad[owczego] D[owódz]two KOP w stopniu kpt. [W latach] 1933–1934 – kierownik Referatu Ogólnego D[owódz]two KOP. [Od] 1935 [r.] [do] 7 VIII 1935 [r.] – oficer sztabu Brygady KOP „Nowogródek” – kpt. [Od] 7 VIII 1935 [r.] [do] 1938 [r.] – oficer ewidencyjny Pułku KOP „Snów” – kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Łodzi, ul. [...].

²² **Strumpf Henryk** (ur. 17 IV 1897 w Głinojecku), kpt. Żołnierz 22. pp (od 1918); służba w Okręgowym Zakładzie Gospodarczym nr I; oficer KOP; płatnik 1. pp Leg.; płatnik Szkoły Podchorążych Inżynierii w Warszawie (od 1929); oficer gospodarczy w Morskim Dywizjonie Lotniczym w Pucku (do 1936); kierownik Referatu Zaopatrzenia 1. Okręgowego UWFiPW (do 1939), w kampanii polskiej (1939) kwatermistrz Warszawskiej Brygady Obrony Narodowej. Dz. Roz. Wojsk. nr 3 z 14 I 1919; Dz. Pers. nr 20 z 23 XII 1929; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 511; J. Pawlak, *Pamięci lotników polskich 1918–1945*, Warszawa 1998, s. 66; L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina...*, s. 324.

²³ **Szczechura Bronisław** vel Buczyński Jan ps. „Żółtek”, „Zimny” (ur. 16 lub 18 X 1895), mjr. Absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1919); służba w 78. pp; oficer w Szkole Podoficerów Piechoty dla Małoletnich nr 1; oficer żywnościowy w Centrum Wyszkołenia Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwgazowej (do 1939); żołnierz ZWZ-AK, kwatermistrz Komendy Okręgu AK Łódź; aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Łodzi (15 III 1945); wyrokiem Sądu Wojskowego Okręgu Łódzkiego skazany pod nazwiskiem konspiracyjnym Jan Buczyński na 5 lat więzienia, utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na 2 lata (24 VIII 1945), na mocy amnestii z 2 VIII 1945 r. kara została darowana; zwolniony (1 IX 1945). AIPN Łd, pf 12/2078; AIPN Łd, 030/280, t. 1–2; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 471; *Księga pamiątkowa 1830–29 XI 1930...*, s. 440; K. Komorowski, *op. cit.*, s. 346, 356; T. Toborek, *Stanisław Sojczyński i Konspiracyjne Wojsko Polskie*, Łódź 2007, s. 45, 50–52.

36. **Kpt. Szwajkowski Stanisław**²⁴, s. **Jana**, ur. 15 X 1895 r. w m. Kórnik, pow. Śrem. [Od] 2 III 1925 [r.] [do] 25 III 1931 [r.] – d[owód]ca plutonu 17. Baonu KOP – por., od 1930 r. – kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] we Wrocławiu, ul. [...].

37. **Plk Trapszo Tadeusz**²⁵, s. **Stanisława**, ur. 29 V 1894 r. w Krakowie. [Od] 17 VIII 1920 [r.] [do] 14 X 1920 [r.] – kierownik Sekcji Ofensywy Oddz[iału] II D[owódz]twa Frontu P[ół]n[ocnego]. [Od] 14 X 1920 [r.] [do] 5 XI 1920 [r.] – kierownik Wydziału Jeńców Oddz[iału] II Nacz[elnego] D[owódz]twa. [Od] 14 X 1923 [r.] [do] 19 X 1923 [r.] – kierownik Referatu Zabezp[ieczenia] Wojsk[owego] Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego]. [Od] 20 X 1923 [r.] [do] 18 II 1924 [r.] – p.o. szefa Wydziału Wywiadowczego Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego]. [Od] 19 II 1924 [r.] [do] 4 I 1925 [r.] – kierownik Referatu Zabezp[ieczenia] Wojsk[owego] Oddz[iału] II Szt[abu] Gł[ównego]. [Od] 5 I 1925 [r.] [do] 24 III 1926 [r.] – szef Wydz[iału] Org[anizacyjnego] Oddz[iału] II. [Od] 1 XI 1927 [r.] [do] 8 XII 1927 [r.] – d[owód]ca 20. Baonu KOP w stopniu mjr. 9 XII 1927 [r.] – objął dowództwo 11. Baonu KOP – mjr. [W] 1928 [r.] – przeniesiony do d[owódz]twa 1. Brygady KOP w stopniu ppłk. [W latach] 1930–1931 – d[owód]ca baonu KOP Pułku „Czortków” w stopniu ppłk.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] [w] Lęborku, ul. [...] (jest starostą powiatowym).

²⁴ **Szwajkowski Stanisław** (ur. 15 X 1895 w Kórniku), kpt. Żołnierz 69. pp, KOP; przeniesiony do 3. pp Leg. (1931), kierownik I Referatu Ewidencji KRU Gdynia (do 1939); jeńiec oflagów II A Prenzlau (od 1941) i II E Neubrandenburg (od 1944). Dz. Pers. nr 3 z 26 III 1931; RO 1923; RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 847; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 19 IV 2012].

²⁵ **Trapszo Tadeusz** (ur. 29 V 1894 w Krakowie, zm. 29 VI 1958), płk dypl. Członek organizacji: Tekla, Pet, Promień, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”; żołnierz 1. pp Leg., adiutant I batalionu 5. pp Leg. (od 1915); po kryzysie przysięgowym w Polskiej Sile Zbrojnej, dowódca kompanii szkoły podoficerskiej, batalionu i garnizonu w Dąbrowie Górniczej; żołnierz WP (od 1918), dowódca II batalionu 36. pp LA i Grupy „Belz”; szef sztabu 3. DP Leg. (od 1920), dowódca batalionu 7. pp Leg.; słuchacz II Kursu Doszkalającego WSWoj. w Warszawie (1922–1923); kierownik samodzielnego referatu, szef Wydziału Organizacyjnego Oddziału II Sztabu Generalnego WP; dowódca batalionu 84. pp; szef oddziału DOK nr III w Grodnie; oficer KOP; zastępca dowódcy 4. pp Leg. (1932–1933); dowódca 79. pp (1933–1937); szef sztabu DOK nr VIII w Toruniu (do 1939); szef sztabu Grupy Operacyjnej gen. M. Tokarzewskiego-Karaszewicza w Armii „Pomorze” (od 12 IX 1939), uczestnik bitwy nad Bzurą, w czasie odwrotu dołączył do grupy gen. W. Bortnowskiego; wzięty do niewoli w Puszczy Kampinoskiej (19 IX 1939), jeńiec oflagów II E Neubrandenburg, II A Prenzlau (od II 1941); starosta powiatu łębskiego (1946–1949); członek PPS; wg zapisów dziennika archiwalnego KW MO w Warszawie o symbolu I (tj. inwentarza akt agenturalnych) 5 VI 1956 r. pod nr. 17965 odnotowano zarchiwizowanie przez Wydział V KW MO w Warszawie akt (1 tom teczek personalnej i 1 tom teczek pracy) dot. Tadeusza Trapszy pod ps. „Kalinowski”, materiały archiwalne zniszczono 8 XII 1982 r. AIPN, Dziennik archiwalny KW MO w Warszawie sygn. I; AIPN, Kartoteka członków nielegalnych organizacji, Karta E-14/1; CMJW, WAsT-Oflag II E, lista 1, lista 5; W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*, t. V, Warszawa 2007, s. 61–62; *Nekrolog*, „Życie Warszawy”, 1 VII 1958, nr 156, s. 6; E. Kumor, *Wycinek z historii jednego życia*, Kraków 2011, s. 25; A.S. Dubiel, *Ziemia łębska 1945–1975*, Lębork 1982, s. 184; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 16 IV 2012].

38. **Mjr Tarnawski Władysław Józef**²⁶, s. **Józefa**, ur. 6 X 1894 r. w m. Krosno. [Od] 12 X 1924 [r.] [do] 12 III 1927 [r.] – kwatermistrz 9., później 17. Baonu KOP w stopniu kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Bytomiu, ul. [...].

39. **Kpt. Twardowski Juliusz**, s. **Bronisława**, ur. 10 IV 1896 r. w Machnówce, pow. Berdyczów. [Od] 1 XI 1924 [r.] [do] 15 VI 1925 [r.] – p.o. d[owód]cy 9. szwadronu KOP w stopniu por.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Warszawie, Żoliborz, ul. [...].

40. **Mjr Wilczyński Wilhelm**²⁷, s. **Mikołaja**, ur. 5 IV 1897 r. w Krakowie. [Od] 20 X 1918 [r.] [do] 1 XII 1918 [r.] – d[owód]ca Modlińskiego Obwodu POW. [Od] 12 III 1925 [r.] [do] 3 X 1928 [r.] – służba w 23. i 20. Baonie KOP w stopniu kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Gdańsku, ul. [...].

41. **Mjr Wiśniewski Antoni**²⁸, s. **Stanisława**, ur. 13 IV 1896 r. w Kamionce Łomżyńskiej. [Od] 1 XI 1918 [r.] [do] 14 III 1919 [r.] – służba w D[owódz]twie

²⁶ **Tarnawski Władysław Józef** (ur. 6 X 1894 w Krośnie), mjr. Żołnierz 21. pp, 61. pp; przeniesiony do KOP (1924); w MSWojsk.; służba w 73. pp; komendant podokręgu Związku Strzeleckiego Rejon PWiWF 23. DP (do 1939); w kampanii polskiej (1939) kwatermistrz 3. Brygady Górskiej (1939). Dz. Pers. nr 75 z 21 VII 1925; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 538; T. Sufin, 3. *Brygada Strzelców Górskich w kampanii wrześniowej 1939 r.*, Pruszków 2004, s. 48, 63.

²⁷ **Wilczyński Wilhelm** ps. „Wiluś” (ur. 5 IV 1897 w Krakowie, zm. 13 V 1972 w Gdańsku), mjr. Członek Związku Strzeleckiego; żołnierz Legionów Polskich (1914–1917); służba w armii austro-węgierskiej (1917–1918); komendant Obwodu POW Modlin (1918); uczestnik walk polsko-ukraińskich; żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej, dowódca 4. kompanii 5. pp Leg. „Zuchowaty”; oficer KOP; służba w 40. pstrz.; kwatermistrz 5. pp Leg.; dowódca I batalionu 205. pp rez. (1939); internowany w Kalwarii na Litwie, zwolniony z obozu przed jego zajęciem przez wojska sowieckie (24 VI 1940); oficer w sztabie Okręgu Wileńskiego AK; w Gdańsku (od 1945), buchalter w Fabryce Kadzi i Beczek; nawiązał kontakt z dowódcą Ośrodka Mobilizacyjnego Okręgu Wileńskiego AK mjr. A. Olechnowiczem ps. „Pohorecki”, któremu dostarczył zaświadczenie o pracy w Fabryce Kadzi i Beczek; aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Gdańsku (26 IV 1946), WSR w Gdańsku umorzył sprawę (27 III 1947), zwolniony (29 III 1947); księgowy w fabryce mebli. AIPN Gd, 112/75/DVD; M. Bielski, *Relacja generałowej Alfredy Olszyny-Wilczyńskiej z wydarzeń wojennych z września 1939 r. na terenie Dowództwa Okręgu Korpusu nr III Grodno*, „Dzieje Najnowsze” 1991, z. 1, s. 99; J. Prochwicz, *Formacje Korpusu Ochrony Pogranicza...*, s. 366; G. Łowczowski, *Historia 5. pp Leg. „Zuchowatych”*, Londyn 1964, s. 62, 99, 138, 181, 185; P. Niwiński, *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 1999, s. 38, 133, 164, 168.

²⁸ **Wiśniewski Antoni Leon** (ur. 11 lub 13 IV 1896 w Kamionce Łomżyńskiej), mjr. Dowódca plutonu „Grodno” Dywizjonu Żandarmerii KOP (do 1939); w kampanii polskiej (1939) w żandarmerii polowej 33. DP (rez.), oficer do zleceń szczególnych przy dowództwie SGO „Narew”, przekroczył granicę polsko-litewską (19 IX 1939), internowany w obozie w Griażowcu; dowódca kompanii żandarmerii Ośrodka Organizacji Armii (1941–1942); wg J. Sulińskiego od 1941 r. w VII plutonie żandarmerii przy 7. DP w Tockoje); dowódca kompanii szkolnej żandarmerii (1942); dowódca 2. kompanii żandarmerii Ośrodka Organizacji Armii w Guzarze (1942); dowódca szwadronu zapasowego Ośrodka Zapasowego Armii (1942); przeniesiony do 7. DP APW (1943), m.in. dowódca plutonu wydzielonego 2. szwadronu żandarmerii; dowódca 12. szwadronu żandarmerii II Korpusu Polskiego (od 1944); przeniesiony do bazy II Korpusu Polskiego w Mottoli (1946); ponownie dowódca 12. szwadronu żandarmerii (1946), następnie w Wielkiej Brytanii; w Polsce (od 1947); starszy referent, następnie kierownik sekcji War-

Żandarmerii Polowej Dywizji Lit[ewsko]-Biał[oruskiej] na stanowisku żandarma egzekutywnego, w stopniu wachmistrza. [Od] 15 III 1919 [r.] [do] 15 V 1919 [r.] – k[o]m[en]d[an]t powiatowy żandarmerii w Węgrowie, w stopniu wachmistrza (Okręgowe D[owó]dztwo Żand[armerii] Krajowej w Siedlcach). [Od] 16 V 1919 [r.] [do] 15 VII 1919 [r.] – k[o]m[en]d[an]t posterunku żand[armerii] w Lubiczu w stopniu wachmistrza (Powiatowa Komenda Żand[armerii] w Ciechanowie). [Od] 17 VII 1919 [r.] [do] 10 VIII 1919 [r.] – podofic[er] Kanc[elarii] i Egzek[utywy] D[owó]dztwa Żand[armerii] przy D[owó]dztwie O[kręgu] Gen[eralnego] Warszawa – wachmistrz. [Od] 11 VIII 1919 [r.] [do] 17 VII 1920 [r.] – k[o]m[en]d[an]t Eksp[ozytury] Żand[armerii] w Osowcu, jako chor. (D[owó]dztwo Żand[armerii] przy D[owó]dztwie O[kręgu] Gen[eralnego] Warszawa). [Od] 13 VII 1920 [r.] [do] 9 IV 1921 [r.] – d[owó]dca plutonu D[owó]dztwa Żand[armerii] przy D[owó]dztwie O[kręgu] Gen[eralnego] Warszawa – chorąży. [Od] 10 IV 1921 [r.] [do] 10 VIII 1921 [r.] – d[owó]dca plut[onu] D[owó]dztwa Żand[armerii] w Białymstoku, chor. [Od] 11 VIII 1921 [r.] [do] 30 VII 1922 [r.] – d[owó]dca plut[onu] żand[armerii] w Płaskowicach, następnie z[astę]pca d[owó]dcy plut[onu] żand[armerii] w Bielsku Podlaskim, chor. (d[owó]dztwo dyonu Żand[armerii] Wojsk[owej] nr 9 w Brześciu n. Bugiem). [Od] 10 I 1923 [r.] [do] 1 X 1923 [r.] – instruktor przy d[owó]dztwie dyonu Żand[armerii] Wojskowej nr 9 w stopniu chor. [Od] 2 X 1923 [r.] [do] 30 I 1925 [r.] – sekretarz Wojsk[owego] Sądu Rej[onowego] w Brześciu n. Bugiem, chor. [Od] 1 II 1925 [r.] [do] 28 III 1927 [r.] – instruktor przy d[owó]dztwie dyonu Żand[armerii] Wojskowej nr 9, ppor., potem por. [Od] 29 III 1927 [r.] [do] 31 VII 1927 [r.] – oficer dla spraw materiałowych d[owó]dztwa dyonu Żand[armerii] Wojskowej nr 9 – por. [Od] 1 VII 1927 [r.] [do] 30 IX 1927 [r.] – d[owó]dca plut[onu] dyonu Żand[armerii] Wojskowej nr 9 – por. [Od] 1 X 1927 [r.] [do] 24 II 1928 [r.] – słuchacz kursu aplikacyjnego dla oficerów młodszych przy dyonie szkolnym żand[armerii], por. [Od] 25 II 1928 [r.] [do] 26 IV 1928 [r.] – oficer dla spraw materiałowych d[owó]dztwa dyonu Żand[armerii] Wojskowej nr 9, por. [Od] 26 IV 1928 [r.] [do] 6 VI 1933 [r.] kolejno: oficer, ewid[ent] pers[onalny], adiutant, d[owó]dca plut[onu] w 5. dyonie żand[armerii]. [Od] 6 VI 1933 [r.] do 1934 [r.] włącznie – d[owó]dca plutonu w dyonie żand[armerii] przy Brygadzie KOP „Wołyń”, por. Dalszych danych dotyczących służby w żandarmerii brak.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Warszawie, ul. [...].

szawskich Okręgowych Zakładów Zbożowych „PZZ” (1948–1953); pracownik Warszawskich Okręgowych Zakładów Tuczny Przemysłowego (od 1953); inwigilowany w ramach SEO krypt. „Szwajcar” nr rej. 680 przez Wydział IV UdsBP m.st. Warszawy (1956). AIPN, 01286/591; J. Suliński, *Oficerowie żandarmerii II RP*, Warszawa 2010, s. 141; *Jeńcy w Griazowcu i Suzdału: alfabetyczne wykazy 3640 jeńców wojennych z 1939 roku – Polaków i przedwojennych obywateli polskich innych narodowości – przetrzymywanych w sowieckich obozach w Griazowcu i Suzdału*, red. E. Rybarska, Warszawa 1998, s. 111.

42. **Kpt. Wiśniewski Kazimierz**²⁹, s. **Piotra**, ur. 6 II 1895 r. w Warszawie. [W] 1930 [r.] – kwatermistrz 10. Baonu KOP Brygady „Wilno”, w stopniu kpt. [Od] 7 XI 1932 [r.] [do] 5 VII 1933 [r.] – d[owód]ca 3. komp[anii] granicznej Baonu KOP „Podswile”. [Od] 5 VII 1933 [r.] [do] 15 VII 1934 [r.] – d[owód]ca 3. komp[anii] granicznej Pułku KOP „Głębokie”, kpt. [Od] 15 VII 1934 [r.] [do] 1937 [r.] – d[owód]ca komp[anii] granicznej Baonu KOP „Niemenczyn”, kpt.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Bydgoszczy, ul. [...].

43. **Kpt. Witkowiak Józef**³⁰, s. **Wojciecha**, ur. 21 II 1898 r. w Lipówce, pow. Śrem. W *Roczniku Ofic[erskim]* z 1928 [r.] i 1932 r. figuruje jako oficer KOP w stopniu por.

W odr[odzonym] WP nie służył. Obecnie zam[ieszkuje] w Krakowie, ul. [...].
[...]

Odbito w 4 egz.

Egz. nr 1 gen. „R”

Egz. nr 2 II Oddz[iał] GZI WP

Egz. nr 3 i 4 – aa

Ref. H.A. – 1

Wyk. J.D.

Źródło: AIPN, 2386/17631, k. 141–153, mps.

²⁹ **Wiśniewski Kazimierz** (ur. 6 II 1895 w Warszawie), kpt. Żołnierz Legionów Polskich (od 1914), m.in. adiutant V batalionu 1. pp Leg., przeniesiony do służby tylowej; kierownik Powiatowego Urzędu Zaciągu w Puławach (do 1917); żołnierz WP (od 1918), m.in. 21. pp, 34. pp, 45. pp; oficer Powiatowego UWFiPW; słuchacz WSWoj. w Warszawie (1930–1932, dyplomu nie uzyskał); oficer KOP; II oficer sztabu Obszaru Warownego „Wilno” (1939), internowany na Litwie, następnie w obozie w Gрязowcu. W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917...*, t. V, s. 131; *Jeńcy w Gрязowcu i Suzdalu...*, s. 111.

³⁰ **Witkowiak Józef** (ur. 21 II 1898 w Lipówce), kpt. Żołnierz 68. pp; instruktor wychowania fizycznego w Batalionie Szkolnym/Centralnej Szkole Podoficerskiej KOP w Osowcu; adiutant 18. pp (do 1939); w kampanii polskiej (1939) I adiutant 18. pp Armii „Poznań”, wzięty do niewoli w Puszczy Kampinoskiej (12 IX 1939); jeńiec oflagów II A Prenzlau, II E Neubrandenburg. RO 1924; RO 1928; RO 1932; R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 568; W. Rezmer, *op. cit.*, s. 505; <http://www.straty.pl/index.php/pl/szukaj-w-bazie> [dostęp: 18 IV 2012].

*Bdm – Wniosek o zwolnienie z wojska wykładowcy Centrum Wyszko-
lenia Kwatermistrzowskiego mjr. Władysława Mostowskiego*

^aŚcisłe tajne

Wniosek

o zwolnienie z szeregów Wojska Polskiego byłego oficera KOP – wykładowcy
taktyki ogólnej C[entrum] W[y szkolenia] Kwat[ermistrzowskiego]

Mjr **Mostowski** Władysław, s. Piotra, ur. 11 IV 1908 r. w Żabikowie, pow. Łom-
ża, Polak, żonaty, z rolników (6 ha), bezpartyjny, wykształcenie ogólne – średnie,
oficer zawodowy sprzed 1939 r., w Ludowym WP od 15 VIII 1945 r.

Mjr **Mostowski** w latach 1915–1918 wraz z rodzicami przebywał na terenie Ro-
sji, skąd powrócił po rewolucji.

Do 1930 r. uczył się. W 1930 r. powołany do służby wojskowej i skierowany na
szkołę oficerską. Po ukończeniu szkoły oficerskiej pozostał w służbie zawodowej.

Między 1937 a 1939 rokiem pełnił służbę w Korpusie Ochrony Pogranicza na
stanowisku dowódcy plutonu i kompanii.

Podczas wojny niemiecko-polskiej dostał się do niewoli, gdzie przebywał do
1945 r., ostatnio w obozie Woldenberg II C. Wyzwolony przez Armię Radziecką
powraca do domu i w sierpniu 1945 r. wstępuje do Ludowego WP, w którym pełnił
służbę na stanowiskach w służbie samochodowej i kwatermistrzowskiej.

W okresie służby wojskowej **Mostowskiego** ustalono, że usiłował on nawiązać
kontakt z organizacją podziemną, do czego nie doszło z powodu aresztowania człon-
ków tej organizacji.

Jest wrogo ustosunkowany do obecnej rzeczywistości w Polsce i do Związku
Radzieckiego. Nienawidzi oficerów radzieckich. Insynuuje, że mord katyński doko-
nany został przez władze radzieckie. Propaguje szybki wybuch III wojny. Oficjalnie
stara się pokazać jako oficer demokrata.

Przez dowództwo charakteryzowany jako oficer nieprzejawiający żadnej aktyw-
ności politycznej. Oderwany od życia jednostki. Mało obeznany z pracą wykonywa-
ną przez siebie, nie posiada praktyki w dowodzeniu. Nie odpowiada zajmowanemu
stanowisku.

Biorąc powyższe pod uwagę, stawiam wniosek o zwolnienie mjr. **Mostowskiego**
z szeregów Wojska Polskiego.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 556, mps.

^a W środkowej części karty odręczna adnotacja o treści: zwolniony do rezerwy.

Bdm – Informacja dotycząca kierownika Referatu Poboru Wojskowej Komendy Rejonowej w Wieluniu por. Karola Dekerta wraz z wnioskiem o zwolnienie z wojska

^aŚcisłe tajne

Informacja
na kierownika Referatu Poboru WKR Wieluń

Por. **Dekert** Karol, s. Karola, ur. 7 IX 1909 r. w m. Herten (Westfalia), wykształcenie średnie, pochodzenie robotnicze, oficer rezerwy sprzed 1939 r. Polak, żonaty, członek PZPR. W odrodzonym WP od marca 1945 r., podejrzany o współpracę z dwójką.

Por. **Dekert** wraz z rodziną w 1921 r. powrócił z Westfalii (Niemcy), gdzie ojciec jego pracował w kopalni jako górnik. Po powrocie do Polski był granatowym policjantem w stopniu st[arszego] posterunkowego. W [latach] 1932–1933 ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy. Następnie na kolejnych ćwiczeniach rezerwy w 1937 r. uzyskuje stopień podporucznika rezerwy.

W 1935 r. ochotniczo zgłasza się do służby w Straży Granicznej na granicy polsko-rumuńskiej, pełniąc obowiązki kierownika placówki Straży Granicznej.

Na wniosek Komendy Głównej Straży Granicznej został skierowany na kurs celny, po ukończeniu którego, prawdopodobnie dlatego, że znał język niemiecki, przeniesiono go na stanowisko inspektora celnego do Gdańska.

W toku agenturalnego rozpracowania na por. **Dekerta** otrzymano materiały świadczące o tym, że w[yżej] wymieniony do 1939 r., pełniąc służbę inspektora celnego w Gdańsku, pracował w **wywiadzie dwójki. Podczas okupacji był łącznikiem, a następnie komendantem rejonu nielegalnej organizacji o nazwie „Stan Służby Stałej” na terenie Ostrowa Wielkopolskiego, podporządkowanej AK.** Z tego okresu są podejrzenia, że współpracował z gestapo. (Część jego najbliższych współpracowników aresztowano, a jego nie).

Dane te w drodze przesłuchania świadka zostały całkowicie potwierdzone, o czym por. **Dekert** nie podaje nic w aktach personalnych.

Jako członek partii usiłuje wykazać swą aktywność w sensie interesowania się materiałami ideologicznymi.

Natomiast do aktualnych zagadnień politycznych w kraju i na arenie międzynarodowej ustosunkowuje się biernie, jest fanatycznym klerykałem, codziennie wieczorem chodzi z żoną do kościoła. Ponadto jest skrytym, mocno zamkniętym w sobie, prowadzi odizolowany tryb życia, co w dużej mierze utrudnia rozpoznanie ewentualnie prowadzonej przezeń aktualnej wrogiej działalności.

^a W lewym górnym rogu karty odręczna adnotacja o treści: Podany w wykazie **kat[egorii] III**.

Mając na uwadze potwierdzone dane, świadczące o współpracy por. **Dekerta** z dwójką, oraz ściśle powiązanie w[yżej] wym[ienionego] i jego rodziny z sanacyjnym aparatem ucisku (ojciec – granatowy policjant), wnoszę o demobilizację go z czynnej służby wojskowej.

Odbito 2 egz.

Druk I.P.

Źródło: AIPN, 2386/17630, k. 402–403, mps.

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	– Archiwum Akt Nowych
ACz	– Armia Czerwona
AIPN	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
AIPN By	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Delegatura w Bydgoszczy
AIPN Gd	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku
AIPN Ka	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach
AIPN Kr	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie
AIPN Lu	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie
AIPN Łd	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi
AIPN Po	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu
AIPN Sz	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie
AIPN Wr	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu
AK	– Armia Krajowa
AL	– Armia Ludowa
AP	– akta personalne
AP	– areszt powiatowy
AP	– Armia Polska
APanc.	– armia pancerna
APW	– Armia Polska na Wschodzie
ARP	– akta rozpracowania pojedynczego
ASG	– Akademia Sztabu Generalnego im. gen. broni K. Świerczewskiego
ASG	– Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie
ASP	– Akademia Sztuk Pięknych
BAC	– brygada artylerii ciężkiej
BAHC	– brygada artylerii haubic ciężkich
baon	– batalion
BBWR	– Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
BCh	– Bataliony Chłopskie
BHP	– bezpieczeństwo i higiena pracy
BIG	– Biuro Informacji Gdańsk
BK	– brygada kawalerii

BKPanc.	– brygada kawalerii pancernej
BP	– Bezpieczeństwo Publiczne
BPanc.	– brygada pancerna
BSap.	– brygada saperów
BSK	– Brygada Strzelców Karpackich
BSSR	– Białoruska Socjalistyczna Sowiecka Republika
CAW	– Centralne Archiwum Wojskowe
CIC	– Służba Kontrwywiadu Armii USA (Counter Intelligence Corps)
ckm	– ciężki karabin maszynowy
CMJW	– Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach
CPN	– Centrala Produktów Naftowych
CS	– Centralna Szkoła
CSR	– Republika Czechosłowacka (Československá Republika)
CW	– Centrum Wyszukolenia
CWK	– Centrum Wyszukolenia Kwatermistrzowskiego
CWPiech.	– Centrum Wyszukolenia Piechoty
CZPH	– Centralny Zarząd Przemysłu Hutniczego
dac	– dywizjon artylerii ciężkiej
dak	– dywizjon artylerii konnej
dal	– dywizjon artylerii lekkiej
DAP	– dywizja artylerii przełamania
DAPlot.	– dywizja artylerii przeciwlotniczej
DCW	– Doświadczalne Centrum Wyszukolenia
DGren.	– dywizja grenadierów
DK	– Dywizja Kaukaska
DOG	– Dowództwo Okręgu Generalnego
DOK	– Dowództwo Okręgu Korpusu
DOKP	– Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych
DOW	– Dowództwo Okręgu Wojskowego
DP	– dywizja piechoty
DPanc.	– dywizja pancerna
DPD	– dywizja powietrznodesantowa
DPZmot.	– dywizja piechoty zmotoryzowanej
DRUK	– Drużyna Rodaków Unikających Komunizmu
DS	– Dywizja Strzelecka
dsam.	– dywizjon samochodowy
DSK	– Dywizja Strzelców Karpackich
DSP	– dywizja strzelców pieszych
dyon	– dywizjon
DZ	– dywizja zmechanizowana
DzU	– Dziennik Ustaw
dżand.	– dywizjon żandarmerii
FTP	– Wolni Strzelcy i Partyzanci (Francs-tireurs et partisans)
GA	– Grupa Armii
gestapo	– Tajna Policja Państwowa (Geheime Staatspolizei)
GIOP	– Główny Inspektorat Ochrony Pogranicza

GISZ	– Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych
GK	– Główna Komisja
GKBZpNP-IPN	– Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytut Pamięci Narodowej
GL	– Gwardia Ludowa
GO	– grupa operacyjna
GPK	– Graniczna Placówka Kontrolna
GPU	– Państwowy Zarząd Polityczny (Gosudarstwiennoj Politicheskije Uprawlenije)
GUKF	– Główny Urząd Kultury Fizycznej
GUKPPiW	– Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk
GZI	– Główny Zarząd Informacji
GZP	– Główny Zarząd Polityczny
GZPW	– Główny Zarząd Polityczno-Wychowawczy
IFSR	– Inowrocławska Fabryka Sprzętu Rolniczego
IH	– Instytut Historii
IJP	– Instytut Józefa Piłsudskiego w Londynie
inf.	– informator
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej
IRO	– Międzynarodowa Organizacja Uchodźców (International Refugee Organization)
JW	– Jednostka Wojskowa
KA	– korpus armijny
KB	– kadra bezpieczeństwa
KBW	– Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
KC	– Komitet Centralny
KDP	– Kaszubska Dywizja Piechoty
KdsBP	– Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
KE	– kwestionariusz ewidencyjny
KG	– Komenda Główna
KGB	– Komitet Bezpieczeństwa Państwowego (Komitet Gosudarstwiennoj Biezopasnosti)
KK	– Komisariat Kolejowy
KKM	– kompania karabinów maszynowych
KL	– obóz koncentracyjny (Konzentrationslager)
km	– karabin maszynowy
KM	– Komenda Miejska
KNPN	– Komisja Nadzorcza Państw Neutralnych
KO	– kartoteka operacyjna
KOI	– kartoteka ogólnoinformacyjna
KOP	– Korpus Ochrony Pogranicza
KOS	– Krajowy Ośrodek Szkolenia
KP	– Komenda Powiatowa
KP	– Komitet Powiatowy
KP	– kontakt poufny
KPF	– Komunistyczna Partia Francji

KPH	– Komunistyczna Partia Hiszpanii
KPJ	– Komunistyczna Partia Jugosławii
KPP	– Komunistyczna Partia Polski
kpsp	– Kresowy Pułk Strzelców Pieszych
KPZU	– Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy
KRN	– Krajowa Rada Narodowa
KRU	– Komenda Rejonowa Uzupełnień
KS	– Komenda Stołeczna
KSG	– Komenda Straży Granicznej
KSS	– koleżeński sąd samorządowy
KW	– Komenda Wojewódzka
KW	– Komitet Wojewódzki
KW	– kontrwywiad
KZM	– Komunistyczny Związek Młodzieży
KZMP	– Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej
KZON	– Komitet Zagraniczny Obozu Narodowego
LA	– Legia Akademicka
LK	– Liga Kobiet
LK	– lokal kontaktowy
LM	– Liga Morska
LOK	– Liga Obrony Kraju
LP	– Wydajny Polak (Leistung Pole)
LPŻ	– Liga Przyjaciół Żołnierza
LWP	– Ludowe Wojsko Polskie
MBP	– Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MDLot.	– morski dywizjon lotniczy
mf	– mikrofilm
MI	– Wywiad Wojskowy (Military Intelligence)
MK	– mieszkanie konspiracyjne
MK	– Milicja Kolejowa
MKNiK	– Międzynarodowa Komisja Nadzoru i Kontroli
MO	– Milicja Obywatelska
MOB	– mobilizacyjno-obronny (mobilizacja)
MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
mps	– maszynopis
MRN	– Miejska Rada Narodowa
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSWojsk.	– Ministerstwo Spraw Wojskowych
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MUBP	– Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
MUCh	– Międzynarodowa Unia Chłopska
MUDsBP	– Miejski Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
MW	– Marynarka Wojenna
ND	– Naczelne Dowództwo
NDWP	– Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego
NKGB	– Ludowy Komisariat Bezpieczeństwa Państwowego

	(Narodnyj Komissariat Gosudarstwiennoj Biezopasnosti)
NKW	– Naczelny Komitet Wykonawczy
NKWD	– Ludowy Komissariat Spraw Wewnętrznych (Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł)
NRD	– Niemiecka Republika Demokratyczna
NRF	– Niemiecka Republika Federalna
NSW	– Najwyższy Sąd Wojskowy
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
NW	– Naczelny Wódz
OBEP	– Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej
OBUiAD	– Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
OGPU	– Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny (Objedinionnoje Gosudarstwiennoe Politiczeskoje Uprawlenije)
OK	– okręg korpusu
OKH	– Naczelne Dowództwo Wojsk Lądowych (Okerkommando des Heeres)
OMS	– Organizacja Młodzieży Socjalistycznej
ON	– Obrona Narodowa
OP	– Ochrona Pogranicza
OPK	– obrona powietrzna kraju
OPL	– obrona przeciwlotnicza
ORMO	– Ochotnicze Rezerwy Milicji Obywatelskiej
OS	– ośrodek szkolenia
OSArt.	– Oficerska Szkoła Artylerii
OSH	– oficerski sąd honorowy
OSI	– Oficerska Szkoła Informacji
OSŁ	– Oficerska Szkoła Łączności
OSP	– Oficerska Szkoła Piechoty
OT	– obrona terytorialna
OUPP	– Okręgowy Urząd Policji Państwowej
OW	– Okręg Wojskowy
OW	– Organizacja Wojskowa
OWP	– Obóz Wielkiej Polski
OZI	– Okręgowy Zarząd Informacji
OZN (OZON)	– Obóz Zjednoczenia Narodowego
pac	– pułk artylerii ciężkiej
pag	– pułk artylerii górskiej
pah	– pułk artylerii haubic
PAIH	– Polska Agencja Informacyjno-Handlowa
PAL	– Polska Armia Ludowa
pal	– pułk artylerii lekkiej
pamot.	– pułk artylerii motorowej
PAN	– Polska Akademia Nauk
pan	– pułk artylerii najcięższej
PAP	– Polska Armia Powstańcza
pap	– pułk artylerii polowej

paplot.	– pułk artylerii przeciwlotniczej
part.	– pułk artylerii
PAU	– Polska Akademia Umiejętności
PCH	– Państwowa Centrala Handlowa
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
pcz	– pułk czołgów
PDdsBP	– Powiatowa Delegatura do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
PDE	– Powiatowe Dowództwo Etapowe
PGR	– Państwowe Gospodarstwo Rolne
PK	– perlustracja korespondencji
PK	– Powiatowa Komenda
PK	– Powiatowy Komitet
PKB	– Państwowy Korpus Bezpieczeństwa
PKO	– Powszechna Kasa Oszczędności
PKPR	– Polski Korpus Przysposobienia i Rozmieszczenia
PKU	– Powiatowa Komenda Uzupełnień
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
plot.	– pułk lotniczy
PMW	– Polska Misja Wojskowa
POP	– Podstawowa Organizacja Partyjna
POW	– Polska Organizacja Wojskowa
POW	– Pomorski Okręg Wojskowy
PP	– Policja Państwowa
pp	– pułk piechoty
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PPRN	– Prezydium Powiatowej Rady Narodowej
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
PRK	– Przedsiębiorstwo Robót Kolejowych
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
psap.	– pułk saperów
psk	– pułk strzelców konnych
PSL	– Polskie Stronnictwo Ludowe
psp	– pułk strzelców pieszych
pspodh.	– pułk strzelców podhalańskich
pstrz.	– pułk strzelców
PSZ	– Polskie Siły Zbrojne
pszwol.	– pułk szwoleżerów
PTPN	– Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
PTTK	– Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PUBP	– Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PUDsBP	– Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
puł.	– pułk ułanów
PUR	– Państwowy Urząd Repatriacyjny
PW	– Przysposobienie Wojskowe
pz	– pułk zmechanizowany
pzap.	– pułk zapasowy

PZGS	– Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni
PZH	– Państwowy Zakład Higieny
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RAF	– Królewskie Siły Powietrzne (Royal Air Force)
RAK	– Rejonowa Administracja Koszar
RB	– Resort Bezpieczeństwa
RBP	– Resort Bezpieczeństwa Publicznego
RJN	– Rada Jedności Narodowej
rkm	– ręczny karabin maszynowy
RKU	– Rejonowa Komenda Uzupełnień
RN	– Rada Narodowa
RO	– Rocznik oficerski
RO	– Referat Ochrony
RO	– rozpracowanie obiektowe
RP	– Rzeczpospolita Polska
rtm.	– rotmistrz
RUSW	– Rejonowy Urząd Spraw Wewnętrznych
RWE	– Radio Wolna Europa
RZKB	– Rejonowy Zarząd Kwaterunkowo-Budowlany
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SBL	– samodzielny batalion łączności
SBS	– samodzielny batalion saperów
SBS	– samodzielny batalion strzelców
SBSK	– Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich
SCK	– Społeczne Centrum Kultury
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
sdappanc.	– samodzielny dywizjon artylerii przeciwpancernej
SEO	– sprawa ewidencyjno-obsługowa
SG	– Straż Graniczna
SGO	– samodzielna grupa operacyjna
SKP	– Specjalna Komisja Personalna
SL	– Stronnictwo Ludowe
Smiersz	– sowiecki kontrwywiad wojskowy (Smierť Szpionam)
SMW	– segregator materiałów wstępnych
SN	– Sąd Najwyższy
SN	– Stronnictwo Narodowe
SO	– szkoła oficerska
SOO	– sprawa operacyjnej obserwacji
SOS	– sprawa operacyjnego sprawdzenia
SOW	– Szkoła Oficerów Wywiadowczych
SOW	– Śląski Okręg Wojskowy
SP	– Powszechna Organizacja „Służba Polsce”
SP	– spółdzielnia pracy
SP	– spółdzielnia produkcyjna
SP	– Stronnictwo Pracy
SPK	– Stowarzyszenie Polskich Kombatantów

SPP	– Studium Polski Podziemnej
SRI	– Samodzielny Referat Informacyjny
SRR	– Socjalistyczna Republika Radziecka
SUSW	– Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych
SZP	– Służba Zwycięstwu Polski
TKO	– teczka kontrolno-obszaryjny
TN	– Towarzystwo Naukowe
TNW	– Towarzystwo Naukowe Warszawskie
TOPL	– Terenowa Obrona Przeciwlotnicza
TOW	– Tajna Organizacja Wojskowa
TPPR	– Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TUR	– Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego
TW	– tajny współpracownik
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
UBP	– Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
UdsBP	– Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
UJ	– Uniwersytet Jagielloński
UNRRA	– Administracja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy (United Nations Relief and Rehabilitation Administration)
UP	– Uniwersytet Poznański
USA	– Stany Zjednoczone Ameryki (United States of America)
UWFiPW	– Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego
VD	– volksdeutsch
WAP	– Wojskowa Akademia Polityczna im. F. Dzierżyńskiego
WBH	– Wojskowe Biuro Historyczne
WBW	– Wojska Bezpieczeństwa Wewnętrznego
WEO	– Przedsiębiorstwo Warszawa–Elbląg–Olsztyn
WF	– wychowanie fizyczne
WFiPW	– Wychowanie Fizyczne i Przysposobienie Wojskowe
WK	– Wojewódzka Komenda
WKDO	– wyższy kurs doskonalenia oficerów
WKKP	– Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej
WKP(b)	– Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików) (Wsiesojuznaja Kommunistyczeskaja Partija (bolszewikow))
WKR	– Wojskowa Komenda Rejonowa
WKU	– Wojskowa Komenda Uzupełnień
WKW	– Wojskowa Komenda Wojewódzka
WLiOPL	– Wojska Lotnicze i Obrony Przeciwlotniczej
WMG	– Wolne Miasto Gdańsk
WOP	– Wojska Ochrony Pogranicza
WOPK	– Wojska Obrony Powietrznej Kraju
WOPKiL	– Wojska Obrony Powietrznej Kraju i Inspektoratu Lotnictwa
WOSO	– Wojskowy Ośrodek Szkolenia Oficerów
WOW	– Wojska Obrony Wewnętrznej
WP	– Wojsko Polskie

WPH	– Wojskowe Przedsiębiorstwo Handlowe
WRN	– Polska Partia Socjalistyczna – Wolność, Równość, Niepodległość
WSArt.	– Wyższa Szkoła Artylerii
WSG	– Wojskowy Sąd Garnizonowy
WSKB	– Wyższa Szkoła Komitetu Bezpieczeństwa
WSO	– Wojskowy Sąd Okręgowy
WSPiech.	– Wyższa Szkoła Piechoty
WSR	– Wojskowy Sąd Rejonowy
WSW	– Wojskowa Służba Wewnętrzna
WSWoj.	– Wyższa Szkoła Wojenna
WSzW	– Wojewódzki Sztab Wojskowy
WUBP	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUdsBP	– Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
WUML	– Wieczorowy Uniwersytet Marksizmu-Leninizmu
WUSW	– Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WW	– Wojska Wewnętrzne
WZGS	– Wojewódzki Zarząd Gminnych Spółdzielni
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZD	– zmechanizowana dywizja
ZEOP	– Zakład Energetyczny Okręgu Północnego
ZG	– Zarząd Główny
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZMK	– Związek Młodzieży Komunistycznej
ZMP	– Związek Młodzieży Polskiej
ZMS	– Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZMW	– Związek Młodzieży Wiejskiej
ZNP	– Związek Nauczycielstwa Polskiego
ZP	– Zarząd Powiatowy
ZPA	– Zakłady Przemysłu Azotowego
zpa	– zapasowy pułk artylerii
zpp	– zapasowy pułk piechoty
ZPP	– Związek Patriotów Polskich
ZS	– zespół sportowy
ZSCh	– Związek Samopomocy Chłopskiej
ZSL	– Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSP	– Zrzeszenie Studentów Polskich
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZUWZoNiD	– Związek Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość i Demokrację
ZWC	– Związek Walki Czynnej
ZWM	– Związek Walki Młodych
ZWZ	– Związek Walki Zbrojnej

INDEKS NAZWISK I PSEUDONIMÓW

- „13” inf./TW 82
 „33” inf. 246
 „111” TW 94
 „120” inf. 246
- „Abradt” zob. Szopiński Stanisław Jan
 Abraham Roman 172
 „Abrat” zob. Szopiński Stanisław Jan
 „Adam” inf. 84
 „Adam” zob. Pełczyński Tadeusz Walenty
 Adamczyk 176, 177
Adamek Kazimierz 219
 Adamski Stanisław 208, 209
 Adamski Tomasz 22, 23, 208, 209
 „Administrator” źr. 306
 „Alois” zob. Pełczyński Tadeusz Walenty
 Amling Anna zob. Tołłoczko Anna
 Anders Władysław 28, 64, 192, 255, 287,
 300, 303, 313, 329
 „Andrzej” ag. 36
 Antoniuk Wacław 272, 273
 Antosiewicz Stefan 65, 98
 Arendarski Roman 219
- Babiński Roman 162
 Badeni Kazimierz 172
 Badowski Tytus Daniel 340
 Badowski Władysław 340
Badziak Kazimierz 111
 Bajerlein Marian Czesław 35, 166
 Bał Maria 171
Balbus Tomasz 97
Baliński Wojciech 317
 Banach Ignacy Kazimierz 319
Banach Kazimierz 319
- Banaszek Kazimierz* 174, 322
 Barabasz Jerzy 246
 Baran 174
 Baran Michał Ludwik 341
 Baran Piotr 341
 Baranowski Marian 248
 Bartosz 182, 183, 186–188
 Bartoszewicz Stanisław 255
 Bazgien 175
 Bąkowski Franciszek 340
 Bąkowski Julian 340
 „Bej Piotr” zob. Budrewicz Kazimierz
 Benit Bronisław (Stanisław) 49
 Benit Stanisław zob. Benit Bronisław
 Berak Eugeniusz zob. Berak Stanisław
 Berak Jan zob. Berak Stanisław
 Berak Stanisław (Eugeniusz, Jan) 59
 Bester Gerson 116, 117
 „Biały” inf. 203
 „Biały” zob. Frey-Bielecki Jan
 Biegun Iwona 42
 Bielecki Frey Jan „Biały”
 zob. Frey-Bielecki Jan „Biały”
Bielski Mieczysław 350
 Biernacki Tomasz 42
 Biernacki-Dąb Stefan 122
 Biernat 129
 Bierut Bolesław 11, 62
Binaszewska Beata 302
 Bińkowski Józef vel Buderski Józef 321
 Biskiewicz Janusz 204
Błażyński Zbigniew 109
 Bocheński 177
 Bochwic Janina 306
 Bogusz 174

- „Bojar” inf. 259, 260, 262
 Bolko Franciszek 266
 Bołtakowna Maria 35
 Bondar Akim 219
 Borak Józef 341
 Borak Stanisław 341
 Borowiak Stanisław 162
 Borowiak Walenty 162
 Borowik Karol 244
 Borszczow Aleksander 278
 Brodzki Jan 231
 Brodzki Władysław 231
 Brudny 199
Brzoza Czesław 319
 Buczyński Jan zob. Szczechura Bronisław
 Buderski Józef zob. Bińkowski Józef
 Budrewicz Kazimierz „Bej Piotr” 246, 247, 263
 Burian Franciszek 268–270, 341
 Burian Franciszek (ojciec) 341
 Burkhertt 314
 „Burza” rezydent 276
 Buszek 311
- Cebula Feliks 119
 Cebulski Antoni Feliks 173
 Celewicz 121
 Chabiński Henryk 230, 232–234
 Charaszkiewicz Edmund 319
Chinciński Tomasz 14
 Chmarzyński Jan „Christian Jan Stefan”, „Kriebel”, „Werner Jan dr”, „Wyttych Teodor” 58
 Chmielewski Feliks Ksawery 341
 Chmielewski Tadeusz Zbigniew 313
 Chmielewski Teofil 341
 Chmura Jakub Witold „Witalis”, „Narkon” 46, 47
Chocianowicz Wacław 113
 Choczaj Bolesław 261–266
 „Christian Jan Stefan” zob. Chmarzyński Jan
Chrzanowski Bogdan 88
Chudzik Wanda 276
 „Chwiejski” inf. 287, 288
 Chyrczakowski Franciszek 238
- Chyrczakowski Henryk Stanisław 238, 239
 Chytry Józef 244
Cichoracki Piotr 84
Ciechanowski Jan Stanisław 14, 55
 Cierpicki Czesław 162
 Cierpicki Kazimierz 162
 Cinkowna Alicja 36
 Ciombor Antoni 332, 333
 Ciszewski Mieczysław zob. Ustinowicz Mieczysław
 Codreanu-Zelea Corneliu 74
 Cumft Jan 35
 Cwener 174
 „Cygan” inf. 236
Cygan Wiktor Krzysztof 118, 173, 317, 322, 349, 352
 Cygan Zdzisław 289
 Cyrkler Ludwik 311
 Cywiński Jan 37
 Czaja Franciszek 163
 Czaja Władysław 163
Czak Tadeusz 343
 „Czapla” zob. Jankowski
Czarnecka Regina 68, 206
 Czarnecki Marian Norbert 311
 „Czarny” inf. 62, 63
 Czechowicz Agnieszka z d. Szymańska 255
 Czechowicz Kazimierz 255
 Czechowicz Wawrzyniec 255, 256, 266
 Czech-Wichura Juliusz 96
 Czerwenko 189, 190
 Czerwińska Anna zob. Tołłoczko Anna
 Czerwiński 203
 Czopek Tadeusz 198
Czubiński Antoni 163
 Czuma Walerian 46
 Czyż Władysław Witold „Godzemba” 313
- Dalecki Ryszard* 113, 120, 307, 313
Danielewicz Krzysztof 53, 59, 90, 119, 291
 Darmaszek Wincenty 266
 Dawidow 193
 „Dąb” inf. 203, 276
 Dąb Biernacki Stefan zob. Biernacki-Dąb Stefan
Dąbrowski Dariusz 84

Dąbrowski Franciszek 109
Dąbrowski Szymon 202
Dąbrowski Władysław 120
Dekert Karol 354, 355
Dekert Karol (ojciec) 354
Deling Józef zob. *Delinger Stanisław Aleksander*
Delinger Stanisław Aleksander (Deling Józef) 47, 48
Demuth Stanisław 271
Dianow Mikołaj 125, 205, 208, 211, 214, 216, 221
Długajczyk Edward 47, 111, 268
„Długi” inf. 250
Dobja Józef 163
Dobja Józef (ojciec) 163
Doboszyński Adam 67
Dobrochorski 184–188
Dokalski Stefan 120
Doliński Józef 185, 187
Domagała-Dobrzycka Małgorzata 80
Domański Tadeusz 249
Dominiczak Henryk 16, 45
Dominik Władysław 11
Dowbór-Muśnicki Józef 253
Drabik 121
Drobnik Tadeusz 244, 245, 256, 262, 263
Drobny Władysław 312
Drobny Władysław 312, 314
Dubicki Tadeusz 38, 53–55, 57–59, 74, 84, 86, 88, 310, 312, 314, 317–321, 344, 347
Dubiel Artur Stanisław 349
„Dubrawski” inf. 260, 262
„Duch” zob. *Zych Ludwik*
Duszyński 120
„Dyrektor” zob. *Jetter Edward Ludwik*
„Dyrektor” zob. *Kiwerski Jan*
Dziwirski Jerzy 341

„Edward” zob. *Jetter Edward Ludwik*
Eichler Adela 312
Eichler Mieczysław 311, 312
Eichler Witold 312
Erlich Joachim 51
„Ewerst” inf. 245

„F” KP 307
Fedor-Fedorowicz 172
Fedorowicz Fedor zob. *Fedor-Fedorowicz*
Fejgin Anatol 109, 115
Feuerberg Ignacy zob. *Krzemień Ignacy*
Fijałka Michał 329
Filipiak Mirosław 276
Fiodorowicz 307, 308
Fleischfarb Izaak zob. *Światło Józef*
Florczak Stanisław 199
Foch Ferdynand 66
„Frantz Glug” inf. 245
Frazik Wojciech 293
Frey-Bielecki Jan „Biały” 65
Friszke Andrzej 64
Fromm 62
Fryzendorf Jerzy 35, 56

„G.K.” 264
Gajos Stefan 334–337
Gajowniczek Zuzanna 59
Gajownik Tomasz 318
Galicki Stanisław 187
Galis Franciszek 258
Gan Zdzisław 289
Gano Stanisław „Stanisław” 310, 319
Garbaczewski Jerzy 120, 344
Garbowski Jarosław 14
Garlicz Kazimierz 24
Gawdzik Tadeusz 307, 308
Gawroński 308
Gawryś Michał Hieronim vel *Jarczyński Michał* 89
Gąsecki vel *Gąsiorowski* „Gęsior” 123
Gąsiorowski Antoni 174
Gąsiorowski zob. *Gąsecki*
Geras Grzegorz 163
Geras Tadeusz Leonard 163
„Gęsior” zob. *Gąsecki*
Giedrowicz 258
Giedroyc Jerzy 311
„Giermek” inf. 287, 288
Giżewska Maria z d. *Helwing* 252
Giżewski Józef 252, 253, 265
Giżewski Władysław 252

- Głodowska Eleonora zob. Szymańska Eleonora
 Głodowski 243
Głowacki Ludwik 46, 47, 113, 119, 121, 347, 348
Gmitruk Janusz 320
 Godlewski Józef 35
 Godlewski Kazimierz 251
 „Godzembra” zob. Czyż Władysław Witold
 Golba Jan 80
 Golnik Edmund Stanisław 81
Gołębiewski Jakub 276
 Gołogórski 311
Gontarczyk Piotr 109
 Goryński Grzegorz 25, 26
Goryński Grzegorz 14, 25
Gosławska-Hrychorczuk Anna 14, 18
 „Górski” inf. 81, 85
Górzyński Marek 47
 „Grab” zob. Ustinowicz Mieczysław
Grabowska Alina 314
 Grabowski Wacław 137
Grabowski Waldemar 313
 Grabowski Zygmunt 11, 12
Grabska-Taczanowska Maria 12
Grajek Marek 319
 Grinspan-Kikiel Natan zob. Romkowski Roman
 Grinszan-Kikiel Menasze zob. Romkowski Roman
 Grobelniak 249
Grochowski Lech 14
 Grodzki Władysław 177, 179
 „Grom” zob. Skowronek Jan
 „Gruby” inf. 134
 Grudman Janina 94
 Grudzień Piotr 342
 Grudzień Stanisław 342
 „Grunwald” rezydent 202
 „Gryszczuk” inf. 22, 23, 211, 212
 „Grzegorz” zob. Pełczyński Tadeusz Walenty
Grzelak Czesław 16, 119, 124
 Grzybowski Adam 37, 286
Grzywacz Andrzej 320
 Guderian Heinz Wilhelm 72, 107
 Gulenko Piotr 20
 Gurbska Michalina z d. Nehring 310
 Gurbski Jan 54, 123, 310–315
 Gurbski Kazimierz 310
 Gurtat Antoni 165
 Gurtat Eugeniusz „Szczepan” 35, 165, 168
 Gut Kazimierz Witalis „Kuba”, „Zefir”, „Ruczaj” 46, 47
 Gutowski Antoni (Gutowski Aron) 28, 29, 279, 282, 284
 Gutowski Aron zob. Gutowski Antoni
 Gwiazda Feliks „Leszek” 342
 Gwiazda Franciszek 342
 Gwizdała 137

Habielski Rafał 14, 64
 Haller Józef 129, 171
 Hećka Franciszek 258
 Heinrich Mayer zob. Żyborski Tadeusz
 Heinrich Wilhelm 318
 Hernik Marian 247
 „Hipolit” inf. 74
 Holly Karol Marian 342
 Holly Stanisław 342
 Hołownicki Jan 275–277
 Hołownicki Kalinik 275
 Horowitz Jakub zob. Kołubiec Jakub
 Hradecki Karol 246
Hrychorczuk Gosławska Anna
 zob. Gosławska-Hrychorczuk Anna

 Imiołek Stanisław zob. Śliwa Władysław
 „Irena” inf. 87
 Iwanow 193

 J.W. 265
Jabłonowski Marek 16, 18, 20, 42, 53, 55, 83, 90, 113, 118, 120, 121, 123, 285, 297, 341
 „Jabłoń” źr. 135
 Jachimczuk 246
Jacki Prosińska Maria zob. Prosińska-Jacki Maria
 Jagiełło Stefan 37
 Jakimowicz Bronisław 330, 331
Jakimowicz Bronisław 330

Jakowlew 176
 Jakubianiec Alfons vel Kuncewicz Jerzy vel
 Kuncewicz Grzegorz „Kuba” 35, 166
 Jakubowski 177
 Jałocha (Janocha) Andrzej 47, 48
 Jamka-Koperski Franciszek 343
 Jamka-Koperski Wojciech 343
 „Jan” inf. 276
 Janczar 167, 168
 „Jankowski” inf. 198
 Jankowski „Czapla” 329
 Jankowski Jan 258
 Janocha Andrzej zob. Jałocha Andrzej
Janowski Włodzimierz 341
 Janusz Wincenty 163
 Janusz Wojciech 163
 Janyska Karol 343
 Janyska Teodor 343
Jaracz Andrzej 14, 19
 Jaranowski Julian 201
 Jaranowski Stanisław 201, 204
 Jarczyński Michał zob. Gawryś Michał
 Hieronim
 Jarosławska Wiktoria z d. Kubat 170
 Jarosławski Franciszek 171
 Jarosławski Józef 171
 Jarosławski Kazimierz 171
 Jarosławski Piotr vel Żółtaniecki Emil vel
 Zajączkowski vel Korczyński Paweł
 „Szewczenko Piotr Tarasowicz” 170,
 179, 181, 183, 186, 192–194
 Jarosławski Wojciech 170
 „Jaroszczyński” inf. 276
 Jaroszewicz Alfred 13
 Jaroszyk Henryk 245
 Jarzębowicz Szczepan 36
 Jasińska Tekla zob. Jastrzębska Tekla
 Jastrzębska Tekla z d. Jasińska 251
 Jastrzębski Adam 184
 Jastrzębski Aleksander 251, 256, 264, 281
 Jastrzębski Julian 251
 Jaworski Alojzy 258
Jendrzewski Artur 58, 320
 Jermicz 19
 Jetter Edward Ludwik vel Styczyński
 Michał vel Mierzejewski „Prezes”,
 „Dyrektor”, „Edward”, „Wiechecki”,
 „Michał” 57, 123
 „John” inf. 37, 246
 „Józef” zob. Wierzejewski Wincenty
 Józefiak Bolesława 322
 Józwiak Ludwik 294, 295
 Juchniewicz Kazimierz 343
 Juchniewicz Michał 343
 Julien 35
Jurga Tadeusz 345
 Jurgielewicz Stanisław 50
 Jurkowski Eugeniusz 92

Kabat Paweł 79
 Kaczkowski 175
Kaczmarek Krzysztof 67
 „Kalinowski” zob. Kiwerski Jan
 „Kalinowski” źr. 349
 Kantak 174, 176
 „Kapelusz” inf. 252, 253, 265
Kapiszewski Henryk 92
 Kaplar (Kapral) Jan 249
 Kapral Jan zob. Kaplar Jan
 Karaszewicz Tokarzewski Michał
 zob. Tokarzewski-Karaszewicz Michał
 Karbowski Stanisław 112
Karbowski Władysław 345
 Karbowski Władysław Jan 112
 Karchut Józef 199
 Karpiński Włodzimierz Tomasz „Korab”
 33, 56, 57
Karski Kryśka Tadeusz zob. *Kryśka-Karski*
 Tadeusz
 Karwacka 191
 Kasprowicz Bronisław 332
 Kasprowicz Wincenty 332
 Kasza 174
 Kasztański Icek zob. Kasztański Zenon
 Kasztański Zenon (Kasztański Icek) 268,
 270
 Kawka Bronisław 32
 Kawka Józef 93
 „Kazimierz” zob. Marszewski Zygmunt
 Kędracka Ewa 42, 115
 Kędzior Jan 250, 264
 Kędzior Małgorzata 250

- Kędzior Wojciech 250
 Kępiński Feliks 92
 Kierdrzyński Zdzisław 24
Kijowski Jerzy 341
 Kikiel Grinspan Natan zob. Romkowski Roman
 Kikiel Grinszan Menasze zob. Romkowski Roman
 Kita Aleksander 331
 Kiwerski Jan „Oliwa”, „Ziomek”, „Rudzki”, „Kalinowski”, „Lipiński”, „Dyrektor” 329
 Kleberg Franciszek 217
 Kmieć Wojciech 88
Knap Józef Piotr 80, 340
Knoll Czesław 340
 Knoll-Kownacki Edmund 347
 Kobylecki Józef 118, 119, 124
Kochański Aleksander 268, 307
 Kocik Jan 245
Kofman Jan 74
 Kolankowski 182, 183, 186–189
Kolakowski Piotr 19, 58
 Kołubiec Jakub (Horowitz Jakub) 284, 290
 „Komorek” inf. 248, 264
Komorowski Krzysztof 347, 348
 Konarski Stefan 55
 Konarzewska Wiktoria z d. Wierzbicka 48
 Konarzewski Tadeusz 48
 Konarzewski Władysław 48
 Kondratów Mikołaj 246
 Konieczny Franciszek vel Skawski „Storczyk” 336, 337
 Konieczny Władysław 336
 Konieczny Wojciech 336
 Koperski Jamka Franciszek zob. Jamka-Koperski Franciszek
 Koperski Jamka Wojciech zob. Jamka-Koperski Wojciech
 Koplita Jan 258
 „Kopytowski” inf. 260, 262
 „Korab” zob. Karpiński Włodzimierz Tomasz
 Korab-Łaski Wincenty 344
 Korab-Łaski Zygmunt Izydor 344
 Koral Ignacy 307, 308
 Koras Feliks zob. Kurosz Feliks
 Korczyński Paweł zob. Jarosławski Piotr
 „Korfanty” inf. 33, 56, 57, 91
Kornat Marek 55
Korybut-Marciniak Maria 14
 Korzeniowski 120
 Korzeniowski 224
Kosk Henryk Piotr 173, 322
 Kosmaty Henryk 221, 222
 „Kościeszko” inf. 257, 261
 Kotienko Jakow 20
 Kotlarek Kacper 243
 Kotołowski Wacław vel Kutołowski Wacław „Zych” 118
 Kotowski Grigorij 179
 Kotowski Stefan Marcelli 124
 Kowalczuk 187
 Kowalczyk 329
 Kowalczyk Michał 241, 242
 Kowalczyński Walenty 35
 Kowalski Feliks 344
 Kowalski Witold 344
 Kownacki Knoll Edmund zob. Knoll-Kownacki Edmund
 Kowpak Sidor Artemowicz 328, 333
Kozaczuk Władysław 311
 Kozak Witold Juliusz 32, 53
Kozłowski Piotr 49
 Krach Stanisław 119
 Krajaniak Kazimierz 243
Krajewski Kazimierz 13
 Krakowski Bronisław 118
 Krakus Ignacy „Roman” 25, 26, 139, 154
Kralisz Andrzej 323
 Kranc Bolesław 233
 Kranc Józef 233
 Krasodomski Mateusz 344
 Krasodomski Wojciech 344
Kraśnicka Urszula 341
 Krauze 278
Krawczyk Jacek 311
 „Kriebel” zob. Chmarzyński Jan
 Kronhold Szymon 345
 Kronhold Władysław 345
Królikowski Janusz 172, 207
 Kruckin Grzegorz 246
 Kruczek Julian 247, 248, 256, 264

„Kruk Czarny” zob. Kruszewski Jan
 Krukierok Władysław 238, 240, 275, 277
Krupa Andrzej 66
 Kruszewski Jan „Kruk Czarny” 53, 322
Krwawicz Ney Marek zob. *Ney-Krwawicz Marek*
 Kryska Jan Franciszek 62, 63
 Kryska Kazimierz 61–63, 125
Kryska-Karski Tadeusz 46, 118, 122, 173, 322
 „Krystian” rezydent 330
 Krzemień Ignacy (Feuerberg Ignacy) 51, 52
 Krzyżanowski Aleksander vel Kulczycki Jan „Wilk” 292
 Krzyżański Hipolit 37
 Książkiewicz Stanisław 278
 „Kuba” zob. Gut Kazimierz Witalis
 „Kuba” zob. Jakubianiec Alfons
 Kubat Wiktoria zob. Jarosławska Wiktoria
 Kubiak Tadeusz 23, 211, 212
 Kubica Jan 334
 Kubica Karol 334, 335
 Kucharczyk Franciszek 258, 259
 Kucharczyk Jan 112
 Kucharczyk Wincenty 112
 Kujawa Wojciech 115
Kula Henryk Mieczysław 18, 45, 47
 „Kula” ag. 205
 Kulczycki Jan zob. Krzyżanowski Aleksander
 Kulej Stanisław 328, 331
 Kulesza Władysław Antoni 120
 Kulikowski Józef 332
 Kuliński Zygmunt 134, 138
Kumor Emil 349
 „Kumpel” zob. Piotrowski Edmund
 Kuncewicz Grzegorz zob. Jakubianiec Alfons
 Kuncewicz Jerzy zob. Jakubianiec Alfons
Kunert Andrzej Krzysztof 92, 346
 Kuniczak Stanisław Bronisław 320
 Kuniewski Juliusz 112
 Kuniewski Tadeusz 112
Kurczewski Jacek 38
 Kurosz Feliks (Koras Feliks) 46, 47
 Kuryłowicz Tadeusz 49
 Kuryłowicz Wiktor 313
 Kusztra Grzegorz 345
 Kusztra Józef 345
 Kutołowski Wacław zob. Kotołowski Wacław
 Kwasigroch (ojciec) 136
 Kwasigroch Roman 136
 Kwasigrochowa 136
Kwiatkowska Turek Lucyna zob. *Turek-Kwiatkowska Lucyna*
 Kwiecień Kazimierz 310, 315
Kwiecień Marcin 320
 Kwiek Józef 223, 226, 227, 229
 Kyzioła Mieczysław 82
 Landowski 28
 Langer Gwido Karol „Luc” 319
Langer Howard J. 66, 72
 Laskowski Henryk 35, 36
 Lassaud Jadwiga 84, 85
 Latour Joanna de z d. Popiel 300, 303
 Latour Józef de 110, 300, 303
 Latour Sławomir Gabriel de 110, 300, 303
Laurentowski Franciszek 174
 Laurentowski Stanisław Kostka 35
 Lebedowicz Jan „Szeliga” 91
 Lebedziewicz Ilij 112
 Lebedziewicz Jan Szcześny „Skarga” 112
 Lechowicz Włodzimierz 13
 „Leon” inf. 258, 262
Leski Kazimierz 165
 „Leszek” zob. Gwiazda Feliks
 Lewandowski Henryk 303, 304
 Lewandowski Karol 110
 Lewandowski Władysław 110
 Lewońska 339
 Leżuch Henryk 252
 Leżuch Jan 252, 265, 281, 282
 Leżuch Maria z d. Szybska 252
 Leżuch Wojciech 252
 „Libawski Witold” zob. Tołłoczko Józef
 „Lico” inf. 312
 Lipiński 189, 190
 „Lipiński” zob. Kiwerski Jan
 „Lis” inf. 246, 260
 Lisowski Henryk vel Michalak Henryk 36, 298

- Lisowski Ignacy 298
 Liszkiewicz Janusz 125
Litwiński Robert 307
 Lizak Roman 113
 Lizak Sebastian 113
 Lorenz Kazimierz 36
 Loster Franciszek 113
 Loster Wincenty Stanisław 113
Lubodziecki Stanisław 114
 „Luc” zob. Langer Gwido Karol
 Lutostański 190
 „Lyonczyk” inf. 288

 „Ł” KP 308
Łabuszewski Tomasz 13
 Łapiński Józef 230, 231
 Łapiński Michał 230
 Łaski Korab Wincenty zob. Korab-Łaski
 Wincenty
 Łaski Korab Zygmunt Izidor zob. Korab-
 -Łaski Zygmunt Izidor
 Łopatto Walerian 253
 Łoskot Marian 208, 209
Łossowski Piotr 47
Łowczowski Gustaw 315
Łoza Stanisław 253
 Ługowski Mieczysław 24
 Łyka 231
Łysiak Marian 238

Machcewicz Paweł 299
 Machowski Stanisław 200
 Maciak zob. Maciuk
 Maciejowski Roman 345
 Maciejowski Witold Mieczysław 345
 Maciuk (Maciak) 191, 192
Mackowiak Henryk 341
 Mackowicz Izidor 245
 Macura 269
 Maczek Stanisław 199, 202
 Magiera Edward 89
Majchrowski Jacek Maria 121
Majer Piotr 14
 Majewski 225, 228
 Majkowski 190
 Majski Iwan 287

 Makowski Jan 249
Malczewski Juliusz Jerzy 52
 Malik 190
 Malinowski 125
 „Mały” źr. 285
 Maniowski Wacław 35
 Mańkowski 203
 Marchwiak Stanisław 258
Marciniak Korybut Maria zob. *Korybut-
 -Marciniak Maria*
 Marcinkiewicz 199
Maresch Eugenia 14
 „Marian” inf. 306, 308
 Markowicz Nikolaś 193
Marszałec Janusz 167
 Marszałko 199
 Marszałek Marek 42
 Marszewski Emanuel 345
 Marszewski Zygmunt „Kazimierz” 345
 „Marta” TW 312
 Masłowski Bogusław 296, 297, 306, 308,
 309
 Maszlanka (Maślanka) Bronisław 62
 Maślanka Bronisław zob. Maszlanka
 Bronisław
Materski Wojciech 174
 Matolski Władysław 285
 Matus 184
Matusak Piotr 57, 165
Matusiewicz Andrzej 254
Matwiejew Giennadij 111
 Matyjasiewicz Adam 199
 Matys 175
 Mayer 134
 Mayer Heinrich zob. Żyborski Tadeusz
 Mayer Stefan Antoni 318
 Mazur 193
Mazur Grzegorz 320, 347
 Mazur Tadeusz Leonard 311
Meirtchak Benjamin 94
 Melnarowicz Antoni 120, 123, 124, 346
 Melnarowicz Mateusz 346
 Michalak Henryk zob. Lisowski Henryk
 Michalski Bronisław 48
 Michalski Franciszek 48
 „Michał” zob. Jetter Edward Ludwik

Michniewicz Eugeniusz 346
 Michniewicz Jan 346
 Mielczarski Jan Ignacy „San” 86
 Mielnicki Bolesław 346
 Mielnicki Józef 346
Mieroszewski Juliusz 311
 Mierzejewski zob. Jetter Edward Ludwik
Mierzwiński Zbigniew 323
 „Mietek” inf. 256
 Mikołajczyk Stanisław 276
 Mikulski Jerzy 289
 Milian Stanisław 174
 „Miller” inf. 50
 Minecki Edward 307, 308
 Minecki Ignacy 296
 Minecki Kazimierz 296, 297, 306–308
 Minkiewicz-Odrowąż Henryk „Wacław”
 90, 322
 Mirecki 64
 Misiewicz Eugeniusz 111
 Misiewicz Narcyz Józef 111
Misiuk Andrzej 20, 307
 Moczydlarz Mieczysław 259
 Modzelewski 245
 Mojzel 177–179, 181, 182
 „Moskwicz” inf. 218
 Mosser (Mossor) Bolesław 244
 Mossor Bolesław zob. Mosser Bolesław
 Mostoicz Władysław zob. Mostowski
 Władysław
 Mostowski (Mostoicz) Władysław 216–220,
 353
 Mostowski Piotr 216, 353
Moś Wojciech Bogusław 119
 Mościcki Ignacy 17
 Moyzes Aleksander 83
 Mucha 330
Musiał Filip 293
 Muśnicki Dowbór Józef zob. Dowbór-
 -Muśnicki Józef
 Mystkowski Eryk 49
 Myśliwski Stefan 218

 Naglicki Marian Edward 118, 119, 124,
 175, 176, 178–182
 Naglicka 124

 „Narkoz” zob. Chmura Jakub Witold
Nawrocki Zbigniew 97
 Nehring Michalina zob. Gurbska Michalina
 Neugebauer Norwid Mieczysław zob. Nor-
 wid-Neugebauer Mieczysław
Ney-Krwawicz Marek 321
 Niedzielski Wawrzyniec 200
 „Nikły” inf. 258, 261
 Nikonienko Grigorij 20
 „Nil” inf. 248, 264
 Nitecki Henryk (Tadeusz) vel Zaremba
 Józef 58
 Nitecki Tadeusz zob. Nitecki Henryk
Niwiński Piotr 350
 NN Tomasz 258
 Norwid-Neugebauer Mieczysław 119
 Nowak 174
 Nowakowski 199
Nowik Grzegorz 179
 Nowosadowski Antoni Roman 346
 Nowosadowski Marcel 346

 Obniski 92
 Ochab Edward 11
Ochał Artur 17, 33, 56, 58, 114, 166
 Odorowska Maria 48
 Odorowski Józef 48
 Odorowski Józef (ojciec) 48
 „Olcha” inf. 214
 Olechnowicz Antoni „Pohorecki” 350
 Olechnowicz Stanisław „Orłowski” 55, 56
 „Oliwa” zob. Kiwerski Jan
 Opiola Andrzej 113
 Opiola Franciszek 113
 „Orlik” inf. 50
 Orlik-Rückemann Wilhelm 115, 285, 322
 Orłowski 311
Orłowski Marek 171
 „Orłowski” zob. Olechnowicz Stanisław
 „Orsza” zob. Wierzejewski Wincenty
 „Orzech” inf. 248, 264
 „Orzeł Biały” inf. 256
 Osiński 179
 Osmański Jan 21, 225, 227, 228
 Osmański Władysław 227
 Osoś 249

- Ostrowski Henryk 26, 291
 „Ozóg” zob. Perec Jan Marcin
- Pachlewicz Kazimierz 255
Paczkowski Andrzej 109
 Palamarczuk Irena 183, 186
Paluszkiewicz Marian 314
 „Pantera” źr. 286
 Papka (Popka) Wojciech 244
Parczewska Maria 314
 Parszyk Konstanty 136–138
 Pasławski Stefan 17
 Pawlak Franciszek 24
Pawlak Jerzy 348
 Pełczyński Tadeusz Walenty „Adam”,
 „Alois”, „Grzegorz”, „Robak”,
 „Wolf” 317
Peplowski Andrzej 20, 58, 319, 343
 Perenc Jan Marcin „Profesor”, „Ozóg” 346
 Perenc Marcin 346
Persak Krzysztof 307
 Peters 310, 311, 313
Petrozolin-Skowronska Barbara 329
 Pędzioch Andrzej 221
 Pędzioch Kazimierz 221, 222
 „Philips” inf. 135, 137, 138
 Piekarski Stanisław 267
 Piekło Mieczysław 225
 Pielarski 166
Pietrzak Jerzy 202
Pięta Jan 110, 111, 345
 Pilarski Józef 35
 Pilarski Sebastian 42
 PiłECKI Bolesław 57, 123
 Piłsudski Józef 17, 66, 67, 259
 Pindela Ludwik 347
 Pindela Władysław 347
 Piotrowski Edmund „Podgórski”, „Resz”,
 „Kumpel”, „Zan”, „Zeus” 321
Piotrowski Jacek 16
 „Piotruś” zob. Wierzbicki Piotr
Piper Franciszek 285
 „Pisarski” inf. 245, 263
 Piskorski Florian 314
Podgórczny Józef 343
 „Podgórski” zob. Piotrowski Edmund
- Podniesiński Marian 24
 Podstolski Stefan 287, 288
 „Pohorecki” zob. Olechnowicz Antoni
Poksiński Jerzy 52, 64, 125, 197, 307
Polak Bogusław 18, 38, 163, 174, 341, 344
 Poleje Judel 255
Pomian Krzysztof 311
 „Pomir” inf. 277
Pomorski Janusz 329
 Popiel Joanna zob. Latour Joanna de
 Popka Wojciech zob. Papka Wojciech
Porwit Marian 345
 Potapowicz Wiktor 338
 Potapowicz Władysław 338, 339
 Potocki 246
 „Poznański” zob. Wierzejewski Wincenty
 Pożoga Władysław 298, 299
Pólcłłopek Wojciech 124
 „Prezes” zob. Jetter Edward Ludwik
Prochwicz Jerzy 14, 16, 17, 20, 25, 26,
 341, 350
 „Profesor” TW 313, 315
 „Profesor” zob. Perec Jan Marcin
Prosińska-Jackl Maria 112
 Prus Józef 243
Przemsza-Zieliński Jan 346
 Przyrski zob. Przytarski
 Przytarski (Przyrski) 136
- „R” KP 308
 Rabczenko 255
 Raczkiewicz Władysław 67
 „Radke” inf. 81, 84, 87
 Radkiewicz Stanisław 11, 12
Radomski Jerzy Adam 63, 120, 341
Radziwonowicz Tadeusz 322
Rafalska Dominika 14
 „Rak” inf. 287, 288
 Rapior Antoni 258, 259
 Ratajski Jan 113
 Ratajski Stanisław 113
 Ratomski Józef 36
 Rekowski 258
 „Resz” zob. Piotrowski Edmund
Rezmer Waldemar 347, 352
Rękas Jan 219

„Robak” zob. Pelczyński Tadeusz Walenty
 Roch Emil 251
 Rogala Leonard 79
 Rogowski Bazyl 36, 37
 „Rola” inf. 202
Roman Wanda Krystyna 110, 111, 119, 174,
 322, 345
 „Roman” zob. Krakus Ignacy
 Romkowski Roman (Grinspan-Kikiel Na-
 tan, Grinszpan-Kikiel Menasze) 11, 109,
 164, 340
Rostworowski Stanisław 344
Roszkowski Wojciech 74
 Rozwadowski Bolesław 49
 Rozwadowski Tadeusz 49
 Römmel Juliusz 79
 Różański Józef 11
Rubas Mirosław Jan 13, 19
 Ruciński Zdzisław 199
 Rückemann Orlik Wilhelm zob. Orlik-Rüc-
 kemann Wilhelm
 „Ruczaj” zob. Gut Kazimierz Witalis
 „Rudzki” zob. Kiwerski Jan
 Rutkowski Tomasz 164
 Rutkowski Władysław 164
 Rybak 330
Rybarczyk Piotr 302
Rybarska Ewa 351
Rybka Ryszard 59, 90, 94, 110, 112–115,
 118, 119, 124, 163, 174, 219, 247, 248,
 285, 291, 307, 313, 340–350, 352
 Rydz Śmigły Edward zob. Śmigły-Rydz
 Edward
 Rymkiewicz Bolesław 214
 Rymkiewicz Józef 214, 215
 „Rynkowski” inf. 301, 304
 „Ryś” inf. 259, 262
Rzepniewski Andrzej 268

Saja Piotr 113
 Sakowski 314
 „Samson” inf. 32, 53, 73, 87, 90, 91
Samuś Paweł 111
 „San” zob. Mielczarski Jan Ignacy
 Sarnowski Stefan 21, 23, 64
 Sarski 288
 Sateja Jerzy 206, 210, 213, 215, 220
Sawicki Jan Kazimierz 57
Sawicki Zdzisław 174, 322
 Schauer Eugeniusz 347
 Schauer Karol 347
Schmitzek Stanisław 314
 Sekreta Rudolf 235, 237, 239
 „Serce” inf. 63
 Siekacz 175
 Sienkiewicz Jan 114
 Sienkiewicz Kazimierz 114
Sienkiewicz Witold 172
 Sikorski Walerian 173
 Sikorski Władysław 15, 67, 287
 Skalski zob. Sokalski Tomasz Stefan
 „Skarga” zob. Lebiechiewicz Jan
 Szczęsny
 Skarski Tadeusz Władysław 114
 Skarski Tomasz 114
 „Skaut” zob. Wierzejewski Wincenty
 Skawski zob. Konieczny Franciszek
 Skinder Tadeusz 53, 318
Skłodowski Krzysztof 347
 Skowronek Jan „Grom” 329
Skowrońska Petrozolin Barbara zob. Petro-
 zolin-Skowrońska Barbara
Skóra Wojciech 58
 Skrzydlewski Józef 84, 319
 Skrzydlewski Kazimierz 37
 Skrzyński Henryk 291, 292
 Skrzyński Włodzimierz 35
 Skrzypczyk Jan 170, 194
Skubisz Paweł 14, 17, 37–39
 Skupiński Henryk 32
 Skwira Józef 289
 Sławiński Wincenty 310, 312, 314
 Słomczyński Roman 114
 Słomczyński Stanisław 114
 „Słomka” zob. Szopiński Stanisław Jan
 Smoleński Marian 317
Smoliński Józef 59, 307, 313, 314, 343
 Smółka Michał 328, 329
 Smółka Mieczysław 329
 Smółka Stanisław „Szulak” 22, 278,
 328–331
 Sobański 92

Sobolta Eugeniusz vel Stryjski 74, 75
 Sochański Marian 95
 Sokalski (Skalski) Tomasz Stefan 92
 Sokołowski 61, 64
 Sokołowski Jan 348
 Sokołowski Jan Witold 24
 Sokołowski Kazimierz 348
 Solko (Zajko) 218
 Sopałowicz Andrzej 128
 Sopałowicz Stanisław 128
 Sopałowicz Teofila z d. Teofilewska 128
 Sosnkowski Kazimierz 63, 67
Spalek Robert 13
 Staniewicz Piotr 164
 Staniewicz Władysław 24, 164
 „Stanisław” inf. 22, 23, 208, 209
 „Stanisław” zob. Gano Stanisław
 Stankiewicz Jan 199
Starczewski Mieczysław 320
 Stark 172
 Staroń Paweł 90
 „Staszyc Jan” zob. Tołłoczko Józef
Stawecki Piotr 46, 47, 94, 199, 285, 314, 322
Steblik Władysław 113
 „Stefan” inf. 218
 Stefaniak Marcin 42
 „Stefański” inf. 87
Stepan Kamil 59, 90, 94, 110, 112–115, 118, 119, 124, 163, 174, 219, 247, 248, 285, 291, 307, 313, 340–350, 352
 „Storczyk” zob. Konieczny Franciszek
 „Strażnik” inf. 244
 Strumpf Henryk 348
 Strumpf Bronisław 348
 Stryczyński Michał zob. Jetter Edward Ludwik
 Stryjski zob. Sobolta Eugeniusz
Strzelecka Irena 285
 Sucharski T. 300
Suchcitz Andrzej 54, 55, 57, 58, 84, 86, 88, 310, 317–319, 321
 Suchow 194
Sufin Tomasz 350
Suliński Jan 350, 351
 Sulma Stanisław „Velox” 317
 Suwada Józef 115
 Suwada Stanisław 115
Swat Tadeusz 92, 331
 Synoradzki Witold 87
 Szachtej Roman 291, 292
 Szaliński Stanisław Józef 318
 Szaper Jerzy 166
Szapował Jurij 287
Szawłowski Ryszard 16, 114, 118, 343
 Szczechura Błażej 348
 Szczechura Bronisław vel Buczyński Jan „Żółtek”, „Zimny” 348
 „Szczepan” zob. Gurtat Eugeniusz
Szczepański Kajetan 285
Szczurowski Maciej 110, 111, 345
 Szejko Jan 121
 Szela Władysław Stanisław 121
 Szeliga Franciszek 24
 „Szeliga” zob. Lebedowicz Jan
 Szeling (Szelking) 137, 138
 Szelking zob. Szeling
 „Szewczenko Piotr Tarasowicz” zob. Jarosławski Piotr
 Szewczyk Jan 11, 12
 Szewczyk Stanisław 94
 Szewczyk Władysław 300, 302
Szews Jerzy 314
 Sznuk Kazimierz 348
 Sznuk Marian 348
 Szopiński Stanisław Jan „Abradt”, „Abrat”, „Słomka” 167
 Szostak Juliusz 94
 Szot 175, 178
 Szponar 119
 Szprygier 258
Szpytma Mateusz 293
Szubański Rajmund 16
 Szufnar Edward 199
 „Szulak” zob. Smółka Stanisław
 Szulc Kazimierz 211
 Szulc Wawrzyniec 22, 23, 211
 Szulczewski Cezary 314
Szumilo Mirosław 197
 Szutt Jakub 118, 123
Szwagrzyk Krzysztof 125
 Szwajkowski Jan 349

- Sz wajkowski Stanisław 349
 Szweda Wiktor 244, 249
 Szwemin Alojzy 135–138
 Szweminowa 136
 Szydłowski Wiktor 59
 Szymandera Wincenty 258
 Szymańska Agnieszka zob. Czechowicz Agnieszka
 Szymańska Eleonora z d. Głodowska 251
 Szymański 121
 Szymański Bronisław 11
 Szymański Jan 251
 Szymański Józef 251, 257, 264
 Szymczyński Zygmunt 47
 Szykowski 123

 Śliwa Władysław vel Imiołek Stanisław 28, 65, 97, 98, 108, 130, 133
 Ślósarczyk Antoni 114
 Ślósarczyk Józef 114
 Śmigły-Rydz Edward 37, 121
 Śródka Andrzej 312
 Światło Józef (Fleischfarb Izaak) 109
 Świerczański (Świerczyński) Paweł 136–138
 Świerczyński Paweł zob. Świerczański Paweł
 „Świętosławski” inf. 74

 Tabor Edward 36
 Taczanowska Grabska Maria zob. Grabska-Taczanowska Maria
 Tarka Krzysztof 292
 Tarnawski 187
 Tarnawski Józef 350
 Tarnawski Władysław Józef 350
 Tatomir Jan Paweł 123
 Techman Ryszard 19, 268
 Techman Ryszard 42
 Teofilewska Teofila zob. Sopałowicz Teofila
 Tessaro Stanisław „Zosik” 322
 Tichonowicz Nikołaj 193
 Tkacz Stanisław 93
 Tkaczew Władysław 204, 232
 Toborek Tomasz 348

 Tokarzewski-Karaszewicz Michał 349
 Tołłoczko Anna z d. Amling 254
 Tołłoczko Anna z d. Czerwińska 253
 Tołłoczko Jan 253
 Tołłoczko Józef (ojciec) 254
 Tołłoczko Józef „Libawski Witold” 253, 254
 Tołłoczko Józef „Staszyc Jan” 254, 255
 Tomasik Paweł 67, 109
 Tomaszewski Longin 167
 Trapszo Stanisław 349
 Trapszo Tadeusz 349
 Troka Kilian 137
 Truszkowski Stanisław 219
 Tryduński Franciszek 91
 Tucholski Jędrzej 59, 86, 287
 „Tur” źr. 118, 124
 Turek-Kwiatkowska Lucyna 312
 Twardowski 155, 158
 Twardowski Bronisław 350
 Twardowski Juliusz 350
 Twardowski Wacław 243
 Tym Wacław 268
 Tymko Marian 258

 Urbanowicz Henryk 82, 83
 Urbański 203
 Ustinowicz Mieczysław vel Ciszewski Mieczysław „Grab” 291

 „Velox” zob. Sulma Stanisław
 Vetulani Adam Joachim 312
 Ville Bronisław Ludwik de 314

 „Wacław” zob. Minkiewicz-Odrowąż Henryk
 Wajda Kazimierz 201, 204
 „Walek” inf. 244, 245, 263
 Walentynowicz Nikodem 120
 Waligóra Bolesław 119, 344
 „Walter” inf. 135, 137, 138, 228
 „Walter” rezydent 228
 Wałach Antoni 235
 Wałach Jan 21, 235, 236, 272
 „Warecki Jerzy” zob. Wierzejewski Wincenty

„Wasikowski” inf. 203
 Wasilewski Antoni 249, 250, 264
 Wasilewski Józef 249
 Wasilewski Wacław 36
 Waszczyński 178, 181
 Wawrzynowicz Henryk 23, 205
 Wawrzynowicz Kazimierz 205, 206
 Wątroba Henryk 302
 Wegierow Stefan zob. Wengierow Stefan
 Weinert Bolesław 21
 Wejtko Tadeusz 219
 Wengierow (Wegierow) Stefan 268
 „Werner Jan dr” zob. Chmarzyński Jan
 Wesłowska 176, 177
 Weygand Maxime 66
 „Wiarus” 260
 Wichura Czech Juliusz zob. Czech-Wichura
 Juliusz
Widacki Jan 20
 „Wiechecki” zob. Jetter Edward Ludwik
 „Wielkomiejski” inf. 73
 Wierzbicka Wiktoria zob. Konarzewska
 Wiktoria
 Wierzbicki Piotr „Piotruś” 123
 Wierzbowski 306
 Wierzejewski Wincenty „Józef”, „Warecki
 Jerzy”, „Skaut”, „Orsza”, „Poznański”
 201
 Wietrzykowska Helena 223
 Wietrzykowski Stefan 21, 223, 224, 228
 Więckowski 173
 Więckowski Franciszek 294
 Więckowski Stanisław 294
 „Wiktor” inf. 203
 Wilczyński Mikołaj 350
 Wilczyński Wilhelm „Wiluś” 350
 „Wilk” 250
 „Wilk” zob. Krzyżanowski Aleksander
 „Wiluś” zob. Wilczyński Wilhelm
 Winogrodzki Roman Feliks 59
 Wiszniowski Bolesław 83
 Wiśniewski Antoni Leon 350
 Wiśniewski Kazimierz 352
 Wiśniewski Piotr 352
 Wiśniewski Stanisław 350
 Witalis 199
 „Witalis” zob. Chmura Jakub Witold
 Witczak Eugeniusz 165, 168
 Witkowiak Józef 352
 Witkowiak Wojciech 352
Włodarkiewicz Wojciech 16, 320
 Włodarski Zygmunt 21, 278
Wodejko Marcin 319
Wojtczak Janusz 55
 Wojtowicz Wacław 36
 Wojtyński Jan 94
 „Wolf” zob. Pełczyński Tadeusz Walenty
 Wolski Mieczysław 235
 Wozniesiński Dmitrij 21, 22, 195, 197
Woźny Aleksander 319, 320
Wójcik Władysław 342
 Wójcikowski 231
 Wroński Józef 48
 Wróblewski Bronisław 11
 Wróblewski Walery 154
Wszendyrówny Andrzej 319
 Wujtkowiak Ludwik 258
Wyczesany Jerzy 95
Wyszczelski Lech 340, 343
 Wyszyński 228
 Wyszyński Jerzy 296
 „Wytych Teodor” zob. Chmurzyński Jan

Zaborowski Jan 217
Zachariasiewicz Władysław 314
 Zagórski Stanisław 247
 Zając 231
 Zając Edward 270
 Zajączkowski Piotr zob. Jarosławski Piotr
 Zakrzewski 185
 „Zan” zob. Piotrowski Edmund
 Zańko Katarzyna 171
 Zaremba Józef zob. Nitecki Henryk
 Zarębski Marian 286, 287
 Zasuń Henryk 224
 Zawadzki 92
 Zbierski 224
 „Zdziechowski” TW 94
 „Zefir” zob. Gut Kazimierz Witalis
 Zelea Codreanu Cornelius
 zob. Codreanu-Zelea Corneliu
 „Zeus” zob. Piotrowski Edmund

„Zgoda” inf. 88
Zielińska Irena 231
Zieliński Franciszek 241
Zieliński Jan 241, 242
*Zieliński Przemsza Jan zob. Przemsza-
-Zieliński Jan*
Ziemba Zdzisław Albin 38
Ziemiański Bolesław 38
Zientarski Jan 296
Zimnowłocki Józef 243, 266
„Zimny” zob. Szczechura Bronisław
„Ziomek” zob. Kiwerski Jan
Ziółkowski Julian 22, 51, 52
„Zosik” zob. Tessaro Stanisław
Zwierzynski Zenon 291–293
Zych Antoni 111
Zych Ludwik „Duch” 111
„Zych” zob. Kotołowski Wacław

Żabiński Jerzy 214–216, 220
„Żak” inf. 243, 244, 280
Żdanowicz Witold 346
Żelak Józef 184, 187
Żelak Karol 184
Żelak Piotr 184–188
Żeligowski Lucjan 118, 285, 310, 344, 345
Żołnierzyk Maria 190
Żongołowicz Eugeniusz 173
„Żółkowski” inf. 236
Żółtaniecki Emil zob. Jarosławski Piotr
„Żółtek” zob. Szczechura Bronisław
Żuławski 174
Żurkowski Stanisław 46, 118, 122, 173,
322
Żyborski Tadeusz vel Mayer Heinrich 284,
285
Żychoń Jan 320

INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH

- Afryka Północna 66
Aix-les-Bains 310, 312, 314, 315
Aleksandria 166
Aleksandrów Kujawski 304, 322
Andrzejów 293
Anglia zob. Wielka Brytania
Anielewo 318
Anin 109
Annopol 331
Antonia 49
Arnswalde (Brunswelde) 217, 225, 342
Augustów 345
Auschwitz 92, 285
Austria 51, 172, 288
Austro-Węgry 163
Azja Środkowa 117
Azowskie Morze 117
- Babice 61, 117
Baczki 235
Badówka 174, 176, 177
Baranowice zob. Baranowice
baranowicki powiat 250
Baranowicze (Baranowice) 65, 162, 189, 247, 254, 255
Barnauł (Bernauł) 192
bartoszycki powiat 301, 304
Bejrut 346
Belgia 199
Bełzec 89
Beniaminów 122, 317, 322
berdyczowski powiat 350
Berdyczów 179, 180, 341
Bereza Kartuska 190, 191, 250
Bergen-Belsen 92
- Berlin 58, 74, 136, 166, 343
Berlin Zachodni 109, 310
Bernauł zob. Barnauł
Berno 314
Besarabia 79
Będzin 348
Biała 224
Biała powiat 61, 163
Biała Podlaska 322
Białogard 261, 266, 267
Białogród 165
Białoruska Socjalistyczna Sowiecka Republika 332
Białoruś Zachodnia 250
białostockie województwo 216, 345
Białuty 49
Białystok 31, 35, 71, 72, 281, 282, 285, 322, 351
Biechów 302
Biedrusk 82, 83, 172
Bielsk Podlaski 338, 351
Bielsko-Biała 341
Biskupicze 311
Bliski Wschód 67, 324, 327
Błonie 64
Bobrujsk 286
Bochnia 114, 115
Bogusławice 344
Bojany 348
Bolechów 163
Bolesław 205
Borek Stary 113
Bośnia 341
Brasław 121
Braunschweig 53, 94, 119, 163, 345

Brazylia 342
 Briańsk 292
 Brodnica 46, 49, 201, 290
 Brodowe Łąki 49
 Brody 90
 Broughton 318
 Bruksela 66
 Brunswelde zob. Arnswalde
 Brwinów 346
 brzeski powiat 112, 199
 Brzesko 198, 317
 Brześć 15, 46, 61, 65, 70, 71, 80, 96, 122,
 217, 227, 247, 286, 318, 321, 351
 Brzezinka 119
 Brzeźno 258, 259
 Brzozów 59, 258
 Brzuchowice 190
 Buchowice 163
 Buclaw 235
 Budki Nieznanowskie 173
 Bug 70, 71, 96, 144, 227, 351
 Bukareszt 54–58, 92, 94, 260, 268, 320,
 321, 343
 Bukowina 172
 Bułgaria 299
 Busk 170–172, 181, 182, 188
 Busko-Zdrój 312
 bydgoskie województwo 31, 303
 Bydgoszcz 14, 21, 37, 41, 55, 58, 61–63,
 69, 72, 75, 77, 84, 87, 88, 108, 113,
 120, 131, 134, 138, 155, 163, 197, 205,
 219, 231, 275, 278, 290, 291, 294, 295,
 298–300, 302–305, 320, 321, 338, 339,
 346, 352
 Bytom 97, 270, 344, 350
 bytowski powiat 257, 258, 259
 Bytów 246, 257, 258, 261, 263
 Bzura 233, 349

 Călimănești 318–320
 Carskie Sioło 93
 Casablanca 310
 Cegielnia 257
 Chałen 255
 Chałupki 288
 Charków 118, 174, 344
 Charzewice (Chorzowice) 230
 Chełm 46, 93, 163, 241, 273
 Chełmno 72, 138, 318
 chełmski powiat 48, 348
 Chmielnik 42
 Chojnice 134–138
 chojnicki powiat 134, 136, 258
 Chorzele 49
 Chorzowice zob. Charzewice
 Chorzów 90, 270, 334
 Choszczno 231, 267
 Chotyłów 273
 Chrzanów 117
 Chyrów 90
 Ciechanów 46, 48–50, 122, 351
 Ciechocinek 304
 Ciemino 259
 Cierno 335
 Cieszyn 111, 128, 268, 269, 341, 345
 cieszyński powiat 269
 Coëtquidan 199, 311
 Colditz 62, 317
 Compiègne 319
 Cudów 248
 Cuple 49
 Czarne Morze 66
 Czarny Ostrów 185, 187
 Czartolomie 137
 Czechosłowacja 17, 45, 51, 268, 269, 287,
 288, 296, 327
 Czechy zob. Czechosłowacja
 Czelabińsk 270
 Czerkasy 173
 Czerniowce 23, 59, 172, 211, 244
 Częstochowa 94, 199, 224, 288, 314,
 336
 Częstochowa-Stradom
 zob. Częstochowa
 częstochowski powiat 260
 Częstocice 302
 Człopa 301
 człuchowski powiat 134
 Czortków 32, 37, 53, 180, 211, 227, 237,
 286, 292, 328, 334, 346

 Ćmielów 218

Darłowo 247, 255
Dąbie 266
Dąbrowa Górnicza 170, 187, 335, 349
Dąbrowa Tarnowska 198
Dąbrowy 49
Dederkały 52
Dębica 89
Diagilewo 292
Dniepr 66, 118, 181
Dobieszewko 233
Dobrzec 128
Dolny Śląsk 97
Dolsko 258, 259
Dominek 252
Dopiewo 164
Dorsten 113
Dössel 46, 113, 124, 173, 340
Douglas 318
drawski powiat 248
Drawsko 248, 264
Drażdzewo 49
Drohobycz 290
Drożdzyce 162
Dubki 125
Dubno 90
Dukla 62
Dukszy 119, 121, 123, 124
Działdowo 49, 50, 275
Dziewięczyce 97
Dźwińsk 219
Dzambuł 109

Eddleston 61
Edelbach 288
Edynburg 62, 199
Egipt 110, 287, 317
Eisenberg 319
El Amiriya 166
Elbląg 240, 252
Elgg 314
Elsterhorst 342
Ełk 332
Erzerum 246
Esztergom 346
Europa 314
Europa Wschodnia 72

Felsztyn 183
Finlandia 67, 291
Fordon 231
Fort William 318
Francja 32, 54, 55, 59, 61–64, 67, 74, 80,
83, 84, 87, 89, 90, 112, 113, 118, 120,
122, 123, 155, 158, 160, 166, 171, 199,
238, 276, 288, 310–314, 318–322, 326,
340, 343, 344
frysztański powiat 111
Frysztat 268, 341

Galicja 172
Garwolin 217
Gdańsk 29, 45, 47, 48, 58, 71, 72, 86, 202,
231, 240, 241, 252, 253, 261, 268, 282,
295, 296, 299, 302, 305, 312, 350, 354
gdańskie województwo 71
Gdynia 21, 56, 57, 70, 97, 113, 163, 231, 251,
253, 268, 321, 330, 335, 338, 341, 349
Gdynia-Oksywie zob. Gdynia
Genewa 55, 310, 311, 314, 322
Glasgow 89, 318
Glińojec 348
Gliwice 91, 114, 230, 346
Głębokie 24, 291, 292, 342
Głódowo 258, 259
Gniezno 223–225, 227, 228
gnieźnieński powiat 227
Gnojno 122
Golejowo 110
Goleszów 268, 269
Gołańcz 233
Gołębie 49
Gorczyca (Groszcyca) 258
Gorki 193, 338, 339
Gorki obwód 109
Gostkowo 317
Goszyn 246
Góra Kalwaria 48, 259, 338
Górny Śląsk 31, 109, 319
Górowo-Trząski 49
Góry 95
Grabno 118
Grabowe Pole 301, 304
Grajewo 298, 336, 338

Grenoble 82, 154, 310, 311, 313, 315
Griazowiec 292, 347, 350, 352
Grochów 173
Grodno 24, 31, 35, 36, 46, 70, 94, 122, 123,
138, 165–167, 199, 214, 216, 217, 349
grodzieński powiat 332
Grodzisk Mazowiecki 91
Grodzisk Wielkopolski 84
Grodzisko 332
Gross Born 62, 79, 111, 342
Groszczyca zob. Gorczyca
Gródek Jagielloński 173
Gródek Jagielloński powiat 113
Grudziądz 47, 52, 83, 87, 201, 247, 254,
294, 300–304, 311, 317, 318, 345
grudziądzki powiat 300, 301, 303
Grybów 345
Gryfino 244
Grzechynia 312
Gusen 286
Guzar 350

Hadamar 173, 268
Hamburg 203, 310, 314, 315
Hanoi 219
hanowerski okręg 311
Havelberg 322
Hel 16, 294
Helsinki 310
Henryków Stary 171
Herten 354
Hiszpania 51, 154, 319
Hohnstein 79, 225
Holandia 199
Holsterhausen 276
Hołynka 226
Homel 253
Hoyerswerd 62
Hreczana (Hreszana) 184
Hreszana zob. Hreczana
Husiatyn 186
Huszt 114

Ignalin 120, 123
Iłów 247
Inowrocław 224, 298, 329

Irak 287
Irkuck 341
Istres 311
Itzehoe 96
Iwienice zob. Iwieniec
Iwieniec (Iwienice) 19, 275, 341
Izdebnik 112
Izrael 51, 64, 154, 282, 324, 327

Jabłonna 310
Jachcice 294
Janiszów 235
Janowa Dolina 286
Janowo 48, 49
Janowo Lwowskie 113
Janówka 128
Januliszki 122
Japonia 167
Jaranowice 289
Jarocin 128, 129, 164
jarociński powiat 128
Jarosław 166, 197, 230, 334
Jasienica 348
Jasienica Solna 113
Jasień 170
Jasionno 341
Jasło 347
Jassy 74
Jastrowie 243, 244, 256, 260
Jastrząbka 49
Jaworzno 244
Jawty 51
Jelenia Góra 343
Jerozolima 57, 58, 321
Jędrzychów 112
Johannisbrunn 46, 172
Jugosławia 67, 346
Juraciszki 50
Jurczyce 171

Kadzidło 49
Kalety 332
Kalinów 120, 346
Kalisz 163
Kałwaria 350
Kałwaria Zebrzydowska 163

Kamieniec Podolski 187
 Kamień 263
 Kamionka Łomżyńska 350
 Kamionka Strumiłowa powiat 170, 171, 190
 Kampinoska Puszcza 349, 352
 Kamyszłowo 253
 Kanada 58, 307, 314, 315, 323
 Kanie 48
 kaniowski powiat 297
 Kaniów 343
 Kańsk 341
 Katowice (Stalinogród) 38, 47, 48, 58, 65, 69, 72, 77, 84, 88–90, 96, 108, 111, 114, 115, 207, 268–270, 285, 289, 292, 315, 317, 320, 323, 346
 katowicki powiat 334
 Katyń 19, 218, 322
 Kaukaz 117
 Kazachstan 117
 Kazań 329
 Kąty 232
 keptński powiat 128
 Kętrzyn 14, 17, 19, 24
 Kęty 62
 Kiejdany 124
 Kielce 58, 72, 119, 126, 163, 219, 286, 291, 343
 kieleckie województwo 249
 Kijów 54, 173, 181, 182, 287, 328, 329, 345
 Kinghorn 90
 Kinross 319
 Kiszyniów 70
 Kluczbork 268, 345
 Kobryń 275, 338
 Kobyła 204
 Kochlew 261
 Kock 209
 Kołobrzeg 82
 Komorowo 54, 83, 86, 112, 120, 166, 173, 174, 218, 219, 313, 331, 346, 348
 Königstein 172, 174, 217
 Konin 163
 koniński powiat 223
 Konradów 128
 Kopyczyńce 61
 Kopydlówko 223
 Korabniki 198
 Korea 210, 270
 Koronowo 291
 Koszalin 18, 37, 97, 174, 236, 243, 244, 246, 248–251, 253–255, 259–261, 263, 264, 266, 267, 279, 344
 kościański powiat 162
 kościerski powiat 257
 Kotelwa 328
 Kocielnikowo 53
 Kotlice 346
 Kowal 318
 Kowno 82, 166, 255
 Kozaczyszna 120, 121
 Kozielsk 19, 322
 Kórnik 349
 krakowskie województwo 61, 71, 205, 328
 Kraków 21, 38, 41, 52, 55, 56, 58, 59, 63, 67, 69, 70, 72, 86–88, 94, 95, 97, 109, 110, 112–115, 119, 154, 155, 162, 163, 171–173, 198, 201, 231, 237, 238, 241, 252, 286, 292, 293, 300, 303, 312–314, 317, 319, 320, 322, 329, 336, 342, 346, 347, 349, 350, 352
 Krasne 182, 271
 Krasnobród 345
 Krasnołaka 49
 Krasnystaw 163, 250
 Krosno 90, 240, 350
 Krośniewice 64
 Krotoszyn 172
 Królewiec 253
 Królewska Huta 58, 89
 Krukowo 49
 Krynica 233
 Krzemieniec 328, 329
 Krzeszowice 319
 Krzewin zob. Krzywin
 Krzynowłoga Mała 49
 Krzywa Góra 138
 Krzywin (Krzewin) 176, 177, 182
 Kubań 197, 345
 Kujbyszew 67, 115, 282, 292
 Kuklin 49
 Kurhany 177

Kursk 197
 Kurytyba 342
 Kutno 162

Langwasser 317
 Laufen 53, 119
 Le Pont de Claix 311
 Leeds 201
 Legionowo 12, 117, 149, 165, 244, 267,
 270, 282, 289, 293, 302, 304, 315
 Les Sables d'Ollonne 55
 Leszno 129
 Leśmierz 94
 Leśna 332
 Łębork 163, 349
 łęborski powiat 349
 Liban 66
 Libawa 253
 Lida 50, 214
 Lienz 331, 341
 Lipówka 352
 Lipusz 257
 Litwa 15, 86, 110, 111, 119, 166, 167, 205,
 253, 287, 300, 303, 319, 321, 344, 347,
 350, 352
 Lizbona 314
 Londyn 54, 56, 64, 67, 73, 74, 82, 113, 118,
 119, 121, 122, 155, 159, 166, 171, 244,
 311, 317–321, 323, 344, 350
 Long Marston 173
 Lubaczów 113
 lubartowski powiat 235
 Lubartów 276
 Lubawa 46
 Lubeka 53, 96, 296
 lubelski powiat 235
 lubelskie województwo 48, 235
 Lublana 52
 Lublin 21, 46, 65, 70–72, 91–95, 113, 163,
 167, 173, 201, 215, 218, 230, 231, 235,
 236, 240, 246, 290, 302, 307, 320, 343
 Lublin gmina 48
 Luszowice 115
 Lwów 32, 46, 51, 53, 59, 63, 69–71, 77,
 79, 89, 90, 95, 113–115, 117, 119, 155,
 172–174, 182, 183, 185–191, 194, 199,
 201, 221, 255, 286, 312, 313, 317,
 320–322, 342
 Lyon 154

Łambinowice 42
 Łapanów 285
 Łaskarzew 250
 Łączewna 295
 Łobżenica 256
 Łodyna 318
 Łomianki 53, 320
 Łomża 49
 łomżyński powiat 216, 353
 Łopuszno 49
 Łotwa 15
 Łowicz 236
 Łódź 21, 32, 51, 70, 72, 81, 86, 87, 94, 97,
 155, 165, 167, 168, 217, 227, 232, 258,
 267, 270, 289, 293, 297, 299, 335, 341,
 342, 348
 Łubin 258
 Łuck 223
 Ługi 227, 260
 Łuniniec 15
 Łyngmiany 120, 121

Machnówka 350
 Madagaskar 244
 Magnitogorsk 270, 282
 Malbork 49, 301, 340
 Małaszewicze 61
 Małopolska 17, 31
 Małyńsk 208, 209
 Marki 92
 Marsylia 311
 Martynówka 296, 297
 Masłoński Piec 315
 Mauthausen 285, 286
 Mauthausen-Gusen zob. Mauthausen
 Mazowsze 46
 Mazury 54
 Medyna 109
 Meilen 312
 Mejłuny 121
 Melatyn zob. Milatyn Nowy
 Melatyn zob. Milatyn Stary

Meppen 28
 Miastko 246, 258, 259, 262
 Miastko powiat 258, 259
 Michałkowice 334
 Mickiewicze 250
 Miejska Dąbrowa 289
 międzychodzki powiat 260
 Międzyrzec Podlaski 246
 Milatyn Nowy 191
 Milatyn Stary 191
 Mińsk 19, 175, 253
 Mińsk Litewski 317
 Mińsk Mazowiecki 65, 275, 334
 Mir 249
 Mizocz 180
 Mława 275
 mławski powiat 346
 Mniszek 226
 Modlin 163, 275, 350
 Mogilno 224
 Mokrzyńska 112
 Monte Cassino 320
 Morawska Ostrawa 268
 Moskwa 51, 97, 109, 123, 167, 173, 192,
 193, 292, 315, 338, 339, 345
 Mosurskie Lasy 329
 Moszczanica (Moszczenica) 174, 180
 Moszczenica zob. Moszczanica
 Mottola 350
 Mulhouse 54
 Münster 84
 Murnau 46, 111, 112, 114, 115, 172, 174,
 209, 268, 269, 285, 286, 322, 342, 345
 Murowanka 330
 Myszyniec 49
 myślenicki powiat 336

 Naby 48
 Nadrybki 348
 Nakło 233
 Narwik 119
 Narzym 49
 Nastasów 118
 Ner 266
 Neubrandenburg 59, 62, 349, 352
 Nicea 311

 Niemcy 11, 15–17, 33, 45, 49, 58, 59, 67,
 73, 97, 106, 107, 124, 134, 136, 171,
 191, 199, 201, 202, 208, 209, 232, 252,
 261, 266, 275, 277, 287, 314, 335, 354
 Niemiecka Republika Demokratyczna 109
 Niemiecka Republika Federalna 310, 324
 Niemierzeńce zob. Niemierzyńce
 Niemierzyńce (Niemierzeńce) 184, 186, 188
 Nienburg 96, 124
 Niepołomice 46, 225
 Nieświerz 57, 250, 254
 Niewiemko 267
 Nikołajewo 188
 Niort 318
 Nisko 313
 Normandia 310
 Norwegia 67
 Nowa Wieś 300, 301, 303, 304
 Nowe Święciany 118, 122
 Nowoaleksandrowsk 253
 Nowogard 267
 Nowogórki 249
 Nowogród Wołyński 180
 Nowogródczyna 110
 Nowogródek 95
 Nowosady 313
 Nowosądecka 341
 nowosądecki powiat 328, 345
 Nowy Jork 46
 Nowy Korczyn 80
 Nowy Sącz 114, 199
 Nowy Targ 163, 198
 Nysa 288
 nyski powiat 285

 Odessa 188, 291
 Ogrodzieniec 248
 Olesko 123
 Oliwa 116
 Olkienniki 341
 olkuski powiat 205
 Olkusz 249
 Olsztyn 14, 72, 109, 162,
 olsztyńskie województwo 292
 Opatów 310
 Opole 35–37, 42, 124, 284, 287–289, 346

Opole Lubelskie 307
 opolski powiat 287
 Oranienburg 248
 Orątki 232
 Orenburg 177
 Orłowo 52, 219
 Orzeł 345
 Orzenin zob. Ożenin
 Osieczno 343
 Osowiec 35, 61, 83, 119, 162, 201, 214,
 217, 227, 230, 336, 338, 351, 352
 Ostaszków 19
 Ostrawa 268
 Ostrołęka 50, 341
 Ostrowiec 302, 346
 Ostrowsk 48
 Ostróda 47, 111
 ostródzki powiat 301, 304
 Ostróg 190
 Ostrów 315
 Ostrów Łomżyński 320
 Ostrów Mazowiecka 54, 83, 86, 112, 120,
 166, 173, 174, 216, 218, 219, 313, 331,
 346, 348
 Ostrów Mazowiecka powiat 348
 Ostrów Wielkopolski 354
 Ostrów Wielkopolski powiat 128
 Oświęcim 62, 248, 285
 Otmęt 286
 Ottawa 322
 Otwock 282
 Ożarów Warszawski 112
 Ożenin (Orzenin) 180–182

 Paczkowo 285, 286
 Pakość 292
 Palestyna 57, 92, 110, 166, 287
 Panki gmina 260
 Parciaki 49
 Paryż 55, 58, 66, 73, 82, 94, 114, 244, 253,
 284, 310–312, 314, 317, 319, 320
 Pełty 49
 Penley 49
 Persja 287
 Perth 89
 Peterhof 59
 Petersburg 268
 Pfäffikon (Sfaffikon) 313, 343
 Piaszczyna 256, 259
 Piaszczyna-Wybudowanie 259
 Piatigorsk 310
 Piekarzew 164
 Piła 165, 237, 244, 256, 331
 Pińczów 270
 Piotrkowice 170
 Piotrków Trybunalski 14, 110, 163–165,
 300, 303, 340
 Piszczac 273
 Płaskowice 351
 Pleszew 128, 129
 pleszewski powiat 332
 Płaskirów zob. Płoskirów
 Płaszów 112
 Płock 49, 164, 207, 310, 321
 płoński powiat 48
 Płoskirów (Płaskirów, Proskiwów) 183–
 –186, 189, 192
 Podlęż 209
 Podlęż 260
 Podróżna 249
 Podwołoczyska 183, 185, 187, 188
 Pogorzelec 254
 poleskie województwo 275
 Police 218
 Polska 11, 12, 14, 15, 17, 20–22, 24, 27–29,
 37–39, 41, 45, 49, 57, 61, 66, 67, 71,
 74, 82, 86, 92, 94, 98, 99, 106–108, 118,
 121, 126, 129, 146, 147, 155, 159, 160,
 167, 171, 172, 175–177, 180, 182, 184,
 185, 187–189, 191–194, 202, 206, 228,
 232, 244, 245, 250, 253, 255, 256, 259,
 260, 268, 269, 271, 273, 276, 292, 294,
 298, 303, 307, 310–312, 314, 317, 320,
 324–327, 330, 338–340, 347, 354
 Polska Ludowa zob. Polska
 Połczno zob. Półczno
 Połczyn-Zdrój 247, 261, 266
 pomorskie województwo 201
 Pomorze Zachodnie 218
 Pomysk Wielki 258
 Poniec 319
 Pończewo 301, 304

Powidz 227
 Powursk 59
 Poznań 21, 30, 38, 47, 49, 54, 58, 59, 65,
 69, 70, 72, 79, 84, 86, 87, 96, 108, 109,
 112, 115, 123, 161, 163, 166, 172–174,
 201, 202, 206, 208, 212, 214, 215, 219,
 225, 233, 250, 267, 292, 301, 304, 312,
 314, 320, 321, 328, 341, 343, 346, 348
 poznański powiat 164
 poznańskie województwo 31, 71, 223, 227,
 233, 271, 328
 Pożaty 48
 Pólczo (Połczno) 257
 Północno-Wschodnie Kresy 310
 Praga 244, 311
 Praga 47, 124, 174
 Praszka 47
 Prenzlau 59, 62, 268, 349, 352
 Polska Rzeczpospolita Ludowa zob. Polska
 Proboszczewice 54
 Proskiwów zob. Płoskirów
 Prosztyty 301, 304
 prudnicki powiat 307
 Prudnik 308
 Pruski 49
 Prusy Wschodnie 18, 45, 48, 167, 253
 Pruszcz Gdański 301
 Pruszcz Gdański powiat 301, 304
 Pruszków 50, 59, 86, 113, 119, 173, 218,
 329, 343, 350
 Prużany 138
 prużański powiat 275
 Przasnysz 24, 49, 50
 Przemyśl 70, 90, 96, 118, 138, 219, 231,
 252, 285, 287, 311, 322, 329, 345
 Przysuskie Lasy 317
 Psków 173
 Puck 24, 348
 Puławy 352
 Pułtusk 251, 341
 pułtusk powiat 257

 Rabka 336
 Racibórz 289
 Radom 238, 239, 285, 311
 Radomsk 221
 Radziłów 251
 Rastatt 322
 Rawa 259
 Rawa Ruska 128, 179, 318
 rawicki powiat 271
 Rawicz 11, 311
 Razian zob. Rianzań
 Reazań zob. Rianzań
 Rembertów 46, 55, 75, 118, 149, 217–219,
 225, 240, 291, 292, 313, 318, 329–331
 Rianzań (Razian, Reazań, Rzezań) 328, 329
 Rogoźno 227
 Rokitno 291
 Rosja 27, 216, 338, 353
 Rosja zob. Związek Socjalistycznych Repu-
 blik Radzieckich
 Rothesay 122, 318
 Rozan zob. Różan
 Rozwadów 230
 Równe 64, 119, 190, 223, 250, 251, 287,
 297
 Różan (Rozan) 216
 Rubieżewicze (Rubieżywice) 275
 Rubieżywice zob. Rubieżewicze
 Ruchoje 49
 Ruda Śląska 270
 Rudki 284
 Rudolowice 346
 Rumunia 15, 16, 18, 32, 45–47, 55, 58,
 61–63, 67, 74, 75, 80, 83, 84, 87–91, 94,
 118, 155, 158, 251, 260, 312, 317–321,
 340, 343, 344, 347
 Ruska Wieś 89
 Rybno 49
 Rychwałd 111
 Ryga 56, 253
 Rzeczpospolita zob. Polska
 Rzeczpospolita Polska zob. Polska
 rzeszowski powiat 113
 rzeszowskie województwo 230
 Rzeszów 67, 72, 96, 97, 113, 120, 172, 199,
 218, 292, 299
 Rzezań zob. Rianzań

 Sachsenhausen 167
 Saint Méen le Grand 318

Saint-Pourcain-sur-Sioule 66
 Sajgon 219
 Samarkanda 51
 Sambor 90
 samborski powiat 346
 Sandbostel 124, 296
 Sandomierz 163, 342
 Sanok 90, 312, 313
 Saratów 254
 Sarenki 49
 Sarny 32, 223, 285
 Saska Kępa 173
 Satanowo 189
 Sawia Góra zob. Sowie Góra
 Schleswig-Holstein okręg 311
 Schwangau 72
 Seret 172
 Sędziejowice 219
 Sępólno 295
 Scaffikon zob. Pfäffikon
 Siatyń 23
 Siedlce 120, 236, 247, 248, 320, 351
 siedlecki powiat 49, 251
 Sieradz 47
 sieradzki powiat 258
 Sieriebrianyj Bor 193
 sierpecki powiat 110, 294
 Sierzchowo 304
 Sierzawy 299
 Simno 111
 Skalmierzyce 163
 Skawa 336
 Skawina 198, 320
 Skrzypaczowice 289
 sławieński powiat 247, 255, 259
 Sławkowo 301, 304
 Sławno 302
 Sławuta 176, 179
 Słoniczyn 338
 Słonim 46
 Słowacja 16, 18
 słucki powiat 112
 Słucz 90
 Słupia Stara 163
 Słupsk 19, 163, 244, 250, 251, 253, 259, 265, 267
 słupski powiat 252
 Smardzewo 48
 Smoleńsk 197
 Smołwy 121
 Soest 84
 Sofia 52
 Sokal 90
 Sokołów 267
 Sokółka 281
 Sompolno 318
 Sopot 299
 Sosnowiec 97, 170, 289, 296, 344, 346
 Sosnowek 49
 Sowie Góra (Sawia Góra) 260
 Sowie Góry 286
 Spała 15
 Srebrna Góra 173
 St. Cecile 199
 Stablack 341
 Stalinogród zob. Katowice
 Stambuł 56, 57, 253
 stanisławowski powiat 211
 Stany Zjednoczone Ameryki 38, 109, 137, 209, 228, 231, 252, 265, 269, 276, 314
 Stara Huta 47
 Starachowice 155
 Stare Sioło 172
 Starobielsk 19, 118, 174
 Starogard 290
 Stary Sącz 46
 Staszów 173
 Stawisko 206
 Stawiszczce 59
 Stołpce 15, 56, 121, 227, 241, 276, 338
 stołpecki powiat 249
 Stryj 75
 Strzegom 341
 Strzelce Opolskie 270, 286, 287
 Stwolno 271
 Suez 110
 Sumy 329
 Surochów 172
 suwalski powiat 332
 Suwalszczyzna 35
 Suwałki 17, 31, 35, 36, 165, 253, 322, 342, 343, 347

Swornegacie 134
 Syria 66, 287
 Szachunia 193
 Szack 16
 Szczecin 20, 26, 28, 38, 48, 58, 72, 80,
 82, 87, 88, 90, 94, 96, 114, 155, 165,
 230–232, 234, 244, 266–268, 291, 297,
 312, 344, 345, 348
 szczecinecki powiat 259
 Szczecinek 260, 262, 266
 Szczepkowo-Borowe 49
 Szczerezec 199
 Szczurowa 317
 Szczypiorno 58, 163, 317, 322
 Szepetówka 177, 181, 182
 Szkocja 61–63, 82, 90, 118, 120, 122, 155,
 317, 318, 320, 321
 Sztokholm 173, 321
 Szwajcaria 54, 55, 286, 310, 312–315, 343
 Szwecja 67, 286, 300, 303, 306

 Śląsk 17, 172
 Śląsk Cieszyński 111
 Śniatyń 211
 Śrem 202
 śremski powiat 349, 352
 Środkowy Wschód 166
 Świder 276
 świdnicki powiat 341
 Świdwin 266, 267
 Świecie 295
 Święciany 124, 166
 Świniarsko 328
 Świnoujście 335

 Taganrog 117
 Tananari 245
 Targowiska 90
 tarnobrzeski powiat 230
 Tarnopol 119, 217, 347
 Tarnoruda 187, 188
 Tarnowskie Góry 315
 Tarnów 114, 115, 171, 198
 Tarnówka 187
 Taszkient 117
 Teheran 321

 Tel Awiw 92, 94
 Tłumacz 124
 Tockoje 350
 Tomsk 341
 Toruń 52, 53, 58, 61–64, 70, 90, 96, 113,
 119, 121, 123–125, 131, 172, 201, 202,
 204, 205, 207, 225, 226, 231, 233,
 237–241, 273, 275–277, 291, 302, 304,
 311, 342, 349
 toruński powiat 301
 Trembowla 345
 Trzynieć 268
 Tuchola 135, 136, 138, 290, 301, 304
 Tumierz 333
 Tunezja 56
 Turcja 67, 123
 turecki powiat 261
 Turmont 121, 123
 Turowa (Turów) 287
 Turów zob. Turowa

 Udorpie (Udropa) 258
 Udropa zob. Udorpie
 Ugły 112
 Ukraina 19, 171, 172, 191, 297, 341
 Ukraina Zachodnia 250
 Unieć 346
 Ural 224
 Ustka 251
 Uzbecka Socjalistyczna Republika Radziec-
 ka 290

 Vichy 66, 318

 Wachtan 193
 Wadowice 112, 115, 163
 wadowicki powiat 112
 Walentynowo 256
 Waleńców 270
 Wałbrzych 341
 Wałcz 237, 251, 260, 265, 267, 302
 Wałdowo gmina 258
 wałecki powiat 243, 256, 260, 262, 301, 304
 Wampity 321
 Wapniarka 291
 Warburg 84

Warmia 54
 Warmiak 49
 Warszawa 12–14, 16–18, 20, 21, 31, 33, 34, 37, 38, 41, 45–48, 50–57, 59, 62–67, 69–72, 74, 75, 77, 79–87, 89, 91–95, 97, 98, 109–116, 118–124, 126, 130, 138, 154, 161–167, 170, 172–174, 179, 195, 197, 202–204, 209–211, 217–220, 224, 226, 227, 230, 232, 233, 236, 238, 243, 246, 248, 249, 253, 268, 270, 275, 276, 278, 279, 282, 284–287, 291, 292, 296, 297, 299, 302, 303, 306, 307, 310–314, 316–323, 328, 329, 331, 332, 336, 338, 340–352
 warszawski powiat 255
 Wasiki 49
 Waszyngton 276
 Wawiórka 226
 Wągrowiec 233
 Weisser Hirsch 217
 Wejherowo 258, 345
 Werl 322
 Wersal 217
 Wesola 209, 210, 226, 232, 237, 240, 333, 335
 Westfalia 227, 276, 354
 Wetzikon 55, 312–314
 Węgierska Górka 16
 Węgry 16, 18, 67, 86, 87, 96, 111, 113–115, 120, 163, 199, 225, 276, 307, 311, 320, 344, 346, 351
 Wieczfnia 49
 Wiedeń 52, 58, 320
 Wielbowno 179
 Wieliczka 112
 Wielka Brytania (Anglia) 32, 38, 46, 48, 53, 56, 61–63, 67, 80, 82, 83, 87–90, 112–114, 119, 120, 155, 158, 159, 171, 199, 202, 276, 287, 298, 307, 310, 311, 317, 318, 320, 321, 340, 344, 350
 Wielkie Drogi 173
 Wielkopolska 17, 31, 307
 Wiener Neustadt 319
 Wierzbnik 120
 Więcbork 340
 Wilejka 65, 224
 Wileńszczyzna 65, 122, 292
 Wilmanowo 49
 Wilno 23, 35, 46, 56, 58, 69, 77, 85, 110, 111, 118, 120, 122–124, 214, 233, 251, 254, 298, 300, 303, 318, 321, 329, 344
 Winnica 173
 Winterthur 312
 Wisła 235
 Wiszniewo 15
 Wizna 16
 Władysławowo 261
 Włochy 295
 Włochy 311
 Włocławek 138, 282, 333
 Wojnicz 200
 Wojnicz gmina 199
 Wojtkowo 247
 Wola 46
 Wola Nowska 47
 Wola Pękoszewska 341
 Woldenberg 53, 58, 96, 163, 217–219, 225, 297, 331, 341, 343, 346, 347, 353
 Wolne Miasto Gdańsk 45
 Wołkowysk 244
 Wołogda 177
 Wołyń 206, 221, 250, 329
 wołyńskie województwo 223
 Wrocław 21, 23, 28, 71, 72, 79, 80, 92–94, 120, 123, 145, 149, 155, 171, 231, 289, 330, 335, 343, 346, 347, 349
 Wrocław-Karłowice zob. Wrocław
 wrocławskie województwo 71, 171
 Wschodnie Kresy 14, 15, 17, 19
 Wybrzeże 295, 304, 313
 Wygiełzów 117
 wyrzyski powiat 249
 Wysoka 249
 Wyszaków 308
 Wytuczno 16
 Zabrze 90, 270
 Zadworzany 275
 Zagłębie Dąbrowskie 109
 Zagłębie Donieckie 64
 Zajęczki 183, 189
 Zakopane 241, 255, 322

Zalesie 113
 Zamość 95, 230, 250, 322
 Zaolzie 268, 269
 Zaręby 49
 Ząbkowice 171
 ząbkowicki powiat 171
 Zbąszyń 260
 Zborów 119
 Zbrucz 118, 183, 186, 188
 Zdołbunów (Zołbunów) 175–182, 221
 Zegrze 119, 163, 204
 Zenica 268, 341
 Zielonka 50
 Ziemie Odzyskane 77, 248
 Ziemie Północne 37
 Ziemie Zachodnie 37
 złotowski powiat 249
 Złotów 243–245, 248, 249, 256, 262, 263,
 267, 302
 Zołbunów zob. Zdołbunów
 Zurmin 49
 Zwardoń 343
 Zwiąhel 90
 Związek Socjalistycznych Republik Ra-
 dzieckich 11, 15–17, 19, 20, 25, 51, 64,
 66–68, 109, 110, 122, 125, 135, 139,
 142, 144, 166, 175–192, 194, 197, 206,
 207, 210, 223, 224, 226, 228, 234, 236,
 250–252, 254, 255, 259, 270, 271, 274,
 275, 287, 290, 297, 316, 321, 328, 333,
 335, 337–339, 344, 347, 353
 Żabikowo 216, 353
 Żary 170
 żarski powiat 170
 Żelechów Wielki 190, 191
 Żeleźnikowa 341
 Żłobin 253
 Żnin 87, 302
 Żory 128
 Żółkiew 91, 172, 248
 Żurawia 294
 Żurawica 123
 Żurów 333
 Żylin 319
 Żytomierz 90, 94, 176, 177, 178–180, 187
 Żytyń 221
 Żywiec 163, 348
 żywiecki powiat 343

W serii „Dokumenty” dotychczas ukazały się następujące tomy:

1. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952*, oprac. A. Dudek, A. Paczkowski, Warszawa 2000
2. *Grudzień 1970 w dokumentach MSW*, oprac. J. Eisler, Warszawa 2000
3. *Czerwiec 1976 w materiałach archiwalnych*, oprac. J. Eisler, Warszawa 2001
4. *Rozpracowanie i likwidacja rzeszowskiego Wydziału WiN w dokumentach UB (1945–1949)*, oprac. T. Balbus, Z. Nawrocki, Warszawa 2001
5. F. Katzmann, *Rozwiązanie kwestii żydowskiej w dystrykcie Galicja*, oprac. A. Żbikowski, Warszawa 2001
6. *Stan wojenny w dokumentach władz PRL (1980–1983)*, oprac. B. Kopka, G. Majchrzak, Warszawa 2001
7. *Obóz pracy w Świętochłowicach w 1945. Dokumenty, zeznania, relacje, listy*, oprac. A. Dziurok, Warszawa 2002
8. *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939–1956 w dokumentach*, oprac. K. Banaś, A. Dziurok, Warszawa 2003
9. Kryptonim „Orzeł”. *Warszawski Okręg Narodowego Zjednoczenia Wojskowego w dokumentach 1947–1954*, oprac. K. Krajewski, T. Łabuszewski, J. Pawłowicz, L. Żebrowski, Warszawa 2004
10. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1953–1954. Taktyka, strategia, metody*, oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski, Warszawa 2004
11. *Biuletyny dzienne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1949–1950*, oprac. Ł. Kamiński, Warszawa 2004
12. *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944 – czerwiec 1945)*, oprac. L. Pietrzak, S. Poleszak, R. Wnuk, M. Zajączkowski, Warszawa 2004
13. *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004
14. *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944 – lipiec 1945)*, oprac. D. Iwaneczko, Z. Nawrocki, Rzeszów 2005

15. *Katowice we Wrześniu '39*, oprac. G. Bębniak, Katowice 2006
16. *Przed i po 13 grudnia. Państwa bloku wschodniego wobec kryzysu w PRL 1980–1982*, t. 1, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2006
17. *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972–1979*, wstęp P. Tomasik, oprac. M. Bielaszko, A.K. Piekarska, P. Tomasik, C. Wilanowski, Warszawa 2007
18. *Kryptonim „Wasale”. Służba Bezpieczeństwa wobec Studenckich Komitetów Solidarności 1977–1980*, oprac. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2007
19. *Solidarność Walcząca w dokumentach*, t. I: *W oczach SB*, oprac. Ł. Kamiński, W. Sawicki, G. Waligóra, Warszawa 2007
20. *Przed i po 13 grudnia. Państwa bloku wschodniego wobec kryzysu w PRL 1980–1982*, t. 2, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2007
21. *Kryptonim „Pegaz”. Służba Bezpieczeństwa wobec Towarzystwa Kursów Naukowych 1978–1980*, oprac. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2008
22. *Jan Paweł II w Szczecinie. Meldunki operacyjne Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych z 1987 roku*, wstęp Z. Stanuch, oprac. M. Semczyszyn, A. Sitkowska, Warszawa–Szczecin 2008
23. *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 1: *Niepokorni*, red. F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasik, Warszawa 2008
24. *Strajki łódzkie w lutym 1971. Geneza, przebieg i reakcje władz*, oprac. E. Mianowska, K. Tyłski, Warszawa–Łódź 2008
25. *Kryptonim „Ośmiornica”. Służba Bezpieczeństwa wobec Rzeszowskiego Oddziału Solidarności Walczącej 1982–1990*, oprac. J. Borowiec, Warszawa–Rzeszów 2008
26. *Sprawy gospodarcze w dokumentach pierwszej Solidarności*, t. 1: *16 sierpnia 1980–30 czerwca 1981*, oprac. J. Luszniiewicz, A. Zawistowski, Warszawa 2008
27. *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec organizacji „Ruch”*, oprac. P. Byszewski, Warszawa 2008
28. *Operacja „Zorza II”. Służba Bezpieczeństwa i Komitet Wojewódzki PZPR wobec wizyty Jana Pawła II w Trójmieście (czerwiec 1987)*, red. S. Cenckiewicz, M. Kruk, Warszawa–Gdańsk 2008
29. *Operacja „Podhale”. Służba Bezpieczeństwa wobec wydarzeń w Czechosłowacji 1968–1970*, oprac. P. Błażek, Ł. Kamiński, G. Majchrzak, Warszawa 2008

30. Z. „Archiwum Pawła Cierpiotła »Makopola«” 1941–1948. Wybór źródeł, oprac. A. Badura, M. Dendra, R. Michalski, Ł. Wiecha, E. Zajchowska, Warszawa–Katowice 2008
31. *Stan wojenny w regionie łódzkim w dokumentach Służby Bezpieczeństwa*, wstęp R. Rabiega, oprac. M. Kopczyński, R. Rabiega, Warszawa–Łódź 2008
32. *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2, cz. 1: *Kronika wydarzeń*, red. F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasik, Warszawa 2009
33. *Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki 1982–1984*, t. 1, wstęp J. Żaryn, red. J. Mysiakowska, Warszawa 2009
34. *Zmierzch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów*, t. 1 (lipiec 1986–maj 1989), oprac. A. Dudek, Warszawa 2009
35. *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej w dokumentach SB*, wstęp J. Borowiec, D. Iwaneczko, oprac. J. Borowiec, Warszawa–Rzeszów 2009
36. *Biuletyny dzienne Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego: grudzień 1954 – listopad 1956*, wstęp M. Filipiak, oprac. W. Chudzik, M. Filipiak, J. Gołębiowski, Warszawa 2009
37. *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Pomorzu i Kujawach (luty–grudzień 1945)*, red. B. Bina-szewska, P. Rybarczyk, Warszawa–Bydgoszcz 2010
38. J. Stroop, *Żydowska dzielnica mieszkaniowa w Warszawie już nie istnieje!*, red. A. Żbikowski, Warszawa 2009
39. *Przewrót majowy 1926 roku w oczach Kremla*, red. B. Musiał, J. Szumski, Warszawa 2009
40. *Służba bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990. Region łódzki*, oprac. S. Pilariski, Warszawa–Łódź 2009
41. *Kryptonim „Gracze”. Służba Bezpieczeństwa wobec Komitetu Obrony Robotników i Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR” (1976–1981)*, oprac. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010
42. P. Pleskot, *„Tarcza partii i narodu”. Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945–1956. Zarys struktury i wybór źródeł*, Warszawa 2010
43. *Koniec pewnej epoki. Wybory parlamentarne 1989 roku w województwie szczecińskim w dokumentach*, oprac. A. Kubaj, Warszawa–Szczecin 2010
44. *Dokumenty Krajowej Komisji Porozumiewawczej i Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” (1980–1981)*, oprac. T. Kozłowski, Warszawa 2012

45. *Kryptonim „Klan”. Służba Bezpieczeństwa wobec NSZZ „Solidarność” w Gdańsku*, t. 1: wrzesień 1980 – wrzesień 1981, wstęp S. Cenckiewicz, oprac. M. Kruk, R. Żydonik, Warszawa–Gdańsk 2010
46. *Zmierzch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów*, t. 2 (czerwiec–grudzień 1989), oprac. A. Dudek, Warszawa 2010
47. *Dokumenty władz NSZZ „Solidarność” 1981–1989*, oprac. J. Olaszek, Warszawa 2010
48. *NSZZ „Solidarność” w regionie łódzkim w dokumentach Służby Bezpieczeństwa 1980–1981*, oprac. S. Pilarski, R. Rabiega, Warszawa–Łódź 2010
49. *Wszyscy proletariusze bądźcie piękni! Pomarańczowa Alternatywa w dokumentach aparatu represji PRL (1987–1989)*, oprac. J. Dardzińska, K. Dolata, Wrocław 2011
50. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1954–1956. Taktyka, strategia, metody*, oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski, Warszawa 2011
51. *Solidarność, „Zachód” i „Węże”. Służba Bezpieczeństwa wobec emigracyjnych struktur Solidarności 1981–1989*, oprac. P. Pleskot, Warszawa 2011
52. *Dokumenty Centralnego Zarządu Zakładów Karnych dotyczące obozów internowania (1982 rok)*, oprac. S. Galij-Skarbińska, W. Polak, Gdańsk–Warszawa 2012

Dowódca Korpusu Ochrony Pogranicza gen. dyw. Henryk Odrowąż-Minkiewicz z oficerami, II połowa lat dwudziestych XX w. ASG

Słuchacze Centralnej Szkoły Straży Granicznej w Górze Kalwarii, 11 VII 1928 r. ASG/Waldemar Bocheński

Strażnicy graniczni Placówki Kaczyce. ASG/Władysław Filipowiak

Uczestnicy XIII kursu podczas przygotowywania sienników w Centralnej Szkole Straży Granicznej w Górze Kalwarii, 16 XI 1929 r. ASG/Waldemar Bocheński

Słuchacze w Zakładzie Tresury Psów Centralnej Szkoły Straży Granicznej w Górze Kalwarii, 1930 r. ASG/Waldemar Bocheński

Zajęcia z szermierki strażników granicznych Placówki Zduny, lata trzydzieste XX w. ASG

Rajd rowerowy strażników granicznych, lata trzydzieste XX w. ASG

Kierownik Komisariatu Straży Granicznej odbiera raport od dowódcy pochodu podczas obchodów Świąta Niepodległości. Na zdjęciu widoczny dowódca pochodu przodownik Ludwik Haber (z prawej), 11 XI 1934 r. ASG

Odjazd delegacji z dworca w Krotoszynie po uroczystości pobrania ziemi na Kopiec Józefa Piłsudskiego, po 1935 r. ASG

Strażnicy graniczni w zasadzce na odcinku komisariatu Sośnie (Wielkopolski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej), lata trzydzieste XX w. ASG

Zawody strzeleckie strażników granicznych, lata trzydzieste XX w. ASG

Zawody strzeleckie na terenie Inspektoratu Granicznego Straży Granicznej w Rybniku. Na zdjęciu m.in. widoczni inspektor Wiktor Skrzypek (trzeci z lewej) z dziećmi: synem Andrzejem (na stanowisku strzeleckim) i córką Seweryną (w białym kapeluszu), 1935 r. ASG/Seweryna Kasztelaniec

Okręgowe Zawody Strzeleckie na terenie Inspektoratu Granicznego Straży Granicznej „Ostrów”, 29 IX 1934 r. ASG

Żołnierze Batalionu Korpusu Ochrony Pogranicza „Sejny”, lata trzydzieste XX w. ASG

Żołnierze Korpusu Ochrony Pogranicza, lata trzydzieste XX w. ASG/Henryk Paliński

Słuchacze Centralnej Szkoły Straży Granicznej w Rawie Ruskiej, 3 V 1936 r. ASG/Waldemar Bocheński

Słuchacze Centralnej Szkoły Straży Granicznej w Rawie Ruskiej, 15 V 1938 r. ASG/Waldemar Bocheński

Pożegnanie oficera w Batalionie Korpusu Ochrony Pogranicza „Troki”, lipiec 1936 r. ASG/Zbigniew Kulon

Stanisław i Władysława Suwada z córką Danutą, 1934 r. Zbiory Ewy Kędrackiej

Stanisław Suwada, lata trzydzieste XX w. Zbiory Ewy Kędrackiej

Legitymacja osobista Gerharda Jaffke, 1936 r. SPP

Jadwiga Lassaud. AIPN

Aleksander Moyzes. AIPN

Stanisław Berak. AIPN

Jan Golba. AIPN

Marian Hernik. AIPN

Alfons Jakubianiec. AIPN

Kazimierz Juchniewicz. AIPN

Kazimierz Minecki. AIPN

Paweł Staroń. AIPN

Jerzy Szaper. AIPN

Mieczysław Ustinowicz. AIPN

Roman Winogrodzki. AIPN

Karol Holly. AIPN

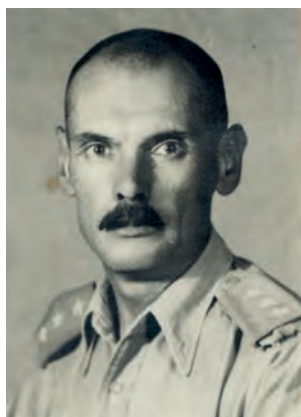
Wincenty Loster. AIPN

Jan Lebiezewicz. AIPN

Feliks Cebula. AIPN

Władysław Pindela. AIPN

Aleksander Kita. AIPN

Jan Kryśka. AIPN

Bronisław Maszlanka. AIPN

Joachim Erlich, szef Oddziału V Sztabu Generalnego WP. AIPN

Stanisław Książkiewicz, zastępca szefa oddziału GZI WP. AIPN

Marian Łoskot, oficer Informacji Wydziału II OZI nr IV. AIPN

Henryk Chabiński, szef Wydziału Informacji 12. DP. AIPN

Stefan Gajos, p.o. szefa Wydziału Informacji 14. DP. AIPN

Rudolf Sekreta, zastępca szefa Wydziału Informacji 6 DAP. AIPN

Józef Kwiek, kierownik Sekcji Informacji XXXIII BAC. AIPN

Henryk Zasuń, kierownik Sekcji Informacji XIII BAC. AIPN

Antoni Ciombor, kierownik Sekcji Informacji OSP nr 3. CAW

Kazimierz Wajda, st. oficer Informacji Wyższej Szkoły Artylerii. AIPN

Ignacy Krakus, szef Wydziału Personalnego WOP. AIPN

Roman Szachtej, szef Wydziału Informacji 12. Brygady WOP. AIPN

Władysław Krukier, szef Wydziału Informacji Garnizonu Toruń. AIPN

Zenon Zwierzyński, szef Wydziału Ewidencji Zarządu Informacji WW. AIPN

Józef Światło, naczelnik Wydziału V Departamentu I MBP. AIPN

Władysław Śliwa, naczelnik Wydziału VI Departamentu I MBP. AIPN

Antoni Gutowski, naczelnik Wydziału VI Departamentu I MBP. AIPN

Jakub Kołubiec, kierownik Sekcji 2 Wydziału IV Departamentu I MBP. AIPN

Gerson Bester, referent Wydziału VI Departamentu I MBP. AIPN

Jan Skrzypczyk, referent Sekcji 1 Wydziału VI Departamentu I MBP. AIPN

Kazimierz Kwiecień, st. oficer operacyjny Wydziału IV Departamentu II MBP. AIPN

Eugeniusz Witczak, mł. oficer Sekcji 2 Wydziału II Departamentu Śledczego MBP. AIPN

Stanisław Jurgielewicz, referent Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Warszawie. AIPN

Zenon Kaszański, naczelnik Wydziału I WUBP w Katowicach. AIPN

Edward Zając, kierownik Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Katowicach. AIPN

Józef Zimnowłocki, kierownik Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Koszalinie. AIPN

Stanisław Piekarski, p.o. kierownika Sekcji 5 Wydziału I WUBP w Koszalinie. AIPN

Józef Chytry, st. referent Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Koszalinie. AIPN

Bolesław Choczaj, st. referent Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Koszalinie. AIPN

Jerzy Mikulski, referent Sekcji 4 Wydziału I WUBP w Opolu. AIPN

Zygmunt Kuliński, st. referent Referatu I Sekcji 6 PUBP w Chojnicach. AIPN

Tadeusz Czopek, referent Referatu I PUBP w Brzesku. AIPN

Henryk Lewandowski, zastępca naczelnika Wydziału II SB KW MO w Bydgoszczy. AIPN

Ludwik Józwiak, oficer operacyjny Wydziału II KW MO w Bydgoszczy. AIPN

Bogusław Masłowski, oficer operacyjny K MO m.st. Warszawy. AIPN

Henryk Wątroba, zastępca komendanta ds. bezpieczeństwa KP MO w Grudziądzu. AIPN